

slovenská archivistika

2

/ 2020

ročník 50

ISSN 0231-6722

est comparatus per
Montium, ut pote: Joann
tinum Leporis, precise
cessitatem Collegij Promonte
hor Privilegiati Oppidi
cum. Die 1. Mensis
ANNO 16
Post horrendam carnā subitanam devas
damentalem eversis nem malitia
rum, inopinatē factam, Die vigesi
Anni 1

SLOVENSKÁ ARCHIVISTIKA

ROČNÍK 50

2020

Číslo 2

ODBOR ARCHÍVOV A REGISTRATÚR
MINISTERSTVA VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY
A
MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY
SLOVENSKÝ NÁRODNÝ ARCHÍV

Vydavateľ/Publisher
Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
odbor archívov a registratúr a Slovenský národný archív

Redakčná rada/Editorial board
Milan Belej (Štátny archív v Nitre)
Ivana Červenková (Slovenský národný archív)
Petr Elbel (Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno, Česká republika)
Andrea Farkasová (Magyar Nemzeti Levéltár, Budapešť, Maďarsko)
Miroslav Kunt (Národní archiv, Praha, Česká republika)
Tünde Lengyelová (Historický ústav Slovenskej akadémie vied)
Rastislav Luz (Slovenský národný archív)
Kristína Majerová (Archív Slovenskej akadémie vied)
Mária Mrižová (MV SR, odbor archívov a registratúr)
Richard Pavlovič (Štátny archív v Košiciach)
Monika Péková (MV SR, odbor archívov a registratúr)
Marek Púčík (Slovenský národný archív)
Juraj Roháč (Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave)
Daniela Tvrdoňová (Slovenský národný archív)

Hlavný redaktor/Editor in chief
MÁRIA MRIŽOVÁ

Výkonný redaktor/Managing Editor
DANIELA TVRDOŇOVÁ

Tajomník/Editorial secretary
IVANA ČERVENKOVÁ

Jazykoví a technickí redaktori/Proofreading and technical editors
RASTISLAV LUZ, MAREK PÚČIK

OBSAH

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Vrteľ, Ladislav: Československé štátne symboly z roku 1920	7
Gabříková, Alžbeta: Archív Povereníctva vnútra, jeho pôsobenie a úlohy v rámci slovenského archívniectva	35
Řeháček, Karel: Osídlovací úřad a Fond národní obnovy v Bratislavě a jejich role v budování poválečného Slovenska	50
Mišovič, Milan: Tvorba archívneho dedičstva Slovenskej republiky	93
Maková, Alena: Riziká a možnosti fixácie atramentov pre vodné konzervačné procesy	112
Tvrdoňová, Daniela: Slovenské archívy a ich pôsobenie na sociálnych sieťach	123

DISKUSIA

Müller, Karel: Evidence typářů a pečeti ve státních archivech České republiky – vítězství a prohry	137
---	-----

PREDPISY

Péková, Monika: Pripravovaná novela zákona č. 395/2020 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov	141
--	-----

LITERATÚRA

Recenzie a referáty

MALINIAK, Pavol. Čabradské panstvo v stredoveku (Monika Tihányiová)	144
PONGRÁCZ, Denis. Atlas osobných pečatí I. Series nobilium. Heraldicko-genealogický lexikón (Peter Brindza)	148
LOPATKOVÁ, Zuzana (ed.). Visitationes canonicae archidiaconatus Posoniensis 1694/1695 (Alena Macková)	151
FRANKO, Michal. Organizácia a správa viničných hôr malokarpatských miest Svätý Jur, Pezinok a Modra. (Druhá polovica 16. storočia a 17. storočie) (Eva Benková)	153
FEDERMAYER, Frederik. Zbierka erbových pečatí. Pečať – prameň rodovej heraldiky a genealógie I. diel (menný index k zbierke A – L) (Peter Brindza)	157

RYCHLÍK, Jan – VAŠEK, Richard – LACKO, Miroslav (eds.). Korespondence T. G. Masaryk – slovenští veřejní činitelé (1918 – 1937) (Erik Dulovič)	161
VADKERTY, Madeline. Slovný pán prezident (Listy Jozefovi Tisovi) (Martin Garek)	164
Archívny almanach, 2019, roč. 2 (Ivana Červenková)	171
Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 2019, 127/2 (Jozef Meliš)	174
Paginae historiae. Sborník Národního archivu 27/2019, č. 1, 2 (Alena Gazdíková)	178
KOHÚTOVÁ, Mária – MAREK, Miloš (eds.). Studia historica Tyrnaviensia XX. (Kristína Danková)	186
CHUDJÁK, František (ed.). Zborník Spoločnosti slovenských archivárov, 2018 (Tina Hrivňáková)	190
Bibliografický prehľad zahraničných archívnych periodík	
The American Archivist 2017/2 (Milan Belej)	194
Archivar. Zeitschrift für Archivwesen 2019/3, 4 (Peter Konečný)	197
Archives and Records: The Journal of the Archives and Records Association 2020/1, 2 (Jana Kafúnová)	199
Archivi 2017/2 (Marek Púčík)	202
Archivní časopis 2019/3, 4 (Michal Bartal)	205
La Gazette des archives 2017/2, 3, 4 (Katarína Kučerová Bodnárová)	208
Levéltári szemle 2019/3, 4 (Kludia Bugyinszká)	219
Otečestvennyje archivy 2019/4, 5, 6 (Mária Novosádova)	224
Sborník archivních prací 2019/2 (Daniela Tvrdoňová)	231
SPRÁVY	
Aktivity Katedry archívniectva a PVH na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v akademickom roku 2019/2020 (Juraj Šedivý a kol.)	234
Katedra archívniectva a pomocných vied historických Inštitútu histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove v akademickom roku 2019/2020 (Marcela Domenová)	243
Vedecká rada Slovenského národného archívu v rokoch 2018 a 2019 (Rastislav Luz)	247
Štátny archív v Košiciach, pracovisko Archív Spišská Nová Ves v nových priestoroch (Richard Pavlovič)	260
Archív Slovenskej akadémie vied sa vrátil k svojmu pôvodnému názvu (Kristína Majerová)	262

KRONIKA

Výstava Trianon v dokumentoch – Storočná história hraníc Slovenska (Lukáš Repjak)	264
Jubilujúci Milan Antonič (Lenka Krnáčová)	267
Mária Ďurčová (kolektív Štátneho archívu v Trenčíne)	269
Jubilantka Hermína Kaufmannová (Mária Feješová)	270
Okrúhle životné jubileum PhDr. Oľgy Kvasnicovej (Soňa Šumová)	271
Životné jubileum Márie Munkovej (Jana Bauerová)	274
Životné jubileum pána profesora Jozefa Nováka (Juraj Roháč)	276
Jubilantka Helena Vlková (Tina Hrivňáková)	279
Olívia Wallová jubiluje (Tina Hrivňáková)	280
Spomienka na Ivana Chalupeckého (Alena Kredatusová)	281
Za Jozefom Šimončíčom (Zuzana Lopatková)	283
Za PhDr. Júliusom Sopkom, CSc., zakladateľom slovenskej kodikológie (Miriam Hlavačková)	287

PRÍLOHY

Archívne pomôcky štátnych a špecializovaných verejných archívov za roky 2008 – 2013 (Roman Teker)	290
ZOZNAM AUTOROV ŠTÚDIÍ A ČLÁNKOV	327
POKYNY PRE AUTOROV	328

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

ČESKOSLOVENSKÉ ŠTÁTNE SYMBOLY Z ROKU 1920

LADISLAV VRTEL

Vrte1, L.: Czechoslovak State Symbols from 1920. Slovenská archivistika, Vol. 50, 2020, No 2, p. 7-34

The Czechoslovak Republic was established on the 28th October, 1918 and two months later, the presidency of the Council of Ministers established a special heraldic commission to create the state symbols of the new republic. The study focuses on the fact how the different concepts of relations between Czechs and Slovaks and their coexistence in the new state were reflected in the designs of state symbols. The commission ceased to exist by issuing the Law on State Symbols of 30th March 1920.

Key words: Czechoslovakia, state symbols, heraldry, vexillology

Sto rokov od prijatia zákona z 30. marca 1920 o štátnych symboloch Československej republiky¹ je príležitosťou, ale aj povinnosťou pripomenúť si okolnosti tvorby štátneho znaku, vlajky a pečate Československej republiky, štátu, na ktorého základoch stojí dnešná Slovenská republika.

Pre Slovákov je prijatie spomenutého zákona o to dôležitejšie, že ním (zákonom) bol po prvýkrát kodifikovaný „znak slovenský“, ktorý mal, pravdaže, za sebou dlhú históriu², no nikdy dovtedy nebol uzákonený ako slovenský, a teda tak ani nebol vnímaný v medzinárodnom kontexte. Stalo sa tak až pred sto rokmi, keď sa slovenský znak oficiálne začlenil, i keď len ako súčasť československého štátneho znaku, medzi medzinárodne akceptované štátne symboly.

Tvorba štátnych symbolov Československej republiky mala svoju pozoruhodnú predohru v uplatňovaní národných a teritoriálnych symbolov v rokoch prvej svetovej vojny, a to jednak v symbolike československého zahraničného vojska, ale aj v návrhoch na symboliku projektovanej Československej republiky. Ako autori sa tu angažovali vynikajúci českí výtvarní umelci, ako napríklad vo Francúzsku žijúci František Kupka³, v Amerike pôsobiaci Vojtěch Preissig⁴ a viacerí ďalší⁵, z politikov

¹ Zákon ze dne 30. března 1920, kterým se vydávají ustanovení o státní vlajce, státních znacích a státní pečeti. Sbírnka zákonů a nařízení státu československého. Částka XLVIII z 22. dubna 1920, č. 252.

² Časopis Slovenská archivistika, ako vôbec prvý odborný časopis, sa tejto téme venoval už v roku 1989 v štúdií VRTEL, Ladislav. O slovenskom národnom symbole. In *Slovenská archivistika*, 1989, roč. 24, č. 2, s. 60-85.

³ František Kupka (1871 – 1957), významný český maliar a grafik, jeden zo zakladateľov moderného abstraktného maliarstva. Pomáhal tiež organizovať československé légie vo Francúzsku.

sa o vojenskú a štátnu symboliku zaujímal predovšetkým Milan Rastislav Štefánik⁶ a Olga Masaryková.⁷ V našom príspevku sa však budeme z priestorových dôvodov venovať len tvorbe štátnych symbolov po vzniku Československej republiky.

Nezávisle od udalostí v Prahe 28. októbra 1918, kde bola vyhlásená Československá republika, bola v Martine 30. októbra 1918 ustanovená Slovenská národná rada, ktorej výkonný výbor pripravil deklaráciu, podľa ktorej sa Slovenská národná rada stáva jediným zvrchovaným orgánom oprávneným vystupovať v mene slovenského národa. Hlavným zmyslom deklarácie bolo formulovanie požiadavky vytvorenia spoločného štátu Slovákov a Čechov.

Slovenská národná rada musela od prvého dňa riešiť množstvo naliehavých problémov, a to v situácii, keď československý štát už *de iure* existoval, ale Slovensko ešte *de facto* nebolo jeho súčasťou, keďže ho dosiaľ česko-slovenské a dohodové vojská neovládli. Slovenská národná rada sa však aj v takýchto podmienkach ujala zákonodarnej moci na Slovensku. Hneď vo svojej prvej vyhláske, v tzv. ohlase vydanom 3. novembra 1918, upravila okrem iného aj používanie slovenskej symboliky v § 8: „*Odznak Národnej rady je barva bielo-modro-červená, verejné budovy sa takýmito farbami majú označiť – každý vojak je povinný miesto rozety ozdobiť čiapku národnou trikolórou.*“⁸ Slovenská národná rada teda považovala za jednu z mimoriadne naliehavých úloh, aby obyvateľstvo na Slovensku vnímalo zmenu politickej situácie demonštrovanú slovenskou trikolórou, prípadne, aby bolo zrejmé aj to, kto ju odmieta.

Novým československým orgánom v Prahe však nezáležalo na pôsobení osobitného orgánu štátnej moci na Slovensku, preto už dva dni po svojom ustanovení prijal Klub slovenských poslancov Národného zhromaždenia 16. novembra 1918 uznesenie, podľa ktorého „... *prešla právomoc Slovenskej národnej rady na Národné zhromaždenie a na československú vládu. Slovenská národná rada ako taká nemôže*

⁴ Vojtěch Preissig (1873 – 1944), český grafik, účastník prvého aj druhého odboja, počas prvej svetovej vojny v USA vytvoril pre Československú národnú radu jedinečnú sériu propagačných a agitačných plagátov a pohľadníc.

⁵ Ludvík Strimpl (1880 – 1937), český maliar, grafik a ilustrátor, legionár a diplomat; Emil Purkhard (1886 – 1953), český sochár, účastník československého odboja, spolupracovník maliarov Františka Kupku a Ludvíka Strimpla, ktorých výtvarné návrhy odznakov a vyznamenaní plasticky realizoval; Rudolf Růžička (1883 – 1978), český knižný grafik, tvorca písma, typograf, ilustrátor, rytec a maliar, žijúci v USA, spolupracovník Vojtěcha Preissiga a Olgy Masarykovej.

⁶ Milan Rastislav Štefánik sa podieľal najmä na tvorbe vojenskej symboliky, spolu s Vojtěchom Preissigom vytvoril vlajku československého zahraničného odboja (červeno-bielo lemovaný modrý list so štyrmi bielymi hviezdami), navrhol tiež systém vojenských práporov československého zahraničného vojska a vlajku československého vojnového letectva.

⁷ Olga Masaryková (1891 – 1978), dcéra Tomáša Garrigua Masaryka, jeho tajomníčka a spolupracovníčka počas jeho pobytu v exile, autorka spisu *The Czechoslovak Flag*. Po roku 1918 poslankyňa Národného zhromaždenia (za Klub slovenských poslancov).

⁸ *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti. Zv. 2* (Dokumenty sprac.): HRONSKÝ, Marián – DEÁK, Ladislav – KORČEK, Ján – BARNOVSKÝ, Michal – ŠTEFANSKÝ, Michal. (Vedeckí red.): BEŇKO, Ján – HRONSKÝ, Marián – MARSINA, Richard – PEKNÍK, Miroslav. Bratislava : Národné literárne centrum : Dom slovenskej literatúry, 1998, s. 40-41, No 166. ISBN 80-88878-48-9.

*teda viacej vyjednávať a nemôže preberať na seba štátnu moc...*⁹ V zložitej, vo veľkej miere ešte vojnovej situácii na Slovensku prijal Národné zhromaždenie v Prahe 10. decembra 1918 zákon o mimoriadnych opatreniach na Slovensku, ktorým 12. decembra 1918 vznikol ako súčasť vlády osobitný Minister ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska. Ako prvý túto funkciu zastával Vavro Šrobár.¹⁰ Ten svojím nariadením č. 6/1919 z 8. januára 1919 rozpustil ústrednú Slovenskú národnú radu v Martine a v súčinnosti s československými legionármi a dohodovými vojenkými jednotkami organizoval vytlačenie maďarských ozbrojených síl zo Slovenska.

Podobne ako Slovenská národná rada, musel však aj nový minister s plnou mocou pre správu Slovenska naliehať riešiť otázku štátnych symbolov používaných na Slovensku. Za dôležité považoval predovšetkým zakázať používanie maďarských štátnych symbolov vo verejnom živote a označiť ich používanie na Slovensku za akt nepriateľstva voči Československu. Dvadsiateho ôsmeho februára 1919 vydal osobitné nariadenie o zástavách, znakoch (címeroch) a odznakoch.¹¹ Jeho prvý paragraf znel: „*Na Slovensku, teda na území bývalého kráľovstva uhorského, ktoré československá republika prevzala do svojej moci, slobodno lenbieločervené alebo bielo-modročervené zástavy, kokardy a podobné odznaky a len znaky (címer)*¹² *československej republiky a jej zemi*¹³ *upotrebovať, čiže nosiť, predávať a rozširovať. Upotrebenie, nosenie, predávanie a rozširovanie zástav, kokard, odznakov a znakov (címerov) iných štátov a národov sa zakazuje.*“¹⁴

Návrhy na štátne symboly novej republiky sa objavovali už od prvých dní jej existencie. Už 3. novembra 1918 maliar Jaroslav Jareš¹⁵ publikoval „*Návrh znaku Českej (! L. V.) republiky*“¹⁶ a zároveň navrhol aj vlajku, ktorá mala byť: „*bielo-modro-červená s čiernym trojuholníkom so základňou pri žrdi a vrcholom na*

⁹ HRONSKÝ, Marián. Vznik a krátka činnosť druhej Slovenskej národnej rady (1918 – 1919). In PEKNÍK, Miroslav a kolektív. *Slovenské národné rady a cesta k parlamentarizmu*. Bratislava : VEDA, 2008, s. 70. ISBN 978-80-224-1062-5.

¹⁰ Vavro Šrobár (1867 – 1950), lekár, slovenský politik, ústredná postava medzivojnovej slovenskej politiky v Česko-Slovensku, v rokoch 1919 – 1920 minister s plnou mocou pre správu Slovenska.

¹¹ Slovenský národný archív (ďalej len SNA), fond (ďalej len f.) Minister s plnou mocou pre správu Slovenska, škatuľa (ďalej len šk.) č. 1, inventárne číslo (ďalej len i. č.) 326, č. 39/1919. Ú. n. /č. 1007/1919 adm.

¹² Címer, z maďarského výrazu „czímer“ znamenajúceho erb. Slovo pochádza z francúzskeho slova „cimier“ znamenajúceho heraldický klenot, nadštítovú časť erbu.

¹³ Jozef Novák text nesprávne prepisuje a namiesto: „... znaky /címer/ československej republiky a jej zemi...“ uvádza ako: „... znaky /címer/ Československej republiky na jej území...“ Text nariadenia však umožňoval aj samostatné používanie znakov jednotlivých zemí, krajín, teda aj samostatné používanie slovenského znaku, čo prepis Jozefa Nováka vylučuje. NOVÁK, Jozef. *Štátne znaky v Čechách a na Slovensku dnes aj v minulosti*. Bratislava : Práca. 1990, s. 36. ISBN 80-7094-180-4. Túto pozmenenú formuláciu prebrali aj ďalší autori.

¹⁴ SNA, f. Minister s plnou mocou pre správu Slovenska, šk. č. 1, i. č. 326, č. 39/1919. Ú. n. /č. 1007/1919 adm./.

¹⁵ Jaroslav Jareš (1886 – 1967), český maliar, sochár, ilustrátor, scénograf a publicista.

¹⁶ JAREŠ, Jaroslav. Návrh znaku České republiky. In *Socialistické listy*, 1918, č. 28., s. 1.

pozdĺžnej osi vlajky. ¹⁷ Sochár Josef Šejnost¹⁸ 14. novembra 1918 navrhol Národnému výboru, aby český lev mal namiesto ľaliovej koruny korunu s listami slovanskej lipy¹⁹, 2. januára 1919 František Bělohlávek ministerskému predsedníctvu odporúčal zaviesť ako štátny znak len českého leva, pretože by to bolo aj „ekonomicky výhodné, keďže v Čechách sú už budovy takto označené“.²⁰

OBRÁZOK 1 – *Tzv. legionársky znak, pozostávajúci z erbov Čiech, Slovenska, Moravy a Sliezska.*

Zdroj: BURIAN, Michal – KNÍŽEK, Aleš (eds.). Doteky státnosti/The Touches of Statehood. Praha : Ministerstvo obrany České republiky : VHÚ Praha, 2018, s. 48. ISBN 978-80-7278-756-2.

Znaková „anketa“

Skutočné aktivity, ktoré viedli ku konštituovaniu štátnych symbolov Československej republiky, sa však začali až na pôde oficiálnej heraldickej komisie. Podnet na jej vznik dal Gustav Friedrich²¹ svojím listom prezídiu ministerskej rady z 28. decembra 1918. Zároveň predostrel svoju koncepciu, podľa ktorej by bolo vhodné vytvoriť dva znaky, jednak malý štátny znak, ktorým sa mal stať historický český erb, a potom veľký štátny znak, ktorý by bol zložený zo znakov všetkých krajín, ktoré budú tvoriť novú republiku, keďže, ako písal: „*štátny znak má byť znamením zvrchovanosti a prejavom právnych nárokov na určité krajiny*“. Komisia bola zria-

¹⁷ Národní archiv (ďalej len NA), f. Archivní registratura – Ministerstvo vnitra 1918 – 34 (NAD 241/2) ((ďalej len AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2)), karton (ďalej len kar.) 91, sign. V/7a_1, fol. 80.

¹⁸ Josef Šejnost (1878 – 1941), český akademický sochár a medailér, venoval sa takmer výhradne drobnej plastike, medailám a plaketám.

¹⁹ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 21, 87.

²⁰ Pozri k tomu: BĚLOHLÁVEK, František. Naše barvy a znaky. In *Moravská orlice* č. 291 z 20. decembra 1918, pokračovanie 21. decembra 1918, č. 292 a 24. decembra 1918, č. 294.

²¹ Gustav Friedrich (1871 – 1943), český archivár, historik, heraldik, univerzitný profesor pomocných vied historických na Karlovej univerzite v Prahe.

dená pri prezídiu ministerskej rady 31. decembra 1918²² a jej členmi sa stali archívári a heraldici Gustav Friedrich, Ladislav Klicman²³, Václav Vojtíšek²⁴ a Jaroslav Kursa.²⁵ Slováci zo známych dôvodov nemohli do komisie nominovať žiadneho heraldika, ktorý by bol kompetentným partnerom spomenutým odborníkom, zasadnutí komisie sa „za Slovákov“ symbolicky zúčastňoval najmä poslanec Ferdiš Juriga²⁶, ktorého alternoval Juraj Slávik²⁷, prípadne Josef Záruba Pfeffermann²⁸, český člen Klubu slovenských poslancov v Revolučnom národnom zhromaždení.

Prvé zasadnutie komisie (tzv. ankety) pre vytvorenie štátneho znaku sa konalo 2. januára 1919. Popri už spomenutých heraldikoch sa zasadnutia zúčastnil za ministerskú radu sekčný šéf Dr. Stašek, ďalej zástupca ministerstva zahraničných záležitostí Bedřich Štěpánek²⁹ a ako zástupca zo Slovenska poslanec Ferdiš Juriga. Jaroslav Kursa tu predložil náčrtok navrhovaného malého znaku Československa, ktorý obsahoval podľa želania Gustava Friedricha len českého leva. Napriek tomu, že jeho navrhovateľom bol Gustav Friedrich, ideologicky ho z čechoslovakistických pozícií obhajoval najmä Jan Bedřich Novák³⁰, ktorý argumentoval zložitou vykonštruovanými historickými stredovekými územnými nárokmi českých panovníkov na územie Slovenska, „*ktoré sa dnes naplňajú*“. Bolo to veľmi nešťastné uvažovanie a zárodok heraldickej formulácie čechoslovakistickej ideológie a českej supremácie v novom štáte. Komisia však, a to (údajne) vrátane Ferdiša Jurigu, tento návrh malého štátneho znaku odporučila na prijatie. Kursa tiež predložil farebné návrhy veľkého znaku s tým, že jeho definitívny obsah bude závisieť od teritoriálneho rozsahu republiky,

²² Rozhodnutie ministerskej rady č. 4048. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol.46, 30, 31a. O činnosti znakovkej ankety (znakovkej komisie) na vytvorenie československej štátnej symboliky v rokoch 1918 – 1920 dosiaľ najpodrobnejšie: HLINOMAZ, Milan. Vývoj československej štátnej symboliky v letech 1918 – 1990. In *Sborník archivních prací*, 1992, č. 1, s. 81-184. ISSN 0036-5246.

²³ Ladislav Klicman (1867 – 1943), český archivár, diplomatik, medievalista, riaditeľ Archívu ministerstva vnútra v Prahe.

²⁴ Václav Vojtíšek (1883 – 1974), vedecký pracovník mestského archívu v Prahe, neskôr univerzitný profesor.

²⁵ Jaroslav Kursa (1875 – 1950), koncipient pražského Archívu ministerstva vnútra, heraldik a archivár, spoluautor návrhov štátnych znakov a vlajky, autor všetkých pôvodných kresieb. O jeho aktivitách pozri: MUCHA, Jaroslav. Jaroslav Jareš a Jaroslav Kursa – dva autoři návrhu československé vlajky. In *Vexilologie*, 1980, roč. 36, s. 612-621. ISSN 1211-2615.

²⁶ Ferdinand Juriga (1874 – 1950), slovenský katolícky kňaz, národný buditeľ, politik, publicista, poslanec uhorského snemu (do roku 1918) a Národného zhromaždenia ČSR (1918 – 1929).

²⁷ Juraj Slávik (pseudonym Neresnický) (1890 – 1969), slovenský politik, diplomat, spisovateľ a prekladateľ, jeden zo signatárov Martinskej deklarácie, člen Revolučného národného zhromaždenia v Prahe a tajomník Klubu slovenských poslancov.

²⁸ Josef Záruba-Pfeffermann (1869 – 1938), český a československý architekt, politik, účastník domáceho odboja, finančne podporoval T. G. Masaryka počas jeho emigrácie, profiloval sa ako slovakofil a ako poslanec Revolučného národného zhromaždenia zasadal v Klube slovenských poslancov.

²⁹ Bedřich Štěpánek (1884 – 1943), účastník prvého odboja, spoluzakladateľ československého ministerstva zahraničných vecí, diplomat, prvý československý vyslanec v USA (1920 – 1923).

³⁰ Jan Bedřich Novák (1872 – 1933), český historik, archivár, medievalista, riaditeľ Archívu krajiny českej.

ktorý definitívne stanoví až mierová konferencia. Debata o tejto téme bola preto zatiaľ odročená.

Do diskusie však zasiahol zástupca ministerstva zahraničných vecí Bedřich Štěpánek, ktorý rozhodne odporúčal prijať ako znak republiky jedine ten, pod ktorým bojovali československé légie, „*pretože je v cudzine všeobecne známy, krvou našich najlepších ľudí posvätený, po celom svete oslavovaný, a teda sa najlepšie hodí na pečať, ktorou zástupcovia našej republiky budú pečatiť mierovú zmluvu*“. Po jeho vystúpení sa komisia vyjadrila za „kompromisné“ riešenie v tom, že rozhodla vytvoriť popri malom štátnom znaku a veľkom štátnom znaku ešte stredný štátny znak, ktorého podkladom by bol zmieneny odznak československých légii. Konštatovala však, že legionársky znak je len odznak, dekoratívne zoskupenie štyroch znakov, a v takejto podobe je „ako heraldický znak nemožný.“ Komisia teda, žiaľ, odmietla legionársky znak, pretože mal údajne heraldické nedostatky a navyše evokoval „separatizmus“, z rovnakých dôvodov, pravdaže, odmietla aj, zo slovenského pohľadu ideálne, riešenie česko-slovenského znaku pozostávajúceho z dvoch polí s českým a slovenským znakom vedľa seba, najlepšie korešpondujúcich s názvom republiky.

Pretože však komisia chcela aspoň formálne vyhovieť Bedřichovi Štěpánkovi a jeho požiadavke, aby sa slávny legionársky znak objavil v československých pečatiach, ktorými budú potvrdené mierové zmluvy, poverila Jaroslava Kursu, aby vypracoval návrh štátnej pečate, avšak podľa sfragistických zásad tak, aby v nej mohli byť umiestnené štyri znaky československých krajín vedľa seba.

Druhá schôdza znakovej ankety sa uskutočnila 31. januára 1919.³¹ Jaroslav Kurs na nej predložil šesť farebných návrhov stredného erbu a dva návrhy štátnej pečate. V týchto prvých návrhoch stredného znaku stojí slovenský kríž na zelenom trojvrší, rešpektuje teda farby hornouhorskej časti niekdajšieho uhorského, teraz už maďarského erbu. Slovenský znak sa medzi americkými Slováckmi, ale aj v prvom československom odboji používal v neustálenej farebnosti, vrchy boli spravidla modré, ale tiež zelené či dokonca červené. Preto sa znaková anketa uzniesla požiadať slovenských poslancov v Národnom zhromaždení, aby sami určili, v akej presnej podobe má byť slovenský znak v štátnej symbolike zastúpený. Napokon sa prostredníctvom ministerstva vnútra obrátila na ministra s plnou mocou pre správu Slovenska Vavra Šrobára, aby komisii oznámil záväznú farebnosť slovenského znaku, ako aj to, či trojvršie má byť korunované alebo nie.

Spomedzi predložených návrhov označila komisia za najvhodnejší štvrtý znak so symbolmi Čiech, Moravy, Sliezska a Slovenska. Jaroslav Kurs tiež vypracoval pre anketu pomerne rozsiahly heraldický elaborát *Historický prehľad o vzniku a vývine znakov jednotlivých krajín republiky československej*. Opisuje v ňom vývoj znakov jednotlivých krajín. Pri slovenskom znaku píše: „*Slovensko vlastný znak bezpochyby nikdy nemalo, pretože keď erby vznikali, nebolo samostatným celkom. Československé národné vojsko, bojujúce po boku Dohody za našu samostatnosť, malo na svojich práporoch známe dekoratívne zoskupenie znakov štyroch hlavných zemí, z ktorých republika naša pozostáva, a to tak, že k trojici znakov zemí koruny*

³¹ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 46.

českej pripojilo ako odznak územia slovenského mladší erb uhorský,³² totiž na červenom štíte tri zelené pahorky (symbolizujúce Tatru, Matru a Fatru), z ktorých na prostrednom je vztýčený strieborný kríž patriachov...³³ Pretože však práve znak česko-slovenským národným vojskom za erb slovenský zvolený (! L. V.) bol v spojení s ostatnými znakmi zemí koruny českej posvätený krvou našich hrdinov, preliatou na ďalekých bojiskách v boji za sebaurčenie národov a za oslobodenie našej vlasti a Slovenska z jarma Habsburgovcov a Maďarov, musí byť nami bez výhrady uznaný ako znak samostatného Slovenska.³⁴

OBRÁZOK 2 – Dva z prvej série návrhov stredného štátneho znaku z roku 1919 od Jaroslava Kursu.

Zdroj: NA, f. Kursu Jaroslav, PhC (NAD 254), fol. 91, 92.

OBRÁZOK 3 – Dva návrhy na štátnu pečať z roku 1919 od Jaroslava Kursu.

Zdroj: NA, f. Kursu Jaroslav, PhC (NAD 254), fol. 103, 104.

³² Staršia, najmä rakúska heraldická literatúra i právne predpisy označujú dvojitý kríž na trojvrší ako erb Nového Uhorska (Neuungarn). Osvetľovanie pôvodu tohto pomenovania presahuje rámec tohto príspevku. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 46a.

³³ Pozri k tomu: VOJTÍŠEK, Václav. O značích zemí českých. In *Národní čítanka*. Praha, 1918, s. 253-256. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 57.

³⁴ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 57, 58a, 54a.

Ako sme už uviedli, znaková komisia bola zriadená pri ministerskej rade, heraldickej agendy sa však v rámci svojich kompetencií dožadovalo aj ministerstvo vnútra. Prvého apríla 1919 bol na zasadnutí komisie po prvýkrát prítomný i zástupca ministerstva vnútra Dr. Vratislav Kalousek.³⁵ Klub slovenských poslancov parlamentu zastupoval jeho tajomník Juraj Slávik a prezidentskú kanceláriu osobný tajomník prezidenta Tomáša Garrigua Masaryka Jaroslav Císař.³⁶ Na zasadnutí sa riešila aj spomenutá kompetenčná otázka medzi ministerskou radou, jej komisiou a ministerstvom vnútra. Dohodlo sa, že komisia má problematiku vyriešiť po odbornej stránke, legislatívna stránka a uplatňovanie zákona v praxi bude už v kompetencii ministerstva vnútra. Zároveň komisia dala ministerstvu vnútra k dispozícii súhrnnú, pomerne obsiahlu písomnú správu o svojej doterajšej činnosti.³⁷

Nariadenie o štátnom znaku z roku 1919

Komisia pôvodne odporúčala, aby bol znak upravený zákonom, a nie iba nariadením vlády, a aby bola upravená súčasne celá štátna symbolika – všetky tri stupne štátneho znaku, a tiež vlajka, pečať, štátne farby a pod. No s takýmto komplexným riešením sa muselo počkať až do definitívnej úpravy štátnych hraníc. Štát však bez oficiálnych symbolov nemohol existovať, preto komisia odporúčala upraviť aspoň malý, základný štátny znak, hoci aj vládnym nariadením. Komisia preto odovzdala ministrovi vnútra *Návrh vládného nariadenia ktorým sa stanovuje štátny znak*

a spolu s ním aj čierno-biele a farebné vyhotovenie erbu, ktoré by sa v prípade schválenia uverejnilo v Zbierke zákonov a nariadení. Grafický návrh spracoval koncipient pražského Archívu Ministerstva vnútra Jaroslav Kursá.³⁸ Ministerstvo zaslalo návrh nariadenia 12. mája 1919 vláde,³⁹ ktorá následne vydala nariadenie č. 300 Sb. z. a n. z 19. mája 1919, ktorým sa ustanovil historický český znak ako znak Československa. Jeho prvý paragraf znel: „Až do konečnej úpravy štátneho znaku republiky Československej ustanovuje sa za jej znak doterajší znak kráľovstva Českého...“⁴⁰

OBRÁZOK 4 – Štátny znak Československej republiky z roku 1919.

Zdroj: Nariadenie vlády Republiky Československé č. 300/1919 Zb. z. a n. ktorým sa stanovuje štátny znak.

³⁵ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 45.

³⁶ Jaroslav Císař (1894 – 1973), v rokoch 1918 – 1920 osobný tajomník prezidenta T. G. Masaryka.

³⁷ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol.26.

³⁸ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 38-41, č. 6047/19.

³⁹ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 29a, 32, č. 13440/1919.

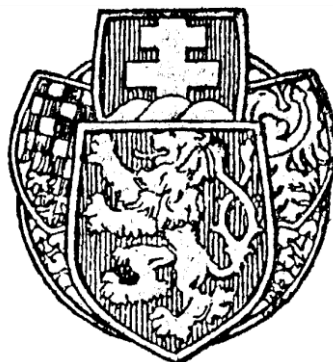
⁴⁰ *Nariadenie vlády republiky Československej zo dňa 19. mája 1919, ktorým sa ustanovuje štátny znak.* NA, f. Předsednictvo ministerské rady, Praha (NAD 1082), kar. 1776, č. j. 6264. HLINO-MAZ, ref. 22, s. 94.

Slovenská reakcia na štátny znak z roku 1919

Takéto riešenie, podľa ktorého sa mal aj na Slovensku používať len český znak, však bolo pre Slovensko celkom neprijateľné. Vavro Šrobár, inak všeobecne známy svojim čechoslovakistickým politickým profilom, preto využil svoje kompetencie a na Slovensku používanie samostatného českého znaku jednoducho zakázal. Obežníkom zo 6. októbra 1919 nariadil županom a im podriadeným úradom: „Až do konečnej úpravy štátneho znaku republiky Československej má sa užívať na Slovensku za jej znak dosavadný kombinovaný t.z.v. legionársky címer, taký aký je na razítku tohoto dopisu.“

OBRÁZOK 5 – Odtlačok pečiatky Prezidiálnej kancelárie Ministra s plnou mocou pre správu Slovenska.
Zdroj: NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 177.

OBRÁZOK 6 – Legionársky znak v heraldickej šrafúre.
Zdroj: Malý ružomberský kalendár na obyčajný rok 1919. Ružomberok : Ján Párička, 1919, s. 32.

Toho istého dňa oznámil aj prezídiu ministerskej rady, že z politických dôvodov na Slovensku nie je možné uvádzať do platnosti český znak, a teda realizovať vládne nariadenie z 19. mája 1919, a informoval ho o svojom nariadení naďalej používať na Slovensku legionársky znak, a to až do konečnej úpravy československej štátnej symboliky.⁴¹

V Československu nastala neželaná dvojkoľajnosť v používaní štátnej symboliky, ktorá sa používala v inej podobe v Čechách a v inej na Slovensku, čo vyvolalo intenzívnu výmenu názorov medzi vládnu radou, pražským ministerstvom vnútra a slovenským ministrom s plnou mocou. Ten však neoblomne zotrval na stanovisku, že „znak musí byť v súlade s úradným názvom republiky“ a rezolútne žiadal, „aby Slovensko bolo v každom vyjadrení štátnej moci náležite rešpektované“, teda aby

⁴¹ Výnos ministra č. 6664 adm. o ďalšom používaní legionárskeho znaku na Slovensku. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 177; SNA, f. Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska. Obežník pre všetkých pánov županov a pánov referentov. Bratislava 6. októbra 1919 č. 6264 a i. 1919 odd. Adm.; SNA, f. Hospodársky úrad pre Slovensko, šk. 1, i. č. 1, spis č. 4386.

bolo zastúpené vo všetkých štátnych symboloch, vo všetkých stupňoch štátneho znaku, v každej štátnej pečiatke, v štátnej vlajke aj v štátnej hymne.⁴²

Ministerská rada v snahe dosiahnuť jednotnosť používania jedného štátneho znaku v celej republike a s prihliadnutím na rozhodný postoj ministra s plnou mocou Vavra Šrobára prijala 10. októbra 1919 uznesenie, aby sa v Československej republike upustilo od zavádzania českého znaku a aby sa vo všetkých oblastiach štátnej správy zaviedol čo najrýchlejšie legionársky znak. Ministerstvu vnútra uložila, aby urobilo v tomto smere okamžité opatrenia, vydalo čo najrýchlejšie poučenie všetkým ministerstvám⁴³ a v najkratšom čase vypracovalo predlohu zákona o všeobecnom zavedení štvordielneho legionárskeho štátneho znaku ako štátneho znaku Československej republiky.⁴⁴

Ministerstvo vnútra však svojím listom z 11. októbra 1919 obhajovalo vládne nariadenie č. 300 o dočasnom českom znaku, pripomínalo, že „*bol zavedený jednotný štátny znak pre celý štát*“, a kládlo otázku, „*či a pokiaľ spadá do právomoci pána ministra s plnou mocou pre správu Slovenska zaviesť pre toto územie odchylný znak*.“⁴⁵ Aby teda ministerstvo vnútra nemalo pochybnosti o rozhodnutí ministerskej rady, zaslala mu opätovne 14. októbra 1919 urgenciu, „*aby bola urýchlená akcia, smerujúca k tomu, aby úrady, ústavy atď. v republike československej používali legionársky znak ako znak štátny*.“⁴⁶

Ministerstvo vnútra sa následne uchýlilo k obštrukciám, konštatovalo, že nevie, ako presne vyzerá slovenský znak, preto „*bude potrebné vyžiadať si od nich (Slovákov) presné a záväzné vyjadrenie, aby ministerstvo nemuselo znovu príslušný návrh pozmeňovať. Z toho dôvodu by bolo potrebné písomne osloviť ministra Dr. Šrobára*.“⁴⁷ ... Pretože sa však táto otázka týka v prvom rade kruhov slovenských, *hodlá ministerstvo vnútra zaujať v tejto veci definitívne stanovisko až vtedy, keď mu bude známe stanovisko ministra s plnou mocou pre správu Slovenska ako povolaného zástupcu vládnej moci na Slovensku*.“⁴⁸ Prvého novembra 1919 preto Vavro

⁴² Pozri k tomu list Ministerstva vnútra v Prahe ministromi s plnou mocou pre správu Slovenska z 18. decembra 1919 č. 63042 a i 1919. SNA, f. Minister Československej republiky s plnou mocou pre správu Slovenska, šk. 1, a. i. 1126/330, 92/1919.

⁴³ Ministerstvu doručené 16. októbra 1919. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 149.

⁴⁴ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 118a.

⁴⁵ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 162, 162a.

⁴⁶ Oznamuje to listom zo 16. októbra 1919 č. 20.505/19 zo 16. októbra 1919. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 153. Ministerstvo financií 15. novembra 1919 navrhlo, „*aby v otázke používania štátneho znaku legionárskeho v pečiatkach štátnych úradov na Slovensku (! L. V.) podľa obežníka MPS č. j. 6264 bolo vyvolané uznesenie ministerskej rady*“. Osemnásteho novembra 1919 tak urobilo aj ministerstvo pre zásobovanie ľudu. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 181.

⁴⁷ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 150a.

⁴⁸ Záverom ministerstvo podotýka, že otázka znaku pre Podkarpatskú Rus sa bude zrejme riešiť až pri veľkom štátnom znaku. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 151.

Šrobár aj formálne písomne oznámil ministerstvu vnútra, že farba trojvršia slovenského znaku je modrá a trojvršie nie je korunované.⁴⁹

Ministerstvo vnútra 20. októbra 1919 tiež oznámilo ministerskej rade, že minister Šrobár sa síce vo svojom obežníku zo 6. októbra 1919 odvoláva na vzor legionárskeho znaku podľa odtlačku pečiatky, ktorý však v odpise obežníka chýbal, preto ministerstvo vnútra nevie, ako legionársky znak vyzerá (! L. V.), a bolo by vhodné požiadať ministra s plnou mocou o jeho kresbu. Vavro Šrobár preto skutočne 18. novembra 1919 poslal ministerstvu vnútra vyobrazenie legionárskeho znaku.⁵⁰

Odmietavý postoj k českému znaku ako znaku Československa vyjadril 20. novembra 1919 aj minister pre zásobovanie ľudu Fedor Houdek⁵¹, ktorý v tejto veci napísal prezídiu ministerskej rady: „*ideový vzťah jednotlivých zemí k českému levovi nie je celkom chápaný v krajinách, ktoré si po storočia zvykli na svoje zemské znaky, a ktorým tieto znaky v štítoch a pečiatkach chýbajú.*“⁵² Ešte jasnejšie sa vyjadril Vavro Šrobár vo svojom liste ministerstvu vnútra z 13. decembra 1919, keď píše: „*Na koniec treba povedať, že by ani nebolo možné zavedenie malého štátneho znaku na Slovensku, pretože by sa proti nemu zaiste zdvihol odpor obyvateľstva.*“⁵³

Ministerstvo vnútra, najmä v osobe Jiřího Hoetzela⁵⁴, naďalej obhajovalo oprávnenosť českého znaku vo funkcii československého s tým, že: „*Pri stanovení tohto znaku nejde zaiste o starý zemský znak, ktorý by bol vnucovaný iným zemiam, ale o novoutvorený štátny znak, v ktorom sa má práve naznačiť celistvosť nášho štátu. Tento znak (českého leva) možno rovnakým právom použiť pre Čechy, ako aj pre Slovensko alebo pre Podkarpatskú Rus.*“ Prítom jedinou odlišnosťou československého znaku od historického českého bolo premenovanie koruny na levovej hlave na čelenku. Ministerstvo vnútra na margo legionárskeho znaku upozorňovalo, „*že voľné zoskupenie jednotlivých štítov by zaiste nebolo výrazom tesného zlúčenia jednotlivých zemí, z ktorých náš štát vznikol, ale naopak výrazom separatizmu. Avšak ak na Slovensku vznikla potreba zaviesť tam štvordielny legionársky znak, je ministerstvo vnútra toho názoru, že nie je nutné doterajší štátny znak vôbec rušiť a nahrádzať ho novým znakom, celkom postačí, ak bude popri teraz platnom znaku zavedený aj štvordielny, a bude na vláde alebo ministromi s plnou mocou pre správu Slovenska, aby stanovili, kedy sa má ktorý znak použiť.*“⁵⁵

⁴⁹ Č. 7187/ adm. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 170.

⁵⁰ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 157a, fol. 177, fol. 179.

⁵¹ Fedor Houdek (1877 – 1953), slovenský podnikateľ, národohospodár, politik, člen československej delegácie na mierových rokovaníach v Paríži, minister pre zásobovanie (1918 – 1920).

⁵² NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 181.

⁵³ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 199.

⁵⁴ Jiří Hoetzel (1874 – 1961), český profesor správneho práva na Karlovej univerzite, spoluautor ústavy, pôsobil tiež ako prednosta odboru na ministerstve vnútra a ako poradca vlády pre legislatívu.

⁵⁵ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 168a.

Na toto stanovisko ministerstva vnútra reagoval 6. decembra 1919 Vavro Šrobár,⁵⁶ ktorý rázne vyhlásil, že zo zásadných dôvodov nesúhlasí so stanoviskom znakovkej komisie a ministerstva vnútra, aby doterajší znak Českého kráľovstva bol používaný pre celú republiku, teda aby sa, ako československý, nepoužíval ani v Čechách. Odporúča, aby bol štátny znak vo všetkých stupňoch kombinovaný tak, aby bol jeho súčasťou vždy – či v Čechách, alebo na Slovensku – aj znak Slovenska. Ak by nebola takáto úprava možná, žiada, aby bol ako všeobecný znak použitý heraldicky upravený legionársky znak. Svoje stanovisko odôvodňoval poukazom na zásadné uznesenie ministerskej rady z 10. októbra 1919, ale tiež poukazom na úradný názov republiky (!), z ktorého priamo vyplýva nevyhnutnosť, aby v každom štátnom znaku bola vyjadrená príslušnosť Slovenska k republike (!), a napokon poukázaním na cítienie slovenského ľudu, „*ktorý žiada, aby Slovensko bolo v každom vyjadrení štátnej moci náležite rešpektované.*“⁵⁷ V ďalšom upozorňuje na to, že v zavedení slovenského znaku nemožno vidieť nejaký separatizmus, ale iba snahu po rovnoprávnom uznaní, a je tiež potrebné zdôrazniť, že prijatím slovenského znaku do štátneho znaku bude vyjadrená jeho tesná jednota s ostatnými krajinami (republiky). Slovensko musí samo seba vidieť v československej štátnej symbolike, potom ju bude vnímať ako skutočne svoju.⁵⁸

Na pomerne živú diskusiu musela oficiálne reagovať aj znaková komisia, ktorá bola zvolaná na 19. januára 1920 o 9.30 hod.⁵⁹ Komisia zobrala na vedomie vyjadrenie ministra Šrobára ohľadne podoby slovenského znaku a rozhodla, aby ďalšie návrhy už túto podobu rešpektovali.⁶⁰ Diskusie sa viedli aj o troch stupňoch štátneho znaku. Je prekvapujúce, že komisia sa celkom vážne zaoberala myšlienkou, aby bol ako všeobecný základný znak upravený nie malý štátny znak, ale stredný (! L.V.) štátny znak republiky, vytvorený zo štyroch krajinských erbov, zastúpených v legionárskom znaku.

Keďže však komisia mala za úlohu vyriešiť tri stupne štátneho znaku, musela vyriešiť aj základný, malý, ktorý jej spôsoboval najväčšie problémy. Politická otázka, ktorú bolo potrebné heraldicky vyjadriť, totiž znela, či má základný znak korešpondovať s názvom republiky, a má byť teda spojením znakov Čiech a Slovenska, spojením českého a slovenského národného symbolu a byť skutočne česko-slovenským, ako by to radi videli Slováci⁶¹, alebo mal vyjadriť „*zvečnenie pamiatky pripojenia Slovenska k historickým zemiám koruny Českej*“⁶², demonštrovať centralizmus a existenciu jediného československého národa. Konceptia čechoslovakizmu sa napokon presadila a našla svoje vyjadrenie aj v štátnej symbolike.

⁵⁶ List ministra s plnou mocou pre správu Slovenska ministrom vnútra (č. 9206, k č. 55.763/19 a 59.438/19). NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 200.

⁵⁷ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 189a, 190, 200.

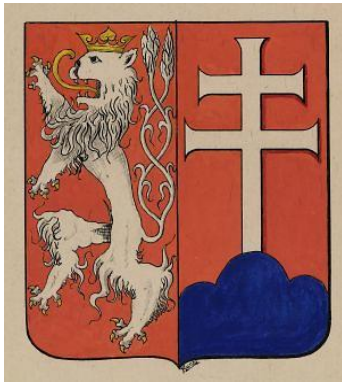
⁵⁸ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 199, 200a.

⁵⁹ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 215, 222.

⁶⁰ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 215.

⁶¹ Požiadavku Slovákov, že malý erb musí byť v súlade s úradným názvom republiky, veľmi jednoznačne presadzoval najmä Vavro Šrobár.

⁶² VOJTÍŠEK, Václav. *Naše státní znaky (staré a nynější)*. Praha : Vesmír, 1921, s. 80.

OBRÁZOK 7 – Návrh malého štátneho znaku z roku 1919 od Jaroslava Kursu.
Zdroj: NA, f. Kursa Jaroslav, PhC (NAD 254), fol. 79.

OBRÁZOK 8 – Návrh malého štátneho znaku z roku 1920 od Jaroslava Kursu.
Zdroj: NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, fol. 169.

OBRÁZOK 9 – Malý štátny znak z roku 1920 v kresbe Františka Kyselú.
Zdroj: Zákon č. 252 Sb. z. a n. z 30. marca 1920, ktorým sa vydávajú ustanovenia o štátnej vlajke, štátnych znakoch a štátnej pečati.

Malý štátny znak a Slovensko

Malý znak mal teda korešpondovať s názvom republiky, inak by ho neakceptoval minister s plnou mocou pre správu Slovenska, zároveň však nesmel evokovať „separatizmus“, inak by ho neakceptovala Praha. Jaroslav Kursa, koncipient ministerstva vnútra, napokon navrhol umiestniť štít so slovenským erbom na ľavé rameno českého leva a toto riešenie si komisia osvojila.⁶³ Polohu slovenského znaku zákon

⁶³ Autor sa paradoxne pritom inšpiroval rodovým erbom Johanna Tserclaesa, grófa z Tilly (1559 – 1632), vojvodu, ktorý v roku 1620 v bitke na Bielej Hore porazil vojská českých stavov. HLINOMAZ, ref. 22, s. 103.

neskôr opisoval ako štítok spočívajúci „na prsiach“ českého leva, v skutočnosti však v malom štátnom znaku lev niesol na svojom ľavom ramene štít ako svoj erb, český lev tu celkom nelogicky sám seba označoval slovenským erbom.⁶⁴

Z heraldického hľadiska to bolo riešenie veľmi problematické, k lepšiemu heraldickému vyjadreniu „organickéj jednoty štátu“ však komisia, žiaľ, nedokázala dospieť.⁶⁵ V definitívnej uzákonenej kresbe štátneho znaku sa slovenský znak ešte zmenšil a vložil do neskorogotického štítu odlišného od základného štítu štátneho znaku, aby sa tak zvýraznilo, že nejde o srdcový štítok v heraldickom slova zmysle. To by totiž stávalo obe znamenia do celkom inej hierarchie.

Stredný štátny znak a Podkarpatská Rus

Stredný štátny znak, ktorý mal byť pôvodne „náhradou“ za legionársky či jeho heraldickou úpravou, bol, ako sme už spomenuli, na programe už druhej schôdze komisie 31. januára 1919, na ktorej Jaroslav Kursa predložil šesť farebných návrhov stredného erbu a dva návrhy štátnej pečate.⁶⁶ Návrhy predstavovali spočiatku spojenie znakov Čiech, Moravy, Sliezska a Slovenska v spoločnom štíte, rôzne delenom na štyri polia, no v niektorých návrhoch sa už objavuje český znak aj v srdcovom postavení a zadný štít je delený na tretiny. Slovenský znak v tejto prvej sérii obsahuje ešte zelené trojvršie. Po oficiálnom vyjadrení Vavra Šrobára komisia zobrala na vedomie, že slovenské trojvršie má byť modré, a ďalšiu sériu návrhov stredného štátneho znaku už Jaroslav Kursa pripravil v tejto farebnosti.

OBRÁZOK 10 – Dva z druhej série návrhov stredného štátneho znaku z roku 1919 od Jaroslava Kursu.

Zdroj: NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, fol. 165; f. Kursu Jaroslav, PhC NAD 254, fol. 97.

⁶⁴ Na tento terminologický lapsus opakovane upozorňoval najmä český heraldik, knihovník a archivár Pavel R. Pokorný (1947 – 2014), najdôraznejšie v roku 1990 ako člen komisie pre štátny znak Českej a Slovenskej federatívnej republiky.

⁶⁵ VOJTÍŠEK, ref. 62, s. 80.

⁶⁶ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 47a.

Práce komisie už teda boli v plnom prúde, keď sa 10. septembra 1919 stala aj oficiálne súčasťou republiky aj Podkarpatská Rus, a to so zárukami „najvyššej možnej autonómie, ešte zlučiteľnej s integritou Československa.“ V návrhoch stredného a veľkého znaku sa teda muselo riešiť aj umiestnenie znaku Podkarpatskej Rusi, hoci ten ešte neexistoval.⁶⁷

Tretieho januára 1920 sa ministerstvo vnútra obrátilo na administrátora Podkarpatskej Rusi a žiadalo ho o spoluprácu pri vytvorení jej erbu a zaslanie podkladov, z ktorých by bolo možné vychádzať. Na opakovanú žiadosť však ministerstvo dostalo len informáciu o farbách, ktoré sú dôležité pre dve tamojšie silné politické strany: biela, modrá a červená pre veľkoruskú – rusínsku a modro-žltá pre ukrajinskú.⁶⁸ Vytvorenia erbu Podkarpatskej Rusi sa preto ujal sám predseda komisie Gustav Friedrich, ktorý o tom napísal: „Za znak Podkarpatskej Rusi sa po zrelej úvahe navrhuje: Štít rozpolený, v jeho pravej polovici sú v modrom poli tri zlaté brvná, v ľavej polovici v bielom poli červený medveď v skoku v pravo hladiaci. ... Farby sú zvolené podľa miestnych želaní. Na Podkarpatskej Rusi sú totiž dve strany,⁶⁹ z ktorých jedna chce mať zemskými farbami modrú a zlatú (ukrajinské farby),⁷⁰ druhá bielu a červenú.⁷¹ V navrhnutom erbe je usporiadanie farieb také, že vyhovuje obom stranám.“⁷² Tri zlaté brvná mali evokovať trojzubec svätého Vladimíra, považovaný za historický symbol Kyjevskej Rusi, a medveď sa odvodzoval z erbu Užhorodu. Takáto interpretácia sa traduje od roku 1920, ide však o omyl, pretože Užhorod v erbe medveďa nemá.⁷³ V skutočnosti sa medveď dostal do erbu Podkarpatskej Rusi z erbu Berežskej župy.⁷⁴ Erb opäť nakreslil Jaroslav Kursa.⁷⁵

Deviateho marca 1920 Gustav Friedrich navrhol koncepciu stredného štátneho erbu, ktorý mal byť štvrtený so srdcovým českým erbom, v poliach základného štítu mali byť znaky Slovenska, Podkarpatskej Rusi, Moravy a Sliezska. Návrh bol predstretý 10. marca 1920 delegácii Podkarpatskej Rusi v Prahe, ktorá k nemu zaujala pozitívne stanovisko, i keď vyhlásila, že sa nepovažuje za oprávnenú urobiť nejaké oficiálne rozhodnutie v tomto smere. Ďalšie návrhy sa objavili až po schvá-

⁶⁷ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol.186. č. 63042 a i. 1919 18. 12. 1919. PILIP, Milan. *Rusínska národná symbolika*. Svidník : Tlačiareň svidnícka, s. r. o., 2014, 208 s. ISBN 978-808975503-5; GREČYLO, Andrij. K otázke vzniku erbu Zakarpatska. In *Genealogicko-heraldický hlas*. Martin : Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť, 1996, č. 1, s. 15-19.

⁶⁸ HLINOMAZ, ref. 22, s. 97; NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 204a.

⁶⁹ Proruská a proukrajinská, vznikli rozpadom pôvodnej Centrálnej ruskej národnej rady.

⁷⁰ Proukrajinská strana (Augustín Vološin, Eugen Puza, bratia Július a Michal Braščajkovci, Emilian Nevický), podporovaná Grigorijom Žatkovičom.

⁷¹ Proruská strana (Antonij Beskid, Andrej Gagatko, Ilarion Curkanovič).

⁷² NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2 – 1), kar. 91, sign.V/7a ka,91, fol. 258.

⁷³ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 252a. V erbe Užhorodu je zobrazený iba vinič.

⁷⁴ Erb Berežskej župy je štvrtený s motívmi hrozna, dubovej ratolesti, medveďa (!) a dvoch rýb.

⁷⁵ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 270, 270a.

lení Friedrichovho návrhu stredného znaku ústavným výborom, preto sa už nestali predmetom posudzovania.⁷⁶

OBRÁZOK 11 – *Návrh stredného štátneho znaku z roku 1920 od Jaroslava Kursu.*
Zdroj: NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, fol. 166.

OBRÁZOK 12 – *Stredný štátny znak z roku 1920 v kresbe Františka Kyselú.*
Zdroj: Zákon č. 252 Sb. z. a n. z 30. marca 1920, ktorým sa vydávajú ustanovenia o štátnej vlajke, štátnych znakoch a štátnej pečati.

Veľký štátny znak a sliezske územia

Veľký znak obsahoval spomenutých päť polí stredného znaku, v dolnom rade bol doplnený ešte o znaky Tešínska (v modrom poli zlatý orol), Opavska (červeno-strieborno štiepený štít) a Ratibořska (zlatý korunovaný orol a bielo-červeno štiepené pole). Začlenenie – popri znaku celého Sliezska – ešte aj znakov týchto niekdajších sliezkych kniežatstiev do štátneho znaku je potrebné vidieť v súvislosti s vtedajšou zahraničnopolitickou situáciou, sedemdnovou československo-poľskou vojnou o Těšínsko (23. januára – 30. januára 1920) a pripojením územia s mimoriadnym ekonomickým a strategickým významom k republike.

Deviateho marca 1920 Gustav Friedrich vo svojich „*Poznámkach k štátnemu znaku*“ okrem iného píše: „*Nie je potrebné čakať na to, ktoré kraje skutočne pripadnú republike, znakom sa republika má k nim prihlásiť a vyjadriť tak svoje územné nároky. Ide najmä o znak Tešínska, pretože si naň teraz robí nároky aj Poľsko. Je po-*

⁷⁶ Dvanásteho marca 1920 oznamuje prezídium Ministerskej rady ministerstva vnútra (č. 7507/20), že sa 10. marca 1920 dostavila deputácia členov Centrálnej ruskej národnej rady (Beskidovej) – Dr. Gagatko, Dr. Hromičko a C. Prokop (dezinovaný člen autonómneho direktória). Konštatovali, že nemajú námietky proti navrhnutému znaku. Osemnásteho marca 1920 dve strany na Podkarpatskej Rusi vyjadrujú svoje názory na podobu znaku. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 255, 258. Napriek tomu vznikol 22. marca 1920 ďalší návrh, štiepený štít, v prvej modrej polovici polovica trojitého kríža s dlhšími strednými ramenami na pravej polovici zlatého trojvršia, v druhej striebornej polovici červený medveď na ľavej polovici modrého trojvršia. PILIP, ref. 67, s. 48-49.

*trebné dať najavo, že ho považujeme za svoje, aj keď nám bude z neho patriť len časť. Je potrebné štátnym znakom demonštrovať hoci aj latentné naznačenie historických nárokov na splnenie svojich teritoriálnych požiadaviek.*⁷⁷

OBRÁZOK 13 – Návrh veľkého štátneho znaku z roku 1920 od Jaroslava Kursu.
Zdroj: NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, fol. 164.

Zákonom č. 252 Sb. z. a n. z 30. marca 1920, ktorým sa vydávajú ustanovenia o štátnej vlajke, štátnych znakoch a štátnej pečati, sa znaky vojensky pripojených sliezkych území (i nepripojeného Ratibořska) kodifikovali ako súčasť veľkého znaku Československej republiky.⁷⁸

OBRÁZOK 14 – Veľký štátny znak z roku 1920 v kresbe Františka Kyselú.
Zdroj: Zákon č. 252/1920, ktorým sa vydávajú ustanovenia o štátnej vlajke, štátnych znakoch a štátnej pečati.

⁷⁷ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 258.

⁷⁸ Zákon č. 252 Sb. z. a n. z 30. marca 1920, ktorým sa vydávajú ustanovenia o štátnej vlajke, štátnych znakoch a štátnej pečati.

Štátna vlajka

Osobitným problémom bolo vytvorenie štátnej vlajky Československej republiky. Historická česká bielo-červená vlajka sa po roku 1918 vnímala ako československá štátna vlajka, vexilologický pendant štátneho znaku s českým levom. Vzhľadom na to, že takáto vlajka bola zameniteľná s poľskou vlajkou, a tiež vzhľadom na to, že minister s plnou mocou pre správu Slovenska trval na tom, že „v každom vyjadrení štátnej moci musí byť vyjadrené aj Slovensko“, bolo potrebné bielo-červenú vlajku doplniť o modrú zo slovenskej trikolóry, aby takáto trojfarba bola v súlade s pomenovaním republiky.⁷⁹

Po prvýkrát sa komisia zaoberala vlajkou 1. apríla 1919, keď bola informovaná, že Jaroslav Kursa na návrhoch vlajky intenzívne pracuje a v krátkom čase ich predloží komisii na posúdenie. Kursa skutočne veľmi starostlivo pripravil rôzne možnosti spojenia historických farieb českých so slovenskou modrou, jednoduchým členením listu vlajky, medzi nimi pripravil aj návrhy bielo-červenej vlajky s modrým klinom, spočiatku ešte nevýrazným, plytkým.

OBRÁZOK 15 – Návrh štátnej vlajky Československej republiky od Jaroslava Kursu z roku 1919.

Zdroj: NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, fol. 175.

⁷⁹ Modrú farbu ako farbu slovenského trojvršia pridanú k historickým českým farbám uvádza už Olga Masaryková v súvislosti so Štefánikovým návrhom vlajky Československej národnej rady a československých légii v roku 1918 vo svojej publikácii „The Czechoslovak Flag“. Znaková komisia 23. januára 1920 dokonca odôvodňovala klin tak, že: „ho možno ideovo považovať za skrátene vyznačenie troch pahorkov v slovenskom znaku“. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a, fol. 241.

Umelecký odbor Pamätníka odboja

V máji 1919 vznikla na ministerstve národnej obrany paralelná iniciatíva, ktorá bola pôvodne motivovaná potrebou navrhnuť a vyhotoviť vojenské zástavy (prápor) rodiacej sa československej armády, v skutočnosti sa však zamerala predovšetkým na vytvorenie návrhov štátnej vlajky. Prvý pobočník ministra národnej obrany major Chalupa zvolal na 24. mája 1919 stretnutie, ktorého sa zúčastnili významní maliari a grafici, ako napríklad maliar František Kupka, architekt Josef Gočár⁸⁰, medailér Otakar Španiel⁸¹, maliar František Kysela⁸², architekt Vlastislav Hofman⁸³, za heraldikov Václav Vojtišek, a niektorí ďalší. Zasadnutiu predsedal historik umenia Zdeněk Wirth.⁸⁴ Na pôde Umeleckého odboru Pamätníka odboja⁸⁵ potom jednotliví autori prezentovali spolu tridsaťdva návrhov.

Nevznikla však žiadna komisia, ktorá by niektorý z nich odporučila, boli len 14. júla 1919 odovzdané znakovkej komisii s tým, že ide „*len o pokus prispieť ku konečnému vyriešeniu vlajky Československej republiky ako podklad pri rokovaniach znakovkej komisie.*“⁸⁶

Znaková komisia pod predsedníctvom Jiřího Hoetzela však už desať dní predtým, 4. júla 1919, prerokovala a prijala návrh Jaroslava Kursu, podľa ktorého mala byť vlajka bielo-červená s modrým klinom, siahajúcim do tretiny jej dĺžky. Aby zodpovedne posúdila vhodnosť takéhoto riešenia a predišla novej kritike, rozhodla sa vykonať aj praktické skúšky jej zreteľnosti pri viatii, a to pri rôznom osvetlení. Zástupca ministerstva školstva odporučil ako vhodné miesto javisko Národného divadla, kde by sa zapojil ventilátor, aby sa vlajka rozvinula. Preto sa ministerstvo vnútra obrátilo na divadlo so žiadosťou, či by bolo možné v septembri takúto skúšku vykonať. Šestnásteho augusta 1919 mu však Národné divadlo odpovedalo, že by to bolo možné, avšak ministerstvo by muselo zaplatiť prítomným zamestnancom nadpracované hodiny, a uviedlo tiež ďalšie administratívno-technické problémy, ktoré by boli spojené s takouto skúškou.⁸⁷

Prieťahy v dotvorení štátnych symbolov už znepokojovali aj najvyšších predstaviteľov štátu. Prezident T. G. Masaryk sa osobne obrátil na ministerskú radu so žiadosťou o vysvetlenie, prečo práce tak dlho trvajú. Prezídium ministerskej rady (predsedníctvo vlády) preto 2. septembra 1919 urgovalo práce na ministerstve vnútra

⁸⁰ Josef Gočár (1880 – 1945), významný architekt, urbanista, zakladateľ českej modernej architektúry.

⁸¹ Otakar Španiel (1881 – 1955), významný sochár, medailér, oficiálny štátny výtvarník, v rokoch 1944 – 1946 prednosta vojenskej kancelárie prezidenta Edvarda Beneša.

⁸² František Kysela (1881 – 1941), český maliar, grafik, dizajnér, scénograf, profesor na umelecko-priemyselnej škole v Prahe, zakladateľ špeciálnej školy pre užitú grafiku.

⁸³ Vlastislav Hofman (1884 – 1964), architekt, urbanista, maliar, grafik, dizajnér.

⁸⁴ Zdeněk Wirth (1878 – 1961) historik umenia, teoretik, organizátor pamiatkovej starostlivosti.

⁸⁵ Pamätník odboja, inštitúcia zhromažďujúca písomné, obrazové a hmotné dokumenty prvého odboja v rokoch 1914 – 1918 pre budúci pamätník národného oslobodenia. Od mája 1919 pôsobil ako umelecký poradný zbor, od roku 1923 samostatný útvar ministerstva národnej obrany.

⁸⁶ SVOBODA, Zbyšek. Vznik československé státní vlajky. In *Vexilologie* 36, 1980.

⁸⁷ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 88.

a oznámilo mu, že prezident Masaryk a minister zahraničia Beneš si želajú, „*aby boli, pokiaľ možno, okamžite skončené porady a prípravné práce na stanovení štátneho znaku a vlajok československej republiky... prípadne poslali správu, prečo sa tak nemôže stať*“. V odpovedi ministerstva sa píše, že „*Na rozkaz pána prezidenta republiky a na želanie pána ministra zahraničných vecí*“ ministerstvo prednostne dorieši aspoň vlajku, s ostatnými prácami odporúča počkať, „*kým budú vybudované ústavné pomery v štáte*“.⁸⁸ Ministerstvo vnútra následne predložilo „*Vládny návrh zákona zo dňa ... 1919, ktorým sa stanovujú štátne farby a štátna vlajka ktorým sa vláda zmocňuje na ďalšie opatrenia vo veci vlajok, práporov a znakov. § 1 za štátne farby republiky československej sa vyhlasujú farby červená, biela a modrá. § 2 vlajka štátna (národná) sa skladá zo spodného poľa červeného a vrchného bieleho, medzi ktoré je vsunutý modrý klin*“.⁸⁹ Pomerné rozmery vlajky sú zrejmé z pripojeného vyobrazenia.⁹⁰ Súčasťou návrhu bola aj Kursova šrafovaná kresba s dĺžkou klina do jednej tretiny dĺžky vlajky. Návrh zákona o štátnej vlajke zo septembra 1919 však ešte dlho prijatý nebol, vlajka bola uzákonená až o pol roka neskôr, 30. marca 1920.

Členom znakovkej komisie a subkomitétu na navrhnutie štátnej vlajky bol aj pplk. Ing. Antonín Valšík⁹¹, prednosta lodného oddelenia ministerstva národnej obrany. Keď sa skúšky zreteľnosti vlaky v divadle nemohli uskutočniť, zariadil praktickú skúšku na dvoch parníkoch plávajúcich po Vltave. Ministerstvo vnútra sa dohodlo s ministerstvom národnej obrany, ktoré prostredníctvom svojho lodného oddelenia vlajku prakticky odskúšalo. V dňoch 28. – 29. septembra 1919 niesli navrhovanú vlajku dva parníky pražskej paroplavebnej spoločnosti po rieke Vltave a 2. októbra 1919 lodné oddelenie ministerstva národnej obrany podalo ministerstvu vnútra správu o konštatovaní komisie, že bielo-červená vlajka s modrým klinom, siahajúcim do tretiny jej dĺžky, „*vyhovuje úplne praktickej potrebe ako zoskupením farieb, tak aj celkovou úpravou a rozmermi*“.⁹²

Proti návrhu vlajky s klinom sa však zdvihol jednoznačný odpor umeleckej obce, preto ministerstvo školstva a národnej osvety 5. októbra 1919 odporučilo prizvať k tvorbe vlajky širší okruh výtvarníkov.⁹³ Výtvarníci združení v Klube architektov sa obrátili na prezidenta republiky so žiadosťou, aby návrh na vlajku bol výsledkom verejnej súťaže, „*pretože doterajší návrh nevyhovuje po stránke estetickej*“.⁹⁴ Keď sa 15. januára 1920 návrh zákona o štátnej vlajke dostal na program rokovania

⁸⁸ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 96.

⁸⁹ Návrh zákona počíta ešte s krátkym klinom. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 280, 282. Tlač č. 1773.

⁹⁰ § 3 – 6 hovoria o kompetenciách ministerstva, sankciách. NA, f. AR MV1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 104.

⁹¹ Antonín Valšík (1874 – 1948), námorný dôstojník, spolupracovník znakovkej komisie a vlajkového subkomitétu.

⁹² NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 123.

⁹³ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 145. č. 44135/2712.

⁹⁴ Kancelária prezidenta list Klubu architektov odstúpila 23. decembra 1919 ministerstvu vnútra. NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 206, 209.

ústavného výboru parlamentu, Theodor Zahradník⁹⁵, minister železníc, takýto návrh štátnej vlajky jednoznačne odmietol. Podobne odmietavý postoj zaujal aj ďalší poslanec a člen ústavného výboru Josef Záruba-Pfeffermann. Po vypočutí kritiky spomenutých vplyvných politikov zástupca ministerstva vnútra Jiří Hoetzel odporučil, aby boli tieto podnety oficiálne oznámené ministerstvu vnútra, ktoré ich predloží znakovej komisii. Na zasadnutie budú prizvaní aj členovia ústavného výboru parlamentu.⁹⁶

Znaková komisia sa zišla 19. januára 1920 o 9.30 hod. a poslanec a minister Theodor Zahradník na nej predložil návrh štátnej vlajky, ktorá bola modrá s červeno-bielym lemom a piatimi bielymi hviezdami, teda vlajku „amerických Čechov a Slovákov“, doplnenú o piatu hviezdu za Podkarpatskú Rus. Tento návrh zasa kritizovali členovia a spolupracovníci znakovej komisie, najmä Gustav Friedrich, pretože v nej bolo údajne veľa modrej a táto farba mala byť len pridaná k historickým farbám českým, a mala byť preto vo vlajke len „*farbou podružnou*“.⁹⁷

Znaková komisia posunula tento problém na tento účel špeciálne zriadenej subkomisii, vlajkovému subkomitétu. Ten sa mal zjednotiť v názore na otázky, ktoré sa v dovtedajšej diskusii vynorili. Vlajkový subkomitét sa zišiel 23. januára 1920 a výsledkom jeho rokovania bolo sformulovanie „zásad“, ktorým mala vyhovovať štátna vlajka.⁹⁸ V skutočnosti však nešlo ani tak o zásady pre tvorbu novej vlajky, ale predovšetkým o obhajobu už existujúceho návrhu s klinom, ktorý si subkomitét a znaková komisia osvojili, koncom septembra 1919 prakticky vyskúšali a boli rozhodnutí tento návrh aj presadiť. Pri formulovaní „zásad“ preto členovia subkomitétu nepriamo kritizovali v podstate všetky existujúce štátne vlajky, ktoré obsahujú pruhy (pretože ich je údajne veľa), polia (francúzsku alebo americkú, pretože polia pôsobia údajne mŕtvo), kríže (britskú alebo škandinávsku, pretože ide údajne o námornú dištinkciu), hviezdy (napríklad americkú, pretože je zložitá) a podobne. Subkomitét tak dospel k „záveru“, že „*ako jediné možné riešenie s heraldicky jednoduchou figúrou ostáva klin*“. Odporučil však jeho predĺženie do polovice dĺžky vlajky. Subkomitét konštatoval, že modrý klin „*možno ideovo považovať za skrátené vyznačenie troch pahorkov v slovenskom znaku*“⁹⁹ a uzniesol sa, aby bol takýto výklad vlajky čo najviac publicisticky rozšírený a aby boli zverejnené aj úvahy, ktoré viedli vládu k ustanoveniu navrhutej vlajky.¹⁰⁰ Subkomitét oznámil 26. januára 1920 výsledok svojho rokovania znakovej komisii. Konštatovalo sa, že všetci prizvaní na zasadnutie subkomitétu 23. januára 1920 boli spočiatku voči takémuto riešeniu skeptickí, no napokon ho akceptovali ako vydarené riešenie. Nebola to tak celkom pravda. Najmä všetci traja prítomní výtvarníci sa o návrhu naďalej vyjadrovali veľmi odmietavo. Josef Šejnost už v liste Theodorovi Zahradníkovi z 21. januára

⁹⁵ Theodor (Izidor) Zahradník (1864 – 1926), český politik, diplomat a knihovník, účastník domáceho odboja, člen Národného výboru československého (1918), člen Revolučného národného zhromaždenia (1918 – 1920), minister železníc (1918 – 1919).

⁹⁶ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 206a.

⁹⁷ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 216.

⁹⁸ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 212a-244.

⁹⁹ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 241.

¹⁰⁰ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 241.

ra 1920 označil klin za „príšerný“: „*Slovutný pán minister! Budúcnosť Vám pripočítava za veľkú zásluhu, že ste dali podnet na odstránenie toho príšerného klinu, ktorý tak zhyzdil našu krásnu vlajku. Ani netušíte, ako som tomu bol rád, napokon som bol jeho odporcom od počiatku. ... Ďalej som videl, že klin, na ktorom si Kursa zakladal ako na absolútnom origináli, je už použitý na vlajkách Hidžazu¹⁰¹ a Kuby¹⁰²... Vaším zásahom však nastal netušený obrat. Klin padol, a ak nepadol, musí padnúť, pretože nie je pekný... Spýtajte sa, pán minister, Slovákov, či kategoricky trvajú na modrej farbe, a pridte s ich plnou mocou vo vrecku na pondelňajšiu schôdzu, je možné, že to bude vykúpenie z toho zmätku, ktorý pre takú rôznorodosť názorov v Komisii panuje“.* V hlbokej úcte Vám oddaný Josef Šejnost, ak. sochár.“¹⁰³

Záruba-Pfeffermann komisii navrhol, aby sa pripravila aj na eventualitu, že návrh s klinom nebude v parlamente prijatý a bude potrebné mať v zálohe aj iné riešenie. Sám navrhol ako alternatívu bielo-červenú vlajku, doplnenú v hornom rohu o vlajku amerických Slovákov – modrú, hore a dolu s červeno-bielym lemovaním. Komisia sa však uzniesla na predložení jediného návrhu s klinom, pričom nevylúčila, že niektorý poslanec iniciatívne predloží v pléne aj alternatívne riešenie podoby štátnej vlajky.

Na podporu vládneho návrhu vlajky s klinom vznikalo viacero odborných textov, ktoré mali slúžiť ako podklad pre dôvodovú správu či pre argumentáciu pre poslancov parlamentu. Deviateho marca 1920 spracoval takýto materiál Gustav Friedrich ako „*Poznámky k štátnym farbám a štátnej vlajke*“. Vysvetľuje, že je správne, aby „*základom štátnej vlajky československej republiky bola česká zástava, ku ktorej pristupuje modrý klin umiestnený pri žrdi. ... vhodnosť použitia tejto figúry v štátnej vlajke by mohla podporovať aj tá okolnosť, že modrý klin možno považovať tiež za akýsi symbol troch vrchov zo slovenského znaku*.“¹⁰⁴ Podobné podporné stanovisko spracoval aj Antonín Valšík, ktorý vo svojom dobrozdani okrem iného píše, že „*pri riešení československej štátnej vlajky sa vychádzalo z českej národnej vlajky, ku ktorej s ohľadom na Slovensko bolo potrebné pripojiť modrú farbu*.“¹⁰⁵

Poslanec Josef Záruba-Pfeffermann sa však nevzdával, za svoj protinávrh štátnej vlajky sa usiloval získať aj podporu prezidenta republiky, ktorému poslal svoje návrhy na vyjadrenie. Kancelária prezidenta republiky mu 13. marca 1920 oznámila, že pán prezident s jeho návrhom súhlasí, že však odporúča do modrého poľa vložiť päť bielych hviezd (symbolov Čiech, Moravy, Sliezska, Slovenska a Podkarpatskej Rusi).¹⁰⁶

¹⁰¹ Moslimské kráľovstvo Hidžáz používalo vlajku s klinom rokoch 1916 – 1925, dnes je Hidžáz regiónom v Saudskej Arábii.

¹⁰² Vlajka Kuby vznikla v roku 1849 v USA, od osamostatnenia Kuby v roku 1902 je štátnou vlajkou.

¹⁰³ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_2, fol. 87.

¹⁰⁴ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 259.

¹⁰⁵ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 266.

¹⁰⁶ O návrhu mal so Zárubom-Pfeffermannom hovoriť ešte minister Edvard Beneš. SNA, o. f. Vavro Šrobár, kar. 8, i. č. 597, List Kancelárie prezidenta republiky, č. D 2067/20 z 13. marca 1920. Za pomoc ďakujem Ivanovi Tichému, riaditeľovi Slovenského národného archívu.

OBRÁZOK 16 – Návrh na štátnu vlajku od Jaroslava Kursu z roku 1920.
Zdroj: NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, fol. 168.

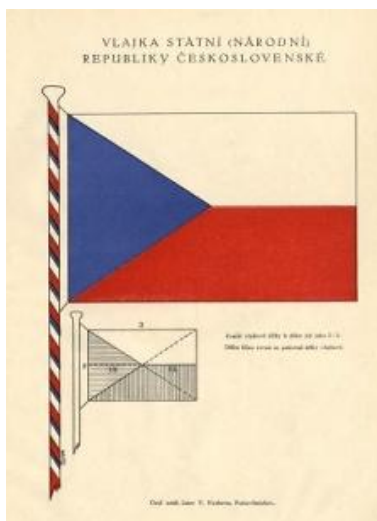

OBRÁZOK 17 – Protinávrh štátnej vlajky, presadzovaný poslancom
Josefom Zárubom-Pfeffermannom.
Zdroj: NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, fol. 214.

Komisia sa však držala pôvodného návrhu vlajky s klinom, podľa ktorého Vratislav Kalousek, tajomník ministerstva vnútra, zostavil 9. februára 1920 predkladaciu správu, ktorú 30. marca 1920 v pléne predniesol poslanec a spoluautor ústavy Fran-

tišek Hnídek.¹⁰⁷ Keď malo dôjsť k hlasovaniu, viacerí predsedovia politických klubov si vyžiadali prerušenie schôdze na pol hodiny, aby si zjednotili názory na podobu navrhovaných štátnych znakov a štátnej vlajky. Vtedy sa stúpenci pridania vlajky amerických Slovákov na českú vlajku pokúsili naposledy dosiahnuť zmenu, no bez úspechu. Po troch hodinách prerušenia schôdze plenárne zasadnutie pokračovalo rozpravou, do ktorej sa však nik neprihlásil. A tak poslanci o 18.45 hod. zákon v prvom i druhom čítaní väčšinou hlasov prijali ako zákon č. 252/1920.¹⁰⁸

Zákon bol uverejnený 22. apríla 1920 a uzákonené kresby štátnych symbolov podľa Kursových návrhov definitívne stvárnil František Kysela. Na rozdiel od predošlého (dočasného) štátneho znaku, pri ktorom bol podpísaný Jaroslav Kursa, na vyobrazeniach v novom zákone neboli autori uvedení. Preto ministerstvo vnútra odporučilo, aby prostredníctvom tlačového odboru prezídia ministerskej rady bola v novinách uverejnená krátka správa objasňujúca autorstvo vyobrazení štátneho znaku slovami: „*Heraldický návrh štátnej vlajky a štátnych znakov vypracoval koncipient štátneho archívu Jaroslav Kursa v spolupráci s univ. prof. dr. Gustávom Friedrichom, po umeleckej stránke vypracoval tieto návrhy prof. František Kysela z Umelecko-priemyslovej školy so svojimi žiakmi.*“¹⁰⁹ Zároveň 22. apríla 1920 Jiří Hoetzel osobne poďakoval Gustavovi Friedrichovi za jeho angažovanie sa pri tvorbe symbolov.¹¹⁰

OBRÁZOK 18 – Štátna vlajka Československej republiky podľa zákona z roku 1920. Zdroj: Zákon č. 252/1920, ktorým sa vydávajú ustanovenia o štátnej vlajke, štátnych znakov a štátnej pečati.

¹⁰⁷ František Hnídek (1876 – 1932), československý politik, poslanec Revolučného národného zhromaždenia, v roku 1920 sa podieľal na koncipovaní ústavy.

¹⁰⁸ Zákon bol publikovaný s tlačovou chybou, omylom bola vypustená prvá veta § 8 o štátnej pečati. Chyba bola opravená oznámením v zbierke zákonov a nariadení pod č. 341.

¹⁰⁹ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 305, 306.

¹¹⁰ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_1, fol. 277.

Štátne pečate

Ďalším štátnym symbolom sa mala podľa prijatého zákona stať štátna pečať. Na jej zabezpečenie sa podujalo ministerstvo školstva a národnej osvety.¹¹¹ Podľa pôvodného dohovoru mal grafický návrh malej a veľkej štátnej pečate pripraviť František Kysela, plastické modely mal zhotoviť Otakar Španiel a pečatidlá mal vyryť Josef Reisner.¹¹² Gustav Friedrich však 23. októbra 1920 Kyselove návrhy nemilosrdne skritizoval a navrhol, aby už aj samotný grafický návrh urobil sám sochár Španiel. Ten úlohu prijal a 21. januára 1921 sa dohodlo, že na štátnych pečatiach bude veľký štátny znak a na okrúhlych úradných pečiatkach bude malý štátny znak s príslušnou legendou.¹¹³

Vo februári 1921 však Otakar Španiel oznámil, že má vážne námietky proti tomu, aby v úradných pečiatkach bol malý štátny znak zobrazený v štíte. Odporúčal, aby tam bol iba český lev so slovenským štítkom, pretože v pečiatkach priemeru 36 mm „by bol lev v štíte malý a tým menší by bol slovenský znak na jeho hrudi“. Heraldici s takýmto riešením súhlasili, keďže sa nemal týkať štátnych pečatí, ale iba úradných pečiatok.¹¹⁴

OBRÁZOK 19 – Návrh okrúhlej pečiatky so štátnym znakom od Otakara Španiela z roku 1921.

Zdroj: NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, fol. 139.

Kompozícia úradných pečiatok s českým levom a slovenským znakom bez štítu sa niekedy stretla aj s nepochopením. Okresná správa politická v Hraniciach sa 20. októbra 1921 obrátila na Predsedníctvo moravskej zemskej správy politickej v Brne s upozornením, že takéto riešenie je v rozpore so zákonom a navyše „... vyobrazenie leva v kruhu v pečatiach a znakov bude skôr robiť dojem cirkusového

¹¹¹ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_2, fol. 17, 27.

¹¹² Josef Reisner (1859 – 1929), medailér a rytec v Kremnickej mincovni, pôsobiaci v nej už pred rokom 1918.

¹¹³ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_2, fol. 1, 9, 10, 12.

¹¹⁴ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_2, fol. 104.

leva v obruči ako dojem dôstojného znaku štátnej zvrchovanosti.“¹¹⁵ Išlo však iba o zlomyseľnú a neodôvodnenú kritiku, pretože takýto spôsob zobrazovania erbových znamení bez štítu bol od stredoveku bežný v pečatiach a najmä minciach, možno ho teda považovať za historicky odôvodnený a správny. Iná vec je, že slovenský štítok na ramene českého leva bol tak či tak nedostatočne zreteľný a pri zmenšení na pečiatkach a minciach niekedy celkom zanikal.¹¹⁶

OBRÁZOK 20 – Typárium veľkej štátnej pečate z roku 1924.

Zdroj: SEDLÁČEK, Pavel. *Česká panovnícká a státní symbolika*. Praha : Státní ústřední archiv v Praze, 2002, No 117, ISBN 80-85475-86-3.

Štátne znaky z roku 1920 mali pomerne veľa heraldických nedostatkov, ktorých analýza by však bola na tomto mieste zbytočná. Možno tiež spomenúť určitý nesúlad textu zákona s vyobrazeniami erbov. Štátne znaky nespĺňali ani ideálne predstavy, ktoré mali najmä americkí Slováci pri projektovaní Československej republiky na základe rovnosti dvoch národov, čomu by zodpovedala symetrická československá kompozícia štátneho znaku. Paradoxne, tejto požiadavke zodpovedala len štátna vlajka, ktorá bola v jednej polovici v slovenskej trojfarbe a v druhej polovici v historickej českej dvojfarbe. V štátnych znakoch sa heraldicky prejavila najmä idea čechoslovakizmu a českej supremácie, pričom Slovákom veľmi chýbala najmä možnosť paralelného samostatného používania svojej historickej symboliky aspoň v kultúrnej oblasti. Napriek tomu sa Slováci s československou symbolikou stotožnili, čoho dôkazom je najmä ich postoj k československým štátnym symbolom v kritických dejinných chvíľach pre Československú republiku, ako napríklad v Slovenskom národnom povstaní v roku 1944, pri okupácii republiky v auguste 1968, aj počas Nežnej revolúcie v novembri 1989. Vždy vtedy na Slovensku viali československá a slovenská vlajka vedľa seba. Československé štátne symboly z roku

¹¹⁵ NA, f. AR MV 1918 – 34 (NAD 241/2), kar. 91, sign. V/7a_2, fol.149.

¹¹⁶ To bol aj dôvod, pre ktorý Slovákom chýbala možnosť aspoň obmedzeného používania slovenských symbolov samostatne. Pozri k tomu *Dokumenty*, ref. 8, No 198.

1920 sa natrvalo spojili s ideou demokracie a nezanechala na nich stopu ani skutočnosť, že boli štátnymi symbolmi aj v päťdesiatych rokoch, v časoch najtvrdšieho totalitného teroru, kým bol v roku 1960 štátny znak „socialistický“ zmenený a slovenský sa v ňom nesmel zobrazit'. V roku 1990, sedemdesiat rokov od jeho „československej kodifikácie“, sa slovenský znak ešte nakrátko do znaku československej republiky vrátil, zároveň sa stal štátnym znakom Slovenskej republiky, od roku 1993 samostatnej Slovenskej republiky.

LES SYMBOLES NATIONAUX TCHÉCOSLOVAQUES DE L'ANNÉE 1920

Ladislav VRTEL

La République tchécoslovaque est née le 28 octobre 1918 et, deux mois plus tard, la présidence du conseil des ministres a établi une commission particulière héraldique pour créer le symbolisme national de la nouvelle république. Au début, la commission a recommandé d'adopter deux armoiries d'État. Les petites armoiries ont dû être créées sur le principe national et exprimer le rapport des Tchèques et des Slovaques en nouvelle Tchécoslovaquie. Les grandes armoiries ont dû contenir les emblèmes de tous les territoires qui devaient faire partie de la nouvelle Tchécoslovaquie, ensuite, elles ont dû contenir un slogan héraldique et des porteurs héraldiques. Sur la proposition du ministère des affaires étrangères, dans le symbolisme d'État projeté, on a rangé aussi les armoiries d'État moyennes lesquelles devaient être créées de l'emblème de l'armée tchécoslovaque étrangère (légions tchécoslovaques), étant constitué des emblèmes de la Bohême, de la Slovaquie, de la Moravie et de la Silésie.

Il n'était possible de créer les grandes armoiries d'État qu'après la détermination définitive des frontières d'État. C'est pourquoi la commission a recommandé d'adopter, à titre temporaire, les armoiries tchèques en tant qu'armoiries de la Tchécoslovaquie. Le gouvernement l'a légalisé par son arrêté du 19 mai 1919.

Vavro Šrobár, ministre à pleins pouvoirs pour l'administration de la Slovaquie, ne pouvait pas, cependant, accepter l'absence de l'emblème slovaque dans les armoiries d'État de la Tchécoslovaquie et c'est pourquoi, le 6 octobre 1919, il a défendu d'utiliser les armoiries tchèques seules en Slovaquie et a ordonné d'utiliser ici, en tant qu'armoiries d'État l'emblème légionnaire dans lequel se trouvait – à côté des emblèmes de la Bohême, de la Moravie et de la Silésie – aussi l'emblème de la Slovaquie. À toute occasion, le ministre a exigé que chaque fois où l'on exprimera le pouvoir de l'État tchécoslovaque, la Slovaquie fût représentée elle aussi.

Les armoiries d'État étaient alors utilisées en une forme en Bohême et en une autre en Slovaquie. On a réussi à résoudre cette situation en adoptant la loi sur les symboles d'État du 30 mars 1920. Les petites armoiries d'État ont reçu la forme d'un lion tchèque portant sur son épaule gauche le blason slovaque – bouclier rouge avec une croix byzantine argentée sur trois collines bleues. Les armoiries moyennes consistaient de deux boucliers, celui de devant avec un lion tchèque, et celui de derrière divisé en quatre parties avec des emblèmes de la Slovaquie, de la Russie subcarpathique, de la Moravie et de la Silésie. Les grandes armoiries d'État comprenaient, en plus, aussi les emblèmes des principautés silésiennes de l'époque – régions de Tešín, d'Opava et de Ratiborsk, et, au-dessous du bouclier, le slogan PRAVDA VÍTĚZÍ! (LA VÉRITÉ TRIOMPHE!), et aussi deux lions dorés à deux queues comme porteurs héraldiques du blason.

La loi a stipulé aussi le drapeau national tchécoslovaque – blanc rouge avec un coin bleu. Celui-ci est né aussi sur territoire de la commission de signes et de son sous-comité pour le drapeau comme l'union du drapeau historique tchèque, ayant été blanc rouge, et du drapeau historique slovaque qui a été blanc bleu rouge. La commission a justifié l'addition du coin bleu dans le drapeau historique tchèque par son enrichissement du symbole de trois collines bleues se trouvant sur les armoiries slovaques.

Cet article a été écrit à l'occasion du centenaire de l'adoption de la loi sur les armoiries nationales de la République tchécoslovaque du 30 mars 1920.

Traduit par Kristína Kapitáňová

ARCHÍV POVERENÍCTVA VNÚTRA, JEHO PÔSOBENIE A ÚLOHY V RÁMCI SLOVENSKEHO ARCHÍVNICTVA

ALŽBETA GABRIKOVÁ

Gabříková, A.: The Archives of the Commission of the Interior, its Activities and Tasks within the Slovak Archiving, Vol. 50, 2020, No 2, p. 35-49

The aim of the study is to present the circumstances of the establishment of the Archives of the Commission of the Interior, its tasks, archival fonds in its administration, activities, contribution to the improvement of the Slovak archiving and also various interesting facts connected with this archives. The analysis showed that, despite all the efforts made by the archives' staff, it was not possible to manage all the tasks set for the improvement of the archiving in Slovakia. The reason was in absence of the necessary professional staff and also the misunderstanding from the national committees because of their neglect of archives' administration. In addition, rooms for the storage of the archival documents were often used for other purposes, thus it delayed the availability of the archival documents for the researchers. The situation improved in 1951, when the Slovak Archival Commission within the Commission of the Interior was established, and later when the Archives of the Commission of the Interior was transformed to the Slovak Central Archives. However, the turning point in the Slovak archiving was the year 1954, when the network of the state archives in Slovakia started to establish.

Key words: Commission of the Interior, archives, archival material, archival documents

Archívom na Slovensku sa počas existencie prvej Československej republiky (ďalej len ČSR) nevenovala veľká pozornosť.¹ K riešeniu archívnej otázky nedošlo ani po roku 1945.² Archívniectvo sa v tom čase nemohlo oprieť o žiadnu osobitnú úpravu danú zákonom, a preto bola starostlivosť o archívne dokumenty minimálna. Prvým krokom vo veci záchrany umeleckých a historických pamiatok, medzi ktoré sa počítali aj archíválie, bolo nariadenie Národného výboru československého z 29. októbra 1918. Na základe tohto nariadenia sa mali všetky umelecké a historické pamiatky dostať pod ochranu národného výboru a jeho orgánov, pričom sa zakazoval ich vývoz.

Ochranou historických pamiatok na Slovensku bol na základe nariadení ministra ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska z 20. a 21. októbra 1919 poverený Vládny

¹ Slovenský národný archív (ďalej len SNA), fond (ďalej len f.) Povereníctvo vnútra – sekretariát povereníka (ďalej len PV – SP), 1945 – 1960, inventárne číslo (ďalej len inv. č.) 75, škatuľa (ďalej len šk.) 57, referát „Problémy archívniectva na Slovensku“, príloha k spisu č. 051.9-1951/22 a spisu č. 055.8-A-1951/24, strana (ďalej len s.) 4.

² SNA, f. Archív Povereníctva vnútra (ďalej len APV), (1934) 1945 – 1952 (1954), inv. č. 16, šk. 3, dôvodová správa, s. 2.

komisariát na ochranu pamiatok na Slovensku a bolo nariadené pátrať po odvezených historických pamiatkach.³ V roku 1919 bol zriadený Štátny inšpektorát archívov a knižníc na Slovensku.⁴ V súvislosti s výkonom tejto funkcie možno spomenúť meno profesora Branislava Varsika, ktorý mal ako štátny inšpektor archívov a knižníc za úlohu hľadať stopy po odcudzených archíváliách z východného Slovenska aj po skončení druhej svetovej vojny.⁵ Nešlo však o správny orgán, preto nemohol úspešne zasahovať do otázok archívnictva na Slovensku. Zriadenie tzv. veľžúp v roku 1923, ako aj zriadenie Slovenskej krajiny v roku 1928, si vynútili aspoň riešenie organizácie administratívno-správnych archívov. Ani táto otázka však nebola riešená dôsledne.⁶

Pri reorganizácii verejnej správy v roku 1928, zriadením Krajinského úradu a po zrušení žúp, vznikol na Slovensku tzv. Krajinský archív.⁷ K jeho vytvoreniu došlo na základe výnosu Prezídia Krajinského úradu v Bratislave z 28. septembra 1928, pričom do jeho správy patrili všetky archívne fondy bývalých župných archívov, ktoré boli ponechané na svojich pôvodných miestach, registratúra Úradu ministra ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska a registratúra pochádzajúca z činnosti Krajinského úradu.⁸ Mal predstavovať inštitút, ktorý by bol analogický s vtedajším zemským archívom v Čechách a na Morave.⁹ Tento status však nedosiahol, pretože kým si Čechy a Morava v rámci Rakúska zachovali určitú samosprávu, Slovensko naproti tomu nepoživalo v starom Uhorsku nijaké samostatné postavenie a nemalo ani osobitný archív. Krajinský archív sa stal len dozorným orgánom bývalých župných archívov na Slovensku, nestal sa samostatným slovenským vedeckým ústavom. Bývalé archívy žúp sa stali podľa svojho pôvodného uloženia fondmi Krajinského archívu.

Po roku 1928 došlo aj k čiastočnej koncentrácii spisového materiálu zo sídiel bývalých veľkých žúp do Bratislavy, išlo o ročníky 1923 – 1928. Ich písomnosti boli núdzovo umiestnené v pivničných miestnostiach bývalého župného domu, neskoršej budovy Povereníctva informácií a osvety (ďalej len PIO).¹⁰ Krajinský archív ako právny predchodca Archívu Povereníctva vnútra (ďalej len APV) teda počas svojej

³ SNA, f. PV – SP, inv. č. 75, šk. 57, referát „Problémy archívnictva na Slovensku“, príloha k spisu č. 051.9-1951/22 a spisu č. 055.8-A-1951/24, s. 4.

⁴ SNA, f. APV, inv. č. 16, šk. 3, s. 2.

⁵ VARSÍK, Branislav. *O čom mlčia archívy*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1987, s. 125.

⁶ SNA, f. Pôdohospodársky archív (ďalej len PA), (1930) 1948 – 1956, inv. č. 248, šk. 27, príloha k spisu č. PA-122/6/52, s. 3.

⁷ SNA, f. PV – SP, inv. č. 75, šk. 57, referát „Problémy archívnictva na Slovensku“, príloha k spisu č. 051.9-1951/22 a spisu č. 055.8-A-1951/24, s. 7.

⁸ FUKASOVÁ [= TVRDOŇOVÁ], Daniela. Pôdohospodársky archív a jeho miesto v organizácii slovenského archívnictva. In *Slovenská archivistika*, 2008, roč. 43, č.1, s. 36-37. ISSN 0231-6722.

⁹ SNA, f. PV – SP, inv. č. 75, šk. 57, referát „Problémy archívnictva na Slovensku“, príloha k spisu č. 051.9-1951/22 a spisu č. 055.8-A-1951/24, s. 7.

¹⁰ SNA, f. PV – SP, inv. č. 75, šk. 57, referát „Archívnictvo na Slovensku“, príloha k spisu č. 055.8-SAK-1951/6.

existencie nedosiahol očakávané výsledky, a to najmä z dôvodu personálnych a priestorových nedostatkov.¹¹

Po tom, ako v dôsledku novej organizácie verejnej správy 31. decembra 1939 Krajinský archív zanikol, jeho agendu a dočasnú správu archívov Bratislavskej a Komárňanskej župy prevzal referát pri Prezídium Ministerstva vnútra, ktorý fungoval pod názvom Archív Ministerstva vnútra (ďalej len AMV). Stále pritom sídlil v budove bývalého župného domu v Bratislave.¹²

Udalosti druhej svetovej vojny mali negatívny vplyv na všetky slovenské archívy. Okrem faktu, že ich organizačná základňa bola úplne rozdrobená, môžeme v tomto období hovoriť o nedostatku odborných archívnych pracovníkov a kritických materiálo-technických podmienkach.¹³ Po skončení vojny a obnovení dopravy na železničiach sa Branislav Varsik z pozície štátneho inšpektora archívov a knižníc pustil do hľadania archíválií, ktoré boli odcudzené z východného Slovenska. Už v prvej polovici septembra ho stopy zaviedli do Zemského archívu sliezskeho v Opave a do Liberca v Čechách. V Zemskom archíve sliezskeho sa našli aj fondy z iných štátov východnej Európy. Archíválie, ktoré našiel v Opave, zostali nepoškodené, hoci Opavu pri prechode frontu veľmi bombardovali, pričom zasiahli aj jedno krídlo Zemského archívu sliezskeho. Vyššie spomenuté archíválie poslal do Tatranského múzea v Poprade, odkiaľ ich rozdelili medzi pôvodných majiteľov.¹⁴ V októbri 1945 odcestoval B. Varsik znovu do Opavy, kde sa našli aj ďalšie archíválie zo Slovenska, ktoré odoslal do Popradu. Najcennejšie archívy miest Bardejov a Prešov boli kompletne vrátené v pôvodných škatuliach na miesto. Neskôr sa z Opavy presunul do Národnej a univerzitnej knižnice v budove Klementina v Prahe, kde sa mali nachádzať archíválie zo Slovenska. Konkrétne išlo o archíválie strany Deutsche Partei na Slovensku.¹⁵ AMV, bez toho, že by sa mohol oprieť o legislatívnu normu, prešiel v roku 1945 pod správu Prezídia Povereníctva vnútra, kde sa stal referátom jedného z oddelení, a vo svojej činnosti naďalej pokračoval pod zmeneným názvom Archív Povereníctva vnútra. Jeho pôsobiskom zostali priestory bývalého župného domu, avšak v núdzových podmienkach, čo do značnej miery ovplyvnilo jeho činnosť.¹⁶

APV (1945 – 1952) teda nadviazal na činnosť dvoch právnych predchodcov, a to Krajinského archívu (1928 – 1939) v Bratislave a AMV (1939 – 1945), ktorých agendu a nimi spravované archívne fondy prevzal.¹⁷ Išlo najmä o dočasnú správu archívu bývalej Bratislavskej župy, spisov Úradu ministra ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska (1919 – 1928), fondu Krajinského úradu v Bratislave (1928 –

¹¹ FUKASOVÁ, ref. 8, s. 37.

¹² VRABCOVÁ, Eva. Slovenský národný archív a jeho osobnosti. In RAGAČOVÁ, Júlia (zost.). *Dejiny archívov na Slovensku*. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, odbor archívov a registratúr, 2008, s. 20. ISBN 978-80-969122-8-5.

¹³ HAUTOVÁ, Júlia. Historický vývoj štátnych archívov na Slovensku. In RAGAČOVÁ, Júlia (zost.). *Dejiny archívov na Slovensku*. Bratislava : Ministerstvo vnútra SR, odbor archívov a registratúr, 2008, s. 15. ISBN 978-80-969122-8-5.

¹⁴ VARSIK, ref. 5, s. 125.

¹⁵ VARSIK, ref. 5, s. 125-126.

¹⁶ VRABCOVÁ, ref. 12, s. 20.

¹⁷ FUKASOVÁ, ref. 8, s. 37.

1939), ale aj písomností ministerstva vnútra z obdobia tzv. Slovenského štátu (1938 – 1945) a tiež niektorých rodových archívov.¹⁸

Ako podklad na vypracovanie archívneho poriadku pre spravovanie a užívanie APV slúžili preklady archívnych poriadkov Rakúskeho štátneho archívu a Zemského archívu v Brne.¹⁹ Archív nebol vybavený potrebným odborným personálom a svoju činnosť obmedzil len na kontrolu bývalých stoličných archívov na Slovensku a na ich čiastočné usporiadanie, pokiaľ boli v dôsledku vojnových udalostí poškodené a rozhádzané.²⁰ Chybou bolo, že do archívnych skladov boli po oslobodení v roku 1945 sústredené aj knihy bývalej krajinskej knižnice a rôzne konfiškáty, čím sa znemožnil prístup k archiváliám. Takisto bolo na viac rokov skomplikované aj dôkladné čistenie skladov. Došlo k čiastočnému narušeniu štruktúry archívu, a tak nemohol byť sprístupnený pre vedecké bádanie. V pivničných miestnostiach boli sústredené spisy žúp z rokov 1919 – 1928, z ktorých mnohé v dôsledku vlhkého prostredia plesnivali, a bolo potrebné ich delimitovať do novovzniknutých krajských archívov.

Zamestnanci archívu spravovali i bývalú krajinskú administratívnu knižnicu, ako aj príručnú vedeckú archívnu knižnicu, v ktorej sa nachádzalo asi 13 000 zväzkov. Umiestnenie archívu bolo núdzové. Archív nemal v tom čase ani príslušnú miestnosť na študovňu, resp. bádateľňu, chýbala konzervačná dielňa a tiež fotolaboratórium pre celoslovenskú archívnu potrebu. Nemal k dispozícii ani potrebný odborný personál, ako bolo uvedené vyššie.²¹ Do kompetencie jeho zamestnancov spadalo vybavovanie korešpondencie týkajúcej sa objednávok publikácií, príručiek a časopisov pre odbory a oddelenia Povereníctva vnútra (ďalej len PV).²²

Osemnásteho júna 1945 vydalo Prezídium PV obežník, na základe ktorého uložilo všetkým národným výborom povinnosť zistiť stav archívov, spísať škody, ktoré boli spôsobené vojnovými udalosťami a vziať archívy pod ochranu.²³ V oznámení z 9. novembra 1949 sa uvádza, že počnúc 1. januárom 1950 mal byť APV včlenený do organizácie PV ako samostatné oddelenie,²⁴ keďže mal predstavovať zárodok pripravovaného ústredného archívu pre Slovensko. Pri budovaní slovenského archívnictva bol ochotný pomáhať AMV v Prahe, a to aj tým, že chcel dať k dispozícii svojich archívnych odborníkov a taktiež vypomôcť pri doškoloňovacích kurzoch.²⁵

V roku 1947 sa uvažovalo o otvorení archívárskej školy. Podnet na jej utvorenie dal Zväz slovenských knihovníkov v Bratislave z dôvodu nedostatku odborných archívnych pracovníkov. Škola mala byť prístupná len absolventom filozofickej

¹⁸ SNA, f. PV – SP, inv. č. 75, šk. 57, referát „Problémy archívnictva na Slovensku“, príloha k spisu č. 051.9-1951/22 a spisu č. 055.8-A-1951/24, s. 8.

¹⁹ SNA, f. APV, inv. č. 117, šk. 8, č. spisu 057.8-1951/1.

²⁰ SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8.

²¹ SNA, f. PV – SP, inv. č. 75, šk. 57, referát „Problémy archívnictva na Slovensku“, príloha k spisu č. 051.9-1951/22 a spisu č. 055.8-A-1951/24, s. 8.

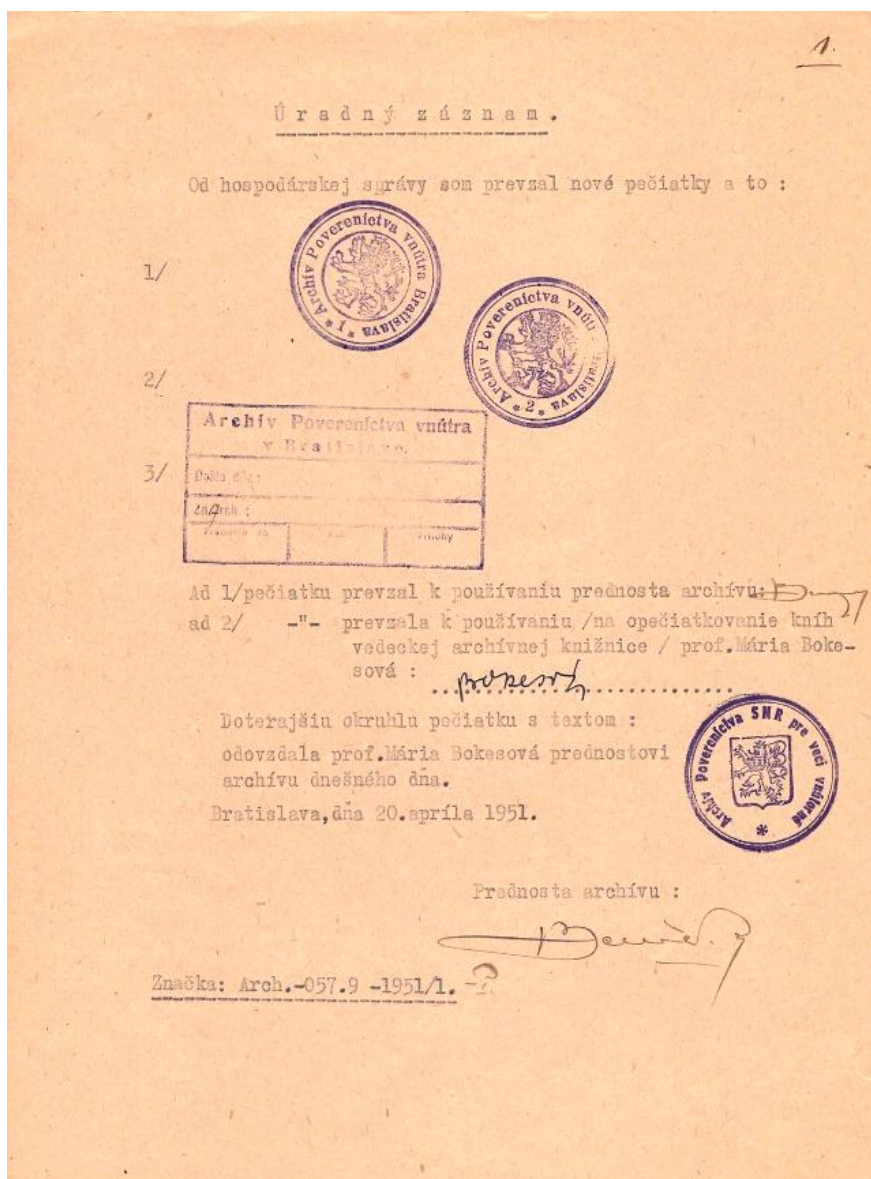
²² SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8.

²³ SNA, f. PV – SP, inv. č. 75, šk. 57, referát „Problémy archívnictva na Slovensku“, príloha k spisu č. 051.9-1951/22 a spisu č. 055.8-A-1951/24, s. 4.

²⁴ SNA, f. PV – SP, inv. č. 74, šk. 57, č. spisu 368/3-1/10-1949-P/1.

²⁵ SNA, f. PV – SP, inv. č. 74, šk. 57, č. spisu 368-28/9-1949.

fakulty s dosiahnutou učiteľskou aprobáciou, prípadne s doktorátom z filozofickej alebo právnickej fakulty.²⁶

OBRÁZOK 1 – Odtlačky pečiatok používaných Archívom Povereníctva vnútra.
Foto: Alžbeta Gabríková.

²⁶ SNA, f. Povereníctvo vnútra – prezídium (ďalej len PV – P), 1945 – 1950, inv. č. 270, šk. 74 A, č. spisu 737/1-P/2-1947.

APV sídlil v budove PIO na Októbrovom (v súčasnosti Župnom) námestí č. 12. Používal štyri kancelárske miestnosti, tri skladové miestnosti, ďalej chodby, v ktorých bola núdzovo umiestnená aj spomínaná knižnica, a pivničné skladové, resp. núdzové miestnosti.²⁷ Prednosta archívu a knižnice, Jozef Beláčik, upozorňoval na dezolátny stav administratívnej knižnice, ktorej knihy síce boli katalogizované a inventarizované, ale boli umiestnené na podlahe medzi regálmi archívneho skladu, v dôsledku čoho mnohé z nich plesnivali. Archívny depot v tom čase pripomínal neusporiadaný sklad, a nie historický archív. Keďže sa v sklade niekoľko rokov neupratovalo, knihy a archíválie boli znečistené prachom a pre ich neusporiadanosť nemohli byť sprístupnené ani zamestnancom. Takisto počet samotných zamestnancov nebol postačujúci.²⁸ APV sa teda musel pasovať s množstvom problémov, pričom jedným z mnohých bol aj nedostatočný počet pancierových skriň, ktoré bolo potrebné dodať a o ktoré žiadal prednosta archívu.²⁹

Čo sa týkalo spravovania samotných archívnych fondov, APV uchovával písomnosti, ktoré by sme mohli rozdeliť do niekoľkých skupín. Prvú skupinu predstavovali písomnosti bývalej Bratislavskej župy, ktoré zahŕňali dokumenty zo stavovského obdobia do roku 1848, ďalej z obdobia absolutizmu 1849 – 1861 a z obdobia provizória a dualizmu 1861 – 1918. Pri archívnych dokumentoch z obdobia neoabsolutizmu išlo o písomnosti bratislavského vládneho komisára. Archívne dokumenty z obdobia provizória a dualizmu sa rozdeľovali ešte na niekoľko podskupín, a to písomnosti hlavného župana, podžupanské, stoličného zhromaždenia, stoličného administratívneho výboru a súdne, civilné a trestné spisy.

Druhú skupinu tvorili spisy, protokoly a indexy od roku 1920 do roku 1925 vzniknuté z činnosti bývalého Úradu Ministra ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska.

Tretiu skupinu predstavovali spisy, protokoly a indexy Bratislavskej župy z rokov 1923 až 1928.

Štvrtou skupinou boli spisy, protokoly a indexy z rokov 1928 až 1938 pochádzajúce z činnosti Krajského úradu Bratislave.

Piatu skupinu tvorili spisy, protokoly a indexy od roku 1940 do roku 1945, ktoré vznikli z činnosti ministerstva vnútra za tzv. Slovenského štátu.

Poslednú, šiestu skupinu uzatvárali konsignácie, resp. súpisy spisov robotníckeho hnutia na Slovensku.³⁰ Všetky uvedené archívne fondy v tom čase ešte neboli prebádané a spracované, keďže v archíve chýbal potrebný odborný personál. Písomnosti, ktoré fondy obsahovali, odzrkadľovali vtedajší život a podnikanie v župe a na Slovensku vôbec.³¹

V rámci vyhľadávania písomností v súvislosti s „Jánošíkovým procesom“ sa pri usporiadaní archívneho skladu APV v marci 1952 našiel protokol bývalej Liptovskej stolice z rokov 1710 – 1717. V jeho dodatku bol uvedený zápis o hrdelnej pravote

²⁷ SNA, f. APV, inv. č. 114, šk. 8, č. spisu 055.8-A-1951/55.

²⁸ SNA, f. APV, inv. č. 114, šk. 8, č. spisu 353.9-1951/3, 055.8-A-1951/11.

²⁹ SNA, f. APV, inv. č. 114, šk. 8, č. spisu 055.8-A-1951/12, V/5-118.133-07-2-1951/1.

³⁰ SNA, f. APV, inv. č. 122, šk. 8, č. spisu 055.8-A-1952/6.

³¹ SNA, f. APV, inv. č. 122, šk. 8, č. spisu 055.8-A-1952/6.

Jánošíka. Išlo o dodatok *Series Causarum criminalium*. Krajský archív v Žiline v tom čase prejavil záujem o vyhotovenie fotokópií z tohto protokolu. Bol to práve Alexander Húščava, ktorý vyhlásil, že v stoličnom protokole z rokov 1710 – 1717 je v dodatku uvedený zápis o hrdelnej pravote Jánošíka.³² Podľa záznamov z mája roku 1952 plánoval Historický ústav Slovenskej akadémie vied a umení v Bratislave (ďalej len HÚ SAVU) z uvedeného protokolu zaradiť zápis súdneho procesu s Jurajom Jánošíkom do prvého zväzku edície prameňov k slovenským dejinám, ktorý sa pripravoval na vydanie. HÚ SAVU toho času žiadal APV o povolenie uverejniť spomínaný zápis, ako aj umožniť jeho prepísanie, prípadne vyhotovenie fotografií. Išlo o Župný protokol Liptovský.³³

APV mal okrem spomínaných zaujímavostí vo svojej správe aj niektoré rodové archívy. V dokumente z augusta 1944 sa napríklad spomínajú šľachtické písomnosti rodiny Acsay.³⁴ Je zrejmé, že archív uchovával i zlomok rodového archívu šľachtickej rodiny Turchányi z Nitrianskeho Rudna a Kršťanovej Vsi, pôvodom z Turčianok. Imrich Turchányi, u ktorého sa našiel zlomok archívu tejto rodiny, pôsobil ako senátor už aj za bývalej ČSR a pracoval tiež ako advokát v Nových Zámkoch.³⁵ Do správy archívu sa na istý čas dostal i rodinný archív Coburg-Koháry. Podľa úradných záznamov a dokumentov z roku 1950 sa totiž bývalé knieža, Filip Josia Coburg, v roku 1946 rozhodol darovať svoj rodinný archív v Bratislave československému štátu, resp. PV, ktoré archív prevzalo en bloc. Ukázalo sa však, že poverenictvo nemalo v Bratislave pre archív vhodné miestnosti, a keďže jeho písomnosti mali prevažne hospodársky charakter, prejavilo záujem o archiváciu coburgovsko-koháryovského archívu Povereníctvo pôdohospodárstva, resp. Pôdohospodársky archív (ďalej len PA), ktorý ich chcel umiestniť v Oblastnej pobočke PA v Banskej Bystrici. PV prejavilo ochotu archív vydať. Prevoz sa uskutočnil v máji 1950 v prítomnosti zástupcu PV, archívneho radcu Hutlása a zástupcu PA, riaditeľa Júliusa Bartáka.³⁶ V dokumente z apríla 1951 sa tiež spomína, že v APV bola deponovaná aj časť eszterházyovského archívu z Galanty. Povereníctvo pôdohospodárstva žiadalo o vydanie jeho zvyšku kvôli rekonštrukcii pôvodného fondu, keďže tento patrimoniálny archív svojou povahou patrila tiež do kompetencie PA. K prevzatíu archiválií rodinného archívu došlo napokon v apríli toho roku.³⁷ Podľa úradných záznamov z roku 1946 APV prevzal tiež 54 fasciklov archiválií rodiny Brunswick-Chotek z Dolnej Krupej pri Trnave od Slovenského múzea v Bratislave, kde boli dočasne uložené. Zároveň došlo k prevzatíu asi 32 zväzkov staršej historickej literatúry pre knižnicu archívu.³⁸

Čo sa týkalo samotnej činnosti archívu a knižnice PV v roku 1950, PV vydalo 6. decembra 1949 obežník, podľa ktorého mali všetky národné výbory do 30. júna

³² SNA, f. APV, inv. č. 120, šk. 8, č. spisu 055.8-B-1952/17.

³³ SNA, f. APV, inv. č. 119, šk. 8, č. spisu I/3-054.9-A-1952/3.

³⁴ SNA, f. APV, inv. č. 25, šk. 3, č. spisu 122-31/7-1/1944.

³⁵ SNA, f. APV, inv. č. 123, šk. 8.

³⁶ SNA, f. APV, inv. č. 27, šk. 3.

³⁷ SNA, f. APV, inv. č. 28, šk. 3.

³⁸ SNA, f. PV - P, inv. č. 269, šk. 74A.

1950 vyhľadať všetky spisy, vzťahujúce sa na akékoľvek robotnícke hnutie, vznik organizácií bývalej sociálnodemokratickej strany, na jej odborové organizácie, na štrajky robotníctva, jeho mzdové požiadavky, jeho tlač, kultúrne a sociálne podnikanie, spolky a na akékoľvek politické a odborové schôdzky, zhromaždenia a zjazdy, a to od roku 1890 až do roku 1945. Na základe takto vyhľadaných spisov mali národné výbory zostaviť konsignáciu, resp. súpis, a predložiť ho PV. Obežníkom sa sledovalo to, aby tieto písomnosti ostali zachované a aby pri vyradovaní neboli zničené. V súpise sa pokračovalo aj v nasledujúcom roku, keďže nebol všade dokončený.³⁹

V súvislosti s plánovanou činnosťou archívu a knižnice na rok 1951 bolo prvým bodom zriadenie a vybudovanie krajských archívov na Slovensku,⁴⁰ ktoré mali postupne odstraňovať nedostatky v archívnej službe.⁴¹ Otázka celoštátneho zriadenia krajských archívov sa mala riešiť podľa zákona o krajskom zriadení č. 280/1948 Zb. Podľa obežníka PV z 29. septembra 1949⁴² boli na Slovensku predpoklady na zriadenie krajských archívov priaznivejšie ako v česko-moravských krajinách, keďže Slovensko nemalo dovtedy ústredný archív a slovenské archívy verejnej správy boli umiestnené v sídlach jednotlivých historických žúp ako bývalé župné archívy. Na Slovensku sa v čase vydania tohto obežníka nachádzalo trinásť bývalých župných archívov.

Zriadenie krajských archívov sa celoštátne pripravovalo tak, že ústredie česko-moravských archívov mal zastrešovať AMV v Prahe a ústredie slovenských krajských archívov APV v Bratislave. Personálne obsadenie krajských archívov v tom čase ešte nebolo vyriešené, a to v dôsledku nedostatku archívárov. Každému krajskému národnému výboru (ďalej len KNV) bolo teda nariadené, aby dočasne poveril agendou a správou archívu konceptného úradníka, ktorý by aspoň čiastočne ovládal cudzí jazyk (maďarský, nemecký, latinský).⁴³

PV a ministerstvo vnútra spoločne zorganizovali odborné školenie archívárov KNV, ktoré sa konalo v januári 1951 v Prahe a trvalo dva týždne.⁴⁴ Z každého kraja sa ho zúčastnili dvaja archívári a za PV takisto dvaja archívári. Programovo bolo školenie zamerané na prednášky zo sfragistiky, heraldiky, chronológie, diplomatiky a paleografie. Účastníci školenia mali možnosť vidieť vzácne listiny, ako napr. Zlatú bulu sicílsku z roku 1212. Vypočuli si tiež prednášku o vývoji organizácie verejnej správy od veľkomoravských čias až po rakúsko-uhorské vyrovnanie v roku 1867. Pri prednášaní sa brali do úvahy dejiny a vývoj Slovenska, ktorý sa súčasne porovnával s vývojom v Čechách. Poslucháči si tak mohli urobiť ucelený obraz o spoločnom historickom vývoji, najmä čo sa týkalo sociálnych otázok.⁴⁵

³⁹ SNA, f. APV, inv. č. 114, šk. 8, č. spisu 055.8-A-1951/10.

⁴⁰ SNA, f. APV, inv. č. 114, šk. 8, č. spisu 055.8-A-1951/10.

⁴¹ SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8.

⁴² SNA, f. PV – SP, inv. č. 75, šk. 57, referát „Problémy archívnictva na Slovensku“, príloha k spisu č. 051.9-1951/22 a spisu č. 055.8-A-1951/24, s. 5.

⁴³ SNA, f. APV, inv. č. 9, šk. 3, č. spisu 368/3-29/9-1949-P/2.

⁴⁴ SNA, f. PV – SP, inv. č. 74, šk. 57, č. spisu 193/26-5-1950-IV/2.

⁴⁵ SNA, f. APV, inv. č. 95, šk. 7.

O spolupráci medzi slovenskými a českými archívami svedčí aj fakt, že v júli 1951 bola v Brne usporiadaná celoštátna pracovná konferencia československých archívárov, na ktorú sa prihlásilo množstvo archívárov a archívnych pracovníkov zo Slovenska. Medzi zúčastnenými boli pracovníci APV (prednosta APV Jozef Beláčik, Mária Bokesová, František Orth), pracovníci archívov KNV, okresných národných výborov (ďalej len ONV), jednotných národných výborov (ďalej len JNV) a miestnych národných výborov (ďalej len MNV), pracovník Ústredného banského archívu z Banskej Štiavnice a tiež pracovníci pobočiek Pôdohospodárskeho archívu.⁴⁶

Na rok 1951 boli na jednotlivých KNV naplánované inštruktáže o správnom vedení archívov a taktiež sa malo pristúpiť ku katalogizovaniu a inventarizovaniu archíválií. Na základe obežníka z 26. januára 1951 bolo všetkým KNV nariadené, aby zistili skutočný stav všetkých verejných archívov na Slovensku a aby vykonali ich súpis podľa pokynov uvedených v obežníku. Obežníkom sa sledovalo najmä to, ako sú archívy umiestnené, v akom stave sa nachádzali archíválie a či boli odborne spravované. Na podklade tohto zistenia mali byť urobené opatrenia, aby v príslušných rozpočtoch KNV na rok 1952 boli zabezpečené primerané sumy, potrebné na zadováženie miestností pre archívy, ich adaptáciu, vybavenie potrebným zariadením a pomôckami. Taktiež sa mali postarať o systemizáciu potrebných pracovných síl tam, kde sa to vyžadovalo.⁴⁷

Vedúci APV pristúpil k vykonaniu inštruktážnych kontrol vo všetkých krajských archívoch a v archívoch väčších miest na Slovensku. Krajskí archívári vykonali kontroly v mestských a obecných archívoch a krajských spisovniach. Týmto spôsobom získali celkový prehľad o archívniectve na Slovensku a boli vykonané potrebné opatrenia na odstránenie vyskytujúcich sa problémov.⁴⁸

Čo sa týkalo vedeckej a edičnej činnosti APV, podľa plánu práce na druhý štvrtrok 1951 vypracoval Prehľad vývoja verejnej správy na Slovensku od roku 1848 do 1939, pričom jeho vypracovaním bola poverená Mária Bokesová, archivárka PV.⁴⁹

Pri všetkých KNV na Slovensku boli zriadené aj úradné knižnice. Na účel odborného vedenia krajských úradných knižníc bol v knižnici PV usporiadaný kurz knihovníkov.⁵⁰ Tento semestrálny kurz pre knihovníkov vedeckých knižníc trval od marca do júna 1951. Zamestnanci archívu a knižnice PV sa zúčastnili všetkých prednášok, ktoré boli uvedené na zozname. Konkrétne sa spomínajú mená dvoch pracovníkov archívu a knižnice, ktorí sa zúčastnili kurzu, a to Jozef Beláčik a František Orth. Týmto spôsobom sa snažili vzdelávať aj v oblasti knihovníctva.⁵¹ Zároveň bolo prijaté opatrenie, aby sa do týchto knižníc sústavne doplňala novšia literatúra.

⁴⁶ SNA, f. PV – SP, inv. č. 75, šk. 57, č. spisu 055.8-A-1951/37.

⁴⁷ SNA, f. APV, inv. č. 114, šk. 8, č. spisu 055.8-A-1951/10.

⁴⁸ SNA, f. PV – SP, inv. č. 75, šk. 57, príloha k spisu č. 055.8-SAK-1951/6, s. 3-4.

⁴⁹ SNA, f. APV, inv. č. 124, šk. 8, č. spisu 055.8-A-1951/50.

⁵⁰ SNA, f. APV, inv. č. 114, šk. 8, č. spisu 055.8-A-1951/10.

⁵¹ SNA, f. APV, inv. č. 114, šk. 8, č. spisu 353.0-VK-1951/5.

V niektorých bývalých župných archívoch boli vykonané kontroly a súčasne boli vydané pokyny na ich správne riadenie.⁵²

Aj napriek tomu, že pracovníci APV a novozriadených krajských archívov vyvíjali značné úsilie na zlepšenie archívnej služby na Slovensku, nemohli zvládnuť všetky úlohy, ktoré sa vyžadovali na to, aby sa stav archívniectva na Slovensku zlepšil a aby slovenské archívy mohli skutočne plniť úlohy, ktoré sa od nich očakávali, t. j. umožniť štúdium hospodárskych, politických a sociálnych pomerov, najmä dejín o robotníckom hnutí. Príčinou toho bol nedostatok pracovných síl a často aj neporozumenie zo strany národných výborov, ktoré často zanedbávali archívy, čo sa týkalo ich správy, a nevenovali im takmer nijakú pozornosť. Miestnosti určené na uloženie archíválií sa často využívali na iné účely, čím sa umŕtvovala aj činnosť archívov a oddaľovalo sa ich sprístupnenie na vedecké bádanie.⁵³ Pre archívne fondy bola v tom čase charakteristická veľká roztrieštenosť. Ďalším problémom bol nedostatok vhodných budov na umiestnenie archíválií a tiež nedostatok odborných archívárskych kádrov.⁵⁴ Veľké ťažkosti slovenskému archívniectvu spôsoboval i nezáujem študujúcej mládeže o štúdium archívniectva.⁵⁵ Archívy v tom čase neboli dostatočne vybavené ani po technickej stránke. Chýbali im konzervátorské dielne, fotografické laboratória a na mnohých miestach aj regály, ktoré boli potrebné na uloženie archíválií.⁵⁶

Napriek všetkým nedostatkom však možno s určitosťou povedať, že APV navštevovali s cieľom bádať viaceré známe osobnosti. Podľa dokumentov z apríla a mája 1952 ho počas svojho štúdia navštevoval napríklad aj Juraj Žudel, toho času ešte poslucháč Filozofickej fakulty Slovenskej univerzity v Bratislave. V tom čase hľadal podklady na napísanie svojej diplomovej práce s názvom Portálny súpis Bratislavskej župy z roku 1553 ako prameň k hospodársko-sociálnym dejinám súčasnej spoločnosti. Časť spisov, ktoré potreboval, sa nachádzala práve v APV. Išlo o kongregačné protokoly župy Bratislavskej z rokov 1660 – 1700.⁵⁷

Slovenské archívniectvo dostalo účinnú pomoc až po tom, ako na základe vládneho uznesenia z 9. januára 1951 bola pri ministerstve vnútra zriadená Štátna archívna komisia (ďalej len ŠAK) a pri PV zas Slovenská archívna komisia (ďalej len SAK), ktorých úlohou bolo plánovite riadiť archívnu službu.⁵⁸ Na to, aby SAK čím skôr začala svoju činnosť, bolo potrebné vopred zistiť stav všetkých verejných archívov na Slovensku, v ktorých bol uložený listinný materiál historického významu a iné písomnosti dokumentárnej povahy. Išlo najmä o listiny a písomnosti pochádzajúce z najstarších čias až do roku 1920, pokiaľ mali historickú hodnotu a mohli slúžiť na vedecké bádanie politických, hospodárskych, sociálnych a kultúrnych pomerov na

⁵² SNA, f. APV, inv. č. 114, šk. 8, č. spisu 055.8-A-1951/10.

⁵³ SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8.

⁵⁴ SNA, f. Povereníctvo vnútra – administratívne odbory (ďalej len PV – AO), 1949 – 1960, inv. č. 666, šk. 930, príloha k spisu č. I/3-055.8-1952/5-Leg.

⁵⁵ SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8.

⁵⁶ SNA, f. PV – AO, inv. č. 666, šk. 930, príloha k spisu č. I/3-055.8-1952/5-Leg.

⁵⁷ SNA, f. APV, inv. č. 119, šk. 8, č. spisu I/3-054.9-A-1952/4.

⁵⁸ SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8; SNA, f. APV, inv. č. 49, šk. 4, č. spisu 055.8-B-1951/1, s. 1-2.

Slovensku. Súpis archívov sa mal uskutočniť prostredníctvom ONV a JNV.⁵⁹ Až v súvislosti s ich vznikom sa totiž znovu začala otvárať otázka zriadenia Slovenského ústredného archívu (ďalej len SÚA).⁶⁰

ŠAK tvorilo najviac osemnásť členov. Jedna tretina členov ŠAK vrátane podpredsedu a námestníka tajomníka bola zo Slovenska. Členovia Štátnej archívnej komisie zo Slovenska zároveň tvorili SAK, ktorá sa zriadila pri PV ako oblastný orgán ŠAK na Slovensku. Na čele SAK stál podpredseda ŠAK. Slovenská archívna komisia si mala zvoliť námestníka predsedu zo svojich členov. Tajomník SAK súčasne zastával funkciu námestníka tajomníka ŠAK.⁶¹

Medzi povinnosti ŠAK patrilo najmä plánovité riadenie archívnej služby, určovanie jej základných úloh a dbanie na ich riešenie. Ďalej sa mala starať o koordináciu, rozvíjanie a využitie archívnej služby predovšetkým na účely podpory štátnych úloh politickej, hospodárskej a kultúrnej výstavby. Ďalšou z jej povinností bolo uznášať sa na opatreniach na zabezpečenie, zadržanie, kontrolu, preskupovanie a zjednotenie evidencie archíválií s ústrednou evidenciou.⁶² Taktiež bolo jej úlohou vytvárať predpoklady na umiestnenie a technické vybavenie archívov.⁶³ Mala sa starať aj o vedecké spracovanie, využitie a publikovanie archívneho materiálu, hlavne pokiaľ išlo o dôležité dokumenty týkajúce sa politického a spoločenského vývoja, o plánovitú výchovu archívnych pracovníkov a mala spolupôsobiť pri ich zaradovaní do archívnej služby. Ďalej mala podávať návrhy opatrení týkajúcich sa archívnictva a vyjadrovať sa k nim.⁶⁴

Jedným z mnohých dôležitých a pre Slovensko veľmi významných opatrení SAK bolo to, že pripravila návrh uznesenia pre Zbor povereníkov na zriadenie SÚA.⁶⁵

SÚA bol napokon zriadený na základe tohto uznesenia z 20. mája 1952. Jeho organizáciu a činnosť upravil povereník vnútra 29. decembra 1952. Na zriadení, organizácii, pracovnej náplni a stanovení cieľov SÚA mala veľký podiel práve SAK.⁶⁶

Do kompetencie SÚA ako slovenskej inštitúcie so správnym, dozorným a výskumným charakterom spadalo usmerňovanie činnosti archívov na Slovensku, dozor nad krajskými, okresnými, mestskými a inými archívmi na Slovensku.⁶⁷ Taktiež mal zabezpečovať, chrániť, spracovávať a využívať všetky archíválie a písomné dokumenty celoslovenského charakteru na vedecký výskum.⁶⁸ Ďalej mal zabezpečovať výmenu archíválií a fotokópií so zahraničím a preberať do svojej správy archíválie

⁵⁹ SNA, f. APV, inv. č. 49, šk. 4, č. spisu 055.8-B-1951/1, s. 1-2.

⁶⁰ FUKASOVÁ, ref. 8, s. 37.

⁶¹ ROHOVÁ, Tatiana. Státní archivní komise v letech 1951 – 1954. In *Paginae Historiae, sborník Národního archivu*, 2016, roč. 24, č. 1, s. 143.

⁶² ROHOVÁ, ref. 61, s. 143.

⁶³ SNA, f. PV – SP, inv. č. 74, šk. 57, č. spisu 368/1-21/12-1950-IV/3.

⁶⁴ ROHOVÁ, ref. 61, s. 143.

⁶⁵ SNA, f. PV – SP, inv. č. 77, šk. 57, č. spisu I/3-055.8-SAK-1952/111.

⁶⁶ VRABCOVÁ, ref. 12, s. 21.

⁶⁷ SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8.

⁶⁸ SNA, f. PV – AO, inv. č. 666, šk. 930.

a písomné dokumenty celoslovenského charakteru.⁶⁹ Do jeho správy patrili písomnosti bývalého Úradu ministra ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska, bývalého Krajiniského úradu, bývalých ministerstiev z čias tzv. Slovenského štátu, registratúrne strediská (spisovne) ústredných úradov a inštitúcií vzniknutých po roku 1945 a iné písomnosti dokumentárneho charakteru, ako aj písomné pamiatky celoslovenského významu.⁷⁰ Ďalej tam patrili archívne fondy prevzaté do depozitu (súkromné, rodinné a pod.), archíválie nadobudnuté darom, kúpou a iným spôsobom, zbierky novín a časopisov a zbierky propagačného a agitačného charakteru (plagáty, letáky a pod.).⁷¹ Taktiež dočasne plnil funkciu výkonného orgánu SAK.⁷²

Pri archíve sa mala pre potreby všetkých archívov zriadiť konzervátorská dielňa a fotolaboratórium. Na tento účel navrhla SAK určiť a vyslať na vyškolenie a prax do Ústredného archívu Ministerstva vnútra dvoch zamestnancov, ktorí by vykonávali technické práce v spomenutých dielňach.⁷³ V tejto súvislosti možno spomenúť spoluprácu APV s Národnou knižnicou v Prahe, ktorá sa okrem iného prejavila aj tým, že do tunajšej konzervátorskej dielne bol vyslaný zamestnanec APV, Július Tomašovič, a to na 14-dňový praktický výcvik⁷⁴ a absolvovanie mesačného špeciálneho kurzu pre konzervovanie archíválií.⁷⁵ Išlo o kurz vedeckej fotografie a špeciálnej konzervačnej metódy archíválií, ktorý trval od februára do marca 1952.⁷⁶ Pre Tomašoviča žiadali, aby mu bola umožnená účasť na odborných prácach a poskytnuté rady a pokyny, na základe ktorých by sa mohol konzervačným prácam venovať i v zriaďujúcej sa konzervačnej dielni v APV.⁷⁷ O zriadení príručnej konzervátorskej a kníhviazačskej dielne pri knižnici a archíve PV informuje aj dokument z 11. februára 1952.⁷⁸ Na začiatok boli do konzervačnej dielne zadovážené najpotrebnejšie pomôcky a chemikálie z rozpočtových prostriedkov archívu.

Fotografická dielňa sa mala zriadiť z rozpočtových prostriedkov v roku 1953 a mala slúžiť na potreby SÚA i na potreby redakcie časopisu Národné výbory a miestne hospodárstvo. V tom čase nebol stav zamestnancov archívu pre zriaďujúci sa SÚA postačujúci, preto bolo v pláne zvýšiť počet zamestnancov v bežnom roku o ďalšie tri sily – vedeckú, administratívnu a pomocnú. Pokiaľ išlo o umiestnenie SÚA, boli mu pridelené kancelárske a skladové miestnosti v budove PIO, ktoré toho

⁶⁹ SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8.

⁷⁰ SNA, f. PA, inv. č. 248, šk. 27, príloha k spisu č. PA-122/6/52, s. 3-4; f. PV – AO, inv. č. 666, šk. 930.

⁷¹ SNA, f. PV – AO, inv. č. 666, šk. 930.

⁷² VRABCOVÁ, ref. 12, s. 21.

⁷³ SNA, f. PV – SP, inv. č. 75, šk. 57, dôvodová správa, príloha k spisu č. 055.8-SAK-1951/6, s. 3.

⁷⁴ SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8, č. spisu I/3-033.8-B-1952/61.

⁷⁵ SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8.

⁷⁶ SNA, f. APV, inv. č. 96, šk. 7, č. spisu 055.8-A-1952/10, 055.8-1952/14.17.

⁷⁷ SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8, č. spisu I/3-033.8-B-1952/61.

⁷⁸ SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8, č. spisu 353.9-1952/2.

času využíval APV,⁷⁹ a miestnosti na hrade Červený Kameň podľa dohody s Poverením školstva, vied a umení z 18. marca 1952.⁸⁰

Významným medzníkom vo vývoji slovenského archívnictva bolo vládne nariadenie č. 29/1954 Zb. zo 7. mája 1954, ktorým bola zriadená sieť štátnych archívov ako vedeckovýskumných ústavov ministerstva vnútra, ktorú podľa § 6 vládneho nariadenia organizovalo a riadilo ministerstvo vnútra prostredníctvom krajských správ ministerstva vnútra a na Slovensku Slovenská archívna správa,⁸¹ ktorá na seba prevzala úlohy spojené s organizáciou a riadením archívnictva na Slovensku. Na základe tohto vládneho nariadenia bol 1. októbra 1954 zriadený aj Štátny slovenský ústredný archív (ďalej len ŠSÚA) v Bratislave ako právny nástupca SÚA.⁸² Pre PV sa poradným orgánom v otázkach archívnictva stala Slovenská vedecká archívna rada so šiestimi členmi a dvoma náhradníkmi.⁸³

Od svojho založenia zápasil ústredný archív s priestorovými a personálnymi problémami, keďže svoju činnosť začínal s jedenástimi pracovníkmi a bez vlastnej budovy. Archívu sa podarilo získať vlastnú budovu na Križkovej ulici v Bratislave až v roku 1955. Hrad Červený Kameň aj naďalej ostal núdzovým depozitárom ústredného archívu.⁸⁴ Do siete štátnych archívov sa do konca roku 1955 začlenil aj Pôdohospodársky archív, ktorý bol dovtedy samostatný a na Slovensku podriadený Poverenstvu pôdohospodárstva.⁸⁵

OBRÁZOK 2 – Odtlačok prezentačnej pečiatky Archívu Poverenstva vnútra.
Foto: Alžbeta Gabríková.

Keďže APV fungoval ako referát oddelenia Prezídia PV a zároveň ako samostatný archív, tak archívny fond obsahuje jednak písomnosti z činnosti a plnenia úloh vyplývajúcich zo statusu PV ako ústredného orgánu štátnej správy a zároveň písom-

⁷⁹ SNA, f. APV, inv. č. 115, šk. 8.

⁸⁰ SNA, f. PA, inv. č. 248, šk. 27, č. spisu PA-122/8/52.

⁸¹ SNA, f. Poverenstvo vnútra – kolégium poverenika (ďalej len PV – KP), 1951 – 1960, inv. č. 89, šk. 6.

⁸² VRABCOVÁ, ref. 12, s. 21.

⁸³ SNA, f. PV – KP, inv. č. 89, šk. 6.

⁸⁴ KUŠÍK, Michal a kol. *Štátny ústredný archív Slovenskej socialistickej republiky*. Martin : Osveta, 1983, s. 20.

⁸⁵ SNA, f. PV – KP, inv. č. 89, šk. 6.

nosti reprezentujúce činnosť a úlohy APV ako inštitúcie na úseku archívniectva. APV tak vykonával riadiacu a metodickú činnosť na úseku archívniectva a zároveň spravoval vlastné archívne fondy.⁸⁶

Všetky dokumenty, ktoré vznikli z činnosti APV, v súčasnosti tvoria už spracovaný archívny fond pod názvom *Archív Povereníctva vnútra (1934) 1945 – 1952 (1954)*, ktorý je uložený v Slovenskom národnom archíve (ďalej len SNA). Fond dopĺňa už spracované archívne fondy, a to *Krajinský archív v Bratislave* a *Pôdohospodársky archív*.⁸⁷ APV, ako sme uviedli vyššie, oficiálne pod týmto názvom existoval od roku 1945 do roku 1952. V tom istom roku sa z neho vytvoril SÚA, ktorý pod týmto názvom fungoval až do roku 1954. V období rokov 1952 – 1954 sa však dokumenty naďalej označovali prezentačnou pečiatkou *Archív Povereníctva vnútra*. Agenda APV tak plynule prešla do kompetencie SÚA. Práve z tohto dôvodu sa pri spracúvaní fondu rozhodlo, že sa zachová celistvosť fondu a ako jeden celok bude prezentovaný pod názvom *Archív Povereníctva vnútra (1934) 1945 – 1952 (1954)*.⁸⁸

Dokumenty, ktoré tvoria archívny fond *Archív Povereníctva vnútra (1934) 1945 – 1952 (1954)*, boli do ŠSÚA ako priameho predchodcu dnešného SNA prevzaté 10. novembra 1960 ako súčasť spisov PV a niektorých agend Krajinského úradu v Bratislave a ministerstva vnútra. Z tohto množstva archívnych dokumentov sa neskôr vytriedili archívne dokumenty pochádzajúce priamo z činnosti APV v rozsahu 1 bm. Fyzický stav prevzatých dokumentov bol veľmi dobrý.⁸⁹ Písomnosti, ktoré tvoria fond, dokladajú činnosť PV a APV na úseku archívniectva, spisovej agendy (správy registratúry) a starostlivosti o archívy na Slovensku v období rokov 1945 až 1952. Rovnako dokladajú spoluprácu PV a APV s inými kultúrno-vzdelávacími inštitúciami.

Z hľadiska obsahového potenciálu možno v archívnom fonde nájsť zápisnice, správy a úradné záznamy z porád, konferencií, zjazdov a dozorných prehliadok archívov, ďalej plány úloh a smernice PV na zostavenie plánov práce, rôzne uznesenia PV, agendu spisového materiálu a návrhy skartačných poriadkov, dokumenty týkajúce sa zriaďovania komisií, činnosti APV a zriadenia SÚA, písomnosti zaoberajúce sa otázkou delimitácií a preberania archívnych fondov,⁹⁰ ďalej písomnosti týkajúce sa zriaďovania a umiestňovania archívov a úradných knižníc, kontrolnej činnosti a koordinácie práce iných archívov, usporiadania kurzov a odborných školení pre archívárov a tiež písomnosti súvisiace s vedeckou a edičnou činnosťou a súpismi prameňov.⁹¹

⁸⁶ GABRÍKOVÁ, Alžbeta. *Archív Povereníctva vnútra (1934) 1945 – 1952 (1954)*, inventár. Bratislava : Slovenský národný archív, 2017, s. 4.

⁸⁷ GABRÍKOVÁ, ref. 86, s. 2.

⁸⁸ GABRÍKOVÁ, ref. 86, s. 3-4.

⁸⁹ GABRÍKOVÁ, ref. 86, s. 3.

⁹⁰ GABRÍKOVÁ, ref. 86, s. 4.

⁹¹ SNA, f. APV, šk.3, šk. 4, šk. 5, šk. 6, šk. 7.

LES ARCHIVES DE LA COMMISSION DES PLENIPOTENTIAIRES DE L'INTERIEUR, LEUR FONCTIONNEMENT ET LEURS DEVOIRS DANS LE CADRE DES ARCHIVES SLOVAQUES

Alžbeta GABRIKOVÁ

Les archives de la Commission des plénipotentiaires de l'Intérieur fonctionnaient en tant que le ressort du Présidium de la Commission des plénipotentiaires de l'Intérieur et, en même temps, comme les archives indépendantes. Elles remplissaient alors des activités de gestion et méthodiques à la section de l'archivistique et, en même temps, elles administraient leurs propres fonds d'archives. Elles ont renoué aux activités de deux prédécesseurs juridiques, à savoir, les Archives régionales (1928 – 1939) de Bratislava et les Archives du Ministère de l'Intérieur (1939 – 1945) dont elles ont repris l'agenda et les fonds d'archives administrés par elles.

Dans l'administration des archives se trouvaient des documents écrits de l'ancien comitat de Bratislava, comprenant des documents de la période de castes jusqu'à l'année 1848, ensuite de la période de l'absolutisme (1849 – 1861) et de la période du provisoire et du dualisme (1861 – 1918). Le groupe suivant a été créé par des actes, des protocoles et des index depuis l'année 1920 jusqu'à l'année 1925, nés des activités du bureau de l'ancien Ministre de la République tchécoslovaque à pleins pouvoirs pour l'administration de la Slovaquie. Dans les fonds d'archives se trouvaient aussi des actes, des protocoles et des index du comitat supérieur de Bratislava des années 1923 – 1928. Un autre groupe a été représenté par des documents datant des années 1928 – 1938, nés des activités de Bureau régional. Les archives administraient aussi des documents écrits datant depuis l'année 1940 jusqu'à l'année 1945, nés des activités du Ministère de l'Intérieur pendant ledit Etat slovaque. C'étaient les consignations, resp. les inventaires des actes du mouvement ouvrier en Slovaquie, conservés par les archives, qui représentaient leur partie intégrante importante. Dans son administration se trouvaient aussi de nombreux fragments de certaines archives de famille.

Dans le cadre de leurs activités, les archives coopéraient avec les Archives du Ministère de l'Intérieur de Prague, en organisant des conférences, des conseils d'instruction, des cours et des consultations professionnels. Les documents écrits, représentant leurs fonds, font preuve des activités de la Commission des plénipotentiaires de l'Intérieur et des Archives de la Commission des plénipotentiaires de l'Intérieur à la section de l'archivistique, de l'agenda des actes et des services portant sur les archives de la Slovaquie pendant les années 1945 – 1952. De même, ils documentent la coopération de la Commission des plénipotentiaires de l'Intérieur et des Archives de la Commission des plénipotentiaires de l'Intérieur avec d'autres institutions culturelles et instructives parmi lesquelles se trouvait aussi, par exemple, l'Institut historique de l'Académie slovaque des Sciences et des Arts de Bratislava. Elles coordonnaient ensemble, entre autre, toutes les recherches slovaques d'archives réalisées en vue de dresser un inventaire complet de l'héritage culturel écrit.

En tant que le ressort de la section du Présidium de la Commission des plénipotentiaires de l'Intérieur, ses activités ont été liées aussi avec la coordination et l'organisation des consultations, l'établissement et l'installation des archives et des bibliothèques officielles, l'acquisition et la délimitation des fonds d'archives et des bibliothèques, les activités de contrôle et la coordination du travail d'autres archives, l'organisation des cours et des consultations professionnelles pour les archivistes et aussi par l'intermédiaire des activités scientifiques et d'édition et des inventaires des sources.

Traduit par Kristína Kapitáňová

OSÍDLOVACÍ ÚŘAD A FOND NÁRODNÍ OBNOVY V BRATISLAVĚ A JEJICH ROLE V BUDOVÁNÍ POVÁLEČNÉHO SLOVENSKA

KAREL ŘEHÁČEK

Řeháček, K.: The Settlement Office and the National Renewal Fond in Bratislava and Their Role in Building Postwar Slovakia, Vol. 50, 2020, No 2, p. 50-92

The postwar settlement of Slovakia is inseparably linked with two institutions with a great influence on this complex process. The Settlement Office for Slovakia was in charge of displacement/exchange of population of German and Hungarian nationality and also internal settlement of Slovakia from the organisational point of view. The National Reconstruction Fond in Bratislava took care of confiscated and contractual assets and, according to the dispositions of the Settlement Office, it assigned it to eligible applicants or included it into the so called higher economic sector. The close symbiosis of both institutions had a positive impact on the setting up of postwar Slovakia as a national and economically developed state.

Key words: settlement, confiscation, hostile property, displacement, population exchange, The Germans, The Hungarians

Motto: „*Mierový život po epochálnom víťazstve nad nemecko-hungaristickým imperializmom priniesol skutočné oslobodenie Slovákom žijúcim vo vlasti a v cudzine.*“¹

Ján Čech, predseda Osídlovacieho úradu pro Slovensko, červen 1946

I. Úvod

Budování znovuobnověného Československa po roce 1945 provázely vskutku revoluční změny. Jednou z nich byl i tlak na naplnění ideje Československa jako etnicky monolitního státu Čechů a Slováků, tedy v mnohém vylepšená verze původní myšlenky z období po rozpadu Rakouska-Uherska. Zatímco po roce 1918 naplnění této „československé“ myšlenky bránily početné národnostní menšiny, především německá a v menší míře i maďarská, po roce 1945 byly podmínky její realizace nerosovatelně příznivější.

Někdejší českoslovenští Němci a Maďaři byli převážnou většinou poválečné společnosti považováni za spoluvíníky okupace a národní poroby Čechů i Slováků a německá a maďarská karta hrála důležitou roli ve vnitrostátních a ještě více v mezinárodních vztazích obnoveného československého státu. Přestože se české země a Slovensko během let 1939 – 1945 vyvíjely odlišným způsobem, snaha po národní očistě poválečného Československa byla patrná v obou jeho částech, z histo-

¹ Úvodom. *Vestník Osídlovacieho úradu pre Slovensko*, roč. 1946, č. 1, 16. 5. 1946, s. 1.

rických i aktuálně politických, společenských či hospodářských důvodů. Politická reprezentace Československa se proto snažila najít cestu k vypořádání se s oběma národnostními etniky, pokud možno komplexně a definitivně.

Úspěšná byla zejména ve vztahu k obyvatelstvu německé národnosti, které mohlo být po souhlasu vítězných velmocí vysídleno do jednotlivých okupačních zón v Německu.² Stejně řešení však nebylo akceptováno v případě obyvatelstva maďarské národnosti na Slovensku a za úspěch bylo možno považovat alespoň skutečnost, že řešení tzv. maďarské otázky měla vyřešit bilaterální jednání a dohody mezi Československem a Maďarskem pod patronací vítězných velmocí.³

V českých zemích byla hlavní fáze organizovaného transferu obyvatelstva německé národnosti zahájena v lednu 1946, přičemž o slovenských Maďarech se v této době ještě intenzivně jednalo. Jednání nakonec rovněž došla svého cíle a 27. února 1946 byla podepsána mezistátní dohoda, která řešila různé otázky vzájemné výměny obyvatelstva: Čechů a Slováků z Maďarska do Československa a slovenských Maďarů z Československa do Maďarska. A nejednalo se pouze o vlastní přemísťování velkého množství obyvatelstva. Souběžně s tím bylo zapotřebí řešit celou řadu dalších problémů, zejména těch spojených s nemovitým a movitým majetkem Němců a Maďarů. Ten byl totiž až na výjimky po skončení války na základě československé legislativy dán do národní správy spolehlivých osob slovanské národnosti a následně většinově zkonfiskován ve prospěch státu. Poté docházelo k různým variantám jeho využití tak, aby jím bylo sanováno národní hospodářství, z jeho výtežků posílena československá měna a především aby posloužil jako klíčový motivační faktor osídlovací politiky československých vlád s cílem přilákat do pohraničí osídlelce z vnitrozemí či zahraniční Čechy a Slováky.

Jednalo se o revoluční a velmi obsáhlé, provázané a komplikované procesy a rozsah realizovaných majetkových změn neměl v moderních dějinách českých zemí

² K problematice vysídlení obyvatelstva německé národnosti z Československa viz např. STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*. Praha : Academia; Naše vojsko, 1991, 536 s. ISBN 80-200-0328-2; STANĚK, Tomáš. *Vysídlení Němců z Československa. Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948)*. Studijní materiál. Ostrava : Amosium servis, 1992, 111 s. ISBN 80-85498-04-9; TŮMA, Oldřich. Češi a Němci, vyhnání/odsun: nač se ještě ptát? In FAJMON Hynek – HLOUŠKOVÁ Kateřina (eds.). *Konec soužití Čechů a Němců v Československu. Sborník k 60. výročí ukončení II. světové války*. Praha : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 11-22. ISBN 80-7325-065-9.

³ Blíže k problematice tzv. slovenských Maďarů a dění na Slovensku po roce 1945 viz např. BOBÁK, Ján. *Maďarská otázka v Česko-Slovensku (1944 – 1948)*. Bratislava : Matica slovenská, 1996, 199 s. ISBN 80-7090-354-6; POPÉLY, Arpád. Plány na vysídlenie maďarského obyvatelstva v rámci výmeny obyvatelstva medzi Československom a Maďarskom. In *Fórum spoločenskovedná revue*, Šamorín, 2009, s. 47-66. ISBN 978-80-89978-02-1; MOLNÁR, Imre. Kapitoly z poválečných dějin Maďarů vysídlených do Čech. In *Střední Evropa. Revue pro středoevropskou kulturu a politiku*, 1991, roč. 7, č. 19, s. 74-90. ISSN 0862-691X; ŠUTAJ, Štefan. *Maďarská menšina na Slovensku v rokoch 1945 – 1948. Východiská a prax politiky k maďarskej menšine na Slovensku*. Bratislava : Veda, 1993, 196 s. ISBN 80-224-0209-5; VADKERTY, Katalin. *Maďarská otázka v Československu 1945 – 1948*. Bratislava : Kaligram, 2002, 863 s. ISBN 978-80-7149-495-9; HANZLOVÁ, Patricie. Vymístění jako nástroj národní „očisty“. In *Sociální studia*, 2004, roč. 9, č. 2, s. 54-71. ISSN 1212-365X.

a Slovenska obdoby. I řešení s tím spojených problémů proto muselo být novátorské a mnohdy doslova experimentální. Orgány nově vytvářené lidosprávy a tradiční instituce státní správy byly po válce přehlcneny spoustou jiných agend, takže bylo rozhodnuto, aby se všemi otázkami spojenými s výměnou obyvatelstva a majetkovými změnami zabývaly kromě ministerstev a národních výborů všech stupňů i zcela nově vytvořené úřady. Problematiku přesunů obyvatelstva a vnitřního osídlení vysídlených (především pohraničních) oblastí dostaly na starost osídlovací úřady (dále OsÚ), o správu konfiskovaného tzv. nepřátelského majetku a další dispozice s ním se staraly fondy národní obnovy (dále FNO). Jelikož byla osídlovací agenda v českých zemích a na Slovensku poměrně odlišná, byla zvolena varianta zcela oddělených institucí se sídly v Praze a Bratislavě.

Osídlovací úřad a Fond národní obnovy v Praze je z hlediska československé historiografie zdokumentován poměrně dobře jak ve sféře vlastního úřadování,⁴ tak v oblasti jednotlivých agend a výsledků činnosti.⁵ Zájem autora těchto prací o situaci na Slovensku vychází především z již zmiňované odlišnosti poměrů a snahy poznat realitu osídlování ve východní části poválečného Československa. Tato stať si proto na základě studia stávající odborné literatury, ale především primárních informačních zdrojů dala za cíl popsat systém úřadování Osídlovacího úřadu pro Slovensko a Fondu národní obnovy v Bratislavě, kvantifikovat a zhodnotit jejich aktivity a pokusit se srovnat situaci na česko-moravské a slovenské straně. Je zřejmé, že v tomto ohledu nejde a ani nemůže zacházet do hloubky jednotlivých procesů a že je ani nemůže reflektovat v celospolečenských souvislostech, což ani není vzhledem k řadě existujících kvalitních odborných prací slovenských a maďarských historiků zapotřebí. Přesto i tak zodpovídá základní otázky po smyslu existence obou zmiňovaných institucí, po jejich místě v systému poválečné správy Slovenska a po výsledcích jejich úředních aktivit.

K předložené analýze byly využity jednak archiválie nacházející se v péči Slovenského národního archivu (dále SNA) v Bratislavě,⁶ jednak odborná literatura, která se oběma institucím na Slovensku věnuje, základním způsobem je představuje přehledová práce Ela Rákoše a Štefana Rudohradského,⁷ zevrubněji pak především Daniela Tvrdoňová⁸ a Soňa Gabzdilová.⁹ Zatímco obě autorky se ve svých studiích

⁴ Blíže k němu viz ŘEHÁČEK, Karel. Osídlovací úřad a Fond národní obnovy (umístění, personální obsazení a organizační struktura centrály a oblastních úřadoven v letech 1945 – 1951). In *Paginae historiae. Sborník Národního archivu*, 2011, roč. 19, s. 158-204. ISSN 1211-9768.

⁵ Blíže k jeho činnosti a jejím výsledkům např. ŘEHÁČEK, Karel. „Nepřátelský“ živnostenský a průmyslový majetek po 1945. Příspěvek k jeho osudům. In *Hospodářské dějiny*, 2009, roč. 24, s. 175-217. ISSN 0231-7540.

⁶ Jedná se především o inventarizované archivní fondy Fond národnej obnovy a Povereníctvo financií, archivní fond Osídlovací úřad pre Slovensko je dosud archivně nezpracovaný. Za ochotu při zpřístupňování archiválií ke studiu děkuji Daniele Tvrdoňové a jejím kolegům.

⁷ RÁKOŠ, Elo – RUDOHRADESKÝ, Štefan. *Slovenské národné orgány 1943 – 1968*. Bratislava : Slovenská archivna správa, 1973, s. 390-393.

⁸ TVRDOŇOVÁ, Daniela. Osídlovací úřad pre Slovensko v Bratislave (1945 – 1950). In KVASNICOVÁ, Oľga – MUNKOVÁ, Mária – PÉKOVÁ, Monika (eds.). *Verejná správa po*

věnovaly zejména organizačním záležitostem obou úřadů či jejich podřízených útvarů, tento článek se snaží analyzovat rovněž výsledky jejich aktivit a přináší také jejich komparaci se situací v českých zemích. Tento cíl je naplněn adekvátně použitými metodami práce, kromě přímého studia archivních pramenů a jejich interpretace a induktivně-deduktivních metod jsou jimi již zmiňovaná metoda komparativní, v menší míře rovněž metoda sondy.

Smyslem předložené studie je tedy kromě vlastní kvantifikace činnosti obou úřadů na Slovensku porovnání poválečné reality v různých částech Československa a zaplnění dalšího málo prozkoumaného místa společných dějin Čechů a Slováků po roce 1945.

II. Osídlovací úřady a fondy národní obnovy v Československu po roce 1945

Legislativní základnou k naplnění výše zmiňovaných cílů poválečné československé společnosti byly dekrety prezidenta republiky. V majetkoprávní oblasti se jednalo zejména o dekret č. 5/1945 Sb., na jehož základě byly prohlášeny za neplatné všechny majetkové převody a veškerá majetkoprávní jednání, uzavřená pod tlakem okupace nebo národní, rasové či politické perzekuce, a majetek všech státně nespolehlivých osob na území Československé republiky byl dán pod národní správu. Za osoby státně nespolehlivé se podle zmíněného dekretu považovaly „osoby německé a maďarské národnosti a osoby, které vyvíjely činnost, směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky, které k takové činnosti podněcovaly nebo jiné osoby svěstí hleděly a záměrně podporovaly jakýmkoliv způsobem německé a maďarské okupanty”.¹⁰

Za státně nespolehlivé právnické osoby byly pokládány ty, jejichž správa úmyslně a záměrně sloužila německému nebo maďarskému vedení války nebo fašistickým a nacistickým účelům. Za osoby německé nebo maďarské národnosti byly považovány ty, které se při kterémkoliv sčítání lidu po roce 1929 přihlásily k německé nebo maďarské národnosti nebo se staly členy národních skupin, útvarů nebo politických stran, sdružujících osoby německé nebo maďarské národnosti. Dekretem č. 5/1945 Sb. byla tedy zneplatněna veškerá majetkoprávní jednání, k nimž došlo v letech 1938 – 1945 na základě nátlaku či jiného nesvobodného jednání jednoho z jejich účastníků, a vlastníkům majetku označeného jako „nepřátelský“ bylo zabráněno v jeho využívání, správě a manipulaci s ním.

To byl však pouze první krok v tomto náročném majetkoprávním procesu. Byť již nemohli s majetkem disponovat, stále byli původní majitelé jeho právoplatnými

roku 1945 v zrkadle archívnych dokumentov. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2013, s. 56-88. ISBN 978-80-971356-0-7.

⁹ GABZDILOVÁ, Soňa. Oblastné úradovne osídľovacieho úradu v regióne východného Slovenska. In SÁPOSOVÁ Zlatica – ŠUTAJ Štefan (eds.). *Povojnové migrácie a výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom.* Prešov : Spoločenskovedný ústav SAV v Košiciach, 2010, s. 180-190. ISBN 978-80-89046-64-5.

¹⁰ Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. z 19. 5. 1945, o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby okupace a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, § 4.

vlastníky. To se částečně změnilo již dekretem č. 12/1945 Sb., jehož platnost se však na žádost Slovenské národní rady (dále SNR) na Slovensko nevztahovala, kterým byl konfiskován zemědělský majetek Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a na jehož základě byl právně zahájen program znovuosídlení všech oblastí Československé republiky obyvatelstvem slovanského původu. Hlavním řídicím orgánem procesu vnitřního osídlení bylo Ministerstvo vnitra a Ústřední komise pro vnitřní osídlení, která byla ministrovým poradním orgánem s tím, že ministr vnitra byl formálně předsedou komise.¹¹

K zabezpečení a řízení celého procesu byl dekretem prezidenta republiky č. 27/1945 Sb. zřízen Osídlovací úřad se sídlem v Praze pro území Čech a Moravy a v Bratislavě pro území Slovenska, které byly samostatnými úřady podřízenými Ministerstvu vnitra, z jehož rozpočtu byly hrazeny jejich osobní a věcné náklady. Zemský národní výbor (dále ZNV) v Brně sice požadoval vytvoření samostatného ústavu pro přesídlení pro Moravu a Slezsko se sídlem v Brně, ale tento požadavek byl s odvoláním na výše zmíněný dekret zamítnut. Správou a přidělováním zemědělského majetku, konfiskovaného podle dekretu č. 12/1945 Sb., byl pověřen Národní pozemkový fond (dále NPF) při Ministerstvu zemědělství, který ho spravoval až do rozhodnutí o přidělu.

Dalším významným posunem bylo vydání dekretu č. 108/1945 Sb., který stanovil právní rámec pro konfiskaci ostatního tzv. nepřátelského majetku, jeho správu a následné přidělování spolehlivému a bezúhonnému českému, slovenskému a jinému slovanskému obyvatelstvu. Tento dekret dal právní základ ke konfiskaci veškerého movitého a nemovitého majetku, který byl ke dni faktického ukončení okupace ve vlastnictví Německé říše, Království maďarského, právnických a fyzických osob německé a maďarské národnosti a v neposlední řadě i fyzických osob jiné národnosti, které vyvíjely činnost směřující proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě a bezpečnosti a obraně Československé republiky. K zabezpečení úkolů souvisejících s dočasnou správou konfiskovaného majetku a jeho přiděly českým, slovenským a ostatním slovanským fyzickým a právnickým osobám byl na základě ustanovení tohoto dekretu zřízen při každém OsÚ také FNO.

Na základě vládního nařízení č. 45/1946 Sb., kterým byl vydán statut a jednací řád FNO, byl fond sice samostatnou právnickou osobou, ale zároveň byl podřízen OsÚ, při němž byl zřízen. Jeho předsedu jmenovala vláda na návrh ministra vnitra po slyšení předsedy OsÚ, místopředsedu jmenovala vláda na návrh předsedy FNO a rovněž po slyšení předsedy OsÚ. Činnost obou institucí usměrňovala rada, která se skládala z předsedů OsÚ a FNO a jejich náměstků (resp. místopředsedů), usnášela se nadpoloviční většinou a určovala všeobecný věcný a časový pracovní program obou úřadů. Jednotnost přístupu obou úřadů k celému procesu osídlování byla klíčovým požadavkem poválečné politické reprezentace a „nejužší symbiosa obou institucí“

¹¹ Blíže ke komisi viz ČAPKA, František – SLEZÁK, Lubomír – VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Brno : Akademické nakladatelství, 2005, s. 95-96. ISBN 80-7204-419-2.

byla programově prosazována právě zmíněnou radou.¹² Společná proto byla nejen personální politika obou úřadů, ale rovněž legislativní a normativní záležitosti celého procesu osídlování a propagační i informační aktivity.

Vedení úřadů v českých zemích (tj. OsÚ v Praze a FNO v Praze) tvořili jejich předsedové a náměstek předsedy OsÚ a místopředseda FNO, významnou roli hrála také funkce vedoucích úředníků obou úřadů. Na základě dohod mezi politickými stranami soustředěnými v Národní frontě byla zajištěna jejich parita ve vedení obou úřadů. ZNV v Praze navrhl 3. srpna 1945 na místo předsedy OsÚ v Praze svého člena a bývalého vedoucího osídlovacího referátu ZNV v Praze, komunistu Miroslava Kreysu, který byl 18. září 1945 na doporučení ministra vnitra jmenován prezidentem republiky do funkce. Jeho náměstkem byl jmenován na návrh ústředního sekretariátu Československé sociální demokracie v Praze na zasedání vlády 4. října 1945 sociální demokrat Martin Rais.¹³

V čele FNO v Praze stál dlouholetý významný pražský národně socialistický politik Karel Moudrý, místopředsdou byl jmenován brněnský advokát, lidovec Ondřej Horáček. Personální obsazení vedení FNO mělo být původně poněkud odlišné, protože ZNV v Brně se na své schůzi 10. října 1945 rozhodl předložit ministru vnitra návrh, aby byl O. Horáček jmenován předsdou FNO s tím, že jeho místopředsdou by se stal národní socialista Rudolf Spazier z Brna, konečné rozhodnutí ústředních orgánů však bylo jiné a po slyšení předsedy OsÚ v Praze navrhl ministr vnitra 20. listopadu 1945 vládě, aby byl předsdou FNO v Praze jmenován K. Moudrý a místopředsdou O. Horáček. Oba dva byli do svých funkcí jmenování rozhodnutím vlády 27. listopadu 1945. Vedení OsÚ a FNO v Praze bylo personálně velice stabilní a ve výše uvedeném složení vydrželo až do února 1948, kdy byla jeho část (K. Moudrý a O. Horáček) vyměněna, resp. nahrazena představiteli OsÚ. Jeho vedení, které od února 1948 řídilo také FNO, pak zůstalo ve svých funkcích až do konce existence obou úřadů v letech 1950 – 1951 (M. Kreysa odešel ještě před zánikem FNO, M. Rais setrval až do úplného ukončení jeho činnosti).¹⁴

Praktická realizace zákonem stanovených úkolů byla přenesena do jednotlivých oblastí. Vyhláškou OsÚ v Praze č. 425/1945 Úředního listu I z 23. listopadu 1945 bylo zřízeno 12 oblastních osídlovacích úřadoven (dále OOÚ) v Českých Budějovicích, Liberci, Litoměřicích, Pardubicích, Plzni, Trutnově, Karlových Varech, Žatci, Brně, Olomouci, Opavě se sídlem v Bruntále a Moravské Ostravě, tedy osm v Čechách a čtyři na Moravě. K jejich vzniku docházelo postupně a většina z nich zahájila svou činnost v březnu 1946. FNO zřídil zemské pobočky v Praze a Brně a oblastní pobočky v Českých Budějovicích, Děčíně, Karlových Varech, Liberci, Litoměřicích, Mariánských Lázních, Pardubicích, Plzni, Teplicích-Šanově, Trutnově, Žatci, Olomouci, Moravské Ostravě a Opavě. V souvislosti s úzkým propojením agend obou institucí došlo na podzim 1946 ke sloučení OOÚ a oblastních poboček FNO v jednotné oblastní úřadovny OsÚ a FNO. Vzhledem k několika odchylkám v rozmístění dosavadních OOÚ a oblastních poboček FNO muselo dojít nejprve ke sjednocení

¹² ŘEHÁČEK, ref. 4, s. 161.

¹³ ŘEHÁČEK, ref. 4, s. 168.

¹⁴ ŘEHÁČEK, ref. 4, s. 168.

obvodů jejich působnosti a úředních sídel. Po těchto změnách měly oblastní úřadovny OsÚ a FNO nově sídla v Brně, Českých Budějovicích, Liberci, Olomouci, Opavě, Ostravě, Pardubicích, Plzni, Teplicích-Šanově, Trutnově, Karlových Varech a Praze.¹⁵ Tyto oblastní úřadovny existovaly prakticky beze změny až do roku 1948, kdy došlo v souvislosti se znovuoobením krajského zřízení k restrikci jejich počtu a územní reorganizaci jejich obvodů, které byly přizpůsobeny obvodům nově vznikajících krajů. V této podobě pak fungovaly až do poloviny března 1950, kdy v souvislosti se zánikem OsÚ v Praze ukončily činnost a jejich agenda byla převedena částečně na FNO v Praze, částečně na národní výbory všech stupňů, zejména na krajské národní výbory (dále KNV), v rámci jejichž finančních referátů vznikly tzv. fondové skupiny.

Řešení úkolů OsÚ a FNO v Praze provázela od počátku celá řada problémů. Politické střety v Radě OsÚ a FNO a princip rozhodování tohoto orgánu prakticky paralyzovaly činnost obou těchto velmi úzce provázaných institucí, což se až do února 1948 projevovalo v každodenním fungování obou úřadů. Dalším problémem obou institucí byl fakt, že vznikly jako zcela nové úřady tzv. na zelené louce, z čehož plynuly rozličné věcné a personální potíže, s nimiž se musely oba úřady po celou dobu jejich existence permanentně potýkat, souběžně s tím však zároveň pracovaly na řešení všech úkolů, kvůli kterým byly zřízeny. FNO vznikl navíc poměrně pozdě, takže v době jeho vzniku byla již část majetku, který spadal do jeho správy, odcizena, rozvlečena či zničena, čemuž nemohl nijak zabránit. K těmto případům ztrát národního majetku nedocházelo jen v bezprostředně poválečném období a v době, kdy přes československé území ustupovala německá armáda, ale snahy části osídlenců pohraničních oblastí obohatit se tímto majetkem přetrvávaly ještě relativně dlouho po skončení války.

III. Správní vývoj úřadů a jejich podřízených složek

Také na Slovensku vznikly oba specializované úřady tzv. na zelené louce a jejich výstavbu provázela celá řada problémů podobných těm v Čechách a na Moravě. Tato kapitola se věnuje jejich správnímu vývoji, organizační struktuře a podřízeným složkám. Vzhledem k tomu, že vývoj organizační struktury a jeho poměrně časté proměny podrobně popsala ve své studii D. Tvrdonožová, nebudou v předložené stati reflektovány v plném rozsahu.

III. 1. Osídlovací úřad pro Slovensko a jeho oblastní osídlovací úřadovny

Osídlovací úřad pro Slovensko se sídlem v Bratislavě (dále OsÚ v Bratislavě) byl ustaven rovněž podle výše zmíněného dekretu prezidenta republiky č. 27/1945 Sb. Podle svého statutu z 19. června 1945 byl samostatným právním subjektem a jeho hlavní úkol spočíval v jednotném vedení a usměrňování vnitřního osídlení Slovenska, jímž se mělo dosáhnout „prinavrátienie všetkých oblastí najmä južného Slovenska pôvodnému slovanskému živlu“.¹⁶ V jeho čele stál předseda, kterého jmenoval

¹⁵ ŘEHÁČEK, ref. 4, s. 188-190.

¹⁶ Úvodom. *Vestník Osídľovacieho úradu pre Slovensko*, roč. 1946, č. 1, 16. 5. 1946, s. 1.

na návrh vlády prezident republiky, a zastupoval ho jeho náměstek, jehož jmenovala vláda po slyšení předsedy OsÚ.¹⁷

Předsedou OsÚ v Bratislavě byl téměř po celou dobu jeho existence komunistický politik Ján Čech,¹⁸ který měl k dispozici úřední aparát, jehož organizace vycházela z plnění aktuálních úkolů OsÚ. I proto se v průběhu jeho fungování relativně často měnila tak, jak se jeho agendy vyvíjely, vznikaly a zanikaly. Podobně se vyvíjel i počet zaměstnanců, kterých však bylo po celou dobu existence OsÚ chronicky málo a kteří s „dočasnou“ institucí (tj. s úřadem vzniklým na omezenou dobu) své profesní životy příliš spojovat netoužili. OsÚ tak získával potřebné zaměstnance jen s velkými obtížemi, část z nich musely zapůjčit ostatní úřady státní správy (jednalo se o tzv. pragmatikální úředníky), většina se ovšem rekrutovala ze smluvních zaměstnanců. To představovalo velkou komplikaci fungování OsÚ, běžná byla značná fluktuace zaměstnanců a jejich nedostatečná motivace k plnění úkolů se na celkovém úřadování OsÚ rovněž projevovala více než zřetelně. Aby bylo zřejmé, o jak početném úřednickém aparátu se hovoří, tak kupř. koncem roku 1947 bylo v bratislavském ústředí OsÚ zaměstnáno celkem 341 osob (55 pragmatikálních, 229 smluvních a 57 zřízenců a řidičů), v OOÚ dalších 421 osob (62 pragmatikálních, 324 smluvních a 35 zřízenců a řidičů)¹⁹ a zbytek tvořili zaměstnanci dalších podřízených institucí (např. přesídlovacích stanic), D. Tvrdoňová uvádí koncem roku 1947 celkový počet zaměstnanců OsÚ v Bratislavě ve výši 1221 osob.²⁰

Velmi dynamicky se vyvíjela rovněž struktura úřadu. OsÚ v Bratislavě se organizačně členil na odbory, oddělení a referáty. Od počátku existence úřadu, kdy OsÚ pracoval podle dočasného rozvrhu, se jednalo o tři hlavní odbory, pro vystěhování Maďarů a Němců, pro reemigraci Slováků a pro vnitřní kolonizaci.²¹ První dochovaný organizační řád OsÚ v Bratislavě pochází z 30. dubna 1946, úřad se podle něj skládal z prezidia v čele s Františkem Foltínem, jemuž podléhalo pět prezidiálních oddělení a Správa pomocných úřadů, která dohlížela na kancelářský a pomocný personál a inventář OsÚ. Dosavadní tři odbory zůstaly zachované, první v čele s Andrejem Djuračkem, který byl zároveň místopředsedou OsÚ v Bratislavě, řídil vysídlování Maďarů a Němců, druhý vedený Antonem Granatierem měl na starosti reemigraci Slováků a reslovakizační akci, v čele třetího odboru stál nejprve Felix Vašečka, poté Karol Naništa a zabýval se problematikou vnitřního osídlení. K další dílčí změně organizace OsÚ v Bratislavě došlo 20. ledna 1947, hlavní tři odbory zůstaly zachované i s jejich dosavadní náplní činnosti (jen přednostou I. odboru byl

¹⁷ Slovenský národný archív (dále jen SNA), fond (dále jen f.) Fond národnej obnovy (dále jen FNO), karton (dále jen kart.) 115, organizační status OsÚ pre Slovensko v Bratislavě z 19. 6. 1945.

¹⁸ Podle informací pocházejících od jeho švagra, slovenského politika a diplomata Ladislava Šimoviče, měl být kvůli sporům s Júliem Ďurišem z vedení OsÚ v Bratislavě odvolán. Ve studovaných pramenech se však k této záležitosti nenacházejí žádné informace, podle archiválií byl Čech předsedou OsÚ ještě v březnu 1950, kdy byl OsÚ v Bratislavě zrušen.

¹⁹ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr. [s. 40].

²⁰ TVRDOŇOVÁ, ref. 8, s. 71.

²¹ TVRDOŇOVÁ, ref. 8, s. 73.

nově Ján Gašperík), měnily se pouze počty oddělení jednotlivých odborů a různě se přesouvaly jejich kompetence.²²

K větší organizační změně došlo v dubnu 1947 v souvislosti se zahájením realizace výměn obyvatelstva. Kvůli příchodu reemigrantů byl zřízen zcela nový (IV.) odbor, který se věnoval hospodářské, sociální a kulturní péči o ně. První odbor měl i nadále na starosti organizaci výměny obyvatelstva, druhý odbor se nově specializoval na majetek zanechaný na Slovensku přemístěnými Maďary (tzv. dohodový majetek) a kompetence třetího odboru zůstaly zachovány v dosavadním rozsahu. Tato organizace přetrvávala s drobnými změnami až do léta 1948.²³ Společenské změny po únoru 1948 se projeví na úřadování nejen politickými čistkami, ale také v organizační rovině. Od léta 1948 se OsÚ v Bratislavě začíná daleko intenzivněji sbližovat s FNO v Bratislavě a vzájemná symbióza obou úřadů se začala promítat i do jejich organizační struktury.

Již organizační řád z 31. července 1948 (s platností od 1. srpna téhož roku) byl předzvěstí velkých změn, které se na oba doposud relativně samostatné úřady chystaly.²⁴ Vzhledem k tomu, že se jedná o přelomovou organizační změnu, která již naznačuje další cestu vývoje obou úřadů, budiž schéma úřadu uvedeno v plném rozsahu. Tvořily jej:

1) Prezidiální odbor, v jehož čele stál Damián Kozma a jeho zástupcem byl Anton Horatius. Odbor se skládal z pěti oddělení: Pres/1: právního (Jozef Krotký), Pres/2: organizačně-revizního (Andrej Oros), Pres/3: osobního (Ladislav Gajdoš), Pres/4: rozpočtového (Ján Bencúr) a Pres/5: finančního (Mária Opavská).

2) odbor (přesídlovací), který vedl Ján Gašperík, se skládal z pěti oddělení: I/1: organizačně-právního: Cyril Šulik (2 referáty: I/1a – právní, I/1b – organizační), I/2: péče o přesídlené: Ján Debnár (3 referáty: I/2a – hospodářská péče, I/2b – sociální péče, I/2c – kulturní péče), I/3: plánovacího a evidenčního: Pavol Vrbovský (2 referáty: I/3a – plánovací, I/3b – evidenční), I/4: bezpečnostního a I/5: dopravního: Andrej Krivý.

3) odbor (majetkový) v čele s Jánem Veselým se skládal rovněž z pěti oddělení: II/1: majetkového a oceňovacího: Gejza Zigo, II/2: správy majetku: Štefan Friedl, II/3: přidělového: Dezider Polčík, II/4: soupisového: Jozef Gregora a II/5: rekonstrukčního: Anton Lednár (3 referáty: II/5a – opravy konfiskovaného domovního majetku, II/5b – opravy dohodového domovního majetku, II/5c – novostavby).

4) V čele III. odboru (přidělového) stál Juraj Krotkovský a odbor se skládal ze dvou oddělení: III/1: živnostenského: Štefan Hrabal a III/2: nemovitostního: Jozef Turčáni.

5) odbor (fondový) vedl Zoltán Nemeš. Odbor se skládal ze čtyř oddělení: IV/1: administrativního: Zoltán Nemeš (2 referáty: IV/1a – právní, IV/1b – evidenční a vyšetřovací), IV/2: živnostenského: Štefan Kadár (2 referáty: IV/2a – správa živnostenských konfiskátů, IV/2b – správa průmyslových konfiskátů) a IV/3: nemovitostního:

²² Blíže k náplni jejich činnosti viz TVRDOŇOVÁ, ref. 8, s. 74-76.

²³ TVRDOŇOVÁ, ref. 8, s. 76-78.

²⁴ Národní archiv, f. Fond národní obnovy Praha, nezpracovaný fond, prozatímní kart. 2397, organizační řád OsÚ a FNO v Bratislavě k 31. 7. 1948.

Jozef Líška (2 referáty: IV/3a – správa konfiskovaných nemovitostí, IV/3b – odevzdávací), IV/4: movitosti a majetková práva: Antonín Skácel (3 referáty: IV/4a – movitosti, IV/4b – majetková práva, IV/4c – přemísťování průmyslu).

6. V čele účtárny stál Rudolf Behan, účtárna se skládala ze dvou oddělení. Účtárnu A vedl Behan a skládala se ze dvou referátů (A/1 – likvidatura, A/2 – knihovní), účtárnu B vedl Ján Čech a skládala se ze dvou referátů (B/1 – fondovní, B/2 – majetková) a dále pod účtárnu spadala správa pomocných úřadů v čele s Vojtěchem Mašlonkou (kancelářská a hospodářská správa).

Bližší aktivity jednotlivých odborů budou patrné z popisu činnosti OsÚ v Bratislavě v jiné části této práce. Na organizačním řádu je patrné, že již kombinuje činnosti obou institucí: přesídlování a vnitřní osídlení a rozdělování tzv. nepřátelského majetku (agenda OsÚ) a správu a přiděly tohoto majetku (agenda FNO). Definitivní úpravu úřadování přináší až organizační řád platný od 1. ledna 1949, který je součástí výkladu o sjednocování OsÚ a FNO v jiné části této kapitoly.

Stejně jako v českých zemích byla i na Slovensku agenda OsÚ v Bratislavě decentralizovaná a plnění úkolů přímo v terénu bylo delegováno na OOÚ. Mimo Bratislavu a Košice sídlily v místech, kde bylo největší množství přesídlenců (např. Komárno, Nové Zámky) nebo konfiskovaného majetku (Prievidza, Poprad), tj. spíše v menších městech, která se neshodovala s pozdějším krajským zřízením. V závislosti na dokončování agend se jejich počet rovněž měnil, již nepotřebné zanikaly a jejich správní obvody se slučovaly se sousedními, jiné naopak nově vznikaly či se obnovovala činnost těch dříve zaniklých.

V červnu 1946 bylo OOÚ 16 a nacházely se v Bratislavě, Šamoríně (o. Šamorín), Dunajské Stredě (o. Dunajská Streda), Komárnu (o. Komárno), Galantě (o. Galanta), Šaľa nad Váhom (o. Šaľa nad Váhom), Nových Zámkách (o. Nové Zámky, Stará Ďala²⁵), Parkani²⁶ (o. Parkan, Šahy), Levicích (o. Levice, Želiezovce), Rimavské Sobotě (o. Rimavská Sobotka, Feledince²⁷), Rožňavě (o. Rožňava, Tornaľa), Košicích (o. Košice, Moldava nad Bodvou), Kráľovském Chlmci (o. Kráľovský Chlmec, Veľké Kapušany), Popradě (o. Poprad, Kežmarok, Spišská Stará Ves, Stará Ľubovňa), Spišské Nové Vsi (o. Špišská Nová Ves, Levoča, Gelnica) a Handlove (o. Prievidza, Kremnica, Nová Baňa a Banská Štiavnica).²⁸

Během následujícího půldruhého roku čtyři OOÚ (Šamorín,²⁹ Rožňava-Šahy,³⁰ Poprad³¹ a Spišská Nová Ves³²) zanikly sloučením s ostatními (okres Šamorín při-

²⁵ Dnešní Hurbanovo.

²⁶ Dnešní Štúrovo.

²⁷ Dnešní Jesenské.

²⁸ Vyhláška OsÚ v Bratislavě č. 3858/1946 z 3. 6. 1946.

²⁹ OOÚ v Šamoríně byla zřízena začátkem ledna 1946 a od 1. 7. téhož roku sídlila na Obilném nám. 16. Jejím přednostou byl Alexander Paška, kterého 11. 7. 1946 v čele úřadovny vystřídal Ján Mikula, jehož 10. 3. 1948 nahradil Augustin Pavlík. Úřadovna byla k 1. 4. 1948 zrušena a její správní obvod byl přičleněn k OOÚ v Dunajské Stredě. Srov. SNA, f. FNO, kart. 220, zpráva o revizi oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Šamoríně z 11. 4. 1948.

³⁰ OOÚ v Šahách (dříve Rožňavě) byla zřízena 9. 7. 1946 a jejím jediným přednostou byl Ján Veselý. Úřadovna byla k 16. 2. 1948 zrušena a přičleněna k OOÚ v Levicích. Srov. SNA,

padl OOÚ v Dunajské Stredě, okresy Rožňava, Poprad, Kežmarok, Stará Ľubovňa, Spišská Nová Ves, Levoča a Gelnica OOÚ v Košicích, okres Tornaľa OOÚ v Rimavské Sobotě), takže koncem roku 1947 měl OsÚ v Bratislavě 12 OOÚ v Bratislavě (o. Bratislava I-XVII), Dunajské Stredě (o. Dunajská Streda, Šamorín), Komárnu (o. Komárno), Galantě (o. Galanta), Šaľa nad Váhom (o. Šaľa nad Váhom), Nových Zámkách (o. Nové Zámky, Stará Ľala, Vrábľa), Parkani (o. Parkan), Levicích (o. Levice, Želiezovce, Krupina a Modrý Kameň), Rimavské Sobotě (o. Rimavská Sobotka, Tornaľa, Feledince a Lučenec), Košicích (o. Košice, Moldava, Rožňava, Poprad, Kežmarok, Spišská Nová Ves, Gelnica, Levoča, Stará Ľubovňa), Kráľovském Chlmci (o. Kráľovský Chlmec, Veľké Kapušany, Trebišov) a Handlové (o. Prievidza, Turčiansky Sv. Martin, Topoľčany, Kremnica, Banská Štiavnica a Nová Baňa).³³

Každá OOÚ se řídila vlastním organizačním řádem, v jejím čele stál přednosta, jehož jmenoval předseda OsÚ v Bratislavě. Úřadovny měly dva referáty: A) osídlovací se třemi podreferáty (osídlovací; výměnný; pro kulturní, hospodářskou a sociální péči) a B) majetkový se třemi podreferáty (soupis, správa a rekonstrukce dohodového majetku; přidělování a knihování dohodového majetku; oceňování a splácení dohodového majetku). Dále se jednalo o účtárnu se dvěma odděleními, jejichž agendy bylo nutno vést přísně odděleně (účtování etátního³⁴ majetku; účtování dohodového majetku), o pracovní skupiny a přesídlovací stanice. Ty se nacházely v Bratislavě, Komárně, Šahách, Filákovu, Parkani a Košicích, poskytovaly přesídlenčům přechodné ubytování, stravování a ošacení a podléhaly vedení té OOÚ, v jejímž obvodu se vyskytovaly.

III. 2. Fond národní obnovy v Bratislavě a jeho expozitury

FNO v Bratislavě byl aktivován jmenováním svého předsednictva, k němuž došlo až 12. dubna 1946, tedy v předvolebním období, kdy nebyla pro rozvinutí aktivit úřadu úplně nejvhodnější doba.³⁵ Reálnou činnost tak úřad zahájil až v květnu 1946 a měl na starosti především dočasnou správu tzv. nepřátelského majetku a praktickou realizaci jeho přidělů, případně další naložení s ním (kupř. likvidaci). Musel úzce spolupracovat jak s OsÚ v Bratislavě, tak s orgány lidosprávy, na nichž byl v úřední činnosti závislý především v oblasti zajištění a evidence tzv. nepřátelského majetku a zejména v oblasti jeho konfiskace.

f. FNO, kart. 115, dopis OsÚ pre Slovensko z 23. 2. 1948; SNA, f. FNO, kart. 220, zpráva o revizi oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Šahách ze 14. 2. 1948.

³¹ OOÚ v Popradě zahájila činnost 4. 3. 1946 a jejím přednostou byl po celou dobu existence Karol Danielis. Zrušena byla k 8. 4. 1948 a její správný obvod byl začleněn do OOÚ v Košicích. Podle S. Gabzdilové však OOÚ v Popradě později opět vznikla. Srov. GABZDILOVÁ, ref. 9, s. 187.

³² OOÚ ve Spišské Nové Vsi vznikla 3. 6. 1946 a jejím přednostou byl Emil Albrecht. Působila však pouze necelý rok, zrušená byla 18. 3. 1947 a její obvod byl začleněn do OOÚ v Popradě. Srov. GABZDILOVÁ, ref. 9, s. 187.

³³ SNA, f. FNO, kart. 156, seznam OOÚ na Slovensku k 31. 12. 1947.

³⁴ Etátní účtárna prováděla účetní službu vlastního úřadu.

³⁵ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 3.

Předsedou FNO v Bratislavě byl od jeho vzniku Felix Vašečka, právník a politik, aktivní účastník Slovenského národního povstání. I ten měl k dispozici úřední aparát, ovšem stejně jako v případě OsÚ nebylo ani zde získání a udržení vhodných pracovních sil snadné. Toto tvrzení dokumentují mj. následující data: FNO měl sice povoleno zaměstnat 312 úředníků a zřízenců, ovšem tohoto stavu se nepodařilo dosáhnout nikdy. K 1. lednu 1947 měl FNO pouze 262 zaměstnanců, koncem roku 1947 zaměstnával již jen 245 osob (22 pragmatikálních, 200 smluvních a 23 zřízenců a řidičů)³⁶ a k 1. říjnu 1948 dokonce pouze 198 zaměstnanců (z toho 135 vlastních referentů, zbytek tvořili zřízenci a řidiči), což bylo o 114 méně, než byl povolený (a optimální) stav.³⁷ FNO proto požadoval zvýšení referentských sil nejméně o 25, jinak nemohl zaručit „riadné a včasné plnenie úloh FNO sverených“.³⁸ Kromě nedostatku zaměstnanců se musel vypořádávat i s jejich obrovskou fluktuací: od zahájení existence úřadu jej do 1. října 1948 kupř. opustilo 176 zaměstnanců a fluktuace je patrná i na datech z období od 30. září do 15. listopadu 1948, kdy během této krátké doby ze služeb FNO odešlo 22 zaměstnanců a 26 nových nastoupilo. Podle mínění vedení úřadu byla fluktuace vysvětlitelná hlavně tím, že „zamestnanci nevidia možnosť stálejšieho zamestnania a FNO považujú za inštitúciu prechodnú“.³⁹

Organizační strukturu FNO tvořily od počátku jeho existence až po sloučení s OsÚ čtyři odbory, které se zabývaly, jak je vidět z náplně jejich činnosti, správou a přidělováním tzv. nepřátelského majetku: rodinných a činžovních domů, živnostenských a průmyslových konfiskátů, movitého majetku a specifickou úlohu (na rozdíl od českých zemí) hrál FNO v Bratislavě v oblasti industrializace Slovenska přenesením nevyužitých průmyslových kapacit z českých zemí.

Struktura FNO v Bratislavě byla do poloviny roku 1948, kdy byl zahájen proces slučování s OsÚ, následující:

I. odbor (domovní) měl čtyři oddělení. První tvořily referáty zjišťovací a konfiskační, druhé se zabývalo domovní správou, třetí rekonstrukcemi domovního fondu a čtvrté vlastními přiděly.

II. odbor (živnostenský) měl na starosti nepřátelský živnostenský majetek a jeho další osudy. Důležitou náplní činnosti odboru byl rovněž dohled na výkon národních správců tak, aby jednali s péčí řádného hospodáře.

III. odbor (movitostní) se věnoval správě movitého majetku a majetkových práv.

IV. odbor (přemísťovací) byl pověřen organizací přemísťování průmyslu z českých zemí na Slovensko.

Bližší aktivity jednotlivých odborů budou patrné z popisu činnosti FNO v Bratislavě v jiné části této práce.

Decentralizace úřední agendy FNO v Bratislavě se projevila na podzim 1948, kdy byly na základě usnesení Rady OsÚ a FNO v Bratislavě z 10. září 1948 zřízeny

³⁶ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr. [s. 41].

³⁷ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 37.

³⁸ SNA, f. FNO, kart. 156, dopis FNO v Bratislavě prezídiu OsÚ a FNO v Bratislavě ze 14. 10. 1948.

³⁹ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 36.

regionální expozitury FNO. Většina z nich zahájila činnost o týden později (17. září), bratislavská až 20. září. Byly zřízeny v zájmu „účelnej správy konfiškátov ako i urýchlenia prípravných prác pre prídel týchto konfiškátov“.⁴⁰ V jejich čele stál přednosta, kterého jmenoval předseda FNO. Expozitury, v jejichž obvodech se nenacházely OOÚ, zajišťovaly i další agendu OsÚ a FNO. Expozitury, v jejich obvodech se OOÚ nacházely, musely s OOÚ spolupracovat tak, aby mohly být společné úkoly splněny co nejúčelněji a nejrychleji. Expozitury měly tři referáty: I. Živnostenské konfiškáty, II. Nemovité konfiškáty a III. Movitosti.⁴¹

V obvodech FNO v Bratislavě se nacházelo celkem šest jeho expozitur: 1) Bratislava (o. Malacky, Modra, Senica, Skalica, Trnava, Šamorín, Piešťany), 2) Levice (o. Dunajská Streda, Nové Zámky, Nitra, Šaľa nad Váhom, Komárno, Stará Ďala, Parkan, Želiezovce, Vrábľa, Levice, Galanta, Hlohovec, Nová Baňa, Banská Štiavnica, Kremnica, Banská Bystrica, Zvolen, Krupina), 3) Rimavská Sobota (o. Lučenec, Modrý Kameň, Veladín/Feledince, Tornaľa, Brezno, Rožňava), 4) Košice (Gelnica, Moldava nad Bodvou, Prešov, Sabinov, Bardejov, Trebišov, Vranov, Stropkov, Medzilaborce, Snina, Sobrance, Michalovce, Veľké Kapušany, Kráľovský Chlmec), 5) Prievidza (Trenčín, Nové Mesto nad Váhom, Bánovce nad Bebravou, Ilava, Púchov, Považská Bystrica, Veľká Bytča, Čadca, Žilina, Topoľčany, Prievidza, Turčiansky Sv. Martin) a 6) Poprad (Ružomberok, Liptovský Sv. Mikuláš, Kežmarok, Poprad, Spišská Stará Ves, Stará Ľubovňa, Levoča, Spišská Nová Ves).

III. 3. Sloučení úřadů a postupný útlum jejich aktivit

Zpočátku si OsÚ a FNO zachovávaly samostatnost, postupně však byly jejich aktivity stále více provázané, nejen věcně, ale především personálně a organizačně. Hlavním důvodem bylo zejména snižování personálních požadavků obou úřadů a postupné utlumování jejich činnosti. Na základě usnesení Sboru povereníkov z 3. prosince 1948 a 23. prosince 1948 se činnost OsÚ a FNO měla od 1. ledna 1949 omezovat převážně jen na majetkové záležitosti plynoucí z konfiškací. Proto byla provedena reorganizace celého úřadu i podřízených složek, která se však začala projevovat již v létě 1948. Od počátku roku 1949 tedy OsÚ a FNO v Bratislavě svoji činnost zaměřovaly především na výše uvedené aktivity.⁴²

Předsedou OsÚ v Bratislavě zůstal i nadále Ján Čech, který společně s předsedou FNO v Bratislavě Felixem Vašečkou a Františkem Lednárem tvořili Radu OsÚ a FNO v Bratislavě. Ta měla řídicí funkci, rozhodovala o nejdůležitějších otázkách úřadování a její agendu měl na starosti sekretář Jozef Rastislav Haverlík. Podle organizačního řádu OsÚ a FNO v Bratislavě z 31. prosince 1948,⁴³ který nabyl účinnosti 1. ledna 1949, byly výkonnými orgány prezídium, odbory a OOÚ. Prezídium mělo tři oddělení (organizačně-právní, personální a rozpočtově-revizní), odbory zůstaly

⁴⁰ SNA, f. Povereníctvo financií (dále jen PF), kart. 1287, opatření prezídia OsÚ a FNO v Bratislavě ze 17. 9. 1948.

⁴¹ SNA, f. PF, kart. 1287, opatření prezídia OsÚ a FNO v Bratislavě ze 17. 9. 1948.

⁴² SNA, f. FNO, kart. 188, plán úkolů OsÚ a FNO v Bratislavě na rok 1950 z 13. 9. 1949, s. 5.

⁴³ SNA, f. PF, kart. 1286, organizační řád FNO v Bratislavě z 25. 9. 1948.

již pouze dva: I. majetkový a II. správy a přidělu konfiskátů. A jelikož se opět jedná o důležitou změnu, budiž schéma uvedeno znovu v plném rozsahu.

V čele prezídiu úřadu stál i nadále Damián Kozma a prezídium se členilo na tři oddělení: Pres/1: organizačně-právní: Zoltán Nemeš s referáty 1a: právním (Zoltán Nemeš) a 1b: organizačním (Andrej Oros), Pres/2: osobní: Ladislav Gajdoš a Pres/3: rozpočtově-revizní: Ján Bencúr s referáty 3a: rozpočtovým (Ján Bencúr), 3b: revizním (Karol Ripka) a 3c: finančním (Mária Opavská).

I. odbor (majetkový) vedl stejně jako doposud Ján Veselý. Odbor se skládal ze tří oddělení: oddělení I/1: likvidace výměny: Ján Gašperík s referáty I/1a: evidenčním (Ján Gašperík) a I/1b: právním (Cyril Šulik), oddělení I/2: majetkového: Ján Veselý s referáty I/2a: správy majetku (Gejza Zigo) a I/2b: přidělového (Kornel Polčík) a oddělení I/3: rekonstrukčního: Anton Lednár.

II. odbor (správa a přiděly konfiskátů) měl i nadále v čele Juraje Krotkovského a skládal se rovněž ze tří oddělení: oddělení II/1: administrativně právního: Juraj Krotkovský mělo referáty II/1a: právní (???) a II/1b: likvidace movitostí (Štefan Brončič), oddělení II/2: podnikového: Štefan Kadár se skládalo ze tří referátů: II/2a: správy podnikového majetku (Štefan Kadár), II/2b: přidělového (Tibor Lazarovič) a II/2c: odevzdávacího (František Horinka) a oddělení II/3: nemovitostního: Jozef Turčáni, které se členilo na referáty II/3a: správa nemovitostí (Jozef Líška), II/3b: přidělové (Jozef Turčáni) a II/3c: odevzdávací (Karol Glázner).

Účtárnu vedl rovněž její dosavadní přednosta Rudolf Behan a skládala se ze dvou oddělení: oddělení ÚčtA/1: likvidatury (Rudolf Behan), ÚčtA/2: knihovacieho (Rudolf Behan), ÚčtB/1: fondového (Ján Čech) a ÚčtB/2: majetkového (Jindřich Tomáš).

Také Správu pomocných úřadů vedl nadále Vojtěch Mašlonka, skládala se ze dvou oddělení: S/1: kancelářské správy (Vojtěch Mašlonka) a S/2: hospodářské správy (Jozef Gulbiš).

Také v případě OOÚ a expozitur FNO došlo k jejich sloučení, jež proběhlo v únoru 1949. Některé oblastní úřadovny OsÚ a FNO byly v průběhu let 1949 – 1950 rušeny, jiné naopak vznikaly (kupř. již v roce 1948 zrušená OOÚ v Popradě) a v roce 1950 jich existovalo devět (Bratislava, Galanta, Komárno, Levice, Nové Zámky, Prievidza, Rimavská Sobota, Košice a Poprad).⁴⁴

Vzhledem k tomu, že s výjimkou S. Gabzdilové se vývoji OOÚ na Slovensku nevěnuje žádná odborná práce, budiž publikována alespoň jejich základní charakteristika a správní vývoj tak, jak mohl být zrekonstruován z revizních zpráv z let 1948 – 1950:

1) Bratislava: OOÚ byla zřízena v červnu 1946, expozitura FNO v září 1948, v únoru 1949 byly obě sloučeny pod společnou správu. Ta sídlila zprvu ve Štefánikově ulici 5, později v Sienkiewiczově ulici 1 v Bratislavě v budově okresní nemo-censké pojišťovny. Na jaře 1950 měla 61 zaměstnanců (2 pragmatikální, ostatní smluvní či úkolové) a jejím přednostou byl Štefan Gašparík.⁴⁵

⁴⁴ GABZDILOVÁ, ref. 9, s. 187.

⁴⁵ SNA, f. FNO, kart. 220, zápis z předání agendy oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Bratislavě KNV v Bratislavě z 3. 4. 1950.

2) Dunajská Streda: OOÚ vznikla 11. června 1946 a od 1. dubna 1947 sídlila ve Stalinově ulici 29. Dne 15. března 1948 byl její správní obvod spojen s obvodem zrušené OOÚ v Šamoríně. Prvním přednostou úřadovny byl Andrej Domský, po něm od 4. března do 15. prosince 1947 Július Koreň, jehož v čele úřadovny vystřídal Jozef Weissenpacher.⁴⁶

3) Galanta: OOÚ existovala od 17. června 1946 a sídlila v budově Hanzý v ulici Dr. Beneše čp. 561. Jejím prvním přednostou byl Ján Rudolf, jehož 15. července 1947 nahradil Koloman Mikle, který ve funkci setrval do 15. ledna 1948, kdy ji předal Pavlu Šimkovi.⁴⁷ Na jaře 1950 měla 17 zaměstnanců a jejím přednostou byl stále Pavol Šimek.⁴⁸

4) Handlová: OOÚ sídlila v konfiskované budově čp. 183. Jejím prvním přednostou byl od 16. ledna 1946 Mikuláš Hýroš, od 1. února 1947 na dva měsíce krátce Ján Driemsky, od 1. dubna 1947 do 29. února 1948 Emil Albrecht a po něm úřadovnu vedl Ladislav Kuchta. V červenci 1948 již měla pouze šest zaměstnanců.⁴⁹

5) Komárno: OOÚ existovala od 6. června 1946, od 1. dubna 1949 sídlila v budově okresního soudu ve Stalinově ulici 6. Na jaře 1950 měla 12 zaměstnanců a jejím přednostou byl od 21. srpna 1947 Leopold Heffter.⁵⁰

6) Košice: OOÚ existovala na základě výměru OsÚ v Bratislavě z 11. října 1945 od 15. října 1945 nejprve jako expozitura OsÚ v Bratislavě a od 1. června 1946 jako samostatná OOÚ. Expozitura FNO vznikla na základě vyhlášky FNO v Bratislavě ze 17. září 1948 dne 18. října 1948 a dohromady byly sloučeny od 1. února 1949.⁵¹ OOÚ postupně „pohltila“ všechny dosavadní OOÚ na východním Slovensku: Spišskou Novou Ves, Poprad a Kráľovský Chlmec.⁵² Sídlila na Nám. J. Kráľa 3, na jaře 1950 měla 19 zaměstnanců.⁵³ Prvním přednostou byl od 13. října 1945 Vladimír Bachnar, jehož 24. května 1946 nahradil Alfonz Burza, kterého 21. ledna 1948 vystřídal Gabriel Kertész, jenž zůstal v čele úřadu do 20. února 1949. Téhož dne došlo ke sloučení OOÚ a expozitury FNO a do čela sloučeného úřadu byl dosazen dosavadní vedoucí expozitury Rudolf Ambrovič (v čele expozitury od 9. prosince

⁴⁶ SNA, f. FNO, kart. 220, zpráva o revizi oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Dunajské Stredě z 8. 4. 1948.

⁴⁷ SNA, f. FNO, kart. 220, zpráva o revizi oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Galantě z 16. 1. 1948.

⁴⁸ SNA, f. FNO, kart. 220, zápis z předání agendy oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Galantě KNV v Bratislavě ze 4. 4. 1950.

⁴⁹ SNA, f. FNO, kart. 155, zpráva o revizi OOÚ v Handlové z 24. 7. 1948.

⁵⁰ SNA, f. FNO, kart. 220, zápis z předání agendy oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Komárně KNV v Nitře ze 4. 4. 1950.

⁵¹ SNA, f. FNO, kart. 220, zpráva o revizi oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Košicích z 30. 4. 1948.

⁵² Kdy došlo k zániku OOÚ v Kráľovském Chlmcu, není úplně jasné. V roce 1948 OOÚ ještě existovala a jejím přednostou byl Anton Adamica. S. Gabzdilová pouze uvádí, že na východním Slovensku od dubna 1948 pracovala jej jedna OOÚ se sídlem v Košicích, do jejíž působnosti spadaly i okresy Kráľovský Chlmec a Veľké Kapušany, které byly obvodem OOÚ v Kráľovském Chlmcu. Srov. GABZDILOVÁ, ref. 9, s. 187.

⁵³ SNA, f. FNO, kart. 220, zápis z předání agendy oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Košicích KNV v Košicích a Prešově z 18. 4. 1950.

1948).⁵⁴ Od 12. října 1949 byl přednostou Ladislav Paulenda, který setrval v čele úřadovny až do jejího zániku v březnu 1950.⁵⁵

7) Levice: úřadovna existovala od 2. listopadu 1945 a sídlila ve Štefánikově ulici 7, později v ulici SNP 7. V prosinci 1948 byl její správní obvod sloučen s obvodem zrušené OOÚ v Šahách.⁵⁶ Jejím přednostou byl po celou dobu, tj. od 23. října 1945 až do jejího zániku v březnu 1950 Imrich Belánik. Na jaře 1950 měla 30 zaměstnanců (22 smluvních, 3 pragmatikální a 5 úkolových).⁵⁷

8) Nové Zámky: OOÚ byla zřízena vyhláškou OsÚ v Bratislavě od 1. ledna 1946, od 16. července 1946 se nacházela v městské budově v Pribinově ulici 19, později ve Slovenské ulici 6. Jejím prvním přednostou byl Alfonz Burza, od 21. května 1946 jej ve funkci nahradil Andrej Zábredský. V červnu 1948 měla 40 zaměstnanců, což ovšem na úkoly spojené s agendou na jihu Slovenska nestačilo, a tak měla úřadovna velké problémy s plněním plánu. V revizní zprávě z poloviny července 1948 o tom stojí: „Tým, že OOÚ nemá dostatok dobrých a zapracovaných síl, trpí nielen osídľovanie, ale i presídlenci sú nespokojní a majú majetkovú ujmu a vznikajú veľké majetkové straty.“⁵⁸ Na jaře 1950 měla úřadovna 27 zaměstnanců (23 smluvních, 2 pragmatikální a 2 úkolové).⁵⁹

9) Parkan: přednostou OOÚ byl Ján Tót, od 2. března 1948 Jozef Baník, jeho zástupcem Vojtěch Kudla. Měla čtyři referáty: 1. výměnný, v jehož čele stál Alojz Poláček a který prováděl veškerou agendu výměn obyvatelstva, 2. majetkový, jehož vedoucím byl Jozef Oravec a který měl na starosti mj. soupis a správu dohodového majetku a nakládání s ním podle pokynů OsÚ, 3. osídlovací v čele s Vladimírem Ďurittou, který vedl evidenci o přesídlencích a o zájemcích o přiděly, a 4. péče o přesídlence v čele s Jozefem Ševčíkem. Kromě toho měla ještě dvě úctárny, etátní v čele s Vojtěchem Kudlou a dohodového majetku, kterou vedl Mikuláš Basista. V obvodě OOÚ působilo rovněž šest specializovaných pracovních skupin a přesídlovací stanice v čele s Jánem Vantrubou.⁶⁰

10) Prievidza: jako samostatná OOÚ vznikla až 1. října 1948, do té doby byla od 1. září 1947 jen pracovní skupinou FNO. Sídlila v domě čp. 90, jednalo se o malou úřadovnu, na jaře 1950 měla pouze devět zaměstnanců a jejím přednostou byl Karol Glasner.⁶¹

⁵⁴ SNA, f. FNO, kart. 220, zpráva o revizi oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Košicích z 30. 4. 1948.

⁵⁵ SNA, f. FNO, kart. 220, zápis z předání agendy oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Košicích KNV v Košicích a Prešově z 18. 4. 1950.

⁵⁶ SNA, f. FNO, kart. 220, zpráva o revizi oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Levicích z 18. 12. 1948.

⁵⁷ SNA, f. FNO, kart. 220, zápis z předání agendy oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Levicích KNV v Nitře z 3. 4. 1950.

⁵⁸ SNA, f. FNO, kart. 155, zpráva o revizi OOÚ v Nových Zámkách z 12. 7. 1948, s. 61.

⁵⁹ SNA, f. FNO, kart. 220, zápis z předání agendy oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Nových Zámkách KNV v Nitře ze 4. 4. 1950.

⁶⁰ SNA, f. FNO, kart. 155, rozvrh práce OOÚ v Parkani z 3. 2. 1948.

⁶¹ SNA, f. FNO, kart. 220, zápis z předání agendy oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Prievidzi KNV v Nitře z 6. 4. 1950.

11) Rimavská Sobota: OOÚ byla zřízena 26. února 1946, jejím prvním přednostou byl František Bobaľa, který ve funkci zůstal do 15. února 1947. Poté ho nahradil Viktor Sliacky a od 15. září 1947 krátce stanul v čele úřadovny Jozef Vitáloš. Již 25. září téhož roku ho však nahradil Maxmilian Rosenberger, koncem února 1948 ho vystřídal Juraj Uhlier, který však ve funkci vydržel jen do konce března, a 1. dubna 1948 byla úřadovna svěčena opět Vitálošovi.⁶²

12) Šaľa nad Váhom: OOÚ byla zřízena 15. června 1946 a od 1. července téhož roku sídlila v domě čp. 513. Jejím prvním přednostou byl Rudolf Holý, kterého ale již 2. července 1946 vystřídal František Szathmáry, který stál v čele úřadovny do 21. února 1947, kdy ho nahradil Mikuláš Hyrroš. Jeho nástupcem se 7. května 1948 stal Alexander Paška.⁶³

Následující část kapitoly se bude věnovat problematice zániku obou institucí. D. Tvrdoňová i S. Gabzdilová se touto fází existence OsÚ a FNO v Bratislavě zabývají pouze povšechně, a tak by mohlo být její podrobnější vyličení přínosné.

V souvislosti se zavedením krajského zřízení na Slovensku v roce 1948 se diskutovala i možnost přesunout část agend OsÚ a FNO v Bratislavě na nově zřízené KNV. OsÚ v Bratislavě však tyto snahy počátkem roku 1949 důrazně odmítl s tím, že „prenesenie časti agendy neprichádza nateraz do úvahy“. V případě OsÚ i FNO se podle jeho mínění jednalo o natolik specializované a navíc i časově omezené agendy, že jakékoli přenášení kompetencí jinam by proces jen komplikovalo a „akákoľvek zmena terajšieho stavu by mala nutne za následok spomalenie prídelového pokračovania“.⁶⁴ V lednu 1949 se OsÚ a FNO agendy ještě udržet podařilo, o více než rok později však již byla situace zcela odlišná.

Po ukončení výměny obyvatelstva byl totiž na základě zákona č. 18/1950 Sb. OsÚ v Bratislavě společně s oblastními úřadovnami k 15. březnu 1950 zrušen. Část agendy OsÚ v Bratislavě přešla na FNO v Bratislavě, který v té době přesídlil na Vajanského náměstí 9 a v jehož čele stanul po odchodu Felixe Vašečky zplnomocněnec Štefan Hrachovina, který byl do funkce jmenován výnosem Povereníctva financií z 20. června 1950 a jehož zástupcem se stal 23. června téhož roku dosavadní přednosta I. odboru FNO Ján Veselý.⁶⁵ Pod jejich vedením pak FNO dokončoval mj. agendu konfiskovaného a dohodového majetku, vyúčtování národních správ, likvidace konfiskovaných živností či přiděly rodinných domků. Podle jeho zplnomocněnce Hrachoviny bylo prvořadným úkolem FNO definitivní uspokojení všech nároků přesídlenců z Maďarska, odevzdání zbylého dohodového majetku do správy jednotlivých rolnických družstev (JRD), dokončení likvidace konfiskovaných živností, vyinkasování finančních prostředků za přiděly rodinných domků a všestranná podpora socialistického sektoru v otázce začleňování konfiskovaného majetku.⁶⁶

⁶² SNA, f. FNO, kart. 188, zpráva o revizi OOÚ v Rimavské Sobotě z 29. 2. 1948.

⁶³ SNA, f. FNO, kart. 220, zpráva o revizi oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Šaře nad Váhom z 22. 5. 1948.

⁶⁴ SNA, f. FNO, kart. 188, dopis OsÚ v Bratislavě Povereníctvu vnútra v Bratislavě z 24. 1. 1949.

⁶⁵ SNA, f. PF, kart. 1287, dopis FNO v Bratislavě z 23. 6. 1950.

⁶⁶ SNA, f. FNO, kart. 261, politické směrnice pro fondovou agendu na II. čtvrtletí 1951, s. d.

Na základě pověření Povereníctva financií se FNO stal rovněž řídicím a kontrolním orgánem pro orgány lidosprávy, tedy především pro KNV a v některých agendách i jim podřízené okresní národní výbory (ONV). Na ně byla totiž na základě oběžníku Povereníctva vnútra z 16. března 1950 převedena převážná část agendy zrušených oblastních úřadoven a byla převzata jejich finančními referáty s tím, že v jejich rámci vznikla samostatná, tzv. fondová oddělení (s označením VII/FNO). Přebírání agend oblastních úřadoven do správy KNV sice probíhalo prakticky okamžitě, bylo však ztížené tím, že jen ve dvou případech (Bratislava a Košice) sídlily v krajských městech. Jednotlivé KNV tak obvykle přejímaly více oblastních úřadoven: KNV v Bratislavě převzal oblastní úřadovny v Bratislavě a Galantě, KNV v Nitře oblastní úřadovny v Nových Zámkách, Komárně, Levicích a Prievidzi, KNV v Banské Bystrici oblastní úřadovnu v Rimavské Sobotě, v případě oblastních úřadoven v Košicích, Popradě a Prievidzi byla zapotřebí spolupráce několika KNV při spisové rozluce, neboť působnost těchto oblastních úřadoven zasahovala do správních obvodů více KNV (Košice – Prešov, Nitra – Bratislava).⁶⁷ KNV v Nitře kupř. takto převzal agendu oblastních úřadoven v Levicích, Komárně, Nových Zámkách a Prievidzi a vedením nově vzniklého oddělení pověřil dosavadního přednostu oblastní úřadovny OsÚ a FNO v Levicích Imricha Belánika.⁶⁸

V některých případech byly z technických a organizačních důvodů zřízeny v obvodech části KNV pracovní skupiny, takže situace ve fondové agendě vypadala na jaře 1950 následovně: 1) KNV – oddělení FNO/VII v Bratislavě, 2) KNV v Bratislavě – oddělení FNO/VII – pracovní skupina v Galantě, 3) KNV v Nitře – oddělení FNO/VII se sídlem v Levicích, 4) KNV v Nitře – oddělení FNO/VII – pracovní skupina v Komárně, 5) KNV v Nitře – oddělení FNO/VII – pracovní skupina v Nových Zámkách, 6) KNV v Nitře – oddělení FNO/VII – pracovní skupina v Prievidzi, 7) KNV v Banské Bystrici – oddělení FNO/VII se sídlem v Rimavské Sobotě, 8) KNV – oddělení FNO/VII v Žilině, 9) KNV – oddělení FNO/VII v Košicích, 10) KNV v Košicích – oddělení FNO/VII – pracovní skupina v Popradě a 11) KNV – oddělení FNO/VII v Prešově.⁶⁹

Existence FNO v Bratislavě se však již rovněž chýlila ke konci. Byl zrušený na základě zákona č. 182/1950 Sb. k 1. červenci 1951 a byla zahájena jeho likvidace. Ve zprávě zplnomocněnce Štefana Hrachoviny, který v čele úřadu zůstal až do 30. června, bylo koncem května 1951 konstatováno, že hlavní úloha FNO, tj. rozdělení konfiskovaného majetku, bude k 30. červnu 1951 dokončena, takže likvidace agend FNO by měla být o to snazší.⁷⁰ V další zprávě o likvidačních pracích ovšem navrhuje „čo najviac výkonných agend FNO preniesť na orgány ľudovej správy a týmto spôsobom zjednodušiť a urýchliť likvidáciu týchto agend“. Doporučoval především zaměřit se na urychlené dokončení přidělů konfiskovaných nemovitostí socialistickému sektoru (tzv. vyššímu hospodářskému sektoru a samosprávám) a fyzickým osobám v případě rodinných domků, což ale záleželo v prvé řadě na

⁶⁷ SNA, f. FNO, kart. 259, výnos PF v Bratislavě ze 17. 3. 1950.

⁶⁸ SNA, f. FNO, kart. 188, hlášení KNV v Nitře z 5. 4. 1950.

⁶⁹ SNA, f. PF, kart. 1287, oběžník FNO v Bratislavě č. 2 z 15. 5. 1950.

⁷⁰ SNA, f. FNO, kart. 261, zpráva o likvidaci agendy FNO z 25. 5. 1951, s. 9.

ukončení konfiskačního řízení, kde bylo potřeba definitivně vyřídit všechna odvolání, ale také dekonfiskační praxi a restituční nároky. Dále bylo zapotřebí dokončit začlenění živnostenských konfiskátů, především v případě tzv. vyššího hospodářského sektoru. V případě dohodového majetku bylo potřeba dořešit nároky asi 450 rodin přesídlenců,⁷¹ případně jejich nároky uspokojit náhradou v hotovosti, uzavřít agendu rekonstrukcí a kolaudací dohodových domů a dořešit poslední případy přidělu dohodového majetku.⁷² Zbytky dohodového majetku, zejména zemědělského, měly být urychleně převedeny na JRD, případně obcím, kde JRD ještě nebylo zřízeno.⁷³

Postupné utlumování činnosti FNO se projevilo i trvalým poklesem počtu jeho zaměstnanců. Jestliže měl FNO v Bratislavě ke konci roku 1950 ještě celkem 144 zaměstnanců, k 1. lednu 1951 jejich stav poklesl na 108, k 1. květnu téhož roku jich bylo již pouze 99 a o měsíc později ještě o 10 méně s tím, že od 1. července 1951 mělo veškerou zbývající agendu již zrušeného FNO likvidovat ještě dalších 60 zaměstnanců.⁷⁴ Na poslední gremiální poradě FNO v Bratislavě 22. června 1951 byly zbytky jeho nedořešené agendy předány Ministerstvu financí v Praze a Povereníctvu financí v Bratislavě.⁷⁵ Likvidační podstatu FNO tvořily dvě agendy, likvidační podstata konfiskovaného a dohodového majetku, a likvidační činnost byla zaměřena na dokončení rozpracovaných případů.⁷⁶

Vlastní likvidaci FNO provádělo od 1. července 1951 Povereníctvo financí v Bratislavě s tím, že veškeré výkonné agendy FNO byly přeneseny na národní výbory a povereníctvu zůstala pouze řídicí a kontrolní funkce. Aby bylo zřejmé, o jaké „zbytky“ agendy se jednalo, budiž pro příklad uveden pohled fondového oddělení KNV v Banské Bystrici na stav fondové agendy k 30. červnu 1951. Oddělení mělo zpočátku 17 zaměstnanců, jejich počet byl však průběžně redukován až na konečných šest osob. To bylo podle jeho mínění málo, a proto se nepodařilo dokončit vše, co bylo naplánováno. Ve zprávě se konstatuje, že v oblasti KNV v Banské Bystrici je přidělové řízení dohodového majetku až na malé výjimky ukončené, ve správním obvodu KNV bylo vydáno v 97 obcích 7 okresů celkem 1009 výměrů o přidělu majetku do vlastnictví přesídlenců a 29 výměrů o přidělu majetku do vlastnictví místních uchazečů, zbývalo dokončit ještě 30 přidělových případů. Zbývající dohodový majetek zemědělského charakteru byl odevzdáván do držby a vlastnictví JRD, případně obcí, pokud v nich JRD ještě neexistovalo. Stále probíhalo oceňování dohodového majetku, účtování s národními správci, inkasa přidělových cen a likvidace dohodové agendy, která byla naplánovaná do konce roku 1952.⁷⁷ Co se týče konfiskovaných nemovitostí, stále ještě nebyla u 58 z nich provedena jejich právoplatná konfiskace, takže mohlo být naloženo pouze s 364 právoplatně konfiskovanými ne-

⁷¹ SNA, f. FNO, kart. 261, zpráva o likvidačních pracích FNO v Bratislavě z 16. 3. 1951, s. 3.

⁷² SNA, f. FNO, kart. 261, zpráva o likvidačních pracích FNO v Bratislavě z 16. 3. 1951, s. 3.

⁷³ SNA, f. FNO, kart. 261, zpráva o likvidačních pracích FNO v Bratislavě z 16. 3. 1951, s. 4.

⁷⁴ SNA, f. FNO, kart. 261, zpráva o likvidaci agendy FNO v Bratislavě z 25. 5. 1951, s. 8.

⁷⁵ SNA, f. PF, kart. 1287, zápis z gremiální rady FNO v Bratislavě z 22. 6. 1951, s. 1.

⁷⁶ SNA, f. PF, kart. 1287, dopis PF v Bratislavě Ministerstvu financí (MF) v Praze z 22. 10. 1953.

⁷⁷ SNA, f. FNO, kart. 259, zpráva KNV v Banské Bystrici k 30. 6. 1951, s. 1-2.

movitými majetkovými podstatami.⁷⁸ Likvidace živnostenské agendy měla být dokončena podle plánu do 1. října 1951, i když ani zde ještě v polovině roku 1951 nebylo právoplatně zkonfiskováno 13 živnostenských majetkových podstat. Ze 164 právoplatně zkonfiskovaných živností jich bylo 101 přidělených či začleněných a 63 zlikvidovaných.⁷⁹ Ze zprávy je jasné patrné, že se nejednalo o žádné drobné nedodělky a že KNV byly likvidační agendou zatíženy na další měsíce dopředu.

Finanční a účetní služba likvidované podstaty FNO byla přenesena vyhláškou Povereníctva financií z 15. května 1952 od 1. července 1952 na Okresní spořitelnu a záložnu (později Státní spořitelnu) v Bratislavě.⁸⁰ Ta tuto agendu vykonávala přesně rok, 1. července 1953 byla agenda přenesena ze spořitelny na Oblastního likvidátora v Bratislavě.⁸¹ Likvidace měla být definitivně hotová do konce roku 1953. Na základě výnosu Ministerstva financií v Praze z 10. listopadu 1953 byla skutečně k 31. prosinci 1953 ukončena a k témuž datu byla sestavena i likvidační bilance. Veškeré nedokončené agendy byly následně předány rovněž oblastnímu likvidátorovi.⁸²

A ještě jednu důležitou věc není možné v souvislosti se správním vývojem OsÚ a FNO nezmínit. Oběma institucemi „proteklý“ během jejich existence obrovské sumy peněz a v jejich skladech se nacházely nezanedbatelné majetkové hodnoty. Je proto pochopitelné, že hospodaření obou úřadů bylo prověřováno nejen interními kontrolami, ale také velkými externími revizemi. Jednou z těch nejpodrobnějších byla kontrola Nejvyššího kontrolního dvora v Bratislavě, který vydal revizní nález 14. června 1949 a konstatoval v něm celou řadu pochybení hospodářského charakteru. Vedení OsÚ a FNO v Bratislavě se v reakci na nález bránilo rozsáhlou zprávou z 9. prosince 1949, ovšem i ono muselo valnou část chyb přiznat. Podle jeho názoru k nim však přispěl především chronický nedostatek kvalifikovaného personálu.⁸³

V následujícím roce byla naplánována další velká revize činnosti FNO v Bratislavě, jíž byl 31. července 1950 pověřen Povereníctvom financií v Bratislavě Zdeno Vlachynský, který ji se svou revizní skupinou vykonal od 31. července do 14. října 1950 a jenž v revizní zprávě konstatoval množství vážných nedostatků. Jeho revizní zpráva byla 16. dubna 1951 na základě doporučení Ministerstva financií v Praze předána kriminálnímu oddělení místního velitelství Národní bezpečnosti v Bratislavě, aby „škůdci národního majetku mohli býti pohnáni k odpovědnosti“.⁸⁴ Jednou z mnoha nesrovnalostí bylo kupř. i podezření na machinace s cenostmi zajištěnými někdejšími zaměstnanci OsÚ v Bratislavě na západě Čech. Vlachynský se o případu z přelomu let 1945 a 1946 dověděl v průběhu revize, a jelikož „v súvislosti s týmito transakciami vyskytly sa mená Dr. Husáka, syna s. Viktorína a iných“, požádal o pí-

⁷⁸ SNA, f. FNO, kart. 259, zpráva KNV v Banské Bystrici k 30. 6. 1951, s. 8.

⁷⁹ SNA, f. FNO, kart. 259, zpráva KNV v Banské Bystrici k 30. 6. 1951, s. 10.

⁸⁰ SNA, f. PF, kart. 1287, vyhláška PF v Bratislavě č. 155/1952 Úředního věstníku z 16. 5. 1952.

⁸¹ SNA, f. PF, kart. 1287, vyhláška PF v Bratislavě č. 226/1953 Úředního věstníku z 26. 6. 1953.

⁸² SNA, f. PF, kart. 1287, dopis MF v Praze PF v Bratislavě z 10. 11. 1953.

⁸³ SNA, f. FNO, kart. 218, zpráva prezidia OsÚ a FNO v Bratislavě z 9. 12. 1949.

⁸⁴ SNA, f. PF, kart. 1076, dopis PF v Bratislavě MF v Praze z 3. 7. 1951.

semný pokyn, zda má se svou skupinou dále pokračovat v pátrání.⁸⁵ „Kauza Ujj“ spočívala v tom, že bývalý příslušník Státní bezpečnosti (StB) Jozef Ujj, který byl ve službách FNO v Bratislavě, pátral s dalšími zaměstnanci FNO v Čechách po strojích, surovinách, špercích a dalších cennostech, které byly na západ republiky zavlčeny před postupující Rudou armádou a jejichž hodnota byla značná. Ujj vypověděl, že na západě Čech skutečně našli množství slovenského movitého majetku a v Karlových Varech mj. od tamních bezpečnostních orgánů převzali slovenského lékárníka Františka Fleischhackerera z Vranova nad Topľou s krabicí zlatých šperků o hmotnosti asi dva kilogramy. Po návratu do Bratislavy odevzdali 13. října 1945 šperky na Povereníctvu vnútra „mladému Viktorínovi“ (patrně Rudolf Viktorín – pozn. aut.), od něhož dostali potvrzení, které si jeden z nich, František Zányi, uschoval.⁸⁶ To potvrdil při výslechu i Zányi, který uvedl, že v Karlových Varech obdrželi od tamní StB kromě kolaboranta Fleischhackerera krabici zlatých šperků, které u něj byly nalezeny při prohlídce jeho hotelového pokoje 12. června 1945, hmotnost však udal ve srovnání s Ujjem pouze čtvrtinovou, nejvýše půlkilogramovou. Odevzdání šperků poručíku Viktorínovi také potvrdil a slíbil, že příslušníkům Sboru národní bezpečnosti (dále SNB) poskytne opis potvrzení,⁸⁷ k čemuž také došlo.⁸⁸ Jak s cennostmi Viktorín dále naložil, již v archiváliích uvedeno není, takže případné provinění není možné předjímat. V celé řadě dalších případů však bohužel tyto kauzy končily šetřením orgánů činných v trestním řízení a rozhodně se nejednalo o výjimky.

IV. Hlavní úkoly Osídlovacího úřadu pro Slovensko a výsledky jeho činnosti

Následující dvě kapitoly se na základě studia primárních informačních zdrojů pokusí o kvantifikaci činnosti obou institucí na základě rozboru výsledků jejich hlavních agend. Přestože se může zdát, že se jedná o „suchá“ statistická data, navíc nekonfrontovaná s dalšími informačními zdroji, přece jen o aktivitách a smyslu existence obou institucí mnohé vypovídají.

IV. 1. Přesídlovací akce a reemigranti

Hlavním úkolem OsÚ v Bratislavě byla organizace a provádění všech přesídlovacích akcí v souvislosti s realizací Dohody o výměně obyvatelstva mezi Československem a Maďarskem z 27. února 1946 a s dalšími mezistátními dohodami o transferu obyvatel z jiných států. Maďarská vláda se zavázala, že nebude bránit tomu, aby se osoby české a slovenské národnosti, které měly v Maďarsku trvalé bydliště, přestěhovaly na území Československa, pokud se k tomu dobrovolně rozhodnou. Přípravu přesídlování měla na starosti Československá přesídlovací komise se sídlem v Budapešti, která zahájila činnost 4. března 1946 a přijímala a vyhod-

⁸⁵ SNA, f. PF, kart. 1076, úřední záznam Z. Vlachynského z 18. 8. 1950.

⁸⁶ SNA, f. PF, kart. 1076, zápis o výslechu J. Ujja na stanici SNB v Trenčianských Tepličích 5. 4. 1951.

⁸⁷ SNA, f. PF, kart. 1076, zápis o výslechu F. Zányi na stanici SNB v Piešťanech 5. 4. 1951.

⁸⁸ SNA, f. PF, kart. 1076, opis protokolu Ředitelství Národní bezpečnosti v K. Varech z 12. 6. 1945 s potvrzením por. Viktorína z 13. 10. 1945.

nocovala podané přihlášky,⁸⁹ a přemísťovací akci měla realizovat ve spolupráci s OOÚ v obvodu OsÚ v Bratislavě. Počet osob české a slovenské národnosti, který se rozhodl k přestěhování na Slovensko, se měl rovnat počtu osob maďarské národnosti, které měly odejít do Maďarska. Navíc měla československá vláda právo přestěhovat do Maďarska ty československé občany maďarské národnosti, kteří se provinili proti Československu a kteří spáchali trestné činy uvedené v nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945.

Celou tuto logisticky náročnou akci bylo potřeba dobře připravit a přípravné úkony byly činěny od října 1946 do 11. dubna 1947, kdy začala její vlastní realizace, tj. oboustranná organizovaná výměna obyvatelstva. OsÚ v Bratislavě zorganizoval nejprve soupis obyvatel maďarské a německé národnosti na Slovensku a evidoval předběžné přihlášky o přesídlení Čechů a Slováků z Maďarska. Zájem o něj projevil zhruba 100 000 osob (25 000 rodin, resp. hospodářských jednotek): 17 500 zemědělských, 3750 dělnických, 1250 živnostenských a 2500 ostatních,⁹⁰ příchod Slováků z Maďarska se očekával zejména z oblastí Békéscsaby a Nyíregyházy.

Jednostranný transfer obyvatelstva slovenské národnosti z Maďarska na Slovensko byl však ve skutečnosti zahájen již 26. srpna 1946: jednalo se především o návrat horníků, sklářů, učitelů, studentů a dalších profesí, jen do 1. prosince 1946 na Slovensko takto přišlo 55 organizovaných transportů, které přivezly celkem 8120 osob. Po zimní přestávce byl tento jednostranný transport obnoven 8. května 1947 a do 20. prosince 1947 bylo z Maďarska přepraveno dalších 12 386 osob slovenské národnosti, takže celkově se jednalo o 20 506 přesídlenců, kteří pokračovali dílem do Čech a na Moravu, dílem zůstali na Slovensku, především v Handlové a Němčickém (dnes Nitrianském) Pravně (horníci) či Lednickém Rovněm, Utekáči a Fil'akovu (skláři). Před nabytím účinnosti dohody přišlo na Slovensko dalších 8335 osob slovenské národnosti a mimo organizované transporty (tj. načerno) dalších 5811 Slováků z Maďarska.⁹¹

Organizovanými oboustrannými transporty bylo od 11. dubna 1947 do 20. prosince 1947 z Maďarska na Slovensko dopraveno 25 427 Slováků, kteří byli přepraveni 228 transporty o 228 vlakových soupravách, které vezly kromě osob rovněž dobytek a zemědělské stroje.⁹² K 31. říjnu 1948 bylo na Slovensko podle zprávy OsÚ v Bratislavě přesídleno již 70 670 maďarských Slováků⁹³ a podle konečné zprávy o přesídlení jich nakonec přesídlilo 73 273: 37 961 obousměrnými výměnnými transporty, 21 149 jednosměrnými transporty, 664 režimistickými transporty, 9499 Slováků přicestovalo z Maďarska ještě před účinností dohody a zbývajících asi 4000 po nabytí účinnosti. Transportů bylo celkově vypraveno 613, z toho 363 výměnných

⁸⁹ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Ukončení přesídlení podle Dohody o výměně obyvatelstva. Zpráva o výsledcích činnosti a výdajích z 25. 3. 1948, s. 1.

⁹⁰ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Nástin ideového plánu výměny obyvatelstva mezi Československem a Maďarskem, s. d., s. 3.

⁹¹ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr. [s. 2].

⁹² SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr. [s. 2-4].

⁹³ SNA, f. FNO, kart. 188, zpráva o činnosti OsÚ v Bratislavě z 5. 11. 1948.

železničních, které čítaly 339 vlakových souprav s 19 254 vagóny, dále se jednalo o 46 autotransportů s 1748 naloženými auty, šest režimistických vlakových transportů s 243 vagóny, 13 jednosměrných železničních transportů se 780 vagóny a 185 jednosměrných autotransportů s 7178 auty. Celkově se tedy k přemístění využilo 20 277 železničních vagónů a 8926 naložených nákladních automobilů. Asi 44 500 přemístěných Slováků se zabývalo zemědělstvím a byli umístěni převážně na Slovensku, zbylých 15 274 osob byli dělníci a živnostníci, z nichž asi 8000 bylo umístěno v českých zemích a 7274 jich zůstalo na Slovensku.⁹⁴ Počet skutečně přesídlených Slováků z Maďarska poněkud zaostal za původním očekáváním, jelikož zpočátku byl zájem o přesídlení větší (k přesídlení se přihlásilo 95 421 Slováků žijících v Maďarsku). Zbytek k přesídlení přihlášených Slováků byl buď ještě ve válečném zajetí, z přesídlení se odhlásil či z nějakých důvodů přesídlit nemohl (smrt, sňatek s osobou maďarské národnosti v Maďarsku atd.).

Maďarů žijících na Slovensku bylo na výměnu registrováno celkem 105 047 podle článku V. dohody a 65 200 podle článku VIII. dohody. Organizovanými oboustrannými transporty bylo od 11. dubna 1947 do 20. prosince 1947 ze Slovenska do Maďarska přesídleno 29 642 Maďarů, kteří odjeli 304 transporty o 459 vlakových soupravách, kromě osob přepravovaly soupravy také dobytek a zemědělské stroje.⁹⁵ Celkově jich bylo do konce roku 1948, kdy přemísťovací akce skončila, přemístěno 68 407: výměnnými transporty (článek V.) 45 475, jako váleční provinilci (článek VIII.) 2905 a jako režimisté (transporty R) 1034, před účinností dohody jich odešlo dalších 11 837 (10 196 od konce války do znovuoobnovení československé správy), 1083 po účinnosti dohody, dobrovolně jich odešlo asi 6000 a 73 osob se nacházelo v obcích dodatečně odstoupených Československu,⁹⁶ dohromady tedy bylo vysídleno 89 660 osob maďarské národnosti (68 407 + 21 253 přesídlených před a po účinnosti dohody).⁹⁷ Transporty byly přes hranice převáženy nejčastěji přes pohraniční stanici Štúrovo – Szob (80 %), zbytek přes stanice Šiatorská Bukovina – Somoskő-újfalu, Lenartovce – Bánréve a další.⁹⁸ Přesunem nejvíce zasaženými okresy byly Galanta, Levice, Nové Zámky a Šaľa nad Váhom.

Zajímavé je, že s přesídlováním bylo započato až 14 měsíců po podpisu dohody. Podle zprávy o činnosti OsÚ a FNO v Bratislavě byly hlavním důvodem neustálé spory mezi slovenskou a maďarskou delegací ve smíšené komisi a nutnost zejména slovenské strany přistupovat na kompromisy a činit ústupky. Ty byly především organizačního (snížování počtu Maďarů v jednotlivých transportech) a hospodářského charakteru.

⁹⁴ SNA, f. FNO, kart. 188, dokument Konečná zpráva OsÚ a FNO v Bratislavě o přesídlení podle Dohody z 12. 1. 1949, s. 10.

⁹⁵ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr. [s. 2-4].

⁹⁶ SNA, f. FNO, kart. 188, dokument Konečná zpráva OsÚ a FNO v Bratislavě o přesídlení podle Dohody z 12. 1. 1949, s. 10-11.

⁹⁷ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 2.

⁹⁸ SNA, f. FNO, kart. 188, dokument Konečná zpráva OsÚ a FNO v Bratislavě o přesídlení podle Dohody z 12. 1. 1949, s. 14.

Tak např. byly rušeny národní správy maďarského majetku a tzv. nepřátelský majetek byl z rukou národních správců předáván zpět jeho původním majitelům. Přesídlenci si směli vzít s sebou veškerý svůj movitý majetek s výjimkou historických či uměleckých památek, a vlastnické právo k jejich nemovitému majetku přešlo na stát, v němž měli jeho dosavadní vlastníci trvalé bydliště. Tento stát měl pak povinnost dosavadního vlastníka nemovitostí odškodnit podle finanční náhrady stanovené smíšenou komisí, za část nemovitostí nad 50 ha výměry však náhrada nepříslušela. A převáděly se rovněž úspory, kdy osoby maďarské národnosti složily na transferový účet Maďarské národní banky, zřízený u Národní banky československé, celkem 321 206 925 Kčs, které byly následně převedeny do Maďarska.⁹⁹ Výše uvedená ustanovení o majetku však neplatila pro osoby maďarské národnosti přesídlené „z trestu“. Maďarští obchodníci a živnostníci směli také až do svého přesídlení nerušeně podnikat.

To vše mělo kromě hospodářských ztrát také nepominutelný politický a společenský rozměr: národní správy maďarského majetku obvykle získávali příslušníci československého odboje, kteří museli majetek vracet fakticky do rukou těch, proti kterým bojovali. Odvozem movitého majetku Maďaři ochuzovali československé národní hospodářství a díky neomezené možnosti podnikat zase maďarská menšina úspěšně bojkotovala nově příchozí slovenské obchodníky a živnostníky. To vše mělo za následek nárůst nespokojenosti slovenských přesídlenců i starousedlého obyvatelstva slovenské národnosti a vedlo ke stále vyššímu tlaku na úřady, které měly tuto situaci urychleně vyřešit. I proto nepanovala s přesídlovací akcí všeobecná spokojenost. Slovenská plánovací komise v Bratislavě kupř. vyjádřila ještě 12. ledna 1948 ve svém usnesení obavy z toho, že celá akce může zcela ztroskotat. Důvodem bylo podle jejího názoru hlavně to, že „nebolo ani nie je plánovite pripravené osídľovanie Slovákov reemigrantov do vlasti“.¹⁰⁰ Ve svém usnesení proto navrhla pozastavení celé akce, dokud nebude řádně připravena.

Mimo přesídlence z Maďarska se OsÚ v Bratislavě staral i o reemigranty z dalších států, zejména o přesídlence z Rumunska, Bulharska, Jugoslávie či Polska. Co se týče Rumunska, žilo v něm okolo 40 000 občanů slovenské národnosti, z nichž téměř všichni (37 000) uvažovali o přesídlení. Mohli tak učinit do roka od podpisu protokolu uzavřeného mezi Československem a Rumunskem, k čemuž došlo 10. července 1946. Přesídlenci si mohli s sebou odvézt většinu svého movitého majetku, nemovitý majetek a movitosti nepovolené vyvážet se řešily podle zmíněného protokolu zvláštní cestou. Jednalo se především o zemědělce, nejčastěji z Rudohoří (20 000), Banátu (12 000) a diaspory (5000).¹⁰¹ V Jugoslávii žilo podle statistik zhruba 75 000 Slováků, podle odhadů mělo zájem o přesídlení 55 000 z nich, opět převážně zemědělců, nejvíce z Vojvodiny a Slavonie. Nejčastěji se jednalo o obyva-

⁹⁹ SNA, f. FNO, kart. 188, dokument Konečná zpráva OsÚ a FNO v Bratislavě o přesídlení podle Dohody z 12. 1. 1949, s. 25.

¹⁰⁰ SNA, f. FNO, kart. 2, usnesení Slovenské plánovací komise v Bratislavě z 12. 1. 1948, s. 1.

¹⁰¹ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část I, [s. 1].

tele Bačky (25 000), Banátu (15 000), Sremu (10 000) a Chorvatska (5000).¹⁰² Zanedbatelný počet přesídlenců se naopak očekával z Bulharska, kde žilo asi 1600 Slováků, kteří se rovněž živili zemědělstvím a měli zájem o přesídlení. Vzhledem k tomu, že se jednalo pouze o asi 400 rodin, nebylo toto přesídlení nijak komplikované a tak k němu přistupovala i bulharská vláda.¹⁰³

O poznání problémovější kategorií přesídlenců byli tzv. optanti z Podkarpatské Rusi či Zakarpatské Ukrajiny. Na základě smlouvy mezi Československem a Sovětským svazem z 29. června 1945 mohli obyvatelé Zakarpatské Ukrajiny české nebo slovenské národnosti optovat pro československé státní občanství a podle dohody z 10. července 1946 se do roka od opce do nové vlasti přestěhovat. Vzít s sebou si směli veškerý movitý majetek a za zanechané nemovitosti měli dostat odškodné. Totéž pochopitelně platilo i pro občany ukrajinské či ruské národnosti žijící na území Československa.¹⁰⁴ V případě těchto přesídlenců řešila veškeré záležitosti společně s jejich transferem a umístěním Komise pro optanty ze Zakarpatské Ukrajiny, která byla 24. října 1946 zřízena na společném poradě všech zainteresovaných institucí při OOÚ v Košicích, jejíž přednosta byl zároveň jejím předsedou. Zástupci jednotlivých rezortů v této komisi měli zajistit bezproblémový průběh jejich ubytování, ošacení, stravování, zajištění pracovního uplatnění či poučení o řádném hospodaření.¹⁰⁵ Ke konci roku 1947 bylo podle evidence komise přijato 25 transportů, které přivezly na Slovensko 4785 optantů ze Zakarpatské Ukrajiny.¹⁰⁶

Evidenční oddělení OsÚ v Bratislavě vedlo pochopitelně podrobnou evidenci i v případě dalších reemigrantů, ke konci roku 1947 jich evidovalo celkově 16 413, kromě již zmíněných 4785 optantů ze Zakarpatské Ukrajiny se jednalo o 5731 reemigrantů z Rumunska, 1742 z Polska, 1650 z Francie, 1327 z Jugoslávie, dále o reemigranty z Bulharska, Rakouska, ale také třeba z Argentiny a dalších států. Bez zajímavosti ovšem není, že téměř polovina slovenských reemigrantů nezůstávala na Slovensku, ale odcházela do českých zemí. Výjimku tvořili snad pouze optanti ze Zakarpatské Ukrajiny, kterých na Slovensku zůstalo kolem 80 %.¹⁰⁷ Toto však byla pouze oficiální statistika, ve skutečnosti bylo reemigrantů více: někteří zahraniční Slováci totiž odcházeli do českých zemí rovnou, takže statistikami OsÚ a FNO v Bratislavě vůbec neprošli. To se týkalo především reemigrantů z Rumunska či Jugoslávie, ale i v případě reemigrantů z Polska byly skutečné počty vyšší než oficiálně udávané. Nemůžeme v této souvislosti pominout ani poměrně vysoké počty

¹⁰² SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část I, [s. 2].

¹⁰³ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část I, [s. 3].

¹⁰⁴ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část I, [s. 8].

¹⁰⁵ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část I [s. 9].

¹⁰⁶ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část I, [s. 10].

¹⁰⁷ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část I, [s. 11].

osob maďarské národnosti, které na základě dekretu prezidenta republiky č. 88/1945 Sb. odcházely ze Slovenska na práce do Čech a na Moravu.¹⁰⁸

A samozřejmě nesmíme zapomenout ani na vysídlení obyvatelstva německé národnosti, které žilo na území Slovenska. Pro jejich odsun ze Slovenska bylo zapotřebí vybavit je markovými platidly (1000 říšských marek na osobu) a OsÚ v Bratislavě měl podle odhadu potřebovat asi 50–60 milionů říšských marek, které mu byly přidělovány v týdenních intervalech ve výši 1 200 000 říšských marek (tedy každý týden jeden transport po 1200 vysídlencích). Pokud bychom vzali v potaz onen odhad, předpokládalo se ze Slovenska vysídlení 50–60 tisíc osob německé národnosti.¹⁰⁹

Kromě nákladů na vlastní přesídlování byly nemalé prostředky investovány také do různých sociálních podpor či na zajištění reslovakizační akce, která měla umožnit pomadřarštěným Slovákům „návrat do lona národa“. V rámci této akce probíhaly např. investice do učebnic slovenského jazyka a dalších učebních pomůcek pro re-emigranty, kurzy slovenštiny, osvětová činnost atd. K reslovakizační akci se do 1. července 1946 přihlásilo celkově 352 038 osob a během ní v kolonizačních okresech reslovakizovalo do konce roku 1947 celkem 78 077 rodin, které čítaly 276 736 osob.¹¹⁰ OsÚ v Bratislavě, zejména jeho reslovakizační komisař, se na této akci podílel velmi významně a všestranně podporoval činnost Ústřední reslovakizační komise v Bratislavě zřízené 26. června 1946, v jejímž čele stanul Mikuláš Huba.¹¹¹ V této souvislosti bylo nutné rovněž pečovat o „slovenský“ ráz Bratislavy, dalších měst, ale také lázní a turistických letovisek. Povereníctvo vnútra počátkem prosince 1947 požadovalo po všech okresních národních výborech či správních komisích „energické potlačanie pohoršujúceho maďarčenia a nemčenia“ s použitím veškerých zákonných prostředků, jelikož „akákoľvek vlašnosť, váhavosť alebo nerozhodnosť príslušných funkcionárov, úradníkov a orgánov vážne by rušila konsolidáciu vnútorných pomerov a výstavbu republiky“.¹¹²

IV. 2. Využití dohodového majetku

V rámci přesídlovací akce hrál důležitou roli movitý a nemovitý majetek, který mohl být pro potřeby přesídlenců využit. Dohodový majetek, tj. majetek zanechaný na Slovensku přesídlenými Maďary, byl významnou součástí dohody a základním předpokladem k osídlení pohraničních oblastí Slovenska slovanským živlem. Bez přidělu zemědělské půdy, usedlostí, rodinných domků a živností či movitého majetku nebylo možné vnitřní osídlení realizovat. Jeho rozdělení měl na starosti OsÚ

¹⁰⁸ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část I, [s. 12].

¹⁰⁹ SNA, f. FNO, kart. 7, dopis Povereníctva Slovenskej národnej rady pre financie v Bratislavě Československé národní bance v Praze z 2. 5. 1946.

¹¹⁰ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část I, [s. 5].

¹¹¹ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část I, [s. 14].

¹¹² SNA, f. FNO, kart. 53, dopis Povereníctva vnútra v Bratislavě z 8. 12. 1947.

v Bratislavě a jeho správou byl pověřen FNO v Bratislavě, jenž ji vykonával odděleně od ostatního konfiskovaného majetku, který rovněž spravoval.

Vzhledem k tomu, že v porovnání s českými zeměmi nebylo na Slovensku zdaleka tolik konfiskátů, hrál dohodový majetek a jeho správa o to větší roli. Jednalo se zejména o zemědělskou půdu, která měla být přidělována přesídlencům primárně podle výměry, kterou zanechali v Maďarsku (náhradový příděl), ovšem neměly být vytvářeny velké statky, ale pouze soběstačná rolnická hospodářství. Souběžně s přiděly proto byla prováděna i revize dosavadní pozemkové držby a OsÚ měl oprávnění drženu půdu ve vlastnictví jedné osoby redukovat. Naopak, pokud by přidělený půdní majetek přesídlenci nestačil k řádnému zemědělskému hospodaření, mohl požádat o doplňkový příděl. Na náhradový příděl půdy o rozloze, kterou zanechali v Maďarsku, měli nárok rovněž přesídlení živnostníci, úředníci či dělníci, ti ovšem o doplňkový příděl žádat nesměli, jelikož se zemědělstvím primárně neživil. Do 15. března 1949 měli mít podle nařízení OsÚ a FNO v Bratislavě všichni přesídlení v držbě veškerý majetek, který jim podle přesídlovacích pravidel náležel, tj. především půdu, domky a zemědělské usedlosti či mrtvý inventář. Ze zbytku dohodového majetku bylo nutné dále uspokojit nároky těch přesídlenců, kteří na Slovensko přišli jednosměrnými (tj. nevýměnnými) transporty, a teprve pak mohl být dohodový majetek přidělován ostatním kvalifikovaným domácím žadatelům.¹¹³

Co se týče nemovitého majetku, zanechali Maďaři na Slovensku celkem 9221 obytných a 22 112 hospodářských budov, k tomu je nutné připočítat i výměru pozemků příslušejících k budovám o rozloze 1 212 206 a 1 039 792 m², ale hlavně 109 295 katastrálních jiter (k. j. = 5755 m²) zemědělské půdy.¹¹⁴ Ve srovnání s tím Slováci v Maďarsku zanechali zemědělskou a další půdu v celkové výměře 38 370 k. j., nejvíce bylo půdy orné (31 308 k. j.), následovaly louky a pastviny (2951 k. j.), lesy a vinice (1959 k. j.) a ostatní půda (2152 k. j.), kromě toho je třeba ještě započítat i půdu zastavěnou nemovitostmi o výměře 798 373 m² pod obytnými a 319 674 m² pod hospodářskými budovami.¹¹⁵ Z toho je patrné, že Maďaři zanechali v Československu třikrát více půdy než Češi a Slováci v Maďarsku, což bylo pro zemědělské osídlování slovenského pohraničí příznivé.

Problémy však nastaly v oblasti jejího účinného obdělávání, což je zřejmé z následující statistiky. Maďaři totiž odvezli ze Slovenska 7938 koní, 22 382 kusů hovězího dobytka, 19 962 prasat, 404 koz, 2665 ovcí, 282 141 kusů drůbeže, 1772 králíků, 1527 včelích úlů, ale také 389 mlátiček, 170 traktorů, 8916 pluhů atd.¹¹⁶ Ve srovnání s tím Slováci z Maďarska dovezli pouze 2585 koní, 8981 kusů hovězího dobytka, 40 354 prasat, 1922 koz, 3469 ovcí, 277 290 kusů drůbeže, 3076 králíků, 1271

¹¹³ SNA, f. PF, kart. 1286, informace OsÚ a FNO v Bratislavě všem OOÚ na Slovensku ze 14. 1. 1949.

¹¹⁴ SNA, f. FNO, kart. 188, dokument Konečná zpráva OsÚ a FNO v Bratislavě o přesídlení podle dohody z 12. 1. 1949, s. 24, Výkaz zanechaného nemovitého majetku na Slovensku osobami vysídlenými do Maďarska.

¹¹⁵ SNA, f. FNO, kart. 188, dokument Konečná zpráva OsÚ a FNO v Bratislavě o přesídlení podle dohody z 12. 1. 1949, s. 11.

¹¹⁶ SNA, f. FNO, kart. 188, dokument Konečná zpráva OsÚ a FNO v Bratislavě o přesídlení podle dohody z 12. 1. 1949, s. 18

včelích úlů, ale také kupř. 43 mlátiček, 26 traktorů, 2882 pluhů a další zemědělskou techniku.¹¹⁷ Z toho je naopak patrná skutečnost, že Slováci osídlující maďarskou zemědělskou půdu na Slovensku měli k dispozici pouze část koní a zemědělských strojů, které k jejímu obdělávání potřebovali (srov. 7938 koní vyvezených do Maďarska ve srovnání s 2585 koňmi dovezenými na Slovensko), takže OsÚ v Bratislavě musel přesídlencům zajistit zejména nákup živého a mrtvého inventáře.

Kromě této a další hospodářské pomoci měl OsÚ v Bratislavě na starosti rovněž sociální a kulturní péči o přesídlence slovenské národnosti z Maďarska. Veškerá sociální péče o reemigranty byla na úřad přenesena dohodou mezi OsÚ v Bratislavě a Poverenictvom sociálnej starostlivosti z 29. ledna 1947. Legální přesídlenci z Maďarska byli hned na hranicích podchyceni jednou ze šesti přesídlovacích stanic (Komárno, Parkan, Šahy, Fiľakovo, Bratislava a Košice), kde jim byla poskytnuta strava a kde získali 300 Kčs kapesného. Posléze byli rozvázeni do příslušných míst, kde získali ubytování, nutné ošacení a byli zařazeni do pracovního procesu. Na sociální pomoc neměli nárok pouze ti přesídlenci, kteří přicházeli na Slovensko neorganizovaně (tj. načerno). Důvodem byla především skutečnost, že tito nelegální přesídlenci nemohli být kompenzačně vyměněni za obyvatele maďarské národnosti, takže se je československé úřady snažily od nelegálního přechodu hranic odrazovat.

Náhradový a doplňkový přiděl byl prováděn prostřednictvím dekretů o vlastnictví. Celkově se počítalo s vydáním 12 874 vlastnických dekretů, ale akce se rozbíhala pomalu a s těžkostmi, což vedlo k nespokojenosti přesídlenců: během roku 1948 bylo vydáno pouze 1211 vlastnických dekretů, o rok později tomu bylo 4776 a do 31. prosince 1950 se to podařilo v 10 775 případech, zbylých 2099 dekretů mělo být vydáno během roku 1951,¹¹⁸ v polovině března 1951 jich bylo předáno přidělcům již 11 200 a přidělové řízení dosud probíhalo v krajích Nitra, Bratislava a Levice.¹¹⁹ Celková hodnota přiděleného majetku činila podle předběžného odhadu v případech zmíněných 12 874 vlastnických dekretů částku 772 440 000 Kčs.¹²⁰

V. Hlavní úkoly Fondu národní obnovy v Bratislavě a výsledky jeho činnosti

Jak již bylo předznamenáno, zatímco OsÚ v Bratislavě se zabýval přesídleneckou akcí a rozdělováním dohodového majetku, měl FNO v Bratislavě na starosti především jeho správu a přidělové řízení a kromě toho zajišťoval správu a přidělové řízení všech ostatních konfiskátů.

Péčí o dohodový i konfiskovaný majetek byl pověřen majetkový odbor FNO v Bratislavě. Jeho oddělení měla na starosti především přesnou evidenci konfiskovaného a dohodového majetku, jeho správu a v poslední fázi zejména jeho přiděly. Přídělové akce byly ovlivněny jak celostátními konfiskačními a přidělovými pravidly, tak reálnou politikou, která přidělový proces ovlivňovala velmi intenzivně. Zejména

¹¹⁷ SNA, f. FNO, kart. 188, dokument Konečná zpráva OsÚ a FNO v Bratislavě o přesídlení podle dohody z 12. 1. 1949, s. 6.

¹¹⁸ SNA, f. PF, kart. 1076, hospodářské výsledky FNO v Bratislavě ze 14. 3. 1951, s. 1.

¹¹⁹ SNA, f. FNO, kart. 261, zpráva o likvidačních pracích FNO v Bratislavě z 16. 3. 1951, s. 3.

¹²⁰ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 3.

po únoru 1948 však bylo vcelku jasno: velké průmyslové konfiškáty byly určeny pro potřeby tzv. vyššího hospodářského sektoru (zejména národních a státních podniků), činžovní domy s více byty byly vyčleněny pro potřeby rezortů státní správy, národních podniků či územní samosprávy, střední majetkové podstaty (menší průmyslové a živnostenské konfiškáty) byly přidělovány komunálním či družstevním podnikům, pouze drobné živnosti a rodinné domky byly určeny pro fyzické osoby, ve velké míře pro dosavadní národní správce, přednostní uchazeče či uživatele těchto majetkových podstat.

Prvořadým předpokladem úspěšného přidělového řízení byla především právoplatná konfiškace veškerého tzv. nepřátelského majetku. To byl však i na Slovensku velký problém, kdy dokončení konfiškací bránila odvolání dosavadních vlastníků majetkových podstat, probíhající restituční řízení, neefektivní lidospráva, která si s problémem nedokázala poradit, a v neposlední řadě také politické spory o konfiškace, které jsou popsány v jiné části této práce. Proti konfiškaci svého movitého i nemovitého majetku v Žilině např. protestovalo pražské vydavatelské družstvo Melantrich, které tam mělo svoji filiálku. Jeho majetek byl však konfiškován jako tzv. nepřátelský proto, že ho užívala žilinská vydavatelská společnost Gardista, s níž však Melantrich podle svého tvrzení žádné právní spojení neměl.¹²¹ Další komplikace představoval majetek, který byl konfiškován pouze zčásti. Tak tomu bylo kupř. s vilou v Godrovej ulici 4, která byla určena pro potřeby sovětského konzulátu v Bratislavě. Jejími majiteli byli manželé Fábryiovi, ovšem konfiškovaná mohla být pouze její polovina patřící manželovi, na podíl jeho manželky se konfiškace nevztahovala, a tak musel být nejprve vykoupen, což celý proces neúměrně zdržovalo.¹²²

Stejně jako v českých zemích byla i na Slovensku poměrně zásadní komplikací přidělového řízení příslušnost majetku ke konfiškačním dekretům. V českých zemích se jednalo o dekrety prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. (zemědělský majetek) a 108/1945 Sb. (ostatní tzv. nepřátelský majetek), který vedl k vleklému sporu mezi FNO v Praze a NPF v Praze. Na Slovensku se vedl podobný spor o konfiškace podle dekretu č. 108/1945 Sb. (ostatní tzv. nepřátelský majetek) a nařízení SNR č. 104/1945 Sb. (zemědělský majetek) mezi OsÚ a FNO v Bratislavě a Povereníctvom poľnohospodárstva a pozemkovej reformy v Bratislavě.

V českých zemích k vyřešení sporných konfiškací vznikly smíšené komise, podobně tomu bylo i na Slovensku, kde došlo ke vzniku sedmi pracovních (sporných) komisí s působností pro okresy 1) Galanta, Šamorín, Dunajská Streda, Šaľa nad Váhom, 2) Nové Zámky, Stará Ďala, Komárno, Parkan, 3) Levice, Želiezovce, Vráble, 4) Šahy, Modrý Kameň, 5) Lučenec, Rimavská Sobota, Feledince, Tornaľa, 6) Moldava, Rožňava, Košice a 7) Kráľovský Chlmec, Veľké Kapušany.¹²³ Dvojnásobné konfiškáty se vyskytly asi ve 4500 případech a komise je měly rozhodovat individuálně, tj. zjišťovat povahu majetku přímo na místě. To se však brzy ukázalo jako zdoluhavé a nerealizovatelné, takže byl navržen účelnější způsob řešení: pokud se

¹²¹ SNA, f. FNO, kart. 7, memorandum a rozklad družstva Melantrich v Praze ze 17. 10. 1946.

¹²² SNA, f. FNO, kart. 188, dopis OsÚ v Bratislavě z 16. 3. 1949.

¹²³ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část I, [s. 7].

jednalo o dvakrát konfiskovaný majetek, o jehož následujícím osudu rozhodl pouze jeden subjekt, jednalo se o majetek příslušející tomuto subjektu bez ohledu na jeho skutečný charakter. Pokud o něm rozhodly subjekty oba a každý jinak, zůstalo v platnosti rozhodnutí toho subjektu, který o něm rozhodl ve prospěch tzv. vyššího hospodářského (socialistického) sektoru a rozhodnutí o přidělu soukromému sektoru bylo zrušeno. Sporným komisím tak přináleželo pouze rozhodování v případech, kdy oba subjekty rozhodly ve prospěch soukromého či socialistického sektoru.¹²⁴

Přes veškeré konfiskační potíže ale přidělové řízení probíhalo. Téměř bez problémů se dařilo přidělovat movitý majetek a relativně dobře probíhalo přidělování také v případě té části konfiskovaného majetku, který byl určen pro plnění veřejných úkolů a pro hospodářskou výstavbu státu. Přiděly konfiskátů však mohly být rovněž rušeny, pokud nebyly plněny podmínky přidělového řízení. A samozřejmě i do těchto kauz zasahovala politika, takže se přiděly nezdědka rušily druhy vlivným osobám, které však z různých důvodů o svůj vliv přišly. Uvedme alespoň několik příkladů rušení přidělů: KNV v Bratislavě kupř. 23. června 1951 zrušil svým rozhodnutím přiděl vily v Gorazdově ulici 3 v Bratislavě dokonce i někdejšímu předsedovi Československé přesídlovací komise v Budapešti a oběti pozdějších politických čistek Danielu Okálimu.¹²⁵ K témuž došlo ve stejné době i v případě někdejšího slovenského diplomata a rovněž politicky pronásledované osoby Ivana Horvátha, který dostal koncem roku 1949 přidělenou vilu v bratislavské Mišíkově ulici 5.¹²⁶ A v hledáčku zplnomocněnce FNO v Bratislavě Štefana Hrachoviny skončili i další prominenti: pověřenec školství a předseda Slovenské akademie věd Ondrej Pavlík, slovenský diplomat a lingvista (a mj. také švagr předsedy OsÚ v Bratislavě Jána Čecha) Ladislav Šimovič či pověřenec pro věci církevní a rovněž politicky pronásledovaný Ladislav Holdoš. Ve všech výše uvedených případech oznamoval Hrachovina rušení přidělu či neplnění přidělových povinností pověřenci financí Jozefu Hojčovi a předsedovi Sboru povereníkov Karolovi Bacílkovi, kteří celé řízení ještě mohli ovlivnit ve prospěch uvedených přidělců.

V. 1. Rodinné a činžovní domy

Oblast bydlení byla v poválečném osídlovacím procesu klíčová. Kromě přidělovaných usedlostí, spojených se zemědělskou půdou, měly značný význam též konfiskované či dohodové rodinné a činžovní domy. Koncem roku 1947 jich bylo na Slovensku zkonfiskováno celkem 5448, ovšem u většiny případů se nejednalo o konfiskace právoplatné, neboť konfiskační proces byl komplikován již zmiňovanými těžkostmi, v případě domů kupř. společným vlastnictvím manželů žijících v národnostně smíšených vztazích, restitucemi, omezením konfiskací majetku osob maďarské národnosti či osob s rakouskou státní příslušností. Nejvíce domovních konfiskátů bylo evidováno v samotné Bratislavě (1358) a v okrese Rožňava (1374),

¹²⁴ SNA, f. PF, kart. 1287, řešení kompetenčních sporů mezi FNO a PP v konfiskační agendě, s. d. (1950).

¹²⁵ SNA, f. PF, kart. 1076, dopis zmocněnce FNO v Bratislavě z 26. 6. 1951.

¹²⁶ SNA, f. PF, kart. 1076, dopis zmocněnce FNO v Bratislavě z 30. 6. 1951.

ve většině slovenských okresů se naopak jednalo pouze o jednotky či desítky případů.¹²⁷

Počty konfiskátů postupně stoupaly, k 1. listopadu 1948 již bylo zkonfiskováno celkem 8735 domů (2872 v oblasti Velké Bratislavy, 5863 v ostatních oblastech Slovenska), právoplatně v 7035 případech, dalších 1700 případů procházelo odvolacím řízením a podle údajů FNO se očekávalo ještě asi 3000 dalších konfiskačních řízení. Zajímavé je i složení domovních konfiskátů: v případě Velké Bratislavy se jednalo o 1420 rodinných domů, 1200 činžovních domů a 252 ostatních objektů, ve zbytku Slovenska o 4950 rodinných domů, 620 činžovních domů a 293 ostatních objektů.¹²⁸ FNO v Bratislavě v polovině listopadu 1948 odhadl i celkový výtěžek z domovních konfiskátů na více než půldruhé miliardy korun.¹²⁹ Do září 1949 bylo vydáno již 10 454 konfiskačních výměrů, z toho v 7384 případech byla konfiskace právoplatně ukončená a zhruba 8000 nemovitostí se v té době ještě nacházelo v národní správě,¹³⁰ koncem roku 1950 evidoval FNO v Bratislavě celkem 11 055 konfiskovaných nemovitostí, především činžovních (3137) a rodinných (7918) domů,¹³¹ a ke konci své existence vedl v evidencích 11 139 konfiskovaných nemovitostí, z toho jich bylo již pouze 665 konfiskováno neprávoplatně.¹³²

Část domovních konfiskátů byla určena tzv. vyššímu hospodářskému sektoru (typicky se jednalo o činžovní a velké rodinné domy), více než 3000 rodinných domů bylo určeno pro přiděl fyzickým osobám.¹³³ Do 31. prosince 1950 bylo 2899 domovních konfiskátů odevzdáno tzv. vyššímu hospodářskému sektoru a 1853 rodinných domů bylo přiděleno soukromému sektoru, v roce 1951 přidělové řízení ještě probíhalo a nepřidělený majetek měl být hromadně odevzdán do správy národních výborů.¹³⁴ Celkově FNO v Bratislavě odprodal 122 majetkových podstat za 71 734 000 Kčs obcím a městům, 1960 rodinných domků získaly fyzické osoby, ovšem největší část nemovitých konfiskátů, 4864 majetkových podstat, byla odevzdána bez náhrady socialistickému sektoru. Zbýlých 3650 do té doby nepřidělených nemovitých konfiskátů bylo po ukončení činnosti FNO převedeno do správy místně příslušných národních výborů. Z konfiskovaného domovního majetku se tak pouze 18,7 % (tedy mnohem méně, než se zpočátku předpokládalo) majetkových podstat dostalo do soukromých rukou, zbytek skončil v tzv. vyšším hospodářském sektoru, a celkový výnos z odprodeje konfiskovaného nemovitého majetku tedy činil 660 130 000 Kčs.¹³⁵

¹²⁷ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část FNO, [s. 5].

¹²⁸ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 12.

¹²⁹ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 13.

¹³⁰ SNA, f. FNO, kart. 188, plán úkolů OsÚ a FNO v Bratislavě na rok 1950 z 13. 9. 1949, s. 3.

¹³¹ SNA, f. PF, kart. 1076, hospodářské výsledky FNO v Bratislavě ze 14. 3. 1951, s. 2.

¹³² SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 8.

¹³³ SNA, f. FNO, kart. 188, plán úkolů OsÚ a FNO v Bratislavě na rok 1950 z 13. 9. 1949, s. 3.

¹³⁴ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Hospodářské výsledky FNO v Bratislavě ze 14. 3. 1951, s. 2.

¹³⁵ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 9.

Konfiskované i dohodové domy potřebovaly rozsáhlé stavební investice, jelikož se mnohé z nich nacházely v dost špatném stavu, částečně kvůli tomu, že během osvobozovacích bojů byly koncem války zničeny mnohde celé obce (např. Handlová a další). Množství domů bylo tedy před přesídlením osob slovenské národnosti z Maďarska třeba opravit. Rekonstrukce realizoval jednak FNO sám, jednak si na práce najímal různé externí subjekty. Celkově bylo na Slovensku k rekonstrukci určeno 3497 domů, k 31. prosinci 1950 bylo nákladem více než 265 milionů korun opraveno 1586 dohodových domů a ještě jich zbývalo opravit dalších 162,¹³⁶ do 15. května 1951 byla rekonstrukce včetně kolaudace provedena v případě 2848 z nich, k témuž datu zbývalo zkolaudovat ještě 649 rekonstruovaných domů a v případě 136 domů nebyly ještě rekonstrukce ukončené.¹³⁷ Co se týče domovních konfiskátů, prošlo do konce roku 1950 rekonstrukcemi celkem 1911 domů nákladem téměř 102 milionů korun.¹³⁸ Kromě rekonstrukcí bylo další finanční prostředky nutné vynaložit na zajištění nezbytného vybavení domácími potřebami, např. sporáky, kteří si maďarští přesídlenci často brali s sebou.

V. 2. Živností a průmyslové podniky

Příděly či začleňování živnostenských a průmyslových podniků byly zase důležité z hlediska zajištění zaměstnání přesídlencům a dalším osídlencům nemířícím do zemědělského sektoru. I v této oblasti hrála důležitou roli správná a právoplatná konfiskace tohoto majetku a politické směřování Československa po únoru 1948 zase ovlivnilo jeho další osudy.

Koncem roku 1947 zjišťovací a konfiskační oddělení FNO v Bratislavě evidovalo na celém Slovensku 1595 živnostenských a průmyslových konfiskátů, především obchodů, živností a průmyslových podniků.¹³⁹ V polovině listopadu 1948 se počet konfiskátů zvýšil na 2261, jednalo se o 515 obchodů, 1067 řemeslných a výrobních živností, 374 potravních družstev a 305 průmyslových podniků,¹⁴⁰ počítalo se s hodnotou konfiskátů ve výši 1 150 000 000 Kčs a drtivou většinu této částky podle očekávání tvořily konfiskáty průmyslové.¹⁴¹ Počet konfiskátů se však v následujících letech ještě zvyšoval, v září 1949 se jednalo o 2559 případů (z toho 500 ještě neprávoplatných), které tvořilo 1860 drobných živností, 325 průmyslových podniků a velkoobchodů a 374 potravních družstev,¹⁴² koncem roku 1950 již bylo právoplat-

¹³⁶ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, příloha Rekonstrukce dohodových a konfiskovaných domů FNO Bratislava z 12. 3. 1951.

¹³⁷ SNA, f. FNO, kart. 261, zpráva o likvidaci agendy FNO z 25. 5. 1951, s. 5.

¹³⁸ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Hospodářské výsledky FNO v Bratislavě ze 14. 3. 1951, s. 2.

¹³⁹ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část FNO, [s. 4].

¹⁴⁰ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 23.

¹⁴¹ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 24.

¹⁴² SNA, f. FNO, kart. 188, plán úkolů OsÚ a FNO v Bratislavě na rok 1950 z 13. 9. 1949, s. 2.

ných konfiskátů 2540¹⁴³ a v únoru 1952 se konečný počet právoplatných konfiskátů zastavil na 2586.¹⁴⁴

Neméně důležité bylo další využití tohoto majetku, které zcela zásadně ovlivňovala zejména po únoru 1948 přijatá doktrína „zatlačování kapitalistických živlov“. ¹⁴⁵ Drobný živnostenský majetek se přiděloval oprávněným uchazečům zkráceným řízením na základě sestavených rámcových plánů, v polovině listopadu 1948 bylo tímto způsobem z celkového počtu 1582 živnostenských konfiskátů (515 obchodů a 1067 řemeslných a výrobních živností) určeno k přidělu 1066 z nich a zbývajících 516 živnostenských podniků bylo navrženo k likvidaci.¹⁴⁶

Průmyslový majetek byl přidělován tzv. vyššímu hospodářskému sektoru. V polovině listopadu 1948 bylo znárodněnému hospodářství afilováno celkem 117 velkých průmyslových konfiskátů, nejvíce kovozpracujícímu a strojírenskému sektoru (52), druhé místo obsadil dřevozpracující (22) a třetí textilní průmysl (11).¹⁴⁷ Dalších 44 průmyslových konfiskátů bylo přiděleno veřejným korporacím (rezortům státní správy, územní samosprávě atd.) a 39 konfiskátů družstvům.¹⁴⁸

Koncem roku 1950 bylo z uvedených 2540 právoplatných živnostenských a průmyslových konfiskátů přiděleno 1354 z nich, 420 výrobním a distribučním národním podnikům, 277 komunálním podnikům, 452 družstvům, 20 veřejnoprávními institucím a 176 soukromníkům. Zbývajících 1031 živnostenských a průmyslových podniků bylo určeno k likvidaci a v případě 155 podniků nebylo koncem roku 1950 přidělové řízení dosud ukončeno.¹⁴⁹ V dalších letech se již situace v této oblasti nijak zásadně neměnila a podle údajů z února 1952 bylo z celkového počtu 2586 právoplatných konfiskátů 1215 podniků (tj. 47 %) odevzdaných tzv. vyššímu hospodářskému sektoru a jen 166 drobných živností (tedy 7 %) bylo přiděleno soukromým uchazečům, kteří však postupně přecházeli do tzv. vyšších forem podnikání, jinými slovy „dobrovolně“ jim přidělený majetek začleňovali do znárodněného hospodářství. Celkem 1133 podniků bylo určeno k likvidaci a 72 případů ještě bylo v únoru 1952 kvůli nedokončené konfiskaci nerozhodnuto. Za přiděly živnostenských konfiskátů dostal FNO v Bratislavě náhradu jen v případě soukromých přidělců a družstev v hodnotě 406 527 000 Kčs, do tzv. vyššího hospodářského sektoru byly konfiskáty převáděny bezplatně.¹⁵⁰

¹⁴³ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Hospodářské výsledky FNO v Bratislavě ze 14. 3. 1951, s. 1.

¹⁴⁴ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 8.

¹⁴⁵ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 8.

¹⁴⁶ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 26.

¹⁴⁷ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 24.

¹⁴⁸ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 25.

¹⁴⁹ NA, f. PF, kart. 1076, dokument Hospodářské výsledky FNO v Bratislavě ze 14. 3. 1951, s. 1-2.

¹⁵⁰ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 8.

V. 3. Movitý majetek a majetková práva

Movitý majetek byl v rámci osídlovací akce důležitý proto, že umožňoval osídlencům především vybavení mnohdy zcela prázdných domů či bytů odpovídajícím zařízením. Zároveň jeho evidence, správa a přiděly patřily mezi zdoluhavé a velmi pracné aktivity FNO. Obzvláště náročné byly již soupisy tohoto majetku a podchyčení majetkových práv, zejména vkladních knížek, cenných papírů, pojistek, ale také závazků či pohledávek a cizích měn. Právě v oblasti movitého majetku byla totiž situace složitá hned z několika důvodů: podle Dohody mohli maďarští přesídlenci požádat o navrácení jejich zkonfiskovaného movitého majetku, velká část movitého majetku byla poškozena osvobozovacími akcemi a v neposlední řadě rozkradena, zejména koberce, zlato, šperky a jiné cennosti (viz již popisovaný případ Ujj a spol.).

FNO v Bratislavě registroval k polovině listopadu 1948 přihlášený movitý majetek v hodnotě 200 000 000 Kčs, ovšem hodně movitého majetku bylo jeho držiteli zatajeno.¹⁵¹ FNO se proto rozhodl alespoň u některých majetkových podstat provést plošné pátrání, zorganizoval kupř. revizi všech motorových vozidel a v jejím průběhu bylo nalezeno asi 6000 konfiskátů. I tak však byly značné majetkové hodnoty ztraceny.¹⁵² Veškeré movitosti se musely nejprve ocenit a následně byly přidělovány zájemcům, ve většině případů na splátky. K 1. srpnu 1948 získal FNO v Bratislavě za přiděly movitého majetku více než 100 000 000 Kčs,¹⁵³ konečné výnosy z přidělů movitých konfiskátů se nakonec vyšplhaly na 167 396 000 Kčs.¹⁵⁴

Mnohem větší hodnotu však měla konfiskovaná majetková práva, která činila k 1. říjnu 1948 celkově 787 493 000 Kčs. Největší část (více než 520 000 000 Kčs) tvořily závazky vůči říšskoněmeckým věřitelům a německé podíly na slovenských podnicích (více než 184 000 000 Kčs), které FNO od dlužníků inkasoval (k únoru 1952 kupř. v tomto titulu vyinkasoval více než 35 milionů korun) a v mnoha případech i soudně vymáhal.¹⁵⁵

Likvidace majetkových podstat konfiskovaných peněžních ústavů a podniků na Slovensku prováděly ve spolupráci s FNO v Bratislavě dvě instituce. V případě peněžních podniků (peněžních družstev či kampeliček) se jednalo o Souhrnnou likvidační správu maďarských a německých konfiskovaných úvěrních družstev v Bratislavě, která sídlila v Sienkiewiczově ulici 9 a působila zde do konce března 1948, kdy byla zrušena.¹⁵⁶ Finanční ústavy (spořitelny, banky, okresní hospodářské záložny) měla na starosti Souhrnná likvidační správa pro likvidaci konfiskovaných peněžních ústavů a podniků, která byla zrušena vyhláškou Povereníctva financí

¹⁵¹ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 32.

¹⁵² SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 7.

¹⁵³ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 32.

¹⁵⁴ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 10-11.

¹⁵⁵ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 33; SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 7.

¹⁵⁶ SNA, f. FNO, kart. 219, dopis FNO v Bratislavě NKD v Bratislavě z 25. 4. 1950.

z 23. května 1950 a jejíž působnost byla přenesena na FNO v Bratislavě.¹⁵⁷ Na speciálních sběrných účtech tak skončily mj. konfiskované vklady, pojistky, pozůstalosti či soudní depozita a výtěžky z těchto akcí byly odvedeny Fondu znárodněného hospodářství a Likvidačnímu fondu měnovému.¹⁵⁸

V. 4. Industrializace Slovenska

Industrializaci Slovenska měl po ideové stránce na starosti OsÚ v Bratislavě, v oblasti vlastního přesunu a využití přemístěného majetku byl však důležitý zejména FNO.¹⁵⁹

Přemísťování živnostenských a průmyslových konfiskátů z českých zemí bylo mimořádně důležité jak pro rychlou industrializaci Slovenska, tak pro zajištění pracovních příležitostí pro přesídlence z Maďarska a další reemigranty. Dne 2. května 1946 se na Ministerstvu průmyslu v Praze poprvé sešel poradní sbor ministra pro znovuvýstavbu a rozšíření slovenského průmyslu. Jednalo se o poradní orgán v oblasti industrializace Slovenska a měl zpracovávat odborné materiály pro politickou komisi pro industrializaci, která byla ustavená vládou 16. dubna téhož roku pod vedením ministra průmyslu Bohumila Laušmana. Kromě něj v ní zasedali kupř. náměstek předsedy vlády Viliam Široký, ministr ochrany práce a sociální péče Jozef Šoltész, ministr zahraničního obchodu Hubert Ripka nebo třeba ministr národní obrany Ludvík Svoboda. Poradní orgán konstatoval, že dosavadní výsledky industrializace Slovenska jsou vcelku neuspokojivé. Reálným plánem bylo přemístění strojního zařízení pro vytvoření 25–30 000 pracovních míst.¹⁶⁰ Nejednalo se o nijak jednoduchý úkol a plány přemísťování se nedařilo plnit: do konce roku 1946 bylo kupř. z nařízených 24 000 pracovních míst, která měla na Slovensku vzniknout přemístěním průmyslových kapacit z Čech a Moravy, vytvořeno pouze 3000 pracovních příležitostí.¹⁶¹

Je však třeba konstatovat, že tuto akci brzdila především česká strana, kdy se okresní průmysloví referenti a okresní lidosprávy v Čechách a na Moravě přesunům průmyslových kapacit ze svých regionů poměrně houževnatě bránily, nezřídka i s pomocí zaměstnanců k přesunu určených podniků, kteří na podporu svých požadavků neváhali stávkovat a jinak protestovat. Tato neúnosná situace vedla v Čechách k centralizaci celé akce, kdy byl jmenován vládní zmocněnec, který měl roz-

¹⁵⁷ SNA, f. PF, kart. 1286, výnos FNO v Bratislavě z 29. 6. 1950.

¹⁵⁸ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 7. Blíže k těmto institucím a jejich významu pro poválečné národní hospodářství viz ŘEHÁČEK, ref. 5, s. 197-200 (FZH), ŘEHÁČEK, Karel. Ústřední likvidátor peněžních ústavů a podniků. In SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*, XIX. (U-Ú), Ostrava : KEY publishing, Aleš Čeněk, 2020, s. 771-773 (LFM).

¹⁵⁹ K industrializaci Slovenska a využití konfiskovaného majetku k její realizaci blíže viz HAL-LON, Ludovít – SABOL, Miroslav – FALISOVÁ, Anna. *Vojnové škody a rekonštrukcia Slovenska 1944 – 1948. Hospodárstvo, infraštruktúra, zdravotníctvo*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2011, s. 113-116. ISBN: 978-80-89396-14-6.

¹⁶⁰ SNA, f. PF, kart. 1287, dopis slovenského oddělení MP v Praze Povereníctvu priemyslu a obchodu v Bratislavě z 3. 5. 1946.

¹⁶¹ SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část FNO, [s. 7].

hodovat autoritativně, a jen díky tomuto postupu se koncem roku 1947 podařilo přemístovací plán splnit alespoň částečně. Celkem bylo na Slovensko do zmíněné doby přemístěno 171 podnikových zařízení napříč celým průmyslovým spektrem,¹⁶² do února 1952 se jednalo o 342 závodů v hodnotě 226 000 000 Kčs a přemístěním se podařilo na Slovensku vytvořit 27 000 pracovních míst.¹⁶³

VI. Pokus o komparaci: shody a rozdíly osídlovací politiky v českých zemích a na Slovensku

Jedním z cílů této práce, formulovaných v jejím úvodu, byla analýza výsledků aktivit OsÚ a FNO v Bratislavě a rovněž pokus o komparaci vývoje na Slovensku se situací v českých zemích. Na základě všech výše publikovaných poznatků jsou tyto cíle alespoň základním způsobem realizovatelné.

Co se týče výsledků činnosti OsÚ a FNO v Bratislavě, resp. politiky vnitřního osídlení poválečného Slovenska, byly dílčím způsobem popsány a spoustou statistických dat doloženy již v příslušných kapitolách této práce. Z nich vyplývá, že se v případě OsÚ a FNO v Bratislavě jednalo o klíčové instituce poválečného Slovenska a jejich úloha v budování národního a hospodářsky silného státu je nezpochybnitelná. Oba zpočátku samostatné, postupně kvůli sblížení svých agend stále více propojené úřady byly mimořádně důležité především v oblasti výměny obyvatelstva, vnitřního osídlení převážně jižních a východních částí Slovenska slovanským živlem a provedení významných majetkoprávních změn, které se s výměnou obyvatelstva a majetkoprávními akcemi pojily.

Oba úřady vznikly stejně jako jejich partnerské instituce v českých zemích tzv. na zelené louce a s omezenou časovou působností. Tato skutečnost podstatně ovlivňovala jejich chod a přinášela mnohé problémy. Jedním z nejdůležitějších byly potíže se zaměstnanci, kteří v těchto „neperspektivních“ úřadech neviděli budoucnost, a tak se zdráhali vstupovat do jejich služeb. Situaci bylo nutno řešit jednak povinným zapůjčováním úředníků ostatními úřady státní správy a samosprávy, jednak zaměstnáváním smluvních úředníků či tzv. úkolových zaměstnanců. Do obou institucí se tak dostávali lidé nezkušení, často nevzdělaní a mnohdy neschopní úkoly na ně kladené plnit. Státní a samosprávné instituce zase zapůjčovaly úředníky spíše nevykonné, problematické, někdy s nevalným zdravotním stavem. I proto OsÚ a FNO v Bratislavě po celou dobu jejich existence nikdy nenaplnily stanovené kvóty zaměstnanců, i z toho důvodu se potýkaly s nadprůměrnou fluktuací pracovních sil, což se odráželo v plnění (či spíše neplnění) plánů práce obou institucí. V tomto ohledu byla situace na Slovensku a v českých zemích identická.

Obě instituce na Slovensku procházely i stejnými „porodními“ bolestmi jako ty v Čechách. Ty se týkaly především experimentů v organizaci práce a úřadování, kdy se organizační struktury obou úřadů poměrně často měnily, možná o něco častěji na Slovensku, byť slovenské instituce byly vývojově o něco „mladší“ než ty české.

¹⁶² SNA, f. FNO, kart. 2, dokument Zpráva o činnosti OsÚ pro Slovensko a FNO v Bratislavě z 9. 2. 1948, nestr., část FNO, [s. 9].

¹⁶³ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 8.

Změny zejména v organizaci OsÚ v Bratislavě jsou však vysvětlitelné mnohem pestřejší agendou ve srovnání s OsÚ v Praze, jak bude uvedeno v následující části této kapitoly. Vedení všech institucí v Praze i Bratislavě však bylo shodně poměrně personálně stabilní a většina vedoucích zaměstnanců na svých místech setrvala až do ukončení úřadování.

Hlavním úkolem OsÚ v Praze i Bratislavě byla realizace procesu vnitřního osídlení a výměny obyvatelstva. V případě OsÚ v Praze se jednalo v drtivé většině případů o obyvatelstvo německé národnosti, na Slovensku se OsÚ musel zabývat nejen Němci, ale především Maďary. To však nebyl jediný a ani nejpodstatnější rozdíl. Ten spočíval především v tom, že zatímco o osudech obyvatelstva německé národnosti v Československu rozhodla konference v Postupimi, řešení maďarské otázky bylo odkázáno na mezistátní dohodu o výměně obyvatelstva. OsÚ v Praze měl v tomto ohledu pozici určitě mnohem snazší než OsÚ v Bratislavě, který musel realizovat nejen československo-maďarskou dohodu o výměně obyvatelstva, ale kromě toho i vysídlování tzv. slovenských Němců, řešit majetkoprávní nároky přesídlenců a rozdělení dohodového majetku, ale také konfiskovaného majetku a není možné opomenout ani agendu industrializace Slovenska. Záběr agendy OsÚ a FNO v Bratislavě byl tedy mnohem širší, byť kvantitativně množství agend s českými zeměmi srovnávat nelze.

Specifik, která dále odlišovala Slovensko a české země, bylo v oblasti tzv. nepřátelského majetku, jeho správy a dalších osudů více. Zmíňme se alespoň o problematice národních správ a konfiskací, kde byly rozdíly nejmarkantnější.

Na rozdíl od českých zemí, kde vzhledem k množství konfiskátů nebyl problém s národními správami tak zásadní, bylo obsazování míst národních správců na Slovensku obrovským politikem. Hlavními problémy byly nedostatek národních správ, což souviselo s již zmíněným menším počtem konfiskátů, a způsob jmenování národních správců. Tento proces se zpočátku řídil podle nařízení SNR č. 50/1945, které pouze všeobecně stanovilo, že národním správcem je možno jmenovat osobu národně a státně spolehlivou s patřičnými odbornými a praktickými znalostmi. Tak se stalo, že národní výbory jmenovaly do funkcí národních správců osoby nezasloužilé (tj. nedisponující statusem přednostního uchazeče), mnohdy ani nemající předepsanou odbornou způsobilost. Zákon č. 31/1947 Sb., který podmínky pro jmenování národních správců značně zpřísnil, přinesl sice v dosavadní praxi přelom, ovšem zároveň neumožnil odvolání stávajících národních správců jen proto, že nebyli přednostními uchazeči (tj. zasloužilými). Vzhledem ke zmíněnému nedostatku konfiskátů však bylo zároveň jasné, že přidělci tzv. nepřátelského majetku se mohli na Slovensku stát výhradně pouze uchazeči s přednostním právem, takže dosavadní nezasloužilí národní správci vlastně přidělové řízení blokovali. OsÚ v Bratislavě se proto snažil nezasloužilé národní správce měnit a cestou k tomu bylo vládní nařízení č. 106/1947 Sb., podle něhož mohli být odvoláni i osvědčivší se národní správci jen proto, aby na jejich místo mohl být jmenován přednostní uchazeč o přiděl. To však pochopitelně vedlo k odporu dosavadních „nezasloužilých“, byť jinak odborně kompetentních národních správců a vyvolávalo to společenské a politické pnutí, zejména

v době před únorem 1948.¹⁶⁴ V českých zemích se problém s přednostními uchazeči vyskytoval rovněž, ovšem vzhledem k velkému množství konfiškátů se projevoval pouze v atraktivnějších lokalitách, rozhodně se nejednalo o plošnou záležitost.

Zásadní rozdíl mezi Slovenskem a českými zeměmi však představovala konfiškační praxe. Vzhledem k množství obyvatelstva německé národnosti na Slovensku v porovnání s celkovým množstvím obyvatelstva slovenské a maďarské národnosti se zdálo, že konfiškace nepřátelského majetku proběhne rychle a hladce, podle dekretu č. 108/1945 Sb. se navíc konfiškoval pouze nezemědělský majetek. Na Slovensku se však o konfiškace rozhořel politický boj mezi dominantní Demokratickou stranou a Komunistickou stranou Slovenska, která měla, alespoň co se týče výsledků voleb z roku 1946, ve srovnání se svojí konkurentkou poloviční politický vliv. I v této oblasti se po únoru 1948 situace radikálně změnila, zvítězila komunistická koncepce konfiškací a jejich dosavadní průběh se odrážel i v rétorice „očistěného“ FNO v Bratislavě. Ve zprávě o jeho činnosti z listopadu 1948 o tom mj. stojí: „Veď osoby nemeckej národnosti byly, možno povedať, notoricky známe, a taktiež právnické osoby maďarské. Pokiaľ sa týka fyzických osob maďarskej národnosti, resp. nepoľnohospodárskeho majetku týchto (prakticky živnosti s národnými správci), taktiež nebolo v tej dobe veľkých problémov.“¹⁶⁵ ONV jakožto prvoinstanční konfiškační orgány, ovládané představiteli Demokratické strany, však před únorem 1948 s konfiškacemi otálely, podle předsedy FNO v Bratislavě právě zejména kvůli obstrukcím jejích politiků. V citované zprávě o činnosti FNO v Bratislavě je situace popsána slovy: „Po voľbách 1946 bola situácia pre konfiškáciu priamo kritická. Machinácie so štátnymi občianstvami, s národnými a ľudovodemokratickými spolaľhivosťami, ďalšie nekonfiškovanie a „odkonfiškovanie“ stalo sa programom Demokratickej strany na Slovensku.“¹⁶⁶ FNO v Bratislavě proto musel konfiškační agendu v podstatě připravovat sám „do posledného detailu až po podpis a opečiatkovanie okresným národným výborom“¹⁶⁷, čímž se však vyčerpával jeho potenciál k jiným agendám. Další velký problém nastal v případě odvolání proti prvoinstančnímu rozhodnutí ONV. Odvolacím orgánem bylo Povereníctvo vnútra, které podle zprávy FNO v Bratislavě „malo tendenciu vyhovieť odvolaniu konfiškovaných“, jelikož v odvolací komisi měla většinu zástupců opět Demokratická strana.¹⁶⁸ FNO v Bratislavě tak musel nejen připravovat konfiškační výměry, ale vedl rovněž boje související s nabytím jejich právní moci. V českých zemích problém s konfiškacemi téměř nebyl, určitě ne v takové míře jako na Slovensku, což si mj. uvědomoval i FNO v Bratislavě, který v polovině listopadu 1948 napsal: „Treba si uvedomit', že zakiaľ v českých zemiach konfiškácia bola v podstate samozrejma a pomerne hladko prevedená, na Slovensku musel byť boj o konfiškáciu, zakiaľ v českých zemiach bol boj o konfiškáty.“¹⁶⁹

¹⁶⁴ SNA, f. FNO, kart. 115, zpráva Prezídia OsÚ pre Slovensko v Bratislavě revizi národných správ, s. d.

¹⁶⁵ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 2.

¹⁶⁶ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 3.

¹⁶⁷ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 4.

¹⁶⁸ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 4.

¹⁶⁹ SNA, f. FNO, kart. 2, zpráva o činnosti FNO v Bratislavě z 15. 11. 1948, s. 41.

Boj o konfiskáty byl skutečně mnohem silnější v českých zemích, zejména mezi Komunistickou stranou Československa a Československou stranou národně socialistickou, v případě konfiskací pozemkového majetku náležejícího církevním institucím rovněž Československou stranou lidovou.¹⁷⁰ Hlavním problémem, který se však na Slovensku projevoval také, bylo odlišné vidění budoucího využití konfiskátů: zatímco národní socialisté prosazovali v českých zemích co nejvíce přidělit konfiskovaného majetku včetně toho průmyslového soukromému sektoru, komunisté a jejich spojenci naopak požadovali co nejširší afilační akce, tj. začleňování živnostenských a průmyslových konfiskátů do tzv. vyššího hospodářského sektoru, tedy do znárodněného hospodářství. Problém konfiskací i konfiskátů se v českých zemích i na Slovensku vyřešil po únoru 1948, kdy se i na Slovensku urychleně dokončila konfiskační agenda a kdy i konfiskovaný majetek původně určený k přidělení soukromému sektoru přešel do znárodněného hospodářství. Podíl přidělit živnostenských podniků a rodinných domků soukromým přidělitelům tuto praxi potvrzuje i na Slovensku.

Konfiskace majetku obyvatelstvu německé národnosti byla v českých zemích i na Slovensku vcelku jasná, ovšem přesto se v konfiskační praxi projevil některé problémy, které ji komplikovaly. V českých zemích se jednalo kupř. o majetek osob německé národnosti, ale s rakouskou státní příslušností. Německá národnost byla sice zcela jasnou indikací ke konfiskaci, ovšem mezinárodní postavení poválečného Rakouska jakožto oběti nacistické expanze pohled na Rakušany a jejich majetek přece jen trochu měnilo. Majetek obyvatel německé národnosti s rakouskou státní příslušností tak byl sice zkonfiskován, ovšem zůstal i nadále v držení dosavadních vlastníků a nesměl se do definitivní úpravy mezinárodně právního postavení Rakouska přidělovat jiným osobám. Po roce 1955, kdy došlo k podpisu Státní smlouvy s Rakouskou republikou, docházelo obvykle k jeho dekonfiskaci (tj. ke zrušení konfiskace) a jeho rakouští majitelé s ním mohli naložit podle jejich vůle. Proces dekonfiskace byl aktivován po roce 1951 rovněž v případě obyvatel německé národnosti, kteří nebyli vysídleni a zůstali v Československu. Jednalo se ve velké míře o německé antifašisty, ale i o další nevysídlené Němce, kterým bylo uděleno československé státní občanství a navrácen jejich původní majetek, buď fyzicky, nebo formou náhradního přidělit či finančního plnění.

K podobnému vývoji došlo i na Slovensku v případě zbytku obyvatelstva německé národnosti, ovšem mnohem komplikovanější se jeví konfiskační proces v případě obyvatelstva maďarské národnosti. Zemědělský majetek byl na Slovensku konfiskován nařízením SNR č. 104/1945 Sb., nezemědělský majetek na základě dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. Konfiskační praxe však byla na Slovensku, jak již bylo uvedeno, ve srovnání s českými zeměmi mnohem složitější a zejména po podpisu Dohody se stal předmětem politických bojů hlavně maďarský majetek. V případě fyzických osob maďarské národnosti byly konfiskace po podpisu Dohody pozastaveny, přestože FNO v Bratislavě k nim veškeré podklady připravil. Podpi-

¹⁷⁰ Blíže k politickým sporům o konfiskáty viz PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992. 2. díl. Období 1945 – 1992.* Brno : Doplněk, 2009, s. 179-181. ISBN 978-80-7239-228-5.

sem Dohody tedy došlo na Slovensku k zásadním změnám v konfiskační praxi: nemovitý majetek přesídlených slovenských Maďarů se sice dostal do vlastnictví československého státu na základě Dohody, ovšem ani zákon č. 148/1947 Sb., který specifikoval opatření k realizaci Dohody (tedy i přechod dohodového majetku na stát), nehovoří o tom, že by byl z konfiskačního řízení vyňat, takže argument, že by majetek osob přesídlených podle článku V Dohody nepřešel na stát cestou konfiskace, není obhajitelný.¹⁷¹ Tento majetek přešel ve smyslu článku VII Dohody na československý stát, který se v rámci vzájemného vyúčtování následně vyrovnal s Maďarskem. Podobně jako v případě obyvatelstva německé národnosti se i v případě Maďarů žijících na Slovensku změnilo po roce 1949, kdy došlo mezi Československem a Maďarskem k podpisu smlouvy o přátelství a spolupráci, podmínky k jejich životu a mnohé dosavadní restriktce se uvolňovaly. Zda tomu tak bylo i v otázce jejich někdejšího nemovitého majetku, je téma na samostatnou právně-historickou studii. Pokud vezmeme v potaz dekonfiskační praxi vůči obyvatelstvu německé národnosti, které po roce 1949 zůstalo v Československu, je tato možnost pravděpodobná i v případě obyvatel maďarské národnosti.

Podobný vývoj v českých zemích a na Slovensku měly rovněž spory různých institucí o konfiskační příslušnost k tzv. nepřátelskému majetku. V obou částech Československa se jednalo o identickou záležitost, tedy o spory o konfiskace zemědělského a nezemědělského majetku, rozdíl spočíval pouze v tom, že zemědělský majetek na Slovensku konfiskovalo již zmíněné nařízení SNR č. 104/1945 Sb. Podobné bylo i řešení sporných případů prostřednictvím smíšených či sporných komisí, na Slovensku přijaté řešení problému bylo mnohem praktičtější.

Úplně na závěr se pokusme alespoň o nějakou smysluplnou statistickou bilanci činnosti obou institucí na Slovensku. V celkové zprávě o činnosti FNO v Bratislavě z února 1952 se konstatuje, že FNO konfiskovaný majetek sice rozdělil, ovšem pokud šlo o jeho správu, „tuto úlohu uspokojivo nesplnil“.¹⁷² V poválečných neuspokojovaných poměrech, s politickými tlaky různého druhu a s výše popsány problémy úřadování se tomuto hodnocení nelze až tak divit. A jelikož je každé hodnocení víceméně subjektivní a odráží především světonázor hodnotitele, zkusme analyzovat činnost OsÚ a FNO v Bratislavě tvrdými daty, tedy čísly. Je zřejmé, že FNO v Bratislavě neměl ve srovnání s FNO v Praze ve správě zdaleka takové majetkové hodnoty, což plynulo již z prostého faktu, že v českých zemích bylo jen obyvatelstva německé národnosti přibližně tolik, kolik bylo na Slovensku veškerého obyvatelstva. Fiskální výnosy ze spravovaného majetku tedy nelze srovnávat a je i zbytečné se o to pokoušet. Uveďme tedy alespoň data z února 1952, kdy FNO v Bratislavě vykázal v celkové bilanci za období od roku 1945 do 30. června 1951 celkové příjmy ve výši 1 747 471 000 Kčs: 731 865 000 Kčs za rodinné a činžovní domy, 406 527 000 Kčs za živnosti a průmyslové podniky, 167 396 000 Kčs za movitý majetek, 57 825 000 Kčs za majetková práva, 24 483 000 Kčs za nájemné z konfiskovaného majetku, 112 670 000 Kčs za odčerpanou pokladní hotovost z národních

¹⁷¹ SNA, FNO Bratislava, kart. 115, dopis Prezídia OsÚ a FNO v Bratislavě Finanční prokuratuře v Bratislavě z 10. 2. 1949.

¹⁷² SNA, PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1952, s. 11.

správ a 246 705 000 Kčs za novostavby a jiné příjmy. Výdaje naopak činily za celou dobu 211 921 000 Kčs, z toho osobní výdaje tvořily 88 794 000 Kčs a věcné výdaje 123 127 000 Kčs. Vlastní majetek FNO v Bratislavě tedy v době jeho likvidace účetně činil 1 535 550 000 Kčs. Tyto prostředky však na účtech už dávno neměl, protože je odvedl buď do státního rozpočtu (318 328 000 Kčs), nebo příslušným institucím, 722 258 323 Kčs kupř. již zmiňovanému Likvidačnímu fondu měnovému.¹⁷³ V případě výše uvedených čísel si je však třeba uvědomit, že reálná hodnota konfiskovaného majetku byla mnohem vyšší: v bilancích se totiž objevují pouze reálné příjmy za přiděly, začleňování majetkových podstat do tzv. vyššího hospodářského sektoru probíhalo bez náhrad.

Zda se jedná o výnosy velké nebo malé, nakolik jimi bylo obohaceno národní hospodářství či posílena československá měna, tato studie neřeší a dost dobře ani nemůže. Jistě se však touto otázkou mohou zabývat další historické či socioekonomické výzkumy a k jejímu zodpovězení jim může předložená práce třeba dopomoci.

VII. Závěr

Analýza existence OsÚ a FNO v Bratislavě a hlavních oblastí jejich aktivit přináší velké množství různorodých informací, především statistických. V tomto ohledu je možno vnímat předloženou studii jako faktografickou základnu k dalšímu zkoumání fenoménu poválečné osídlovací politiky, tentokrát již nikoliv nutně z pozitivistické pozice. Celou řadu informací studie pouze konstatuje bez toho, aby zjištěné údaje podrobovala hlubší kritice či je začleňovala do širšího společenského rámce doby, o níž je pojednáváno. To však nebylo a ani nemohlo být jejím cílem.

Její hlavní přínos tak spočívá vedle vytvoření faktografické základny spíše v již zmiňované komparaci slovenské osídlovací politiky s realitou v Čechách a na Moravě a v její reflexi v česko-slovenském diskurzu. Nakolik se z ní slovenský laický či poučený čtenář dozví o bezprostředně poválečném období své vlasti něco nového, je těžko zodpověditelná otázka. Pohled z České republiky na Slovensko je však optikou skutečností, které studie přináší, docela zajímavý. Ukazuje totiž, že ač se oba národy po roce 1945 vyvíjely v rámci společného státu, byla realita v českých zemích i na Slovensku v mnohém výrazně odlišná. To bylo dáno nejen historicky, ale různé cesty poválečného vývoje reflektovaly i aktuální společenskou realitu v obou částech Československa.

Toto poznání umožňuje mnohé pochopit. Nejen události již dávno minulé, ale i jejich přesah do pozdějších období a dokonce až do současnosti. Zejména politici či právníci mají tendenci různé právní akty bezprostředně poválečného období označovat jako vyhaslé. Jenže mohou být vyhaslé i jimi formované společenské procesy? Historie nás často přesvědčuje, že na technokratický přístup není radno v těchto záležitostech příliš sázet, protože nefunguje beze zbytku.

Vědecký výzkum poválečných společenských jevů je tedy i s ohledem na současnost a budoucnost soužití mezi národy potřebný. A jedním ze střípků patřících do mozaiky tehdejšího dění na Slovensku jsou i skutečnosti, které reflektuje tato studie.

¹⁷³ SNA, f. PF, kart. 1076, dokument Zpráva o stavu likvidace FNO v Bratislavě z 22. 2. 1951, s. 10-11.

A byť v ní prevažuje pozitivistická faktografie, mohla by práve shromážděná data podnitiť ďalší úvahy nad mnohými nedostatočne prozkoumanými zákoutiami nejen moderní slovenské historie, ale také spoločných dejín Slovákov, Čechů, Němců a Maďarů žijících dohromady v jednom nevelkém stredoevropském prostoru.

SIEDLUNGSBÜRO UND NATIONALER ERNEUERUNGSFOND IN BRATISLAVA UND DEREN ROLLE BEIM AUFBAU DER NACHKRIEGSSLOWAKEI

ŘEHÁČEK, Karel

Nach dem Zweiten Weltkrieg kam es in allen Teilen der erneuerten Tschechoslowakei zu einer Reihe wichtiger Veränderungen. Eine davon war auch die Mühe sich mit der Bevölkerung deutscher und ungarischer Nationalität auseinanderzusetzen. Diese wurde von der Mehrheit der Tschechen und Slowaken als eines der Gründe der sechsjährigen Unfreiheit, Unterdrückung und Persekution betrachtet. Anhand des Abkommens zwischen den tschechoslowakischen politischen Exilrepräsentanten und den Vertretern der heimischen Widerstandsbewegung sollte eine ethnisch monolithische Tschechoslowakei gebildet werden durch die Aussiedlung der Mehrheit der Bevölkerung der deutschen und ungarischen Nationalität. Diese sollte zugleich ihrer Zivilrechte und deren Eigentum enthoben sein.

Im Falle der Deutschen war diese Strategie ziemlich erfolgreich und Siegermächte haben sie auf der Potsdamer Konferenz gutgeheißen. Im Falle der slowakischen Ungarn haben die Mächte aber dieser Lösung entgegengetreten und Tschechoslowakische Vertreter wurden auf bilaterales Verhandeln mit Ungarn über die Bedingungen des gegenseitigen Bevölkerungsaustausches hingewiesen. Im Februar 1946 hat man es geschafft solches Abkommen zu schließen und in den darauffolgenden Jahren wurde es in den Hauptzügen auch realisiert.

Um die oben genannten Ziele zu erreichen, d.h. Aussiedlung einer großen Menge der Bevölkerung deutscher und ungarischer Nationalität aus der Tschechoslowakei und Neubesiedlung des Gebietes, wurden Siedlungsbüros angelegt. Das Büro zuständig für die Slowakei, hatte den Sitz in Bratislava. Diese Behörde war verantwortlich für die Aussiedlung der Deutschen, die Realisation des Austausches so wie es im Abkommen mit Ungarn abgeschlossen wurde und auch für die Besiedlung der ausgesiedelten Gebiete mit Bevölkerung mit slawischer Herkunft. Außer den Übersiedlern mit slawischer Herkunft aus Ungarn ging es auch um slowakische Re-Emigranten aus Rumänien, Polen, Jugoslawien, Bulgarien oder Karpatenukraine. Das Siedlungsbüro führte ihre Evidenz, organisierte den Transfer, kümmerte sich um ihre ökonomische, soziale und kulturelle Versorgung. Dafür stand ihm vor allem das gepfändete Vermögen zur Verfügung, womit es frei disponieren konnte.

Die Institution, die das gepfändete Vermögen in provisorischer Verwaltung hatte und die damit nach Verfügbarkeit des Siedlungsbüros umgehen sollte, war der Nationale Erneuerungsfond. Der mit dem Sitz in Bratislava war für konfisziertes Mobilien- und Immobilienvermögen zuständig. Er verzeichnete, verwaltete und ordnete es physischen Beigeordneten zu oder gliederte es in höhere Formen der Nationalwirtschaft ein. Eine wichtige Aufgabe hatte er auch im Gebiet der Nachkriegsindustrialisierung der Slowakei. Er realisierte nämlich die Verlagerung industrieller Kapazitäten aus Tschechien, die

notwendig für den Aufbau der slowakischen Industrie und die Entstehung der Arbeitsstellen für einheimische und übersiedelte Bevölkerung war.

Beide Behörden existierten in den ersten fünf Jahren nach dem Krieg, das Siedlungsbüro wurde im Jahr 1950 geschlossen, der Nationale Erneuerungsfond ein Jahr später. Die nicht erledigte Agenda wurde von Finanzreferaten der Kreisnationalausschüsse übernommen, wo sie schrittweise fertiggestellt wurde. Die Behörden setzten sich mit vielen Problemen auseinander, die typisch für die Nachkriegszeit waren. Vor allem mit politischen Turbulenzen, da diese ihre Agenden grundsätzlich beeinflussten, ob es sich um die Konfiskationsagenda handelte oder um das Entscheiden über die weiteren Schicksale der Beschlagnahmen. Ein weiteres Problem beider Behörden war der Arbeitskräftemangel und ihr manchmal problematisches Niveau, was unter anderem dazu führte, dass sie ihre Arbeitspläne nicht erfüllen konnten so wie sie ihnen ermittelt wurden, und dass im Bereich der Vermögensverwaltung nicht immer alles in Ordnung war. Die meisten Aufgaben konnten aber trotzdem beide Behörden schließlich erfüllen und damit haben sie ihr Teil zum Aufbau der Slowakei als einem national und ökonomisch entwickelten Staat beigetragen.

Übersetzt von Jana Švabčíková

TVORBA ARCHÍVNEHO DEDIČSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

MILAN MIŠOVIČ

Mišovič, M.: Making of Archival Heritage of the Slovak Republic, Vol. 50, 2020, No 2, p. 93-111

The article deals with the legislative changes of the institute of archival heritage, its records and methods of replenishment from the mid-fifties to the second half of the nineties of the 20th century. Thematically, it analyses the impact of the legislative regulations of different levels (government regulations, laws, decrees, instructions etc.) and their realisation by the archives. It also refers to the replenishment of the archival heritage by the pre-archival care's administration, acquisitions (purchases) or delimitations from abroad.

Key words: archival heritage, archives, archival fond/collection, archival document, taking over, delimitation

Príspevok sa zaoberá legislatívnymi úpravami inštitútu archívne dedičstvo, jeho evidenciou a spôsobmi doplnovania od polovice päťdesiatych rokov do druhej polovice deväťdesiatych rokov 20. storočia s presahom do prijatia v súčasnosti platného zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov, rozoberá vplyv legislatívnych predpisov rôznej úrovne (zákony, vládne nariadenie, vyhlášky, nariadenia, pokyny a pod.) a ich realizáciu archívmi v rámci výkonu predarchívnej starostlivosti (vyraďovanie a preberanie archívnych dokumentov), akvizíciami (nákupom) či delimitáciami zo zahraničia.

Legislatívne úpravy o archívnom dedičstve

Vládne nariadenie č. 29/1954 o archívniectve

Jedným zo zásadných prínosov vládneho nariadenia č. 29/1954 o archívniectve (ďalej len „vládne nariadenie“) bol inštitút jednotného štátneho archívneho fondu¹, ktorého kreovanie napriek evidentnému vplyvu sovietskeho archívniectva prinieslo v poslednej chvíli záchranu mnohých dovtedy až bezprizorných archívnych dokumentov nedoceneniteľnej kultúrnej, historickej a spoločenskej hodnoty.

Inštitút jednotného štátneho archívneho fondu vládne nariadenie charakterizuje podľa § 2 ako „*súbory písomností a dokumentov archívnej povahy, ktoré vznikli z činnosti štátnych orgánov ich ústavov a zariadení, socialistických právnických osôb, najmä národných a iných podnikov, ktoré spravujú národný majetok, ako aj ich právnych predchodcov, ..., pokiaľ boli vytriedené podľa predpisov pre skartá-*

¹ Jednotný štátny archívny fond bol zákonom SNR č. 149/1975 Zb. o archívniectve premenovaný na Jednotný archívny fond Slovenskej socialistickej republiky a zákonom č. 395/2002 Z. z. opätovne premenovaný na Archívne dedičstvo Slovenskej republiky. V ďalšom texte sa používa posledný názov v skrátenom tvare „archívne dedičstvo“.

ciu... “. Pri hlbšom skúmaní dikcie uvedeného paragrafu však zistujeme, že boli opomenuté archívne dokumenty, ktorých vlastníkmi boli nielen fyzické osoby, ale aj právnické osoby mimo socialistického sektora. Taktiež chýba charakteristika štátnych orgánov, ktoré sa mohli vykladať buď veľmi úzko, alebo veľmi široko (iba orgány štátnej správy?, samosprávne orgány pred roka 1945? a pod.).² Tak isto je zrejmé, že začlenenie archívnych dokumentov do jednotného štátneho archívneho fondu bolo v podstate podmienené „vytriedením podľa predpisov pre skartáciu“, čo sa nám v mnohých prípadoch zdá byť až absurdné.

Po krátkej analýze ustanovenia § 2 sa potom veľmi zvláštne javí § 11 ods. 2, podľa ktorého „minister vnútra môže tiež určiť výnimky pre niektoré archívne celky zvláštneho významu“. Výnimky sa však bližšie nikde nešpecifikujú. Nie je jasné, či ide o výnimky pri preberaní archívnych fondov, alebo o výnimky z ich zaradenia do správy príslušného štátneho archívu a pod. Okrem toho v nariadení chýba charakteristika archívnych celkov zvláštneho významu.

V súvislosti so zavádzaním vládneho nariadenia treba pripomenúť aj vyhlášku ministra vnútra č. 153/1956 Ú. I. (Ú. v.) o archívoch hospodárskych a rozpočtových organizácií, ktorá objektívne významnou mierou prispela k zachovaniu archívnych dokumentov podnikov tým, že nariadila zriadenie podnikových archívov a o ich archívnych dokumentoch prehlásila, že tvoria súčasť jednotného štátneho archívneho fondu.³

Zákon SNR č. 149/1975 Zb. o archívniectve a úprava MV SSR č. 22/1976 Ú. v. SSR

Zmenené spoločenské, hlavne štátoprávne zmeny od roku 1969, ako aj k lepšiemu zmenené postavenie slovenského archívniectva si vyžiadalo prijatie novej legislatívnej normy, ktorou sa stal zákon SNR č. 149/1975 Zb. o archívniectve. Tento zákon zaviedol termín Jednotný archívny fond Slovenskej socialistickej republiky definovaný v § 5 takto: „Archívne dokumenty **vedené v evidencii** na území Slovenskej socialistickej republiky tvoria Jednotný archívny fond Slovenskej socialistickej republiky (ďalej len „Jednotný archívny fond“) bez ohľadu na to, či sú v socialistickej spoločenskej vlastníctve alebo v osobnom vlastníctve, prípadne v súkromnom vlastníctve“.

Spôsob vedenia evidencie archívnych dokumentov a zloženie Jednotného archívneho fondu SSR bližšie určovala úprava MV SSR č. 22/1976 Ú. v. SSR⁴, ktorá ju v § 10 definovala ako „súbory archívnych dokumentov a jednotlivé archívne dokumenty, ktoré nie sú súčasťou týchto súborov a sú v evidencii podľa tejto úpravy“. Zákon a ani úprava opätovne neupravili správu archívnych dokumentov vzniknutých z činnosti ozbrojených zložiek, t. j. armády a polície v prospech štátneho archívniectva riadeného ministerstvom. Pokus o riešenie evidencie archívnych dokumentov vo vlastníctve občanov a nesocialistických organizácií nepriniesol z rôznych príčin

² Bol by treba hlbší výskum socialistického právneho poriadku.

³ § 14 vyhlášky ministra vnútra č. 153/1956 Ú. I. (Ú. v.).

⁴ Úprava Ministerstva vnútra Slovenskej socialistickej republiky č. 22/1976 Ú. v. SSR o spôsobe vedenia evidencie archívnych dokumentov a o zložení Jednotného archívneho fondu Slovenskej socialistickej republiky.

želateľný výsledok a skoncentroval sa iba na ich spravovanie štátnymi archívami, ktoré ich prevzali na základe depozitných zmlúv. Ustanovenia zákona a tejto úpravy sa tak de facto netýkali nezaevidovaných archívnych dokumentov.

Zákon SNR č. 571/1991 Zb.,

ktorým sa mení a dopĺňa zákon SNR č. 149/1975 Zb. o archívniectve

Ustanovenie o jednotnom archívnom fonde podľa zákona č. 571/1991 Zb. sa oproti zákonu č. 149/1975 Zb. zmenilo v súvislosti so zmenenými spoločenskými pomermi po novembri 1989 na „*Archívne dokumenty vedené v evidencii na území Slovenskej republiky tvoria Jednotný archívny fond Slovenskej republiky (ďalej len „Jednotný archívny fond“)* bez ohľadu na ich vlastníka. Jednotný archívny fond je súčasťou národného kultúrneho dedičstva a bohatstva.“

Novela opätovne neriešila problém archívnych dokumentov, ktoré neboli zapísané v oficiálnej evidencii archívov alebo ministerstva vnútra. Pozitívom je, že jednotný archívny fond bol zaradený do širšieho rámca a stal sa súčasťou národného kultúrneho dedičstva, dovtedy spravovaného iba na to špecializovanými kultúrnymi inštitúciami (múzeá, galérie, knižnice).

Zákon NR SR č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach

a doplnení niektorých zákonov

Prijatím v súčasnosti platného zákona sa inštitút archívneho dedičstva nanovo definoval v § 2 ods. 5 v znení: „*Archívne dedičstvo Slovenskej republiky (ďalej len „archívne dedičstvo“)* je súbor archívnych dokumentov, archívnych fondov a archívnych zbierok (ďalej len „archívny dokument“), okrem cudzích archívnych dokumentov, zapísaných v Evidencii archívneho dedičstva Slovenskej republiky (ďalej len „evidencia archívneho dedičstva“). Znenie § 2 ods. 5 je pri charakteristike obsahu archívneho dedičstva bližšie k archívnej metodike a praxi archívov, avšak znovu ho obmedzuje iba na zapísané archívne dokumenty.

Uvedený odsek dopĺňa osobitné ustanovenie uvedené v § 3 ods. 1, podľa ktorého „*Archívne dedičstvo je súčasťou kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky. Štát je povinný zabezpečiť zachovanie archívneho dedičstva a každý je povinný mu pri tom poskytnúť súčinnosť.*“ Treba konštatovať, že zákon v tejto časti nadviazal na predošlý právny predpis, ba ho prekonal tým, že zaviazal povinnosťami nielen občanov, právnické osoby a archívy vôbec, ale aj samotný štát.

Evidencia archívneho dedičstva

Do vydania vládneho nariadenia nebolo známe množstvo archívnych dokumentov, viac-menej ani druhy archívnych fondov, ich štruktúra, stav spracovania a pod. napriek tomu, že v rokoch 1952 – 1953 na podnet Slovenskej archívnej komisie bol vyhotovený ich súpis, ktorý sa však ukázal ako nekompletný vo všetkých uvedených kritériách.

Potreba evidencie sa stala akútnou nielen preto, lebo si ju vyžadovala charakteristika jednotného štátneho archívneho fondu podľa vládneho nariadenia, ale aj praktické potreby, hlavne pri využívaní archívnych dokumentov. Jej zámerom bolo zistenie stavu archívnych dokumentov, ich množstva, scelovanie archívnych fondov a ich

umiestnenie podľa územnej a vecnej kompetencie jednotlivých krajských archívov a archívov národných výborov. Územnú a vecnú kompetenciu týchto archívov určovalo úradné oznámenie ministerstva vnútra.⁵ Postupne sa zavádzala od roku 1955 do roku 1958 najskôr v Štátnom slovenskom ústrednom archíve (ďalej len ŠSÚA) a v štátnych archívoch a neskôr aj v okresných a mestských archívoch.

Evidenciu jednotného štátneho archívneho fondu začali zavádzať a viesť na základe pokynov Slovenskej archívnej správy⁶ príslušné archívne oddelenia krajských správ ministerstva vnútra tak pre všetky typy štátnych archívov⁷, ako aj pre okresné a mestské archívy zriadené národnými výbormi.

Po zrušení archívnych oddelení krajských správ ministerstva vnútra v roku 1966 vedenie evidencie prešlo na príslušné štátne archívy a okresné archívy a na Slovenskú archívnu správu, ktorá ju aj dovtedy metodicky a kontrolne riadila a zároveň viedla ústrednú evidenciu archívnych fondov a zbierok nachádzajúcich sa na území Slovenska. Evidencia sa viedla a do súčasnosti vedie na evidenčných listoch, ktorých rubriky sa v priebehu rokov niekoľkokrát upravovali.

Aktuálne sa evidencie archívneho dedičstva vedie štátnymi archívmi a ministerstvom vnútra na evidenčných listoch povinne elektronicky.

Spôsoby dopĺňovania archívneho dedičstva

Vládnym nariadením určený obsah archívneho dedičstva zahŕňal iba archívne fondy evidované v novozriadených štátnych archívoch, prípadne od roku 1956 aj archívne fondy prevzaté ŠSÚA spolu s Pôdohospodárskym archívom a archívne fondy okresných a mestských archívov. Avšak do popredia sa dostávala otázka podchytenia všetkých archívnych dokumentov nachádzajúcich sa na Slovensku a otázka spôsobu ich preberania do príslušných typov archívov.

Územná a vecná pôsobnosť archívov pri preberaní archívnych dokumentov

V období pred prijatím vládneho nariadenia o archívnictve na Slovensku existovali tri etablované archívy: Archív Povereníctva vnútra, ktorý pôsobil od roku 1945, predtým Archív Ministerstva vnútra, zriadený premenovaním Krajinského archívu v roku 1939. Tento sa stal základom v roku 1952 vzniknutého Slovenského ústredného archívu. Ďalej Pôdohospodársky archív, zriadený v roku 1947 Povereníctvom pôdohospodárstva a pozemkovej reformy, a Ústredný banský archív, zriadený v roku 1950. V roku 1949 vznikli krajské archívy a v prvej polovici 50. rokov začali vznikať archívy národných výborov. Pôdohospodársky archív preberal archívne do-

⁵ Toto úradné oznámenie bolo spolu publikované ako odkaz k § 15 vyhlášky ministra vnútra č. 153/1956 Ú. v. o archívoch hospodárskych a rozpočtových organizácií v Úradnom vestníku z 31. júla 1956, čiastka 77, s. 477-480.

⁶ SAS-86/3-57 zo 14. 5. 1957 Smernica Slovenskej archívnej správy Povereníctva vnútra na zavedenie jednotného štátneho archívneho fondu.

⁷ Bližšie pozri: PIVOLUSKA, Ján. Slovenská archívna správa a prvé roky činnosti štátnych archívov na Slovensku. In *Slovenská archivistika*, 1989, roč. 24, č. 1, s. 51-52. Tiež: Slovenský národný archív (ďalej len SNA), fond (ďalej len f.) Slovenská archívna správa, škatuľa (ďalej len šk.) 16, č. sp. SAS-1854/21-56 Evidencia JŠAF v štátnych archívoch na Slovensku a jej priebeh.

kumenty, ktoré vznikli z činnosti súkromných pozemkových vlastníkov do ich zoštátnenia v roku 1945, pričom z dnešného pohľadu išlo o archívne dokumenty rodov, panstiev a veľkostatkov bez ohľadu na ich kultúrny, spoločenský alebo hospodársky význam z teritoriálneho hľadiska. Prekrývala sa a zdvojovala sa územná a vecná pôsobnosť hlavne Pôdohospodárskeho archívu so Slovenským ústredným archívom a tiež s krajskými archívmi. Do popredia sa tak dostávala neujasnená otázka príslušnosti archívnych fondov do jednotlivých typov archívov, ktorá sa upravila až začlenením ústredia Pôdohospodárskeho archívu do ŠSÚA a pobočiek Pôdohospodárskeho archívu do príslušných štátnych archívov.⁸

Prvou legislatívnou normou upravujúcou vecnú a územnú pôsobnosť ŠSÚA, štátnych archívov a archívov národných výborov (preberanie archívnych dokumentov) bolo úradné oznámenie ministerstva vnútra z roku 1956.⁹ Pôvodcovia archívnych dokumentov boli zúžení iba na hospodárske a rozpočtové organizácie. V prípade ŠSÚA sa dokonca uvádzajú iba slovenské národné orgány. V štátnych archívoch a v archívoch národných výborov sa mali v súlade s ich územnou pôsobnosťou archivovať archívne dokumenty vzniknuté z činnosti príslušných národných výborov a z činnosti podnikov a rozpočtových organizácií s pôsobnosťou na území kraja alebo okresu, ďalej rozpočtových organizácií rezortov školstva a kultúry, pracovných síl, miestneho hospodárstva a zdravotníctva a v prípade štátnych archívov aj rezortu spravodlivosti a Generálnej prokuratúry. Tento právny predpis nepozná nielenže inštitút právneho predchodcu, ale do minulosti siaha iba po vznik národných výborov.

Všetky archívne dokumenty, ktoré vznikli z činnosti hospodárskych a rozpočtových organizácií, okrem tých, ktoré patrili do archívnej starostlivosti uvedených štátnych archívov a archívov národných výborov, sa mali podľa vyhlášky ministra vnútra č. 153/1956 Ú. v. archivovať v podnikových archívoch.¹⁰ Ich archívne dokumenty boli vyhlásené za súčasť jednotného štátneho archívneho fondu.

Nad vecný rámec nielen úradného oznámenia ministerstva vnútra, ale aj vládneho nariadenia, avšak iba v prospech starostlivosti o archívne dokumenty, Slovenská archívna správa vydala smernicu¹¹, ktorou premenovala archívy národných výborov na okresné archívy a Archív mesta Bratislavy.

⁸ Bližšie pozri PIVOLUSKA, Ján. Slovenská archívna správa a prvé roky činnosti štátnych archívov na Slovensku II. In *Slovenská archivistika*, 1989, roč. 24, č. 2, s. 5-26.

⁹ Toto úradné oznámenie bolo spolu publikované ako odkaz k § 15 vyhlášky ministra vnútra č. 153/1956 Ú. v. o archívoch hospodárskych a rozpočtových organizácií v Úradnom vestníku z 31. júla 1956, čiastka 77, s. 477-480.

¹⁰ Vyhláška ministra vnútra z 13. júla 1956 č. 153/1956 Ú. v. o archívoch hospodárskych a rozpočtových organizácií. Zrušená bola vyhláškou Ministerstva vnútra SSR č. 22/1973 Zb. o podnikových archívoch, ktorá bola nahradená vyhláškou Ministerstva vnútra SSR č. 62/1976 Zb., ktorou sa upravujú niektoré podrobnosti o zriaďovaní, zrušovaní a organizácii podnikových archívov. Posledne menovaná bola zrušená zákonom č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov.

¹¹ Zbierka inštrukcií pre výkonné orgány NV, ročník 1958, čiastka 2, por. č. 14. Inštrukcia Povereníctva vnútra č. SAS-492/23-57 z 10. januára 1958 – Smernice pre organizáciu, riadenie a činnosť okresných a mestských archívov. Príloha.

Čo je však z nášho pohľadu dôležitejšie, o. i. rozšírila vecnú pôsobnosť okresných archívov v zhromažďovaní a preberaní archívnych dokumentov aj na archívne fondy miestnych národných výborov, právnych predchodcov okresných národných výborov a miestnych národných výborov; zaniknutých podnikov, spolkov, fár, spoločenských a iných inštitúcií a na osobné fondy, ktoré vznikli z verejnej (politickej, vedeckej, literárnej, umeleckej a. i.) činnosti osôb, ktoré žili alebo pôsobili v okrese. Obdobne bola upravená aj vecná pôsobnosť mestských archívov.

Okresné a mestské archívy tiež mali archívovať smernicou nazvaný „*dokumentárny materiál*“, ktorý tvorili vyhlášky, plagáty, letáky, programy rôznych kultúrno-osvetových akcií, jednotlivé čísla novín, časopisov, výstrižky; taktiež fotografie významných osôb, historických a umeleckých pamiatok, stavieb a krajiny; do tejto skupiny boli tiež zaradené dokumentárne filmy, zvukové pásy a iné druhy filmových a zvukových záznamov o významných udalostiach okresu alebo mesta. Patrili sem tiež reprodukcie máp a plánov a rôzne grafické listy (drevoryty, litografie, medirytiny). Smernica vyslovene uvádza, že „*z dokumentárneho materiálu, pokiaľ nie je súčasťou archívnych fondov, vytvárajú sa v archíve zbierky.*“

Osobitným ustanovením smernica upravuje tiež preberanie archívnych dokumentov, ktoré svojím významom presahujú územie okresu, resp. mesta alebo kraja. Takéto archívne dokumenty preberajú štátne archívy alebo Štátny slovenský ústredný archív.

Na záver v súlade s § 2 vládneho nariadenia vyhlasuje všetky „*archívne fondy a zbierky*“ uložené v okresných a mestských archívoch za súčasť jednotného štátneho archívneho fondu.

V súlade s reorganizáciou štátnej správy v roku 1960 došlo aj k úprave organizácie štátnych, okresných a mestských archívov. Podľa nového územno-správneho členenia štátu bola upravená aj ich územná pôsobnosť. Mestské archívy boli organizačne zlúčené s príslušnými okresnými archívmi, a teda aj ich archívne fondy sa stali súčasťou okresných archívov. Táto zmena sa nedotkla Archívu mesta Bratislavy.

Úradné oznámenie ministerstva vnútra (pozri pozn. č. 9) doplnila a rozšírila smernica ministerstva vnútra účinná od 1. februára 1964, ktorá upravovala archivovanie (v texte smernice ukladanie) archívnych dokumentov v štátnych archívoch a v archívoch národných výborov.¹² Vychádzala z úradného oznámenia ministerstva vnútra, mala jeho ideovú podstatu a bližšie určovala orgány rezortu spravodlivosti, ktoré mali byť preberané ústrednými, štátnymi, okresnými a mestskými archívmi. Upravila tiež preberanie tzv. spoločenských organizácií a všeobecne takých „*úradov, orgánov, inštitúcií a organizácií, ktoré nie sú riadené ani spravované národnými výbormi.*“

Po organizačných zmenách v organizácii archívov priamo riadených Slovenskou archívnu správou v roku 1968 a 1969¹³ ich vecnú a územnú pôsobnosť vo všetkých

¹² Zbierka smerníc pre národné výbory, ročník 1964, čiastka 2, por. č. 3. Smernice Ministerstva vnútra o ukladaní archívneho materiálu v štátnych archívoch a archívoch národných výborov. Pozn.: Smernica dodnes nebola zrušená iným právnym predpisom.

¹³ Uznesením Predsedníctva Slovenskej národnej rady č. 19 z 12. februára 1968 bol od 1. júla 1968 z hospodárskeho oddelenia Štátneho slovenského ústredného archívu v Banskej Štiavnici

odborných archívnych činnostiach upravovali štatúty zo 4. decembra 1970, účinné od 1. januára 1971.¹⁴ Zatiaľ čo v štatúte ŠSÚA sa uvádzajú iba veľmi všeobecne pôvodcovia, ktorých archívne dokumenty spravuje (národné orgány SSR, ústredné orgány, úrady, inštitúcie a pod.), štatút Ústredného banského archívu je konkrétnejší. Do archívnej starostlivosti sa dostali archívne dokumenty nielen štátnej banskej správy a ich právnych predchodcov, ale aj banskopolicajných úradov, súdov, bratských pokladníc, banského školstva, komorských panstiev, erárnych lesných úradov a riaditeľstiev podnikov, závodov rudných, uhoľných a nerudných baní, podnikov na ťažbu a priemyselné spracovanie ropy, živíc a zemného plynu, hút, železiarní a strojárni, banských výskumných, projektových a stavebných organizácií a pod., zaoberajúcich sa banskou činnosťou vykonávanou podľa zákona č. 41/1957 Zb. o využití nerastného bohatstva (banský zákon). Významný posun v identifikácii pôvodcov archívnych dokumentov je evidentný aj v štatúte štátnych archívov. Okrem doteraz uvádzaných pôvodcov archívnych dokumentov krajského charakteru, štatút už uvádza nielen bývalé župy a župné úrady, ich orgány a inštitúcie, ale aj ich právnych predchodcov a *expressis verbis* i „*feudálnych vlastníkov, rodov, panstiev, statkárov, správy ich majetkov*“, taktiež „*písomné pozostalosti významných osôb, ktoré v záujmovom území štátnych archívov žili alebo pôsobili (politicky, vedecky, literárne, umelecky a pod.)*“ a „*rôzny dokumentárny materiál, ktorý zachytáva historické udalosti...*“. Všetky archívne dokumenty, ktoré archivovali uvedené archívy, boli ich štatútmi vyhlásené za súčasť jednotného štátneho archívneho fondu. Riaditelia ústredných štátnych archívov na svojej porade 25. – 26. mája 1971 „*ocenili vysokú úroveň vydaných štatútov, ktoré dokumentujú postavenie a spoločenskú vážnosť archívnictva v našej socialistickej spoločnosti. Poukázali aj na praktickú aplikáciu jednotlivých článkov štatútov.*“¹⁵

Prijatím zákona SNR č. 149/1975 Zb. o archívnictve sa po prvý raz v legislatívnom predpise takejto úrovne uvádza aj vecná pôsobnosť štátnych archívov. V súlade s predchádzajúcimi predpismi nižšej úrovne v podstate upravuje túto oblasť činnosti archívov iba veľmi všeobecne, avšak v prípade Štátneho ústredného archívu Slovenskej socialistickej republiky uvádza aj „*...ďalšie archívne dokumenty celoslovenského významu...*“, čo umožňovalo veľmi široký výklad tohto ustanovenia. Zákon a ďalšie legislatívne normy na nižšej úrovni upravovali aj vecnú pôsobnosť podnikových a osobitných archívov.¹⁶ Územné obvody štátnych oblastných archívov, ktoré

zriadený Ústredný banský archív v Banskej Štiavnici. Slovenská archívna správa využijúc zrušenie krajských národných výborov a krajskej územnej organizácie od 1. júla 1969 osamostatnila pobočky štátnych archívov v Bytči, Levoči, Nitre a v Prešove a zriadila z nich samostatné štátne archívy.

¹⁴ SAS 184/23-70 – Dočasný štatút Štátneho slovenského ústredného archívu; SAS 280/23-70 – Dočasný štatút Ústredného banského archívu v Banskej Štiavnici; SAS-360/23-1970 – Dočasný štatút štátnych archívov. V jeho prílohe bola uvedená ich územná pôsobnosť.

¹⁵ BEŇKO, Ján. Porada riaditeľov ústredných a štátnych archívov. In *Slovenská archivistika*, 1972, roč. 7, č. 1, s. 201.

¹⁶ Vyhláška MV SR č. 62/1976 Zb., ktorou sa upravujú niektoré podrobnosti o zriaďovaní, zrušovaní a organizácii podnikových archívov. Úprava MV SR č. 16/1976 Ú. v. SSR, ktorou sa upravujú niektoré podrobnosti o zriaďovaní, zrušovaní, organizácii a činnosti archívov organizácií osobitného významu.

nekopírovali územnú organizáciu štátnej správy, sa mali upraviť všeobecne záväzným právnym predpisom. Konkrétnejšia vecná pôsobnosť štátnych ústredných archívov a štátnych oblastných archívov na úseku preberania a správy archívnych dokumentov v nasledujúcom období vychádzala z ich štatútov. Tento úsek odborných archívnych činností a územné obvody štátnych archívov boli legislatívne určené až zákonom č. 395/2002 Z. z. a vyhláškou Ministerstva vnútra Slovenskej republiky č. 628/2002 Z. z.¹⁷

Ani prijatím zákona č. 222/1996 Z. z. o organizácii miestnej štátnej správy sa vo veľkej miere nemenil územný rozsah obvodov štátnych okresných archívov. Vecná pôsobnosť na úseku preberania archívnych dokumentov sa však rozdelením verejnej správy na štátnu správu a samosprávu a zánikom národných výborov zákonom č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení rozšírila o samosprávne orgány obcí a miest a o ich zariadenia a organizácie.

Preberanie archívnych dokumentov archívmi po vyrad'ovacom konaní a mimo vyrad'ovacieho konania

Základným predpokladom prevzatia archívnych dokumentov archívom je väčšinou realizácia riadneho vyrad'ovacieho konania. V počiatkoch štátneho archívnictva sa však vo všetkých normách zdôrazňuje úloha a význam vyrad'ovania registratúrnych záznamov na úkor preberania archívnych dokumentov. Vyrad'ovacie konania, v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch 20. storočia zúžene klasifikované ako skartácia, sa nielen významnou mierou zaslúžili o doplnenie archívneho dedičstva, ale zároveň aj o jeho ochudobnenie. Vzhľadom na to, že začiatkom päťdesiatych rokov priebežné vykonávanie vyrad'ovacích konaní nebolo na požadovanej odbornej úrovni, pretože nielen zamestnanci, ale aj vedúci predstavitelia národných výborov nepochopili základný zmysel a účel tejto činnosti, často dochádzalo k ničeniu archívnych dokumentov a registratúr. Rozsah ničenia bol až taký rozsiahly, že Povereníctvo vnútra muselo vydať pokyn¹⁸ všetkým typom národných výborov, v ktorom sa uvádza: „Pri revíziách vykonaných u správnych úradov sa zistilo, že národné výbory škartujú úradné spisy bez vykonania odbornej archívnej prehliadky. Často dochádza k vyradeniu spisového materiálu a odpredaju tohto do Sberu, hoci mal zostať zachovaný. K vyradeniu archívnych spisov dochádza najčastejšie z príčin nevhodného umiestnenia týchto vo vlhkých miestnostiach, kde archiválie vlivom vlhka plesnivujú a národné výbory, aby sa zbavili takto nahnívajúcich spisov, odpredávajú ich do Sberu bez ohľadu na ich historickú cenu. V archívnych miestnostiach ukladajú často rôzne vyradené predmety. Takto sa umožňuje prístup k archiváliám aj nepovolánym osobám a stáva sa, že z archívov, ktoré nie sú zverené dozoru zodpovedným osobám,

¹⁷ Zákon č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Príloha č. 1 – Názvy, sídla a územné obvody štátnych archívov s regionálnou územnou pôsobnosťou a ich pobočky. Vyhláška MV SR č. 628/2002 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov, § 15 Hodnotenie a vyrad'ovanie registratúrnych záznamov a preberanie archívnych dokumentov.

¹⁸ Zbierka obežníkov pre KNV, roč. III (1951), č. 24, por. č. 252. Obežník Povereníctva vnútra č. Arch.-055.8-B-1951/21 z 3. apríla 1951 – Verejné archívy na Slovensku – ochrana.

miznú mnohé cenné dokumenty bez stopy.“ Z uvedených dôvodov Povereníctvo vnútra týmto obežníkom pozastavilo vyrad'ovanie registratúrnych záznamov a okresným národným výborom „*nakoľko sa starajú o býv. župné archívy a spisovne býv. okresných úradov*“ nariadilo, aby sa postarali o umiestnenie registratúrnych záznamov v suchých priestoroch vyhovujúcich protipožiarnym predpisom. Taktiež im nariadilo ihneď určiť a poveriť zodpovedného zamestnanca dozorom a správou archívu a tam, kde nie sú odborne vyškolení archivári, ponechať a zachovať registratúry v pôvodnom registratúrnom usporiadaní. Premiestnenie archívov sa im povolilo až po dohode s príslušným krajským národným výborom. Národným výborom bolo tiež nariadené, aby až do vydania smernice Štátnou archívnou komisiou dbali o to, aby „*všetky kultúrno-historické pamiatky, pokiaľ sa zachovali, najmä listinný a spisový materiál v archívoch a spisovniach, boli chránené a starostlivo opatrované.*“

Na základe vykonaných prieskumov správy registratúry v roku 1951, pravdepodobne ako reakcia na predchádzajúci pokyn, Povereníctvo vnútra vydalo smernicu zn. I/1-055.9-1952 z 24. apríla 1952¹⁹ upravujúcu o. i. spôsob vyrad'ovania „*spisov*“ okresných úradov a obecných a obvodných notárskych úradov, dozor zamestnanca krajského archívu pri tejto činnosti, ktorý mal s konečnou rozhodovacou právomocou určiť, ktoré registratúrne záznamy majú dokumentárnu hodnotu a do ktorého archívu sa majú odovzdať. Pokyn zakazoval odovzdávať takéto dokumenty múzeám. Zároveň, a po prvýkrát, sa v tejto smernici publikoval aj prehľad písomností s trvalou dokumentárnou hodnotou.

Katastrofálna situácia v správe registratúrnych záznamov a archívnych dokumentov bola už natoľko vážna, že sa ňou zaoberala vláda. Výsledkom jej zasadnutia bolo prijatie uznesenia, ktoré upravovalo vyrad'ovanie registratúrnych záznamov publikované vo forme vyhlášky ministerstva vnútra č. 94/1953 Ú. v. o zásadách pre vyrad'ovanie (škartáciu) písomností. Napriek uvedeným skutočnostiam o ničení dokumentov sa na prvom mieste uvádza, že zásady sa vydávajú „*s prihliadnutím na surovinovú potrebu papierenského priemyslu*“ a až za týmto zdôvodnením nasleduje dokumentárna, historická a iná hodnota „*spisov a dokumentov*“. Vyhláška nariadila vyradiť všetky písomnosti, ktoré vznikli pred 1. májom 1945 v českých krajinách a pred 29. augustom 1944 na Slovensku (ods. 1), zároveň aj ponechať „*písomnosti a dokumenty dôležité z hľadiska štátneho, politického a historického, ako aj podklady a spisy, ktorých trvalé uchovanie je naďalej žiaduce z dôvodov hospodárskych, plánovacích, technických, výskumnických a všeobecne-dokumentačných*“ (ods. 5). Vo svojej prílohe nadväzujúcej na ods. 5 určuje archívy, ktoré majú preberať archívne dokumenty, spôsob a techniku vyrad'ovania, dozor nad vyrad'ovaním, určuje skartačné znaky a lehoty úschovy a napokon, v širšom zábere ako smernica zn. I/1-055.9-1952, uvádza prehľad písomností s trvalou dokumentárnou hodnotou. Vyhláška prikázala „*v záujme urýchleného vykonávania vyrad'ovacích prác*“, aby sa vo

¹⁹ Zbierka obežníkov pre KNV, roč. IV (1952), č. 30, por. č. 280 – Spisová služba na národných výboroch a dočasná úprava pre škartáciu písomností.

všetkých orgánoch verejnej moci, zariadeniach a v podnikoch riadne viedla správa registratúry a boli zabezpečené vhodné priestory na uloženie písomností.²⁰

Dlhodobé neriešenie problémov so správou registratúr a archívnymi dokumentmi všeobecne na celoštátnej úrovni, a na Slovensku obzvlášť, viedlo stranické a vládne orgány, ako obvykle, k vytvoreniu kampane vo vyradovaní registratúrnych záznamov. Kampaňovité riešenie tejto problematiky spočívalo v príkaze ústredným orgánom štátnej správy vydať do polovice roka od jej publikovania smernice na vyradovanie a vykonať také opatrenia, aby sa do troch mesiacov od ich vydania podľa nich realizovalo vyradovanie.²¹ Dôsledkom bolo neúmerne zaťaženie personálne aj tak podhodnotených krajských archívov, ktorých zamestnanci mali vykonávať dozor nad vyradovaním a nemohli sa venovať iným odborným prácam pri sústreďovaní archívnych fondov do archívov a už vôbec nie ich spracúvaniu a sprístupňovaniu.²²

Príkaz na okamžité začatie vyradovania bol vydaný smernicou Povereníctva vnútra č. I/1-055.6/8-1953 z 10. augusta 1953.²³ Okrem už spomenutých povinností a spôsobu vyradovania, jej súčasťou bol aj skartačný plán nazvaný ako „Soznam lehôt na vyradovanie písomností“ štruktúrovaný do tematických skupín, napr. akcia, bezpečnosť, pamiatky, pričom jednotlivé skupiny obsahovali vecné heslá s pridelenými skartačnými znakmi a lehotami uloženia. Okrem toho definovala vyradovanie ako „výber písomností, spisov a iných dokumentov, podliehajúcich trvalej archívnej úschove a vylúčenie materiálu už nepotrebného a bezcenného do stupy.“²⁴ Vyradovanie sa malo ukončiť vypracovaním súhrnnej správy krajským archívom a jej zaslaním Povereníctvu vnútra do 31. októbra 1953. Správa mala vyhodnotiť výsledky vyradovania v kraji, uviesť množstvo papiera odvezeného do „stupy“ v metrických centoch a napokon, čo je významné pre ďalšiu činnosť v tejto oblasti, tiež uviesť, ako sa zabezpečuje **pravidelné** vyradovanie, ktoré sa v budúcnosti má stať jedným z hlavných atribútov riadneho výkonu správy registratúry ich pôvodcami.

Súčasťou vtedajšieho jednotného štátneho archívneho fondu sa v rokoch 1956 až 1958 stali aj archívy hodnoverných miest prevzaté ŠSÚA – Bratislava, Jasov, Leles, kapitúl a zlomky archívov kláštorov. Do operatívnej správy štátnych archívov sa na základe dohody medzi ministerstvom vnútra a Štátnym cirkevným úradom prevzali archívne súbory 7 biskupstiev, 5 kapitúl, 4 hodnoverných miest a archív zrušeného rádu kartuziánov, resp. kamaldulov v Červenom Kláštore.²⁵ Začlenením Pôdohospo-

²⁰ Ods. 8 vyhlášky Ministerstva vnútra č. 94/1953 Ú. v. o zásadách pre vyradovanie (škartáciu) písomností.

²¹ Ods. 9 a ods. 10 vyhlášky Ministerstva vnútra č. 94/1953 Ú. v. o zásadách pre vyradovanie (škartáciu) písomností.

²² Pozri WATZKA, Jozef a kol. *Štátny archív v Bratislave. Sprievodca po archívnych fondoch*. Bratislava : Slovenská archívna správa Povereníctva vnútra, 1959, s. 7. Tiež KOČIŠ, Jozef. *Štátny archív v Bytči. Sprievodca po archívnych fondoch*. 1. vyd. Bratislava : Slovenská archívna správa Povereníctva vnútra, 1959, s. 5. Tiež PIVOLUSKA, ref. 7, s. 40-62.

²³ Zbierka obežníkov pre KNV, ročník 1953, č. 34, por. č. 47 – Smernice na vyradovanie písomností (škartáciu) na národných výboroch a na ich zložkách.

²⁴ Zbierka obežníkov pre KNV, ročník 1953, č. 34, por. č. 47 – Smernice na vyradovanie písomností (škartáciu) na národných výboroch a na ich zložkách.

²⁵ PIVOLUSKA, ref. 8, s. 12-13.

dárskeho archívu od 1. 1. 1956 do ŠSÚA sa do evidencie štátnych archívov prevzali aj archívne fondy rodov, panstiev, skonfiškovaných veľkostatkov, ktoré až do súčasnosti patria k najcennejším archívnym fondom pre poznanie dejín Slovenska do roku 1918. Podobne možno konštatovať aj o miestnych, rodových a spolkových archívoch, ktoré sa zrušením Archívu Slovenského národného múzea dostali do správy ŠSÚA v roku 1960.²⁶ Nemožno opomenúť archívne fondy z činnosti ústredných bankových inštitúcií, úradov, škôl, ktoré sa do evidencie dostali začlenením Ústredného bankového archívu do ŠSÚA od 1. 1. 1958.

K tvorbe archívneho dedičstva podstatne prispela smernica Povereníctva vnútra zn. SVV-1-1506/59 z 24. februára 1959²⁷, ktorá už určovala spôsob vyradovania, spoluprácu s archívnymi orgánmi pri tejto činnosti, periodicitu vyradovania, spôsob odovzdania vyradených archívnych dokumentov do trvalej archívnej starostlivosti príslušnému archívu a spôsob zničenia vyradených registratúrnych záznamov bez trvalej dokumentárnej hodnoty.²⁸ Definovala tiež pojem písomnosti a vysvetľovala termín vyradovanie ako *a) posudzovanie a plánovitý výber písomností s dovŕšenými uschovacími lehotami, b) rozhodovanie o odovzdaní týchto písomností do trvalej archívnej úschovy štátnym alebo okresným archívom, c) rozhodovanie o ich zničení*. Jej súčasťou bola tiež príloha štruktúrovaná podľa agend, v rámci nich podľa vecných skupín označených skartačnými znakmi a lehotami uloženia.²⁹

Po turbulentných rokoch pred vydaním vládneho nariadenia a v rokoch nasledujúcich táto smernica bola základom riadneho a pravidelného vyradovania registratúrnych záznamov a následného preberania archívnych dokumentov archívmi, na ktorej metodicky a odborne stavala úprava MV SSR č. 22/1976 Ú. v. SSR.³⁰

V rámci vyradovacích konaní v päťdesiatych rokoch prevzali archívy predchodcov národných výborov, ktorí sa do ich „registratúrnych stredísk“ preberali po úprave organizácie štátnej správy a súdnictva po roku 1948. Preberali sa hlavne okresné úrady, obvodné notárske a notárske úrady, daňové úrady, finančné správy, mestské úrady, okresné živnostenské spoločenstvá, fondové oddelenia Krajského úradu, úrady špecializovanej štátnej správy, ktoré existovali do roku 1949, okresné sudy, fondové oddelenia krajských súdov a pod.

²⁶ SEDLÁK, František – ŽUDEL, Juraj – PALKO, František. *Štátny slovenský ústredný archív v Bratislave. Sprievodca po archívnych fondoch I. Oddelenie feudalizmu*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1964, s. 11.

²⁷ Zbierka obežníkov pre výkonné orgány NV, roč. 1959, čiastka 3, por. č. 24 – Ukladanie a vyradovanie (skartácia) písomností na výkonných orgánoch národných výborov. Zrušila dovtedy platnú smernicu Povereníctva vnútra. Inštrukcia Povereníctva vnútra č. SAS-492/23-57 z 10. januára 1958 – Smernice pre organizáciu, riadenie a činnosť okresných a mestských archívov. Príloha.

²⁸ Tieto zásady platili až do prijatia vyhlášky MV SSR č. 63/1976 Zb., ktorou sa určujú kritériá na posudzovanie písomností ako archívnych dokumentov a upravujú niektoré podrobnosti o postupe pri vyradovaní (škartácii) písomností. Touto legislatívnou normou bola zrušená vyhláška Ministerstva vnútra č. 94/1953 Ú. v. o zásadách pre vyradovanie (škartáciu) písomností.

²⁹ Bol ním „Prehľad spisových ukladacích znakov, uschovacích lehôt a vyradovacích značiek pre písomnosti výkonných orgánov národných výborov“.

³⁰ Pozri pozn. č. 4.

Ku koncu roka 1960 ŠSÚA a štátne archívy evidovali 56 277,40 bm a 144 834 kusov jednotlivín archívnych dokumentov. Súhrnné údaje za okresné archívy nie sú známe.

Po reforme ústavnoprávneho usporiadania Československa a reformou verejnej správy v roku 1960 sa do štátnych a okresných archívov preberali často „nepreškartované“ registratúry zrušených slovenských orgánov verejnej správy – povereníctiev, ako aj krajských a okresných národných výborov, súdov a prokuratúr (krajské sudy, štátne zastupiteľstvá), spoločenských organizácií, lesného hospodárstva a pod. S nimi sa preberali aj archívne dokumenty hospodárskych organizácií a inštitúcií v ich zriaďovateľskej pôsobnosti. Vzhľadom na zlé priestorové podmienky všetkých typov štátnych archívov mnohé archívne dokumenty boli ponechané v správe právnych nástupcov zrušených orgánov a organizácií, prípadne sa pristúpilo k vnútornému vyradovaniu už prevzatých archívnych fondov. Za obdobie rokov 1961 – 1965 ŠSÚA a štátne archívy prevzali 13 110,7 bm. Celkové množstvo archívnych dokumentov ku koncu roka 1965 v týchto archívoch vzrástlo na 64 463,49 bm a 180 624 jednotlivín. V okresných a mestských archívoch bolo archivovaných 54 860 bm archívnych dokumentov.

Po štátových zmenách v usporiadaní Československa na základe ústavného zákona o československej federácii platných od 1. januára 1969 došlo aj k zmenám v územnom usporiadaní Slovenska. Pred štátnymi archívmi stáli úlohy v preberaní registratúr, resp. archívnych dokumentov zrušených orgánov verejnej správy a ich organizácií. Vo zvýšenej miere sa preberali archívne dokumenty z činnosti zrušených krajských národných výborov a postupne aj ich organizácií, či už spoločenského, alebo hospodárskeho charakteru. Preberanie archívnych dokumentov okresnými archívmi neustále narážalo na nedostatok vhodných priestorov. V rokoch 1966 – 1970 štátne archívy prevzali viac ako 4 000 bm archívnych dokumentov. Po úbytkoch, hlavne vnútorným vyradovaním, evidovali štátne archívy viac ako 127 000 bm archívnych dokumentov (ŠSÚA a štátne archívy 65 343 bm a okresné archívy spolu s mestskými archívmi 62 002 bm).

Na starostlivosť o registratúrne záznamy pôvodcov a spôsob ochrany, vyradovanie a preberanie archívnych dokumentov, ktoré boli dovtedy upravované síce záväznými, avšak iba smernicami Povereníctva vnútra, malo vplyv prijatie zákona č. 149/1975 Zb. o archívnictve. V období po jeho prijatí sa archívy vo zvýšenej miere začali podieľať nielen na konečnej fáze starostlivosti o archívne dokumenty (vyradovanie a preberanie), ale tak ako im to umožňoval tento zákon, začali poskytovať pomoc pôvodcom registratúr ešte pred prevzatím archívnych dokumentov do archívu. Pri tejto činnosti im významne pomohol súbor metodických materiálov, ktoré boli vypracované Archívnou správou MV SSR (zásady pre prieskum spisovej a skartačnej činnosti, zavedenie štruktúrovanej evidencie pôvodcov v predarchívnej starostlivosti, zavedenie spisov o fonde a napokon zavedenie kategorizácie orgánov a organizácií v roku 1983). Štátne archívy svojím metodickým usmerňovaním, ako aj ovplyvňovaním úrovne správy registratúry vykonávaním prieskumov a kontrol registratúrnych stredísk, inštruktážami a školeniami ich zamestnancov tak postupne vstupovali do organizácie a riadenia správy registratúry ešte predtým, než došlo k vyradovaciemu konaniu.

K roku 1981 (teda za roky 1976 – 1980) sa do štátnych ústredných a štátnych oblastných archívov a do Archívu mesta Bratislavy prevzalo 5 096,53 bm archívnych dokumentov a 4 820 jednotlivín, vrátane cirkevných matrik. V týchto archívoch sa archivovalo 70 676,01 bm a 220 324 jednotlivín. Štátne okresné archívy a Archív mesta Košice prevzali v týchto rokoch 6 717 bm archívnych dokumentov.

Za roky 1981 – 1985 boli prírastky do ústredných, štátnych oblastných archívov a Archívu mesta Bratislavy 6 860,46 bm a 29 399 jednotlivín. Stav ku koncu roka 1985 bol 67 007,81 bm archívnych dokumentov.

V roku 1990 bolo v štátnych ústredných archívoch, štátnych oblastných archívoch a v Archíve mesta Bratislavy archivovaných 69 530,84 bm archívnych dokumentov.

Zvýšené množstvo úloh pri preberaní a dopĺňovaní archívneho dedičstva stálo pred archívmi po roku 1989, keď dochádzalo k transformácii spoločenského zriadenia z totalitného štátu na štát demokratický. Medzi prvými boli do Štátneho ústredného archívu SSR na základe zákona č. 496/1990 Zb. o navrátení majetku Komunistickej strany Československa ľudu Českej a Slovenskej Federatívnej republiky v rokoch 1990 – 1991 prevzaté registratúry Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska, Ústavu marxizmu-leninizmu, Hlavného výboru Komunistickej strany Slovenska pri Ministerstve vnútra Slovenskej socialistickej republiky, Celούtvarového výboru Komunistickej strany Slovenska pri Správe Zboru národnej bezpečnosti hl. m. Bratislavy a Západoslovenského kraja, Fakulty Vysokej školy politickej Ústredného výboru Komunistickej strany Československa a dokumenty Slovenského ústredného výboru Socialistického zväzu mládeže.³¹ Príslušné štátne oblastné archívy preberali krajské výbory Komunistickej strany Slovenska. Prijatím zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení došlo k obnoveniu samosprávy obcí a zákonom č. 472/1990 Zb. o organizácii miestnej štátnej správy k vytvoreniu dvojstupňovej sústavy obvodných (121) a okresných úradov (38), popri ktorých vznikli aj niektoré špecializované úrady miestnej štátnej správy. Štruktúra národných výborov ako dvojjedíných orgánov štátnej správy a samosprávy tým zanikla. Úlohy štátnych archívov boli jasné – čo najskôr prevziať archívne dokumenty miestnych, okresných a krajských národných výborov do svojej archívnej starostlivosti.

Výsledky práce archívov v mnohých prípadoch nezodpovedali vynaloženému úsiliu a námahe archivárov, pretože nielen v období socializmu, ale aj v súčasnosti neustále narážajú na neoprávnené nepochopenie a podozrievavosť zo strany pôvodcov registratúr. Vo veľkej miere to bolo vidieť po roku 1989. Jedným z výsledkov transformácie spoločnosti po roku 1989 bola aj privatizácia štátnych podnikov, pričom tie, ktoré v trhovej ekonomike neobstáli alebo boli vytunelované, sa dostali do likvidácií a konkurzov a vo veľkej miere dochádzalo k ničeniu ich registratúr a archívnych dokumentov. Ich likvidácie a konkurzy „*priniesli chaos, zmätky a ničenie písomností v nebyvateľnej miere (snáď ani svetová vojna nezničila toľko dokumentov ako prvá polovica deväťdesiatych rokov!*).“³² V tejto súvislosti by bolo

³¹ Bližšie pozri KAČKOVIČOVÁ, Mária. Informácia o prevzatí písomností KSS a SZM do Slovenského národného archívu. In *Slovenská archivistika*, 1992, roč. 27, č. 2, s. 182-188.

³² MUNKOVÁ, Mária. Predarchívna starostlivosť vo svetle posledných dvoch desaťročí. In *Archívy po roku 1989. Víťazstvá a prehry*. Zborník príspevkov zo XIV. archívnych dní v Slovenskej republike. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2011, s. 40.

vhodné porovnať opisy archívnych fondov podnikových archívov uvedených v trojzväzkovej publikácii so skutočným stavom ich evidencie podľa evidenčných listov archívnych fondov Archívneho dedičstva SR v príslušných štátnych archívoch.³³

Napriek tomu štátne archívy prevzali stovky bežných metrov archívnych dokumentov, ktoré vznikli z činnosti hospodárskych, spoločenských a kultúrnych organizácií v ich územnom obvode.

Mimo vyradovacieho konania štátne archívy preberali veľmi málo archívnych dokumentov, avšak obsahovo veľmi citlivých a z hľadiska poznania histórie veľmi dôležitých. Už v roku 1958 sa z Archívneho a študijného ústavu Ministerstva vnútra začali vracat', mnohokrát nekompletné, dokumenty vzniknuté v období existencie vojnovnej Slovenskej republiky 1939 – 1945, ktoré tam boli odovzdané v rokoch 1949 – 1950 a 1955 – 1956 na účely ich tzv. „vyťažovania“ bezpečnostnými zložkami, hlavne však Štátnou bezpečnosťou. Na Slovensko sa vrátili aj dokumenty Krajiniského úradu v Bratislave, Policajného komisariátu v Komárne, četníckych staníc a pod. Postupne boli v rokoch 1958, 1963, 1964, 1968, 1990 a 1991 vrátené napr. archívne fondy Demokratickej strany, Karpatendeutsche Partei, Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, ústredných orgánov vojnovnej Slovenskej republiky. V týchto rokoch ministerstvo vnútra, resp. federálne ministerstvo vnútra vrátilo 7 974 škatúl archívnych dokumentov.³⁴

Preberanie akvizíciami

Zákon č. 149/1975 Zb. o archívniectve upravil a po prvý raz vzal na vedomie fakt, že archívne dokumenty sa môžu nachádzať aj mimo etablovaného systému archívov, teda i vo vlastníctve súkromných osôb. Dôležitým, z pohľadu prevzatia takýchto archívnych dokumentov do vlastníctva štátu, bolo ustanovenie o práve štátu na ich prednostnú kúpu. Z toho dôvodu bola v roku 1976 ako pomocný a poradný orgán riaditeľňa Archívnej správy Ministerstva vnútra SSR zriadená ohodnocovania komisia, ktorá fungovala do roku 1991 a jej zásluhou sa do štátnych archívov prevzali archívne dokumenty vzniknuté od 13. až po 20. storočie. Z tých najzaujímavejších treba spomenúť listinu Bela IV. z roku 1262, časti rodových archívov Bohušovcov, Huňadyovcov, Ordódyovcov, Berzeviciovcov, Zmeškalovcov či Lehockých, ktoré sú bohaté na stredoveké listiny, iné majetkovoprávne písomnosti či zaujímavú korešpondenciu. Komisia tiež o. i. odkúpila osobné archívy alebo ich torzá, a to napr. priekopníka röntgenológie Dr. Vojtecha Alexandra, akademika Miloša Gosiorovského, právnik a politika Vladimíra Fajnora, národohospodára a politika Milana

³³ EPERJEŠI, Štefan a kol. *Podnikové archívy na Slovensku 1. Východoslovenské podnikové archívy. Prehľad archívnych fondov do znárodnenia*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1966, 171 s. Tiež LAUBERTOVÁ, Agnesa a kol. *Podnikové archívy na Slovensku 2. Stredoslovenské podnikové archívy. Prehľad archívnych fondov do znárodnenia*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1966, 163 s. Tiež KÓŠA, Pavel a kol. *Podnikové archívy na Slovensku 3. Západoslovenské podnikové archívy. Prehľad archívnych fondov do znárodnenia*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1966, 340 s.

³⁴ Bližšie pozri SPIRITZA, Juraj. Delimitácia archívnych dokumentov slovenskej proveniencie a spisová rozluka po zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky. In *Slovenská archivistika*, 1994, roč. 29, č. 1, s. 3-37.

Hodžu, politika a ev. biskupa Samuela Zocha, maliara a ilustrátora Jaroslava Vodrážku či historika Štefana Kazimíra. Okrem toho stovky archívnych dokumentov k dejinám cechov, fotografie a albumy fotografií, mapy, plány a projekty. Výnimočným sa javí nákup rukopisnej mapy vyhotovenej Samuelom Mikovínom z roku 1739, súbor projektov architekta Jozefa Huberta na prestavbu Bojnického zámku z roku 1908.³⁵

Ohodnocovacia komisia po roku 1991 postupne samovoľne prestala zasadať. Čiastočne ju nahradila akvizičná komisia Slovenského národného archívu, ktorá v tomto období saturovala nákup archívnych dokumentov aj pre ostatné štátne archívy. V tomto období sa podarilo získať mnohé pozoruhodné súbory archívnych dokumentov, napr. zbierku stredovekých a novovekých listín z rokov 1275 – 1938; listinu dvorského sudcu Pavla pre Hričov z roku 1344, listinu bratov Orságovcov z roku 1506, pečatidlo komesa Olivera z 13. storočia, listiny týkajúce sa panstva a hradu Devín zo 17. – 18. storočia. Akvizičná komisia získala 56 osobných fondov významných osobností politického, kultúrneho, hospodárskeho života, ktoré tvoria buď samostatné celky, alebo prírastky do už existujúcich osobných fondov významných osobností, akými boli napr. literárny historik Rudo Brtáň, historik Branislav Varsik, politik Ľudovít Banoczy, archeológ Belo Polla, literárny historik Boris Bálent, politik Samuel Fal'an, archeológ Anton Točík, archivár František Sedlák, cirkevný historik Ján Oberuč, riaditeľ Archívu mesta Bratislavy Vladimír Horváth, politik Alexander Mach, kňaz a politik Andrej Hlinka, ekonóm Jozef Faltus, bývalý riaditeľ odboru archívov Jozef Chreňo, exilový publicista Michal Lošonský, kňaz Vladimír Jukl, politik Štefan Haššík, lekár Emanuel Filo, profesor Milan Stanislav Ďurica, biskup Ambróz Lazík, exilový politik Tomáš Veteška, zahraničný Slovák Kazimír Štefánik.³⁶

Vnútorým pokynom generálneho riaditeľa sekcie verejnej správy č. 3/2007 sa nákup, darovanie a ohodnocovanie archívnych dokumentov mali organizovať decentralizovane tak, že štátne archívy zriadené ministerstvom vnútra si mohli založiť vlastné akvizičné komisie. Súčasťou toho pokynu je aj ich rokovací poriadok.

Preberanie archívnych dokumentov zo zahraničia

Vzhľadom na to, že spisová a archívna rozluka po roku 1918 medzi nástupníckymi štátmi Rakúsko-Uhorska, v našom prípade medzi Rakúskom a Maďarskom na jednej strane a Československom na strane druhej, sa z československej strany realizovala iba prevzatím archívnych dokumentov a spisov českej proveniencie z Rakúska, problematika vrátenia, resp. prevzatia archívnych dokumentov slovenskej proveniencie z Maďarska zostala otvorená a riešila sa až na základe štrbských protokolov

³⁵ Bližšie pozri SPIRITZA, Juraj. Činnosť ohodnocovacej komisie v rokoch 1976 – 1980. In *Slovenská archivistika*, 1981, roč. 16, č. 2, s. 203-208. Tiež SPIRITZA, Juraj. Činnosť ohodnocovacej komisie v rokoch 1981 – 1985. In *Slovenská archivistika*, 1986, roč. 21, č. 1, s. 163-169. Tiež SPIRITZA, Juraj. Činnosť ohodnocovacej komisie v rokoch 1986 – 1990. In *Slovenská archivistika*, 1991, roč. 26, č. 1, s. 147-156.

³⁶ Pozri RAGAČ, Radoslav. Akvizičná činnosť v šate slobody. In *Archívy po roku 1989. Víťazstvá a prehry*. Zborník príspevkov zo XIV. archívnych dní v Slovenskej republike. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2011, s. 32-36.

koncom päťdesiatych a v šest'desiatych rokoch 20. storočia. Vyrovnanie medzi Maďarskom a Československom sa riešilo na úrovni vládnych delegácií na základe vzájomnej dohody.

V roku 1960 Maďarsko vrátilo archívne dokumenty, ktoré boli pred frontom druhej svetovej vojny v roku 1944 odvezené na jeho územie. Išlo o archívne dokumenty z okupovaného územia južného Slovenska, ktorého podstatnú časť tvorili archívne fondy Abovskej, Turnianskej, Abovsko-Turnianskej župy a Podriadeného súdu v Košiciach.

Na základe takejto dohody z 12. septembra 1967 v Budapešti a 9. marca 1968 v Tatranskej Lomnici došlo k recipročnej výmene archívnych dokumentov 5. novembra 1967 a 21. decembra 1968. Na Slovensko boli vrátené najstaršie časti archívu mesta Banskej Štiavnice³⁷, archív Hodnoverného miesta Konventu benediktínov v Hronskom Beňadiku a hlavne archívne dokumenty týkajúce sa revolučných rokov 1848 – 1849 povyberané z mestských archívov miest Pukanec, Modra, Skalica, Kremnica, Bratislava, Banská Štiavnica, Svätý Jur, Trenčín, Nová Baňa a zo župných archívov Oravskej, Gemerskej, Nitrianskej, Trenčianskej a Zvolenskej župy. Podstatnú časť archívnych dokumentov tvorili archívne fondy dištriktov, župných a slúžnovských úradov v Bratislave, Nitre, Šali, Malackách, Galante, Trenčíne, Žiline a krajských a župných súdov v Bratislave, Košiciach, Zlatých Moravciach, Zvolene, Nitre a Trenčíne z obdobia neoabsolutizmu z rokov 1849 – 1860.³⁸ Vzájomná výmena archívnych dokumentov medzi Československom a Maďarskom, na telefonický pokyn slovenského vysokého politického komunistického činiteľa,³⁹ viac už nepokračovala a bola nahradená recipročnou výmenou mikrofilmov archívnych dokumentov.

Delimitácia archívnych dokumentov vyvolaná prípravou rozdelenia Českej a Slovenskej Federatívnej republiky sa organizovala už v poslednom štvrtroku 1992. Delimitácia sa mala týkať nielen archívnych dokumentov v gescii ministerstiev vnútra, ale aj ministerstiev obrany. Tak už v priebehu prvého roku existencie samostatnej Slovenskej republiky prebral Slovenský národný archív v prvej etape delimitácie zo Štátneho ústredného archívu v Prahe napr. Veľkostatok Šaštín a Holíč, Ústrednú kanceláriu pre plebiscit v Ružomberku, Štátny pozemkový úrad a i. Účastníkom delimitácií bol aj Archív Ministerstva vnútra SR, ktorý o. i. prevzal dokumenty Zemského veliteľstva Zboru národnej bezpečnosti, krajských správ ministerstva vnútra, pracovných táborov a táborov nútených prác z rokov 1945 – 1951 v množstve takmer 700 škatúl. Podstatnú časť vrátených archívnych dokumentov v súčasnosti spravuje vo svojom archíve Ústav pamäti národa. Zoznam archívnych dokumentov, ktoré prevzal Vojenský historický archív, je v prílohe správy J. Spiritzu.⁴⁰ Ide o fondy vzniknuté pred rokom 1918 (najväčšie sú Veliteľstvo 5. zboru Bratislava 1869 –

³⁷ SNA, f. Slovenská archívna správa, Reštitúcia archívnych dokumentov s Maďarskom, šk. 5. Bol odovzdaný Slovenskou archívnu správou Okresnému archívu v Žiari nad Hronom so sídlom v Kremnici už 13. 11. 1967. O prevzatí informoval PALKO, František. Celoslovenská porada o spracúvaní archívu mesta. In *Archivní časopis*, 1968, roč. 18, číslo 1, s. 44-45.

³⁸ SNA, f. Slovenská archívna správa, Reštitúcia archívnych dokumentov s Maďarskom, šk. 5.

³⁹ Za informáciu ďakujem PhDr. Jurajovi Spiritzovi.

⁴⁰ Pozri pozn. 34.

1882, Vojenská invalidovňa Trnava 1824 – 1921, fondy slovenskej armády 1939 – 1945 a i.) až takmer do súčasnosti. Na delimitácii sa zúčastnilo tiež Generálne riaditeľstvo Zboru väzenskej a justičnej stráže SR, ktoré do svojho archívu prevzalo okrem jednotlivín týkajúcich sa stavebnej činnosti v Leopoldove aj základné knihy niektorých väzňov.

Delimitácia sa v nasledujúcom období pre rozdielnosť názorov zástupcov zúčastnených strán spomalila, avšak po rokovaniach a prijatí protokolu medzi ministerstvami obrany Slovenskej republiky a Českej republiky v roku 1995 pokračovala v roku 1996 delimitáciou z Vojenského historického archívu v Prahe a Vojenského správneho archívu v Olomouci, keď Vojenský historický archív v Bratislave a Vojenský archív v Trnave prevzali spolu 10 328 škatúl, 3 350 kníh archívnych dokumentov archívnych fondov československej armády. Z nich okrem rôznych veliteľstiev, vojenských útvarov, škôl a iných dokumentov, ktoré vznikli na Slovensku, bol prevzatý aj súbor 479 vojenských matríc z 18. – 19. storočia.⁴¹

Na záver predstavíme, ako sa propagandisticky dá využiť vrátenie ukoristených, resp. ukradnutých archívnych dokumentov spriatelenej krajine, medzi ktorými boli aj najstaršie listiny a mestské knihy mesta Prešova, Sovietskym zväzom v súdobej tlači. Rudé právo z 1. decembra 1961 vyťažilo správu Československej tlačovej kancelárie:

„Moskva, 30. listopadu (ČTK). Ve čtvrtek byly Československé socialistické republiky odevzdány archivní materiály, které zachránila Sovětská armáda za Velké vlastenecké války v letech 1941–1945 a které byly uloženy v státních archivech Sovětského svazu. Odevzdané materiály z období od XIII. století do roku 1945 mají velkou vědeckou hodnotu. Akt o odevzdání podepsali za sovětskou stranu náměstek ministra zahraničních věcí SSSR N. V. Firjubin a vedoucí hlavní archivní správy při radě ministrů G. Rělov, za československou stranu velvyslanec ČSSR v SSSR Richard Dvořák.“ Archívna správa Ministerstva vnútra v Prahe ich prevzala 14. februára 1962.

Je zřejmé, že k vráteniu menších celkov archívnych dokumentov dochádzalo predtým aj potom, ale nedostalo sa im z pochopiteľných dôvodov toľkej publicity, napr. vrátenie registratúry zastupiteľského úradu vojnovnej Slovenskej republiky v Moskve v roku 1962.

Kvalitatívna i kvalitatívna tvorba archívneho dedičstva, hlavne v jeho začiatkoch, bola úzkoprso ideologicky obmedzovaná. Snažili sme sa doložiť, že postupom času sa toto smerovanie vďaka úsiliu riadiacich orgánov slovenského archívnictva a aj samotných archívárov zvrátilo a súčasťou archívneho dedičstva sa, nielen de facto, ale aj de iure, stali archívne dokumenty nielen právnych predchodcov pôvodcov vzniknutých po roku 1948, ale aj úradných a súkromných pôvodcov, ktorí na našom území pôsobili do uvedeného roku. Z tohto pohľadu bolo dôležité prijatie zákona č. 149/1975 Zb. o archívnictve, ktorý nediskriminoval žiadnych pôvodcov archív-

⁴¹ SPIRITZA, Juraj. O delimitácii archívnych dokumentov slovenskej proveniencie a spisovej rozluke po 31. decembri 1993. In *Slovenská archivistika*, 1997, roč. 32, č. 2, s. 32-47. Tiež VIMMER, Pavel. Výsledky delimitácie archívnych dokumentov slovenskej proveniencie z vojenských archívov v Českej republike v rokoch 1993 – 1996. In *Slovenská archivistika*, 1997, roč. 32, č. 1, s. 140-148.

nych dokumentov. Veľmi významný vplyv na tvorbu archívneho dedičstva, hlavne v kvantite a rozmanitosti druhov preberaných archívnych dokumentov a archívnych fondov, mali aj spoločenské zmeny v rokoch 1960, 1969, po roku 1989 a od roku 1993. Nie je náhoda, že práve v tomto nami sledovanom období dochádza k nebývalému rozvoju slovenskej archívnej teórie a v roku 1966 k založeniu časopisu *Slovenská archivistika*, ako aj k vydaniu dvoch metodických príručiek vychádzajúcich z archívno-teoretických poznatkov archivárov.⁴²

Archívne dedičstvo Slovenskej republiky je nesmierne bohaté na informácie zo všetkých oblastí spoločenského, hospodárskeho a kultúrneho života v minulosti, a aj preto bolo zákonom č. 395/2002 Z. z. oprávnené vyhlásené za súčasť kultúrneho dedičstva Slovenskej republiky.

⁴² HORVÁTH, Vladimír – KARTOUS, Peter – WATZKA, Jozef (zost.). *Ochrana, prístupovanie a využívanie archívnych dokumentov*. Bratislava : Archívna správa MV SSR, 1988, 204 s. Tiež BUZINKAYOVÁ, Anna – HANUS, Jozef – KARTOUS, Peter a kol. *Príručka archivára*. Bratislava : PT Servis spol. s r. o., 1999, 104 s. ISBN 80-967737-5-5.

LA CREATION DE L'HERITAGE D'ARCHIVES DE LA REPUBLIQUE SLOVAQUE

MIŠOVIČ, Milan

Dans la première partie de l'article „Les adaptations législatives concernant l'héritage d'archives“ sont analysées les dispositions concernant l'héritage d'archives et l'on y suit le décalage de son contenu et de son importance des ensembles de documents écrits et de documents de la nature d'archives (on ne connaît pas le terme „document d'archives“), ayant été nés depuis des activités des organes d'État, de leurs institutions et des entreprises nationales (arrêté ministériel N° 29/1954), par l'intermédiaire des documents d'archives se trouvant en possession socialiste, mais aussi en possession personnelle ou privée (loi du Conseil national slovaque N° 149/1975 du Recueil), jusqu'à l'ensemble de documents d'archives, de fonds d'archives et de collections d'archives, excepté des documents d'archives étrangers faisant partie intégrante de l'héritage culturel de la République slovaque (loi du Conseil national slovaque N° 395/2002 du Recueil).

La deuxième partie, la plus courte, s'occupe de l'introduction de l'enregistrement des documents d'archives, de sa gestion par des institutions correspondantes (sections d'archives des administrations régionales du Ministère de l'Intérieur, archives nationales, de district et municipales, administration d'archives) et de la manière de la gestion (listes d'évidence, électroniquement).

C'est la troisième partie de l'article qui représente son fond et qui s'occupe des façons de compléter l'héritage d'archives, et cela sur la base des changements réalisés dans l'organisation de la structure des archives nationales et de leur fonctionnement territorial et matériel, du passage des documents d'archives dans les archives nationales dans le cadre de la réalisation des services de pré-archives, des acquisitions et des délimitations de l'étranger. Grâce à ces activités, augmentait non seulement la quantité de documents d'archives acquis mais, sans égard pour les dispositions de l'arrêté ministériel N° 29/1954, au-dessus de leur cadre, c'étaient aussi des fonds d'archives et des documents d'archives importants, créés avant l'année 1945, qui ont officiellement pénétré dans l'administration des archives nationales. Les archives nationales, les archives publiques spécialisées et d'autres archives prenaient en charge aussi de nouvelles sortes de documents d'archives qui ont été organisées dans de nouveaux types de fonds d'archives, par exemple, des fonds personnels ou bien des dossiers d'archives. Dans l'article présent, on montre plastiquement aussi la situation triste existant dans l'administration des actes d'enregistrement dans les années cinquante du 20e siècle et les moyens par lesquels on a réussi à atténuer cet état, et cela surtout par des services de pré-archives, réalisés par des archives nationales. Grâce aux documents d'archives importants du point de vue historique on a réussi à compléter l'héritage d'archives aussi par des acquisitions, c'est-à-dire par des achats et des cadeaux offerts par des propriétaires privés, en établissant des commissions d'acquisition au niveau d'État ou d'archives nationales. Dans l'article, on a rangé aussi des échantillons de délimitations des documents d'archives venant de l'étranger, surtout de la République tchèque, de la Hongrie et de l'Union soviétique.

Traduit par Kristína Kapitáňová

RIZIKÁ A MOŽNOSTI FIXÁCIE ATRAMENTOV PRE VODNÉ KONZERVAČNÉ PROCESY

ALENA MAKOVÁ

Maková, A.: Risks and Possibilities of Ink Fixation for Watery Preservation Processes, Vol. 50, 2020, No 2, p. 112-122

The study focuses on finding ways to fix recording means to their facilities, examines the risks carried by modern preservation processes due to the solubility of recording means. The study describes an experiment that was carried out in the Slovak National Archives, and focuses specifically on research of the risk of using cyclododecane melt for this purpose.

Key words: Fixative, deacidification, cyclododecane, groundwood paper, preservation process

Úvod

Dokumenty uložené v slovenských archívoch, ale aj iných pamäťových inštitúciách, ako sú knižnice, galérie a múzeá, bývajú nositeľmi mnohých záznamových prostriedkov (prostriedky zanechávajúce istý druh prevažne farebného záznamu na nosiči informácie). Sú nimi tvorené rukopisy, marginálne rukopisné poznámky, výtvarné diela, ale používajú sa i na označovanie dokumentov otlačení najrozličnejších pečiatkových atramentov, využívajúc rozmanité prírodné alebo syntetické farbotvorné zložky.

Moderné vodné konzervačné procesy, cielené na predĺženie životnosti papierového nosiča, môžu byť nepoužiteľné práve z dôvodu rozpustnosti záznamových prostriedkov, pokiaľ nevyužijeme možnosti ich zafixovania k podložke. S vývojom technologických konzervačných procesov, ale i vývojom nových metód pre manuálne reštaurovanie dokumentov, sa priebežne hľadajú i nové možnosti fixácie záznamových prostriedkov.

Aj v Slovenskom národnom archíve sme rovnako riešili problematiku možného výberu deacidifikačných sústav, ktoré by pomohli zlepšiť fyzikálno-chemické a mechanické vlastnosti papierového nosiča archívnych dokumentov. V predchádzajúcej spolupráci našich konzervátorov s výskumnými pracoviskami, najmä s Ústavom prírodných a syntetických polymérov Fakulty chemickej a potravinárskej technológie Slovenskej technickej univerzity v Bratislave, sme sa podieľali i na vývoji deacidifikačných a deacidifikačno-stabilizačných sústav. (2) Prirodzene z toho vyplynula i požiadavka fixácie záznamových prostriedkov, ktoré sme nachádzali na dokumentoch uložených v archíve. V priebehu rokov sme si všimli rôznorodosť záznamových prostriedkov a ich reakcie na používané sústavy. Zrodila sa myšlienka vytvoriť atlas, ktorý by pomohol konzervátorom i reštaurátorom zorientovať sa v tejto problematike.

Farbotvorné látky sú súčasťou historických i novodobých záznamových prostriedkov. Nachádzajú sa vo dvoch formách – pigmenty a farbivá.

Pigment je farebná zložka, ktorá je vo vode a organických rozpúšťadlách prakticky nerozpustná. Zväčša je to látka prírodného pôvodu. Pri charakterizovaní pigmentov použitých v záznamových látkach zohráva významnú úlohu väzbový prostriedok (spojivo) a jeho rozpustnosť vo vode.

Farbivo je farebná zložka, ktorá je rozpustná vo vode alebo málo polárnym organickým rozpúšťadlom. Tieto látky robia problémy pri mokrych procesoch. Farbivá sú zväčša synteticky vyrobené látky.

Niektoré záznamové prostriedky sú odolné voči polárnym rozpúšťadlám (niektoré farebné ceruzky, tuše, farby pre kovové pečiatky, tlačové farby, rudky, uhly, pastely) a nie sú citlivé na vodu. Iné sa vo vode rozpúšťajú – atramenty do plniacich pier, atramenty pre gumové pečiatky (fialová, červená), vlákninové popisovače – Centropen, atramentové ceruzky, dokumentačný atrament, anilínové farby.

Pod pojmom **nosič záznamového prostriedku** sa rozumie papier, pergamen, useň a pod. Naň sa nanáša záznamový prostriedok (môže ním byť i písacia látka, písací prostriedok). Väzba medzi nosičom a záznamovým prostriedkom je najskôr nestabilná, v priebehu času prichádza k jej stabilizácii, napr. pri tušoch, železo-galových atramentoch, akvarelových farbách alebo proteínových spojivách ako kazeín, bielok a pod. Dodnes sú ešte mnohé pigmenty a ich spojivá neznáme a sú predmetom výskumu.

Fixačná látka (fixatívum) sa spravidla nanáša na záznamový prostriedok a vytvára zväčša filmový povrchový nános. Niektoré fixatíva, v závislosti od použitého rozpúšťadla, prechádzajú i do štruktúry papiera.

V práci sme sa preto zamerali na výber vhodného fixačného prostriedku, ktorý by spĺňal požiadavky kladené na jeho možné použitie. Fixačný prostriedok nesmie narušovať estetický vzhľad, nesmie zmeniť optické vlastnosti písacej látky, nesmie spôsobovať „lakovací“ efekt a vytvárať závoj okolo písacej látky, nesmie spôsobovať zmeny nosiča (papiera, pergamenu a pod.) a mal by byť po fixácii odstránený. (1) Fixačný prostriedok sa spravidla nanáša na písaciu látku a vytvára zväčša filmový povrchový nános fixatíva. Niektoré fixačné prostriedky, v závislosti od použitého rozpúšťadla, prechádzajú i do štruktúry papiera. Ako fixačné látky sa používajú niektoré prírodné i syntetické polyméry. Z prírodných polymérnych látok sú to: želatína, živočíšny glej – rybí glej, kožný glej, pergamenový glej. Zo syntetických polymérnych látok sa používajú: polyvinylacetáty, polyvinylalkoholy, polyamidy, polyakryláty, deriváty celulózy. V posledných rokoch našiel uplatnenie pre fixáciu na papieri i cyklohexán. Pri použití silne kyslých, ale i silne zásaditých fixačných prostriedkov vzniká nebezpečenstvo zmeny farby tak samotného atramentu, ako i papiera. V kombinácii s deacidifikačnými sústavami môže spôsobiť zmenu alebo rozpúšťanie písacej látky a jej difúziu do nosiča.

V Slovenskom národnom archíve sme skúmali vlastnosti 43 záznamových prostriedkov nanosených na drevitom papieri, ktoré sme následne opatрили nánosom 10 vybraných fixačných prostriedkov a sledovali sme ich správanie sa bezprostredne po nanosení fixačnej látky, po ponorení do vody, po ponorení vo dvoch vybraných de-

acidifikačných sústavách. V tejto práci sa zameriavame na vyhodnotenie deviatich druhov atramentov po predchádzajúcich aplikáciách.

Experiment

Cieľom práce sa stalo porovnanie vlastností vybraných záznamových prostriedkov pre zvolené vodné konzervačné procesy. Vzorky popísaných papierov po aplikácii fixačných prostriedkov boli ošetrované vodou, samotným deacidifikačným roztokom a sústavou zloženou z vodného deacidifikačného roztoku, stabilizátora a spevňovacieho činidla. Následne boli umelo zostarnuté. Bol vytvorený obrázkový súbor samostatne pre každý záznamový prostriedok, ktorý slúžil na subjektívne porovnanie založené na mikroskopickom pozorovaní záznamového prostriedku, ostroti jeho kontúry a možnosti zapíjania, subjektívneho pozorovania zmeny farby i po účinku deacidifikačno-stabilizačného procesu. Zároveň sa porovnávali optické vlastnosti atramentov meraním farebných súradníc v systéme CIE Lab pred a po umelom starnutí.

Na experiment boli použité fixačné prostriedky:

Regnal – Mowital B 30 HH (konc. 5%, rozp. v etanole), Klucel G (konc. 2%, rozp. v etanole), Rewin ACP (konc. 6%, rozp. vo vode), Mesitol NBS (konc. 2,5%, rozp. vo vode), cyklohexán (konc. 12,50%, rozp. v toluéne, navážka: 5g/40g toluénu), cyklohexán tavenina (pri 60°C), Sandofix SWE (konc. 10%, rozp. vo vode), Paraloid K 175 (konc. 5%, rozp. v toluéne, navážka: 5g/100ml toluénu), Neschen fixačná kvapalina (zmes kationického a anionického činidla 2% Mesitolu NBS a 6% Rewinu EL), želatína (konc. 1%, rozp. vo vode, navážka: 1g/100ml vody).

Výskum sa realizoval na papieri:

- kyslý drevený papier (ploš. hmot. 65 g/m², pH=5,2) vyrobený v Slavošovských papierňach na Slovensku v 60. rokoch 20. storočia.

Na deacidifikáciu boli použité dve deacidifikačné sústavy:

1. deacidifikačná sústava:

Na deacidifikáciu sa použil roztok 0,04 mol/dm³ hydrogénuhličitanu horečnatého (16,85 g hydroxidu horečnatého Mg(OH)₂ v 5 l deionizovanej vody sytený CO₂ počas 4 hodín do úplného rozpustenia).

2. deacidifikačno-stabilizačná sústava:

Na deacidifikáciu sa použil roztok 0,04 mol/dm³ hydrogénuhličitanu horečnatého (16,85 g hydroxidu horečnatého Mg(OH)₂ v 5 l deionizovanej vody sytený CO₂ počas 4 hodín do úplného rozpustenia) s hydrogénuhličitanom vápenatým 0,1 mol/ l v pomere 1 : 1 (1 liter), s pridaním 15 g Empresolu N/1 liter a roztok jodidu draselného KI ako stabilizátora o koncentrácii 0,01 mol/l.

Postup pri fixácii a deacidifikácii vzoriek

Fixačné činidlá, okrem Mesitolu NBS, Rewinu ACP a Neschenu, sa nanášali štetcom z oboch strán popísaného papiera v mieste záznamu a potom sa ponárali do de-

acidifikačných roztokov na 15 minút a voľne sa nechali sušiť na sitách. Vzorky sa po fixácii nechali ponorené 10 minút vo vode a potom sa sušili na sitách približne 24 hodín.

Pri činidlách Mesitol NBS, Rewin ACP a Neschen fixačná kvapalina sa vzorky ponorili do roztokov na 5 minút, následne opláchli 2 minúty vo vode a napokon sa deacidifikovali v roztokoch počas 15 minút.

Vzorky atramentmi popísaných papierov boli po aplikácii fixačných prostriedkov ošetrené vodou, samotným deacidifikačným roztokom hydrogénuhličitanu horečnatého $Mg(HCO_3)_2$ a sústavou zloženou z vodného deacidifikačného roztoku, stabilizátora a spevňovacieho činidla. Následne boli podrobené umelému starnutiu pri podmienkach 80 °C a 65% relatívnej vlhkosti po dobu 28 dní.

fixačný prostriedok		ΔE^*		subjektívne hodnotenie			
		nestarnutý drevitý papier				starnutý drev. papier	
		fixácia a deacidif.	fixácia a stabiliz.	fixácia a deacidif.	fixácia a stabiliz.	fixácia a deacidif.	fixácia a stabiliz.
1.	Regnal	11,2	10,6	+++oo	++oo	++oo	++oo
2.	Klucel G	13,4	16,8	+++o	+++o	vvv!	vvv!
3.	Rewin ACP	4,7	4,9	++o	+++ooo	++oo	+++ooo
4.	Mesitol NBS	23,3	25,8	++oo	vvv!	++o	vvv!
5.	Cyklododekán	12,5	11,2	++oo	++oo	++oo	+++o
6.	Cyklododekán tavenina	3,6	7,4	M	M	M	M
7.	Sandofix SWE	7,4	6,5	+	++o	+	+oo
8.	Paraloid K175	4,7	14,0	+M	+ooM	+oM	+ooM
9.	Neschen fixatív	4,3	5,7	+o	+o	+o	++oo
10.	Želatína	20,9	12,2	++ooM	vvv!M	++o	vvv!M

TABUĽKA 1 – Porovnanie celkovej farebnej zmeny ΔE^* a subjektívneho hodnotenia pre červenú pečiatkovú farbu bezolejovú

záznamový prostriedok	iónová povaha farbiva	poradie vhodného fixatíva		poznámka
		D	DS	
modrý atrament do plniacich pier	anionický	6,7,9	6,7,9	strata farbiva po deacidifikácii pred i po starnutí (atrament sa stáva nečitateľný)
zelený atrament do plniacich pier	anionický	6,8,9	6,8	Neschen fixatív spôsobuje zmenu farby a stratu čitateľnosti po starnutí
dokumentačný atrament	anionický	6	6	všetky ostatné fixatíva spôsobujú zmenu zafarbenia a stratu čitateľnosti po starnutí
tanínový atrament	kationický	netreba fixovať	netreba fixovať	po starnutí mierne zapíjanie atramentu do papiera
atrament 50. roky		netreba fixovať	netreba fixovať	po starnutí pri deacidifikácii nastáva zvýraznenie farby atramentu
modrý bombičkový atrament	anionický	6,7,9	6,9,7	strata farbiva po deacidifikácii pred i po starnutí (atrament sa stáva nečitateľný)
modrá pečiatková farba bezolejová pre gumové pečiatky	anionický	6,7,9	6,9,7	strata farbiva po deacidifikácii pred i po starnutí (atrament sa stáva nečitateľný)
fialová pečiatková farba pre gumové pečiatky	kationický	4,6	4,6	všetky ostatné spôsobujú rozpíjanie atramentu
červená pečiatková farba bezolejová pre gumové pečiatky	anionický	6,7,9	6	všetky ostatné spôsobujú rozpíjanie atramentu
červená pečiatková farba bezolejová	anionický	6,7,9,8	6	všetky ostatné spôsobujú rozpíjanie atramentu
atramentová – tintová ceruzka	kationický	4,6	4,6	všetky ostatné spôsobujú rozpíjanie atramentu a zmenu farby

Vysvetlivky:

D deacidifikácia

6 cyklododekan tavenina

8 paraloid K175

DS deacidifikácia a stabilizácia

7 Sandofi SWE

9 Neschen fixačná kvapalina

TABUĽKA 2 – Možnosti fixácie pre zvolených 9 atramentov a atramentovú-tintovú ceruzku

Riziko použitia taveniny cyklododekánu

Z výsledkov uvedených v tabuľke 2 vyplýva, že vhodným fixatívom na fixáciu atramentov pre vodné deacidifikačné procesy sa ukazuje byť fixačný prostriedok označený číslom 6 – cyklododekán tavenina. Po usporiadaní vzoriek po starnutí sa pri tomto fixačnom prostriedku zobrazoval zvláštny úkaz u všetkých takto ošetrovaných vzoriek. V mieste nánosu fixatíva po 1. deacidifikačnej a aj 2. deacidifikačno-stabilizačnej sústave a po starnutí nastala výrazná farebná zmena v porovnaní s miestami, ktoré neboli fixované, ale boli len deacidifikované. Zvláštnosťou však bolo, že kým pri aplikácii 1. deacidifikačnej sústavy nastávalo stmavnutie fixovaného miesta taveninou cyklododekánu oproti miestu nezafixovanému (obr. 1A), pri aplikácii 2. deacidifikačno-stabilizačnej sústavy prišlo k jeho zosvetleniu (obr. 1B). Na základe týchto skutočností bol realizovaný ďalší výskum zameraný na sledovanie vlastností taveniny cyklododekánu po umelom starnutí. Sledovali sa optické, ťahové vlastnosti (ISO 1924-1:1992 Papier a lepenka – Stanovenie ťahových vlastností – Časť 1: Metóda konštantnej rýchlosti zaťaženia), odolnosť voči ohýbaniu (ISO 5626:1993 Papier – Stanovenie odolnosti v ohýbaní) a chemické zmeny papiera po jeho aplikácii na rovnakom papieri, ako bol uskutočnený prvý experiment, za rovnakých podmienok umelého starnutia pri teplote 80 °C a relatívnej vlhkosti vzduchu 65 %. Vzorky boli starnuté 28 dní.

Označenie vzoriek:

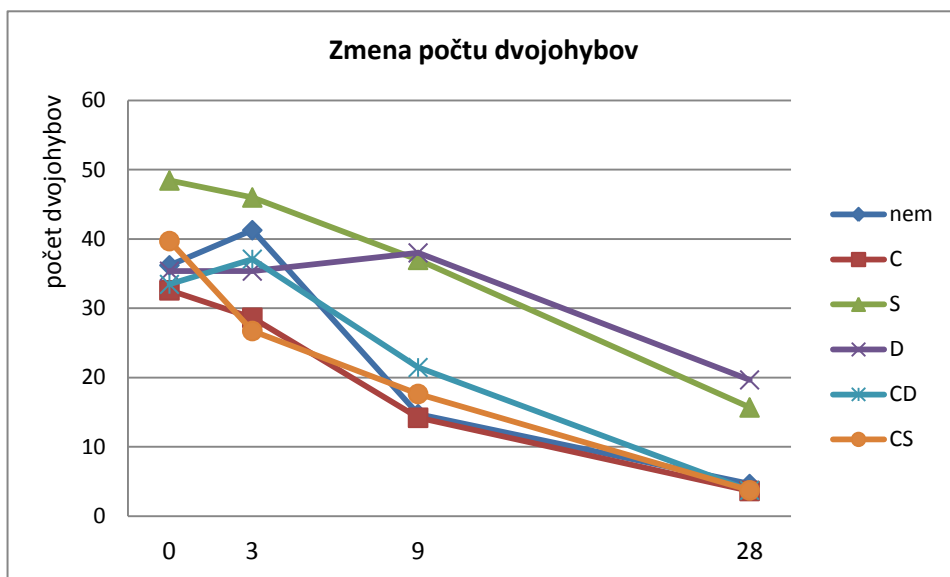
C – po aplikácii cyklododekánu, D – po aplikácii 1. deacidifikačnej sústavy, CD – po aplikácii cyklododekánu a zároveň 1. deacidifikačnej sústavy, S – po aplikácii 2. deacidifikačno-stabilizačnej sústavy, CS – po aplikácii cyklododekánu a zároveň 2. deacidifikačno-stabilizačnej sústavy, nem – vzorka nemodifikovaná (čistý papier)

Odolnosť voči ohýbaniu bola pri nestarnutých vzorkách najmenšia pri papieri, na ktorý bol aplikovaný cyklododekán (C), a tento trend si zachoval aj po starnutí. Rovnako pri vzorkách CD a CS spôsobil cyklododekán zníženie počtu dvojohybov a po starnutí sa všetky vzorky, na ktorých bol aplikovaný cyklododekán, dostali na úroveň vzorky nemodifikovaného papiera.

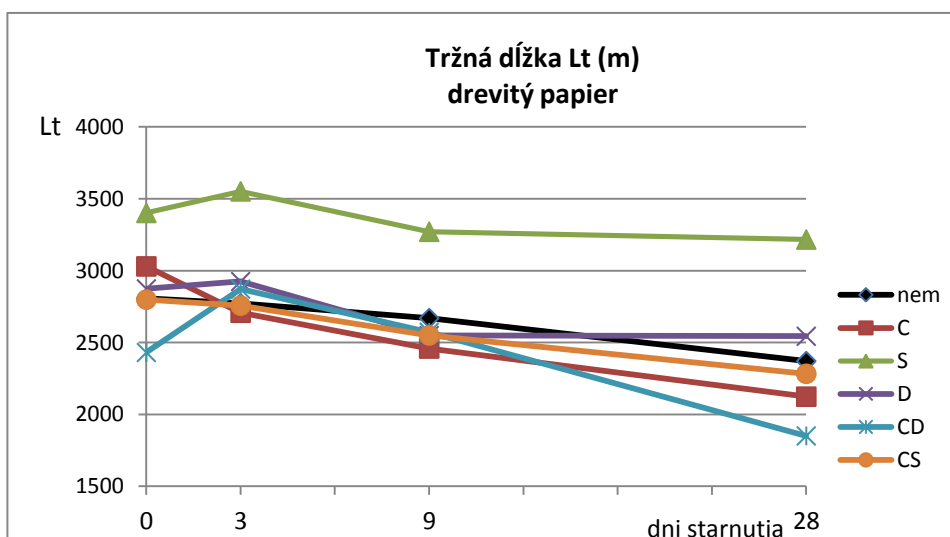
Výrazný nárast počtu dvojohybov bol zaznamenaný len pri vzorkách bez cyklododekánu, po aplikácii deacidifikačných procesov – S a D (graf 1).

Meranie tržnej dĺžky $L_t(m)$ ukazuje, že pri vzorkách pred starnutím, kde bol aplikovaný cyklododekán, nenastáva výrazná zmena (C, CD a CS). Zmena nastáva však po starnutí, keď sa pri týchto vzorkách (CS28, C28, CD28) stáva papier menej pevnejší než pri neošetrenom papieri napriek použitiu deacidifikačnej a deacidifikačno-stabilizačnej sústavy. Naopak, použitie len týchto sústav bez aplikácie taveniny cyklododekánu spôsobuje spevnenie papiera po starnutí oproti neošetrenému papieru, pričom výrazné spevnenie, viditeľné z grafu 2, je pri papieri po aplikácii deacidifikačno-stabilizačnej sústavy (S28).

Celková farebná zmena ΔE^* v systéme CIE Lab je po aplikácii taveniny cyklododekánu pred starnutím zanedbateľná pri vzorkách C a CS. Viditeľná zmena zafarbenia nastáva po aplikácii 1. deacidifikačnej a tiež 2. deacidifikačno-stabilizačnej sústavy už pred starnutím.

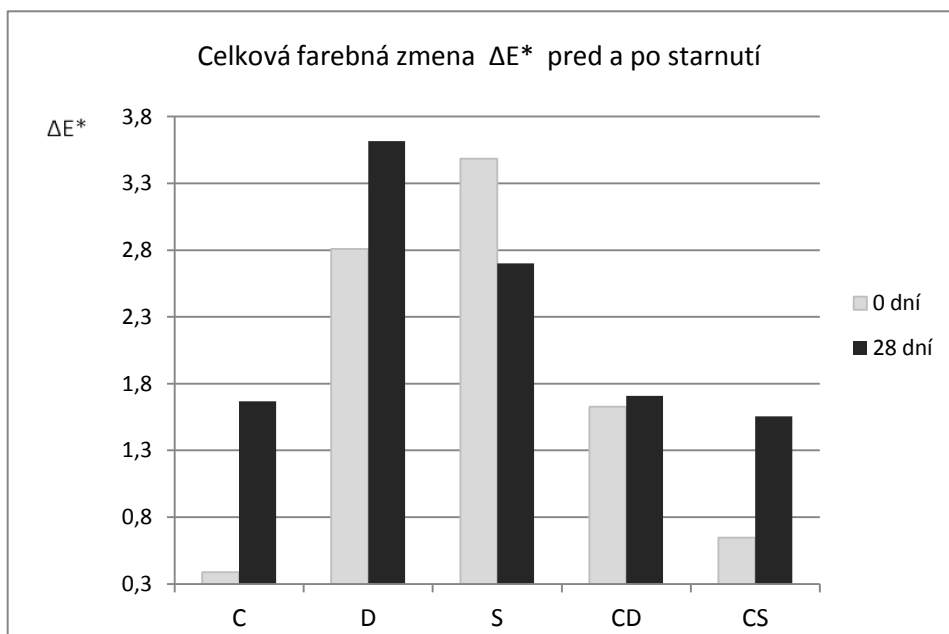

GRAF 1 – Zmena počtu dvojochybov počas starnutia pre drevitý papier

GRAF 2 – Zmena tržnej dĺžky Lt(m) počas starnutia pre drevitý papier

Po starnutí prichádza k výrazným farebným rozdielom oproti vzorke starnutej 28 dní a nemodifikovanej. Jej farebnosti sa približujú vzorky CS28> C28> CD28 a výrazne sa odlišujú vzorky D28> S28 (graf 3).

GRAF 3 – Celková farebná zmena ΔE^* pred a po starnutí oproti starnutému a nemodifikovanému drevitému papieru

Zhrnutie

Problematika použitia vodných deacidifikačných procesov je vždy spojená s rizikom rozpustnosti farbív. V posledných rokoch sa zavedenie používania cyklododekánú ukázalo ako jedna z vhodných možností i pri reštaurovaní a konzervovaní papiera. Jeho hydrofobizačné vlastnosti na jednej strane ochraňujú farbivá a nedovoľujú ich rozpúšťanie vo vodných systémoch, na druhej strane však tavenina cyklododekánú v mieste jeho nánosu zabráňuje prenikaniu týchto sústav. Pri aplikácii deacidifikačných sústav boli zistené nasledujúce skutočnosti:

- Cyklododekán negatívne mení optické vlastnosti papiera po starnutí a deacidifikácii hydrogéuhličitanom horečnatým a v mieste jeho nánosu pozorujeme výrazné stmavnutie papiera.
- Cyklododekán mení optické vlastnosti papiera po aplikácii 2. deacidifikačno-stabilizačnej sústavy oproti miestam bez nánosu cyklododekánú. V mieste nánosu sa papier javí ako výrazne bledší, a to tak pred starnutím, ako i po starnutí, pričom po starnutí je tento efekt výraznejší. Príčinou môže byť reakcia samotného cyklododekánú so stabilizátorom.
- Cyklododekán znižuje mechanické vlastnosti papiera po deacidifikácii pre obidve vodné deacidifikácie. V mieste jeho nánosu nie je papier deacidifikovaný a má vlastnosti nedeacidifikovaného papiera.
- Cyklododekán znižuje pevnosť papiera po starnutí pre obidve vodné deacidifikácie oproti papierom nefixovaným cyklododekánom.

I napriek týmto skutočnostiam zostáva cyklododekán pri niektorých atramentoch doposiaľ jediným vhodným fixačným prostriedkom, ktorý nemení farbu a nespôsobuje rozpustnosť a zapíjanie farbiva atramentu do papiera. Tento efekt bol pozorovaný najmä pri farbivách s anionickou povahou, a to pri zelenom atramente do plniacich pier, modrom bombičkovom atramente, dokumentačnom atramente a červenej pečiatkovej bezolejovej farbe.

V roku 2019 bola vydaná publikácia (3), ktorá je praktickou pomôckou pre konzervátorov a reštaurátorov.

OBRÁZOK 1 – Obálka publikácie.

Foto: Alena Maková.

Cieľom publikácie je názorne ukázať, formou obrázkovej dokumentácie, účinok 10 najznámejších fixačných látok na 43 vybraných záznamových prostriedkoch nanesených na drevitý a ručný papier. Teoretická časť publikácie je zameraná na charakteristiky záznamových prostriedkov a je rozdelená na dve časti – Historické záznamové prostriedky a Novodobé záznamové prostriedky. Nasledujú charakteristiky fixačných látok. V praktickej časti uvádzame postupy pri príprave vzoriek. Obrazovú prílohu tvorí vzorkovnica, ktorá znázorňuje reakcie záznamových prostriedkov bez akéhokoľvek konzervačného zásahu, ale i po kontakte s vodou či aplikácii vodnej deacidifikácie a deacidifikačno-stabilizačnej sústavy.

Z našich pozorovaní sme zistili, že proces starnutia papiera môže vyvolať v kombinácii s fixačným prostriedkom a vodnými konzervačnými sústavami i negatívne účinky na vlastnosti papiera. Preto sme sa rozhodli i pre ukážky pôsobenia fixačných prostriedkov a ich účinkov po aplikácii vodných konzervačných procesov a aj po procese umelého starnutia.

	Záznamový prostriedok nečerný		Záznamový prostriedok čierny		30. Indigová ceruzka
	tabuľka	tabuľka	tabuľka	tabuľka	
Bez fixácie					
Pa fixácii	1. Záznamový prostriedok po aplikácii fixačného prostriedku	2. Záznamový prostriedok po aplikácii fixačného prostriedku po zrovnaní na dno	3. Záznamový prostriedok po aplikácii fixačného prostriedku a po zrovnaní na dno	4. Záznamový prostriedok po aplikácii fixačného prostriedku a po aplikácii indigovej ceruzky	
Názov ZP					
Motív 10 30 101 (Prápor)					
Kľúč G					
Reviz ACP					
Motív 100					
Cykloobrázok					
Cykloobrázok kavčina					
Sandofa SWE					
Paraloid K 173					
Heachen fixatív					
Zlatina pokrývateľná					

OBRÁZOK 2 – Indigová ceruzka – možnosti jej fixácie.
Foto: Alena Maková.

Obrázková príloha je obohatená aj ukážkami pôsobenia záznamových prostriedkov v nevodných rozpúšťadlách – etylalkohole, toluéne, acetóne a benzíne, ktoré by sa mohli používať ako alternatívne rozpúšťadlá fixačných prostriedkov, ale mohli by byť dôvodom rozpustnosti farbivovej zložky. Obrázky, vložené do tabuľky, sú zaradené v závere publikácie (obr. 3).

Rozpúšťadlo		29. Čierny tuš		30. Indigová ceruzka
	Pred aplikáciou rozpúšťadla	Po aplikácii rozpúšťadla	Pred aplikáciou rozpúšťadla	Po aplikácii rozpúšťadla
Etanol				
Toluén				
Acetón				
Benzín				

OBRÁZOK 3 – Tuš a indigová ceruzka – rozpustnosť v rozpúšťadlách.
Foto: Alena Maková.

Veríme, že publikácia bude vhodnou praktickou pomôckou pre konzervátorov a reštaurátorov a pomôže pri výbere vhodného fixačného prostriedku s rešpektovaním procesov starnutia.

Bibliografia

1. ĎUROVIČ, Michal a kol. *Restaurování a konzervování archiválií a knih*. Praha : Paseka, 2002, 340 s. ISBN 80-7185-383-6.
2. KATUŠČÁK, Svetozár – HAVLÍNOVÁ, Bohuslava – MINÁRIKOVÁ, Jarmila – MAKOVÁ, Alena. *Mixture intended for single-step modification of acidic paper and approach of using the mixture. (Zmes určená na jednodstupňovú modifikáciu kyslého paiera a spôsob použitia tejto zmesi)* Patent. PP 5068-2009, PCT/SK2010/050020.
3. MAKOVÁ, Alena – HAFKOVÁ, Zuzana. *Záznamové prostriedky a možnosti ich fixácie pre vodné konzervačné procesy*. Bratislava : MV SR, 2019, 169 s. ISBN 978-80-971767-5-4.

RISKS AND POSSIBILITIES OF INK FIXATION FOR WATERY PRESERVATION PROCESSES

MAKOVÁ, Alena

Documents written by various recording means are problematic for the application of watery preservation processes. In the Slovak National Archives, we examined the characteristics of 43 recording means applied on groundwood paper, which we fixed with 10 fixatives and monitored their reactions immediately after application of the fixative, after immersion in water and after immersion in two selected deacidification systems. We also monitored the reactions after the forced aging. Although the use of a cyclododecane melt has been shown to be suitable for fixing the text before deacidification, at the site of its application it causes a negative change in the groundwood paper properties. A separate image file was created for each recording means. In 2019, a picture monograph for the restorers was published.

Translated by Jana Kafúnová

SLOVENSKÉ ARCHÍVY A ICH PÔSOBENIE NA SOCIÁLNYCH SIETĎACH

DANIELA TVRDOŇOVÁ

Tvrdoňová, D.: Slovak Archives and Their Activities on Social Networks. *Slovenská archivistika*, Vol. 50, 2020, No 2, p. 123-136

In comparison with the adjacent countries and their archives, we raise the question of communication of archives via social networks very slowly. The paper presents the Facebook profiles of individual archives in Slovakia. Our task is to find out the real condition of perception of social networks in the environment of the Slovak archiving and their use for communication with the public and especially the archives' self-presentation. At the same time, it is a kind of attempt that could convince some hesitators that nowadays, having a social network account, is advantageous for the archives.

Key words: social network, archives, communication, Facebook

Väčšina odborných štúdií, článkov, ale i recenzií a anotácií by mala čitateľom poskytnúť predovšetkým informácie a odpovede. Avšak niekedy sa stane, že po prečítaní sa objavia otázky, ktoré sme si predtým nikdy nepoložili a musíme na ne hľadať odpovede. Prvotným podnetom na napísanie tohto článku bola krátka anotácia francúzskeho *La Gazette des archives* v Slovenskej archivistike.¹ Ide o takpovediac monotematické číslo, ktoré je výstupom z trojdňového podujatia usporiadaného Spoločnosťou francúzskych archivárov (*l'Association des archivistes français*) na jar 2016 v Troye. Toto fórum nastolilo a najmä odborne preberalo niekoľko v súvislosti s našim „klasickým chápaním archívniectva“ až barbary moderných otázok. Napríklad akými zmenami prechádza profesia archivára s nástupom elektronizácie? Poukázalo na skutočnosť, že profesia archivára preberá v súčasnosti nové úlohy a k tradičnému zhromažďovať, triediť, uchovávať pribudlo aj poradiť. Do centra záujmu sa dostávajú služby a archivári sa stávajú ich poskytovateľmi. Zamysleli sa spolu nad otázkami súvisiacimi s vplyvom súčasných moderných technológií na prácu a postupy archivárov ako výskumných pracovníkov. Internet sa snažia chápať nielen ako zdroj, ale aj ako silné komunikačné médium, prostredníctvom ktorého sa šíri obsah. Riešili otázku, či je možné využívať blogy a sociálne siete ako zdroj a prostriedok na zdieľanie informácií. Samostatný kolektív autorov sa zaoberal archívmi a ich pôsobením na sociálnych sieťach. Konštatovali, že vo Francúzsku je medzi jednotlivými archívmi na prvom mieste vo využívaní Facebook a Twitter. Dôvodom ich využítí-

¹ BODNÁROVÁ KUČEROVÁ, Katarína. *La Gazette des archives*. No 245, 2017–1. Meta/morphoses. *Les archives bouillonnent de culture numérique – Forum des archivistes*, 30–31 mars et 1er avril 2016. In *Slovenská archivistika*, 2020, roč. 50, č. 1, s. 216-221.

vania je v prvom rade kontakt a dialóg s verejnosťou, vytvorenie akejsi blízkosti a tiež ovplyvnenie návštevnosti jednotlivých webových stránok inštitúcií.²

Po prečítaní tejto krátkej anotácie sme si v rámci diskusie medzi kolegami zrazu uvedomili, že otázka komunikácie prostredníctvom sociálnych sietí je v slovenskom archívnictve terra incognita. Nikdy sme sa na priestor pracovnej elektronickej komunikácie nepozerali inak ako na zasielanie e-mailov, prípadne vybavovanie žiadostí cez systémy Fabasoft alebo Elektronický archív Slovenska. A tento takmer až filozofický článok by mohol byť akousi pomyselnou prvou lastovičkou, ktorá ak už neprinesie veľké zmeny v chápaní sociálnych sietí a ich využitia pre archívy, tak aspoň zhrnie východiskovú situáciu v tejto oblasti. Hneď v úvode však musíme odporcov internetu upozorniť, že všetky zdroje a podklady na napísanie tohto textu sú dostupné na internete a vo veľkej miere sme pri jeho písaní využívali sociálne siete.

Keď sa na túto problematiku pozrieme teoreticky, samotná komunikácia slúži na výmenu informácií medzi dvoma alebo viacerými osobami. Slovo komunikácia má pôvod v latinskom slove *communicatio*, čo v širšom zmysle znamená spoluúčasť, resp. spoločné zdieľanie. Komunikačná sieť je tvorená komunikačnými kanálmi. Poznáme osobnú, písomnú, telefonickú a v neposlednom rade taktiež elektronickej komunikáciu. Elektronickej komunikácia je komunikácia, ktorá prebieha cez elektronickej médiá. Najčastejšie prebieha prostredníctvom počítača, a radíme sem e-mail, diskusné fóra, komunikáciu prostredníctvom internetových stránok. Kým donedávna bola najrozšírenejšou formou komunikácie elektronickej pošta (e-mail), v súčasnosti tento komunikačný kanál už vo veľkom nahrádzajú sociálne médiá. Sociálna sieť je pomyslená sieť kontaktov a spojení s rôznymi ľuďmi, s ktorými máme niečo spoločné.³ História sociálnych sietí z pohľadu archívárov nie je veľmi dlhá, avšak pre svet internetu, ktorý má len niekoľko desaťročí,⁴ je úplne kľúčová. Za úplne prvú sociálnu sieť sa pokladá webová stránka SixDegrees.com. Vznikla v roku 1997 a existovala do roku 2001. Umožňovala používateľom vytvoriť si profil a potom sa spriatelíť s ostatnými používateľmi.⁵ Od Six Degrees sa internet posunul do éry blogova-

² BODNÁROVÁ KUČEROVÁ, La Gazette, ref. 1, s. 220.

³ LEVČÍKOVÁ, Magdaléna. *Sociálna sieť – nový nástroj vnútrofirmej komunikácie*. Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra sociológie a andragogiky. Bakalárska práca. Olomouc 2012, [cit. 2020-08-25]. Dostupné na internete: https://theses.cz/id/hlxra9/Bakalarska_praca_Levcikova.pdf.

⁴ Existuje niekoľko dátumov zrodu moderného internetu. Pre niektorých je to koniec 50. rokov 20. storočia a založenie firmy ARPA (Advanced Research Projects Agency). Ďalšou možnosťou je zaradiť vznik internetu do roku 1974, keď toto meno prvýkrát zaznelo. A v roku 1989 britský vedec Tom Berners Lee vynášiel WWW, teda World Wide Web. V tomto momente však ešte nebol dostupným pre širokú verejnosť. Stalo sa tak až v roku 1993, keď bol www kód dostupným pre všetkých a bez poplatku. [cit. 2020-09-04]. Dostupné na internete: <https://encyklopediapoznania.sk/clanok/449/historia-internetu-v-rokoch;>
<https://style.hnonline.sk/tech/476314-kedy-vznikol-internet-podla-mnohych-pred-30-rokmi;>
[https://vosveteit.sk/kedy-vznikol-internet-a-kto-ho-vytvoril-pozrite-si-milniky-ktore-ho-formovali-do-dnesnej-podoby/;](https://vosveteit.sk/kedy-vznikol-internet-a-kto-ho-vytvoril-pozrite-si-milniky-ktore-ho-formovali-do-dnesnej-podoby/)
https://cs.wikipedia.org/wiki/D%C4%9Bjiny_internetu#Historie_WWW.

⁵ Webová stránka SixDegrees.com bola založená na modeli sociálnych sietí Web of Contacts. Názov dostala podľa koncepcie šiestich stupňov separácie a umožnila používateľom vytvoriť si zoznam priateľov, členov rodiny a známych. Na pripojenie k stránke boli pozvaní aj tzv. exter-

nia. I keď blogovanie nemusí vyzerať ako sociálna sieť, tento termín stále zahŕňa parametre sociálnych sietí, pretože ľudia môžu bezprostredne komunikovať medzi blogmi, ako aj s ich čitateľmi.⁶ Obrovský úspech mala i služba, ktorá umožnila okamžité posielanie správ, tzv. instant messaging – ICQ, kde si mohli ľudia posilať správy priamo a bezprostredne.⁷ V roku 2002 sociálne siete zaznamenali veľký posun spustením siete Friendster.⁸ V roku 2003 boli spustené ďalšie dve sociálne siete známe aj na Slovensku, LinkedIn a MySpace. LinkedIn vykročil serióznym smerom s triezvejším prístupom a táto sociálna sieť bola a stále je určená pre ľudí zameraných na biznis, ktorí sa chcú spojiť s ostatnými profesionálmi. MySpace, taktiež spustený v roku 2003, bol hlavnou konkurenciou Friendsteru a lákal mladšiu populáciu na hudbu, hudobné videá a funkciami naplnené prostredie. Postupom času však počet používateľov MySpaceu klesol a dnes existuje ako sociálna sieť zameraná na kapely a hudobníkov.⁹ A úplná revolúcia v oblasti sociálnych sietí nastala v roku 2004, keď Mark Zuckerberg spustil sieť Facebook.¹⁰ Prevalcovala všetky

né kontakty. Program SixDegrees sa vypol o rok neskôr v roku 2000 [cit. 2020-09-01]. Dostupné na internete: <https://www.cbsnews.com/pictures/then-and-now-a-history-of-social-net-working-sites/2/>; <https://en.wikipedia.org/wiki/SixDegrees.com>.

⁶ MOCKOVČIAK, Kristián. *Analýza sociálnych sietí a ich možné využitie pre marketingové účely vo vybranej firme*. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta managementu a ekonomiky. Bakalárska práca. Zlín, 2016, s. 12-13 [cit. 2020-09-01]. Dostupné na internete: https://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/38334/mockov%C4%8Diak_2016_dp.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

⁷ ICQ je komunikačný program a protokol peer-to-peer, ktorý bol vytvorený v júli 1996, v novembri toho istého roku uviedli prvú verziu audiovizuálneho freeware softvéru pre komunikáciu v reálnom čase pod názvom ICQ. Základným prvkom systému ICQ je prakticky databáza na serveri icq.com. V nej sú totiž uložené všetky údaje o užívateľoch a hlavne ich unikátne čísla UIN (Unique Internet Number). Tie sa pridelujú pri registrácii do systému. V databáze na serveri je takisto aj váš zoznam kontaktov (adresár). Program je unikátny aj v tom, že vás informuje o aktuálnom stave človeka, ktorý sa nachádza vo vašom adresári, teda či je online alebo offline. Názov ICQ je vlastne slovná hračka autorov – vyhláskované písmená ICQ znejú v angličtine rovnako ako veta „I seek you“, ktorá znamená „Hľadám Ťa“ [cit. 2020-09-02]. Dostupné na internete: <https://sk.wikipedia.org/wiki/ICQ>.

⁸ Friendster založil kanadský počítačový programátor Jonathan Abrams v roku 2002. Friendster využil koncept Six Degrees a zdokonalil ho do koncepcie nazvanej „Okruh priateľov“. Tým podporil myšlienku, že online komunita môže existovať len medzi takými ľuďmi, ktorí majú medzi sebou spoločné nejaké väzby. Štrnásteho júna 2015 boli stránky a všetky jej služby odstavené na neurčito, spoločnosť však naďalej fungovala až do konca júna 2018. Odvtedy existencia značky Friendster zmizla [cit. 2020-09-01]. Dostupné na internete:

<http://www.friendster.com/index.html>;

<https://www.cbsnews.com/pictures/then-and-now-a-history-of-social-networking-sites/4/>;

<https://en.wikipedia.org/wiki/Friendster>;

Pozri aj HILL, Charles, W. L. – JONES, Gareth, R. *Strategic Management: An Integrated Approach*. Boston – New York : Houghton Mifflin Company. ISBN 0-618-89469-1. s. 260-261. [cit. 2020-09-01] Dostupné na internete: https://books.google.sk/books?id=0588ekqiqQAC&printsec=frontcover&hl=sk&source=gbs_vpt_reviews#v=onepage&q&f=false.

⁹ MOCKOVČIAK, ref. 6, s. 13.

¹⁰ Facebook je sociálna sieť, ktorú spustili 4. februára 2004 Mark Zuckerberg, Eduardo Saverin, Dustin Moskovitz a Chris Hughes počas štúdia na Harvardovej univerzite. Facebook pôvodne slúžil len študentom Harvardovej univerzity. Zuckerberg ho spustil zo svojej internátnej izby.

ostatné sociálne siete a doteraz nebola prekonaná. Tým sa zároveň spustil obrovský nápor nových sociálnych sietí. V roku 2005 bol spustený YouTube, ktorý umožňuje zdieľať video. V roku 2006 popularita textových správ inšpirovala vytvorenie sociálnej siete Twitter, unikátnej služby umožňujúcej používateľom posielat' 140 znakový „tweet“. V roku 2007 prišla sociálna sieť Tumblr určená na mikrobloggerovanie. V roku 2010 boli spustené sociálne siete Pinterest a Instagram. Pinterest je služba, ktorá umožňuje online záložkovanie a tvorenie kolekcií a takisto je možná interakcia medzi používateľmi cez ich nástenky (kolekcie). Instagram umožňuje používateľom zdieľať obrázky a hlavne fotografie. V roku 2011 prišiel internetový gigant Google so svojou sociálnou sieťou Google+. V roku 2012 bola spustená sociálna sieť Snapchat, ktorá umožňuje diskrétno zdieľanie fotografií a videí. Trh sociálnych sietí je stále nenasýtený a každoročne vzniká niekoľko nových sociálnych sietí, ktoré lákajú milióny nových používateľov. Existujú rôzne typy sociálnych sietí, ale pre všetky platí, že komunikácia prebieha priamo a obojstranne.¹¹

V sociálnych sieťach ide hlavne o vzájomnú interakciu, kde sa používatelia spájajú do rôznych skupín, nadväzujú medzi sebou vzťahy, tzv. priateľstvá, na základe čoho vzniká sieť vzťahov medzi nimi. Sociálne siete vznikli hlavne zásluhou rozvoja informačných a komunikačných technológií. Pre používateľov zjednodušujú komunikáciu medzi ľuďmi. Ich využívanie vo svete je však oveľa širšie. Sociálne siete tvoria priestor, v ktorom možno využívať vybrané nástroje marketingovej komunikácie. Aby však bola táto komunikácia účinná, musí sa uskutočňovať aktuálne a pravidelne.¹²

Každá komunikácia by mala byť obojsmerná, to znamená, že nestačí niečo zverejňovať, je potrebné, aby mal niekto na druhej strane záujem tieto informácie aj prijímať. Podľa prieskumu Eurostatu, zverejneného v polovici roku 2020, takmer 60 % Slovákov využíva sociálne siete. Presnejšie 59 % ľudí vo veku od 16 do 74 rokov aspoň raz za posledné tri mesiace nejakým spôsobom využili sociálnu sieť, čo zahŕňa napríklad vytvorenie profilu, pridanie príspevku či inú formu interakcie. Slo-

Naprogramovanie mu údajne trvalo menej ako dva týždne. Za taký istý čas ho začala využívať polovica školy, preto ho rozšíril na americké univerzity Yale a Stanford. Neskôr bol prístup otvorený pre všetkých používateľov s univerzitnou e-mailovou adresou. Od 27. februára 2006 sa začali do systému pripájať niektoré veľké spoločnosti a od 11. augusta 2006 sa môže pripojiť ktokoľvek starší ako 12 rokov. Začiatkom marca 2009 bola oficiálne spustená aj slovenská verzia Facebooku. V polovici roku 2006 mal Facebook už 7 miliónov členov. K 30. septembru 2014 mal 1,35 miliardy aktívnych používateľov o mesiac a bol dostupný skoro na celom svete. Jeho hlavný konkurent MySpace stratil svoju pozíciu v roku 2008. Facebook vstúpil na burzu 18. mája 2012. Trhová hodnota sociálnej siete Facebook prekročila 26. augusta 2013 hranicu 100 miliárd dolárov. Spoločnosť Facebook tvrdila, že k decembru 2018 mala viac ako 2,3 miliardy aktívnych používateľov mesačne [cit. 2020-09-01]. Dostupné na internete: <https://en.wikipedia.org/wiki/Facebook>;
<https://www.cbsnews.com/pictures/then-and-now-a-history-of-social-networking-sites/9/>.

¹¹ MOCKOVČIAK, ref. 6, s. 13-14.

¹² LUKAČOVIČOVÁ, Zuzana – VARGOVÁ, Diana. Využitie sociálnych sietí v marketingu firiem. In *Studia commercialia Bratislavensia*, Číslo/No.: 30 (2/2015); Roč./Vol.: 8, s. 222-236 [cit. 2020-08-25]. Dostupné na internete: https://of.euba.sk/www_write/files/veda-vyskum/scb/vydane-cisla/2015-02/scb0215_Lukacovicova-Vargova.pdf.

vensko tak presahuje priemer Európskej únie, ktorý je na úrovni 54 %. Ten od roku 2011, keď začal Eurostat tieto merania robiť, narástol o takmer 20 %. Spomínaných 59 % Slovákov, využívajúcich sociálne siete, to je rovnaké číslo ako v prípade Česka. Z Vyšehradskej štvorky (V4) ich najviac využívajú Maďari (69 %) a najmenej Poliaci (53 %). Krajínami s najväčším percentuálnym podielom používateľov sú Dánsko (81 %) a Belgicko (76 %). Najmenší pomer používateľov majú Francúzi a Taliani (42 %).¹³ Pre porovnanie, pred takmer desiatimi rokmi z prieskumu, ktorý zrealizoval Inštitút pre verejné otázky, vyplynulo, že reálny kontakt či skúsenosť so sociálnymi sieťami mal už každý druhý človek na Slovensku. Štvrtinu populácie tvorili tí, ktorí ich síce poznali, ale zatiaľ nevyužívali, a ďalšiu pätinu tí, ktorí ich vôbec nepoznajú, resp. nevedia, o čo ide.¹⁴ To znamená, že záujem o informácie prostredníctvom sociálnych sietí majú takmer dve tretiny dospeléj populácie Slovenska, čo naozaj nie je zanedbateľné číslo.

Ako už bolo uvedené, z pohľadu aktívnych používateľov je celosvetovo najúspešnejšia sociálna sieť Facebook s 2 234 miliónmi aktívnych používateľov, druhé miesto si drží YouTube s 1 900 miliónmi používateľov a treticu svetovo úspešných uzatvára populárna chatovacia aplikácia spadajúca do portfólia Facebooku WhatsApp, s 1 500 miliónom aktívnych používateľov.¹⁵ V približne rovnakom období, teda v roku 2018, boli zverejnené štatistiky, podľa ktorých aj na Slovensku si jednoznačné prvenstvo udržiava sociálna sieť Facebook s návštevnosťou až 2,5 milióna ľudí mesačne. Druhá v poradí je sieť Instagram, ktorá má na Slovensku „len“ 970 000 aktívnych používateľov mesačne.¹⁶

Vzhľadom na tento rebríček sa v ďalšej časti nášho článku pozrieme na facebookové profily jednotlivých archívov na Slovensku. Naším cieľom nie je kritizovať, hodnotiť či porovnávať, skôr zistiť reálny stav vnímania sociálnych sietí v prostredí slovenského archívnictva a ich využitia na komunikáciu s verejnosťou a najmä na vlastnú prezentáciu. Či vôbec mať alebo nemať oficiálny účet na Facebooku, by sme v tejto chvíli už naozaj nemuseli polemizovať. Ale vzhľadom na to, že my archivári sme prirodzene väčšinou skôr tradičné „papierové“ typy a len postupne sa otvárame moderným technológiám, pre odporcov uvedieme ešte niekoľko inšpirácií priamo zo slovenského prostredia.

¹³ Webnoviny.sk – *Sociálne siete sú na Slovensku obľúbené, podľa prieskumu ich využíva takmer 60 percent ľudí* © SITA [cit. 2020-09-03]. Dostupné na internete: <https://www.webnoviny.sk/takmer-60-percent-slovakov-vyuziva-socialne-siete-vplyva-z-prieskumu/>.

¹⁴ KOLLÁR, Miroslav. *Sociálne siete na Slovensku*. Bratislava : Inštitút pre verejné otázky, 2012, s. 4 [cit. 2020-09-03]. ISBN 978-80-89345-36-6. Dostupné na internete: http://www.ivo.sk/buxus/docs/publikacie/subory/Socialne_siete_SR.pdf.

¹⁵ DRECLER, Roman. *Najpopulárnejšie sociálne siete za rok 2018!* [cit. 2020-09-03]. Dostupné na internete: <https://www.techbyte.sk/2019/01/top-5-najpopularnejsie-socialne-siete-2018/>.

¹⁶ HAPÁK, Palo. *Sociálne siete na Slovensku: Ktoré a koľko majú užívatel'ov?* [cit. 2020-08-29]. Dostupné na internete: <https://marketeris.sk/clanok/socialne-siete-na-slovensku-ktore-a-kolkomaju-uzivatelov>.

Napríklad Polícia SR má dokonca niekoľko stránok na sociálnych sieťach,¹⁷ ktoré na plný úväzok spravujú dvaja administrátori a informačne ich podporujú ešte ďalší kolegovia z tlačových oddelení. Kým facebooková stránka má charakter spravodajského webu, na Instagrame sa polícia sústreďuje na fotografie z terénu a prevenciu vtipnou formou. Samostatná facebooková stránka polície je venovaná aj hoaxom a podvodom. Na základe oficiálnych tlačových správ sa dozvedáme, že: „*Sociálne siete sú v čase koronavírusu strategickým komunikačným kanálom...*“. Polícia zaznamenala na svojich sociálnych sieťach extrémny nárast počtu fanúšikov naprieč všetkými stránkami.¹⁸ Aj samotné Ministerstvo vnútra SR má vlastnú facebookovú stránku,¹⁹ ktorá bola založená ešte v roku 2011. Z pohľadu návštevníka ide o relatívne pútavé premiešanie dôležitých takmer až úradných oznamov s rôznymi neformálnymi zaujímavosťami. V priemere sa na tejto stránke objaví 3 až 5 nových príspevkov denne.

O facebookovom profile predsedu vlády Igora Matoviča sa už toho popísalo toľko, že tým nebudeme strácať čas, je však jednoznačné, že aj jeho aktivity na sociálnych sieťach prispeli k politickým úspechom jeho hnutia. Avšak i Kancelária prezidenta Slovenskej republiky²⁰ sa k tejto veci postavila zodpovedne a do svojho tímu zamestnala špecialistu pre sociálne siete. Na základe nastavených kritérií a tiež ponúkaného platu od 1 370 eur je jasné, že ide o celkom lukratívnu pozíciu. Takže, samozrejme, kandidátov bolo niekoľko desiatok.²¹

Na tomto mieste musíme zdôrazniť jednu z mnohých vedľajších výhod sociálnych sietí pre akúkoľvek inštitúciu či firmu. Tou je jednoznačne oslovanie uchádzačov o prácu. Nedostatok kvalitných pracovníkov najmä v stredoškolských pozíciách, vysoká fluktuácia či skostnatené výberové konania sú dlhoročným problémom slovenských štátnych archívov. Zo skúseností v posledných rokoch vieme, že pokiaľ sa obsadzovaná pracovná pozícia zverejní aj na sociálnej sieti, záujem o výberové konanie je jednoznačne väčší, ako v prípade jej zverejnenia iba na oficiálnom www.slovensko.sk. Sociálne siete hrajú pri hľadaní zamestnancov čoraz väčšiu úlohu. Štatistiky hovoria, že vyše 50 % zamestnancov si v posledných desiatich rokoch našlo prácu práve vďaka sociálnym sieťam. To si dobre uvedomujú aj zamestnávatelia a už takmer 80 % firiem využilo niektorú zo sociálnych sietí na nábor zamestnancov. Hlavné výhody sociálnych sietí na nábor zamestnancov sú jednoduchosť

¹⁷ Facebooková stránka @policiaslovakia mala k 1. 9. 2020 približne 315 tisíc fanúšikov (páči sa mi to) a 379 tisíc sledovateľov. Ďalšie samostatné facebookové stránky majú aj krajské riaditeľstvá policajného zboru.

¹⁸ *Polícia hlási veľký nárast fanúšikov na sociálnej sieti* [cit. 2020-08-29]. Dostupné na internete: <https://zive.aktuality.sk/clanok/145982/policia-hlasi-velky-narast-fanusikov-na-socialnej-sieti/>.

¹⁹ @ministerstvovnutraSR, stránka mala k 1. 9. 2020 29 531 fanúšikov (páči sa mi to) a 32 931 sledovateľov.

²⁰ Facebooková stránka @zcaputova mala k 1. 9. 2020 približne 234 tisíc fanúšikov (páči sa mi to) a 257 tisíc sledovateľov.

²¹ Výberové konanie VK/2020/1512 – hlavný radca [cit. 2020-09-04]. Dostupné na internete: <https://open.slovensko.sk/VK/SelectionProcedureDetail/26714>; [https://pretlak.sk/job/kancelaria-prezidenta-slovenskej-republiky/hlavny-radca-\(specialista-pre-socialne-siete\)/-bMcoZZ-a](https://pretlak.sk/job/kancelaria-prezidenta-slovenskej-republiky/hlavny-radca-(specialista-pre-socialne-siete)/-bMcoZZ-a).

zverejnenia pracovného inzerátu a potom náklady za zverejnenie a rozšírenie pracovných inzerátov, ktoré sú v podstate nulové.²²

Pri našom prieskume sme sa sústredili len na stránky slovenských archívov na sociálnej sieti Facebook. Na začiatku sme mali predstavu, že nebudeme robiť rozdiel medzi štátnymi a špecializovanými archívami, avšak museli sme zobrať do úvahy fakt, že väčšina špecializovaných archívov je zväčša priamou súčasťou zriaďujúcej inštitúcie a v rámci jej organizačnej štruktúry môže, ale nemusí, mať osobitné postavenie. Toto je prípad špecializovaných archívov ako napríklad Archív Slovenského národného múzea, Archív výtvarného umenia SNG, Archív Matice slovenskej, Archív Pamiatkového úradu v Bratislave a iných, ktoré nemajú vlastné facebookové stránky. Na druhej strane je potrebné zdôrazniť, že inštitúcie, pre ktoré boli tieto špecializované archívy vytvorené, majú zväčša bohaté skúsenosti s komunikáciou s verejnosťou a s vlastnou prezentáciou. Odrážajú to aj ich facebookové stránky, ktoré sú zväčša na vysokej úrovni a majú množstvo fanúšikov.²³ Aj v tomto prípade je to však dosť nejednotné a samostatnú stránku na sociálnej sieti si spravuje napríklad Archív Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva²⁴ alebo Archív Slovenskej akadémie vied.²⁵

Ako pri špecializovaných, tak aj v prípade mestských archívov panuje v prezentácii na sociálnych sieťach nejednotnosť. Kým Archív mesta Košice na svojich webových stránkach odkazuje na oficiálne sociálne siete (Facebook, Instagram a YouTube) mesta Košice,²⁶ Archív mesta Bratislavy má vlastnú facebookovú stránku.²⁷ Toto by sa dalo vysvetľovať predchádzajúcim zaradením tohto archívu do siete štátnych archívov, avšak v súčasnosti je Archív mesta Bratislavy verejný archív, ktorý zriaďuje Magistrát hlavného mesta SR Bratislavy a je súčasťou organizačnej štruktúry magistrátu ako referát v oddelení kultúry, ktoré je podriadené priamo riaditeľovi magistrátu. Na webovej stránke archívu v sekcii kontakty na sociálnu sieť archív neodkazuje.²⁸

²² ŠTEFKOVÁ, Soňa. *Oslovenie uchádzačov cez sociálne siete v roku 2020* [cit. 2020-09-04]. Dostupné na internete: <https://www.vsonline.sk/33/oslovenie-uchadzacov-cez-socialne-siete-v-roku-2020-uniqueidmRRWSbk196FPkyDafLFWANui-FXSvOj-Q997dIVrXhdqqa4XmEjMNQ/>.

²³ @slovenske.narodne.muzeum, stránka bola vytvorená 2. januára 2010, k 1. 9. 2020 mala 6 983 fanúšikov (páči sa mi to) a 7 319 sledovateľov.

@Slovenskanarodnagaleria, stránka bola vytvorená 19. februára 2010, k 1. 9. 2020 mala 17 624 fanúšikov (páči sa mi to) a 18 346 sledovateľov.

@maticasvk, stránka bola vytvorená 18. februára 2015, k 1. 9. 2020 mala 7 804 fanúšikov (páči sa mi to) a 7 996 sledovateľov.

²⁴ @archivsmopaj, stránka bola vytvorená 8. apríla 2019, k 1. 9. 2020 mala 100 fanúšikov (páči sa mi to) a 102 sledovateľov.

²⁵ @uasav, stránka bola vytvorená 9. októbra 2017, k 1. 9. 2020 mala 318 fanúšikov (páči sa mi to) a 333 sledovateľov.

²⁶ Pozri <https://www.kosice.sk/obcan/archiv-mesta-kosice>; @kosiceofficial.

²⁷ @archivmestabratislavy, stránka bola vytvorená 23. decembra 2013, k 1. 9. 2020 mala 1 668 fanúšikov (páči sa mi to) a 1 745 sledovateľov.

²⁸ Pozri: <https://bratislava.sk/sk/archiv-mesta-bratislavy>.

Štátne archívy na Slovensku sú v súčasnosti tvorené zo siete ôsmich štátnych archívov s regionálnou pôsobnosťou a jedného štátneho ústredného archívu,²⁹ ktorým je Slovenský národný archív.³⁰ Už pri jednoduchom vyhľadávaní zistíme, že nie všetky štátne archívy majú vlastnú facebookovú stránku. Štátny archív v Banskej Bystrici a Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči sa nám na Facebooku nájsť nepodarilo. A stránka Štátneho archívu v Nitre je v podstate prázdna, takže s veľkou pravdepodobnosťou nejde o oficiálnu stránku a nebudem ju brať do úvahy.³¹

Základné informácie o facebookových stránkach ostatných štátnych archívov uvádzame v nasledujúcej tabuľke:

Na rozdiel od kolegov v Českej republike, kde majú veľmi zaujímavé, aktuálne a často aj veľmi sledované stránky na sociálnych sieťach aj štátne okresne archívy, na Slovensku nič také nenájdeme. V organizácii slovenského archívnictva sa niekdajšie pobočky, predtým známe aj ako okresné archívy, zmenili na pracoviská a priamo podliehajú príslušnému štátnemu archívu s regionálnou pôsobnosťou. Takéto regionálne stránky na sociálnych sieťach by však mohli mať veľmi veľký význam pre kultúrny život v regiónoch a určite aj na šírenie osvetu a zlepšovanie povedomia o význame a práci archívov. Na porovnanie facebooková stránka Štátného okresného archívu v Hodoníne má takmer 1 500 fanúšikov a sledovateľov.³² Tieto čísla nedosahuje ani jeden z našich štátnych archívov s regionálnou pôsobnosťou, ktoré by mali zastrešovať niekoľko bývalých okresných archívov. Akúsi výnimku v tomto prípade tvorí facebooková stránka Slovenského banského archívu v Banskej Štiavnici,³³ ktorý je v súčasnosti špecializovaným pracoviskom Slovenského národného archívu. Vzhľadom na jedinečnosť, úplne špecifický charakter a poslanie bývalého Štátneho ústredného banského archívu je aj cieľová skupina sledovateľov jeho stránky úplne iná, a preto je rozhodnutie udržiavať vlastnú facebookovú stránku určite správne. Jediné, čo by sa vo vzájomnom vzťahu facebookových stránok SBA a SNA dalo vyčítať, je nedostatočné vzájomné prepojenie, teda zdieľanie jednotlivých príspevkov, fotiek či podujatí, čím by mohlo dôjsť k prirodzenému zvýšeniu počtu sledovateľov oboch stránok.

²⁹ Štátny ústredný archív: Slovenský národný archív; Štátne archívy s regionálnou územnou pôsobnosťou: Štátny archív v Banskej Bystrici, Štátny archív v Bratislave, Štátny archív v Košiciach, Štátny archív v Nitre, Štátny archív v Prešove, Štátny archív v Trenčíne, Štátny archív v Trnave, Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, Pozri: Zákon č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a doplnení niektorých zákonov.

³⁰ Ďalej len SNA.

³¹ Stránka bola vytvorená 6. júna 2019, k 1. 9. 2020 mala 2 fanúšikov (páči sa mi to) a 3 sledovateľov. Stránka však neuvádza žiadne kontakty, neobsahuje žiadne informácie a príspevky, má len jedinú profilovú fotografiu.

³² @StatniOkresniArchivHodonin, stránka bola vytvorená 15. marca 2012, k 1. 9. 2020 mala 1 422 fanúšikov (páči sa mi to) a 1 460 sledovateľov.

³³ Ďalej len SBA. @banskyarchiv, stránka bola vytvorená 23. októbra 2019, k 1. 9. 2020 mala 241 fanúšikov (páči sa mi to) a 244 sledovateľov.

Názov archívu	Dátum vzniku fb stránky	Počet fanúšikov	Počet sledovateľov	Kontakt na fb stránku
Slovenský národný archív	8. február 2010	2 505	2 660	@slovenskynarodnyarchiv
Štátny archív v Bratislave	11. december 2014	1 232	1272	
Štátny archív v Košiciach	7. august 2020	161	163	
Štátny archív v Prešove	7. február 2019	554	566	@statnyarchivvpresove
Štátny archív v Trenčíne	29. jún 2016	539	565	
Štátny archív v Trnave	10. máj 2016	583	608	
Štátny archív v Nitre	6. jún 2019	2	3	–
Štátny archív v Banskej Bystrici	–	–	–	–
Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči	–	–	–	–

TABUĽKA 1 – Facebookové stránky slovenských štátnych archívov³⁴

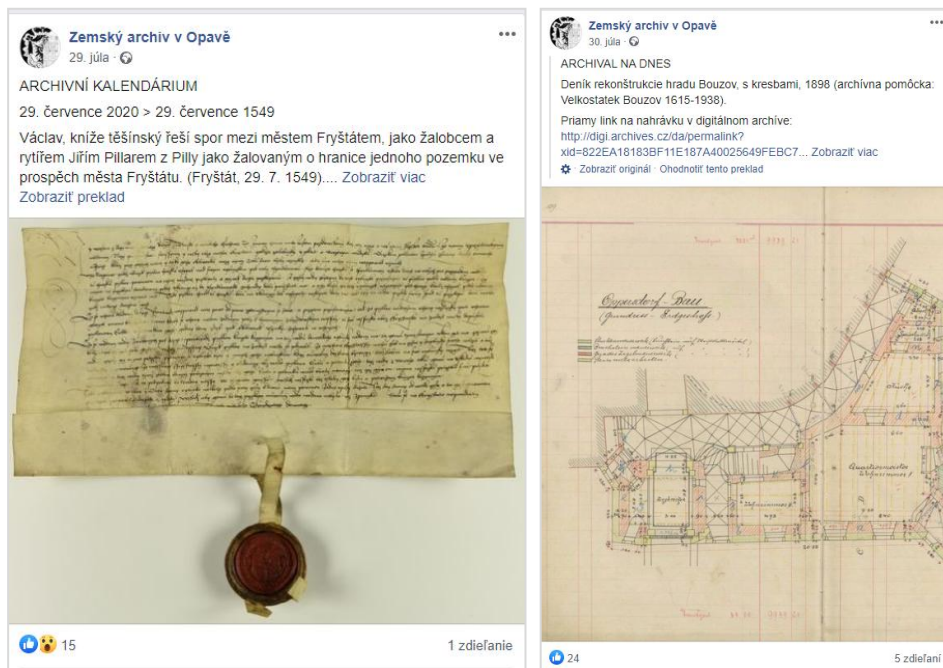
Keď sa na čísla úspešnosti facebookových stránok jednotlivých štátnych archívov pozrieme v konkurencii zahraničných archívov, zistíme, že rozhodne nevyužívame všetok potenciál, ktorý nám sociálne siete ponúkajú. Napríklad stránka Zemského archívu v Opavě³⁵ má približne rovnaký počet sledovateľov ako Štátny archív v Bratislave, avšak na ich stránke môžeme nájsť aj dve pravidelné rubriky, ktoré naozaj vyzdvihujú ich význam v oblasti archívniectva a histórie, a to rubriku „Archivní kalendárium“, kde sa zverejňujú dokumenty k príslušným dátumom, a rubriku „Archival na dnes“³⁶, kde sa prezentujú archívne dokumenty bez nadväznosti na dátum zverejnenia. Okrem zaujímavých popisov dejinných udalostí a, samozrejme,

³⁴ Uvedené údaje sú aktuálne k dátumu 1. september 2020.

³⁵ @zemskyarchivopava, stránka bola vytvorená 27. januára 2016, k 1. 9. 2020 mala 1 245 fanúšikov (páči sa mi to) a 1 344 sledovateľov.

³⁶ Po dokončení predloženého článku bola táto rubrika premenovaná na „Archiválie pro dnešní den“. Za upozornenie ďakujem M. Púčikovi.

základných informácií o uverejnenom dokumente tu často nájdeme napríklad aj priamy odkaz na jeho digitálnu verziu.

OBRÁZOK 1 – Ukážky z pravidelných rubrik zverejnených na facebookovej stránke Zemského archivu v Opavě.

Zdroj: @zemskyarchivopava.

Pri porovnávaní facebookových stránok národných archívov z okolitých krajín musíme skonštatovať, že sa v podstate nemusíme hanbiť, keďže nie sme na tom úplne najhoršie, na druhej strane máme určite čo zlepšovať. Stránka Magyar Nemzeti Levéltár³⁷ (Maďarský národný archív) je pomerne aktívna a prináša v priemere dva príspevky denne. Všetky bývalé župné archívy, ktoré patria od roku 2012 pod Maďarský národný archív, majú svoju vlastnú facebookovú stránku. Okrem Facebooku má Maďarský národný archív svoje konto i na sieti Instagram a na obidve uvedené sociálne siete odkazuje aj na svojich oficiálnych webových stránkach.³⁸ Ešte lepšie na tom je stránka Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (Krajinský archív Maďarského národného archívu),³⁹ ktorá atakuje hranicu 10 tisíc fanúšikov.

³⁷ @MagyarNemzetiLevehtar, stránka bola vytvorená 13. apríla 2012, k 1. 9. 2020 mala 5 874 fanúšikov (páči sa mi to) a 6 602 sledovateľov.

³⁸ <https://mnl.gov.hu/>.

³⁹ @MNLOrszagosLeveletara, stránka bola vytvorená 2. februára 2011, k 1. 9. 2020 mala 5 555 fanúšikov (páči sa mi to) a 9 910 sledovateľov.

Národní archiv v České republice v Praze oficiální facebookovou stránku nemá vůbec, existuje len stránka s názvom Knihovna Národního archivu,⁴⁰ a neoficiálna stránka so základnými informáciami s názvom Národní archiv ČR, ktorá však podľa tam uverejnených informácií nie je nijako prepojená a schválená samotným archívom.

Österreichisches Staatsarchiv (Rakúsky štátny archív) má odkaz na svoju stránku na sociálnej sieti uvedenú priamo na svojom webe⁴¹ a tiež okrem facebookovej stránky⁴² majú svoje konto i na Twitteri. Na tejto stránke sa objavuje priemerne päť príspevkov mesačne, väčšinou však majú veľký ohlas, sú zdieľané ďalej a objavujú sa pri nich aj viaceré komentáre.

Situácia v poľských archívoch je tiež na zamyslenie. Napríklad Štátny archív vo Vroclave (Archiwum Państwowe we Wrocławiu) na svojej oficiálnej facebookovej stránke, ktorú, samozrejme, uvádza aj na webe,⁴³ aktívne zverejňuje priemerne až tri príspevky denne!⁴⁴

Keď všetky uvedené informácie zhrnieme a porovnáme s facebookovým profilom SNA, zistíme, že hlavným rozdielom oproti našim susedom, teda s výnimkou českého Národního archivu, je hlavne to, že facebooková stránka SNA nie je priamo previazaná s webom, a to jej uberá punc oficiality. Čo sa týka počtu fanúšikov a sledovateľov, vzhľadom na veľkosť krajiny, ale i význam jednotlivých archívov, sú tieto údaje len ťažko porovnateľné. Pri porovnávaní aktivity a komunikačného potenciálu jednotlivých stránok sa však dajú rozdeliť do troch skupín. Ako najaktívnejšie, najvýpovednejšie a tiež najaktuálnejšie sa javia facebookové profily Rakúskeho štátneho archívu a jedného z vybraných poľských archívov. Najhoršie z uvedených archívov je na tom profil českého Národního archivu a profily Maďarského národného archívu spolu so Slovenským národným archívom sú na tom asi podobne. Samozrejme, v tomto prípade ide skôr o subjektívny názor.

Pri písaní tohto článku sme narazili na niekoľko zaručene správnych stratégií a návodov, ako spravovať svoje sociálne siete tak, aby ste boli úspešní. Tu je jeden z nich:

1. Založte si účet na Facebooku.
2. Na Facebooku sa nepredáva, na Facebooku sa komunikuje!
3. Nenútená komunikácia je kľúčom.
4. Prispôbte štýl jazyka.
5. Buďte aktuálni.
6. Buďte zaujímaví.
7. Využívajte udalosti.

⁴⁰ @knihovnaNA, stránka bola vytvorená 19. septembra 2017, k 1. 9. 2020 mala 157 fanúšikov (páči sa mi to) a 166 sledovateľov.

⁴¹ <https://www.statearchives.gv.at/>.

⁴² @osterreichischesstaatsarchiv, stránka bola vytvorená 17. júna 2010, k 1. 9. 2020 mala 3 919 fanúšikov (páči sa mi to) a 4 256 sledovateľov.

⁴³ <https://www.ap.wroc.pl/>.

⁴⁴ @AchiwumPanstwoweWroclawiu, stránka bola vytvorená 11. júna 2013, k 1. 9. 2020 mala 1 164 fanúšikov (páči sa mi to) a 2 336 sledovateľov.

8. Nevyhýbajte sa negatívnym ohlasom.
9. Neohovárajte ani nehodnoťte konkurenciu.
10. Cenzurujte minimálne.⁴⁵

Keď si to rozmeníme na drobné, tak aj v prípade slovenských (asi nielen štátnych) archívov by sme to mohli zvládnuť tak, aby sme boli úspešní. Ako sme zistili, šesť z deviatich štátnych archívov už účet na Facebooku má. Podľa posledných informácií je to dokonca aj oficiálne odporúčané z vedenia ministerstva vnútra, takže zvyšné dva archívy by ich mohli v blízkej budúcnosti nasledovať. Tým by sme mali zvládnuť bod 1. Otázka komunikácie na Facebooku, a s tým spojené všetko, čo zahŕňajú body 2 až 4, je trochu zložitejšia, pretože je jasné, že sociálne siete sú bližšie skôr mladším ročníkom, na strane druhej v prípade oficiálnej stránky inštitúcie by mala byť garantovaná istá odborná úroveň, čo sa týka informácií a obsahu. Vzhľadom na dôraz, aký sa tejto problematike pripisuje v súkromnej sfére, sú už bežne dostupné rôzne kurzy a školenia na správu firemnej facebookovej stránky, kde sa dajú potrebné informácie ľahko doplniť.⁴⁶ Byť aktuálny, zaujímavý a využívať udalosti by pri takom rozsiahlom zdroji dokumentov, ako majú archívy, nemal byť problém. Ako sme uvádzali príklady stránky z českého prostredia, dá sa to riešiť rôznymi spôsobmi (kalendárium, archívne dokumenty na dnes). Aj na stránke SNA sa v poslednom období objavili akési seriály k aktuálnym témam (adventný kalendár z vianočných pohľadníc, seriál k voľbám v 20. storočí, veľkonočné pohľadnice atď.). Stránka Archívu mesta Bratislavy zase veľmi vhodne reflektuje na rôzne známe miesta (Lekáreň u Salvatora, Promenáda, Hviezdoslavovo námestie atď.). Každý archív má vo svojich archívnych fondoch dokumenty k regiónu, k zaujímavým miestam či ľuďom. Práve toto verejnosť zaujíma. Samozrejme, je žiaduce podávať informácie o otváracích hodinách, o obmedzeniach v bádateľni, či o pripravovaných podujatiach, ale o tieto informácie má záujem len úzky okruh návštevníkov sociálnych sietí a najmä nie je to druh informácií, ktoré sa šíria ďalej. Naším cieľom by malo byť zaujať verejnosť a najmä rozšíriť povedomie o archívoch. Totiž keď o nás nikto nevie, tak nás nikto nepotrebuje, a keď nás nikto nepotrebuje, tak... Dôkazom, že sa dá aj obyčajným archívny dokumentom zaujať, je počin facebookovej stránky SNA, ktorej sa v apríli 2020 zverejnením čisto textového dokumentu zo 40. rokov 20. storočia podarilo osloviť takmer 35 tisíc ľudí. Podľa štatistik, ktorými správca stránky môže sledovať svoju úspešnosť, mal tento príspevok takmer 150 komentárov a skoro 200 zdieľaní. Celkom cieľene Vám ho však neukážeme priamo, možno nám to výslednú štatistiku ešte zvýši.

⁴⁵ Ako propagovať značku na Facebooku [cit. 2020-09-05]. Dostupné na internete: <http://plamenia.com/ako-propagovat-znacku-na-facebooku/>.

⁴⁶ Ako príklad uvádzame: *Kurz Facebook marketing I. vedenie a správa firemnej stránky, virálna komunikácia a ako byť správny sociálny manažér* [cit. 2020-09-05]. Dostupné na internete: <https://www.itlearning.sk/detail/skolenie-internet-marketing-propagacia-na-facebooku-a-socialnych-sietach/>.

Úspešnosť vášho príspevku		
34 654 People Reached		
1 701 Reakcie, komentáre a zdieľania		
619 Páči sa mi to	142 Na príspevok	477 Na zdieľania
57 Super	9 Na príspevok	48 Na zdieľania
639 Haha	133 Na príspevok	506 Na zdieľania
39 Žasnem	13 Na príspevok	26 Na zdieľania
2 Je mi to ľúto	2 Na príspevok	0 Na zdieľania
3 Štve ma to	1 Na príspevok	2 Na zdieľania
146 Komentáre	14 On Post	132 On Shares
198 Zdieľania	198 Na príspevok	0 On Shares
4 342 Kliknutia na príspevok		
1 231 Zobrazenia fotky	0 Kliknutia na odkaz	3 111 Iné kliknutia
NEGATÍVNA ODOZVA		
11 Skryť príspevok	0 Skryť všetky príspevky	
0 Nahlásiť ako spam	0 Zrušiť reakciu Páči sa mi to pre stránku	
Reportované štatistiky môžu byť oneskorené od tých, ktoré sa zobrazujú pri príspevkoch		

OBRÁZOK 2 – Štatistické ukazovatele príspevku na stránke SNA z 21. apríla 2020.
Zdroj: @slovenskynarodnyarchiv.

Aby sme dosiahli neustálu aktuálnosť, sledovali udalosti okolo nás, boli zaujímaví a zároveň pripravení vždy „vytiahnuť“ niečo dobré na facebook“, musí sa profilu aktívne venovať niekoľko ľudí. Ako sme sa dočítali v prvej časti nášho článku, Policajný zbor SR či Kancelária prezidenta SR na to majú vytvorené samostatné pozície. Na ministerstve vnútra sa o facebookový profil stará tlačové oddelenie a ako si môžete všimnúť, keď je nejaký vhodný dátum, v posledných mesiacoch využívajú ako zdroje aj dokumenty zo štátnych archívov.⁴⁷ Samozrejme, nemôžeme očakávať, že v našich archívoch budú vytvorené samostatné pozície manažérov sociálnych sietí, ale je potrebné konkrétnym pracovníkom zabezpečiť aspoň prístup na Facebook a tiež v rámci plánu práce počítať s tým, že takáto pravidelná aktivita si vyžaduje aj nejaký čas. Posledné body z nášho návodu, ako spravovať svoju facebookovú stránku, sú asi najcitlivejšie. Žiadna kritika sa nepočúva ľahko, na strane druhej nás môže posunúť ďalej. Konkurencia medzi archívmi je skôr o osobných

⁴⁷ @ministerstvovnutraSR.

vzťahoch ako o nejakej súťaži, preto, či už ide o štátne, súkromné alebo špecializované archívy, našim cieľom by mala byť najmä ochrana archívneho dedičstva Slovenska a mali by sme na to využiť všetky dostupné prostriedky. A cenzúra? Tá by mala ostať v minulom režime, a to nielen vo vzťahu k verejnosti, ale i vo vzťahu ku kolegom a podriadeným, pretože niekedy je nevyhnutné vypočuť (prečítať) si pravdu, aj keď sa nám nepáči. A aj v priestore sociálnych sietí sa dá viesť diskusia na úrovni.

Ak sme až doteraz niekoho nepresvedčili, že mať účet na sociálnej sieti je aj pre archív výhodné, skúsime ešte posledný pokus. Každá inštitúcia je tak trochu firma. Len tá naša (rozumej archív) nezarába peniaze, ale vytvára hodnoty. Kultúrne, archívne, iné... Nie, archívy nie sú životne nevyhnutné, v prípade krízy sú určite dôležitejšie inštitúcie a musíme si priznať, že na Slovensku sme takmer na okraji záujmu. Záujmu politikov aj záujmu verejnosti. Možno preto, že archívy ešte stále nie je dostatočne vidieť. V časopise Forbes, ktorý má viac ako 100-ročnú históriu a zakladá si na svojej dôveryhodnosti, sa dočítame, že: „*Nie je náhoda, že väčšina úspešných spoločností využíva sociálne siete na propagáciu svojich služieb a produktov. Dôvod je jednoduchý – sociálne siete sú jedným z najefektívnejších spôsobov na zviditeľnenie sa...*“⁴⁸

SLOVAK ARCHIVES AND THEIR ACTIVITIES ON SOCIAL NETWORKS

TVRDOŇOVÁ, Daniela

Social networks make a place, in which one can use some specific tools of marketing communication. It is a mutual interaction that allows faster and more effective communication not only among people, but also among subjects. However, the communication must be up-to-date and regular. The presented article compares Facebook profiles of the individual Slovak archives with an aim to find out the real condition of perception of social networks in the environment of the Slovak archiving and their use for communication with the public and especially the archives' self-presentation. Yet the basic search shows that not all state archives in Slovakia have their own Facebook page. Looking at the numbers of individual state archives' success in the competition of foreign archives it is clear, that we are definitely not using all the potential that social networks offer. Our goal should be to engage the public and, in particular, to raise awareness of archives. Because when no one know about us, no one needs us and when no one needs us, we become useless.

Translated by Jana Kafúnová

⁴⁸ SMITH, Petra. Podnikatelia a sociálne siete. 10 dôvodov, prečo by ich mali využívať [2020-09-01]. Dostupné na internete: <https://www.forbes.sk/podnikatelia-socialne-siete-10-dovodov-preco-ich-mali-vyuzivat/>.

EVIDENCE TYPÁŘŮ A PEČETÍ VE STÁTNÍCH ARCHIVECH ČESKÉ REPUBLIKY – VÍTĚZSTVÍ A PROHRY

Snahy o zavedení komplexní evidence sfragistického materiálu mají v novodobém českém archivnictví již padesátiletou tradici a permanentně, s větší či menší intenzitou, se objevují mezi pracovními úkoly archivů už od počátku 70. let 20. století. Jejich počátky souvisejí nepochybně s obnovením zájmu o komunální heraldiku a činností komise pro otázky znaků měst při archivní správě pod vedením pražského archiváře Jiřího Čarka.¹ Pozornost se tehdy soustředila sice jen na pečeti měst a městček, u nichž ale významný zdroj informací představovaly četně dochovaná městská pečetidla. Naštěstí v roce 1971 vyhlášený soupis typářů se neomezil jen na ně, ale pojal v sobě evidenci veškeré této trojrozměrné materie, jejíž ukládání přisoudila společná instrukce ministerstva vnitra a ministerstva školství a kultury z roku 1959 archivům. Vyplněné kartotéční listy s připojeným otiskem typáře ve vosku nebo v inkoustu pak byly ukládány v daném archivu, byl-li to archiv okresní, tak i v příslušném oblastním archivu, a současně zasílány do centrální evidence na archivní správu.² Ještě před Sametovou revolucí jsme v souvislosti s novelizací základních pravidel zveřejnili návrh pravidel pro zpracování sfragistického materiálu, aniž jsme pochopitelně tušili, jaké převratné možnosti přinese v tomto směru následující doba.³

Postupné zavádění výpočetní techniky do českého archivnictví v posledním desetiletí minulého století se nevyhnulo ani sfragistickému materiálu. Naopak se na něj soustředila velká pozornost především díky osobě Vladimíra Růžka, významného českého heraldika a od počátku 90. let pracovníka archivní správy ČR. Počátkem září 1993 jsme v úvodu k referátu o pečetích pánů z Pernštejna vyzvali na konferenci v Pardubicích ke zpracování soupisu pečeti v českých archívech do roku 1526, na němž jsme v té době již pracovali, pochopitelně ještě v písemné kartotéční podobě, alespoň v rámci Zemského archivu v Opavě a podřízených okresních archi-

¹ ČAREK, Jiří. *Městské znaky v českých zemích*. Praha : Academia : Archivní správa ministerstva vnitra ČSR, 1985, s. 37-38.

² MÜLLER, Karel. Revize evidence typářů v severomoravských archívech. In *Archivní časopis*, 1987, roč. 37, s. 211-215. Šlo o akci permanentní, pokyn o provádění soupisu nebyl nikdy zrušen, ale dnes už v podstatě není naplňován, alespoň pokud jde o zasílání evidenčních karet na archivní správu.

³ MÜLLER, Karel. Návrh pravidel pro zpracování typářů a dalšího sfragistického materiálu (pečeti, odlitků pečeti). In *Archivní časopis*, 1989, roč. 39, s. 215-219. V návrhu jsme zúročili zkušenosti získané při přípravě soupisu typářů v archívech na severní Moravě a ve Slezsku, viz MÜLLER, Karel. Soupis typářů v archívech Severomoravského kraje I. Typáře obecní a cechovní. In *Sborník Státního oblastního archívu v Opavě 1981-1985*. Opava, 1987, s. 73-141, ISSN 0862-2507.

vů.⁴ Následně byla potřeba evidence pečeti diskutována též na konci září téhož roku na 7. sjezdu historiků v Praze, na němž se pro tento projekt vyslovil zejména Ivan Hlaváček a též litoměřický archivář Jindřich Růžička. Apely nevyzněly naprázdno a již o měsíc později představil Vladimír Růžek základní teze proponovaného soupisu pečeti na poradě ředitelů státních archivů. Soupis měl v první fázi zahrnout vedle typářů také veškeré pečeti připojené k listinám do roku 1526 a následně z mladších dob alespoň pečeti přivěšené a sbírkové odlitky. Ačkoliv jsme již tehdy nabízeli využití zkušeností olomoucké firmy Bach systems, se kterou řada archivů spolupracovala při zavádění výpočetní techniky, rozhodl se Vladimír Růžek vytvořit počítačový program pro evidenci sfragistického materiálu sám spolu s programátorem archivní správy Josefem Horou. Práce však vzhledem k jiným naléhavým úkolům nešly tak rychle kupředu, jak si zainteresovaní archiváři představovali⁵, a vývoj programu „Pečetě“ byl dokončen až v roce 1996. Obsáhlý doprovodný manuál byl rozeslán všem archivům, jimž byl uložen úkol zahájit soupis v následujícím roce. Vladimír Růžek také v roce 1997 podrobně referoval o soupisu, jeho genezi i počítačovém programu a jeho vývoji na stránkách Archivního časopisu.⁶

Až dosud lze hovořit o vítězství. Česká archivní obec získala nástroj pro evidenci sfragistického materiálu a mohla se pustit s chutí do práce. Při vyhlášení soupisu předpokládal Vladimír Růžek, že první etapa, tedy typáře a pečeti do roku 1526, se dá u některých státních okresních archivů a dokonce i archivů oblastních zvládnout během jednoho roku. Delší proces se pochopitelně očekával u Národního archivu a obou zemských archivů s podstatně početnějšími soubory listin. Zde ovšem akce narazila na původní špatný odhad počtu pečeti a také na osobní limity. Následné sondáže ukázaly, že ve státních i městských archivech se může nacházet až 45 000 pečeti z doby před rokem 1526, jejichž zpracování si tak vyžádá podstatně více času. Představa, že evidence typářů se provede jen přepsáním původních kartotéčních listů do databáze, byla rovněž mylná. Všechny práce totiž vyžadovaly aspoň základní sfragistické (a také heraldické) poučení, kterého se řadě zpracovatelů nedostávalo. Navíc nebyla nijak zajištěna supervize, pro níž ostatně nebyly vytvořeny podmínky, neboť program vůbec nepočítal s připojováním fotografií pečeti. To se brzy ukázalo jako krátkozraké a stalo se určitou brzdou. Markantně je to patrné již na prvním větším publikačním výstupu z prováděného soupisu, kterým své typáře a pečeti zveřejnil Státní oblastní archiv v Zámrsku.⁷ Přestože řada polí v programu byla před-

⁴ MÜLLER, Karel. Pernštejnské pečeti v archivech severní Moravy a Slezska do roku 1526. In *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8. – 9. 9. 1993 v Pardubicích*. Pardubice : Východočeské muzeum : Historický klub, pobočka, 1995, s. 315-322.

⁵ MÜLLER, Karel. Evidence pečeti pomocí výpočetní techniky. In *6. celostátní konference archivářů ČR. Benešov 2. – 4. května 1995. Zpravodaj pobočky České informační společnosti*, č. 44. Praha, 1996, s. 54-57.

⁶ RŮŽEK, Vladimír. Soupis pečeti, pečetidel a sbírkových odlitků v archivech České republiky. Část 1: Východiska, důvody a cíle. Část 2: Počítačový program Pečetě. In *Archivní časopis* 1997, roč. 47, s. 143-158, 213-233.

⁷ ŠIMEK, Tomáš a kol. *Pečeti a pečetidla východočeských archivů a některých muzeí 1226 – 1620. Katalog*. Praha : Odbor archivní správy a spisové služby MV ČR, 2008, 479 s. ISBN 978-80-86466-12-5.

definována, popis pečetního obrazu zůstával v gesci zpracovatele a záleželo jen na jeho znalostech a zkušenostech. V praxi se pak popis jedné a též pečeti provedený v různých archivech dosti markantně odlišoval, a pokud navíc byly udány různé rozměry, což při rozdílné kvalitě dochovaných otisků je přirozené, uživatel se mohl jen domnívat, že jde o otisk totožného typáře a nikoliv o jen mírně se lišící produkty různých pečetidel. Tento nedostatek se naprosto markantně projevil v edicích „Katalogu pečeti, pečetidel a sbírkových odlitků z archivů České republiky“ na CD-ROM, které jako výstup z probíhajícího soupisu připravila archivní správa MV ve spolupráci s firmou AiP Beroun.⁸ První edice z roku 2000 obsahovala na 27 tisíc záznamů, třetí a současně poslední edice z roku 2011 jich již měla dvojnásobek. Číslo je to jistě impozantní, ale bez připojených snímků bylo využití pro sfragistické bádání velmi problematické. Databáze sice mohla zájemce upozornit na výskyt otisku pečeti hledaného pečetitele, ale to je snad všechno. Alespoň na úrovni Zemského archivu v Opavě jsme si byli vědomi toho, že největším nedostatkem programu „Pečetě“ je absence fotografií typářů a pečeti. Firma Bach systems nám tedy program upravila tak, aby koreloval s dalšími databázemi našeho archivního portálu (listiny, mapy a plány, matriky, urbáře a pozemkové knihy aj.) a stejně jako u nich umožňoval připojovat snímky popisované materie. Současně jsme však byli nuceni předávat výsledky soupisu na archivní správu tak, aby mohly být začleněny do původního programu. Konečně v roce 2011 došlo k dohodě mezi archivní správou a firmou Bach systems o využití jejího produktu ve všech českých státních archivech a Vladimír Růžek připravil přechod na nový program i metodicky.⁹ Bohužel ale o dva roky později odešel do důchodu, aniž byl stanoven jeho nástupce v roli koordinátora naplňování sfragistického soupisu v archivech, a z celé akce sešlo.

Hovoříme-li o prohře českého archivnictví na poli evidence sfragistického materiálu, máme na mysli poslední desetiletí, kdy se výrazně zpomalilo, ne-li v některých archivech zcela zastavilo, tempo na soupisu a nedošlo ke zkvalitnění již alespoň částečně naplněné celostátní databáze připojením snímků pečeti a pečetidel. Nová základní pravidla pro zpracování archiválií sice sfragistický materiál reflektují, ale omezují se jen na některé dílčí úpravy výše zmiňovaných metodik z pera Vladimíra Růžka.¹⁰ Vzhledem k tomu, že se nepodařilo v českých archivech prosadit jednotné programové prostředí pro zpracování archiválií a nefunguje ani centrální archivní portál, nedá se předpokládat, že by se v nejbližší době podařilo zveřejňovat výsledky soupisu na jednom místě, jako se dělo v předchozí době alespoň prostřednictvím distribuovaných CD-ROMů. Jednotlivé archivy tak v současnosti přistupují k soupisu separátně, bez centrální koordinace, přičemž některé zavádějí pro zpracování archiválií nově vytvářený program ELZA, jiné se přidržují již osvědčeného a nově

⁸ RŮŽEK, Vladimír. Zhodnocení průběhu celostátní akce soupisu (katalogizace) pečeti a pečetidel v archivech ČR. In *Heraldica viva II. Sborník příspěvků z konference konané 21. – 22. října 1999 v Pardubicích*. Pardubice : Východočeské muzeum, 2002, s. 61–65. ISBN 80-86046-58-3.

⁹ RŮŽEK, Vladimír. *Pečetě. Diferenční příručka pro přechod z programu Pečetě (AS MV ČR) do programu Pečetě (Bach systems s. r. o.)*. Praha, 2011.

¹⁰ WANNER, Michal a kol. *Základní pravidla pro zpracování archiválií*. 2. Opravené a rozšířené vydání. Praha : Odbor archivní správy a spisové služby MV ČR, 2015, s. 69–71. ISBN 978-80-86466-78-1.

na webovou aplikaci převedeného programu ProArchiv firmy Bach systems. Ke druhé skupině patří i Zemský archiv v Opavě, který v současnosti disponuje největším množstvím zveřejněných digitalizovaných archiválií v České republice (přes 20 milionů snímků), mezi nimiž tvoří evidence typářů a pečeti významný segment.

Závěrem naší rekapitulace situace v českém archivnictví si dovolueme popsat některé naše přístupy k soupisu, které do značné míry korelují s diskusním příspěvkem k tématu z pera Igora Grause.¹¹ Už výše jsme se stručně vyjádřili k potřebě dostatečně kvalifikovaného personálního zajištění. Přinejmenším je na místě ustavení koordinátora, který celou akci řídí na úrovni oblastního archivu. Nezbytné je rovněž patřičné technické vybavení pro snímkování pečeti spolu s proškoleným dokumentátorem. Velmi významnou roli hraje práce se světly, jejichž efektivním využíváním se dá docílit velmi kvalitních snímků, které následně mohou být ještě upravovány. Ostatně tak pravidelně činíme u snímků typářů, jejichž obraz před zveřejněním pro lepší čitelnost stranově obracíme. 3D skenování má jistě v tomto směru budoucnost, jeho hlavní přínos ale spatřujeme ve výrobě (tisku na 3D tiskárně) maximálně věrných kopií otisků pečeti, zejména pro potřeby stále žádanějších faksimilií listin. Upuštěno tak bude definitivně od pořizování odlitků pečeti, které vždy bude vůči originálům nešetné. Chceme-li kvalitní snímek pečeti, musí být předloha také patřičně ošetřena. V Zemském archivu v Opavě jsme se již před více než patnácti lety rozhodli jít komplexní cestou, tedy systematickou konzervací, resp. restaurováním veškerých pergamenových (i papírových) listin jako nosičů nejvýznamnějšího sfragistického materiálu. Postupně tak byly ošetřeny a do nových speciálních krabic firmy EMBA vloženy veškeré listiny deponované v deseti začleněných okresních archivech a následně se pozornost konzervátorů přenesla na listiny uložené v centrále a v olomoucké pobočce.¹² Péče je věnována pochopitelně i pečetím. Součástí procesu je digitalizace každé listiny, digitalizace každé pečeti a konečně bezpečnostní snímkování listin na mikrofilmový pás. Dnes stojí tato akce prakticky před dokončením, neboť zbývá již jen několik stovek listin z církevních fondů deponovaných v olomoucké pobočce archivu. Podle našeho soudu jedině takový systematický přístup má význam a navíc umožňuje takřka zcela vyřadit originály listin a k nim připojených pečeti z badatelského využívání. Následně předpokládáme snímkování pečeti i z aktového materiálu. To se zatím děje pouze výběrem, přičemž ale vždy jde o celý archivní fond, nebo alespoň o jeho přesně vymezenou část.

Karel Müller
Zemský archiv v Opavě

¹¹ GRAUS, Igor. Niekoľko poznámok k evidencii pečatí a pečatidiel. In *Slovenská archivistika*, 2020, roč. 50, č. 1, s. 150-154. ISSN 0231-6722.

¹² ŠTĚRBOVÁ, Jarmila – MÜLLER, Karel – KRÁSL, Jan. Konzervace a restaurování archiválií v Zemském archivu v Opavě. In TESÁŘ, Petr (ed.). *Sborník Zemského archivu v Opavě 2017*. Opava, 2017, s. 24-29.

PREDPISY

NOVELA ZÁKONA Č. 395/2002 Z. Z. O ARCHÍVOCH A REGISTRATÚRACH A O DOPLNENÍ NIEKTORÝCH ZÁKONOV V ZNENÍ NESKORŠÍCH PREDPISOV

Zákon č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov bol od nadobudnutia účinnosti priamo novelizovaný trikrát, a to novelou č. 216/2007 Z. z. z 1. júna 2007, novelou č. 41/2011 Z. z. z 8. februára 2011 a novelou č. 266/2015 Z. z. z 30. septembra 2015.

Primárnym podnetom na novelizovanie zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o archívoch a registratúrach“) bola povinnosť Ministerstva vnútra Slovenskej republiky zabezpečiť súlad s nariadením Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 2019/880 zo 17. apríla 2019 o vstupe a dovoze tovaru kultúrnej hodnoty. Ďalším motívom úpravy zákona bolo zapracovanie nových poznatkov na úseku správy registratúry, doplnenie ustanovení o postupe pri odovzdávaní a preberaní archívnych dokumentov do archívu, sprecizovanie paragrafového znenia právneho predpisu vo väzbe na aplikáciu zákona o e-Governmente, sprísnenie pravidiel pri umožňovaní prístupu k archívnym dokumentom obsahujúcim osobné údaje, ďalej odstránenie problémov vyplývajúcich z aplikačnej praxe, ako aj legislatívno-technické úpravy zohľadňujúce prijatie nových právnych predpisov, a to všetko vo forme 72 novelizačných bodov. Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky predložilo návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon o archívoch a registratúrach v súlade s Plánom legislatívnych úloh vlády Slovenskej republiky na 2. polrok 2020.

Nariadenie 2019/880 bolo prijaté ako reakcia na rabovanie múzeí a ničenie kultúrnych pamiatok počas vojnových udalostí na Blízkom východe v nedávnej minulosti a vychádza z dohovoru UNESCO o opatreniach na zákaz a zamedzenie nedovoleného dovozu, vývozu a prevodu vlastníctva kultúrnych statkov (vyhláška ministra zahraničných vecí č. 15/1980 Zb.) a dohovoru UNIDROIT o ukradnutých alebo nezákonne vyvezených kultúrnych predmetoch (oznámenie MZV SR č. 416/2003 Z. z.). Cieľom nariadenia je zabrániť, aby nezákonne vyvezené predmety kultúrnej hodnoty vstúpili na územie Európskej únie, a tým aj zabrániť financovaniu terorizmu a praniu špinavých peňazí prostredníctvom predaja rabovaného tovaru kultúrnej hodnoty kupujúcim v Európskej únii. Na dovoz archívnych dokumentov sa vzťahuje čl. 3 ods. 1 nariadenia, ktorý zakazuje vstup tovaru kultúrnej hodnoty, ktorý sa vyviezol z územia krajiny, v ktorej sa vytvoril alebo objavil, v rozpore s jej zákonmi alebo inými právnymi predpismi. Novelizované znenie zákona o archívoch a registratúrach nadväzuje na vyššie uvedené nariadenie v ustanovení § 26, upravujúcim dovoz cudzích archívnych dokumentov, ktorého znenie sa precizuje tak, aby sa vzťahovalo na všetky kategórie uvedené v nariadení 2019/880, t. j. na archívne

dokumenty, ktoré sú vedené v evidencii cudzieho štátu alebo boli vytvorené alebo nájdené na území cudzieho štátu, z ktorého boli odcudzené.

Novela zákona zároveň reaguje na poznatky z doterajšej aplikácie zákona o archívoch a registratúrach v praxi; základnú terminológiu dopĺňa o pojem archívny súbor, ktorý sa v archívnej terminológii bežne používa a zároveň reaguje na súčasnú prax pri sprecizovaní termínu konzervačná kópia archívneho dokumentu. Z hľadiska dopĺňania archívneho dedičstva Slovenskej republiky pozitívne vnímame predĺženie lehoty predkupného práva štátu k archívnym dokumentom v súkromnom vlastníctve zo šiestich mesiacov na jeden rok od doručenia ponuky.

Upravujú sa aj práva a povinnosti zriaďovateľa archívu pri nakladaní s archívnymi dokumentmi po zrušení archívu zriaďovateľa. Cieľom úpravy je zrovnoprávnenie pôvodcov, z ktorých činnosti vznikajú archívne dokumenty, keďže pôvodné znenie zákona finančne zvýhodňovalo pôvodcu, ktorý zriadil archív a následne požiadal o jeho zrušenie tým, že žiadosť o súhlas so zrušením archívu musela obsahovať aj ponuku na odkúpenie archívnych dokumentov vzniknutých z jeho činnosti štátom aj s návrhom ceny. Dopĺňa sa i nová povinnosť vlastníčkovi archívneho dokumentu, a to na základe žiadosti archívu predložiť archívny dokument na účel vyhotovenia jeho konzervačnej kópie.

Na účel zabrániť zneužitiu oprávnení žiadateľa o prístup k archívnym dokumentom obsahujúcim osobné údaje v nadväznosti na § 7 zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov a o zmene a doplnení niektorých zákonov pri historickom výskume alebo inom vedeckom výskume sa doplnili podmienky prístupu k archívnym dokumentom o predloženie písomného potvrdenia o výskume a čestné vyhlásenie o nakladaní s osobnými údajmi v archívných dokumentoch tak, aby nedošlo k porušeniu práva na ochranu súkromia dotknutej osoby.

Na úseku prístupu k archívnym dokumentom dochádza ešte k dvom úpravám, a to k odstráneniu povinnosti doručovať výpisy, odpisy, kópie a potvrdenia pre zahraničných žiadateľov prostredníctvom Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky a upravujú sa podmienky poistenia vystavovaných archívnych dokumentov na území Slovenskej republiky. Kultúrne a iné spoločenské inštitúcie v pozícii vystavovateľa spravidla disponujú všeobecnými poisťovacími zmluvami. Novelizované znenie zákona nevyžaduje poistenie vystavovaných archívnych dokumentov; vystavovateľ je však povinný zmluvne deklarovať spôsob náhrady za prípadné poškodenie alebo stratu archívneho dokumentu. Povinnosť poistiť archívne dokumenty pre výstavné účely v zahraničí zostáva nezmenená.

Opätovne sa zavádza maximálna dĺžka obmedzenia prístupu k archívnym dokumentom z pozície ich pôvodcu, a to 30 rokov, najmä s prihliadnutím na základnú úlohu verejných archívov, ktorou je umožňovať prístup k archívnym dokumentom.

Doplnenie a úprava povinností pôvodcu registratúry reaguje na existenciu elektronických registratúrnych záznamov, ich ukladania na technických zariadeniach, vyznačovania obmedzeného prístupu k nim v informačných systémoch; ich zničenia, ak ide o registratúrne záznamy bez trvalej dokumentárnej hodnoty po vyhotovení ich elektronických kópií zaručenou konverziou. Zavádza sa povinnosť pre pôvodcov registratúry I. kategórie predkladať návrhy na vyradenie iba elektronicky, a to prostredníctvom elektronického formulára, a povinnosť pre všetkých pôvodcov registra-

túry odovzdať listinné registratúrne záznamy s trvalou dokumentárnou hodnotou do archívu v ochranných obaloch. Ak pôvodca registratúry zaniká bez právneho nástupcu, je povinný bezodkladne pripraviť a predložiť návrh na vyradenie registratúrnych záznamov s trvalou dokumentárnou hodnotou vrátane tých, ktorým ešte neuplynula lehota uloženia, a odovzdať ich do archívu.

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky zavádza aj novú evidenciu vystavovaných archívnych dokumentov. Jej význam spočíva najmä v ochrane archívnych dokumentov, ktoré počas vystavovania podliehajú rôznym klimatickým a svetelným podmienkam a pri častom vystavovaní by mohlo dôjsť k ich rýchlej fyzickej degradácii.

Novelou zákona sa explicitne upravuje zákaz trvalého vývozu registratúry, ktorá je zdrojom archívneho bohatstva. Na jej dočasný vývoz sa po novom bude vyžadovať iba oznamovacia povinnosť.

Archívny dokument starší ako 50 rokov zapísaný v evidencii cudzieho štátu alebo nájdený či vytvorený v cudzine bude možné doviezť na Slovensko len s povolením príslušného štátu; zakazuje sa dovoz v zahraničí odcudzených archívnych dokumentov a prevod ich vlastníctva.

K zmenám dochádza aj pri ukladaní dokumentov obsahujúcich utajované skutočnosti. Tie môže pôvodca až do doby odtajnenia ukladať aj v centrálnom úložisku utajovaných skutočností, ktoré zriadi Národný bezpečnostný úrad. Národný bezpečnostný úrad bude vydávať stanoviská k registratúrnym poriadkom, iba ak upravujú manipuláciu s utajovanými skutočnosťami, pričom ministerstvo vnútra a štátne archívy budú na tieto stanoviská prihliadať.

Novela zákona reaguje na vyššie uvedené úpravy povinností v podobe vymedzenia nových skutkových podstát priestupkov a iných správnych deliktov s cieľom poskytnúť komplexnejšie právne nástroje na sankcionovanie nežiaduceho konania, ktoré má za následok poškodenie alebo zničenie archívneho dedičstva Slovenskej republiky.

V prílohe č. 1 k zákonu o archívoch a registratúrach sa pracovisko Archív Šaľa zaraďuje ako pracovisko Štátneho archívu v Trnave pod názvom Archív Galanta (so sídlom v Šali) z dôvodu, že až 80 % územnej pôsobnosti má na území Trnavského kraja (okresy Galanta, Dunajská Streda).

Návrh novely zákona o archívoch a registratúrach prešiel vnútrorezortným a medzirezortným pripomienkovým konaním (od 31. júla 2020 do 20. augusta 2020). Vláda Slovenskej republiky ho schválila na svojom zasadnutí 30. septembra 2020 a následne bol ako vládny návrh predložený na rokovanie Národnej rady Slovenskej republiky (parlamentná tlač č. 259). Novela zákona bude účinná od 1. januára 2021.

Monika Péková
odbor archívov a registratúr MV SR

LITERATÚRA

RECENZIE A REFERÁTY

MALINIAK, Pavol. *ČABRADSKÉ PANSTVO V STREDOVEKU*. Banská Bystrica : Belianum, 2019, 224 s. ISBN 978-80-557-1625-1.

Recenzovaná monografia je čiastkovým výstupom projektu VEGA, riešeného na Katedre histórie Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici v rokoch 2017 až 2019 s názvom *Kríza a kolaps na pomedzí stredoveku a novoveku (sondy do problematiky v slovenskom kontexte)*. Vydanie podporila Agentúra na podporu výskumu a vývoja. Knihu vydalo Belianum – Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a recenzovali ju Henrieta Žažová a Maxim Mordovin.

Pavol Maliniak sa dlhodobo venuje stredovekým a ranonovovekým dejinám Slovenska s osobitným pohľadom na dejiny Zvolenskej a Hontianskej stolice. V minulosti spracoval dejiny Modrokamenského panstva, panstva hradu Ľupča a viacerými štúdiami prispel k stredovekým dejinám Zvolena. Jeho výskum je prínosný najmä sústredením sa na samotnú krajinu a zásahy človeka do nej.¹ V poslednej vydannej monografii sa venuje málo prebádanej oblasti stredovekých dejín, a to životu poddaných na hradných panstvách, vrátane osobitného zamerania sa na poddanské rodiny a ich domácnosť. Táto problematika je dnes opomínaná najmä z dôvodu nedostatku zachovaných písomných prameňov, predovšetkým rozličných súpisov a urbárov, ktoré sa začínajú vo väčšom množstve objavovať v našich dejinách až od 40. rokov 16. storočia. Aj autor pri jej riešení vychádza najmä z ranonovovekých prameňov, ale aj zo vzácne zachovaného stredovekého súpisu poddaných panstva z roku 1476. K atraktivite monografie by azda ešte viac prispelo uvedenie týchto základných skutočností – časové vymedzenie až do obdobia raného novoveku a charakter práce, zameraný predovšetkým na hospodárske a sociálne dejiny panstva – do podnázvu monografie.

Monografia je rozdelená do štyroch hlavných kapitol s niekoľkými podkapitolami. Po opise majetkových pomerov na panstve v prvej kapitole si autor detailne všíma hospodárske, demografické a sociálne pomery. V poslednej kapitole sa vracia k samotnému hradu a panstvu, k ich správe a k ľuďom, ktorí ňou boli poverovaní. Práca je obohatená o viaceré autorom vytvorené mapové zobrazenia, ktoré odzrkadľujú vývoj osídlenia a majetkových pomerov na panstve. Veľmi nápomocnými sú aj genealogické tabuľky rodov, ktoré sa vyskytli v stredovekých dejinách hradu a panstva. Nepochybne náročnými na spracovanie boli tabuľky, zachytávajúce vývoj peňažnej renty jednotlivých dedín panstva (z r. 1540, 1549, 1558), ako aj tabuľky,

¹ Za všetky práce spomeňme najmä jeho monografiu *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*, Banská Bystrica 2009.

zaznamenávajúce podiel obývaných a pustých usadlostí v jednotlivých dedinách vo vybraných obdobiach. V práci prekvapujúco absentuje akékoľvek zobrazenie hradu, resp. jeho súčasnej zrúcaniny. Autor sa tiež veľmi málo dotýka stavebného vývoja hradu, čo však napokon spracoval v minulosti v samostatnej štúdii.²

Prvá kapitola sa začína objasnením pôvodu hradu Hrádok (*Haradnak*), neskôr spomínaného aj ako Litava. Tento hrad si na svojich majetkoch vybudovali niekedy v 13. storočí príslušníci bzovíckej vetvy starobylého rodu Hunt-Poznanovcov a zanikol po roku 1318. Vzhľadom na detailný opis najstarších dejín tohto objektu na viacerých stranách by bolo možno vhodné hneď v úvode spresniť, že ide o akéhosi predchodcu neskoršieho hradu Čabrad'. Autor práve poukázaním na odlišný pôvod oboch hradov mohol upozorniť na ich neustále stotožňovanie v staršej maďarskej i slovenskej historiografii. Napokon, ešte aj P. Engel, popredný maďarský medievalista, vo svojej archontológii kastelánov uhorských hradov z roku 1996 stotožňuje hrad Litava/Hrádok s hradom Litava/Čabrad'.³ Ten bol pritom vybudovaný až v období po roku 1318 (2,5 km západne od hradu Hrádok), pričom v prameňoch sa, ako hrad Litava, prvýkrát spomína v roku 1342 práve spolu s opusteným hradom, tiež nazývaným Litava. P. Maliniak to síce explicitne nespomína, no z textu je zrejmé, že staviteľom hradu bol kráľ Karol Róbert.

Prvými známymi šľachtickými zemepánmi hradu Čabrad'/Litava boli Peter a Leukuš (1335). Len doplníme, že išlo o príslušníkov menej známeho rodu Tétény. Príslušenstvá hradu sa prvýkrát spomínajú už v roku 1342, pričom v tom čase k hradu patrilo až 25 sídiel spolu so šiestimi mýtnymi stanicami. Majetky hradu sa nachádzali priamo v jeho okolí a aj na severe Hontu. Následne sa autor púšťa do objasnenia pôvodu jednotlivých príslušenstiev. Väčšina z nich pochádzala ešte z dedičstva rodu Hunt-Poznanovcov.

K niekoľkonásobným zmenám v majetkových pomeroch došlo za vlády kráľa Žigmunda Luxemburského. Len doplníme, že majetkové transakcie, ktoré prebiehali počnúc rokom 1390 medzi pánmi z Jelšavy, Taru, Putnoku a Kazy, sa uskutočnili v rámci jedného spoločného rodu Ratoldovcov, z ktorého tieto jednotlivé vetvy pochádzali. Početné zmeny majiteľov hradu nakoniec prispeli k jeho spustnutiu a vytrateniu sa z písomných prameňov. Dochádza aj k rozdrobeniu hradného panstva medzi viaceré šľachtické rody. Hrad sa do prameňov opäť vracia v čase, keď ho obsadili bratrci a najmä v súvislosti s jeho oslobodením kráľovským vojskom. V tejto súvislosti sa v roku 1469 spomína už ako hrad Čabrad'. Nový názov okrem vlastníckych zmien naznačuje aj jeho prebudovanie a obnovenie. Novými vlastníkmi hradu sa stali Damián Horvát, kastelán na kráľovskom hrade Visegrád, a jeho brat Peter. V Damiánových rukách došlo postupne k obnoveniu a následne zväčšeniu uceleného hradného panstva s centralizovanou správou. Autor sa opäť zamerl naj-

² MALINIÁK, Pavol. Stavebné a funkčné členenie hradu Čabrad' na základe inventárov do začiatku 17. storočia. In „*Za Boha, kráľa a vlasť!*“: *Koháryovci v uhorských dejinách*. Zvolen : Národné lesnícke centrum vo Zvolene, 2016, s. 129-137. ISBN 978-80-8093-221-3.

³ ENGEL, Pál. Magyarországi világi archontológiája 1301 – 1457. In *Arcanum DVD könyvtár IV. Családtörténet, heraldika, honismeret*. Budapest, 2003, heslo: Litva (Csábrág), szl. Čabrad' (Hont m., ma SL.).

mä na príslušenstvá hradu, na ich zmapovanie a zistenie ich pôvodu (zdedené, zálohované, kúpené).

Po vymretí Horvátovcov na začiatku 16. storočia sa Čabradské panstvo dostáva do rúk kráľa Vladislava II., ktorý ho vzápätí daroval Valentínovi Erdődymu a jeho príbuzným, vrátane ostrihomského arcibiskupa Tomáša Bakócza, ktorý zrejme niesol zásluhy na získaní tejto donácie. Erdődovci našli v hontianskom panstve vhodné miesto, kde mohli ochrániť seba i svoje majetky pred stúpajúcou osmanskou hrozbou. Okamžite rozvinuli rôznorodé aktivity na rozšírenie majetkových príslušenstiev, a to aj v južnej časti Hontu, čo autor opäť veľmi dôsledne zachytáva.

Situácia po smrti arcibiskupa v roku 1521 ohľadom jeho dedičstva, vrátane Čabradského panstva, sa značne skomplikovala, keď si na jeho majetky nárokovalo viacero uchádzačov. Autor sa ani v týchto spleťtých sporoch o Bakóczovo dedičstvo nestratil a sleduje všetky nároky a protesty proti nim. Víťazom v týchto majetkovo-právnych bojoch sa napokon stal Peter Pálffy.

V súvislosti s opisom majetkových pomerov a so zmienkami o viacerých rodoch, ktoré sa vyskytli v dejinách hradu a panstva, by bolo možno vhodné spomenúť, akými ďalšími majetkami dané rody disponovali a aké miesto v ich majetkovej doméne Čabradské panstvo a hrad zastávalo (či bol hrad ich sídlom, prechodným sídlom alebo hrad a panstvo predstavovali len časť z ich veľkej majetkovej domény). Rovnakým obohatením by bolo aj bližšie predstavenie významnejších vlastníkov panstva a ich postavenia v uhorskej spoločnosti. Z textu sa síce dozvedáme, že Tomáš Bakócz bol ostrihomským arcibiskupom, no viac informácií sa o tomto významnom neskorostredovekom uhorskom prelátovi a nepochybne i jednom z najvýznamnejších stredovekých vlastníkov hradu Čabrad' nedozvedáme. V dejinách panstva sa v istom momente vyskytol aj Štefan Werbőczy. Ani pri tomto šľachticovi autor neozrejmuje jeho postavenie a význam vo verejnom živote. Dozvedáme sa len, že bol obvinený z nevery, následne na inej strane, že bol popredný uhorský právnik. Medzi poslednými vlastníkami hradu a panstva sa spomína aj Peter Pálffy. V jeho prípade by zas bolo zaujímavé aspoň stručne naznačiť jeho vzťah k neskoršie známemu rodu Pálffyovcov, ktorý mal svoje početné majetky práve na území dnešného Slovenska a dlhodobo vplýval na politický a hospodársky život v habsburskej monarchii. Autor síce spomína, že bol vzdialeným (?) synovcom Petra Erdődého a že to bol práve on, kto zanechal rodové majetky v Slavónsku a začal sa angažovať na území dnešného Slovenska, no viac sa o ňom a o jeho rode nedozvedáme.

V druhej kapitole autor rekonštruje a vysvetľuje možné povinnosti poddaných voči panstvu (platba peňažnej renty, povinnosť odovzdávania rozličných darov zemepánovi a cirkevného desiatku cirkvi). Pozoruhodné sú zmienky o odevoch a iných osobných veciach, ktoré autor využil na zdokumentovanie kontaktov panstva s diaľkovým obchodom i na doloženie mobility miestnej šľachty. Poľnohospodárstvo na panstve opisuje na základe súpisov a urbárov zo 16. storočia, ale aj na základe etymológie niektorých chotárných a miestnych názvov či na základe výsledkov archeologických výskumov a prieskumov. Lesné hospodárstvo sleduje najmä z prameňov riešiacich hraničné spory. Autorovi neunikli ani zmienky o vinohradoch, mlynoch, rybníkoch, ťažbe dreva, baníctve a hutníctve. Zaujímú pomerne neskoré zmienky o baníctve a hutníctve na panstve, ktoré pochádzajú až z 15. storočia

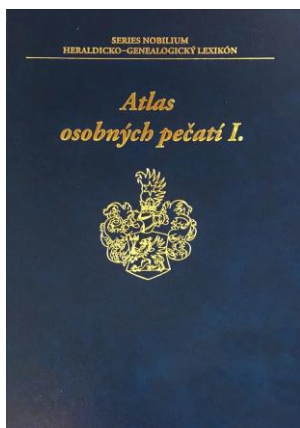
(z oblasti Štefultova a Svätého Antona). Autorov opis využívania hámrov naznačuje, že išlo pravdepodobne o ťažbu a spracovanie železnej rudy. Zmienky o konkrétnych rudách, ktoré sa tu ťažili, však neuvádza. V ďalšej kapitole sledujeme kontakty obyvateľov panstva s okolitými mestami. Z výskumu zachovaných prameňov sa ako najkonfliktnejší vzťah javí s mestom Krupina. Tretia kapitola prináša detailné informácie o demografických a sociálnych pomeroch na panstve. Práve táto kapitola sa dostáva najbližšie k poddaným a k ich životu na panstve. Cez vzácne zachovaný súpis poddanských rodín v Dolných Nekeyách (dnes súčasť obce Vinica) máme unikátnu možnosť nahliadnuť do poddanských domácností na sklonku stredoveku. Autorovej pozornosti neunikol ani výskum pustnutia a zaľudňovania usadlostí. Vychádzal pritom predovšetkým z ďalšieho zachovaného súpisu poddanských usadlostí Čabradského panstva z roku 1476. Posledná kapitola sa venuje správe hradu a panstva. Približuje zmienky týkajúce sa priamo riadenia a administratívy, čiastočne aj organizácie hradu a jeho majetkov. Dozvedáme sa mená provizorov a správcov majetkov hradu, ako aj povinnosti úradníkov a služobníkov zastúpených v správe hradu a panstva.

Azda pre obmedzený rozsah nie sú v monografii priblížené mnohé domáce vojensko-politické udalosti, ktoré autor spomína a ktoré neraz mali vplyv na vývoj hradu a jeho príslušenstiev. K menším nedostatkom práce patrí aj nejednotné uvádzanie niektorých rodových mien: Füssi, z Fíšu, Fíši; z Ardudu, z Erdödu; Juraj, syn Ďulu, Juraj Gyula, Juraj Gyula z Kazy a František Gyulafi. K ich sprehl'adneniu však slúži dôsledný menný a miestny register. Výpočet použitých prameňov a literatúry svedčí zas o podrobnom heuristickom výskume.

Autorovi P. Maliniakovi sa podarilo v jeho monografii o Čabradskom panstve vyvrátiť a spresniť mnohé zásadné údaje k dejinám hradu a panstva, ktoré dosiaľ prevládali v historiografii. Škoda len, že na tieto nedostatky staršej historiografie upozorňoval len veľmi málo, až vôbec. Monografia prináša množstvo nových a podnetných údajov k hospodárskym a sociálnym dejinám nielen územia niekdajšieho Čabradského panstva, ale aj jeho širšieho okolia. Treba vysoko oceniť autorovu snahu bližšie si všimnúť poddaných i hospodárske pomery na panstve, čo dnes v slovenskej historiografii dosť absentuje, a to aj pre obdobie raného novoveku, keď je prameňov k danej téme už o niečo viac. Pavol Maliniak vo svojej práci pripomenul obohacujúce využitie ranonovovekých prameňov pri výskume neskorostredovekých dejín nášho územia. Jeho monografia je nepochybne vynikajúcim príkladom pre spracovanie hospodárskych dejín ďalších hradných panstiev, ktorých vzájomné porovnanie by následne mohlo priniesť zásadné informácie nielen pre hospodárske a sociálne dejiny stredovekého a ranonovovekého Slovenska, ale i celého Uhorského kráľovstva.

Monika Tihányiová
Katedra histórie Pedagogickej fakulty
Univerzity Komenského v Bratislave

PONGRÁCZ, Denis. *ATLAS OSOBNÝCH PEČATÍ I. SERIES NOBILIUM. HERALDICO-GENEALOGICKÝ LEXIKÓN*. Bratislava : JUDr. Mikuláš Trstenský vl. nákladom, 2019, 1010 s. ISBN 978-80-570-1194-1.

Objemom spracovaných informácií i samotným formátom patrí publikácia z pera Denisa Pongrácza k ojedinelým zjavom v slovenskej historiografii. Autor sa dlhodobo angažuje v oblasti pomocných vied historických, najmä genealógie, heraldiky a sfragistiky. Je tiež autorom alebo spoluautorom niektorých monografií, odborných článkov a štúdií, v minulosti organizoval niekoľko výstav a konferencií.

Kniha sa zaoberá erbovými pečaťami a rodmi ako takými. Má charakter lexikónu, v podstate vyšla ako pokračovanie edície s názvom Series nobilium, ktorej prvá publikácia bola vydaná ešte v roku 2004 a týkala sa šľachty v Bratislavskej stolici. Denis Pongrácz bol jej spoluautorom.

Odborné texty v podobe článkov, štúdií i ucelených monografií zaoberajúcich sa genealógiou šľachtických i meštianskych rodov, jej heraldickými znameniami a sfragistickými pamiatkami sú na Slovensku za uplynulé takmer tri desaťročia vyhľadávaným druhom vedeckej literatúry. *Atlas osobných pečatí I.* reflektuje na túto spoločenskú požiadavku. Z formálneho hľadiska ide o klasickú lexikálnu prácu, ktorá sa nezaobráva históriou rodov a ich erbov detailne, cieľom bolo podchytiť čo možno najviac hesiel, ktorých je tu viac ako dvetisícristo. Tu by sme sa trošku pristavili, pretože aj práce takéhoto charakteru by mali mať istý štandardizovaný formát. V tomto prípade zvolil autor pri výbere hesiel skôr kvantitatívne ako kvalitatívne hľadisko. Dôsledkom toho je, že jednotlivé heslá v lexikóne majú rozličnú obsahovú kvalitu. V niektorých sa čitateľ môže dozvedieť relatívne ucelené informácie o rode, jeho nobilitácii, rozvetvení, heraldických a sfragistických pamiatkach. Naopak, početnú skupinu hesiel tvorí len meno a priezvisko majiteľa pečate s jej stručným popisom.

Z literatúry totiž vieme, že nielen jednotlivé rodové línie, ale často aj osoby počas života používali viaceru svojvoľne upravených i kráľom polepšených erbov vyrytých na rozličné typáriá. Existuje stále mnoho rodov, o ktorých nenájdeme v odbornej literatúre podrobnejšiu zmienku, a práve v týchto prípadoch by mali byť heslá v lexikóne obsažnejšie. Pravda, uvedomujeme si, že nie v každom prípade to prameň i dovoľujú. Potreba podrobnejších hesiel sa potvrdila pri tvorbe viacerých publikácií najmä z edície *Lexikón erbov šľachty na Slovensku*, ale aj v iných spájajúcich v texte viaceré pomocné vedy historické. Základné informácie o rode, jeho vetvách, sídlach, významných členoch a heraldických pamiatkach majú svoj opodstatnený význam o to viac, ak k týmto rodom priradíme historické pečate odtlačené na dokumentoch. Heraldické figúry na pečatiach môžu i nemusia dokazovať spoločný pôvod po priezvisku podobných i na prvý pohľad celkom neznámych rodov. V opačnom prípade sa môže stať, že popisovaná pečať bez ďalších informácií o jej

vlastníkovi a širších rodových súvislostí môže byť nie celkom správne chápaná a interpretovaná. Vystáva tu teda otázka, či vôbec mali byť takéto heslá (pečate) zahrnuté do *Atlasu osobných pečatí*. Náš subjektívny názor je, že takéto heslá mali byť vypustené. Nároky na kvantitu hesiel boli doménou lexikálnych prác z prelomu 19. a 20. storočia, keď bolo cieľom podchytiť čo najširšiu masu šľachtického obyvateľstva. Odvtedy sme sa už posunuli o hodný kus dopredu nielen vo výskumoch, ale aj v spôsobe prezentácie získaných informácií. Momentálny trend je sprístupňovať komplexnejšie údaje a ísť viac do hĺbky. Z doterajšej spisby možno pozorovať, že táto metóda sa osvedčila.

Lexikón obsahuje zmes hesiel k šľachtickým, meštianskym, ale aj celkom poddanským osobám užívajúcim heraldizovaný znak vložený do štítu. Uvítali by sme, ak by boli knižné vydania *Atlasu osobných pečatí* radené podľa stavovskej príslušnosti (šľachta; meštianstvo; ostatní nepriviligovaní obyvatelia) alebo miesta pôvodu (stolic) tak, ako je to v posledných rokoch zvykom. V publikácii totiž záujemca nájde heslá k rodom pochádzajúcim z rozličných miest vrátane zahraničných, na strane druhej iné a pomerne známe rody z konkrétnych regiónov tu absentujú (len z Trenčianskej stolice napríklad Silvajovci, Demiánovci-Ráztockí, Omastovci, Lipskí, Zamarovskí, Vranovci a iní). Je síce pravdou, že ide o I. diel *Atlasu osobných pečatí*, no systém publikovania hesiel by mal byť v úvode dostatočne vysvetlený a táto informácia tu vyslovene chýba, podobne ako úvodná štúdia a záver. Autor zrejme uvažuje nad vydaním ďalších dielov, preto by bolo azda vhodnejšie publikovať heslá v istom abecednom rozmedzí (napr. A – F; G – J a pod.).

Priezviská jednotlivých rodov sú v lexikóne zachytené v historickej podobe a s dobovými predikátmi (napr. Jeszenszky de Magno Jaszeno), aj keď už niekoľko desaťročí je trend uverejňovať ich slovenskú podobu. Historickú podobu priezvisk nevnímame ako prekážku, čo je však trocha rušivé, sú predikáty v tejto podobe. Nijaká lokalita sa už v súčasnosti nevolá ako pred tristo či päťsto rokmi a úlohou historika je ich zreteľná identifikácia, a to aj s ohľadom na potreby súčasnej historiografie. Historický variant priezviska, alebo už dávno zabudnutý názov lokality, je predsa možné vždy zachytiť do okrúhlej zátvorky, čo vnímame ako najlepší kompromis pri narábaní s historickými priezviskami a lokalitami. V niektorých prípadoch sa o to autor aspoň pokúsil: Brúder (Pruder); Berl – Perl(mann) a pod.

Vzhľadom na skutočnosť, že dielo približuje mnoho rodov a ich erbových znamení, zdá sa nám, že autor využil poznatky z najnovšej genealogickej a heraldickej literatúry, ktorá vyšla za posledných tridsať rokov nielen u nás na Slovensku, ale i v okolitých krajinách a obsahom sa vzťahuje na popisované rody len skromne. Autor sa z novšej literatúry zamerával viac-menej na všeobecné prehľadové práce z genealógie a heraldiky. Napríklad o rode Lucius-Lycius, ktorý D. Pongrácz označuje ako „takmer úplne neznámy“, vyšla celá kapitola v monografii o trenčianskej mestskej elite, a to ešte v roku 2014. Andreja Hencza († pred 1676) identifikuje ako doposiaľ neznámeho provizora na Ostrom Kameni, no pravdepodobne ide o úradníka, ktorý v polovici 17. storočia pôsobil aj ako účtovník (rationista) na Trenčianskom hrade a jeho manželkou bola Katarína, dcéra trenčianskeho richtára Pavla Tekenyeya († 1652 Trenčín). Boli to, samozrejme, len skromné príklady, no aj z obsahu použitej literatúry je cítiť, že autor len v malej miere vyťažil obsahový

potenciál rozličných zborníkov a regionálnych monografií, článkov a štúdií k danej téme. Je to na škodu, pretože práve v regionálnej literatúre môžeme nájsť nové, niekedy aj vcelku detailné a doposiaľ nepublikované informácie, ktoré by bolo vhodné uviesť i v lexikóne. Po publikácii lexikálneho charakteru siahne bádateľ skôr ako po regionálnej literatúre, preto by lexikón mal obsahovať základný prehľad aj s odkazmi na dostupnú literatúru k danej téme. Na strane druhej treba autora pochváliť za využitie poznatkov zo staršej literatúry, kde je vidieť, že má výborný prehľad a vie narábať i s cudzojazyčnou literatúrou.

Pri zhromažďovaní prameňov autor vychádzal v prevažnej miere z tzv. rodových archívov, nobilitárií, kongregačných protokolov, zbierok armálesov a cirkevných matrik uložených na Slovensku i v Maďarsku. Veľmi oceňujeme, že pri tvorbe mnohých hesiel čerpal údaje z matričných kníh a iných podrobnejších prameňov, ktoré pri tvorbe lexikónov nebývajú až také časté. Niektoré heslá sú veľmi výrečné a obsahujú doposiaľ nepublikované informácie, v čom je práca ako celok iste výnimočná. Využitá bola široká pramenná základňa a na jej základe si mohol autor dovoliť zdokumentovať viac ako päťtisíc pečatí a pečatidiel, ktoré tvoria obrazovú prílohu publikácie (takmer polovicu z celej knihy). V takomto úctyhodnom množstve sa na Slovensku doposiaľ nikomu inému nepodarilo prsteňové pečate publikovať na jednom mieste. Fotografie sú zreteľné, plnofarebné a ostré. Publikácia, ako je zvykom, obsahuje menný index rodov (hesiel), uľahčujúci orientáciu pri vyhľadávaní konkrétneho rodu, v budúcnosti by bolo vhodné uvažovať aj nad indexom zobrazených pečatí vzhľadom na ich množstvo.

Publikácia je vytlačená na kvalitnom papieri a zviazaná v elegantnej tvrdej väzbe z modrej koženky, vďaka čomu bude iste ozdobou každej knižnice.

Vzhľadom na uvedené veríme, že *Atlas osobných pečatí I.* si nájde širokú škálu svojich čitateľov. Je to dielo, za zrodom ktorého stála nemalá námaha. Publikácia je dôležitou pomôckou na identifikáciu rodov a ich erbových znamení. Každý jeden genealóg a heraldik, ktorý sa zaoberá dejinami šľachtických či meštianskych rodín, sa bez nej určite nezaobíde.

Peter Brindza
Štátny archív v Trenčíne

LOPATKOVÁ, Zuzana (ed.). *VISITATIONES CANONICAE ARCHIDIACONATUS POSONIENSIS 1694/1695*. Kraków : Towarzystwo Słowaków w Polsce; Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2019, 177 s. ISBN 978-83-8111-149-2.

ZUZANA LOPATKOVA

VISITATIONES CANONICAE
ARCHIDIACONATUS POSONIENSIS
1694/1695

Edícia prameňov s názvom *Visitationes canonicae archidiaconatus Posoniensis 1694/1695* je výsledkom dlhodobého záujmu autorky o nezvyčajný historický prameň – kanonické vizitácie. Ide o veľmi špecifický typ historického dokumentu, ktorý primárne, ale nie výlučne poskytuje informácie z okruhu cirkevných dejín konkrétneho územia. Treba zároveň konštatovať, že kanonické vizitácie sú charakteristické vysokou výpovednou hodnotou a hodnovernosťou, pričom z nich môžeme získať množstvo poznatkov o stave a pomeroch jednotlivých farností v čase konania vizitácie. Napriek tomu dosiaľ nebola kanonickým vizitáciám venovaná dostatočná pozornosť a ich využitie je len sporadické. O systematizáciu skúmania tohto prameňa a jeho

spopularizovanie v rámci slovenskej historiografie sa aktívne snaží predovšetkým Zuzana Lopatková. Z jej publikačnej činnosti v rámci tejto témy možno spomenúť napr. štúdie *Kanonické vizitácie v slovenských dejinách*, *Stav farských knižníc vo svetle tzv. baťaniovských vizitácií*, *Kanonická vizitácia ako prameň k dejinám školstva* či monografiu *Kanonické vizitácie severozápadnej časti Podhorského dekanátu v 2. polovici 16. storočia a v 17. storočí* a viacero ďalších. Okrem iného sa vo svojom bádani venovala aj limitom využitia kanonických vizitácií a tiež problematike ich edičného vydávania. Svoje skúsenosti s výskumom tohto typu prameňov využila aj v publikácii, ktorá je predmetom tejto anotácie. Edícia *Visitationes canonicae archidiaconatus Posoniensis 1694/1695* je ďalšou z radu monografií v rámci projektu Katedry histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave s názvom *Fontes rerum Slovacarum*, ktorého cieľom je sprístupňovanie archívnych dokumentov vo forme kriticky spracovaných edícií.

Predmetom publikácie je edícia súboru kanonických vizitácií, ktoré vznikli ako jeden celok v rokoch 1694 – 1695 na území Bratislavského arcidiakonátu. Publikáciu netvorí len samotná edícia historického prameňa. Predchádzajú jej všeobecné kapitoly, ktoré približujú problematiku kanonických vizitácií, ako aj politické a náboženské pomery v 17. storočí. Úvodné štúdie sú písané v anglickom jazyku, avšak edičná časť je v pôvodnom latinskom jazyku. Prvá kapitola sa zaoberá osvetlením politickej a náboženskej situácie na pozadí vzťahujúceho sa protestantizmu, následnej rekatolizácie a tiež protihabsburských povstaní. V tomto, čo sa týka náboženských pomerov, mimoriadne nepriaznivom období zohrali kanonické vizitácie dôležitú úlohu. Druhá kapitola sa sústreďuje na definovanie pojmu „kanonická vizitácia“, všeobecnú históriu vizitácií a ich uskutočňovania v Uhorsku. Čitateľ sa zároveň dozvie, čo všetko bolo predmetom záujmu vizitátora, a čo sa aj následne zapisovalo do vizitáčnej zápisnice. Kľúčová je pre historickú vedu skutočnosť, že

vizitácia, teda prehliadka farností a iných cirkevných inštitúcií, mala byť pravidelná. To v prípade zachovania dokumentov poskytuje priestor na ich vzájomnú komparáciu. Súčasťou kapitoly je aj využiteľnosť kanonických vizitácií pri výskume a súčasný stav bádania. Tretia kapitola sa zaoberá vývojom cirkevnej správy na území Bratislavského arcidiakonátu. Pri skúmaní cirkevnej organizácie je nevyhnutné poznať teritoriálne vymedzenie skúmaného územia. Aj Bratislavský arcidiakonát sa v priebehu dejinného vývoja územne a organizačne menil, avšak vždy prislúchal Ostrihomskému arcibiskupstvu. Autorka na základe starších zachovaných vizitácií zo 16. – 17. storočia dokumentuje územnú príslušnosť konkrétnych farností do dekanátov a tých do Bratislavského prepoštstva a arcidiakonátu. Venuje tak pozornosť zmenám, ktoré v územnej príslušnosti či názvoch správnych celkov nastali. Nasledujúca kapitola už bližšie poukazuje na kanonickú vizitáciu z prelomu rokov 1694 – 1695, ktorá je predmetom edície. Autorka informuje o uložení a diplomatických náležitostiach tohto historického prameňa, jeho autorovi a vykonávateľoch vizitácie. Menuje aj farnosti v poradí, v akom v nich boli vizitácie uskutočnené. Okrem toho opisuje priebeh vizitácií, a to od ich nariadenia cirkevnou vrchnosťou, až po spísanie zápisnice o ich vykonaní. Objasňuje tiež štruktúru skúmanej vizitácie. Posledná kapitola pred samotnou edičnou časťou na základe vizitácie 1694/1695 mapuje náboženské pomery na území Bratislavského arcidiakonátu. Na základe vizitačných zápisov konkrétnych farností autorka ilustruje tamojší počet obyvateľov a domov, ich vierovyznanie, prípadne aj zbožnosť obyvateľstva, ak sa o nej vizitátor zmienil. Porovnanie so staršími vizitáciami umožňuje sledovať zmeny v náboženskej situácii a koexistenciu viacerých konfesií. Nasleduje stručná edičná poznámka a samotný text edície.

Edičná časť publikácie je rozdelená podľa dekanátov na Podhorský (*Districtus Submontanus*), Medziriečny (*Districtus Vizköz sive Inter aquas*) a Žitnoostrovny dekanát (*Districtus Insulanus*). Jednotlivé farnosti sú v edícii zoradené v takom poradí, v akom boli navštívené vizitátorom. Latinsky písaný text každej farnosti obsahuje najprv informácie o vlastníkoch dedín, stave kostola, ale aj opis jeho interiéru a príslušenstiev. Ďalej informuje o majetkových pomeroch kostola a jeho financovaní. Súčasťou zápisnice z vizitácie boli aj životopisné údaje o farároch, učiteľoch, prípadne ďalších osobách. Predmetom záujmu vizitátora boli napokon aj farníci, ich vierovyznanie, dodržiavanie cirkevných sviatkov a nariadení. Z týchto dôvodov sú kanonické vizitácie dôležitým prameňom pri skúmaní náboženských, kultúrnych, politických, demografických a neraz aj geografických pomerov daného územia.

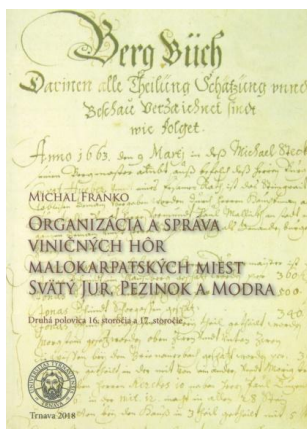
Edíciu dopĺňa mapa Bratislavského arcidiakonátu na lepšiu vizualizáciu geografického usporiadania a tiež prehľadný slovník pojmov, rozdelený na termíny z cirkevnej oblasti a merné jednotky. Samozrejmosťou sú zoznamy použitých skratiek, prameňov a literatúry, doplnené ešte o menný a miestny register.

Napriek výrazne odbornej tematike a skutočnosti, že ide o edíciu prameňov, je publikácia vhodná aj pre náročnejšieho laického čitateľa so záujmom o historické dokumenty a ich rozbor. Edícia je komplexným a kritickým spracovaním konkrétnej kanonickej vizitácie z rokov 1694/1695 z územia Bratislavského arcidiakonátu. Prostredníctvom úvodných štúdií však poskytuje aj ucelený náhľad do politických, ná-

boženských a spoločenských pomerov nepokojného 17. storočia, na konci ktorého skúmaná vizitácia vznikla.

Alena Macková
Katedra histórie Filozofickej fakulty
Trnavskej univerzity v Trnave

FRANKO, Michal. *ORGANIZÁCIA A SPRÁVA VINIČNÝCH HÔR MALOKARPATSKÝCH MIEST SVÄTÝ JUR, PEZINOK A MODRA. (Druhá polovica 16. storočia a 17. storočie)*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2018, 186 s. ISBN 978-80-568-0138-3.

Michal Franko patrí do najmladšej generácie profesionálnych slovenských historikov dejín viniča hrozno-rodého a vína na Slovensku. Od roku 2009, keď na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave obhájil diplomovú prácu s názvom Viničné štatúty mesta Modry, pravidelne uverejňuje výsledky svojho bádania o malokarpatskej vinohradníckej oblasti, samozrejme, s dôrazom na právne dejiny. Samotnej téme organizácie a správy vinohradníctva a vinohradníckych poriadkov v urbánnom prostredí Malých Karpát sa autor venuje dlhodobo, a preto v roku 2018 nebolo ničím neočakávaným vydanie jeho knižnej prvotiny s názvom „Organizácia a správa viničných hôr malokarpatských miest Svätý Jur, Pezinok a Modra“ s podtitulom upriamujúcim sa na chronologický aspekt jeho bádania „Druhá polovica 16. storočia a 17. storočie“. Je nutné povedať, že takto koncipovaná práca mohla vzniknúť jedine cestou ad fontes, čo potvrdzuje aj sám autor, ktorý vo svojej knihe prináša poznatky získané prevažne analýzou pôvodných archívnych dokumentov z modranského pracoviska Štátneho archívu v Bratislave, zo Štátneho archívu v Trnave a z Archívu mesta Bratislavy.

Michal Franko skúmanú problematiku zasadil do rámca stredoeurópskych dejín vinohradníctva a skúma ju v kontexte rakúskych a moravských prameňov. Toto metodologické uchopenie výskumu autor odôvodňuje hneď v úvode konštatovaním o možnom spoločnom pôvode starých dolnorakúskych, moravských a malokarpatských vinohradníckych poriadkov a prirodzene ho rozvíja i ďalej, keď píše: „Komparáciou a štúdiom archívnych dokumentov sa nám podarilo zistiť, že model organizácie a správy malokarpatských hôr sa až na niekoľko menších odlišností zhoduje aj s modelom organizácie a správy viničných hôr v dolnorakúskej vinohradníckej oblasti“ (s. 12). Ďalšiu hodnovernú indíciu „o prestupovaní dolnorakúskych vinohradníckych práv a poriadkov do malokarpatských vinohradníckych lokalít“ (s. 80)

Michal Franko vidí aj v tom, že Bratislava pravdepodobne začiatkom 17. storočia prevzala pracovný poriadok pre vinohradníckych robotníkov vydaný viedenskou mestskou radou v roku 1534.

Autor predstavil závery zo svojho výskumu v štyroch kapitolách. Aby čitateľa nášho príspevku nezmiatlo odlišné číslovanie kapitol, aké používa autor publikácie, dovoľme si poznamenať, že my číselné označovanie nevzťahujeme už na úvod. Vstupná – prvá kapitola „Organizácia a správa malokarpatských viničných hôr“ čitateľa vo svojej prvej časti („Organizácia viničnej hory“) uvádza do „života“ a podoby malokarpatskej viničnej hory. Autor v nej prechádza od teritoriálneho vymedzenia viničnej hory cez vinohradnícku toponymiu a vymeriavanie vinohradníckych parciel k fyzicko-geografickej charakteristike vinohradov (kamenice, cesty, odvodňovacie zariadenia, pustáky, štepnice). Vnútorne členenie druhej podkapitoly „Správa viničných hôr“ schematicky kopíruje štruktúru správneho aparátu viničnej hory a agendu jej jednotlivých zložiek. Autor najskôr v krátkosti definuje základné črty genézy a kreovanie hlavného orgánu správy viničných hôr – vinohradníckeho úradu, aby mohol prejsť k špecifikácii činností jednotlivých reprezentantov vinohradníckej správy – vinohradníckeho majstra, prísediacich vinohradníckeho úradu a súdu, hájnika a pisára. Na dotvorenie celistvého obrazu o fungovaní administratívy a výkone jej zložiek zachádza aj do rakúskych a moravských reálií.

Druhá kapitola predstavuje ťažisko celej publikácie. Kapitola „Vznik, vývoj a filiácia malokarpatských vinohradníckych poriadkov“ je patrične aj rozsahovo najrozsiahlejšou časťou knihy. Michal Franko sa tu sústreďuje na genézu vinohradníckych poriadkov. Za „jednu z predlôh najstarších vinohradníckych poriadkov“ pokladá „písomné inštrukcie pána veľkostatku z obdobia neskorej rímskej republiky“ (s. 45). Pripúšťa, že v čase prenosu rímskej vinohradníckej kultúry do provincií mohlo prísť k translácii či vzniku pôvodnej formy vinohradníckych poriadkov a rímske provinciálne obyvateľstvo sa stalo jeho nositeľom i po zániku Rímskej ríše. Nezodpovedanou otázkou podľa autora aj naďalej zostáva, či „sa znalosť vinohradníckych štatútov udržala prostredníctvom ústnej tradície alebo k obnoveniu týchto právnych tradícií prispeli cirkevné inštitúcie“ (s. 46). Vinohradnícke poriadky malokarpatskej oblasti autor rozdeľuje na staršie, ktorých vznik sa datuje pred rok 1570, a mladšie, vydané po roku 1570. Do prvej skupiny zaraďuje vinohradnícky poriadok z Vajnôr (1460 – 1470), súbor ustanovení týkajúcich sa organizácie a správy bratislavských viničných hôr zapísaných v bratislavských mestských štatútoch zo 16. storočia a nezachovaný vinohradnícky poriadok z 15. storočia (jeho existenciu dosvedčuje list mesta Skalice bratislavskému senátu). Druhú skupinu reprezentuje bratislavský poriadok z roku 1570 a jeho mladšie odpisy (modranský, pezinský, svätôjurský). Autor si v prvom rade všima, kedy a ktorými malokarpatskými obcami dochádzalo k preberaniu pôvodného znenia bratislavského poriadku. V prípade Modry venuje bližšiu pozornosť aj 28 novým vinohradníckym ustanoveniam z roku 1664, ktoré svojím obsahom reflektovali už na reálne potreby modranského vinohradníctva. Pre obsahovú analýzu poriadku z roku 1570 a jeho komparáciu s ďalšími poriadkami (vrátane dodatkov) si autor zvolil odpis pôvodného poriadku pre mesto Svätý Jur z roku 1650. Jednotlivé ustanovenia roztriedil do troch okruhov: zabezpečujúcich „ochranu majetku vinohradníkov – výrobcov“ (s. 71), sledujúcich „záujmy

mestského magistrátu“ (s. 72) a upravujúcich „činnosť a povinnosti vinohradníckeho úradu, resp. jeho jednotlivých zamestnancov“ (s. 72). Okrem tých ustanovení, ktoré sa zhodovali s pôvodnými z roku 1570, venuje pozornosť aj tým, ktoré prešli modifikáciou, resp. poukazuje na niektoré chýbajúce ustanovenia. V podkapitole „Dodatky malokarpatských vinohradníckych poriadkov“ sleduje takzvané addimenta, ktoré boli do pôvodných poriadkov zavádzané postupne. Analýzou modranských dodatkov autor prichádza k záveru, že „skúmané dodatky a ustanovenia odrážajú vtedajšie snahy mestských magistrátov malokarpatských miest o úpravu pomerov v tamojšom vinohradníctve a zároveň sú dôkazom zastaranosti a skostnatečnosti starých vinohradníckych poriadkov...“ (s. 102-103).

Tretia kapitola sa týka vinohradníckych súdov a sankcií. V úvode autor približuje existenciu dvoch v stredoveku známych foriem vinohradníckych súdov – hlavného vinohradníckeho súdu a výročného vinohradníckeho súdu, ale robí tak z perspektívy prevažne rakúskeho vývoja vinohradníckeho súdnictva. Podstatou kapitoly je sprehládnenie priebehu odvolacieho konania, pričom autorovi poslúžili ako vhodná ukážka modranské reálie. Významným zistením autora je, že vinohradnícka jurisdikcia v malokarpatskej oblasti bola značne obmedzená mestským súdnictvom. Podkapitola „Priestupky a tresty“ poukazuje na fakt, že vinohradnícke poriadky z malokarpatskej oblasti nepoznali telesné a hrdelné tresty. Základnou formou sankcionovania previnilca boli peňažné pokuty. Analýza skúmaných prameňov naostatok ukázala veľkú dávku benevolentnosti pri ukladaní finančných trestov, a to až do takej miery, že si autor dovoľil konštatovať „V malokarpatskej oblasti sa dalo takmer vždy dohodnúť“ (s. 119). Taktiež možnosť vyplácať pokutu v splátkach a už spomínaná absencia hrdelných trestov doviedla Michala Franka k myšlienke, že aj vďaka tomu „sa malokarpatskému vinohradníctvu v 16. a 17. storočí tak dobre darilo“ (s. 120).

Posledná, štvrtá kapitola „Slobody viničných hôr“ je o slobodách predstavujúcich „zvláštny súbor výsad“ (s. 121). Sám autor pripúšťa „relatívne nejasný obsah“ (s. 121) tohto pojmu a priznáva, že v písomnostiach z malokarpatskej oblasti sa o nich dozvedáme minimum. Preto si autor, podobne ako v iných pasážach knihy, vypomáha poznatkami z rakúskeho a moravského vinohradníckeho prostredia. Čitateľa tak oboznamuje s míľovým právom, hrdelným právom, právom azylu viničných hôr, tzv. mierom viničných hôr, právom výčapu, právom obchodu s vínom či právom loveckej imunity viničných hôr. Autor dochádza k zisteniu, že hoci sa v malokarpatských vinohradníckych poriadkoch tieto práva explicitne neuvádzajú, niektoré z nich možno identifikovať v mestských štatútoch. V podkapitole „Ostatné práva súvisiace s vinohradníctvom a vinárstvom“ zachádza autor azda najviac v rámci celej knihy do reálií malokarpatského vinohradníckeho regiónu a každodennosti života vinohradníka a vinára, keď podáva svedectvo o vyberaných vinohradníckych dávkach, vizírovaní vína, vlastníckom práve k vinohradom či výčape vína.

Vizuálnu stránku kapitol ozvlášťujú fotokópie archívnych prameňov, predmetov a fotografií zo zbierok Malokarpatského múzea v Pezinku či zbierky Združenia pezinských vinohradníkov a vinárov.

Vlastný text publikácie uzatvára nezvyčajne hutný záver. V ňom sa autor vracia k zásadným tézam z jednotlivých kapitol. Zdôrazňuje, že organizáciu a správu viničných hôr v malokarpatskej oblasti možno v niektorých ohľadoch identifikovať

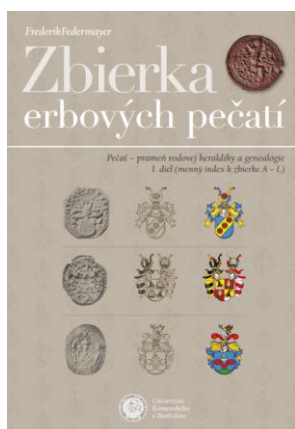
s organizáciou a správou v Dolnom Rakúsku a na Morave. Pri otázke podoby vinohradníckych úradov vo všetkých troch slobodných kráľovských mestách rezumuje, že táto sa dotvorila až prijatím vinohradníckych poriadkov. V návrate k personálnemu zabezpečeniu najvyššieho vinohradníckeho správneho orgánu autor hovorí o podmieňovaní jeho zloženia lokálnym rozsahom vinohradov a miestnou tradíciou i formou obecnej či mestskej správy. Zásadné zmeny organizačno-správneho charakteru malokarpatského vinohradníctva v storočiach raného novoveku autor demonštruje na príklade postavenia vinohradníckeho majstra, ktorý sa ako pôvodne autonómny predstaviteľ viničnej hory postupne dostal do subordinácie mestských magistrátov a transformoval sa do funkcie mestského úradníka bez významnejších právomocí. V obsahlej pasáži autor rekapituluje významné momenty vedúce ku kodifikovaniu slovami autora „kompletného vinohradníckeho poriadku odrážajúceho základné princípy organizácie a správy bratislavských viničných hôr“ (s. 161) v roku 1570. Analýza jednotlivých ustanovení umožnila Michalovi Frankovi dedukovať, že „časť jeho ustanovení má dokázateľne domáci pôvod, časť naznačuje opäť jasne dolnorakúske prostredie“ (s. 161). Motiváciu bratislavského mestského magistrátu hľadať paradigmy pri tvorbe vinohradníckych poriadkov v susedných rakúskych vinohradníckych regiónoch si však nedokáže uspokojivo vysvetliť. Autor sa v ďalších riadkoch záveru obhliada za transferom a komunikovaním vinohradníckeho práva a princíпов organizácie a správy viničných hôr v malokarpatskej oblasti, revíziou pôvodných ustanovení a tvorbou nových dodatkov vyplývajúcich z praxe a aktuálnych potrieb vinohradníckej správy až dospieva ku konštatovaniu o vlastných vinohradníckych poriadkoch malokarpatských miest v druhej polovici 17. storočia. Obširne sa pristavuje pri činnosti vinohradníckych súdov sumarizujúc, že tieto inštitúcie „súdili vo všeobecnosti menej závažné verejnoprávne, resp. správne a disciplinárne delikty, či súkromnosprávne spory“, „Závažnejšie alebo dlhotrvajúce a komplikované spory súdili mestské súdy“ (s. 163 a 164). Autorova komparácia sankcionovania priestupkov vo vinohradoch a porušenia klauzúl vinohradníckych poriadkov v rakúsko-slovensko-moravských súvislostiach poukázala na absenciu telesných a hrdelných trestov v malokarpatskej oblasti a preferovanie peňažných pokút. Zistenia viažuce sa na poslednú tému knihy, totiž na slobody viničných hôr, už na rozdiel od predchádzajúcich skúmaných problémov a interpretácií autora asociujúcich sa s rakúskym či moravským vinohradníctvom ukazujú na diferencovanosť vývoja vinohradníckych práv v malokarpatskej oblasti. Z týchto starých slobôd viničných hôr existujúcich „dlhé stáročia v dolnorakúskych a moravských vinohradníckych oblastiach“ (s. 165) autor registruje v malokarpatskej oblasti „iba slabé pozostatky“ (s. 165). Vysvetlenie pre tento stav nachádza autor v reálnom pohľade pôvodne samostatného vinohradníckeho práva mestským.

Publikáciu dopĺňa príloha obsahujúca prepisy a preklady služobníckych prisah vinohradníckych majstrov, prísediaceho vinohradníckeho súdu a vinohradníckych majstrov z Modry zo 17. a 18. storočia. Za touto edíciou slovacikálnych prameňov nasleduje slovník vybraných pojmov, zoznamy použitých zdrojov a nemecké resumé. Našu správu o jednom z najnovších príspevkov k stredoeurópskym dejinám vinohradníctva z dielne Trnavskej univerzity si dovoľujeme ukončiť slovami samotného autora: „Veríme, že táto práca predstavuje prínos v skúmaní tak rozmernej

témy, ako sú dejiny malokarpatského vinohradníctva, a poslúži pri ďalších výskumoch tejto problematiky“ (s. 166).

Eva Benková
Katedra slovenských dejín
Filozofickej fakulty
Univerzity Komenského v Bratislave

FEDERMAYER, Frederik. *ZBIERKA ERBOVÝCH PEČATÍ. PEČAŤ – PRAMEŇ RODOVEJ HERALDIKY A GENEALÓGIE I. DIEL (menný index k zbierke A – L)*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2019, 304 s. ISBN 978-80-223-4779-2.

Docent Frederik Federmayer je v heraldických a genealogických kruhoch dostatočne známa a medzinárodne uznávaná autorita. Jeho odborné zameranie sa dlhodobo a systematicky sústreďuje na výskum šľachty a meštianstva v pomoháčskom období Uhorska. Je autorom mnohých vedeckých i odborných článkov a na jeho konte je i niekoľko monografií. Jednou z nich je aj Zbierka erbových pečatí, ktorá vyšla v roku 2019 na Univerzite Komenského v Bratislave ako výstup z grantového projektu VEGA. Na zhodnotenie tohto diela sa chceme v nasledujúcich riadkoch zamerať.

Kniha je plodom systematického skúmania heraldických a najmä sfragistických prameňov slovenskej, resp. uhorskej heraldiky. Ako už z názvu vyplýva, jej obsah z veľkej časti pochádza zo súkromnej Zbierky erbových pečatí, ktorú autor buduje už niekoľko desaťročí a ktorá ako celok zaiste nemá na Slovensku obdobu, keďže v súčasnosti obsahuje už viac ako 100 000 evidenčných jednotiek.

Potreba skúmania erbových znamení historickej šľachty a meštianstva sa v slovenskej heraldike ukazuje viac ako potrebná. Dôvodom je nielen záujem o tento typ literatúry v radoch čitateľov, ale najmä skutočnosť, že v erboch možno pozorovať starobylosť, rozvetvenosť i spoločenskú diferenciaciu našej nobility. Variabilita erbových znamení vo veľkej miere súvisela so spoločensko-politickými udalosťami, heraldiku je preto potrebné skúmať v súvislostiach. Autorovi sa to podarilo vo všetkých kapitolách jeho knihy zaoberajúcej sa rodmi a vývinom ich heraldických znamení. Využitelnosť obsahu Zbierky erbových pečatí je demonštrovaná na príklade cielených sondážnych štúdií, ktoré síce nie sú dlhé a podrobné, napriek tomu poskytujú čitateľovi mnoho nových cenných informácií.

Okolnosti polepšenia erbov autor skúmal v prvej kapitole svojej monografie na rodoch Babindalyovcov a Kémendyovcov. F. Federmayer v základných rysoch popisuje pôvod i rozvetvenie týchto rodov a svoje zistenia komparuje so sfragistickým

výskumom. V úvodnej kapitole tiež rieši genealogickú identifikáciu príslušníkov rodu Farkaš de Farkasfalva (resp. de Bessa), ktorých erbová listina je z literatúry známa. Predmetná kapitola je zároveň dôkazom, že heraldický, sfragistický a genealogický výskum ukáže najlepšie výsledky len vtedy, ak tieto tri disciplíny používa bádateľ súčasne. Práve na základe toho sa mu podarilo stotožniť členov rodu a objasniť aj zmenu predikátu, čo v doterajšej literatúre vyvolávalo nejasnosti.

Prerod Gössingerovcov z meštianskeho na šľachtický rod autor popisuje v nasledujúcej kapitole. Popri tom detailne hodnotí ich heraldické znamenie na pozadí sfragistických pamiatok zo 17. – 18. storočia, ktoré dokladajú jeho meštiansku i šľachtickú podobu. Pri svojich tvrdeniach vychádza zo šiestich erbových pečatí a jednej miniatúry. Všíma si ich cudzí pôvod a pôsobenie v cisárskych službách v Bratislave najmä ako skúsených a uznávaných vojakov.

Fundovane je spracovaná kapitola o pôvode Thurzovcov a Henckelovcov. Títo si odvodzovali svoj erb od armálesu udeleného Žigmundom Luxemburským v roku 1417. Adresovaný bol rodinne spriazneným spišským kopijníkom, z ktorých neskoršie vznikli samostatné rody s modifikovanými erbmi. Autor využil obsah svojej Zbierky erbových pečatí a zreteľne preukázal nielen spoločný pôvod, ale aj neskorší vývoj erbových znamení najmä na rodoch Thurzovcov z Betlanoviec a Henckelovcov zo Spišského Štvrtka. Jedinou nezodpovedanou otázkou vo vzťahu k týmto rodom zostáva presné datovanie objavenia sa korunovaného leva v ich heraldickom znamení, čo zaiste predstavuje podnet na ďalší výskum týchto dvoch významných rodov.

Metódou heraldickej analýzy sfragistických pamiatok sa autorovi podarilo dokázať, že rody Dóczyovcov a Lipcseyovcov pochádzajú z jedného genealogického kmeňa. Zo staršej literatúry bolo síce zrejme, že oba rody používajú takmer totožné erby, a teda aj ich pôvod bude zrejme rovnaký, no táto informácia nebola doposiaľ nijak overená. Tento predpoklad sa reálne potvrdil až po vyhodnotení doteraz nepreskúmaných prameňov, ktoré mal autor k dispozícii aj vo svojej Zbierke erbových pečatí. Erbové znamenie oboch rodín bolo udelené v roku 1480 Matejom Korvínom a medzi adresátmi sa spomínajú aj prapredkovia oboch neskoršie samostatných rodín odvodzujúcich si predikát z Veľkej Lúče. K analýze erbu oboch rodov autor pristúpil formou ich vzájomnej komparácie v rámci jedného časového úseku (16. – 17. storočie) a sledoval nielen prípadné odlišnosti, ale aj kariérny postup jednotlivých členov, ktoré mohli so sebou prinášať modifikácie heraldického znamenia.

Výskum erbových variantov široko rozvetveného rodu Ghillány je prezentovaný v samostatnej štúdií. Aj tu autor čerpal z bohatej Zbierky erbových pečatí, kde je na jednotlivých vetvách rodu ilustrovaná variabilita erbového znamenia ovplyvnená spoločensko-politickou i konfesijnou situáciou, ale najmä zásluhami predkov. Ghillányovci z Lazov sa v období novoveku vyšvihli medzi popredný uhorský rod, zastávali významné funkcie v správe krajiny (podžupan, komorský radca, radca a referendár Uhorskej kráľovskej kancelárie). Kariérny postup sa odrazil nielen v zisku baronátu, ale aj v ich erbe, kde získali polepšenie v podobe svätoštetfanskej koruny. Jej používanie si potomkovia rodu osvojili postupne až v 18. storočí. Pozoruhodné zistenie vo vzťahu ku Ghillányovcom je uzurpovanie si barónskej podoby erbu boč-

nými zemianskymi vetvami, čo autor krásne ilustruje na príkladoch pečatí Petra, Krištofa a Adama Ghillányovcov z 18. storočia.

Pomohácke obdobie bolo charakteristické presunmi šľachtického obyvateľstva z južných, Osmanmi obsadených častí, do severnejších oblastí Uhorska. V priebehu vekov mnoho z týchto rodov vymrelo a podrobnejší výskum heraldiky sa v týchto prípadoch dá uskutočniť len cez zachované sfragistické pramene. Sondou do predmetnej problematiky je autorova štúdia o rodoch Czvithanich, Wratkovich a Borkovich, ktorých skúma najmä cez ich pečate, no všima si aj ich pôsobenie na území Slovenska. Vo všetkých troch prípadoch ide o takmer neznáme rody, pôsobiace väčšinou na západnom Slovensku. Rozborom dobových prameňov sa podarilo vyskladať genealogickú mozaiku prvých generácií a oprášiť erby týchto dávno zabudnutých rodov.

Na podrobnejšie zhodnotenie života a kariéry Mateja Senkviczyho sa autor zameril v siedmej kapitole svojej knihy. Išlo o jedného z najvýznamnejších predstaviteľov pôvodom chorvátskeho rodu Kovačičovcov, ktorí si po usadení v Šenkviaciach začali písať predikát odvodený od názvu obce. Senkviczy absolvoval trnavské jezuitské gymnázium, neskôr univerzitu v Štajerskom Hradci. Následne sa vložil do kráľovských služieb v Uhorskej komore. Medzičasom sa oženil a zrejme aj vďaka tomu sa natrvalo usadil v Prešporke, kde sa mohol naplno venovať práci v Uhorskej komore a tu postupne kariérne rástol až na funkciu radcu. Na lepšiu identifikáciu Mateja Senkviczyho autor porovnal jeho erbovú pečať s pečaťou iného menovca pôsobiaceho v službách katolíckej cirkvi. Spoločný pôvod sa napriek rovnakému priezvisku nepreukázal. Osobnosť Senkviczyho je tu popísaná naozaj podrobne, zaujmú časti o jeho sobášnej stratégii, majetkových ambíciách i kariérnom postupe. Osobitný pohľad na Senkviczyho venuje autor cez jeho zachované prsteňové pečate a pozornosť, prirodzene, sústreďuje aj na okruh jeho príbuzných. Hodnotí najmä vplyv samotného Mateja Senkviczyho v šľachtickej komunite Prešporka, ktorý radi využívali ostatní príbuzní pri dosiahnutí svojich cieľov a ambícií.

Pohľad na erbové znamenie menej významnej vetvy Rakovských z Rakova je obsahom ďalšej samostatnej kapitoly. Výber témy nebol náhodný, autor chcel priblížiť používanie pôvodného erbu jednou z vetiev rodu, ktorej autori genealogickej a heraldickej literatúry nevenovali doposiaľ takú pozornosť ako ich významnejším príbuzným. Symbol divého zvieraťa bol u šľachticov zo severných regiónov typický a autor porovnáva raka v erbe Rakovských s inými znameniami majúcimi za heraldickú figúru divé zviera, resp. prírodnú symboliku. Pôvodnému znameniu rodu Rakovských, ako aj vetve Fejovcov, je v kapitole venovaná primeraná pozornosť i s ohľadom na ich postavenie v rámci stoličnej nobility. Osobitná časť sa zaoberá erbom Turčianskej stolice, do ktorého sa v polovici 16. storočia dostal aj symbol rodu Rakovských – rak. Autor to celkom správne hodnotí ako prejav úcty tamojšej šľachty voči tomuto rodu, z ktorého viacerí členovia sa veľmi aktívne zúčastňovali na šľachtickej samospráve.

Doposiaľ takmer neprebádaný rod Vlkolínkovec zaujme každého čitateľa. Nielenže autor odкрýva problematiku pôvodu, získania armálesu a používania heraldického znamenia, ale bližšie popisuje aj vzťah s inými pokrvne prepojenými rodmi,

pretože si všimol, že práve táto spojitosť mala zásadný vplyv na heraldické znamenie rodu.

Sfragistické pramene umožnili autorovi oživiť spomienku na ďalšie dva dávno zabudnuté šľachtické rody z juhozápadného Slovenska. Kakasovci a Zöllössyovci vymreli v 17. storočí, autor v krátkosti popisuje ich pôvod, všima si významnejších členov, ale najmä štyri erbové pečate, na základe ktorých sa pokúsil o heraldickú rekonštrukciu erbu.

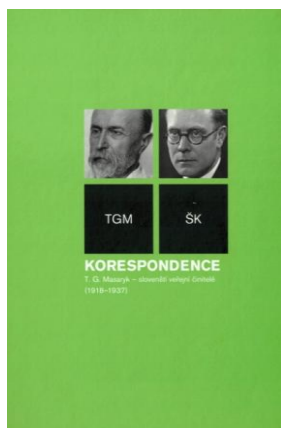
Pečate mali vždy svoje nedokonalosti prameniace z nestabilného nosiča (papier) a materiálu (vosk), ktoré časom podliehajú skaze. Ak sa k tomu pridá aj nie celkom zdatný rytec, obraz na pečati nemusí byť zreteľný, a teda správne interpretovaný. Autor svoje poznatky a skúsenosti s takýmto nedokonalým sfragistickým materiálom interpretuje na pečatiach patriacich príslušníkom piatich rodov (Lanzmar, Klubnik, Lemperzegl, Fejérthoy, Bobrovnický) pôsobiacich v Prešporskej a Nitrianskej stolici v 16. a 17. storočí. Vo všetkých prípadoch išlo o genealogicky nepreskúmané a v literatúre takmer neznáme rody. Napriek tomu zachytáva ich základnú genealógiu, v krátkosti popisuje najvýznamnejších členov, a pokiaľ to pramene dovoľujú, hodnotí aj vývoj erbového znamenia na zachovaných pečatiach.

Recenzovanej knižke ani jej autorovi nemožno nič podstatné vyčítať. Autor použil reprezentatívnu vzorku archívnych prameňov, z ktorej čerpal najmä podklady pre svoju heraldickú analýzu erbov a popis rodov. Docent Federmayer je známy tým, že pri svojich prácach využíva poznatky z domácej i zahraničnej literatúry korektne a fundovane. Táto kniha je toho dôkazom. Publikácia je plne ilustrovaná, autor v hojnej miere využil priestor na publikovanie prsteňových pečatí a farebných rekonštrukcií erbov od grafika Michala Cyranyho čím sa stala knižka nielen pútavejšou aj pre laickejšieho záujemcu o genealógiu a heraldiku, ale i odbornejšou pre náročnejšieho čitateľa komparujúceho text s farebnými ilustráciami. Je možno na škodu, že publikácia vyšla len v online verzii, tlačaná podoba by bola iste šperkom každej (klasickej) knižnice.

Od strany 140 začína Menný index k Zbierke erbových pečatí, ktorý už autor v minulosti zverejnil na dvoch webových stránkach (www.genealogy-heraldry.sk a www.erby-wappen.sk), a o existencii Zbierky erbových pečatí sa zmienil aj v odbornom rakúskom časopise Adler. Vzhľadom na to, že autor výskum erbových pečatí ešte stále realizuje, zbierka bude postupne dopĺňaná o nové heslá. Jej tlačaná podoba vo forme indexu vytlačeného v knižnej podobe sa mi zdá v tomto momente ako zbytočná. Prihováram sa skôr za obnovenie online verzie predmetného indexu, ktorý je možné aktualizovať priebežne. Autor sa tiež nezmieňuje o podmienkach využívania predmetnej Zbierky erbových pečatí, popri nepochybne vedeckom využití je tu iste aj iný (komerčný) úmysel.

Peter Brindza
Štátny archív v Trenčíne

RYCHLÍK, Jan – VAŠEK, Richard – LACKO, Miroslav (eds.). *KORESPONDENCE T. G. MASARYK – SLOVENŠTÍ VEŘEJNÍ ČINITELÉ (1918 – 1937)*. Praha : Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2019, 489 s. ISBN: 978-80-88304-00-5.

Osobnosť Tomáša Garrigua Masaryka ovplyvnila dejiny slovenskej spoločnosti zásadným spôsobom. Čiastočne slovenský rodinný pôvod, vplyv na formovanie slovenskej liberálnej orientovanej inteligencie, ktorá po prevrate zastávala pozíciu vládnucej politickej elity, a predovšetkým výkon funkcie československého prezidenta sú dostatočnými dôvodmi pre permanentnú reflexiu Masarykovho života a diela v slovenskom kontexte. Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky zastrešuje vydateľsky a prevažne aj autorsky dlhodobý edičný projekt Korespondence T. G. Masaryka. Jeho štrnásty zväzok zahŕňa písomné kontakty prvého prezidenta Československej republiky so slovenskými osobnosťami a verejnými inštitúciami. Nadväzuje ním na publikáciu

Korespondence T. G. Masaryk – slovenští veřejní činitelé (do r. 1918) z roku 2008.

Vedecká edícia obsahuje 279 dokumentov s časovým ohraničením koniec januára 1919 – 6. september 1937. Masaryk bol odosielateľom 48 listov a telegramov, v jednom prípade je list signovaný jeho tajomníkom Antonínom Schenkem. Pod klesajúcu frekvenciu a rozsah ním písaných, resp. diktovaných textov sa okrem vysokého veku podpísali od roku 1934 aj jeho vážne zdravotné komplikácie. Etnická a územná príslušnosť osôb korešpondujúcich si s Masarykom naplňa širší obsah pojmu „slovenskí verejní činitelia“ v názve knihy. Pisateľov maďarskej či nemeckej národnosti spájalo s územím Slovenska miesto pôsobenia, v prípade amerických krajanov väzby na domovskú krajinu. V edícii preto nájdeme prepisy a preklady listov písaných aj v angličtine (12), nemčine (8), ruštine (3), francúzštine (1).

Edícii dokumentov predchádza historický a edičný úvod. V úvodnej štúdii *První republika, Slováci a T. G. Masaryk* upozornil Jan Rychlík na dlhodobú kontinuitu záujmu Masaryka o Slovákov. Odlišné vnímanie pojmu „spoločný štát“ zo strany českej a autonomistickej časti slovenskej politickej reprezentácie sa stalo trvalou konfliktnou líniou politiky medzivojnového Československa. Autor to dokumentuje na priebehu viacerých politických a kultúrnych udalostí, ktoré konfrontuje s Masarykovými postojmi. Pozornosť nie je venovaná jeho náhľadom na problematiku úpadku slovenskej ekonomiky a vysokej nezamestnanosti, čo bola obvyklá súčasť protestných memoránd zasílaných prezidentskej kancelárii. Záver štúdie je venovaný rozboru Masarykovej korespondencie so slovenskými činiteľmi, ktorej väčšinou poloúradný charakter vyplýval zo samotnej existencie prezidentského úradu.

Edičný úvod objasňuje štruktúru práce, výsledky archívneho výskumu a zásady prepisu a jazykovej úpravy dokumentov. Editácia publikovaných dokumentov sa opiera o metodickú príručku Ivana Šťovíčka a kol. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti* (2002). Poznamenajme, že I. Šťovíček, člen edičnej rady Korespondence TGM, sa podieľal na

sprístupňovaní viacerých edícií, dotýkajúcich sa moderných slovenských dejín (o. i. Edvard Beneš a M. R. Štefánik – svědectví jejich dopisů, *Sborník archivních prací* 2004). Prepis dokumentov využíva transkripciu, súčasnej pravopisnej norme boli priblížené slovenské, české a ruské texty. Niekoľko jazykovo ťažko zrozumiteľných textov bolo transliterovaných. Stručné zámlyvie chronologicky usporiadaných a očíslovaných dokumentov obsahuje údaje o ich pôvodcovi a adresátovi, dátume a mieste vzniku. Za publikovaným dokumentom nasleduje uvedenie druhu dokumentu, miesta archívneho uloženia s príp. bibliografickými odkazmi na staršie edície a periodiká, formy zachovania a vyhotovenia. Vecné poznámky fundovane objasňujú historický kontext a opravujú chybné údaje uvedené v dokumentoch. Spolu s textovými poznámkami tvoria poznámkový aparát. Za hlavnou časťou venovanou publikovaným prameňom sa ešte nachádza obrazová príloha, rozšírený menný register a anglické resumé.

Heuristický výskum bol úspešný v siedmich archívoch, niekoľko vydaných dokumentov pochádza zo Slovenského národného archívu (fondy Milan Rastislav Štefánik, Vavro Šrobár, Vladimír Svätózár Hurban) a z Archívu Matice slovenskej v Martine. Napriek zreteľnej snahe obsiahnuť v publikácii úplnosť súboru predsa len pozornosti editorov niekoľko písomností adresovaných Masarykovi uniklo: správa Štefana Osuského z ciest po Slovensku z 23. júna 1922 (chýbajúca príloha k dok. 94) je uložená vo fonde Josef Schieszl; list bratislavského Ústredného družstva z 25. apríla 1920 sa nachádza vo fonde Kancelár prezidenta republiky; v tomto fonde sú uložené aj listy Spolku Židovského múzea v Prešove z rokov 1930 – 1931 (zaslaná Masarykova portrétna fotografia s vlastnoručným podpisom je publikovaná v katalógu výstavy *Poklady Židovského múzea v Prešove*, 2019); originál správy Milana Hodžu K otázke horalské v Oravě zo 7. marca 1919 sa nachádza vo fonde Pařížský archiv (publikovaný opis ako dok. 7 je datovaný 10. marcom 1919).

Druhý zväzok korešpondencie zachytáva Masarykovu životnú etapu spojenú s vykonávaním vrcholnej politickej funkcie v republikánskom Československu. Aké sú jeho názory či návrhy na riešenie vtedajších slovenských problémov prezentované v listoch, teda v neverejnej forme komunikácie? V období poprevratových revolučných zmien narážala slovakizácia verejného života uskutočňovaná vládnu mocou na záujmy národnostných minorít. Autoritatívneho ministra pre správu Slovenska Vavra Šrobára prezident nabádal k umiernenosti vo vzťahu ku kultúrnym a predovšetkým školským požiadavkám maďarskej, rusínskej či židovskej komunity, ale aj k lojálnym príslušníkom bývalej šľachty. Medzinárodný rozmer vnímania menšinovej otázky, podmienený zahraničnopolitickým postavením československého štátu a hrozbou iredenty, je zreteľný z Masarykových poznámok k predlohe jazykového zákona (dok. 5, 9, 15, 22, 28, 52). Výmena názorov s historikom a univerzitným profesorom Václavom Chaloupeckým sa dotýkala zložitého, až neriešiteľného problému: ako budovať československú kultúrnu jednotu pri akceptovaní existencie slovenského spisovného jazyka.

K hlavným obsahovým okruhom listov odosielaných Masarykovi patrila tzv. slovenská otázka zahŕňajúca ekonomickú, štátnozamestnaneckú a kultúrnu dimenziu, požiadavky zástupcov národnostných komunit a cirkví, prostredníctvom vyslanca Štefana Osuského zahraničnopolitické postavenie ČSR atď. Viacerí verejní činitelia

spájali vyriešenie slovenskej otázky so zachovaním geopolitickej stability strednej Európy. Diametrálne sa líšili v politických krokoch ako ju dosiahnuť: splynutím oboch vetiev československého národa (poslanec I. Hrušovský), ustanovením slovenského zákonodarného snemu (Pamätný spis Andreja Hlinku z augusta 1922), založením spolupráce medzi Čechmi a Slovákmi na „braterských“ základoch (vyslanec Štefan Osuský). O kritike pražského centralizmu a zdrojoch protičeskej agitácie opozičných strán bol prezident informovaný aj od lojálnych predstaviteľov štátnej moci (dok. 84, 93, 95, 113, 246). Individuálne žiadosti o vybavenie určitej záležitosti sa niesli v očakávaní nadštandardnej politickej moci „tatička“ Masaryka.

Publikovaná korešpondencia je okrem prameňov k štúdiu Masarykovej biografie či česko-slovenských vzťahov prínosom aj pre oblasť regionálnych dejín. Odosielaťelia a obsah ich listov odzrkadľovali špecifické pomery daných oblastí: povojnové ekonomické ťažkosti prihraničného Lučenca, silné pozície ľudákov a ich odborových organizácií v žilinskom regióne, dilemu zástupcov spišských Nemcov ako zachovať kvalitu stredných škôl po zrušení maďarskej výučby, úradné prekladanie slovenských národných aktivistov a silný odpor k zrušeniu maďarského premonštrátskeho gymnázia ako príznaky možných príčin pomalej slovakizácie Košíc (dok. 18, 19, 21, 23, 26, 35, 47, 99, 125, 131-134, 140, 175, 210).

Po vydaní oboch „slovenských“ zväzkov Korespondencie TGM môžeme konštatovať, že Masaryk od prvých kontaktov s členmi spolku Detvan v 80. rokoch 19. storočia po koniec svojho pôsobenia vo funkcii prezidenta nenašiel v slovenskej societe osobnosť, ktorá by mu bola pri vedení korešpondencie dôstojným intelektuálnym partnerom. Pre porovnanie, zachovanú Masarykovu korešpondenciu s básnikom Josefom S. Macharom tvorí osemsto listov, s profesorom ekonómie Josefom Kaizlom 149. Bližšie osobné vzťahy sú v 2. zväzku badateľné len vo výmene listov s diplomatom Vladimírom Hurbanom, synom „baťka“ Vajanského. Z okruhu jeho spolupracovníkov či ideových nasledovníkov sa vymyká sebavedomý, miestami direktívny tón listov podpredsedu Česko-slovenskej národnej rady Milana Rastislava Štefánika zverejnených v 1. zväzku.

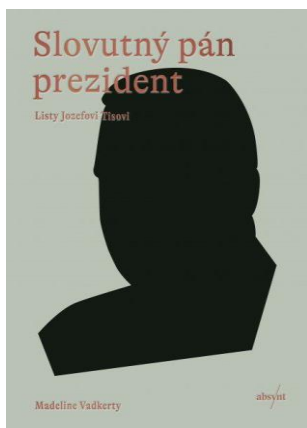
Niekoľko spresnení k historickému úvodu a vecným poznámkam: Podľa editora stratil Úrad ministra s plnou mocou pre správu Slovenska svoje pôvodné právomoci v dôsledku župnej reformy a zavedenia okresných úradov (s. 11). Na obmedzovanie kompetencií „Šrobárovho ministerstva“ pri riešení miestnych slovenských záležitostí zo strany pražských centrálnych orgánov pritom upozorňoval už bystrý pozorovateľ Robert Seton-Watson v *Novom Slovensku* (1924). Národná republikánska strana roľnícka nebola totožná s „predvolebnou“ Slovenskou národnou a roľníckou stranou (s. 14). Pôsobila ako samostatný politický subjekt slovenských agrárikov do formálneho zlúčenia so Slovenskou národnou stranou v januári 1920. V dňoch 16. – 30. septembra 1923 sa nekonali viackolové župné voľby, ale voľby do obecných/mestských zastupiteľstiev (16. 9.) a o dva týždne do okresných a župných zastupiteľstiev (dok. 113). Za „velký čin“ prezidenta nepokladal Vavro Šrobár v liste z 20. februára 1929 zatknutie Vojtecha Tuku, ale úspešné zavŕšenie politického nátlaku na Milana Hodžu, ktorý v rovnaký deň podal ministerskú demisiu. Masaryk vyzval Hodžu k odstúpeniu pri audiencii 8. februára 1929. V liste venovanom Hodžovým poprevratovým aktivitám v Budapešti sa Šrobár odvoláva nie na Dušana Makovického,

ale na jeho brata Petra, člena delegácie SNR pri rokovaníach s maďarským ministrom pre národnosti Oszkárom Jászim v novembri 1918 (dok. 174, 181).

V druhom desaťročí republiky už bolo zrejmé, že slovenská spoločnosť nejavila záujem byť doplnením či presnejšie súčasťou *Českej otázky*, ako jej pozíciu videl Masaryk koncom 19. storočia. Je otázne, či emancipačné úsilie Slovákov prebiehalo ruka v ruku s prezidentovými vysokými nárokmi na kvalitu bytia národného spoločenstva. S Masarykovým konštatovaním zo začiatku tridsiatych rokov: „*Slováci zatiaľ figurujú viac ve statistice nežli v politice a kultuře*“ sa musí vyrovnáť každá nastupujúca generácia.

Erik Dulovič
Štátny archív v Košiciach

VADKERTY, Madeline. *SLOVUTNÝ PÁN PREZIDENT (Listy Jozefovi Tisovi)*. Žilina: Absynt, 2020, 228 s. ISBN 978-80-8203-163-1.

V tomto roku vyšla vo vydavateľstve Absynt ďalšia zaujímavá kniha. Napísala ju Madeline Vadkerty v spolupráci s Jánom Púčekom. Autorka sa zamerala na rozporuplné obdobie slovenských dejín a azda najpálčivejšiu tému, a to otázku židovských perzekúcií počas rokov 1939 – 1945 na Slovensku. K danej téme bolo toho napísaného už veľa, ale autorka si vybrala špecifický problém a sústredila sa na listy, ktoré písali židovskí spoluobčania prezidentovi republiky Jozefovi Tisovi. Kniha je rozdelená na predslov, úvod, samotných 13 kapitol a záver z pera M. Vadkerty a nakoniec doslov z pera Andreja Bána s názvom *Súrna pošta z minulosti*.

Autorom predslovu je Ivan Kamenec, azda najvýznamnejší slovenský historik zaoberajúci sa holokaustom, z pera ktorého pochádzajú základné práce venujúce sa téme Slovenskej republiky 1939 – 1945 a jej vzťahu k židovskej minorite (stačí spomenúť práce ako *Po stopách tragédie*, *Tragédia politika, kňaza a človeka* a iné, pričom spolu s Eduardom Nižňanským pripravoval aj obsiahlu edičnú radu dokumentov s názvom *Holokaust na Slovensku*). Už I. Kamenec konštatuje, že práca patrí do kategórie tzv. malých dejín, keď sleduje individuálne osudy jednotlivcov v súkolí štátnej politiky a doby a oceňuje nový, pre laika prítlačlivý spôsob interpretácie prameňov, keď sa autorka snaží doplniť písomné pramene na základe oral history, resp. na základe svojej vlastnej mienky a predstaviivosti.

V úvode samotná autorka vysvetľuje pohnútky, ktoré ju viedli k napísaniu tejto práce, pričom si však do určitej miery protirečí. Na jednej strane píše, že „*Slovenské*

korene však nemám, preto nie som nijako postihnutá dosahom a históriou „slovenského“ holokaustu. Na tému tak môžem hľadiť objektívne, bez príťaž rôznych hlboko zakorenených komplexov, ktoré súvisia s modernými slovenskými dejinami.“ (s. 17). Na druhej strane otvorene priznáva, že nie je historička ani sociologička (s. 22), a svoje poznatky o prezidentských výnimkách čerpala z názorov dvoch historikov – Ivana Kamenca a Jamesa Macea Warda (s. 27), pričom nezohľadnila slovenskú exilovú historiografiu, resp. zastávajúcu benevolentnejší pohľad na Slovenskú republiku 1939 – 1945. Tým činom je do určitej miery významné, akým spôsobom nazerá na toto obdobie. Podľa našej mienky mohla v úvode spomenúť aj tvrdenia exilových historikov o prezidentských výnimkách a vyvrátiť ich dôkladnejšou argumentáciou. Práca nie je striktno vedecká, autorka sa pokúsila priblížiť jednotlivé príbehy a osudy beletristickým štýlom.

Svoju knihu rozdelila podľa príbehov jednotlivcov do 13 kapitol. Prvá kapitola s názvom *Zúfalstvo* približuje príbeh Marcela D. zo Žiliny. Na základe troch listov, ktoré napísal Jozefovi Tisovi sa pokúša zrekonštruovať jeho osudy počas obdobia 1939 – 1942, keď ho našli v apríli 1942 utopeného vo Váhu. Autorka podáva základné biografické údaje o jeho živote a podnikaní. Marcel D. konvertoval v roku 1940 na katolícku vieru. V jeho troch listoch Kancelárii prezidenta republiky (ďalej KPR) sa osvedčoval ako roduverný Slováč, ktorý podporoval slovenskú vec, bojoval v prvej svetovej vojne ako slovenský dobrovoľník, prispieval na slovenské autonómne hnutie. Napriek jeho tvrdeniam bol podnik, ktorý vlastnil spolu s bratom, nakoniec vymazaný z obchodného registra. M. Vadkerty sa pokúša opísať zúfalstvo a neistotu, ktorá určite bola blízka všetkým prenasledovaným židovským spoluobčanom.

Marcel D. vo svojich listoch žiadal o prezidentskú výnimku, pričom dokonca tvrdil, že „od detstva som nenávidel Židov, nikdy som sa s nimi nestýkal“ (s. 36). Posledný list napísal KPR 20. februára 1940. Ani na tento list nedostal odpoveď. Marcel D. sa nakoniec v apríli 1942 utopil vo Váhu. Napriek tomu, že M. Vadkerty v úvode príbehu nastoľuje otázky, či bol zavraždený, či išlo o samovraždu alebo nehodu, na toto nedáva odpoveď, hoci predpokladáme, že určite bola vykonaná pitva, ktorá by ozrejmila záver Marcelovho života. KPR sa listami Marcela D. zaoberala až v lete 1943, keď požiadala Okresný úrad v Žiline o zodpovedanie viacerých otázok o jeho osobe. Okresný úrad však už len konštatoval, že Marcel D. sa v apríli 1942 utopil vo Váhu, preto je ďalšie pojednávanie bezpredmetné.

Druhý príbeh s názvom *Šikmá cesta* hovorí o Gabrielovi P. z Bratislavy. Gabriel P. bol obuvník, narodený vo Viedni a príslušný do Holíča, ktorý svoju živnosť vykonával v Bratislave. Za svoju prácu bol dokonca v roku 1925 ocenený striebornou medailou na Medzinárodnom dunajskom veľtrhu v Bratislave. Autorka popisuje umeleckým spôsobom znepokojenie Gabriela P. vzhľadom na antisemitské nálady v spoločnosti, prezentované predovšetkým v rádiu a novinách. Gabriel P. nakoniec prišiel o svoju živnosť a jeho podnik bol zlikvidovaný. V tejto ťažkej situácii, keď ostal bez zamestnania a výraznejších úspor, napísal v marci 1941 list prezidentovi Tisovi so žiadosťou zvrátiť tento stav, resp. zamestnať sa aspoň ako obuvnícky pomocník, aby sa neocitol na „šikmej ceste“. KPR na list nereagovala, a Gabrielov život nakoniec skončil v máji 1942 v plynovej komore koncentračného tábora Osvienčim.

Tretia kapitola s názvom *S detinskou dôverou* približuje príbeh Alžbety D. z obce Diviaky nad Nitricou. Alžbeta D., ako nemanželské dieťa Židovky a katolíka, prestúpila po dovŕšení 16 rokov na katolícku vieru. V septembri 1941 sa obrátila na prezidenta so žiadosťou o uznanie árijského pôvodu. Alžbetu nechceli zamestnať Židia pre to, že konvertovala, a árijci, lebo ju pokladali za Židovku. V tejto zúfalej situácii, keď sa ešte starala o chorú starú mamu a aj matku, sa obrátila na prezidenta republiky. Keďže na prvý list nedostala odpoveď, v marci 1942 napísala druhý list, v ktorom zopakovala predchádzajúce fakty a žiadala o udelenie výnimky. V júni 1942 starkú a matku zaradili do transportu. Alžbeta ostala sama. Dvadsiateho štvrtého júna 1942 napísala tretí list s opätovnou žiadosťou o udelenie prezidentskej výnimky a dúfala v návrat starkej a matky naspäť do ich domácnosti. Konečne 13. augusta 1942 požiadala KPR Okresný úrad v Prievidzi o overenie skutočností, ktoré opísala Alžbeta v listoch. Okresný úrad potvrdil tieto skutočnosti a navrhol aj vymerať dávku na jej podporu. Na jej podporu viackrát vystúpil aj miestny kňaz, ktorý napísal viacero listov prezidentovi Tisovi. Napriek všetkému prišla Alžbete 6. februára 1943 zamietavá odpoveď na jej žiadosť. Jej ďalšie osudy nie sú známe.

Štvrtá kapitola má názov *Keby...* Opisuje príbeh židovského lekára zo Šarišsko-zemplínskej župy Jána R. Tento, spolu so svojou rodinou – manželkou a dvoma synmi, vykonával svoju prax v nemenovanom mestečku východného Slovenska. Aj jeho zasiahli protižidovské opatrenia, ako prvé vládne nariadenie č. 74/1939 Sl. z. o vylúčení Židov z verejných služieb a vládne nariadenie č. 184/1939 o usmernení počtu Židov pri výkone lekárskej praxe. Ján R. bol prepustený zo štátnych služieb, avšak vzhľadom na nedostatok lekárov bol okresným náčelníkom menovaný za dočasného zástupcu obvodného lekára. Smerom k lekárskej profesii študoval aj starší syn Jozef. V roku 1940 bol pre svoj pôvod vylúčený zo strednej školy. Po prijatí Židovského kódexu sa Ján R. rozhodol žiadať o prezidentskú výnimku. V liste z 5. novembra 1941 opísal svoju situáciu a žiadal o výnimku. Tá mu aj bola 18. marca 1942 udelená, avšak len čiastočne. V auguste 1942 celá rodina konvertovala na katolícku vieru. Prvého septembra Ján R. napísal ďalší list KPR so žiadosťou o rozšírenie výnimky a oslobodenie spod nariadení Židovského kódexu. Jeho žiadosti nebolo vyhovené, čo dokladá list z KPR z 9. októbra 1942. Následne sa do veci zapojil vo väčšej miere obvodný sekretariát Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (ďalej HSLS), ktorý 27. novembra 1943 žiadal o výnimku pre Jána R. a jeho rodinu, pričom poukazovali na jeho prospešnú činnosť a skutočnosť, že výnimku dostali mnohí iní „nehodní“ Židia. Na tento list KPR nereagovala, a tak nakoniec 12. februára 1944 predsedníctvo miestnej organizácie HSLS napísalo ďalší list KPR so žiadosťou o pozitívne vybavenie. KPR však 26. apríla 1944 zaslala žiadosť naspäť bez vybavenia. Po vypuknutí Slovenského národného povstania nakoniec 3. septembra vtrhli do ich bytu nemeckí vojaci, ktorí odvliekli Jána R., jeho manželku a mladšieho syna Daniela. Starší syn Jozef sa skryl a po odchode Nemcov utiekol cez hranice do Poľska k otcovmu pacientovi, ktorý ho ukrýval až do ukončenia vojny.

Piata kapitola, *Stratená láska*, opisuje osud mladej Alice H. z Piešťan, ktorá pre Židovský kódex prišla o snúbenca. Ten bol evanjelického vierovyznania, a tak si nemohol vziať Židovku napriek tomu, že Alica samotná konvertovala na jeho viero-

vyznanie. Rozhodla sa, že sa obráti na KPR so žiadosťou o prezidentskú výnimku. V liste opísala svoju situáciu a aj situáciu svojich rodičov. Otec – zubný lekár – prišiel pre protižidovské opatrenia o svoju prax a matka po prekonanej chorobe nemohla pracovať. Osud rodiny teda spočíval na bedrách Alice. Z KPR však nedostali žiadnu odpoveď, a tak sa Alica rozhodla po začatí transportov v apríli 1942 napísať ďalší list. Znova opísala svoje postavenie a k listu pripojila aj tri podporné listy: z miestnej HSLS, od miestneho farára a od svojho zamestnávateľa. Všetky listy žiadali o priaznivé vyhovenie jej veci a poukazovali na jej dovtedajší život, hodnotiac ju ako nepolitickú, úprimne veriacu a poctivo pracujúcu. Napriek tomu boli jej rodičia 30. júla 1942 deportovaní do Osvienčimu, kde boli hneď po príchode zavraždení. Informácie o Alici sa strácajú, nevie sa, prečo nebola deportovaná, jej osoba sa vynára nakoniec 21. júna 1945 v Londýne, kde bola registrovaná v Pomocnom výbore pre Židov z Československa. KPR reagovala na jej žiadosť zamietavým stanoviskom.

Nasledujúca kapitola má názov *Nervozita*. Je to príbeh právnika Tibora S. z Bratislavy. Na jeho príklade opísala M. Vadkerty postavenie židovských právnikov, ktorých sa týkali jedny z prvých vládnych nariadení. Už v apríli 1939 bol počet Židov v právnickej profesii obmedzený na štyri percentá. Tibor S. tým činom prišiel o prácu. V tej dobe mal 35 rokov a naďalej žil s rodičmi. Od septembra 1940 sa angažoval v Ústrední Židov. Na jeho popud absolvovala celá rodina 31. mája 1939 krst. Rodinu postihli prirodzene aj ďalšie protižidovské opatrenia, ktoré autorka plasticky popísala – inventarizácia majetku, odovzdanie pasov, zákaz slobodne manipulovať s vlastnými účtami atď. Tibor S. sa v decembri 1941 taktiež rozhodol požiadať o prezidentskú výnimku. V liste poukázal na skutočnosť, že konvertoval na kresťanstvo už v máji 1939, pričom sa na krst pripravoval od roku 1938. Jeho prípad sa však nezačal ani vyšetrovať. Zamietavá odpoveď prišla okresnému úradu 22. decembra 1942. V tej dobe však rodina už pravdepodobne nežila. O Tiborovi S. sa zmienky strácajú v koncentračnom tábore.

Siedma kapitola sa nazýva *Sólo pre opernú speváčku*. Opisuje osudy Márie Magdalény Cs. z Bratislavy. Tá bola v roku 1941 vylúčená na základe Židovského kódexu zo zboru Opery Slovenského národného divadla, hoci tam pôsobila už sedem rokov. S podlomeným zdravím skončila v nemocnici. Po prepustení sa nechala v decembri 1941 pokrstiť, pričom židovskú vieru mala opustiť už pred 16 rokmi. Záverom roka 1941 teda napísala list prezidentovi republiky so žiadosťou o výnimku. Odpoveď neprichádzala, avšak 22. marca 1942 prišiel list, ktorý posielal Máriu Magdalénu do Koncentračného strediska Patrónka. Autorka beletristicky opisuje okolnosti, za ktorých odchádzali židovskí spolubývatelia do koncentračného strediska, čo si mohli vziať a akým spôsobom sa s nimi zaobchádzalo. Nakoniec 27. marca 1942 bola Mária Magdaléna pridelená do vlaku, ktorý ju odviezol do Osvienčimu. Bol to druhý transport židovských žien zo Slovenska. KPR reagovala na jej žiadosť až 13. januára 1943 slovami „*Nebolo vyhovené*“.

Nasleduje kapitola pomenovaná *Ďaleko od domova*. Je to príbeh Martina S. z Prešova a jeho rodičov Milana a Alžbety. Retrospektívne sa vracia v čase na základe pátrania Martinovej dcéry Heleny. V jednotlivých podkapitolách opisuje život príslušníkov židovskej komunity v rokoch 1937 – 1940 a v nasledujúcich vojnových

rokoch. Milan mal v Prešove obchod s fotografickými potrebami. V roku 1940 musel na základe vládnych nariadení prepustiť nežidovských zamestnancov, v tej dobe mal Martin len štyri roky. V roku 1941 celá rodina konvertovala na evanjelickú vieru a v júli 1941 arizoval podnik Jozef Š., ktorého o to požiadal samotný Milan S. V tomto roku Milan S. požiadal KPR o výnimku, pričom priložil viacero osvedčení vo svoj prospech – z farského úradu, z biskupského úradu, osvedčenie od riaditeľa školy a aj emotívny list od malého Martina. Odpoveď prišla až v decembri 1942, žiaľ, zamietavá. V rokoch 1941 – 1944 sa v rámci Prešova viackrát sťahovali, na základe zákazu bývania Židov v určitých štvrtiach. Ich život plynul viac-menej pokojne, kým nevypuklo Slovenské národné povstanie. V septembri 1944 utiekla celá rodina pred Nemcami do Hranovnice, kde sa jeden a pol mesiaca skrývali u miestneho evanjelického kňaza a učiteľa. Následne sa presunuli do obce Kišovce, kde Milan S. pracoval na miestnom statku. Tam ich nakoniec objavili Nemci a začala ich strastiplná púť, najskôr do Spišskej Soboty, následne do Kežmarku a potom vlakom do koncentračných táborov v Nemecku. Milan S. skončil v Sachsenhausene a Alžbeta s Martinom v Ravensbrücke. Tam bola Alžbeta pokusmi nemeckých lekárov sterilizovaná. Nasledovali ďalšie presuny, až nakoniec všetci traja skončili vo februári 1945 bez toho, aby o tom vedeli, v Bergen-Belsen. Tu ich 15. apríla 1945 zastihlo oslobodenie vďaka britskej armáde, sprevádzané následným zotavovaním a presunom do Prahy.

Deviata kapitola má názov *Chcel som ich oslobodiť* a približuje príbeh Gejzu F. z Bratislavy, ktorý sa tam presťahoval za prácou zo Sučian. Ten po vydaní Židovského kódexu prestúpil na evanjelickú vieru a v decembri 1941 napísal žiadosť o udelenie výnimky. Odvolával sa na kresťanský svetonázor a na skutočnosť, že bol vždy vychovávaný len v slovenskom duchu. Na žiadosť zabudol prilepiť päťkorunový kolok, a tak ten poslal dodatočne s vysvetľujúcim listom. Nakoniec požiadal o výnimku aj ministerstvo hospodárstva. Gejza získal status hospodársky dôležitého Žida, avšak nevedno, či sa mu aj dostalo do rúk, vzhľadom na to, že bolo vydané 7. júla 1942. Gejzovi rodičia a mladší brat Walter dostali list s pokynom dostaviť sa 14. júna 1942 na železničnú stanicu v Sučanoch. Boli dopravení do Koncentračného strediska v Žiline. Autorka opisuje otrasné podmienky, ktoré v tomto stredisku panovali. Zdržali sa tam len päť dní a následne boli deportovaní do Osvienčimu, kde boli nakoniec zavraždení. Gejza F. sa pokúsil navštíviť svoju rodinu v Koncentračnom stredisku v Žiline, avšak podľa svojho svedectva bol zatknutý a v „poslednom možnom okamihu“ utiekol pred deportáciou do Poľska. Jeho následné osudy počas vojny nie sú známe, prežil ich na úteku. Ďalší údaj hovorí až o jeho svadbe v máji 1945. V rokoch 1945 – 1968 žil spolu s manželkou a synom na viacerých bratislavských adresách, nakoniec 26. augusta 1968 emigrovali do Švajčiarska. Jeho žiadosťou o prezidentskú výnimku sa KPR zaoberala až v januári 1943, pričom odpoveď bola zamietavá.

Nasledujúca kapitola s názvom *Uviaznutí* približuje príbeh Moritza T. a jeho manželky. Moritz T. uviazol v Piešťanoch, kam v septembri 1939 prišiel na liečenie z Viedne, a vzhľadom na pomery sa nemohol vrátiť. Moritz bol v danom roku už 70-ročný slepec. Na Slovensku podliehal slovenským nariadeniam, a tak mu zhabali polovicu peňazí na účte. Sedemnásteho septembra 1941 žiadal o navrátenie tejto

sumy, keďže boli s manželkou odkázaní na svoje úspory. Keď dostali zamietavú odpoveď, Moritz sa rozhodol obrátiť na samotného Tisa a KPR. Dvadsiateho tretieho januára 1942 mu adresoval list, na ktorý však márne čakal odpoveď. Autorka popisuje zúfalstvo, ktoré zažívali Židia, a prácu Ústredného hospodárskeho úradu, ktorý mal na starosti židovskú otázku. Moritz a jeho manželka boli koncom apríla 1942 presunutí do Koncentračného strediska v Žiline. Strávili tam len pár dní a následne boli 11. – 12. mája 1942 deportovaní do židovského geta v Chelme. Ani tam nezotrvali dlhšiu dobu a celý transport (2 000 slovenských Židov) bol spolu s ďalšou tisíckou Židov presunutý do koncentračného tábora v Sobibore. Moritz bol zastrelený ihneď po príchode a jeho manželka poslaná priamo do plynu. KPR kontaktovala Okresný úrad v Piešťanoch šesť mesiacov po prijatí listu od Moritza so žiadosťou preveriť informácie. V tej dobe však už boli obidvaja mŕtvi.

Jedenásta kapitola s názvom *Spravodlivosť* predstavuje osobitný prípad. Nezameriava sa na židovských občanov, ale na Bartolomeja G. z Nitrianskych Hrnčiaroviec, ktorý chcel arizovať veľkoobchod so zmiešaným tovarom v Nitre. Bartolomej sa dohodol na „dobrovoľnej“ arizácii s pôvodným majiteľom Emilom. Avšak v dôsledku zmeny zákonov nebolo možné, aby Emil ostal aspoň ako minoritný majiteľ, a tak sa Bartolomej rozhodol arizovať celý obchod. Aby na to získal peniaze, predal svoj dom a obchod v Nitrianskych Hrnčiarovciach, keďže mal prisľúbené od okresného tajomníka HSLS, že jeho žiadosť bude kladne vybavená a bol ustanovený za dočasného správcu. Aké bolo jeho prekvapenie, keď nakoniec tento podnik arizoval iný človek. V tejto situácii napísal Bartolomej začiatkom roka 1942 list Tisovi, v ktorom si sťažoval na postup arizačného procesu. KPR adresovala nakoniec otázku na Generálny sekretariát HSLS, kde im oznámili, že Bartolomej je Maďar a nie je členom strany.

Dvanásta kapitola má názov *Boa*. Je to príbeh 78-ročnej učiteľky francúzštiny z Ružomberka Eugénie P. a jej dcéry Sidónie. Zároveň s ich príbehom M. Vadkerty približuje aj osudy židovskej komunity v Ružomberku. Eugénia P. musela po jednom z nariadení odovzdať svoj šál, ktorý ju chránil pred prechladnutím a v danej dobe predstavoval posledný pozostatok bývalého blahobytu. Kvôli tomuto napísala list prezidentovi, v ktorom žiadala o výnimku spod nariadenia. KPR ju však odkázala na veliteľstvo Hlinkovej gardy v Bratislave, čo vlastne bola snaha vyhnúť sa rozhodnutiu. Eugénia nakoniec zomrela 4. septembra 1944. Jej dcéra v danej dobe už bola deportovaná zo Slovenska „na neznáme miesto“.

Posledný príbeh nesie názov *Pred Boží súd*. Je to jediný príbeh, v ktorom autorka vďaka súhlasu rodiny mohla použiť plné mená. Ide o Daniela Kováča z Banskej Bystrice, evanjelického duchovného, a jeho rodinu. Daniel začínal svoje pôsobenie duchovného v roku 1928 v Slatine nad Bebravou a osobne sa poznal so samotným Jozefom Tisom. Od roku 1935 pôsobil ako vojenský duchovný. Nikdy sa nestotožnil s prvou Slovenskou republikou, keďže bol presvedčený čechoslovakista a počas rokov 1939 – 1945 pomohol mnohým ľuďom – Čechom, Židom, partizánom, ale aj Maďarom. V rokoch 1943 – 1944 pôsobil ako vojenský duchovný na východnom fronte, kde na vlastné oči videl postup nemeckých vojakov voči partizánom a Židom. Ako evanjelický duchovný vydával krstné listy aj bez krstu, na čo mu nakoniec prišli a v máji 1944 strávil tri týždne vo vyšetrovacej väzbe. V tejto situácii

napísal list Tisovi, v ktorom žiadal o milosť a zastavenie vyšetrovania. Tiso na list nereagoval a Daniel sa dostal na slobodu vďaka zlému zdravotnému stavu. Následne bol poslaný do predčasného dôchodku v Banskej Bystrici.

Tam sa okamžite zapojil do príprav povstania a po jeho vypuknutí bol menovaný za prednostu evanjelickej duchovnej správy 1. československej armády na Slovensku. Po porážke povstania odišiel do hôr, ale tajne navštevoval svoju rodinu, pričom sa mu podarilo za dramatických okolností prežiť viacero nemeckých razií. Po vojne pôsobil Daniel do februára 1948 na evanjelickej duchovnej správe na ministerstve národnej obrany, neskôr ako kňaz v Tekovských Lužanoch a Galante. Aj s druhým totalitným systémom na Slovensku mal trpkú skúsenosť. Bol obvinený z protištátnej činnosti a uväznený, následne presunutý do pracovného tábora v Novákoch, neskôr do Ilavy, až nakoniec v januári 1950 po 8 mesiacoch prepustený. Zomrel v roku 1974 ako 71-ročný, rehabilitovaný bol však až v roku 1991. Autorka nám v jeho príbehu predstavila výnimočnú osobnosť, pričom osôb, ktoré pomáhali židovským spoluobyvateľom, bolo, samozrejme, omnoho viac. Len dodnes bolo titulom Spravidlivý medzi národmi ocenených vyše 600 Slovákov.

V závere knihy popisuje M. Vadkerty okolnosti, ktoré ju viedli k napísaniu tejto knihy, pričom vyzdvihujem, že pri jednotlivých kapitolách udáva aj uloženie archívnych materiálov, presnú signatúru, resp. knihy, z ktorých čerpala pri koncipovaní konkrétnej kapitoly.

Spoločným menovateľom všetkých príbehov je, ako poznamenáva samotná autorka, strach; strach z prežitia, strach o svojich blízkych, strach o svoju budúcnosť. Kniha je napísaná pre širokú verejnosť, autorka sa nesústredila na prísne vedecké dielo, ktoré by bolo azda pre laickú verejnosť ťažšie čitateľné, dala mu prítlačlivú beletristickú formu, pričom využila množstvo archívnych materiálov nielen zo Slovenského národného archívu a fondu Kancelária prezidenta republiky, ale siahla aj po oral history, čo jej umožnilo v niektorých prípadoch doplniť údaje vyplývajúce z listov prezidentovi. Tieto dokumentárne poviedky majú svoju silu, čitateľovi približujú plastickým spôsobom život židovského obyvateľstva na Slovensku v rokoch 1939 – 1944, množstvo nariadení, zákazov a opatrení, ktoré boli voči nim vykonané. Určite si nájde svoje publikum, otvára mikrodejiny jednotlivých osôb, pričom tieto životné príbehy dokážu zapôsobiť hlbšie ako suché fakty, čísla vzťahujúce sa na anonymnú masu židovského obyvateľstva. Napriek tomu by knihe prospelo poskytnúť odpovede na niektoré otázky. Koľko žiadostí prišlo do Kancelárie prezidenta republiky? Koľko z nich videl osobne samotný Tiso? Koľko bolo kladných odpovedí? Azda by to dalo ešte reálnejší pohľad na osobu Tisa a jeho úlohu v tragédii slovenského holokaustu. V niektorých prípadoch autorka kladie otázky, ale sama neodpovedá (ako napr. v prvej poviedke, kde nedáva odpoveď, či sa Marcel D. zo Žiliny utopil náhodou, či ho zavraždili, alebo to bola samovražda).

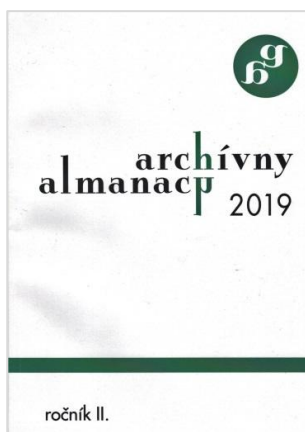
V samotnom závere knihy je doslov od Andreja Bána s titulom *Súrna pošta z minulosti*. Vyzdvihuje nesporné prednosti knihy, pričom upozorňuje čitateľa na nebezpečenstvo revizionizmu nacizmu s poukázaním na súčasnú politickú scénu. Avšak jeho tvrdenie, že „*Škatule s označením KPR (Kancelária prezidenta republiky), ktoré Američanka Madeline Vadkerty ako prvý bádateľ po roku 1945*“, študovala, je scestné. Tento fond je slovenským historikom dobre známy, čerpali

z neho pri svojom výskume mnohí bádatelia. Nikto z nich sa síce nezameral na takéto beletristické podanie vybraných listov z tohto fondu, avšak pracovali s ním mnohí, pri rozličných témach zachytávajúcích jednotlivé aspekty histórie rokov 1939 – 1945.

Nakoniec treba povedať, že kniha Madeline Vadkerty priniesla nový rozmer výskumu holokaustu na Slovensku svojím zameraním sa na jednotlivcov, na ich osobnú históriu. Nepochybujeme, že v tomto smere vzniknú aj ďalšie práce, prinášajúce nové príbehy, ktoré aspoň sčasti poľudstia masu židovských spoluobčanov, ktorí boli počas rokov 1939 – 1945 perzekvovaní a v drvivej väčšine v konečnom dôsledku zavraždení. M. Vadkerty ukázala nový metodologický prístup k danému fondu a písomnostiam v ňom uloženým.

Martin Garek
Ústav pamäti národa

ARCHÍVNY ALMANACH, 2019, roč. 2. Bytča : Spolok PRO ARCHIVIS, o. z., 136 s. ISBN 978-80-972999-1-0.

Archívny almanach je ročenkou, ktorá začala vychádzať v roku 2018 ako určitá náhrada za v tom čase už niekoľko rokov absentujúcu Slovenskú archivistiku. Členovia Spolku PRO ARCHIVIS, o. z., ktorý je vydavateľom ročenky, sa týmto spôsobom usilovali zaplniť vzniknutú medzeru a ponúknuť priestor archivárom na publikovanie výsledkov ich práce. Ich zámer bol úspešný, čoho dôkazom je i vydanie druhého ročníka almanachu, ktorý je predmetom tejto anotácie.

Autori koncepcie ročenky sa rozhodli kopírovať desaťročia overenú štruktúru Slovenskej archivistiky a zvolili nasledovné rubriky: *Štúdie a články*; *Literatúra* (v jej rámci *Recenzie a anotácie*; *Bibliografický prehľad domácich a zahraničných archívnych perio-*

dík), *Správy a Kronika*.

V aktuálnom ročníku Archívneho almanachu je v rubrike *Štúdie a články* publikovaných osem štúdií od slovenských archivárov a historikov. Peter Keresteš sa v prvej z nich venoval dejinám archívu Nitrianskej stolice do roku 1848. Sledoval zmeny uloženia stoličného archívu, ktorý sa začal formovať od polovice 16. storočia. Archívnu truhlicu, ako aj archív stolice spolu so stoličným typáriom, opatroval od druhej polovice 16. storočia notár, ktorý mal vykonávať všetky základné archívárske práce i starať sa o ochranu archívu. Autor sledoval, kedy nastali prvé systematické práce v archíve (1787), čo ich podnietilo, analyzoval obsah archívnej inštrukcie z roku 1793 i postup prác na usporiadaní archívu za pôsobenia jednotlivých

archivárov. Napr. z inštrukcie pre stoličných úradníkov Nitrianskej stolice z roku 1827 poznáme prvýkrát spísanú pracovnú náplň stoličného archívára.

Katarína Červeňová sa zaoberala vznikom Oravského komposesorátu v 17. storočí. Po stručnom vysvetlení princípov správy komposesorátu vo všeobecnosti rozobrala zakladaciu listinu Oravského komposesorátu z 5. 6. 1626, v ktorej sa sedem dcér zosnulého palatína Juraja Turzu dohodlo na spoločnej správe majetku a za riaditeľa komposesorátu ustanovili Gašpara Ilešháziho, manžela Heleny Turzovej. V štúdiu je uvedené plné znenie listiny v slovenčine (pôvodne napísaná v maďarčine). Dokument presne vymedzoval kompetencie a povinnosti riaditeľa.

Tomáš Janura v úvode príspevku *Archontológia Liptovskej stolice v rokoch 1709 – 1786* zhodnotil možnosti výskumu v archívnych fondoch bývalých stolic a ponúkol prehľad relevantnej literatúry k predmetnej téme. Čo sa týka časového ohraničenia, za spodnú hranicu zvolil rok 1709, keď bola Liptovská stolica obsadená cisárskymi vojskami, a za hornú hranicu rok 1786, keď boli zavedené územno-správne reformy Jozefa II., ktoré priniesli dočasnú zmenu v systéme úradovania. Jadro príspevku tvorí archontologický prehľad úradníkov Liptovskej stolice, cez ktorý možno napr. získať ucelený obraz o význame miestnych rodov a ich angažovanosti v stoličnej správe. Škoda je, že príspevku chýba nejaký sumarizujúci záver vyplývajúci z podrobného a rozsiahleho výskumu.

Mária Feješová skúmala dejiny rodu z Kotešovej v stredovekých dejinách Horného Trenčína a zamerala sa i na dejiny územia neskoršej obce Veľké Rovné. Autorka načrtla najstaršie dejiny obce a na základe analýzy listín z roku 1234 a 1244 dospela k predpokladu, že trenčiansky hradný jobagión Čepan získal ešte v druhej polovici 12. storočia za isté záslužné činy veľký majetkový komplex pod názvom Chotešov, ktorý okrem iného zahŕňal celý alebo časť katastra dnešnej obce Veľké Rovné. Priblížila rod Čepanovcov ako významný trenčiansky rod, ich majetkovú základňu, súvislosť medzi rodmi Čepanovcov a Kotešovských a prišla k záveru, že Čepanovci boli pravdepodobne predkami rodu Kotešovských. V závere štúdie sú publikované rodokmene oboch rodov zo skúmaného obdobia.

Listy pre Jána Tomku-Sáskyho (1692 – 1762) boli predmetom príspevku Janky Hričovskej. Autorka v krátkosti predstavila tohto slovenského evanjelického kňaza, vedca a učiteľa a následne sa venovala priblíženiu listov adresovaných Tomkovi-Sáskymu, ktoré sa v počte približne 40 kusov zachovali vo fonde rodu Adoni v Slovenskom národnom archíve. Listy spadajú do obdobia jeho pôsobenia na evanjelickom lýceu v Bratislave a po obsahovej stránke je ich možné rozdeliť do niekoľkých kategórií (vydávanie publikácií, posielanie kníh, žiadosti o podporu, záležitosti evanjelickej cirkvi a pod.). Zachované listy dokladajú aktívny život Tomku-Sáskyho a čiastočne poodkrývajú i jeho súkromný život. Pri ich analýze bola autorka veľmi stručná, štvorstranový príspevok prináša mnohé zaujímavosti o menej známej osobnosti našich dejín, určite by sa dalo zo zachovaného materiálu vyťažiť viac.

Dejinám pošty v Liptove sa venoval Peter Víttek. Načrtol zásady fungovania poštových služieb v monarchii vo všeobecnosti a následne sa sústredil na situáciu na Liptove. Poštová trasa vedúca cez Liptov z Bratislavy do Košíc bola dokončená v roku 1558. Následne sa zaoberal dejinami jednotlivých liptovských poštových staníc, spomedzi ktorých najstaršia bola v Ružomberku. S jej dejinami sú úzko spo-

jené dejiny rodov Mitických z Trenčianskych Mitíc a Madočániovcov, ktorých členovia boli ružomerskými poštmajstrami. Madočániovci dostali v roku 1691 ružomerskú poštu dokonca dedične. Na Liptove sa nachádzali ďalej pošty v Liptovskom Mikuláši, Hybiach, Východnej, Vyšných Dechtároch, Okoličnom a Liptovskej Osade.

Vlastnícke vzťahy a sociálne pomery v prvých rokoch existencie ČSR na príklade obce Súľov-Hradná skúmala Michaela Kerešová. Obec bola šľachtickou dedinou, ktorú získal v roku 1550 zemiansky rod Sirmiensis (Súľovský) za zásluhy v boji proti Osmanom. V období prvej ČSR bola väčšina pôdy koncentrovaná vo forme dvoch veľkostatkov – Horný dvor (vlastník Dezider Súľovský) a Dolný dvor (vlastník Mikuláš Semere, neskôr nájomníci). Autorka opisala priebeh prevratu v obci v roku 1918. Bližšie sa venovala osobám najväčších vlastníkov či nájomcov pôdy, a to Armínovi Politzerovi, Žigmundovi Neufeldovi a spomínanému Deziderovi Súľovskému. Analyzovala, aké množstvo pôdy bolo v rukách domáceho obyvateľstva, a priblížila jednotlivé kroky, ktoré viedli k rozpredaju pôdy veľkostatkov, vrcholiacemu v 30. rokoch 20. storočia.

Posledná štúdia z pera Jána Žuchu mapuje protištátnu letákovú činnosť v okrese Martin v období Slovenského štátu. Najsilnejší a najväčší podiel na vydávaní letákov mala komunistická strana, ktorá po roku 1938 prešla do ilegality. Okrem vydávania a rozširovania letákov sa protištátna činnosť prejavovala aj v písaní či kreslení rôznych protištátnych hesiel na verejných priestranstvách. Autor uviedol príklady z jednotlivých obcí okresu, chronologicky opísal udalosti, priblížil znenie a výzor letákov i opatrenia zabraňujúce ich šíreniu.

Rubrika *Literatúra* je rozdelená na dve podrubriky. Prvá obsahuje recenzie a anotácie na nasledovné tituly: DASTON, Lorraine (ed.). *Science in the Archives : past, presents, futures*. Chicago – London : The University of Chicago Press, 2017 (Štefan Hrivňák); DVOŘÁKOVÁ, Daniela a kol. *Stredoveké hrady na Slovensku. Život, kultúra, spoločnosť*. Bratislava : Veda, 2017 (Ivana Červenková); KERES-TEŠ, Peter (ed.). *Najstaršia kniha mesta Nitry (1671) 1681 – 1693. Pramenná edícia najstaršej zachovanej mestskej knihy so štúdiami k starším dejinám mesta*. Nitra : mesto Nitra, 2018 (Drahomír Velička). Podrubrika *Bibliografický prehľad domácich a zahraničných archívnych periodík* informuje o obsahu periodík zo Slovenska, Českej republiky, Maďarska i Poľska. Konkrétne sa dozvedáme o obsahu *Archívneho časopisu* (2018, č. 1-4, Drahomír Velička), *Hudobného archívu 17* (2018, Mária Weinbergerová), *Levéltári Szemle* (2018, č. 1-4, Veronika Nováková), *Literárneho archívu 41* (2018, Miroslav Martinický) a *Szkicach archiwalno-historycznych* (2017, č. 14, Drahomír Velička).

V rubrike *Správy* sa môžeme dočítať o zaujímavých podujatiach, ktoré zorganizovali archivári naprieč celým Slovenskom. Lukáš Paluga podal správu o v poradí už ôsmom podujatí, ktoré nesie názov *Komárňanské kolokviá historikov a archivárov* a v roku 2018 bolo venované téme vody v dejinných súvislostiach. Konferenciu *Milníky 20. storočia v regióne Nitrianskeho kraja* zo septembra 2018 priblížil Attila Fazekas. Priebeh konferencie *Historické výročia v roku 2018* (Bytča, september 2018) opísala Michaela Kerešová. Obsahovú náplň konferencie *Mesto a jeho pamäť*, ktorá sa konala v priestoroch Starej radnice v Bratislave v októbri 2018, pred-

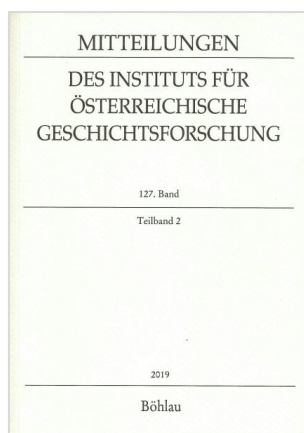
stavila Zuzana Francová. V závere rubriky si môžeme prečítať správy o vedeckej konferencii *Na ceste k slovenskej štátnosti* od Richarda Pavloviča a o rovnomennej výstave, na ktorej participovali všetky štátne archívy, od Márie Filárskej. Obe podujatia sa konali v Košiciach. Z viacerých spomenutých podujatí vyšli do dnešných dní i konferenčné zborníky.

V poslednej rubrike *Kronika* nám Katarína Sadloňová predstavila jubilantku Annu Kysackú, ktorá dlhé roky pracovala v martinskej pobočke Štátneho archívu v Žiline so sídlom v Bytči. Pokyny pre autorov a zoznam autorov sú uverejnené v samom závere almanachu.

Druhý ročník anotovaného Archívneho almanachu poskytol priestor pre publikačné výstupy slovenských archivárov, ako aj informácie o zaujímavých publikáciách a periodikách z oblasti archívnictva a príbuzných odborov či podujatiach, ktorých organizátormi boli jednotlivé archívy. Veríme, až aj napriek obnoveniu vydávania Slovenskej archivistiky, bude naďalej takýmto informačným portálom a archivári svojimi cennými vedomosťami pretavenými do publikačných výstupov dokážu naplniť obe periodiká, ktorých hlavným cieľom je prezentovať ich prácu a poskytnúť priestor na konštruktívnu diskusiu na odborné témy.

Ivana Červenková
Slovenský národný archív

MITTEILUNGEN DES INSTITUTS FÜR ÖSTERREICHISCHE GESCHICHTSFORSCHUNG, 2019, 127. Band, Teilband 2. ISSN 0073-8484.

Druhý diel 127. zväzku periodika Inštitútu pre výskum rakúskych dejín je rozdelený na päť oddielov. V prvom oddiele sú zaradené štyri štúdie.

Prvá, metodologická štúdia je z pera autora Mathiasa M. Tischlera s názvom *Warum es unmöglich ist eine Wahrnehmungsgeschichte der „Religionen“ im Frühen und Hohen Mittelalter zu schreiben* (317-333). Autor sa v nej zaoberá ťažkosťami v bádani vnímania iných náboženstiev u stredovekého človeka. Pri zle postavenej metodológii sa vedec môže dopustiť dezinterpretácie prameňov. Texty prameňov často vníma ako jednotlivé stavebné kamene, ktorých pospájaním podľa vopred stanoveného postupu dostáva obraz nezodpovedajúci realite doby ich vzniku. Bádateľ takto vytvorí

nikdy neexistujúci obraz o minulosti, pretože pri práci nezohľadnil sociálny kontext, literárnu interkontextualitu vzniku textov a ich úmyselnú recepciu. Porovnávaním textov vzniknutých v rôznych dobách uniká vedcovi inovatívny potenciál ich auto-

rov a stráca sa ich výpovedná hodnota o vnímaní iných náboženstiev ich autormi. Štúdia je postavená na kritike projektu Hansa-Wenera Goetza, ktorého cieľom bolo skúmať predstavy latinského kresťanstva o iných náboženstvách v dobe od neskej antiky až po vrcholný stredovek. Tischler kritizuje Goetzovo generalizované používanie pojmov ako náboženstvo, pohaniam, islam, Židia, heréza a nedostatočné rozlíšenie sémantického vývoja pojmu náboženstvo. Termín *religio* má iný význam v textoch neskej antiky či stredoveku. S príchodom renesancie a znovuobjavením antickej literatúry sa opäť posúva význam slova *religio*, ktoré bolo neskôr výrazne ovplyvnené myšlienkami osvietenstva. Francesca Battista je autorkou druhej štúdie s názvom „*No Man is a Woman*“: *Studying Gender Constructions and Women’s Voices in Medieval Artes Dictandi and Model Letter Collections* (334-357). Práca prináša nový prístup k výskumu artes dictandi a zbierok vzorových listov z perspektívy rodovej histórie. Autorka skúma niekoľko edovaných a needovaných rukopisov so zreteľom na teóriu písania listov. Konkrétne ide o diela Aurea gemma Gallica (z 12. storočia), Candelabrum (z 13. storočia), Viaticus dictandi (zo 14. storočia) a Rethorica est scientia (z 15. storočia). Všetky preskúmané texty obsahujú úvod k písaniu listov, v ktorých sa ukazuje rod (gender) ako podstatná kategória sociálneho zaradenia popri iných aspektoch ako náboženstvo, laický stav, príbuzenstvo a spoločenská vrstva. Tretiu štúdiu s názvom *Gott der recht richter. Gott und die jenseitige Welt in den Chroniken des Jakob Unrest* (358-371) napísal Jonas Sellin. Autor vo svojej štúdií porovnáva tri kroniky z druhej polovice 15. storočia, ktorých autorom bol korutánsky klerik Jakob Unrest. Najvýznamnejšou kronikou pre poznanie predovšetkým regionálnych dejín je Rakúska kronika. Ďalšími dvomi kronikami sú Korutánska kronika a Uhorská kronika. Unrest sa v nich sústreďuje na dejiny Korutánska, ktoré si vytvorilo vlastnú identitu vďaka trvalej neprítomnosti panovníckeho rodu Habsburgovcov. Historické udalosti opísané v Korutánskej a Uhorskej kronike akoby nachádzali svoje pokračovanie v Rakúskej kronike, čím Unrest pokračuje vo výpočte historických udalostí až do jeho prítomnosti. Kritizuje neblahé javy v spoločnosti a poukazuje na ohrozenie Európy zo strany vonkajšieho nepriateľa – Osmanov, ako aj zo strany vnútorného nepriateľa – husitov. Obe hrozby môžu zvíťaziť len vtedy, ak im to dovoľia vnútorné rozbroje a korupcia. Záchrana kresťanstva tkvie v morálnom obrátení sa a v sporení sa kresťanov proti spoločnému nepriateľovi. Pominuteľnosť tohto sveta v porovnaní s vôľou všemohúceho Boha je centrálnou témou pre Unrestov obraz sveta a dejín. Božia vôľa sa v Unrestovom diele prejavuje predovšetkým v interakcii s klérom. Ako Boží vyslanci vystupujú v jeho diele aj svetskí panovníci. V inej pozícii ako klerici, no rovnako majú úlohu Božích služobníkov. Ich poslanie je v podpore a ochrane cirkevných ustanovizní. Žiadnej postave vo svojom diele nedáva Unrest také dôležité postavenie ako rímsko-nemeckému kráľovi (cisárovi) Maximiliánovi I., ktorého opisuje idealisticky. Autor kroník hľadá zdroj mnohých negatívnych udalostí a nešťastí v predchádzajúcich činoch namierených proti Cirkvi. Boh je v Unrestovom videní dejín ten, bez ktorého vôľa sa nič vo svete nestane. Boh trestá za zlé činy, no dopustí aj zlo, aby sa prejavila jeho triumfálnosť. Najväčšími nepriateľmi kresťanstva sú v Unrestových očiach Osmani, ktorí sa však menia na nástroj v Božích rukách. Vo štvrtej štúdií s názvom *In die*

novissimo... Krieg und Staatswerdung an der Wende zur Neuzeit (372-393) analyzuje autor Christof Paulus bohatú pramennú bázu k dejinám financovania bavorského kráľovského dvora v čase vojny o následníctvo v Landshute začiatkom 16. storočia. Finančná zadlženosť wittelsbachovského dvora sa odhaduje na 450 000 zlatých, čo pri ročnom rozpočte dvora vo výške 150 000 zlatých predstavuje enormnú sumu. V snahe vyrovnať rozpočet zdanil dvor aj kláštory mníchovského vojvodstva. Autor pri analýze príjmov zistil, že 74 % príjmov bolo získaných od benediktínskych kláštorov, 24 % od miest a iba 2 % z trhov. Ukazuje sa tým vysoký podiel majetkového vlastníctva benediktínov v Bavorsku. Výška odovzdanej sumy však nekorešpondovala vždy s rozsahom majetku. Niektoré kláštory neodovzdávali financie z prebytku alebo úspor, ale predávali majetky, ba dokonca siahli do svojich klenotníc. V niektorých prípadoch je možné vidieť, že kláštory si brali pre potreby splatenia špeciálnej dane akýsi druh hypotéky. Okrem príjmov z daní dal dvor vytlačiť dlžobné úpisy, ktoré sa zachovali vo dvoch variantoch – dolnobavorskom a hornobavorskom. Potreba financovania vojny a zvýšenia výberu daní zintenzívnila komunikačnú sieť v Bavorsku, čo malo za cieľ získať väčšiu kontrolu nad krajinskými stavmi. Vojna o nástupníctvo v Landshute priviedla mníchovský dvor k väčšej závislosti od vlastnej krajiny. Výber financií neznamenal len jednostranné odovzdanie peňazí, ale vytvoril obojstrannú záväznú zodpovednosť panovníka a stavov. Vojna takto posunula vývoj bavorského štátu viac smerom k dualistickému systému.

Druhý oddiel s názvom *Kleine Mitteilungen* začína lokalizáciou miesta Ztradach spomínaného v legende O obrátení Bavorov a Korutáncov. Autorom tohto príspevku s názvom *Wo liegt Ztradach? Zur Klärung des in der Conversio Bagoariorum et Carantanorum genannten Ortes (394-398)* je Peter Wiesing. Podľa textu *Conversio* posvätil biskup Adalwin kostol v Ztradachu a zasvätil ho sv. Petrovi. Autor zhrňuje doterajšie názory odborníkov na lokalizovanie Ztradachu. Na základe dnes už lokalizovaných miest spomínaných v legende a lingvistickej analýzy názvu hľadá jeho presné umiestnenie. Autor rozpoznáva v kmeni názvu slovanské slovo streda ako vyjadrenie miesta, kde sa v stredu konal trh. V uhorských prameňoch táto lokalita vystupuje ako Zeredahel (1324 – 1361), Zerdahel (1360) a v roku 1410 už vo forme Selegd. Prikláňa sa k názoru, že Ztradach je dnešná Stöttera v Burgenlande. Druhý krátky príspevok je od Antona Scharera s názvom *Appropriating Charlemagne (in the late 9th century)* (399-406). Scharer analyzuje spomienky na Karola Veľkého v druhej polovici 9. storočia. Zisťuje, ako sa obraz o Karolovi Veľkom idealizoval, ako sa opisovali rituály jeho dvora, jeho šaty, výzor, cnosti. Idealizovanie Karola Veľkého bolo spojené s nástupom Karola Lysého na trón, ktorý chcel, aby v ňom súčasníci videli Karola Veľkého. Tretí príspevok s názvom *Ein unbekannter Brief Innozenz' III. betreffend den deutschen Thronstriet und die Entstehung des Liber consuetudinum Mediolani von 1216* (407-416) je od Alberta Spatara. Spataro na začiatku stručne ozrejmuje zásahy pápeža Inocenta III. a Milánčanov do bojov o nemecký trón medzi Otom IV. a Fridrichom II. Následne opisuje *Liber consuetudinum Mediolani*, zvaný aj Berlínsky kódex podľa miesta jeho dnešného uloženia, v ktorom sa na foliu 184^r nachádza doteraz neznámy list

Inocenta III. datovaný v Anagni 8. 11. 1203. List sa venuje feudálnemu právu, a preto nesie aj titul *De feudis*. Folio 184 spolu s ďalšími 36 ďalšími foliami boli do kódexu dodatočne vložené. Podľa rukopisu sa dá zistiť, že na vložené folia písal sudca a významná osobnosť Milána 12. a 13. storočia Passaguerra. On je zároveň autorom odpisu spomínaného listu pápeža Inocenta III. List je adresovaný duchovným a svetským kniežatám Nemecka. Pápež v ňom vyjadruje podporu Otovi IV. O pravosti listu niet pochýb, pretože sa podstatná časť jeho textu (bez arengy) zachovala v liste adresovanom arcibiskupovi Eberhartovi zo Salzburgu z 9. 9. 1203. Po samotnom liste nasleduje v kódexe na foliu 184^v stručný traktát s názvom *De feudis* o majetkových právnych zvykoch v okolí Milána. Na konci príspevku je kriticky edovaný list Inocenta III. Edit Lukács je autorkou predposledného krátkeho príspevku s názvom *Sylogistische Logik in einer Quodlibet-Disputatio an der Universität Wien im Jahr 1411* (419-430). Autorka sa venuje kódexu č. Cod. 5247 uloženému v Rakúskej národnej knižnici, ktorý pôvodne patril študentovi Artistickej fakulty Viedenskej univerzity Ulrichovi Rempelkofarovi z Landshutu. V kódexe sú zaznačené dišputy študentov artistickej fakulty, ktoré sa uskutočnili na sviatok sv. Kataríny – 25. novembra. Poznámky z takýchto dišpút v Cod. 5247 otvárajú autorke cestu k analýze sylogizmov v logike argumentácie. K štúdiu je pripojená kritická edícia dišputy z folia 58^{r-v}. Posledný krátky príspevok je z pera Tomáša Černušáka s názvom *Camillo Cattaneo und sein Dienst für die Päpste. Zum Wirken eines der Agenten am Kaiserhof in Prag* (431-440). Černušák sa v príspevku opiera o listy a dokumenty zviazané v kódexe č. 7045 uloženom vo Vatikánskej apoštolskej knižnici. Ich autorom je Camillo Cattaneo a viažu sa k vpádu pasovských vojsk do Prahy v roku 1611. Cattaneo pôsobil v Prahe na cisárskom dvore i mimo neho. Príjemcom listov bol kardinál Scipione Borghese, ktorý bol zodpovedný za zahraničné vzťahy Svätej stolice v časoch pontifikátu jeho strýka pápeža Pavla V. Okrem Borgheseho boli adresátmi jeho listov aj ďalší vplyvný kardinál Millini a parmský vojvoda. Funkcia agentov sa začala vyvíjať spolu s rozvojom diplomacie pápežského dvora. Etymológia pochádza z latinského slova *agere* – konať. Agenti sú tí, ktorí konajú v prospech inej osoby. Cattaneo sa prvýkrát spomína činný na cisárskom dvore v rokoch 1604 – 1607. Jeho ľahký prístup k dôležitým osobnostiam cisárskeho dvora využívali viaceré osobnosti. Rast Cattaneovej kariéry sa zastavil potom, ako sa kardinál Borghese dozvedel, že Cattaneo ponúka svoje informačné služby aj iným svetským a cirkevným hodnostárom, ktorí neboli vždy práve v priateľskom vzťahu s rodinou Borghese.

V oddiele *Rezensionen* (441-506) je celkovo 34 recenzných príspevkov. Predposledný oddiel *Notizen* (506-524) je venovaný anotáciám v počte 15 príspevkov. Zväzok uzatvárajú tri nekrológy. P. Benedikt Pitschmann OSB (24. 2. 1932 – 21. 1. 2019) bol kláštorným archivárom v benediktínskom kláštore Kremsmünster. Bol absolventom Inštitútu pre výskum rakúskych dejín a okrem kláštorného archívu sa počas svojho rehoľného života staral aj o kláštornú kroniku, o kláštornú zbierku mincí, zbierku známok a o kláštorné kníhkupectvo. Wilhelm Rausch (14. 1. 1927 – 14. 2. 2019), rovnako absolvent inštitútu, bol archivárom a knihovníkom v Linzi. Svojím organizačným talentom sa podieľal na viacerých aktivitách a napomohol

rozvoju rakúskej historickej vedy v druhej polovici 20. storočia. Gerda Mraz (8. 1. 2019 – 21. 4. 1940) bola členka inštitútu a riaditeľka múzea v Eisenstadte.

Jozef Meliš
Štátny archív v Nitre,
pracovisko Archív Šaľa

PAGINAE HISTORIAE. Sborník Národního archivu. 27/2019, č. 1, 2.

Číslo 1. Číslo je venované významnému životnému jubileu riaditeľky národného archívu PhDr. Evy Drašarovej, CSc. Ponúka takmer päťdesiat príspevkov zameriavajúcich sa na rozmanité témy v rôznych časových obdobiach. Na prvý pohľad pôsobí zborník nesúrodo. Štúdie však majú jeden spoločný bod. Je to dobrý vzťah autorov k jubilatke. Sú z jej materského pracoviska, ďalších archívov, vysokých škôl, akademických inštitúcií, ale aj z radov zahraničných kolegov a priateľov. Svojimi príspevkami chceli vyjadriť svoj odborný i osobný rešpekt, ktorý voči jubilatke cítia. V tomto atypickom projekte si zaujímavé čítanie nájde určite každý. Symbolicky to naznačuje, že ľudia s charizmou dokážu spojiť aj to, čo na prvý pohľad nejde dohromady.

Po úvodných blahoželaníach a pozdravoch jubilatke nasleduje zamyslenie sa Jindřicha Swippela a Mileny Josefovičovej nad premenami archívnej študentskej praxe v archíve Československej akadémie vied.

Potreba umiestniť udalosti v dobe viedla k vzniku rôznych kalendárov a systému sviatkov. Ľudia tak získali akési záchytné body umožňujúce orientáciu v plynúcom čase. Vojny a vojenské ťaženia mali v minulosti svoje špecifiká. Marie Bláhová v štúdiu *Čas boje, čas pokoje. Kalendář a válečná tažení v raně přemyslovských Čechách* rozoberá na základe dôkladnej analýzy dobových kroník rozdiel medzi vojнами plánovanými „druhou“ stranou a ťaženiami organizovanými českou vládou. Tie prvé boli obranné a ich čas sa ovplyvniť nedal. Pri útočných vojnách bola situácia iná. Akcie českého kráľovstva prebiehali prevažne na jar a počas skorého leta. Ríšske vojenské operácie, ktorých sa Čechy zúčastňovali, začínali zvyčajne koncom leta, v auguste. Autorka vyslovuje odvážnu hypotézu, podľa ktorej boli tieto operácie koordinované.

Ivan Hlaváček vo svojej práci *Farní kostel v Zásmukách v roce 1328* rieši majetkový spor o vlastníctvo kostola medzi Jindřichom Dursterom a zásmuckým farárom Zdislavom.

Drancovaním archívov a knižníc počas vojen sa zaoberá Leopold Auer v článku *Archiv und Bibliotheksgut als Kriegsbeute am Beispiel des Dreissig-jährigen Krieges*.

Rod Herbertsteinovcov pochádzal zo Štajerska. V rokoch 1685 – 1831 vlastnil na juhovýchode Čiech starobylý hrad Landštajn spolu s okolitými dedinami a pôdou. Od roku 1691 bol na základe testamentu Ferdinanda Ernsta von Herbertstein vo fideikomisnej majetkovej držbe. Pavel Koblasa v štúdiu *Lanštejnské panství v Tábořském kraji jako reálné svěření v držení hrabat z Herbertsteinu* približuje vývin majetkových vzťahov na tomto panstve.

Konvent Rádu johanitov v Prahe bol založený v roku 1169. V roku 1395 jeho priori získali od pápeža Bonifáca IX. právo pontifikálií, t. j. právo nosiť odznaky biskupskej hodnosti. Osudy rádu a presuny jeho práv po husitskej revolúcii opisuje Pavel Trnka v práci *Pražský konvent johanitů a datace udělení práva pontifikálii jeho převorům v řádové historiografii*.

Jaroslava Hausenblasová v článku *Dvůr habsburských arcivévodkyň a jeho reforma v roce 1563* rozoberá reorganizáciu cisárskeho dvora Ferdinandom I. Bohaté údaje o každodennom živote cisárskeho dvora v Innsbrucku čerpá z nového dvorského poriadku vydaného v roku 1563. Tento dokument ukazuje cisára ako dobrého hospodára a zároveň starostlivého otca, ktorý dbal o zdravie, hygienu i katolícke vzdelanie svojich piatich nevydatých dcér.

Štúdia Aleny Pazderovej *Snahy o konverzi Petra Voka z Rožmerka aneb co v Břežanove kronice nebylo* mapuje úsilie Cesare Speciana, pápežského nuncia pri cisárskom dvore v Prahe v rokoch 1592 – 1598, získať pre konverziu ku katolíckej viere jedného z popredných veľmožov Českého kráľovstva, Petra Voka z Rožmberka. Autorka konštatuje, že aj napriek rafinovaným pokusom o nátlak, v ktorom nuncius využíval pestrú škálu pomocníkov začínajúc cisárom, pokračujúc jezuitami či najvyšším hofmajstrom Jiřim Popelom z Lobkovic a končiac širokým príbuzenstvom, zostalo jeho niekoľkoročné úsilie neúspešné.

Paleografickej téme sa venuje Bohdan Kaňák v štúdiu *Olomoucký písař magistr Pavel Koštinář Velinský ze Všelis a jeho fraktura z konce 16. století*. Autor skúma používanie nemeckého novogotického písma v olomouckej mestskej kancelárii v druhej polovici 16. storočia.

Vladimír Waage sa v svojej práci *Od textu k mapám v Hesseliově urbáři* venuje mimoriadne cennému historiografickému prameňu, ktorý je známy ako Broumovský urbár. Pochádza z rokov 1676 – 1677 a jeho autorom je významná broumovská osobnosť Johann Georg Adalbert Hesselius von Hessenberg. Podrobné texty urbára doplnené o pohľadové mapy predstavujú Hesselia nielen ako mimoriadne talentovaného vrchnostenského úradníka, ale aj ako znalca miestnych pomerov, histórie i tradícií.

Príspevok Petry Březáčkovej *Ploskovice a Zákupy. Zahrady Anny Marie Františky s vůní ananasu* zameriava pozornosť na formálne barokové záhrady veľkovejvodkyne Anny Márie Františky Toskánskej (1672 – 1741). Založenie ploskovickej záhrady datuje do roku 1711 a pripisuje ho Johannovi Wenzlovi Paulovi. Zveľaďovanie parku a budovanie skleníkov pre cudzokrajné rastliny pokračovalo aj po smrti Anny Márie Františky. Vyobrazenie hotového areálu sa dochovalo na obra-

ze maliara Jindřicha Františka Krausa z roku 1732. V druhej časti štúdie venuje pozornosť majetku v Zákupoch, najobľúbenejšom sídle veľkovejvodkyne. Aj na pôde tohto panstva sa pestovalo veľké množstvo exotických rastlín, pričom za kráľa všetkých bol v tej dobe považovaný ananás.

Štúdia Evy Gregorovičovej *Prameny k toskánským dynastickým rádom v Rodinném archivu toskánských Habsburků* skúma archívny celok z produkcie toskánskych Habsburgovcov pochádzajúci z obdobia vlády pobočnej vetvy habsbursko-lotrinského rodu v Toskánskom veľkovejvodstve v roku 1737, resp. 1765 – 1859. Tento súbor sa nachádza v Národnom archíve v Prahe. Autorka našla v archívnych dokumentoch bohaté informácie o činnosti najstaršieho rytierskeho Radu sv. Štefana, pápeža a mučeníka, ustanoveného v polovici 16. storočia v Toskánsku, ďalej o toskánskom záslužnom Rade sv. Jozefa, založenom Ferdinandom III. v roku 1807, a napokon o toskánskom Civilnom a vojenskom záslužnom rade, založenom posledným vládncim toskánskym veľkovejvodom Leopoldom II. v roku 1853.

Článok Stanislavy Jílkovej *Udělování svátosti nižšího a vyššího svěcení pražskými světicími biskupy Janem Matoušem Scheibererem a Erasmem Divišem Kriegerem v letech 1779 – 1792* nadväzuje na staršiu štúdiu, zaoberajúcu sa problematikou udeľovania sviatosti birmovania na území pražskej arcidiecézy v rokoch 1779 – 1792. Oba články vychádzajú z analýzy rovnakého prameňa, ktorým je Kniha funkcií světicích biskupů Jana Matouše Schweiberera a Erasma Diviše Kriegera z let 1779 – 1792 (*Liber functionum*).

Organizáciu kláštorného života i bežný pracovný deň rehoľných sestier alžbetínskeho rádu na podklade analýzy archívneho materiálu zobrazujú Jitka Křečková a Hedvika Kuchařová v príspevku *Život sester alžbetinek v zrcadle statut*.

Richard Mahel sa v štúdiu „*Lze se nadíti, že Moravě se dostane historického díla, důstojného jejich mecenášů a representantů*“. *Několik poznámek k sprístupňování písemných archiválií historikem Bedou Dudíkem* venuje postave moravského vlastenca, archivára, pedagóga a historika Františka Bedu Dudíka (1815 – 1890), ktorý pôsobil ako kňaz benediktínskeho kláštora v Rajhrade. Táto významná osobnosť moravskej kultúry sa zaslúžila o vydanie veľkého množstva rukopisných písomných prameňov (spravidla moravík).

To, že škodliviny v potravinách a hračkách nie sú problémom len dnešnej doby, ukazuje Ivana Ebelová v článku *Škodlivost některých barev k barvení hraček a cukrářského zboží, vůbec se oznamuje*.

Tomáš Kalina a Jan Kahuda svojím príspevkom *Kariolová pošta v českých zemích v 19. století* nadväzujú na predchádzajúci text o súbore 17 kníh poštovných trás, pomocou ktorých dvorská poštová správa vykonávala odbornú evidenciu poštových spojov v celej monarchii. Súčasťou štúdie je tabuľka s prehľadom všetkých spojení v Čechách, na Morave a v Sliezske v 30. – 90. rokoch 19. storočia.

V príspevku *Psi, pejškaři a zavedení daně psovské v druhé polovině 19. století v Praze* na základe rozboru materiálov fondu Policejní ředitelství Praha I. (1769 – 1920) osvetľuje Pavla Luto vská nielen činnosť pražskej polície, ale aj vývin právnych i hygienických noriem, ktorými sa riadil chov štvornohých miláčikov v meste.

Haná Pátková sa v štúdiu *Národní bandérium ve Zdicích. Vznikla selská jízda na Podbrdsku?* zaoberá osobou roľníka Jozefa Chotta a skúma okolnosti vzniku

bandéria v Zdiciach, ktoré sa neskôr stalo súčasťou Selskej jízdy, mohutnej organizácie, združujúcej počas prvej Československej republiky tisíce záujemcov o chov koní a jazdecký šport.

Pavel Fabini v článku *Volební aféra okresního hejtmána Nikodéma Eckerta. Příspěvek k politickým aktivitám c. k. státních úředníků v 70. letech 19. století* pripomína volebnú aféru domažlického okresného hejtmána Nikodéma Eckerta. Škandál rezonoval v českej, moravskej i viedenskej tlači v 70. rokoch 19. storočia. V práci zachytáva úlohu jednotlivých aktérov a ponúka rozbor udalostí.

Zaujímavú analýzu mikrosveta kultúrneho spolku a zároveň paralelu s politickými udalosťami „vonku“ ponúka Roman Horký v štúdiu *Kulturní spolek jako minilaboratořpolitického stranictví. Beseda v Hradci Králové v letech 1872 – 1914*.

Mikuláš Zvánovec v článku *K finanční síle školských spolků v českých zemích. Ústřední Matice Školská a Deutscher Schulverein před první světovou válkou ve srovnávací perspektivě (1880 – 1914)* hľadá odpoveď na otázku, z akého zdroja získavali školské spolky finančné prostriedky na svoj hlavný cieľ, ktorým bola výstavba menšinových škôl. Za hlavné autor považuje členské príspevky, dary, výťažky z kultúrnych akcií a predaja výrobkov, verejné zbierky a zbierkové akcie, štátne a krajiniské subvencie.

Gróf Erich von Kielmansegg bol významný reformátor rakúskej štátnej správy. Napriek tomu mu česká historiografia doteraz venovala len minimum pozornosti. Tento dlh sa snaží splatiť Pavel Holub svojou prácou *Hrabě Kielmansegg a jeho „účelové tisky“*, pričom sa sústreďuje predovšetkým na tlačoviny, ktorými gróf propagoval a vysvetľoval svoju reformu, známu pod názvom Kielmanseggova. V českých krajinách sa táto reorganizácia ujala pod názvom Oberhollabrunský systém.

Históriu vzniku a opis činnosti dobročinného spolku „Ludmila“, ktorý v rokoch 1883 – 1941 pôsobil vo viedenskej štvrti Favoriten, ponúka Vlasta Valeš v štúdiu *Dobročinný spolek českých paní a dívek „Ludmila“ ve Vídni*.

Prvý verejný škandál panovníckeho rodu v histórii – útek tehotnej manželky saského princa Friedricha Augusta v roku 1902 za milencom – opísal Jiří Kuděla v štúdiu *Kde je naše Luisa? Příběh útěku, hledání a nalézání saské korunní princezny a rakouské arcivévodkyně Luisy Toskánské*. Pikantné informácie o afére získal z doteraz neznámych prameňov rodinného archívu toskánskych Habsburgovcov.

Nacionálne nabitú atmosféru národnostne zmiešaného mesta – Prahy – dva roky pred vypuknutím vojny zobrazuje Luboš Velek v štúdiu *Pokažené narozeniny – Petřinova aféra 1912. K soužití Čechů a Němců v českých zemích v předvečer I. světové války*. Zaoberá sa spormi oboch pražských univerzít, českej a nemeckej, pričom sústreďuje pozornosť na jazykový konflikt univerzitného profesora Teodora Petřinu a rektora Heinricha Rauchenberga.

Jazykovým problémom v rakúskej štátnej správe a justícii krátko pred vypuknutím prvej svetovej vojny sa venuje aj Martin Klečacký v príspevku *Správní kousek ministra Hohenburgera. Rakouská justice a česko-německé vyrovnání před první světovou válkou*.

Martin Kučera v článku *Spisovatelé – svědomí národa? Malé zamyšlení nad Manifestem českých spisovatelů* hľadá zahraničné paralely s Manifestom českých spisovateľov uverejneným 22. mája 1917, pričom sa zamýšľa nad úlohou literátov

a intelektuálov vôbec, a to nielen v politike a ideológii, ale aj v militaristických aktivitách.

Počas prvej svetovej vojny riešili samosprávy českých miest i obcí dva hlavné problémy – zásobovanie obyvateľstva potravinami a podpornú činnosť pre vojakov a ich rodiny. Jana Konvičná v štúdiu *Vitamíny na frontu a do nemocníc. Príspevek k dejinám každodennosti Pražanů v době první světové války* zobrazuje, ako situáciu zvládol pražský magistrát. Zatiaľ čo doma sa iniciatívne pokúšal preklenúť ťažkosti prísnu reguláciou trhu a svojpomocným pestovaním ovocia a zeleniny na obecných pozemkoch, do riešenia zásobovacích problémov na fronte vstupovalo aktívne predovšetkým České miestodržiteľstvo. Apelovalo na vlasteneckú strunu obyvateľstva a do podpory armády na fronte sa snažilo zapojiť čo najširšie vrstvy občanov. Jednou z akcií, spustených z jeho iniciatívy, bolo zásobovanie vojska ovocnými konzervami, ktoré Pražania svojpomocne pripravili v rokoch 1915 a 1916.

V roku 1917 iniciovala skupina českých vlastencov vo Viedni založenie spolku České srdce ako reakciu na zhoršujúce sa životné podmienky obyvateľstva počas vojny. Spolok pretrval až dodnes. Alexandra Blodigová v článku *Spolek budovaný s láskou. Počátky Českého srdce – československé sociální péče v Rakousku* opisuje jeho činnosť a najväčšie problémy, s ktorými sa počas svojej existencie stretával.

Peripetie spojené so vznikom spoločného štátu Slovincov, Chorvátov a Srbov v roku 1917 pripomína v štúdiu *Boj o státní hranice Slovinska od roku 1918 do roku 1920 se zaměřením na slovinsko-rakouské hranice v oblasti Korutan* Jan Krlín.

Klára Woitschová v práci *„Archiv musea království Českého archivem není...“ Pokus o zrušení Archivu NM v letech 1919 – 1920* približuje pokusy o spojenie Archívu Národného musea a Krajinského archívu v prvých rokoch mladej Československej republiky.

Pavel Dufek v príspevku *Angažování bývalých šlechticů v akciových společnostech v meziválečném Československu. Nástin možného výzkumu a jeho výsledků* skúma, do akej miery a v ktorých oblastiach sa príslušníci aristokracie s pozemkovými majetkami zúčastňovali na činnosti akciových spoločností v medzivojnovom Československu. Po analýze dokumentov autor konštatuje, že bývalá šľachta počas prvej republiky podnikala v bohatej miere a najvychytenejšími odborníkmi boli pre ňu bankovníctvo, cukrovarníctvo, pivovarníctvo a sladovníctvo.

Jiří Křesťan sa v článku *„Jednou uvidí světlo boží, až bude vhodná doba.“ Tajemství zapečetěné obálky s posledními slovy T. G. Masaryka* zamýšľa nad najpravdepodobnejším možným posolstvom, ktoré prvý československý prezident nadičkoval synovi Jánovi Masarykovi na svojej smrteľnej posteli. Je ukryté v tajuplnej bielej obálke, ktorá má byť otvorená 19. septembra 2025.

Eduard Kubů a Jiří Souša v štúdiu *Člověk ve víru proměn společnosti a režimů. Socializace, identita, krize identity, resocializace. Otto Rydlo – funkcionář komunistické strany, žurnalista, podnikatel a politický vězeň (1896 – 1974)* zobrazujú životné osudy, premenu osobnosti, správania a premýšľania komunistu Otta Rydla. Táto zaujímavá osobnosť ako keby žila tri diametrálne odlišné životy: bojujúceho proletára a profesionálneho revolucionára, podnikateľa a nábožensky orientovaného vizionára.

Zlataše Kukánová v práci *Odchod nemeckých bohoslovců z římskeho Nepomucena v říjnu 1938* spracovala výsledky svojho výskumu v Ríme v roku 2010. Zaoberá sa osudmi nemeckých a maďarských teológov z českej arcidiecézy po tom, ako z podnetu pápeža Pia XI. prešli z rímskeho Nepomucena do nemecko-maďarského Pápežského kolégia Germanicum et Hungaricum.

Jan Rychlík v štúdiu *Volby do autonomního Sněmu Slovenské krajiny* analyzuje spôsob, akým Hlinkova slovenská ľudová strana prostriedkami parlamentnej demokracie odrovnala všetku opozíciu vo voľbách 18. decembra 1938. Spravila to úplne jednoducho. Nečakane vyhlásila termín parlamentných volieb, takže v šibeničnom termíne, ktorý však zodpovedal litere zákona, stihla okrem ľudákov zostaviť kandidátku len rusínska organizácia Ruské národné jedinstvo (RNJ). Ani tá nakoniec nespĺnila požadované kritériá, takže do volieb napokon vstupovala HSĽS ako jediná, a tým hneď aj víťazná strana.

Zdeňka Kokošková a Stanislav Kokoška v edícii prameňov *Porady německého státního ministra K. H. Franka s oberlandráty-inspektory 1943 – 1944. Edice dokumentů* publikujú záznamy z porad riíškeho štátneho ministra s vedúcimi českých autonómnych úradov oberlandrátov.

Čechy boli priemyselným jadrom Československej republiky. Z toho pramenila aj mohutná tradícia odborového hnutia. Po okupácii Československa sa ústredným odborovým orgánom v exile stala Odborová skupina československá vo Veľkej Británii. David Hubený v príspevku *Sjezd odborové skupiny československé ve Velké Británii v roce 1944* opisuje snahy o zjednotenie exilového odborového hnutia.

Josef Volf bol zaujímavý človek. Svoju pracovnú kariéru začal ako četník v Konopišti a ukončil ako miestny archivár. Jeho malebné životné osudy zobrazil Jiří Smitka v práci *Josef Volf, nevšední život a osudy konopištského archiváře*.

Jaroslav Bouček v článku *Neznámý pohled na doznání Artura Londona a proces Slánského* predstavuje zaujímavú postavu Ota Hromádku, bývalého komunistu odsúdeného počas procesov v 50. rokoch 20. storočia a od roku 1968 žijúceho vo Švajčiarsku. Ukazuje nezvyčajné Hromádkove názory na priebeh a politické pozadie procesov.

Jaroslav Pažout v príspevku *Vnitřní podoba Komunistické strany Československa v období tzv. normalizace – pokus o základní charakteristiku* rozoberá vnútorné problémy v komunistickej strane po vpáde intervenčných vojsk v roku 1968. Zobrazuje stabilizáciu systému, ktorý potom už bez väčších otrasov pretrval až do osemdesiatych rokov. Nasleduje krátky portrét zákulisia Gorbačovových reforiem v druhej polovici osemdesiatych rokov a postupnej liberalizácie režimu, ktorý trval až do politických zmien v roku 1989.

Novinky z archívnej teórie si možno prečítať v článku Wolfganga Maderthana *Ein Beitrag zur Archivtheorie*.

O organizácii archívnictva a sprístupňovaní dokumentov v Spojenom kráľovstve Veľkej Británie a Severného Írska informuje Mikuláš Čtvrtník v príspevku *Přístupnost veřejných dokumentů a ochranné archivní lhůty ve Spojeném království. Inspirace pro české archívnictví*. Analýzou situácie v Spojenom kráľovstve sa pokúša dokázať, že k uvoľňovaniu obmedzujúceho prístupu k verejným dokumentom a historickým prameňom dochádza predovšetkým vďaka tlaku odborníkov i bádateľ-

skej verejnosti. Vo Veľkej Británii sa v súčasnosti môžu až na malé výnimky predkladať verejnosti archívne dokumenty už po uplynutí dvadsiatich rokov.

Autori Milan Vojáček – Miroslav Kunt sa v článku *Stav a perspektivy digitálneho archívniectví v ČR* zamýšľajú nad elektronickou budúcnosťou archívov a zároveň predkladajú zoznam problémov, ktoré pokiaľ má byť vstup do digitálnej epochy úspešný, budú archívy musieť úspešne vyriešiť.

V široko koncipovanom zborníku nechýba ani heraldická téma. Venuje sa jej Helena Sedláčková v práci *K podobě znaku s moravskou a svatováclavskou orlicí*. Skúma v nej vyobrazenie oboch orlic v zachovaných pamiatkach zo staršej doby.

Posledným článkom je *Rozhovor s PhDr. Evou Drašarovou, CSc. Dvacet let v čele Národního archivu* a bibliografia jej prác. Otázky oslávenkyni kládli Zdeňka Kokošková a Jan Kahuda.

Číslo uzatvára zoznam autorov a bohatá obrazová príloha.

Číslo 2. Ústrednou témou čísla sú peripetie vzájomných vzťahov Československa a Rakúska. Zborník bol pôvodne naplánovaný k stému výročiu vzniku republiky. Viacerí renomovaní autori však boli v tomto období príliš vyťažení a svoje príspevky nestihli odovzdať načas. Táto komplikácia sa napokon zmenila na pozitívum. Vďaka odkladu sa mohol rozšíriť plánovaný okruh prispievateľov a vznikli mnohé zaujímavé texty, ktoré poukázali na niektoré zabudnuté a prehliadané témy alebo dokonca zaplnili pomyselné biele miesta doterajšieho bádania.

V úvodnej štúdii *Přehled archivních fondů a historiografické produkce k československo-rakouským vztahům* sa editor Miroslav Šepták zamyslel nad najdôležitejšími archívnymi fondmi a doterajšou historiografickou produkciou k tejto téme.

Lubor Kunc v príspevku *Poštovníctví na území nemecko-rakouských provincií v Československu 1918 – 1919* prináša zaujímavý pohľad na problematiku nemeckých separatistických provincií v Československu. Zaoberá sa doteraz neprebádanou témou fungovania poštovej služby na tomto území, pričom si všima peripetie poštovej premávky a poštových známok. Upozorňuje aj na náhodnú cenzúru civilnej korešpondencie vykonávanú československými úradmi do prijatia zákona o listovom tajomstve.

V štúdii *Stavovský štát v Rakousku v 30. letech 20. století. Jeho recepce mezi katolickými intelektuály a politickými katolíky v Československu* priblížil Marek Šmíd percepciu pokusu o realizáciu rakúskeho stavovského štátu vybranými predstaviteľmi českého katolicizmu.

Prvá svetová vojna priniesla veľký rozmach letectva. Nie div, že po jej skončení sa postupne začala rozvíjať pravidelná civilná letecká doprava. Michal Plavec v článku *Letecká doprava mezi Prahou a Vídní v meziválečném období a za pro-*

tektorátu analyzuje medzinárodné politické aj bežné praktické problémy s tým spojené. Podklady čerpá z doteraz nepublikovaných rakúskych a českých prameňov, pričom sa opiera i o analýzu dobových odborných periodík.

Vlasta Valeš v príspevku *České školy ve Vídni pod hákovým krížem* predstavuje postavenie a činnosť prevádzkovateľa českých súkromných škôl v Rakúsku – Školského spolku Komenský. Ukazuje premeny politických nálad medzi českým obyvateľstvom Rakúska od anšlusu v marci 1938 až po ukončenie druhej svetovej vojny. Rozoberá príčiny postupného úpadku spolku, ktorý napriek všetkým ranám osudu pretrval až do dnešných čias. Podklady pre analýzu získal v kronikách a zápiskoch uložených v archíve spolku.

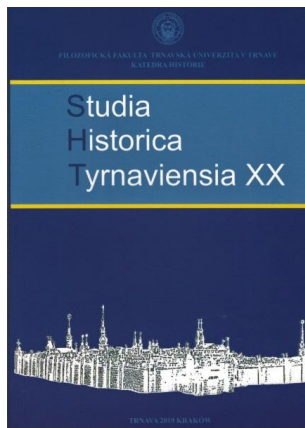
Cestovanie a dovolenky v zahraničí ťažko zosúladiť s ideami politickej diktatúry. Odborník na hospodárske a sociálne dejiny Ivan Jakubec vo svojej štúdii *„Ostmark“ a protektorát jako destinace říšského cestovního ruchu* zobrazuje, ako nacistické Nemecko vyriešilo situáciu pomocou programov riadenej dovolenky v rámci myšlienky Kraft durch Freude. Porovnáva ekonomické, politické i rasové problémy, ktoré v pričlenenom Rakúsku i susednom Protektoráte vznikli v cestovnom ruchu.

David Schriffel sa v eseji *Verbunden oder getrennt? Das wechselhafte österreichisch-slowakische Verhältnis im 20. Jahrhundert* zamýšľa nad československo-rakúskymi vzťahmi v 20. storočí.

Andrea Brait v príspevku *Österreichisch-tschechische Kulturdiplomatie zwischen 1918 und 2018 aus der Perspektive des österreichischen Ausenministeriums* prináša zaujímavú sondu do kultúrnej diplomacie s ohľadom na vzťahy medzi Československom/Českou republikou a Rakúskom v období 1918 – 1939 a 1945 – 2018. Svoje tvrdenia opiera o bohatú dokumentáciu rakúskeho rezortu zahraničia.

Alena Gazdíková
Slovenský národný archív

KOHÚTOVÁ, Mária – MAREK, Miloš (eds.). *STUDIA HISTORICA TYRNAVIENSIA XX*. Poľsko : Spolok Slovákov v Poľsku v spolupráci s Filozofickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave, 2019, 302 s. ISBN 978-83-8111-152-2.

Zborník *Studia historica Tyrnaviensia XX* obsahuje príspevky z vedeckej konferencie *Slovensko v historických osmičkách*, ktorá sa konala 27. septembra 2018 na pôde Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave. Podujatie pripravila Katedra histórie Trnavskej univerzity v Trnave v spolupráci so Slovenskou historickou spoločnosťou pri SAV a venovalo sa výročiam udalostí, ktoré sa konali v rokoch končiacich sa číslom osem.

Zborník obsahuje úvodné slovo a je rozdelený na dve hlavné časti, a to *Štúdie I.* a *Štúdie II.* V prvej časti publikujú výsledky svojich bádání autori príspevkov viažucich sa k rokom, ktoré končili číslom osem. Druhá časť obsahuje príspevky, ktoré sa, naopak, neviažu k osmičkovým rokom. Každá zo štúdií obsahuje aj resumé v cudzom jazyku. Zborník je písaný prehľadným štýlom, čo vytvára komplexný a celistvý pohľad na študovanú problematiku.

Prvá časť *Štúdie I.* obsahuje celkom deväť štúdií. Prvým prezentovaným príspevkom je príspevok Márie Kohútovej pod názvom *Osmičky v dejinách*. V úvode štúdie autorka spomína významné udalosti, ktoré sa stali nielen v rokoch osmičkových. Následne sa venuje významným pozitívnym i negatívnym udalostiam, a to od prvých stretov s kresťanstvom, cez zlomové udalosti odohrávajúce sa v rámci Uhorského kráľovstva na území Slovenska, revolučné vystúpenia Slovákov v meruôsmych rokoch, koniec 1. svetovej vojny korunovaný rozpadom rakúsko-uhorskej monarchie a vznikom spoločného štátu Čechov a Slovákov v roku 1918, cez mníchovskú krízu v roku 1938 a vojnovú slovenskú existenciu, komunistický prevrat v roku 1948, demokratizačné reformné pokusy v období Pražskej jari prerušené inváziou vojsk Varšavskej zmluvy do ČSR, až po Sviečkovú manifestáciu, ktorá bola začiatkom série protestov v komunistických štátoch strednej Európy.

Miloš Marek sa v štúdiu *Darovanie Nitry nitrianskemu biskupovi Paškovi v roku 1288* venuje majetkovým pomerom jedného z najstarších sídlisk mestského charakteru v období stredoveku a čiastočne aj v novoveku. Autor popisuje osobnosť biskupa Paška, ktorý pôsobil v hodnosti nitrianskeho biskupa v rokoch 1285 až 1297, teda do svojej smrti. Za svoju vernosť kráľovi a korunu dostal Paško a celá nitrianska cirkev (Nitrianske biskupstvo) v roku 1288 zem, majetky a práva nitrianskych hostí vnútri i mimo Nitrianskeho hradu. Tým sa dovtedy slobodné kráľovské mesto Nitra stalo zemepanským mestom nitrianskeho biskupa a zostalo ním i v novoveku. Ďalej spomína nepokoje, ktoré nastali koncom stredoveku a súviseli s porušovaním práv nitrianskych mešťanov zo strany biskupa. Na záver príspevku sa dozvedáme o dohode uzatvorenej s nitrianskymi mešťanmi a vedúcej k ukončeniu sporov.

O politickej situácii v 17. storočí sa čitateľ dozvie z príspevku Evy Frimmovej s názvom *Postoj slovenských humanistov k roku 1618*. V úvode autorka oboznamuje s celouhorskou politickou a náboženskou situáciou v 17. storočí. Predkladaný príspevok zachytáva všeobecnú atmosféru v krajinách českej a uhorskej koruny pohľadom troch humanistov pochádzajúcich zo Slovenska, z ktorých niektorí v tom čase žili v Prahe. Sú to Ján Jessenius z Horného Jasena v Turci, Peter Fradelius z Banskej Štiavnice a rodák z Brezna Eliáš Berger z Grünbergu. Spomenutí humanisti zanechali vo svojich dielach svedectvo o svojej dobe.

Jana Skladaná v štúdiu *Panes Primitiarum Aneb Chleby Prvotjn z roku 1718* analyzuje túto knižnú pamiatku, ktorá predstavuje prelomovú etapu v dejinách spisovnej slovenčiny. Autorom tejto didaktickej pomôcky mladých kňazov je paulín Alexander Máčaj. Autorka konštatuje, že slovenských prvkov sa tu nachádza oveľa viac ako v ostatných pamiatkach tohto typu a v tomto prípade je možné hovoriť o kultúrnej západnej slovenčine.

Štúdia *Založenie Békešskej Čaby v roku 1718* od Michala Franka približuje znovuosídlenie Békešskej Čaby v roku 1718 a hlavné problémy a ťažkosti, s ktorými sa stretávali slovenskí prisťahovalci pri jej osídľovaní. V prvej časti príspevku autor oboznamuje čitateľa s odbornou literatúrou, ktorá sa zaoberá dejinami tohto regiónu. Druhá časť príspevku je rozdelená na niekoľko podkapitol. Venuje sa v nich problémom, ktoré sa vyskytli v hospodárskej, kultúrnej a náboženskej oblasti. Prisťahovalci sa museli prispôsobiť novému prostrediu takmer vo všetkých smeroch. Samotný autor uvádza, že by bolo zaujímavé pokúsiť sa spracovať jednotlivé osudy obyčajných sedliakov – slovenských prisťahovalcov, ktorí prišli medzi prvými do Békešskej Čaby.

Radoslava Ristovská v príspevku *Panstvo Futak a dôsledky revolučných rokov 1848 – 1849* približuje majetkové pomery na panstvách Futak a Čerevič vo Vojvodine v dnešnom Srbsku, ktoré sa stali súčasťou majetku šľachtického rodu Brunšvikovcov v roku 1805. V úvode príspevku vymenúva vlastníkov panstva v 18. storočí. Dozvedáme sa, že Brunšvikovcom od konca 17. storočia patrilo aj panstvo Dolná Krupá. Panstvo neskôr prešlo do vlastníctva rodu Chotek a zostalo ním až do roku 1945. Autorka nás ďalej oboznamuje s hospodárskou situáciou na panstve v skúmanom období. Svoju pozornosť sústreďuje na škody na týchto majetkoch, ktoré sa netýkali len budov, ale aj lesov, hájov, hospodárskych zvierat. Dochádzalo ku krádežiam a požiarom. V príspevku bol použitý bohatý archívny materiál a aj obrazová príloha.

Téme politických dejín 20. storočia sa venuje štúdia Milana Katuninca s názvom *Pittsburská dohoda a česko-slovenská otázka*. Autor nás oboznamuje s politickou situáciou pred prvou svetovou vojnou a počas nej, hovorí o situáciách, ktoré sa Tomáš Garrigue Masaryk pokúsil využiť na vytvorenie právnej organizácie štátu. Masaryk nemal v úmysle štátnosť obmedziť iba na české krajiny, ale navrhoval ich spojenie so Slovenskom. Pittsburská dohoda o uzatvorení spoločného a demokratického česko-slovenského štátu, v ktorom bude mať Slovensko autonómne postavenie, o ktorom rozhodnú volení zástupcovia na domácej pôde, bola podpísaná z iniciatívy slovenských a českých krajanských organizácií v USA 31. mája 1918. Je významným dokumentom, ktorému patrí v dejinách slovenského národa dôstojné miesto.

Pozitívne hodnotíme rozsiahly poznámkový aparát, v ktorom autor čitateľovi ponúka dodatočné a vysvetľujúce informácie.

Marián Manák sa v príspevku *Cesta k Mníchovskej dohode v správach veľvyslanca USA vo Francúzsku* venuje mocenskému prenikaniu Nemecka do stredo-európskeho priestoru. Autor prostredníctvom správ od veľvyslanca Williama Christiana Bullitta Jr. zachytáva komplikujúce sa medzinárodné postavenie medzivojnovej Československej republiky.

Názov príspevku Pavla Jakubčína znie *Zmeny vo vyučovaní náboženstva v školách na Slovensku v roku 1968*. Cieľom tejto štúdie bolo podať pohľad na vyučovanie náboženstva v roku 1968. V tomto roku sa v rámci spoločensko-politického vývoja udiali zmeny aj v mnohých otázkach týkajúcich sa pôsobenia cirkví v spoločnosti. V úvode štúdie nás autor oboznamuje so stručným prehľadom stavu v sledovanej oblasti v 50. a 60. rokoch. Ďalej sa zaoberá novými smernicami, ktoré boli vydané až v októbri 1968 a upravovali vyučovanie náboženstva v školách. Zmeny spočívali v tom, že došlo k rozšíreniu ročníkov, v ktorých sa náboženstvo vyučovalo, a po novom mali prihlášky na vyučovanie prijímať jednotlivé farské úrady a nie vedenie školy. Záver štúdie je venovaný obdobiu tzv. normalizácie, keď sa prístup štátnej moci postupne vracal do obdobia pred januára 1968. Boli odstránené ústupky a celkové uvoľnenie vo vyučovaní náboženstva.

Druhá časť *Štúdie II.* pozostáva z piatich štúdií. V tejto časti Alena Macková predkladá príspevok *K vláde Karola Róberta z Anjou v rokoch 1313 – 1321 so zameraním na donačnú politiku*. Po bitke pri Rozhanovciach v roku 1312 postupne došlo k upevneniu postavenia a mocenskej autority prvého Anjouovca na uhorskom tróne. Prostredníctvom prehľadných grafov sa autorka pokúša o štatistické spracovanie zistených údajov, pričom sa zameriava na počty zachytených donačných listín, ako aj lokalizáciu predmetov donácií v rámci konkrétnych žúp na území dnešného Slovenska. Konštatuje, že je potrebný hlbší výskum tejto témy.

Miloš Marek v štúdiu *Obec Hody v stredoveku* spracoval dejiny tejto obce od prvej písomnej zmienky až do konca stredoveku, resp. po posledný doklad o Hodoch, ktorý pochádza z roku 1515. Autor nás v úvode oboznamuje s prírodnými pomermi a pôvodom názvu Hody. Ďalej sa zameriava najmä na vlastnícke pomery. Koncom stredoveku obec zaznamenala demografický úpadok a stala sa samotou.

Prínosným príspevkom je *Tradicia úcty k Žofii Bosniakovej v 17. – 19. storočí* od Márie Letzovej. Samotná autorka uvádza, že téma historického skúmania osobnosti Žofie Bosniakovej nie je dostatočne spracovaná a zaslúži si väčšiu pozornosť. Pri spracovaní témy autorka vychádzala z údajov zo zápisníc kanonických vizitácií a použitý bol aj bohatý archívny materiál. V závere štúdie konštatuje, že úcta k Žofii Bosniakovej napriek vandalskému zničeniu jej tela naďalej pretrváva.

Obraz o majetkových pomeroch trnavského obyvateľstva v minulosti prináša Martin Horváth v štúdiu *Testamenty trnavských mešťanov z rokov 1700 – 1730 so zameraním na rozbor majetkových pomerov*. Zo skúmaného obdobia sa dodnes zachovalo 155 testamentov, ktoré sú uložené v Štátnom archíve v Trnave. Autor najskôr čitateľa oboznamuje s odbornou literatúrou, ktorá sa zaoberá trnavskými závetmi. Svoju pozornosť venuje predmetu dedenia vo vybraných testamentoch, čiže zameriava sa na to, čo mešťania testamentárne odkazovali pozostalým, či už vo for-

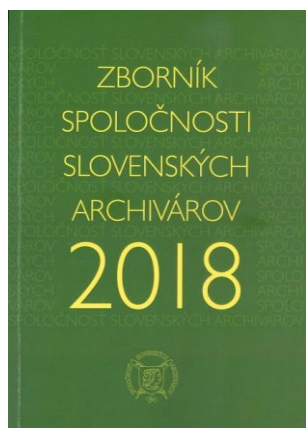
me pozostalosti alebo v podobe rôznych odkazov. Štúdiá sa vo všeobecnosti zaoberá jazykom, v ktorom sa testamenty zachovali a aj ich datovaním. Príspevok dokladá hodnotu testamentov ako hodnoverného historického prameňa a zaujímavého zdroja informácií.

Poslednú časť uzatvára príspevok *Niekoľko poznámok k Štúrovej spolupráci s predstaviteľmi slovanských národov v polovici 19. storočia* od Zuzany Lopatkovej. V úvode autorka predstavuje osobnosť Ľudovíta Štúra ako jedného z najvýznamnejších predstaviteľov slovenského života a vedúcu osobnosť slovenského národného obrodzenia v polovici 19. storočia. Ľudovít Štúr a jeho spolupracovníci v rámci pravidelnej korešpondencie nadväzovali kontakty predovšetkým s českými, srbskými a chorvátskymi národovcami. Autorka nás oboznamuje s týmito predstaviteľmi. Medzi inými spomína Hermána Bužana, Dragutina Klobučarića, Djordjeho Kontića či grófa Janka Draškovića. Šturova korešpondencia znamená dôležitý prínos nielen pre historiografie jednotlivých slovanských národov, ale aj pre skúmanie širokej oblasti slavistiky. Písomné styky mali význam najmä kvôli rozširovaniu obzorov z iných slovanských národov, inšpirácie a nasledovania, poprípade vyhnutia sa opakovaniu niektorých chýb predovšetkým vďaka vzájomnej výmene publikácií. Ľudovít Štúr pokračoval v korešpondencii s predstaviteľmi slovanských národných hnutí v habsburskej monarchii v duchu Kollárovhovho princípu slovanskej vzájomnosti aj po roku 1848.

Nasleduje zoznam autorov, ktorí svojou tvorbou prispeli k vzniku zborníka. Zborník uzatvárajú recenzie na sedem prác či zborníkov, ktoré vyšli z pera slovenských alebo zahraničných historikov: Kotrusová, Júlia. *Dejiny premonštrátskeho kláštora sv. Jána Krstiteľa v Jasove v stredoveku*; *Historia gentis Slavae/Dejiny slovenského národa*. Juraj Papánek; Kudláčová, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku od obdobia normalizácie po pád komunizmu*; Franko, Michal. *Organizácia a správa viničných hôr malokarpatských miest Svätý Jur, Pezinok a Modra (Druhá polovica 16. storočia a 17. storočie)*; Doležalová, Markéta – Pavlíková, Lenka (eds). „*Tu stojím, inak nemôžem...*“ *Reformácia od počiatkov do súčasnosti*; Žažová, Henrieta (zost.). *Magni animi ac scientiae viro... K životnému jubileu profesora Jozefa Šimončiča*; Kreisinger, Pavel. *Češi a Slováci v Austrálii v 1. polovine 20. storočia a jejich účast ve světových válkách*. Môžeme konštatovať, že čitateľ dostáva do rúk široké spektrum štúdií, ktoré predstavujú relevantné a kvalitné vedecké spracovanie skúmaných tém.

Kristína Danková
Katedra histórie Filozofickej fakulty
Trnavskej univerzity v Trnave

CHUDJÁK, František (ed.). *ZBORNÍK SPOLOČNOSTI SLOVENSKÝCH ARCHIVÁROV 2018*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2020, 192 s. ISBN 978-80-971356-7-6.

Spoločnosť slovenských archivárov (ďalej len SSA) programovo vydáva každoročne zborník štúdií, ktoré sú tvorené z príspevkov prednesených na dvoch podujatiach: archívnych dňoch a seminároch z cyklu *Osobnosti slovenského archívniectva*. Aj anotované dielo odráža túto prax a jeho zostavenia sa zhostil František Chudják z Archívu Národnej banky Slovenska, toho času predseda revíznej komisie SSA.

V roku 2018 SSA usporiadala *XXII. archívne dni v SR* a seminár s názvom *Bytčiansky archivár Jozef Kociš*. Anotovaný zborník na svojich 192 stranách obsahuje súbor referátov, štúdií a článkov memoárového charakteru z týchto dvoch podujatí.

V prvej časti zborníka sa pod názvom *Kultúrne dedičstvo v archívnych dokumentoch* nachádza jedenásť príspevkov zo spomínaných archívnych dní, ktoré sa konali 22. až 24. mája 2018 v Spišskej Novej Vsi. Stručný obsah jednotlivých príspevkov zhrnul zostavovateľ zborníka v pomerne rozsiahlom „slove na úvod“. Zároveň vyslovil ľútosť nad tým, že nie všetci autori/prednášajúci dodali svoje texty.

Prvým odborným príspevkom je referát Márie Mrižovej z odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR (ďalej len MV SR), v ktorom sa venovala téme *Archívne dedičstvo v roku významných jubileí*. Na úvod osvetlila právny rámec zaradenia archívnych dokumentov do kultúrneho dedičstva SR na základe Deklarácie NR SR z februára 2001. Túto ďalej legislatívne ukotvili zákon č. 395/2002 Z. z. a vyhláška MV SR č. 628/2002 Z. z., ktoré zohľadnili už aj európske normy z dotknutej oblasti. Ďalej sa venovala spôsobu umožňovania prístupu k archívnym dokumentom formou verejných výstav, a to v súvislosti s pripravovanými podujatiami v jubilejnom roku 2018, ktoré odbor archívov a registratúr MV SR v spolupráci so štátnymi archívmi a inými organizáciami pripravoval podľa uznesenia vlády SR č. 282/2017 k *Návrhu programu a rozpočtu podujatí pri príležitosti osláv dejinných udalostí medzi SR a ČR v roku 2018*.

Európsky rok kultúrneho dedičstva a archívy, tak znie názov príspevku Radoslava Ragača, generálneho riaditeľa sekcie kultúrneho dedičstva a kultúry menšín Ministerstva kultúry SR. V krátkosti predstrel iniciatívy a ciele *Európskeho roku kultúrneho dedičstva (#EuropeForCulture)*, ktorým bol rok 2018 menovaný na základe spoločného úsilia najvyšších orgánov Európskej únie. Zároveň vyslovil poľutovanie nad súčasným stavom a riadením slovenského archívniectva, ale aj nádej, že sa archívy chopia príležitosti a využijú možnosti, ktoré projekt ponúkol, a priblížia naše archívne kultúrne dedičstvo širokej verejnosti.

Monika Fekiačová zo Štátneho archívu v Prešove, špecializovaného pracoviska Spišský archív v Levoči, vo svojom príspevku s názvom *Archívne dokumenty*

v správe *Spišského archívu v Levoči ako významná súčasť kultúrneho dedičstva Slovenska* predstavila archív, jeho historický a kultúrny význam nielen pre oblasť Spiša a významné a bádateľsky atraktívne archívne súbory, ktoré siahajú až do 12. storočia. Svoj priestor autorka využila aj na vyjadrenie vďačnosti dávny archívárom Spišskej župy, ale i svojim predchodcom z modernej doby, ktorí podľa nej odviekli obrovský kus odbornej práce pri záchrane a sprístupňovaní archívnych dokumentov z tohto regiónu.

Podiel Štátneho archívu v Prešove, pracovisko Archív Poprad, na prezentácii mestskej pamiatkovej rezervácie Poprad-Spišská Sobota ozrejmla Zuzana Kollárová z teže inštitúcie. V úvode načrela do histórie Spišskej Soboty, ktorá bola v roku 1950 vyhlásená za mestskú pamiatkovú rezerváciu (o čom vraj však nejestvuje relevantný dokument!) a v ktorej od roku 1994 sídli popradský archív. Práve s presídlením archívu do dvoch meštianskych domov súvisí aj zvýšená snaha archívárov vybádať viac o tomto mestečku. Z výskumu vzišli takmer tri desiatky článkov, päť štúdií, sprievodcovia či príspevky v monografiách o meste Poprad, niekoľko výstav, projektov a konferencií pre odbornú i laickú verejnosť.

Z Katedry histórie Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku do zborníka prispel Peter Zmátlo s témou *Spracovanie kultúrneho života v historických regiónoch Slovenska na základe archívnych prameňov. Príklad Spiša v období prvej republiky*. Autorove dynamické poňatie témy sa zaoberá najmä otázkami, kto kultúru najviac rozvíjal, kto sa aktivizoval, ako aj celkovým stavom kultúry v sledovanom období v danom regióne. Ide predovšetkým o činnosť spolkov, ktoré boli nositeľmi kultúrno-spoločenského života.

Jediným zahraničným príspevkom je referát s názvom „*Von wem sie errichtet sind?*“ *Soupisy kaplí, soch a křížů ve farních archívech severovýchodních Čech jako jedinečný zdroj k ochraně a dokumentaci drobných sakrálních památek* z pera Pavla Jakubca zo Štátneho okresného archívu Semily. Ako už nie veľmi krátky názov prezrádza, autor vyzdvihuje (najmä z hľadiska pamiatkovej starostlivosti) význam súpisov sôch, križov a kaplniek, teda tzv. drobných pamiatok, ktoré mali za úlohu vypracovať všetky diecézy Českého kráľovstva na základe nariadenia Českého gubernia z roku 1835 a dekrétu z roku 1837. Súpisy sa v súčasnosti nachádzajú väčšinou v archívnych fondoch jednotlivých farností, boli aktualizované a dopĺňané až do druhej svetovej vojny.

Katarína Švábiková predstavila *Kultúrne dedičstvo v Archíve Divadelného ústavu*. Za právneho predchodcu Divadelného ústavu možno pokladať Divadelné oddelenie Slovenského múzea v Bratislave, ktoré vzniklo v roku 1953 a jeho prvou vedúcou bola Magdaléna Husáková-Lokvencová. Odvtedy táto inštitúcia zhromažďuje a uchováva dokumenty z divadelného prostredia. V súčasnosti ústav disponuje vlastným múzeom, knižnicou a archívom (zriadený ako špecializovaný verejný archív v roku 2002).

Opäť na Spiš sa vo svojom príspevku *Spišský zlomok* vrátil Marek Rímsky z Centra spirituality Východ – Západ Michala Lacka v Košiciach, ktorý v krátkosti predstavil činnosť centra a dokumenty v ňom uložené. Ide najmä o osobné fondy kňazov a rehoľníkov. Jedným z nich je aj osobný fond jezuitu Štefana Kramára, v ktorom v roku 2012 objavili kúsok pergamenu – tzv. Spišský zlomok, ktorý bol

dlhú dobu považovaný za stratený. Pergamen pochádza z knižnice rímskokatolíckej farnosti v Spišskej Novej Vsi a predstavuje jeden z desiatich zachovaných zlomkov českej hlaholskej biblie v starej češtine.

Trio autorov – Jozef Prillinger, Dáša Krčová a Peter Kallo – z Archívu ŽSR a Železničného múzea SR prezentuje prínos archívnych dokumentov uložených v Archíve ŽSR ku kultúrnemu dedičstvu na príklade pamätného spisu, ktorý zachytáva realizáciu horskej železnice na úseku Handlová – Štubňa v období prvej ČSR. Príspevok nesie názov *Horská železnica z Handlovej do Hornej Štubne*.

Slovenské jaskyne svetového kultúrneho a prírodného dedičstva v dokumentoch Archívu Slovenského múzea ochrany prírody a jaskyniarstva, ktorých je až šesť, priblížili archívárky Eva Greschová a Eva Bartošová. V príspevku vynikli najmä dokumenty zo Zbierky podzemných krasových javov a Zbierky diapozitívov a negatívov, ktoré zachytávajú objavovanie a mapovanie veľkého množstva jaskynných útvarov na Slovensku (na Slovensku je vyše 7 000 registrovaných jaskýň).

Na záver prvej časti zborníka editor zaradil príspevok Kataríny Kučerovej Bodnárovej z Archívu výtvarného umenia SNG, ktorá sledovala *Pohyb umeleckých artefaktov v inštitúcii galerijného typu a jeho mapovanie prostredníctvom archívnych dokumentov*. V takej významnej kultúrnej a pomerne starej ustanovizni, akou Slovenská národná galéria dozaista je (vznikla 1948), možno vystopovať „inštitucionálny život“ predmetov galerijného zbierkového fondu využitím písomných prameňov – napr. záznamy z akvizície, reštaurátorské protokoly a pod.

Druhá časť zborníka je venovaná príspevkom, ktoré odznali na seminári *Bytčiansky archívár Jozef Kočiš*. Ten sa konal 6. decembra 2018 v Sobášnom paláci v Bytči pri príležitosti nedožitých 90. narodenín PhDr. Jozefa Kočiša, CSc., (* 1928 – † 2013), významného slovenského archívára, historika a dlhoročného riaditeľa bytčianskeho archívu (1955 – 1990).

Na úvod Jana Kurucárová, riaditeľka Štátneho archívu v Žiline so sídlom v Bytči, v stručnosti predstavuje osobnosť Jozefa Kočiša ako svojho riaditeľa a autora mnohých publikácií, štúdií a článkov.

V nastolenej téme pokračuje Helena Hollá zo Štátneho archívu v Trenčíne, pracoviska Archív Považská Bystrica, ktorá sa v príspevku *Archívár a historik Jozef Kočiš* podelila o vzácny zdroj informácií a poskytla detailnú biografiu (od detských čias, cez školský vek až po pracovný život) Jozefa Kočiša, a to na základe jej osobných rozhovorov s ním samotným z rokov 2010 a 2011. Následne pripojila aj vypracovaný bibliografický prehľad Kočišových prác.

Riaditeľka bytčianskeho archívu Jana Kurucárová sa v emotívnom príspevku s názvom *Moja cesta s PhDr. Jozefom Kočišom, CSc.* vrátila k osobným spomienkam nielen na jej prvé stretnutie s predchodcom a označila ho za vzor archívára a historika.

Ako na významnú osobnosť prvej generácie slovenského archívnictva a tvorcu archívnej metodiky si na Jozefa Kočiša zaspomínal Peter Kartous, ktorý sa s ním stretával nielen z pozície nadriadeného orgánu – Slovenskej archívnej správy.

V príspevku *Ako sa rodili naše knihy* priblížil Bohuslav Kortman, bývalý redaktor a šéfredaktor vydavateľstva Osveta, jeho spoluprácu s Jozefom Kočišom na

mnohých publikáciách, z ktorých vynikajú predovšetkým knihy o Alžbete Bátorovej a Jurajovi Thurzovi.

Na záver si odľahčene a s humorom na Jozefa Kočiša zaspomínala z pohľadu bádatelky a neskôr priateľky Jana Karliková. Z jej príspevku *Spomienka na vzácného človeka PhDr. Jozefa Kočiša, CSc.* sa dozvieme napríklad zaujímavú informáciu, že dlhoročný pán riaditeľ obľuboval skupinu Queen.

I keď Zborník Spoločnosti slovenských archivárov 2018 nie je práve plný odborných štúdií, isto si nájde miesto v knižnici každého archivára.

Tina Hrivňáková
Archív mesta Bratislav

BIBLIOGRAFICKÝ PREHĽAD ZAHRANIČNÝCH ARCHÍVNÝCH PERIODÍK

THE AMERICAN ARCHIVIST. Published by the Society of American Archivists. Volume 80, Issue 2, Fall/Winter 2017.

Gregory S. Hunter, *A Quick Six Years, From the Editor (265-267)*. Editor periodika bilancuje svoje šesťročné pôsobenie na tomto poste a uvádza jednotlivé príspevky (7 štúdií a 11 recenzií), ktoré tvoria obsah aktuálneho čísla časopisu. – Sarah Buchanan – Jane Gruning – Ayse Gursoy – Lecia Barker, *Surveying Archivists and Their Work Toward Advocacy and Management, or „Enterprise Archiving“* (268-295). Autorky prezentujú výsledky výskumu, ktorý vykonali na jar 2014 na vzorke 490 profesionálnych archívárov a absolventov študijného programu informačné štúdiá. Zo skúmania aktivít, ktoré tvoria prácu archívárov, a ich frekvencie vyplýva, že na všetkých pozíciách sa konzistentne venujú manažmentu, či ide o narastajúci podiel úloh s využitím personálnej interakcie a komunikácie, alebo o tradičnú prácu s dokumentmi. Archivári považujú za najväčšiu výzvu potrebu získavať zdroje – finančné, ľudské a materiálne. Preto až pätina respondentov uviedla, že výučba archívniectva by mala zahŕňať aj rozvoj manažérskych zručností. Získané údaje naznačujú, že zručnosti efektívnej komunikácie a obhajoby záujmov (tzv. advocacy) sú pre archívárov dôležité. Existuje silné prepojenie medzi obhajobou záujmov, resp. komunikačnými zručnosťami ako dôležitým prostriedkom získavania potrebných zdrojov a manažérskymi zručnosťami, ktoré sa vyžadujú pri ich efektívnom využití. Zostavovatelia študijných programov archívniectva by preto do nich mali tiež zahrnúť tak výučbu zručností komunikácie obhajoby záujmov, ako aj manažmentu. – Alex H. Poole, *Harold T. Pinkett and the Lonely Crusade of African American Archivist in the Twentieth Century (296-335)*. Štúdia je venovaná osobnosti Harolda T. Pinketta, prvého Afroameričana, ktorý sa stal zamestnancom Národného archívu, radovým členom Spoločnosti amerických archívárov (SAA), neskôr aj členom jej výboru a editorom anotovaného periodika. Autor predstavuje život a dielo tohto archívára v chronologickej postupnosti a zasadzuje ho do dobového kontextu. Upozorňuje na to, že život H. T. Pinketta možno chápať aj ako príspevok k diskusii o diverzite a inklúzii, ktorá prebieha v súčasnosti. Ilustruje dejiny rasovej a etnickej diverzity a inklúzie v prostredí archívnej profesie, osobitne v Národnom archíve a SAA. Za tieto ciele bojovali v prvom období jej existencie takí archivári, medzi ktorých patrila aj H. T. Pinkett. Na jeho osobnosti možno demonštrovať aj dlhodobý vklad afroamerických archívárov do rozšírenia rasovej a etnickej diverzity archívnych fondov a dokumentácie. Vo výsledkoch svojho bádania H. T. Pinkett zdôrazňoval potrebu čo najviac využívať pri písaní dejín záznamy, a to obzvlášť v oblasti dokumentovania dejín nedostatočne reprezentovaných národov.

Uvedený postoj reflektujú aj výsledky jeho vlastnej vedeckej práce. – Elisabeth England, *The Archive of Place and Land Art as Archive: A Case Study of Spiral Jetty* (336-354). Autorka skúma otázky možnosti zdokumentovania a ochrany diel landartového umenia na príklade prípadovej štúdie o Spiral Jetty – najvýznamnejšom diele amerického landartového autora Roberta Smithsona, ktoré vytvoril v apríli 1970 na Veľkom solnom jazere v Utahu. Keďže predstavitelia landartu inštalovali svoje diela vo voľnej krajine, často v odľahlých oblastiach, ich pôvodnú fyzickú existenciu, ktorá sa navyše neustále mení, nahrádzajú vizuálne a písané dokumenty. V prípade Spiral Jetty to boli fotografie G. Gorgoniho dokumentujúce fázy konštrukcie a dokončené dielo, ale aj film a esej, ktoré vytvoril samotný autor. Táto dokumentácia má interpretačnú rovinu, ale súčasne umožňuje aj prístup k Spiral Jetty. Keďže je uložená vo viacerých inštitúciách, archivári by mali rozpoznať vzájomné vzťahy rôznych záznamov spojených spoločným provenienčným princípom s tým, že je nevyhnutná aj spolupráca týchto inštitúcií. Zámerom viacerých reprezentantov tohto druhu umenia bolo nechať objekty prirodzene degradovať, takže ich ochrana sa vníma ako problém. Autorka ako východisko ponúka vytváranie trojrozmerných modelov, ktoré musia byť vybavené rozsiahlymi metadátaami a formami dokumentácie. Súčasne pripomína, že pre zdokumentovanie a ochranu diel landartu neexistuje všeobecne platný prístup. – Elisabeth A. Novara – Vincent J. Novara, *Exhibits as Scholarship: Strategies for Acceptance, Documentation, and Evaluation in Academic Libraries* (355-372). Tvorba výstav je dôležitou formou vedeckých a tvorivých aktivít knihovníkov, archivárov a kurátorov vo vedeckých inštitúciách. Hoci iné formy vedeckej činnosti, ako napr. publikovanie monografií alebo článkov v recenzovaných časopisoch sú nespochybniteľne akceptované, výstavy sa ako forma vedeckej komunikácie vo vyhodnoteniach stále podceňujú. Úspešné výstavy si pritom vyžadujú značné úsilie a zdroje, ako aj rozsiahle štúdium a zasadzovanie širokej palety primárnych prameňov do kontextu. Autori štúdie podávajú prehľad odbornej literatúry k tejto téme a výsledky vlastnej analýzy politiky vybraných inštitúcií Asociácie vedeckých knižníc (Association of Research Libraries) na základe výskumu toho, ako vnímajú výstavy, resp. či umožňujú predkladať výstavu ako výsledok vedeckej činnosti knihovníkov. Cieľom štúdie je podporiť chápanie výstav ako kritického vedeckého úsilia a poskytnúť návod na vyhodnocovanie výstav ako foriem vedeckej činnosti. Autori poskytli prehľad stratégií, ktoré je možné využiť pri dokumentácii a vyhodnocovaní výstav ako vedeckej komunikácie hodnej pozornosti. – Ciaran B. Trace, *Sweeping out the Capitol: The State Archives and the Politics of Administration in Georgia, 1921 – 1923* (373-406). Autorka uvádza problematiku štúdie neúspešným bojom verejných a odborných inštitúcií za zachovanie Štátneho archívu Georgie. V dôsledku ekonomickej krízy, v snahe zefektívniť a šetriť vynakladanie zdrojov, ale i neoliberalnej rétoriky bol v máji 2013 prijatý zákon o jeho transformácii. V súčasnosti ako jeden z dvoch štátnych archívov v USA funguje mimo rámca štátnej výkonnej moci a ako jediný je spravovaný štátnym univerzitným systémom. Autorka vytvára historickú paralelu vychádzajúc zo svojho výskumu dejín administratívnej reformy a s ňou spojenou rétorikou v období tzv. progresívnej éry v Georgii v rokoch 1921 – 1923. V tomto období guvernér štátu Thomas W. Hardwick patril medzi tých verejných činiteľov a bol členom takých legislatív-

ných inštitúcií, cieľom ktorých bolo vyvinúť a zdokonaľiť riadenie verejných záležitostí na ekonomických princípoch. Počas svojho funkčného obdobia si najal právnickú firmu s cieľom pomôcť presadiť zefektívnenie vládnych inštitúcií v Georgii, v dôsledku čoho sa takmer zlikvidovalo Oddelenie archívov a histórie Georgie (Georgia Department of Archives and History). Autorka v prípadovej štúdií poukazuje na cyklický výskyt politických a sociálnych síl, ktoré prostredníctvom presadzovania administratívnych reforiem podkopávajú existenciu štátnych archívnych inštitúcií. – Edward Benoit III, *#MPLP Part 1: Comparing Domain Expert and Novice Social Tags in a Minimally Processed Digital Archives* (407-438). Štúdia je prvou z dvoch, ktorá podáva výsledky výskumu zameraného na vytváranie tagov na vzorke minimálne spracovaných archívnych fondov. Autor v nej skúma možnosti sprostredkovania dodatočných metadát z používateľských tagov vytvorených odborníkmi v danej oblasti. Výskum vykonal na vzorke 15 dokumentov a 15 fotografií pochádzajúcich z pochodu na Milwaukee, ktorý bol súčasťou boja za občianske práva. Tagovalo ich 60 účastníkov, rozdelených na základe predchádzajúcich skúseností v danej oblasti na odborníkov a začiatočníkov. Z analýzy zameranej na skúmanie vytvárania počtu tagov vyplýva, že začiatočníci ich vygenerovali viac než odborníci, až 57 %. Znamená to, že vedomosti z danej oblasti neovplyvňujú početnosť tagov. Na základe analýzy kódovacej schémy autor rozdelil vytvorené tagy do siedmich kategórií. Tie z prvej replikovali už uvedené metadáta. Tagy z ďalších skupín boli zamerané na formáty dokumentov, na zachytenú tému (tieto sa ďalej členili na všeobecné a špecifické), na sumarizáciu obsahu a na kontextualizáciu objektu. Posledné dve kategórie tvorili tagy obsahujúce emočnú reakciu a nesprávne tagy. Porovnanie podielu zastúpenia jednotlivých kategórií u odborníkov a začiatočníkov ukazuje, že existuje iba štatisticky nevýznamná, resp. slabá asociácia medzi tagmi a odbornými vedomosťami. Autor na základe výsledkov výskumu odporúča, aby sa do crowdsourcingu zahrnuli rovnako tagy odborníkov i začiatočníkov, pretože každá skupina preukazuje rozdielne kvality a slúži rôznym účelom. – GVGK Tang, *Sex in the Archives: The Politics of Processing and Preserving Pornography in the Digital Age* (439-452). Pornografia sa v súčasnosti chápe ako jeden z primárnych prameňov pri výskume sexuality. Na rozdiel od minulosti, keď sa spájala s potláčaním a izoláciou, sa vďaka súčasným technológiám stáva čoraz prístupnejšou a dokumenty so sexuálne explicitným obsahom preberajú aj archívy. Keďže archivári by nemali byť pasívnymi strážcami archívneho dedičstva, ale aktívnymi tvorcami kolektívnej pamäte, čo dokazuje aj potreba inkorporovať sexuálne explicitné dokumenty do archívu, musia vyhodnotiť štandardy, etiku a sémantiku ich spracovania. Autorka upozorňuje na viaceré problémy spojené so spracúvaním, resp. sprístupňovaním pornografie, najmä na ťažkosti s tvorbou hesiel, interpretatívnym označovaním metadát, ale aj rizikom internalizácie tohto typu dokumentov u spracovateľa. Pretože archív má preberať iba dokumenty, ktoré dokáže adekvátne spracovať, vyvstáva otázka, či by túto úlohu nemali plniť archívy marginalizovaných komunit, najmä LGBT, umlčovaných dominantným historickým naratívom tým skôr, že väčšina materiálov sa vzťahuje na nich. Pornografia vzniká prevažne v digitálnom prostredí, čo vyvoláva otázky spojené nielen s dodržiavaním autorských práv a ochrany súkromia osobnosti, ale aj zachovávanie, ochrana a vyradovanie doku-

mentov. Autorka upozorňuje, že v prípade archívnych fondov z oblasti pornografie je kľúčové poskytnúť kontext a demonštrovať ich kultúrnu a historickú hodnotu.

Milan Belej
Štátny archív v Nitre

ARCHIVAR. ZEITSCHRIFT FÜR ARCHIVWESEN. Herausgeber Landesarchiv Nordrhein-Westfalen, VdA – Verband deutscher Archivarinnen und Archivare e. V. 72. Jahrgang 2019, Heft 3, 4.

Číslo 3. Tretie číslo 72. ročníka nemeckého časopisu, ktorý vydáva Zväz nemeckých archivárov a archivárov, je venované téme historického výskumu v Durínsku a možným formám využitia bohatých archívnych fondov v tejto spolkovej krajine uprostred Nemecka. V úvode k tematickej časti čísla vyzdvihuje profesor Uwe Schirmer z Jeny takmer jedinečnú hustotu najrôznejších druhov archívov v Durínsku. Veľmi trefne poukazuje na vzájomnú previazanosť fungovania archívov a bádateľských návštev historikov. Ako bývalý archivár a dnešný profesor histórie vie, o čom hovorí. Kriticky sa preto obracia aj do vlastných radov: Vyučujúci na univerzitách mnohokrát „nepoukazujú na vynikajúce možnosti a príležitosti, ktoré im miestne archívy ponúkajú, a, nanešťastie, sa potom budúci historici len veľmi zriedka rozhodnú pustiť do štúdia archívnych dokumentov.“

Nasledujúce príspevky z tematickej časti časopisu prezentujú najrôznejšie aspekty archívneho výskumu v durínskych archívoch, ako aj ich výsledky. Niektoré z nich tiež riešia špecifické problémy určitého typu archívnych dokumentov, iné sa venujú možnostiam výskumu ku konkrétnej téme z dejín Durínska. Florian Hellbach predstavuje fragmentové väzby z durínskych štátnych archívov a ich význam pre liturgickú prax v stredoveku. Ivonne Burghardt poukazuje na pramene a archívy, v ktorých je možné študovať históriu neskorostredovekej ťažby na panstvách rodu Wettinovcov.

Andreas Dietmann prezentuje možnosti výskumu neskorostredovekého školstva na vybraných príkladoch prameňov z durínskych archívov. Martin Sladeczek analyzuje sedliacke „memoria“ z neskorého stredoveku a ich výpovednú hodnotu ako špeciálneho druhu prameňov. Stephan Flemmig predstavuje význam archívnych fondov vo Weimare pre historický výskum moderných dejín východnej časti strednej Európy. Julia Mandry analyzuje špitály v neskorom stredoveku a v ranom novoveku v zrkadle prameňov z durínskych archívov. Stefan G. Holz píše o durínskom léne grófov von Henneberg-Schleusingen v neskorom stredoveku a Marco Krüger o archívnych dokumentoch k dejinám šľachtickej rodiny von Wurmb. Pramene týkajúce sa krajinskej univerzity v Jene predstavuje vo svojom príspevku Philipp Walter. Sebastian von Birgelen sa zamerail na neskorostredoveké mestské účty a prosopografiu mestských elít a Alexandra Thümmler zas na formy reprezentácie grófov a kniežat zo Schönburgu v 18. storočí. V poslednom príspevku

mapuje Marco Swiniartzki stav a perspektívy histórie práce (Labour History) v Durínsku. Nasledujúcu časť „Archívna teória a prax“ tvoria krátke príspevky týkajúce sa rôznych aspektov ochrany archívnych dokumentov, digitalizácie a možnosti elektronického vyučovania.

Číslo 4. Posledné, štvrté číslo ročníka je venované športovým archívom ako špeciálnemu druhu archívov. Redakcia časopisu k tomuto rozhodnutiu píše: „Aj keď je význam športu nepochybný, jeho písomné dedičstvo v archívoch – napriek rôznym snahám a niektorým pionierskym projektom, ktoré tu tiež predstavujeme – je v Nemecku väčšinou slabo zachované a na mnohých miestach je jeho uchovávanie stále ešte v počiatkoch.“

V jednotlivých príspevkoch tejto tematickej časti sa autori venujú rôznym inštitucionálnym podobám uchovávaní a sprístupňovaniu dokumentov k histórii športu. Markus Friedrich a Clemens Rehm predstavujú tzv. „Sportarchiv“ v rámci Krajinského archívu Bádenska-Würtemberska, ktorý je projektom vzájomnej spolupráce tohto archívu s Inštitútom pre dejiny športu. Julia Nöltgen a Beatrix Dietzsch popisujú spoluprácu medzi Krajinským športovým zväzom v Severnom Porýní-Vestfálsku a tamojším krajinským archívom, resp. jeho pobočkou v Porýní. Ralf Wächter podáva správu o Archíve krajinského športového zväzu. Nemôže chýbať ani krátky popis archívu jedinej európskej vysokej školy športu – Deutsche Sporthochschule Köln. Nachádza sa tam viac ako 1 000 bm archívnych dokumentov, ktoré pochádzajú z pozostalosti zakladateľov vysokej školy – Carla a Liselott Die-mo-vcov. Zo spolupráce medzi touto vysokou školou a Nemeckým golfovým zväzom vznikol tiež Nemecký golfový archív, ktorý uchováva približne 300 bm dokumentov. Posledný príspevok v tejto sekcii je od švajčiarskej archivárky Sabine Christe z Olympijského archívu v Lausanne, ktorý spravuje nielen dokumenty Medzinárodného olympijského výboru, ale aj niektoré osobné fondy.

Ďalšie texty časopisu sú tradične venované archívnej teórii a praxi. Bernd Kappelhoff a Michael Knoche sumarizujú predhistóriu a dôsledky memoranda „Zachovávanie budúcnosti“, ktoré vypracovala Aliancia za uchovanie písomného kultúrneho dedičstva. Ingo Runde predstavuje fond listín v Univerzitnom archíve v Heidelbergu a jeho digitalizáciu, spracovanie, výskum proveniencie a sprístupňovanie na internete. Správu o projekte archívneho sprievodcu k nemeckým koloniálnym dejinám podáva Uwe Jung. Praktické pohľady na využívanie hry „Escape Rooms“ v archívoch popisujú archivári z mestského archívu v Krefelde.

Zo správ o uskutočnených podujatiach je možné vidieť trend smerom k intenzívnejšiemu riešeniu najrôznejších problémov elektronizácie. Podnetnú diskusiu prináša príspevok z workshopu Spolkového archívu o elektronických archívoch a digitálnej archivácii. Martin Schlemmer popisuje prezentácie a diskusie k témam e-government a digitalizácia verejnej správy, ktoré si vypočul na „Gov.Beta 2019“ v Dortmunde.

Obe čísla časopisu tradične uzatvárajú rôzne správy o činnosti krajinských zväzov z niektorých spolkových krajín a informácie o personálnych zmenách v archívoch. Podobne ako minulé ročníky časopisu, i tento je aj s registrom k príspevkom z celé-

ho ročníka sprístupnený on-line na stránke <http://www.archive.nrw.de/archivar/hefte/2019/index.html>.

Peter Konečný
Slovenský národný archív,
špecializované pracovisko
Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici

ARCHIVES AND RECORDS: The Journal of the Archives and Records Association.
Vol. 41, 2020, No. 1-2.

Vol. 41, 2020, No. 1.

Impact of reminiscence-based services provided by archives for people with dementia, Medha Chotai, Department of Information Studies, University College London, London, UK, p. 1-19.

Veľa britských archívov poskytuje služby založené na vynáraní spomienok pre ľudí s demenciou. Ak berieme do úvahy, že v súčasnosti vo Veľkej Británii žije 850-tisíc ľudí s demenciou, údaj, ktorý má tendenciu v roku 2020 prekročiť milión, je táto služba veľmi významná vzhľadom na dopad, aký môže mať na konkrétnych ľuďoch trpiacich touto diagnózou. Zozbieraním údajov a analýzou dotazníka a odpovedí z rozhovorov sa zisťovalo pochopenie vhodnosti služieb archívov. Táto kvalitatívna metodológia preukázala, že archívy ako pamäťové inštitúcie, rovnako i materiál, ktorý obsahujú, a tiež ich fyzické prostredie poskytujú dôkazy o ich vhodnosti. Momentálne však neexistuje vhodný rámec na posúdenie vplyvu týchto služieb. V publikovanej štúdií bola navrhnutá vhodná štruktúra vytvorená vývojom a prispôbením dostupných rámcov zo širšej umeleckej a zdravotníckej literatúry.

Multi-sensory potential of archives in dementia care, Victoria Tischler, Nursing, Midwifery and Healthcare, University of West London, London, UK, p. 20-31.

Cieľom práce bolo preskúmať možnosti archívnych prvkov, ktoré by sa mohli použiť na podporu terapeutických zásahov u pacientov s demenciou, s osobitým zameraním na čuchové vnemy. Archívny výskum bol použitý na identifikáciu predmetov a znovuvytvorenie autentických vôní historických produktov z Boots Veľká Británia. Identifikovali sa potenciálne terapeutické materiály a pachy pre ľudí s demenciou a vytvorili sa čuchové profily, charakterizované silnými pachmi a položkami známych značiek a výrazných obalov, ako napr. karbolické mydlo alebo Old English Lavender talcum powder (mastencový prášok s levanduľovou vôňou). Bol vytvorený aj súbor položiek, ktorý sa dá použiť i pre budúce výskumné práce.

From transaction to collaboration: redefining the academic-archivist relationship in business collections, Alix R. Green, Department of History, University of Essex, Colchester, UK & Erin Lee, Archives, National Theatre, London, UK, p. 32-51.

Článok, ktorý vznikol v spoluautorstve archivárky a historičky, prezentuje zistenia z projektu usilujúceho sa podporovať podnikových archivárov pri vývoji spoloč-

ne navrhnutých výskumných projektov, ktoré dôsledne mobilizujú obchodné zbierky tak, aby splnili súčasné obchodné priority (a tak demonštrovali materským organizáciám hodnotu ich archívov a odborníkov – archivárov). Projekt zahŕňal spoluprácu v rámci workshopov, rozhovorov a prieskumu, ktoré umožnili projektovej sieti vypracovať poradenské materiály. Autorky rozoberajú tri kľúčové témy, ktoré vyplynuli zo spolupráce a odrážajú zreteľné obavy archivárov pracujúcich v repozitóriách organizácií a faktory ovplyvňujúce ich angažovanie sa v akademickej spolupráci. Ďalej analyzujú prekážky v myslení, ktoré sa týkajú spolupráce: otázky profesionálnej kultúry a praxe alebo intelektuálneho postoja, ktorý môže ovplyvniť stanovisko a angažovanie sa v spolupráci medzi historikmi a archivármi. Autorky sa zasadujú o otvorený a dialógový prístup na projektovanie spoločného výskumu, pripúšťajú obmedzenia a požiadavky pre archivárov a akademikov a oceňujú vzájomné dopĺňanie sa ich odborných znalostí.

Collaborative construction of social-oriented family archives: a case study based on the practice of China, Wenhong Zhou, School of Public Administration, Sichuan University, Chengdu, China, p. 52-67.

Príspevok sa zaoberá kolaboratívnym budovaním siete svojou povahou súkromných, ale na spoločnosť zameraných rodinných archívov rodinami, štátnymi archívmi a agentúrami pre riadenie komunit. Budovanie týchto archívov podporovalo dôležitý praktický model vytvárania národnej pamäti v Číne a môže byť použité na vytvorenie základov výchovy k vlastenectvu a pestovaniu vybraných rodinných tradícií. Ako prípadová štúdia autorke poslúžil archív rodiny Chen Yao, prvý na spoločnosť zameraný rodinný archív v provincii S'-čchuan. V článku autorka skúma metódy spolupráce viacerých aktérov a konkrétne príspevky rôznych aktérov z hľadiska motívov, obsahu a postupov. Taktiež navrhuje stratégie na dosiahnutie úspešného vybudovania na spoločnosť zameraných rodinných archívov z hľadiska archívnych zdrojov, spolupráce viacerých činiteľov a mechanizmov ich využívania.

Vol. 41, 2020, No. 2.

Archívy na vysokých školách plnia popri knižniciach tradične podpornú funkciu. Vzťah medzi archívom a vzdelávaním tak možno definovať ako tichý, nenápadný, sprostredkovaný interakciami študentov v priestore knižníc. V posledných desaťročiach však badať zvýšenie tlaku na akademické knižnice a archívy, aby demonštrovali svoj vplyv a hodnotu vo vzdelávacom procese aj navonok. Toto vydanie sa zaoberá zapojením archívov do pedagogického procesu. Ako píše Paul Flynn v úvodníku, príspevky v ňom naznačujú, že je nutné, aby sa vzťah archívov formalizoval, aby bol jasnejšie zameraný na opätovné pochopenie úlohy archívov v rámci vysokoškolského vzdelávania. Je dôležité skombinovať skúsenosti s nazbieranými informáciami s cieľom vylepšiť vzdelávacie programy. Štúdie skúmajú rýchlo sa vyvíjajúci vzťah medzi archívmi a vzdelávaním v kontexte zavedených programov na univerzitách.

Applying the Seven Principles of Good Practice: Archives in the 21st Century University, Katrina Legg, Rhian Elizabeth Ellis and Chris Hall, Swansea, UK, p. 109-125.

Počas spolupráce so Swansea akadémiou vzdelávania a výučby (ďalej len SALT) sa Archív Richarda Burtona na univerzite vo Swansea začal viac zaoberať pedagogickou praxou, pri ktorej využíval skúsenosti z ad hoc stretnutí so študentmi. Na základe aktualizovanej verzie princípov Chickeringa a Gamsona vyvinul SALT *Sedem charakteristík dobrého programu výučby na univerzite*. Využitie archívu pri vzdelávaní a výučbe sa zaznamená v siedmich princípoch, pričom sa uvedú praktické príklady výučbových stretnutí a cvičení, ktoré ukážu, ako pedagogická teória a prax v spolupráci so sprostredkovateľmi vzdelávania a výučby umožní archívnym službám lepšie demonštrovať ich vplyv, získať nových priaznivcov a zamerať sa na širšie publikum naprieč viacerými odbormi. Skúma sa taktiež, ako sa to bude v budúcnosti vyvíjať (nastolujú sa otázky digitálneho vzdelávania verzus učenia prostredníctvom stretnutí) a ako sa zhromažďuje a realizuje spätná väzba (jeden zo siedmich princípov). Príklad efektivity siedmich princípov dokladajú autori dvoma prípadovými štúdiami. Prvá je z oblasti lingvistiky, kde je dopyt po archívnom obsahu s cieľom navodiť rozsiahlu vzdelávaciu skúsenosť vo forme následného seminára vo formálnom učebnom priestore – triede. Druhá štúdia spája Archív Richarda Burtona s aplikovaním digitálneho rozprávania, kde archívy pôsobili ako spúšťač bod pre študentov od pasívneho po aktívne zapojenie sa do vzdelávania.

Lessons in Making the Unique Ubiquitous: Diversifying the Role of the Special Collections and Archives Department to Enhance Teaching and Learning at the University of Limerick, Kirsten Mulrennan, Limerick, Ireland, p. 126-147.

Oddelenie špeciálnych zbierok a archív (ďalej len SpecColl) bol založený v rámci Gluckmanovej knižnice na univerzite v Limericku už v roku 1998. Jeho pracovníci sa zaoberajú zapájajú do študijných programov. Počas dvadsiatich rokov SpecColl realizoval vzdelávací program, vybudoval si sieť dlhoročných akademických kontaktov, ponúkal pomoc pri výskume a realizoval workshopy v širokej škále rôznych vedných disciplín. Článok sa zaoberá rastúcim zameraním oddelenia na vzdelávanie v posledných rokoch, vychádzajúc z reakcií a potrieb fakulty a študentov. Skúma rozvoj vzdelávacích iniciatív zameraných na zlepšenie výučby a vzdelávania na univerzite v súlade s kľúčovými zisteniami zo štatistík používateľov a spätnej väzby študentov. Skúma výzvy, ktorým čelí oddelenie v snahe o všadeprítomnosť na univerzite. V závere je uvedený súbor odporúčaní pre ďalší rozvoj vzdelávacích aktivít na katedre.

Making: Archives – a Case Study of Creative Collaboration, Sarah C. Jane and Hannah Maughan, Cornwall, UK, p. 148-169.

Táto štúdia odkazuje na bakalársky projekt s názvom Making: Archives – Narrative Artefact (Tvorba: Archív – naratívny artefakt), ktorý je príkladom osvedčených postupov pri spolupráci, tiež rozširuje prípadovú štúdiu publikovanú v *The National Archives and History UK's Guide to Collaboration for Archive and Higher Education* v roku 2018. Príspevok skúma očakávané i neočakávané vplyvy projektu spolupráce pre zúčastnené strany: inštitúciu, archív, deponentov dokumentov a predovšetkým študentov. Študenti preniesli zručnosti a kreativitu vloženú do projektu aj za jeho hranice. Príspevok čerpá údaje zo skúseností zapojených študentov. Projekt je prezentovaný v kontexte relevantnej literatúry zo vzdelávania v oblasti textilu, priemyslu a archívnych odvetví.

Teaching Archive Skills: a Pedagogical Journey with Impact, Karen Watson and Kirsty Pattrick, Brighton, UK, p. 170-186.

Článok sa zaoberá pedagogickou praxou tímu pracovníkov špeciálnych zbierok na Univerzite v Sussexe a vplyvom tejto skupiny na vzdelávanie študentov. Zameriava sa na súčasnú ponuku výučby pre skupiny študentov a posun v prístupe aktívneho učenia smerom k študentom. Zvažuje použitie pedagogického súboru nástrojov vrátane technologického vybavenia v triede a vytvorenie formulára na identifikáciu dokumentu podporujúceho kritické myslenie. Cieľom tímu pri akejkoľvek skupinovej návšteve je poskytnúť pozitívnu prvú skúsenosť a nadchnúť študentov pre využívanie archívu. V príspevku je taktiež popísaná štúdia z roku 2017, v ktorej sa snažili zistiť, či skupinová návšteva dopomohla k tomu, aby sa študenti znovu vrátili bádať do archívu. Článok tiež uvažuje o budúcich aktivitách spomínanej skupiny pracovníkov v závislosti od dopadu študijných a inštitucionálnych iniciatív.

Jana Kafúnová
Slovenský národný archív

ARCHIVI. A. XII-n. 2, luglio-dicembre 2017. ISSN 1970-4070.

Rubrika Štúdie (*Saggi*):

Mario Brogi. *Itinera di carte. Le vicende della documentazione giudiziaria di Casole d'Elsa tra riforme amministrative e concentrazioni archivistiche (metà secolo XVI-1865)* (*Cesty dokumentov. Osudy súdnej dokumentácie z Casole d'Elsa medzi administratívnymi reformami a archívnym sústred'ovaním od polovice 16. storočia do roku 1865*) (5-25). Výskumný pracovník Katedry historických a geografických vied a staroveku na Univerzite v Padove a zároveň autor inventára k historickému archívu obce Casole d'Elsa (provincia Siena, región Toskánsko) rozoberá pôvod tamjšej súdnej dokumentácie z obdobia novoveku, keďže čira prítomnosť tohto typu dokumentov v obecnom archíve v provincii Siena predstavuje výnimku. Identifikuje pritom troch jej pôvodcov: spomínanú obec Casole d'Elsa (*Comune Casole d'Elsa*), Pretúru v Casole d'Elsa (*Pretura di Casole d'Elsa*) a napokon Obecnú kanceláriu v Radicondoli (*Cancelleria comunitativa di Radicondoli*). Ukladanie súdnej dokumentácie v Casole d'Elsa začalo v roku 1849 odmietnutím miestneho pretora odovzdať v rámci administratívnej reformy toskánskeho veľkovojvodu Leopolda II. (1824 – 1859) účtovné písomnosti do registratúry vtedy zriadenej Vládnej delegácie v Colle di Val d'Elsa (*Delegazione di governo di Colle di Val d'Elsa*). Rozhodujúcim prvkom, ktorý dopomohol k ukladaniu súdnej dokumentácie v obecnom archíve Casole d'Elsa po roku 1865, bolo takmer súčasné zrušenie Pretúry v Casole d'Elsa a Obcej kancelárie v Radicondoli, do ktorej sa od roku 1829 odovzdávali občianske, trestné a hospodárske spisy Kráľovského vikariátu v Casole d'Elsa (*Vicariato regio di Casole d'Elsa*), a následné odovzdanie ich registratúr obci.

Davide Fissore, Paola Mussini, Luciano Sassi, Antonello A. Barresi. *La liofilizzazione: una tecnica efficace per il recupero di materiale archivistico a seguito di allagamento (Lyofilizácia: účinná technika na záchranu archívneho materiálu po zatopení)* (27-46). Autorský kolektív pozostávajúci z trojice výskumníkov z Katedry aplikovanej vedy a technológie na Polytechnike v Turíne (D. Fissore, P. Mussini, A. A. Barresi) a súkromného konzervátora a reštaurátora (L. Sassi) vo svojej štúdií predstavuje technologický postup a vo forme odporúčaní závery z výskumu sušenia zatopených archívnych materiálov ako papier a pergamen lyofilizáciou. Ide o techniku sušenia pri nízkej teplote a nízkom tlaku (< 611,73 Pa), keď sa voda odstraňuje jej prechodom z pevného skupenstva (ľad) priamo do plynného (para). Táto metóda v porovnaní s klasickou metódou sušenia vetraním zabraňuje ďalším škodám na zatopenom materiáli vznikajúcim v dôsledku predĺženého kontaktu materiálu s kvapalnou vodou (napr. tvorenie sa plesní). V závere štúdie autori formulovali niekoľko odporúčaní na správu dokumentov a na zvládanie krízovej situácie spôsobenej zatopením. Archívny materiál treba zmraziť čo najskôr po zatopení na skrátenie doby kontaktu kvapalnej vody s materiálom. Na urýchlenie schnutia má byť materiál na zmrazenie zoskupený do blokov s hrúbkou najlepšie do niekoľkých centimetrov, a teda už pri škatuľovaní v archíve by mal byť rozdeľovaný do menších jednotiek než do veľkých fasciklov. Lyofilizácia musí prebiehať za presne stanovených teplotných a tlakových podmienok na skrátenie jej trvania, a teda aj na zníženie nákladov na skladovanie zmrazeného materiálu, avšak bez ohrozenia kvality výstupného produktu. Prebiehať musí až do úplného odstránenia ľadu, inak je materiál sčasti úplne vysušený a sčasti obsahuje rovnaké množstvo vody ako pri zatopení. Na konci lyofilizácie môže byť potrebné uskladniť materiál v prostredí s kontrolovanou vlhkosťou na obnovenie správneho obsahu vody v materiáli. Lyofilizácia totiž umožňuje zachovať kvalitatívne vlastnosti materiálu, avšak vedie k úplnému odstráneniu prítomnej vody. Lyofilizácia nedokáže vyriešiť problémy spôsobené kontaktom materiálu s kvapalnou vodou a taktiež nedovoľuje zabrániť sulfatácii pigmentov iniciál a miniatúr, oddeleniu sa lístkového zlata a ich prilpeniu na predošlú stranu. Jej cieľom je zastaviť už vzniknuté škody, a teda je užitočná na oddialenie času potrebného na záchranu poškodených pamiatok.

Stefano Twardzik. *Il riordinamento dell'archivio della Scuola di medicina veterinaria di Milano (Usporiadanie fondu Školy veterinárneho lekárstva v Miláne)* (47-66). Výskumný pracovník Katedry histórie na Univerzite v Miláne, ktorý je spracovateľom archívneho fondu Školy veterinárneho lekárstva v Miláne *Regia Scuola superiore di medicina veterinaria di Milano*, následne *Regio Istituto superiore di medicina veterinaria di Milano*, 1808 – 1949, uloženého v Historickom archíve Univerzity v Miláne (*Archivio storico dell'Università degli Studi di Milano*), vo svojom príspevku približuje inštitucionálny vývoj školy ako pôvodcu dokumentov od jej počiatkov v roku 1791 až do jej pripojenia k Univerzite v Miláne v roku 1932 a po rekonštrukcii následných osudov dokumentov vzniknutých z jej činnosti sa venuje problémovým bodom pri spracovaní, ako sú dve miesta uloženia fondu, nepôvodné rozčlenenie dokumentov do balíkov v dôsledku ich sťahovania po leteckom bombardovaní Milána v roku 1942 a najmä zvolená štruktúra fondu. Autor ako spracovateľ totiž rozdelil fond na dve oddelenia, pričom za časový predel medzi

nimi zvolil rok 1860 ako významný medzník z hľadiska dejín – vznik zjednoteného Talianska (oficiálne vyhláseného 17. marca 1861). Účelom rozdelenia bolo poskytnúť bádateľom archívnu pomôcku, ktorá by dokumenty zasadzovala aj do historického kontextu. Zvolená štruktúra prihliada aj na tvorbu dokumentov, keďže zvyrazňuje vecné skupiny dokumentov vzniknuté a zaniknuté v určenom historicko-inštitucionálnom rámci.

Roberto Guarasci, Elisa Sorrentino. *Il valore probatorio degli allegati inviati a mezzo PEC (Dôkazná hodnota príloh zaslaných prostredníctvom certifikovanej elektronickej pošty – PEC)* (67-78). Dvojica autorov, profesor na Kalábrijskej univerzite a technická spolupracovníčka Národnej výskumnej rady (*Consiglio Nazionale delle Ricerche*), z právno-technického hľadiska vo svojom príspevku preverujú, či elektronická príloha bez elektronického podpisu zaslaná certifikovanou elektronickou poštou (*posta elettronica certificata*, skratka PEC; ide o typ elektronickej pošty právne rovnocenný s doporučenou zásielkou s návratkou, ktorý sa okrem Talianska využíva aj vo Švajčiarsku, Hongkongu a Nemecku) má rovnakú dôkaznú hodnotu ako elektronický záznam podpísaný pokročilým elektronickým podpisom. To znamená, či PEC je len systémom na bezpečný prenos záznamov alebo systémom, ktorý okrem identity podpisovateľa súběžne zaručuje integritu a autenticitu záznamu. Pri podaní žiadosti či vyhlásenia orgánu verejnej správy v Taliansku treba totiž popri pôvode prenášaného záznamu zaručiť aj integritu prílohy a identifikáciu autora. V súvislosti s implementáciou Nariadenia eIDAS (nariadenie Európskeho parlamentu a Rady EÚ č. 910/2014 z 23. júla 2014 o elektronickej identifikácii a dôveryhodných službách pre elektronické transakcie na vnútornom trhu a o zrušení smernice 1999/93/ES) sa nariadenie talianskej vlády č. 82/2005 zo 7. marca 2005 Kódex digitálnej správy (*Codice dell'amministrazione digitale*) novelizovalo nariadením č. 179/2016 z 26. augusta 2016. Na základe neho sú žiadosti a vyhlásenia, ktoré boli podané orgánom verejnej správy a poskytovateľom verejných služieb telematicky, platné, ak sú podpísané digitálnym podpisom alebo kvalifikovaným elektronickým podpisom vydaným kvalifikovaným certifikátorom a ak autor je identifikovaný prostredníctvom Verejného systému digitálnej identity (*Sistema Pubblico di Identità Digitale*, skratka SPID) prostredníctvom občianskeho preukazu s elektronickým čipom či národnej karty služieb (*Carta Nazionale dei Servizi*). Novelizované nariadenie vlády pre chýbajúce vykonávacie predpisy nespĺňa vo všetkom požiadavky Nariadenia eIDAS a slabé rozšírenie prístupových údajov SPID robí identifikáciu účastníkov konania problematickou. Riešením by boli jednak rýchla príprava technických štandardov na rozšírenie služieb na elektronicnú identifikáciu a jednak dôsledné prispôsobenie legislatívy spomínanému európskemu nariadeniu prostredníctvom presných a detailných noriem, ktoré by PEC zaručili takú funkčnosť, že jej náležité využitie verejnou správou by mohlo podstatne prispieť k obmedzeniu nákladov, k zrýchleniu správy záznamov a súběžne k zjednodušeniu styku s občanmi a podnikmi. Narastajúce využívanie PEC napojenej na systémy na spoľahlivú identifikáciu by mohlo byť hybnou silou v procese digitalizácie krajiny. Otvoreným však ostáva uchovávanie záznamov, ktoré pri rýchlom prechode na digitálnu komunikáciu predstavuje dosiaľ nezodpovedanú otázku

v nevyhnutnej strategickej vízii. (Kódex digitálnej správy bol naposledy vo veľkom novelizovaný nariadením talianskej vlády č. 217/2017 z 13. decembra 2017).

V rubrike Archívne výskumy (*Ricerche archivistiche*) (79-104) predstavujú výsledky záverečných prác spoločne absolventi archívniectva a knižničnej vedy: Simona Serci – *Complessi documentari aragonesi in Italia: storia archivistica dei Regni di Sicilia, Sardegna e Napoli sotto la Corona d’Aragona* (Aragónske súbory archívnych dokumentov v Taliansku: archívne dejiny Sicílskeho, Sardínskeho a Neapolského kráľovstva pod aragónskou korunou); Eleonora Todde – *Infortuni e malattie nel sottosuolo: prevenzione e assistenza sanitaria nella miniera di Montevecchio (1863-1996)* (Úrazy a choroby v podzemí: prevencia a zdravotná starostlivosť v bani Montevecchio v rokoch 1863 – 1996); Anna D’Aguanno – *Epistolario e carteggio di Angelo Poliziano. Edizione delle lettere in volgare* (Listinár a korešpondencia Angela Poliziana. Edícia listov v ľudovom jazyku); Monica Bovino – *Una foresta di carte. L’archivio dell’Ispettorato generale del Corpo forestale dello Stato: un progetto di razionalizzazione* (Hora papierov. Registratúra Hlavného inšpektorátu Štátnej lesnej stráže: projekt racionalizácie), Simona Greco – *Una foresta di carte. Materiali per una guida all’archivio dell’Ispettorato generale del Corpo forestale dello Stato* (Hora papierov. Materiály na sprievodcu po archíve Hlavného inšpektorátu Štátnej lesnej stráže), Elisabetta Angrisano – *Gli archivi della follia in Toscana. Guida-Inventario* (Archívy o choromyselnosti v Toskánsku. Sprievodca – inventár), Flavio Conia – *Dieci anni di cultura a Roma. Materiali d’archivio della Fondazione Romaeuropa (1985 – 1995)* (Desať rokov kultúry v Ríme. Materiály archívu Nadácie Romaeuropa v rokoch 1985 – 1995), Mauro Locatelli – *Gli archivi di personalità politiche dei primi decenni dell’Italia repubblicana: materiali per una guida* (Fondy politických osobností prvých desaťročí Talianskej republiky: materiály na sprievodcu).

V záverečnej rubrike Recenzie a ohlasy (*Recensioni e segnalazioni*) (105-123) sú predstavené viaceré nové publikácie, venované najmä elektronickej správe registratúry a dejinám archívov a archívniectva.

Marek Púčík
Slovenský národný archív

ARCHIVNÍ ČASOPIS. Praha : Odbor archívni správy a spisové služby Ministerstva vnútra ČR, 2019, roč. 69, č. 3, 4.

Číslo 3. V rubrike *Články* si v tomto čísle môžeme prečítať jednu štúdiu, ktorú napísal Pavel Holub, *Úřední knihy u okresních hejtmanství na přelomu 19. a 20. století. Příspěvek k problematice novověké diplomatiky* (229-294). Autor sa vo svojom rozsiahlom príspevku venuje analýze vývoja úradných kníh novovekých inštitúcií. V úvode konštatuje, že stav bádania tejto problematiky je v Česku až na pár výnimiek nedostatočný a doterajší výskum sa zameriaval na vývoj úradných kníh

v stredoveku a ranom novoveku. V 60. rokoch 20. storočia prebehli isté teoretické úvahy o podstate diplomatiky, ktorých záverom bolo, že novoveká diplomatika patrí k jednej diplomatike s rovnakými cieľmi. Bohužiaľ, tieto teoretické úvahy neboli hlbšie rozpracované štúdiom produkcie nových druhov písomností, ktoré pri svojej činnosti využívali novoveké inštitúcie. Autor si kladie za cieľ odpovedať na nasledujúce otázky: 1. Aké metodické postupy sa dajú aplikovať na štúdium kníh, či je možné aplikovať závery zo štúdií zaoberajúcich sa stredovekými a ranonovovekými písomnosťami pre obdobný typ písomností z obdobia počiatku 20. storočia?; 2. S akými obsahovými typmi kníh sa môžeme stretnúť v prostredí okresného hajtmanstva na počiatku 20. storočia?; 3. Ako knihy kvalifikovať? Štúdia je ďalej rozdelená na tri základné časti. Prvá reflektuje výskum novovekej diplomatiky so zreteľom na štúdium úradných kníh. Druhá časť vychádza zo súboru zachovaných dotazníkov o vedených úradných knihách z rokov 1896, 1905 (1906) a 1908 v okresných hajtmanstvách Benešov, Milevsko, Pelhřimov, Sedlčany a Tábor. Tu zvolil autor štúdie pre lepšie uchopenie vybraných dokumentov v primeranom časovom horizonte metódu sondy. Tretia časť je venovaná dvom typom úradných kníh, a to vodným knihám a knihám evidencie spolkov, ktoré boli vedené vo všetkých hajtmanstvách. Výstupom rozboru na príklade vyššie spomenutých okresov je pokus o načrtnutie vývoja vedenia kníh v dlhšom časovom horizonte a poukázanie na ich postavenie v byrokratickom aparáte, čo by malo prispieť ku kritickému hodnoteniu výpovedných možností týchto prameňov. Na záver autor príspevku pripomína, že výskum úradných kníh okresných hajtmanstiev na počiatku 20. storočia je ešte iba na svojom počiatku a pre potvrdenie zistení z tejto štúdie bude potrebné ďalšie bádanie.

V *Zprávach* Mikuláš Čtvrtník informuje o kongrese „*Spolehlivé, správné, pravé – demokracie potrebuje archívy!*“ 88. německý archivní sjezd v Rostocku 2018. Jiří Plachý vo svojom článku predstavil *Kořistní fond československého pěšího pluku 36 ve vojenském archívu v Budapešti*.

Rubrika *Osobné zprávy* pripomína životné jubileum pracovníka Štátneho oblastného archívu v Třeboni Vlastimila Koldu, ktorý v roku 2019 dostal aj medailu *Za zásluhy o české archivnictví*, a dozvedáme sa o úmrtí významného českého archivára Jindřicha Schwippela.

Rubrika *Literatura* obsahuje anotácie publikácií z pera českých, ale i zahraničných autorov: Autorský kolektív, *Dějiny města Plzně 2. 1788 – 1918*; *Vlastivědný sborník Pelhřimovska. Svazek 22 – 24*; *Vlastivědná ročenka. 2016 – 2018*; Michael Stolleis, *Verfassungs und Verwaltungsgeschichte. Materialien, Methodik, Fragestellungen [methodica – Einführungen in die rechtshistorische Forschung. Herausgegeben vom Max-Planck Institut für europäische Rechtsgeschichte, Band 4]*; Michal Wanner, *Miscellanea Historico-Archivistica, Tom XXV. 2018*; Václav Bartůšek, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka, 52, 2018, 1-2*; Ivan Jakubec – Jan Šternberk, *Cestovní ruch pod dohledem Třetí říše*.

Číslo 4. Rubriku *Články* v tomto čísle otvára štúdia Mikuláša Čtvrtníka *Ochranné lhůty pro přístupnost k veřejným archiváliím a dokumentům. Komparativně-historická analýza. Vektor informace, její čas a rychlost (Úvod před úvodem)* (341-370). Predložená práca je výstupom výskumného projektu *Analýza zpracování*

osobních údajů v archiváliích realizovaného v rámci Programu bezpečnostného výskumu Českej republiky v rokoch 2015 – 2022 na ministerstve vnútra. Ako už napovedá názov, témou štúdie je analýza ochranných obmedzení prístupu k archívnym dokumentom. Jedným pohľadom je porovnanie príslušnej legislatívy v Českej republike, Veľkej Británii, USA, Francúzsku, Nemecku, Švajčiarsku a Európskej únii ako celku. Druhou rovinou je objasnenie niektorých kontúr vývoja ochranných lehôt a legislatívy od konca 2. svetovej vojny na príklade Veľkej Británie, ktorá slúži pre mnoho štátov Európy v tomto ohľade ako vzor. Autor dospel k názoru, že sa v priebehu času obmedzenia prístupu k archívnym dokumentom postupne uvoľňujú. Problém by nastal, ak by sa ochranné lehoty odbúrali príliš rýchlo, čo by malo pravdepodobne za následok kolaps archívov, ktoré by boli zavalené množstvom žiadostí o sprístupnenie a vyhľadanie archívnych dokumentov. Preto je dôležité, aby na procese rušenia obmedzení prístupu k archívnym dokumentom participovali aj archivári, čoho príkladom je už spomenutá Veľká Británia.

Marie Benešová a Miroslav Tůma, *Radní protokoly aneb tajemství v knižnici vazbě* (371-388). V Moravskom zemskom archíve v Brne – Štátnom okresnom archíve Jihlava boli v roku 2016 do plánu reštaurovania zahrnuté aj archívne dokumenty z archívneho fondu Archiv města Jihlava do roku 1848. Tento fond je rozdelený do niekoľkých oddelení, pričom jedno z najdôležitejších je oddelenie Úradné knihy a rukopisy. Pri reštaurovaní rukopisov sa ukázalo, že dosky dvoch kníh ukrývajú zlomky starších písomností rôzneho druhu a proveniencie. Vďaka medziodborovej spolupráci medzi odbornými knihovníkmi, členmi akademickej obce a archivármi boli objavené a identifikované zaujímavé informácie z reštaurovaných kníh.

Posledný príspevok v rubrike napísal Jiří Hlaváček, *Metodické postupy archivace orálně-historických pramenů v digitálním věku* (389-401). Metóda orálnej histórie vznikla v prvej polovici 20. storočia v USA a postupne došlo k jej profesionalizácii, ktorá išla ruka v ruke s technologickým pokrokom v oblasti audio a audiovizuálnych zariadení. V Českej republike začali brať orálnu históriu vážnejšie od roku 2000, keď bolo založené Centrum orálnej histórie pri Ústave pre súdobé dejiny Akadémie vied Českej republiky. V tomto období zároveň dochádza k nástupu digitálnej éry, ktorá v rámci orálno-historického výskumu so sebou prináša problém katalogizácie, indexácie a obsahového mapovania prameňov tohto druhu. Charakteristickým javom dnešných dní je prudký rozvoj technológií, a tým aj možností zaznamenávania orálno-historických prameňov, čo vedie k obrovskému nárastu množstva dát čo do objemu aj obsahu. Problémom ostáva kapacitné obmedzenie možností manuálneho spracovania prameňov pracovníkmi pamäťových inštitúcií. Riešením by mohlo byť zapojenie automatizovaných nástrojov typu virtuálneho asistenta do procesu zberu dát. Otázkou pri tomto spôsobe zberu dát zostáva spoľahlivosť softvéru, ktorá so sebou nesie riziko skreslenia alebo selekcie dát.

Rubrika *Zprávy* prináša správu od Filipa Paulusa a Šárky Steinovej o *Prohlášení separačních plánů z let 1727 – 1728 za archivní kulturní památku*. Následne Ilona Dostálová zhrnula *Zahraniční cesty Odboru archivní správy a spisové služby, NA, MZA, ZA a státních oblastních archivů za rok 2018*.

V rubrike *Literatura* sa dozvedáme o nasledovných publikáciách: Ellen Widder, *Kanzler und Kanzleien im Spätmittelalter. Eine Historie croisée fürstlicher Adminis-*

tration im Südwesten des Reiches (= Veröffentlichungen der Kommission für geschichtliche Landeskunde in Baden-Württemberg, Reihe B, Forschungen, 204. Band). Tomáš Velička, *Sepsání – užívání – uchovávání. Panovnícké listiny v životě českých královských měst ve středověku*. Marta Procházková-Kastnerová, *S odvahou k pravdě. Život političky Heleny Koželuhové, neteře Čapků* (K vydání připravil Michal Pehr).

Michal Bartal
Slovenský národný archív

LA GAZETTE DES ARCHIVES. No 246, 247, 248, 2017-2, 3, 4.

No 246, 2017-2. *Archiver la recherche : responsabilités partagées. Actes de la journée d'études de la section Aurore – archivistes des universités, rectorats, organismes de recherche et mouvements étudiants – de l'Association des archivistes français du 23 juin 2016*.

Druhé číslo časopisu La Gazette des archives obsahuje príspevky zo semináru usporiadaného Spoločnosťou francúzskych archivárov (*l'Association des archivistes français*) a sekciou Aurore, ktorá združuje archivárov univerzít, rektorátov, výskumných organizácií a študentských hnutí. Konal sa 23. júna 2016 na Univerzite v Montpellier (*Université de Montpellier*). Seminár bol venovaný témam súvisiacim so správou dát (informácií, dokumentov), ktoré vznikli v súvislosti s vedeckým výskumom. Časopis je členený na štyri časti podľa prerokovaných tém. Každá obsahuje aj samostatný úvodník.

Hélène Chambefort, *Archiver la recherche: des responsabilités partagées* (5-7). Úvodník časopisu pochádza z pera Hélène Chambefort, ktorá je prezidentkou sekcie Aurore a vedúcou archívnych služieb Národného inštitútu zdravia a medicínskeho výskumu (*Institut national de la santé et de la recherche médicale*). Predstavila v ňom zámer sekcie usporiadať seminár na tému vedeckých archívov (*archives de la recherche* – archívy, uchovávajúce v akejkoľvek podobe archívne dokumenty, ktoré vznikli z výskumnej práce). Tieto archívy dosiahli za dlhé obdobie svojej existencie dostatočnú zrelosť a ich počet naďalej narastá, rovnako ako narastá počet vedeckých publikácií, archívnych iniciatív a databáz. Okrem bežných problémov sa tieto archívy zaoberajú aj ochranou duševného vlastníctva. Rovnako neuchovávajú len papierové dokumenty, ale tiež, a v súčasnosti najmä, digitálne dáta. To všetko vyžaduje aj spoluprácu s informatikmi. S exponenciálnym vzrastom počtu dát a informácií sa do popredia dostáva problém stanovenia ich výberu na trvalé archivovanie.

Les acteurs et leurs rôles

Muriel Guedj, *Introduction* (11-12). Uchovávanie vedeckých archívov znamená strážiť pamäť vedeckých prác, individuálnych aj kolektívnych, na univerzitách, ako

aj v prostredí laboratórnych pracovísk, prednáškových sál, observatórií či v teréne. Predmetom seminára je začať dialóg medzi archivármi, pracovníkmi dokumentačných pracovísk inštitúcií, vedcami, učiteľmi a prednášajúcimi, informatikmi, právnikmi a študentmi. Tiež identifikovať ďalších aktérov procesu archivovania výskumu, pýtať sa na ich úlohu a zodpovednosť.

Laure Carbonnel, *Archives (des) sciences humaines: trois mots clefs pour engager les responsabilités* (13-24). Úvaha autorky, nearchivárky, ktorá ako doktorka antropológie pracuje na vlastnom terénnom výskume a produkuje dokumenty v podobe *open data*. Podieľala sa na vývoji databáz etnologických fondov uložených v knižnici Éric-de-Dampierre v Nanterre a bola zodpovedná za implementáciu internetovej stránky o archívnych fondoch. Autorka príspevku popisuje charakter tridsiatky archívnych fondov, ktoré knižnica vlastní a spravuje, rôzne úrovne starostlivosti o ne a spôsob ich šírenia prostredníctvom internetu.

Quelles responsabilités?

Céline Savonitto, *Introduction* (27-30). Začiatok úvodníku obsahuje vedecké zistenia o priemernej dĺžke života vedeckých dát. Tá údajne nepresahuje 20 rokov. Šanca znovu nájsť článok klesá 2 roky po jeho uverejnení o 17 %. Dôvodom týchto skutočností sú na jednej strane zastarané postupy archivovania, na druhej strane neúčinné prostriedky prístupu k dokumentom. Uchovávanie vedeckého dedičstva je extrémne dôležité a je s ním spojené aj množstvo problémov a nevyriešených otázok. Jednou z tých problémov je i myšlienka otvorených archívov, resp. slobodného prístupu, ktorá je aktuálna od konca 90. rokov 20. storočia. Súvisí s iniciatívami, ktorých cieľom je sprístupniť výsledky výskumu a publikácie čo najväčšiemu počtu ľudí bez obmedzenia prístupu. Za jej rozvojom stojí v najväčšej miere informatizácia a internet. Autorka popisuje niektoré iniciatívy voľného prístupu na internete.

Caroline Abela, *Les images des géographes: appropriation et restitution* (31-37). Autorka sa zaoberá špecifickým archívnym materiálom, ktorý predstavujú archívne fondy geografov (geografické archívy) nachádzajúce sa v rôznych inštitúciách. V rôznej miere obsahujú kartografický materiál, mapy, terénne zábery (fotografie), ktoré vznikli v rokoch 1960 – 2000 v krajinách Afriky, Latinskej Ameriky, Ázie a Oceánie. Od roku 2005 boli súčasťou mnohých digitalizačných projektov. Autorka sa v príspevku zamerala na ich spracovanie, kvalitu vytvorených metadát a prístupnosť. V príspevku popisuje vznik a činnosť Archívu Centra vedecko-technických informácií (*Les archives du centre d'information scientifique et technique*), ktorého zbierky v súčasnosti obsahujú 14 000 máp, 215 satelitných snímok, 22 000 fotografií zo vzduchu a 18 000 diapozitívov. Rovnako popisuje vznik a úlohy konzorcia ImaGEO. Na príklade terénnych fotografií z rokov 1970 – 1990, nachádzajúcich sa v zbierke centra, kladie základné otázky, ktoré je potrebné zodpovedať pri tvorbe metadát.

Sylvain Foissey, *L'intervention des juristes dans la constitution, la valorisation et la consultation des archives de la recherche: un soutien constant* (39-50). Autor v úvode svojho príspevku predstavil právny rámec francúzskeho archívnictva. V prvej časti popísal právne spory, druhú časť venoval právnickej činnosti v procese obohacovania a zhodnocovania archívnych fondov. Podľa súčasných právnych noriem môžu právnici, v súvislosti so súdnymi spormi, vyzvať archivárov na dohľad

nie archívnych dokumentov s dôkaznou silou. Autor sa snaží zodpovedať aj opačnú otázku, a to či existujú tiež konflikty v oblasti archivovania výskumov, ktoré sa odohrávajú pred súdmi, a archivári sa pri ich riešení musia obrátiť na právnikov. Z právneho hľadiska sa snaží odpovedať i na otázky, či sú vedecké archívy verejné alebo súkromné a aký by k nim mal byť prístup.

Quels objets pour quelles responsabilités?

Jérôme Kalfon, *Introduction* (53-55). Autor vo svojom úvodníku naznačil absenciu odborníkov, ktorí sa zaoberajú problematikou vedeckých archívov. Ich problematickosť vidí najmä v miešaní žánrov, v komplikáciách pri odlišovaní pracovného a súkromného života a v takmer nemožnom oddelení administratívnej korešpondencie od vedeckej korešpondencie. Vo svojom príspevku sa zaoberá najmä princípmi budovania informačného systému.

Myriam Besnard, Grégory Delobelle, *Les archives du Bureau de recherches géologiques et minières en transition* (57-69). Príspevok popisuje pomerne špecifickú oblasť vedeckej činnosti, ktorú predstavuje geologický a banský výskum. V archíve Úradu pre geologický a banský výskum (*Bureau de recherche géologiques et minières*) čelia jeho pracovníci najmä problémom spojeným s nástupom digitalizácie a so správou dát. Príspevok popisuje vznik a organizáciu úradu, rovnako ako aj jeho archívu v rámci organizácie. K základným typom archívnych dokumentov patria správy – výstupy z projektov úradu. Vedecké dáta, ktoré archív uchováva, sa vyznačujú značnou pluralitou tém, všetky sú však vo vzťahu k predmetu záujmu organizácie, ktorým je najmä geoveda, podzemná voda, bane a podobne. Autori poukazujú na rozdiel medzi dátami, ktoré inštitúcia sama produkuje a ktoré len zhromažďuje. Zaoberajú sa aj popisom iniciatív v oblasti správy dát.

Les moyens et leur mise en oeuvre?

Nicolas Larrousse, *Introduction* (73). Autor stručne predstavil dva príspevky, ktoré svojím obsahom súvisia s nástrojmi na zber, uchovávanie a zhodnotenie výskumných dát.

Christophe Lafaye, *L'archivage de la recherche: un enjeu vital pour le ministère de la Défense* (75-88). Autor, historik, vychádzal pri písaní príspevku z vlastnej doktorandskej práce, ktorej témou bola francúzska vojenská misia v Afganistane v rokoch 2001 – 2012. Popisuje predmet, metodológiu a pramene, s ktorými pracoval. Zamýšľal sa nad otázkou, aké pramene môže historik využiť a ako budú uchovávané v digitálnom svete. Mnohé osobné svedectvá jednotlivých vojakov nie sú systematicky zbierané, či už ide o ústne svedectvá, emaily, osobné denníky, fotografie, videá a iné artefakty. Pramene použité vo svojej doktorandskej práci rozdelil na dve časti: oficiálne a neoficiálne. Oficiálne pramene, písomné alebo digitálne, pochádzajú z produkcie oficiálnych inštitúcií, politických, diplomatických alebo vojenských. Neoficiálne pramene sú zastúpené ústnymi svedectvami, ktoré autor zozbieral prostredníctvom ankety v teréne, pochádzajú tiež zo súkromných archívov, sú to však aj priame či nepriame svedectvá publikované v tlači a na internete.

Basma Makhoulf-Shabou, Lydie Echernier, *La gouvernance du cycle de vie des données de la recherche en Suisse: transfert et pérennisation* (89-100). Príspevok sa zaoberá termínom „výskumné dáta/údaje“ a ich životným cyklom vo švajčiarskom kontexte prostredníctvom prezentácie projektu *Data Life-Cycle Manage-*

ment. V prvej časti článku predstavili autori globálne postavenie projektu s dôrazom na národný aspekt. Projekt sa zaoberá celým životným cyklom dát, od ich vzniku, zahŕňa ich komplexné spracovanie, zaoberá sa aj jednotlivými špecifikami. Cieľom projektu, ktorý začal v roku 2015 a mal sa skončiť v roku 2018, je nájsť odpovede na nasledujúce otázky vedeckých pracovníkov: Budú moje dáta prístupné po rokoch od ich vzniku? Sú moje výsledky dobre zdokumentované? Sú moje dáta dobre archivované? Budú môcť ostatní vedci sledovať môj výskum? Veľké zastúpenie v projekte majú informatici a knihovníci, profesiu archivára má len jeden účastník projektu. Cieľmi a výstupmi projektu sú: smernice, politika a kľúčové nástroje bežne používané a uznávané na medzinárodnej úrovni; správa aktívnych údajov a registratúrnych stredísk; udržateľnosť a zverejnenie pre opätovné použitie; udržateľnosť a presun znalostí v tejto oblasti; publikovanie. V druhej časti príspevku autori predstavili oblasť konzultácií, školení a vzdelávania, ktoré súvisia s projektom. Zahŕňajú aktivity ako napríklad rozvoj poradného servisu v každej partnerskej organizácii projektu; rozvoj vzdelávacích modulov a ich integrácia – vyučovanie.

Záver

Sarah Cadorel, Magalie Moysan, *Conclusion* (101-106). Autorky opätovne zdôvodnili výber témy a zamerania seminára. V prvom rade pripomenuli početný nárast výskumných archívov, ako aj ich zrelosť a dostatočný rozvoj ich kapacít. Rovnako, vzhľadom na okolnosti, narástla aj kooperácia medzi jednotlivými profesiami, ktorých sa uvedený archívny materiál týka, a to medzi archivármi a informatikmi, medzi archivármi a právnikmi a podobne. V súčasnosti prechádzajú archívy z úrovne budovania povedomia na úroveň prevzatia zodpovednosti. Potom stručne zhrnuli všetky príspevky, ktoré odzneli na seminári. V závere načrtli akési tajomstvo úspechu v prípade tohto druhu archívov. To tkvie v zodpovednosti, ktorá sprevádza povinnosti.

Sophie Dikoff, *Clôture* (107). Záverečné slovo predstaviteľky usporiadateľskej organizácie, Univerzity v Montpellier, ktorým uzatvorila podujatie.

No 247, 2017-3. Marie-Paule Arnauld. *La plénitude d'un métier.*

Celé číslo časopisu je venované významnej osobnosti francúzskeho archívnictva Marie-Paule Arnauld (* 1946 – † 2015). Číslo je pomerne komplikovane členené na niekoľko častí. Prvá spomienková časť obsahuje biografické, osobné príspevky kolegov Marie-Paule Arnauld z rôznych oblastí profesionálneho života. Druhá časť sa venuje jej pôsobeniu na postoch v rámci francúzskeho archívnictva, tretia časť ju predstavuje ako hybnú silu mnohých projektov, štvrtá časť sa venuje jej pôsobeniu v združeniach a spolkoch na medzinárodnej aj lokálnej úrovni a piata časť je tvorená prílohami – bibliografiou a niekoľkými článkami Marie-Paule Arnauld, ktoré sú na tomto mieste publikované in extenso.

Avant-propos

Predhovor

Brigitte Guigueno, Marie-Françoise Limon-Bonnet, Françoise Mosser, Isabelle Neuschwander, *Avant-propos* (7-9). V úvode autorky vzdali hold osobe Marie-Paule Arnauld. V skratke sprostredkovávajú pohľad na jej osobnosť z rôznych uhlov pohľadu.

Marie-Paule Arnauld

Spomienková časť

Biographie (13-16). Článok obsahuje podrobný životopis Marie-Paule Arnauld. Narodila sa v roku 1946 a po lyceálnych štúdiách bola v roku 1966 prijatá na *École nationale des chartes*, ktorú absolvovala v roku 1971, a získala vzdelanie ako archivar-paleograf. Bola matkou štyroch detí. Pôsobila v Departmentálnom archíve v Doubs (*Archives départementales du Doubs*), v Departmentálnom archíve v Côte-d'Or (*Archives départementales de la Côte-d'Or*) a v Archíve Seine-Saint-Denis (*Archives de Seine-Saint-Denis*). V ďalších rokoch pôsobila na viacerých postoch v oblasti riadenia francúzskeho archívniectva. Životopis podrobne uvádza jej pôsobiská, členstvá v porotách a komisiách, pôsobenie vo francúzskych aj medzinárodných štruktúrach a ocenenia. Zomrela 12. apríla 2015.

Emmanuel Rousseau, *Une méthode de l'exemple* (17-20). Príspevok je osobnou spomienkou Emmanuela Rousseaua, riaditeľa Národného archívu (*Directeur des Fonds Archives nationales*), na Marie-Paule Arnauld.

Marie-Françoise Limon-Bonnet, *In Memoriam* (21-23). Osobná spomienka pracovníčky Národného archívu, ktorá bola prednesená na spomienkovej svätej omši za Marie-Paule Arnauld.

Être archiviste

Časť venovaná archivárskej profesii

Le cadre d'exercice

De l'École nationale du patrimoine à l'Institut national du patrimoine

Podkapitola venovaná oblasti kultúrneho dedičstva

Isabelle Balsamo, *Aux origines, une archiviste engagée* (29-35). Autorka článku sa venuje vzťahom a prepojeniam medzi Marie-Paule Arnauld a Národným inštitútom kultúrneho dedičstva (*L'Institut national du Patrimoine*), ktoré vznikli v 90. rokoch 20. storočia. Bola súčasťou výberových komisií, vzdelávacích programov a programov ďalšieho vzdelávania. Súčasťou príspevku sú aj vizionárske koncepcie Marie-Paule Arnauld v tejto oblasti.

Philippe Barbat, *Une source d'inspiration* (37-44). Autor poukazuje na kľúčovú úlohu, ktorú zohrala Marie-Paule Arnauld v 90. rokoch 20. storočia vo vzdelávaní v oblasti kultúrneho dedičstva. Bola súčasťou reformy založenej na skutočnosti, že pracovníci pamiatkovej ochrany sú vysoko špecializovaní odborníci a patria do vyššieho manažmentu verejnej služby. Reforma vzdelávania pamiatkarov sa uskutočnila v rokoch 2015 – 2016.

Regards sur l'administration centrale des archives

Podkapitola venovaná oblasti centrálného riadenia archívov

Françoise Mosser, *La restructuration de la Direction des Archives de France dans le „grand chantier“ de la modernisation des archives (1994 – 1998)* (45-56). Príspevok obsahuje pohľad na centrálné riadenie francúzskych archívov. Predstavuje Marie-Paule Arnauld stojacu na čele Generálnej inšpekcie (*Inspection générale*) a obdobie 90. rokov 20. storočia ako obdobie reštrukturalizácie Francúzskej archívnej správy (*Direction des Archives de France*). Podrobne je na tomto mieste analyzovaný článok Marie-Paule Arnauld, ktorý publikovala na túto tému v časopise *Regards sur l'actualité* v roku 1997. Článok obsahuje syntézu vtedajšieho myslenia a politiky, ktorá bola implementovaná v archívoch, obsahuje aj stručnú históriu organizácie Francúzskej archívnej správy a priebeh jej reštrukturalizácie.

Aude Rœlly, *Le droit, au cœur des activités du bureau du contrôle et de la collecte des archives publiques* (57-63). Autorka sa v článku venuje úradu s názvom *Bureau du contrôle et de la collecte des archives publiques*, ktorý má na starosti právne záležitosti obzvlášť sa týkajúce archívov. Poukazuje na narastajúcu potrebu monitorovania a regulácie právnych noriem a textov, ako francúzskych, tak aj európskych, ktoré majú dosah i na oblasť archívov.

Archives et territoires

Podkapitola venovaná archívom na báze územného členenia

Bruno Galland, Élisabeth Verry, *Les archivistes au défi des réformes territoriales* (65-80). Autori sa v článku venujú priebehu decentralizácie francúzskeho archívnictva. Popisujú situáciu v tejto oblasti od konca druhej svetovej vojny a obzvlášť v posledných štyroch desaťročiach, keď sa územná organizácia Francúzska prudko menila, a to zvlášť v oblasti decentralizácie, čo malo vplyv aj na samotné archívnictvo. Decentralizácia sa prejavila nielen pri departmentálnych archívoch, ale aj vznikom archívov na úrovni regiónov. Územná reorganizácia Francúzska priniesla zmeny i v poslednom desaťročí, keď sa regionálne archívne služby museli adaptovať vzhľadom na preusporiadanie regiónov. Článok sa venuje aj vývoju legislatívy, dôsledkom decentralizácie pre archívy a ich prejavom v digitálnej dobe.

Au cœur du métier

Le contrôle scientifique et technique

Podkapitola venovaná kontrolnej činnosti

Geneviève Étienne, *Le contrôle scientifique et technique : comment comprendre son utilité?* (83-100). Autorka príspevku sa zaoberá významom vedeckej a technickej kontroly, ktoré sa vo francúzskom archívnictve rozvíjali zvlášť v období decentralizácie. V súčasnosti najväčší súvisia s rozvojom elektronického archívnictva. Ich snahou bolo vždy zabezpečiť optimálne uchovávanie, dôsledné vedecké zaobchádzanie, komunikáciu a vylepšenia smerom k bádateľom a širokej verejnosti. Kontrola/dohľad tak prebieha na úrovni verejných archívov, na úrovni skladovania materiálu, na úrovni komunikácie a na úrovni súkromných archívov.

Nathalie Rogeaux, *Du contrôle scientifique et technique dans un monde mouvant* (101-107). Autorka sa venuje vedeckej a technickej kontrole, respektíve auditorským úlohám archívov.

La description archivistique

Podkapitola venovaná archívnym pomôckam a archívnemu popisu ako takému

Christine Nougaret, *Marie-Paule Arnauld et les instruments de recherche : trente années de compagnonnage* (109-116). Autorka sa v príspevku venuje praktickej účasti Marie-Paule Arnauld na tvorbe archívnych pomôcok. Konštatuje, že nebola len archívnou teoretičkou, ale na rôznych postoch, ktoré zastávala, prišla do kontaktu s rôznymi úlohami, ktoré v sebe nesie povolanie archivára. Článok chronologicky popisuje archívne pomôcky, ktoré vyhotovila na rôznych pracoviskách. Bola nielen ich zostavovateľkou, ale aj posudzovateľkou a autorkou štandardov. Jej menovaním na post v Generálnej inšpekcii sa jej v oblasti archívnych štandardov otvorili ďalšie obzory, a to najmä v oblasti rozširovania štandardov ISAD(G).

Claire Sibille-De Grimoüard, *D'hier à aujourd'hui : les évolutions de la description archivistique* (117-123). Autorka sa vo svojom príspevku venuje archívnemu popisu od počiatkov uvedenia štandardov ISAD(G) v prostredí francúzskych archívov. Od roku 1990 vyvinula Medzinárodná rada archívov štyri medzinárodné normy archívneho popisu (ISAD(G), ISAAR-CPF, ISDF, ISDIAH). Rozvoj internetu potom napomohol vzniku druhej skupiny štandardov, ktorú vyvinula Spoločnosť amerických archivárov (EAD, EAC-CPF). Normy napomáhajú produkovať archívne pomôcky podľa rovnakej štruktúry. Článok sa týka potreby a nevyhnutnosti vývoja jednotného modelu, ktorý je možné prispôsobiť súčasným webovým technológiám.

Publics et médiation

Podkapitola venovaná archívom vo vzťahu k verejnosti

Martine Cornède, *Le public et l'archiviste* (127-135). Autorka sa zaoberá vzťahom archívov a verejnosti. Odlíšenie administratívnej komunikácie od tzv. komunikácie vedeckej sa v štatistikách objavilo v druhej polovici 20. storočia. Obe skupiny žiadateľov majú odlišné očakávania. Vzťah archívu a verejnosti zaznamenal zmenu aj s nástupom digitálnej doby. Súčasný archivár musí rýchlo reagovať na požiadavky a musí poskytovať presné a kvalitné informácie.

Ariane James-Sarazin, *Les Archives nationales ou la tradition de l'audace* (137-144). Autorka venuje pozornosť tzv. iným aktivitám francúzskeho Národného archívu, kultúrnym a edukačným, v období po druhej svetovej vojne. Poukazuje na dôraz, ktorý na ne kládla práve Marie-Paule Arnauld, horlivá zástankyňa rôznych aktivít venovaných širokému publiku a výstavnej činnosti.

Anne-Catherine Marin, *Archivistes, tous médiateurs? Petites réflexions sur les pratiques professionnelles* (145-152). Článok informuje o propagácii archívov. Tá je v súčasnosti na podobnej úrovni ako propagácia iných kultúrnych inštitúcií – knižníc alebo múzeí. Okrem klasických foriem akcií, akými sú výstavy, konferencie, workshopy a prehliadky, sú aktuálne aj nové formy vyjadrenia, divadelné predstavenia, koncerty, k čomu sa pridáva i celé pole pôsobenia v oblasti digitálnych technológií. Cieľom týchto aktivít je uviesť verejnosť do centra diania jednotlivých projektov inštitúcie. Autorka sa podrobne zaoberá výrazom *kultúrna mediácia (médiation culturelle)* – čo je osobitná forma mediácie, ktorá spája činnosti zamerané na kontaktovanie publika s umeleckým dielom.

Brigitte Guigueno, *Les activités éducatives dans les archives, entre bilan et perspectives* (153-167). Témou príspevku je ponuka archívov pre mladšie publikum, konkrétne a hlavne žiakov základných a stredných škôl. Pri týchto vzdelávacích programoch sú v hojnej miere využívané tak multimédiá, ako aj interaktivita. Akcie sa často odohrávajú online aj in situ, pričom si tieto dve formy nemajú konkurovať, ale majú sa dopĺňať. Článok poukazuje i na ďalšie perspektívy rozvoja edukačnej činnosti archívov. Jej cieľom má byť dynamický edukačný program, ktorý sa dotkne diverzifikovaného publika.

Porter des projets

Časť venovaná rôznym projektom, ktorých súčasťou bola Marie-Paule Arnauld

Isabelle Neuschwander, *Le Centre historique des Archives nationales au défi du „projet Pierrefitte“: genèse et ambition de la refondation des Archives nationales (1998-2009)* (171-188). Príspevok popisuje aktivity Marie-Paule Arnauld v Historickom centre Národného archívu (*Centre historique des Archives nationales*) pri príprave tzv. „Projektu Pierrefitte“. Zdlhavé snahy o reformovanie Národného archívu vyvrcholili v roku 2004 výzvou na spoločný projekt účelovej budovy pre Národný archív v meste Pierrefitte-sur-Seine v departemente Seine-Saint-Denis. Budova bola otvorená a uvedená do prevádzky začiatkom roku 2013. Článok popisuje dianie a snahy ohľadom týchto aktivít.

Marie-Claude Delmas, *La conservation : naissance d'un département aux Archives nationales* (189-203). V marci 1998 bola Marie-Paule Arnauld menovaná za riaditeľku Historického centra Národného archívu a bola poverená realizovať reformu štruktúry parížskeho centra. Článok sa venuje reforme, ktorú začala Marie-Paule Arnauld v oblasti vzniku oddelenia uchovávaní (*département de la conservation*) v parížskom centre Národného archívu.

Corinne Bélier, *Marie-Paule Arnauld et la renaissance du musée des Monuments français* (205-218). Marie-Paule Arnauld riadila Múzeum francúzskych monumentov (*Musée des Monuments français* – múzeum, ktoré prezentuje stavebnú kultúru a architektúru Francúzska) v rokoch 2004 – 2007. Boli to pomerne dôležité roky, počas ktorých vzniklo Centrum architektúry a kultúrneho dedičstva (*Cité de l'architecture et du patrimoine*), v rámci ktorého bolo múzeum integrované. Zároveň v tomto období, v roku 2007, múzeum znovuotvorilo svoje brány, po 10 rokoch uzatvorenia, ako inštitúcia venovaná architektúre a kultúrnemu dedičstvu.

Élargir ses champs d'action

Časť venovaná iným oblastiam pôsobenia Marie-Paule Arnauld

L'Association des archivistes français, reflet de l'évolution du métier

Podkapitola venovaná Spoločnosti francúzskych archívárov

Rosine Cleyet-Michaud, *L'Association des archivistes français dans les années 1970: vers l'indépendance* (221-225). Článok popisuje transformáciu, ktorou prešla Spoločnosť francúzskych archívárov v 70. rokoch 20. storočia. Priateľská profesijná organizácia, akou bola pred rokom 1968, sa zmenila na skutočnú profesionálnu organizáciu s pevnou štruktúrou, sekciami, regionálnymi skupinami a vzdelávaním.

Pierre-Frédéric Brau, Alice Grippon, *Au fil des édités, 30 ans de vie de l'Association des archivistes français* (227-244). Autori príspevku charakterizujú prostred-

níctvom výberu úvodníkov uverejnených v časopisoch *Archivistes!* a *La Lettre des archivistes* mandáty jednotlivých predsedov/predsedníčok Spoločnosti francúzskych archivárov, ktorými boli Michel Maréchal (1989 – 1992), Jean-Luc Eichenlaub (1992 – 1995), Jean Le Pottier (1995 – 1998), Jacques Portevin (1998 – 2001), Élisabeth Verry (2001 – 2004), Henri Zuber (2004 – 2007), Christine Martinez (2007 – 2010), Xavier de La Selle (2010 – 2013), Jean-Philippe Legois (2013 – 2014) a Katell Auguié (2014 – 2016).

De l'histoire locale à la micro-histoire

Podkapitola venovaná pôsobeniu Marie-Paule Arnauld v oblasti regionálnych dejín

Hélène Say, *Archives en Limousin* (245-247). Asociácia Archívu v Limousin (*L'association Archives en Limousin*) má svoje pôsobisko v rovnomennom francúzskom regióne. V roku 1991 spojila dve osobnosti, Marie-Paule Arnauld a Bernadette Barrière, a dve inštitúcie, archív a univerzitu. Asociácia vznikla potom, ako sa Marie-Paule Arnauld stala v roku 1990 riaditeľkou Departmentálneho archívu v Haute-Vienne (*Archives départementales de la Haute-Vienne*). S asociáciou je spojený aj rovnomenný časopis.

Vincent Maroteaux, *Les Archives départementales, quelle place dans l'histoire locale? Retour sur l'expérience de la Seine-Maritime* (249-257). Autor príspevku informuje na príklade Departmentálneho archívu v Seine-Maritime (*Archives départementales de Seine-Maritime*) o spolupráci archívu s miestnymi „vedeckými“ spoločnosťami. Poukazuje na prispievanie archívov k poznaniu lokálnej a regionálnej histórie.

L'action internationale

Podkapitola venovaná medzinárodným aktivitám

Elisabeth Gautier-Devaux, *Du CIA au PIAF : un demi-siècle de coopération internationale* (259-266). Druhá polovica 20. storočia sa niesla v znamení rozvoja medzinárodnej archívnej spolupráce, v ktorom hralo Francúzsko dôležitú úlohu. Marie-Paule Arnauld, stojaca na čele Generálnej inšpekcie (*Inspection générale des Archives de France*), prispela veľkou mierou do tejto medzinárodnej spolupráce. Prehľadový článok mapuje udalosti od vzniku Medzinárodnej rady archívov v roku 1948 až po koncepciu budúceho Medzinárodného portálu frankofónnej archivistiky (*Portail international archivistique francophone*), ktorá bola predstavená na Okrúhlym stole archívov v Štokholme v roku 1998.

Marcel Caya, Gérard Ermisse, *La genèse du Portail international archivistique francophone (PIAF)* (267-273). Autori informujú o genéze a vývoji Medzinárodného portálu frankofónnej archivistiky, skrátene PIAF, ktorý je prostriedkom na vzdelávanie, odovzdávanie a zdieľanie informácií. Napriek počiatočným ťažkostiam sa projekt vo forme portálu rozvíja aj v súčasnosti, keď je živým a dynamickým a pravidelne poskytuje aktuality o frankofónnom archívnom svete.

Caroline Becker, Didier Grange, *Le PIAF, entre actualité et projets d'avenir* (275-279). Aj tento príspevok je venovaný portálu PIAF, a to konkrétne jeho premeny v rokoch 2015 – 2016. Jeho nové webové sídlo bolo uvedené do prevádzky v roku 2016 a stalo sa otvoreným miestom s voľným prístupom, akcentujúcim potreby archivára v 21. storočí.

La sociétés savantes: un engagement militant

Podkapitola venovaná aktivitám Marie-Paule Arnauld v iných spoločnostiach

Isabelle Chave, Christian Pattyn, *Une décennie au service de la Société française d'archéologie* (281-291). Autori príspevku informujú o profesionálnom prepojení osoby Marie-Paule Arnauld s Francúzskou archeologickou spoločnosťou (*Société française d'archéologie*). V rokoch 2010 – 2011 bola jej tajomníčkou a v rokoch 2012 – 2015 jej predsedníčkou.

Annexes

Prílohy

Françoise Mosser, *Bibliographie de Marie-Paule Arnauld* (295-308). Bibliografia Marie-Paule Arnauld.

Relire Marie-Paule Arnauld

Podkapitola, v ktorej sú uvedené in extenso tri články, ktorých autorkou je Marie-Paule Arnauld

Marie-Paule Arnauld: *Quelques réflexions tirées d'une carrière de conservateur* (309-311).

Marie-Paule Arnauld: *Les archives dans leur réalité* (313-317).

Marie-Paule Arnauld: *Les archives orales, le point de vue d'un conservateur* (319-323).

No 248, 2017-4. *Varia*.

Podľa tradície poskytuje časopis La Gazette des archives priestor všetkým, ktorí majú chuť písať a rozmyšľať o archívnom povolání, rozvíjať sa ako v archívnej teórii, tak aj v archívnej praxi. Číslo *Varia* obsahuje rôzne príspevky k archívnej problematike.

Carine Conduché, Soazig Santran, Rémy Verdo, *Démontrer l'opportunité de l'archivage électronique aux décideurs: retour d'expérience de la ville de Toulouse* (5-17). Príspevok o projekte elektronického archívniectva v Municipálnom archíve v Toulouse (*Archives municipales de Toulouse*), ktorý bol spustený v roku 2016. Autori sa delia o svoje skúsenosti v troch veľkých oblastiach: aké boli očakávania projektu, aké sú potreby a aká je podpora projektu.

Simon Côté-Lapointe, Sabine Mas, *Facettes et archives: modalités et applications* (19-37). Článok venovaný tzv. fazetovej klasifikácii vo vzťahu k archívu. Fazetová klasifikácia je systém, ktorý organizuje pojmy do tzv. faziet. Je to analyticko-syntetický klasifikačný systém, ktorý umožňuje klasifikáciu komplexných tém. Autori sa zaoberajú využitím tohto systému v oblasti archívniectva.

Didier Grange, *De la menace nucléaire au concept de continuité des opérations: une introduction aux „documents essentiels“* (39-54). Autor vysvetľuje výraz *documents essentiels* alebo *documents vitaux*, angl. *vital records, essential records*, a poskytuje jeho rôzne definície. Pod týmto pojmom chápeme nevyhnutné alebo životne dôležité dokumenty – záznamy, ktoré sú zásadné pre fungovanie organizácie a nevyhnutné pre pokračovanie činnosti. Ako príklad uvádza dokumenty, ktoré sú v prípade katastrofy nevyhnutne potrebné pre pokračovanie biznisu s najmenším stupňom finančných strát a problémov. Sú dôležité pre obnovu a/alebo po-

kračovanie podnikania, na obnovenie právneho a finančného postavenia spoločnosti, naplnenie povinností voči akcionárom, zamestnancom a/alebo vonkajším záujmom.

Claude Grimmer, Éric Montat, *D'une source exceptionnelle à une recherche historique à fort potentiel: l'enquête „Charleville“* (55-68). Autori v článku predstavujú projekt databázy mestečka Charleville. Archívny fond tohto mestečka, ktorý je inventarizovaný a má rozsah 131 bm, sa vyznačuje výnimočnou zachovanosťou archívnych dokumentov. Projekt sa začal už v roku 2000 a mal za úlohu vyvinúť databázu obyvateľov, ktorá by slúžila ako demografický, historický, sociologický zdroj, prameň k histórii migrácie a k rodinnej histórii. V roku 2013 sa práce na projekte znovuobnovili. Nová databáza má spĺňať všetky súčasné technické kritériá. Vyznačuje sa rôznorodosťou, množstvom a výnimočnou kvalitou informácií, ktoré sa nachádzajú v rôznych archívnych dokumentoch. Umožňuje tak široký výskum society počas 500 rokov.

Bénédicte Héraud, *Une nouvelle enquête du réseau des correspondants départementaux de l'Institut d'histoire du temps présent (IHTP): „Accueillir les étrangers en France, 1965 – 1983“* (69-81). Článok informuje o výskumnom projekte Inštitútu súčasnej histórie (*Institut d'histoire du temps présent*), ktorý sa nazýva Prívitanie cudzincov vo Francúzsku, 1965 – 1983 (*Accueillir les étrangers en France, 1965 – 1983*). Projekt sa realizuje v spolupráci so sieťou tzv. departementálnych korešpondentov, čo je aktivita stará takmer 70 rokov. Sieť tvoria najmä profesori histórie a geografie, aktívni alebo na dôchodku. Projekt začal v roku 2016. Skúma politické podmienky, školstvo, zdravotníctvo, pracovný/profesionálny život, ubytovanie a otázky praktického života cudzincov vo Francúzsku.

Goulven Le Brech, *Ce que l'archivistique peut apporter au monde professionnel contemporain (et vice-versa): le lien entre la recherche en archivistique et les milieux professionnels* (83-95). Príspevok je úvahou o súčasnom mieste archivistiky v zmenených podmienkach. Začiatok 21. storočia sa vyznačuje silnou akceleráciou pohybu, ktorej zdrojom je industrializácia, globalizácia, kapitál, služby, komunikácia, internet, technológia a digitalizácia. To všetko vplýva aj na archivistiku, ktorá sa čoraz viac vzdďaluje od svojich tradičných kánonov. (Ako napríklad uplatniť princíp rešpektovania fondu na uchovávanie miliardy odkazov generovaných miliónmi používateľov Facebooku? Čo si myslieť o práve byť zabudnutý, ktoré je v priamom rozpore s právom zapamätania?) Otázkou je, či sa máme nechať unášať týmito zmenami alebo proti nim bojovať.

Julien Pomart, *La visualisation des données archivistiques: les premiers pas, et ensuite?* (97-112) Archívne dáta a ich vizualizácia, zvaná tiež *data visualisation* alebo *dataviz*, je skupina metód viac či menej komplexnej grafickej prezentácie. Nové vizualizácie môžu byť priestorové, časové, sieťovito usporiadané. Priestorovosť je využiteľná v znovupoužití metadát v prípade interaktívnej kartografie, grafická prezentácia môže prebiehať aj s využitím časovej osi, formou štruktúrovanej siete môžeme vizuálne prezentovať napríklad archívny fond. Tieto metódy vizualizácie slúžia najmä na propagáciu, sú to mladé metódy a vyžadujú ešte určité časové dozretie.

Emmanuelle Reimbold, *Le poids de la Première Guerre mondiale au prisme des archives de la Grande collecte dans les Bouches-du-Rhône: un siècle d'obli-*

gation mémorielle (113-135). Príspevok popisuje tzv. Veľkú zbierku (*Grande collecte*), ktorá bola organizovaná v rokoch 2013 a 2014. Mala za úlohu zdokumentovať na základe artefaktov nachádzajúcich sa v súkromných rodinných archívoch bežný život vojakov a ich rodín počas prvej svetovej vojny. Do zbierky sa zapojil aj Departmentálny archív Bouches-du-Rhône (*Archives départementales des Bouches-du-Rhône*). Článok informuje o rôznych typoch dokumentov, napr. pamätné predmety, listy, fotografie, úradné dokumenty, príbehy z okolia atď. Autor článku poukazuje na skutočnosť, že ich historická hodnota nie je totožná s citovou hodnotou, ktorú predstavujú pre svojich majiteľov. Viac ako frontovú históriu približujú tieto dokumenty rodinnú históriu a vplyv vojny na jednotlivcov.

Katarína Kučerová Bodnárová
Archív výtvarného umenia
Slovenskej národnej galérie

LEVÉLTÁRI SZEMLE. A Magyar Nemzeti Levéltár, a Magyar Levéltárosok Egyesülete és a Magyar Levéltárak Vezetőinek Tanácsa folyóirata. 69. évfolyam, 2019, 3., 4. szám.

Číslo 3. Prvý príspevok od autora Istvána Kenyeres a *Budapest Főváros Levéltára stratégiai fejlesztési terve 2019 – 2023* (5-34) obsahuje informácie o práci Archívu hlavného mesta Budapešť. Archív má podľa príspevku 122 zamestnancov, 36 985 bm materiálu, 26 miliónov 400 tisíc mikrofilmov a 12 miliónov digitálnych záznamov. V roku 2019 bola práca archivárov odmenená Spolkom maďarských archivárov hneď dvomi cenami. Archív organizuje pre verejnosť každoročne okolo 17. novembra Archívne dni, ktorých sprievodným podujatím je dvojdňová konferencia. Medzi tradičné podujatia archívu patria aj Archívny piknik a Noc bádateľov. Od roku 2004 sídli archív v modernej budove. Výstavy sa uskutočňujú v klimatizovaných priestoroch, skladové priestory s rozlohou 10 000 m² sú tiež klimatizované a zabezpečené senzormi pohybu. Archív kladie dôraz i na elektronické dokumenty, v celej budove prebehla výmena počítačov starších ako päť rokov. Archív disponuje priestorom na reštaurovanie a vlastnými prostriedkami pre knihviazačské práce. Riaditeľ archívu je presvedčený, že prácu na vysokej úrovni možno vykonávať len vtedy, keď sú zabezpečené vhodné pracovné podmienky. Príspevok sa zaoberá aj otázkou výmeny generácie v archívoch všeobecne a dôležitosťou rozvoja kvalifikácie zamestnancov. V ďalšej časti sa venuje otázke osobných spisov, spisov hospodárskych, kultúrnych, zdravotných a sociálnych organizácií. Pri spracovaní fondov sa kolektívu archivárov podarilo za päť rokov vypracovať 178 opisov fondov ISAD G, čo predstavuje 16,5 %, cieľom pre nasledujúcich päť rokov je zvýšiť toto percento na 25 %. Pri digitalizácii sa v príspevku uvádza projekt s názvom Budapeštiasky stroj času, ktorý je prístupný online na stránke Hungaricana. Budapeštiasky stroj času je súčasťou celoeurópskeho projektu s názvom Time Machine FET Flagship

Project. V príspevku sa ďalej ako vzor uvádza úspešné využitie sociálnych sietí. Návštevnosť a obľúbenosť archívu vzrástla podľa riaditeľa vďaka sociálnym sieťam, akými sú Facebook a Instagram. Prvý kontakt s bádateľom je vďaka vymoženostiam doby spravidla už len elektronický. V roku 2018 sa zrodila pri Archíve hlavného mesta Budapešť Vedecká rada, ktorá mala v roku 2019 pätnásť členov. Archív je aktívny aj v oblasti archívno-pedagogickej práce, nadviazal veľké množstvo domácich i zahraničných spoluprác. Záver príspevku prináša obraz budúceho smerovania archívu.

V rubrike *Műhelymunkák* (Práce z odborných dielní) sa autor István Boross v príspevku *A raktári jegyzék metamorfózisa* (35-56) zaoberá otázkami archívnych pomôcok. V úvode príspevku je poznámka odkazujúca na štúdiu z roku 2014 od Istvána Borossa a Zoltána Juhásza, pri ktorej autor dodáva, že je stále aktuálna. V príspevku sa autor venuje otázkam prípravy lokačného prehľadu, súpisom a archívnym pomôckam všeobecne. Autor prináša poznatky o archívnych pomôckach od počiatkov až po súpisy napísané vo formáte Microsoft Word a Excel na príklade Vesprémskeho archívu. V príspevku sa spomínajú práce autorov Győző Embere a Oszkára Sashegyiho z 50. a 60. rokov 20. storočia.

Viktor Haraszti sa v príspevku *Adatvédelem és nyilvánosság – ismét. A levéltári kutatás jogi szabályozásának szakítóprobája: a Kiss – ügy* (57-81) zaoberá otázkou osobných údajov. Autor ponúka pohľad na danú problematiku zo zorného uhla archivára. Príspevok sa venuje nepríjemnej skúsenosti Archívu hlavného mesta Budapešť. V roku 2016 si Ladislav Mészáros vyžiadal dokumenty týkajúce sa odsúdenia Ladislava Kissa (bývalého trénera plávania). Ladislav Mészáros sa na bádateľský list podpísal ako vedecký bádateľ. Vyžiadaný súdny spis obsahuje podľa príspevku 870 strán, z ktorých sa mu k nahliadnutiu poskytlo 13 strán. Na základe toho, že bádateľ nedisponoval žiadnym poverením, boli mu spomínané strany poskytnuté v anonymizovanej podobe. Následne boli informácie zverejnené na internete, v dôsledku čoho sa proti archívu začalo súdne konanie. Informácie zo súdnych spisov sa objavili na webovej stránke „Privát Kopó Online Bűnügyi Magazin“. Autor internetového článku sa odvolával na archívne dokumenty. Na základe vyšetrenia záležitosti bezpečnostné orgány skonštatovali, že archív zlyhal. Podľa záverov mal archív predpokladať, že si bádateľ urobí súvis aj medzi anonymizovaným materiálom – hlavne z dôvodu, že sa netajil tým, že prípad pozná. Archív sa proti rozhodnutiu odvolal. Argumentoval tým, že postupoval v zmysle platných právnych predpisov, nemal dôvod pochybovať o úmysloch bádateľa a poskytla sa mu iba časť materiálu a aj to v anonymizovanej podobe. Ďalším argumentom archívu bolo, že sa proces v 60. rokoch 20. storočia odohrával za účasti verejnosti – články súvisiace s procesom sú na internete prístupné dodnes. Napriek námietkam sa podľa záverov vyšetrovania archív dopustil porušenia práv, keďže poskytol osobné údaje Ladislava Kissa.

V rubrike *Kilátó* (Rozhľadňa) autorka Anna Lüders v príspevku „*Magyarország és én*“ *Kilenc hét a Magyar Nemzeti Levéltárban* (82-89) píše o získaných skúsenostiach počas stáže v Maďarsku. V úvode autorka predstavila svoje doterajšie štúdium v Postupime. Počas pobytu v Maďarsku mala možnosť nahliadnúť do pracovného procesu župného archívu Jász-Nagykun-Szolnok a Krajinského archívu

Maďarského národného archívu. Autorka sa oboznámila okrem hlavných pracovných úloh archívárov aj s archívno-pedagogickou prácou, ochranou osobných údajov a digitalizáciou dokumentov. V závere príspevku autorka uvažuje o podobe maďarského archívneho systému a systému archívov v Nemecku.

V rubrike *Mérleg* (Váhy) autor Dániel Siptár v príspevku *Folyamatosság és változás Egyházszervezet és hitélet a veszprémi püspökség területén a 16.–17. században* (90-94) uvádza poznatky k sérii kníh s názvom „*A veszprémi egyházmegye múltjából*“ (*Z minulosti Veszprémskej diecézy*). V úvode sa venuje postaveniu biskupov v 16. storočí, predstavuje biskupov vo Veszpréme, v ďalšej časti sa venuje predovšetkým postaveniu farárov, mníchov, otázkam reformácie a protestantizmu a dejinám kníhtlačiarstva.

V rubrike *Hírek* (Správy) autor Viktor Haraszti v príspevku *Beszámoló az MLVT 2019. május 23–25-i egri vándorgyűléséről* (95-100) poskytuje podrobné informácie o putovnom zasadnutí Rady vedúcich archívárov.

Autorka Ágnes Németh v príspevku *A Fiala Levéltárosok Egyesületének XI. Tudományos Őszi Tábora* (101-104) prináša informácie o „jesennom tábore“ mladých archívárov, ktorý sa uskutočnil 19 – 21. septembra 2019 v meste Eger. Stretnutie organizované Združením mladých archívárov malo charakter odbornej konferencie, ktorej hlavnou témou bola digitalizácia práce v archívoch. Autorka sa v príspevku venuje jednotlivým témam konferencie. Na záver odznela prednáška s názvom *Ako prednášať?* od Zoltána Mautnera z Archívu hlavného mesta Budapešť, ktorá obsahovala osobné skúsenosti archívára. Zúčastnení počas podujatia navštívili Arcidiecézny archív a knižnicu v meste Eger.

Číslo 4. Prvý príspevok autorov Istvána Borossa, Pétera Gerharda, Andrása J. Horvátha, Györgya Laczlavika, Zoltána Luxa a Andrása Siposa *Iratképzők – maradandó értékű iratok – levéltárak. Problématérkép* (5-27) uvádza niekoľko aspektov ohľadom registratúry, archívnych dokumentov a samotných archívov. Autori uvažujú o zákone LXVI z roku 1995, ktorý upravuje verejné archívy, súkromné archívy a ochranu archívnych dokumentov. Tu upozorňuje príspevok na problém definície pojmu súbor a spis, ktoré zákon jednoznačne nerozlišuje. Ďalej sa autori zaoberajú ťažkosťami, s ktorými sa archívár stretáva pri vykonávaní štátneho odborného dozoru. Uvádza sa problematika udržiavania samotných budov archívov, autori uvažujú nad osudom dokumentov zaniknutých advokátskych kancelárií a dokumentov z produkcie politických strán. Nasleduje podkapitola o odovzdávaní dokumentov do archívu. Zákon o kultúrnom bohatstve umožňuje vyhlásiť dokumenty za chránené, v praxi sa však následne hodnotia už podľa kritérií umeleckých diel. Tu nastáva problém, že pri dražbe sa materiál rozkúskuje. Ďalším problémom je, že múzeá a knižnice so spomínaným materiálom nenakladajú ako s archívnyimi dokumentmi. V ďalšej časti sa spomínajú komunikačné i priestorové ťažkosti. Veľká časť archívnej obce vidí riziko v predĺžení termínu na odovzdanie archívnych dokumentov do archívov. V príspevku sa uvažuje o odovzdávaní elektronických dokumentov, keďže pôvodcovia registratúr používajú rôzne elektronické systémy. Príspevok sa zaoberá aj otázkou výberu a zberu webových stránok a ich uložením do archívu. Má sa robiť na svetovej alebo štátnej úrovni? Je to úloha archívov? Obsah internetových

stránok sa s rozvojom neustále mení. Aby to mohli archívy zachytiť, bola by potrebná stála archivácia spomínaných stránok. Príspevok sa venuje i malému počtu súkromných archívov a otvára diskusiu, akou formou podporiť ich vznik. V závere sa autori venujú hodnoteniu archívnych dokumentov.

V rubrike *Műhelymunkák* (Práce z odborných dielní) Attila Rácz v príspevku *Budapest Főváros Levéltárának egy témahete* (28-42) prináša skúsenosti z oblasti archívno-pedagogickej práce. V príspevku uvádza program a tematické zameranie podujatia, ktoré sa uskutočnilo v Archíve hlavného mesta Budapešť. Cieľom týždňového podujatia bola spolupráca so školami. Počas podujatia archivári priblížili žiakom chronológiu, genealogický výskum, históriu čísiel, dejiny paleografie a úlohy archivárov dnes. S využitím archívno-pedagogických postupov riešili žiaci úlohy späť s listinami, mohli si nakresliť vlastný rodokmeň, dozvedeli sa poznatky o šifrovaní a kódoch a v neposlednom rade nahliadli do archívnych dokumentov. Vyhradený čas bol venovaný aj postupom digitalizácie a reštaurovaniu dokumentov. Podujatie sa ukončilo diskusiou.

Autorka Krisztina Bataalka sa v príspevku *Levéltár – pedagógiai lehetőségek és tapasztalatok a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen* (43-50) venuje archívno-pedagogickej práci. Autorka predstavuje úspešné podujatia ako Noc múzeí a Noc bádateľov, Dni kultúrneho dedičstva a Deň pamiatok. Spomínané podujatia sa organizujú v spolupráci s knižnicou Technickej a ekonomickej univerzity v Budapešti. V rámci archívno-pedagogickej práce príspevok upozorňuje na vekovú skupinu dôchodcov, na ktorých sa pozornosť archívov v rámci aktivít pre verejnosť upriamuje iba vo výnimočných prípadoch. Pre deti sa v príspevku uvádzajú podujatia ako letný tábor a detská univerzita.

Autorka Veronika Tóth-Péter v príspevku *Levéltárpedagógiai-foglalkozások az MNL Komárom-Esztergom Megyei Levéltárában* (51-56) uvádza metodologický postup archívno-pedagogickej práce. Ako prvý bod uvádza dôležitosť výberu témy, pri ktorej treba zväziť množstvo materiálu, ktorý je k dispozícii. V ďalšej príprave treba definovať cieľovú vekovú skupinu. V neposlednom rade je potrebné, aby bol vyhradený čas na aktivity v súlade s možnosťami skupiny. Tento bod je dobré naplánovať podľa vopred stanovenej vzájomnej dohody. Archivár sa má v rámci archívno-pedagogickej práce pripraviť aj na neočakávané situácie. Ako príklad sa spomína nedisciplinované správanie niektorých žiakov. Ako posledný bod autorka uvádza potrebu viesť si evidenciu spätných väzieb.

Tretí príspevok rubriky sa venuje taktiež archívno-pedagogickej práci. Autor Ferenc Pál v príspevku „*Játszunk levéltárosost!*“ (57-65) ozrejmuje svoj vlastný pohľad. V úvode rozoberá definíciu archivára pedagóga a nutnosť mať na pracoviskách osobu, ktorá by zastávala spomínané pracovné miesto. V príspevku sa zamýšľa nad otázkami typu: Dať do rúk žiakom pravé archívne dokumenty, keď sa bádateľom v istých prípadoch predloží iba kópia? Na druhej strane, ak sa deti nedotknú pravých archívnych dokumentov, bude to stále metóda tzv. zážitkovej pedagogiky? Autor ďalej uvádza typy aktivít, ktoré ponúka záujemcom Archív župy Vas Maďarského národného archívu. Archivári sa snažia žiakom priblížiť heraldiku, chronológiu a historickú geografiu. V spolupráci so Slovinskom sa organizuje pre žiakov letný tábor, počas ktorého sú deti zapojené do vedeckého výskumu. Zúčastnení zbie-

rajú na základe vopred pripravených otázok informácie od miestnych obyvateľov. Zo získaného materiálu sa na konci tábora spraví výstava. Takýmto spôsobom si deti spravia vlastnú mienku o vedeckej práci. Záver príspevku sa venuje smerovaniu archívno-pedagogickej práce v budúcnosti.

Autorky Judit Mákos a Madlen Szabóné Maslowski v príspevku *Fókuszban a papír Beszámoló az MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára tematikus foglalkozásairól* (66-78) uvádzajú vlastné skúsenosti z oblasti archívno-pedagogickej práce a ciele župného archívu Jász-Nagykún-Szolnok v tomto smere. Archív organizuje podujatia ako Archívne dni a Archívne večery. Medzi úspešné podujatia organizované v spolupráci s deťmi patrí výstava „1848 očami detí“. Úspešné podujatia archív organizoval aj v spolupráci s miestnou fabrikou na papier. Návštevníci získali poznatky o dejinách a postupoch výroby papiera. Kolektív archívu sa snaží zapojiť aj najmladšie ročníky pomocou tvorivých dielní. Cieľom kolektívu je, aby verejnosť nenavštevovala archív iba pri vybavovaní úradných záležitostí.

V rubrike *Hírek* (Správy) sa v príspevku od Dávida Világiho *Krónika – válogatás a levéltári élet híreiből* (79-84) uvádzajú aktuálne informácie zo života archívov.

Ďalší príspevok rubriky *A Magyar Levéltárosok Egyesülete vándorgyűlése Gyula, 2019. szeptember 9–11* (85-97) od kolektívu autorov obsahuje informácie o zasadnutí Spolku maďarských archívárov, ktoré sa konalo 9. – 11. septembra 2019 v meste Gyula aj za účasti zástupcov Spoločnosti slovenských archívárov. Príspevok obsahuje informáciu o udelení ceny Kláry Dóka so zoznamom ocenených. V rámci zasadnutia sa ako sprievodný program konal futbalový turnaj, počas ktorého súperili medzi sebou tímy vytvorené z archívárov.

Príspevok *Árpád-kori kolostortól a régi szemináriumig és tovább... Beszámoló a Magyarországi Egyházi Levéltárosok Egyesületének vándorgyűléséről* (98-99) od autora Ádáma Vajka prináša informácie o zasadnutí cirkevných archívárov. Na konferencii sa zúčastnila aj Spoločnosť cirkevných muzeológov. Putovné zasadnutie, na ktorom sa prerokovali najaktuálnejšie témy odboru, sa konalo v meste Szombathely.

V rubrike *In Memoriam* (100-104) je od autorov Rolanda Tánczosa a Ildikó Georgiádes uverejnená spomienka na zosnulého riaditeľa archívu v meste Szentés v rokoch 1995 – 2010 Lajosa Labádiho (1953 – 2019). Druhým príspevkom od autora Györgya Feiszta je spomienka na Dr. Máriu Kiss (1930 – 2019), ktorá bola riaditeľkou župného archívu v Győri, Veszprémskeho archívu a Archívu Maďarského národného archívu župy Vas.

Kludia Bugyinszká
Štátny archív v Nitre,
pracovisko Archív Šaľa

Tento vedecký časopis vychádza raz za dva mesiace. Má svoje stabilné rubriky: *Články a správy* (v tejto rubrike sú predstavené archívy z rôznych oblastí Ruskej federácie), *Publikované dokumenty*, *Kritika a bibliografia*, *Informácia a kronika* (venuje sa informáciám o konferenciách, výstavách, prezentuje jubilarntov z radov archivárov).

Číslo 4. Jedným z ruských archívov je Ruský štátny archív vojenského námorníctva v Petrohrade. Autorka J. T. Vartaňansa v štúdií venuje jeho vývoju v rokoch 1926 – 1941. Sleduje zmeny jeho názvu, činnosti archívu (výstavy, publikovanie, reštaurovanie dokumentov). V 30. rokoch sa v archíve zamerali na zvýšenie kvalifikácie pracovníkov. V roku 2019 archív oslávil 295. výročie vzniku (3-12).

Pre regionálne dejiny sú dôležité aj dokumenty neštátnych inštitúcií (akciové spoločnosti, politické strany a pod.). Podľa federálneho zákona z 22. októbra 2004 č. 125-F3 o archívniectve v Ruskej federácii sa spolupráca s takýmito inštitúciami vyvíja na základe dohody s vedením inštitúcií. Problém, s ktorým sa stretáva Štátny archív vo Vladimírskkej oblasti, je neochota vedenia spolupracovať. Spolupráca s neštátnymi organizáciami je v archívoch na rôznej úrovni. Sú archívy, ktoré úzko spolupracujú s inštitúciami, ale sú aj archívy, ktorých spolupráca je na bode mrazu a preberanie dokumentov je problematické. Autorka N. D. Maksimova konštatuje, že je potrebné vytvoriť jednotnú metodiku a efektívny mechanizmus na zabezpečenie spolupráce s neštátnymi organizáciami a tieto prístupy vypracovať do zákonnej formy (13-15).

Obdobnú problematiku rozoberá aj T. V. Milovanova, riaditeľka Štátneho archívu súčasných dejín Lipeckej oblasti. Tiež zdôrazňuje nevyhnutnosť zákonnej formy povinnosti organizácií chrániť a odovzdávať dokumenty do archívu (16-19).

V Petrohrade pôsobí sedem štátnych archívov, ktoré k roku 2019 spravovali 11,5 milióna jednotlivín a z nich 94 % je v papierovej podobe. Množstvo poskytnutých spisov žiadateľom každoročne rastie (v roku 2016 ich bolo poskytnutých 238 156 a v roku 2018 už 263 916). Dochádza k postupnému opotrebovaniu dokumentov. Pred archívy boli postavené dve úlohy: ochrana archívnych dokumentov a ich využívanie žiadateľmi. Ich realizáciu videli archivári vo vytvorení „föndu využiteľnosti“ (mal by obsahovať dokumenty, ktoré sa najčastejšie využívajú pre bádateľskú činnosť) v rôznej forme: papierová, mikrofilmy, digitálna. Formovanie tohto föndu sa v petrohradských archívoch tradičnými spôsobmi (mikrofilmy, kópie, prepis na písacom stroji) začalo v 60. rokoch 20. storočia. Od roku 1998 sa pristúpilo k vytvoreniu elektronického föndu využiteľnosti. V roku 2008 sa v rámci mestského programu vytvorenia štátneho informačného systému (SIS) „Archívy Petrohradu“ pristúpilo ku skenovaniu najžiadanejších archívnych dokumentov. Po zjednotení všetkých archívov jednou sieťou majú prístup k föndu nielen archivári, ale aj žiadatelia (A. V. Tichockaja, 20-23).

V Štátnom archíve Tatárskej republiky s tvorbou elektronického föndu využiteľnosti začali v roku 2007. Digitalizácia archívnych dokumentov sa uskutočňuje od roku 2016 podľa programu „Rozvoj archívniectva v Tatárskej republike v rokoch

2016 – 2021“. Jeho hlavnými úlohami sú: jednotný informačno-analytický systém riadenia archívnictva v republike, výskum archívnych dokumentov, vytvorenie elektronickej bádateľne, digitalizácia archívnych fondov republiky (M. I. Levina, 24-26).

Atómové odvetvie priemyslu prešlo od roku 1947 reorganizáciou, ktorá v roku 2007 vyústila do vytvorenia štátnej korporácie atómovej energie „Rosatom“, zjednocujúcej viac ako 360 podnikov atómového odvetvia. S týmto vývojom súvisí aj formovanie sa archívu Rosatomu, ktorý sa riadil pravidlami štátnych archívov. V roku 2009 dostáva názov Centrálny archív atómového odvetvia štátnej korporácie atómovej energie „Rosatom“ (v skratke Centratomarchiv). Základnými úlohami archívu sa stali: ochrana, spracúvanie, evidencia archívnych fondov z histórie rozvoja atómového odvetvia. Pre plnenie týchto úloh slúžia „Jednotný odvetvový systém obehu dokumentov“ (EOSDO) a podsystém „Archív dokumentov“. V roku 2016 sa začala práca na vytvorení Centra spracovania dát (COD) s cieľom zabezpečiť podmienky pre digitalizáciu dokumentov (V. V. Polunin, 26-29).

Autori P. Happonen, V. M. Ovaska, D. Frolov, M. Merenmies sa venujú práci Ústredného archívu vo Fínsku v oblastiach digitalizácie archívnych dokumentov a ich poskytovania žiadateľom s ohľadom na zákonné normy z roku 2009 „Sähke – 2“. Od roku 2003 funguje systém ochrany a poskytovania zdigitalizovaných dokumentov – „Elektronický archív“. V roku 2012 v tomto systéme pribudla služba „Astia“, prostredníctvom ktorej sa môže žiadateľ objednať do bádateľne. Žiadateľom je na internete k dispozícii elektronický sprievodca po archívnych fondoch „Arkistojen Portti“ (30-35).

Voľský municipálny rajón leží na severe Saratovskej oblasti. Začiatky archívnictva vo Voľsku siahajú do roku 1923. V súčasnosti archívne dokumenty uchováva Municipálny archív Voľského municipálneho rajónu so sídlom v meste Voľsk. K 1. januáru 2019 archív spravuje 953 archívnych fondov a má 9 pracovníkov. K plánu archívu patria digitalizácia archívnych dokumentov a vydanie krátkeho sprievodcu po archívnych fondoch (O. N. Sajuševa, S. N. Frolova, 36-44).

V dejinách ruskej pravoslávnej cirkvi v čase vlády cára Petra I. existoval inštitút inkvizítorov vo forme úradu. Tieto úrady, v ktorých pôsobili inkvizítori s úlohou sledovať konanie duchovenstva, vznikli pri kláštoroch. Najucelenejšie dokumenty sa zachovali vo fonde Josifo-volokolanského kláštora (1721 – 1723) o činnosti inkvizítora Nikonora Podgajeckého. Tento fond spravuje Ruský štátny archív starých aktov (I. O. Ivanov, 44-53).

Autori N. J. Suchova, A. V. Družinin sledujú vývoj cirkevného vzdelávania v Rusku v rokoch 1814 – 1869 so zameraním na Moskovskú cirkevnú akadémiu, ktorá bola v systéme cirkevného vzdelávania považovaná za vyšší stupeň vzdelávania. Vyučovacie kurzy začínali raz za dva roky. Dokumenty akadémie sa zachovali v Ústrednom štátnom archíve mesta Moskvy (53-63).

Autorka L. V. Solomina rozoberá osud cirkevných dokumentov severu Jamaltskonemeckého autonómneho okruhu, konkrétne Obdorského okresu. V tejto oblasti pravoslávni misionári pokrstili miestne obyvateľstvo a šíрили pravoslávnu vieru. Cirkevné dokumenty vzniknuté z ich činnosti sa uchovali v pravoslávnych chrámoch. V 30. rokoch 20. storočia sa stali súčasťou vznikajúcich archívov (63-69).

Podľa islamského náboženstva je povinnosťou moslimu aspoň raz v živote sa zúčastniť púte do Mekky. O organizovaní pútí moslimov zo ZSSR do Mekky v rokoch 1944 – 1952 nájdeme informácie v dokumentoch Rady ministrov ZSSR, pri ktorej pôsobila rada pre náboženstvá. Na základe zachovaných dokumentov sa púte moslimov zo ZSSR uskutočnili len v rokoch 1944 a 1945. Zo strany vedenia štátu išlo skôr o politickú prestíž. Z dokumentov je jasné, že vyberali pútnikov, ktorí mali v zahraničí hovoriť o náboženskej slobode v Sovietskom zväze. Púte boli obnovené až po Stalinovej smrti v roku 1953 (L. V. Solomina, 70-83).

Rubrika *Publikované dokumenty* sa v tomto čísle venuje náboženskej téme: dokumenty zo zasadnutí Pravoslávnej synody z roku 1944 a činnosť židovských obcí v Kujbyševskej oblasti (84-109).

V rubrike *Kritika a bibliografia* sú predstavené zborník a kniha, venované náboženskej téme. Zborník sa venuje náboženskej politike Dočasnej vlády Ruska v roku 1917. Kniha je akýmsi sprievodcom po archívnych fondoch Štátneho archívu Irkutskej oblasti, ktoré sa stali zdrojom informácií o histórii cirkevných inštitúcií (110-114).

Číslo 5. A. G. Rumjancev sa venuje pôsobeniu „osobitných komisií pre výber spisov“ mestského archívu Petrohradu v rokoch 1856 – 1914. Komisia mala za úlohu rozbor a výber dokumentov mestských inštitúcií (mestská дума, mestská správa). Jej úlohou bolo vypracovať inštrukcie pre hodnotenie dokumentov, či ide o dokumenty s trvalou dokumentárnou hodnotou alebo bez trvalej dokumentárnej hodnoty (3-13).

V podmienkach digitalizácie je jedným z aktuálnych problémov ochrana elektronických dokumentov. Do praxe sa zavádzajú štandardy GOST R 54 989-2012/ISO/TR 18 495: 2005 „Zabezpečenie dlhodobej ochrany elektronických dokumentov“, GOST R ISO 13 008-2015 „Informácia a dokumentácia. Proces konverzie a migrácie elektronických dokumentov“. Dlhodobá ochrana elektronických dokumentov prináša problémy, keďže tempo rozvoja informačných technológií je rýchle. Je nevyhnutné zavádzať nové programovo-technologické riešenia. Téma ochrany elektronických dokumentov je aktuálna ako nikdy predtým pre národné archívy, ktoré sa podieľajú na plnení národného programu „Digitálna ekonomika Ruskej federácie“ (V. E. Balasaňan, 14-21).

Súčasťou programu „Digitálna ekonomika Ruskej federácie“ je prechod na elektronický systém správy registratúry federálnych a regionálnych orgánov štátnej správy a samosprávy. Na riešenie tejto problematiky boli prijaté programové dokumenty: zavádzanie a sfunkčnenie systému medzirezortného elektronického obehu dokumentov (MEDO) a medzirezortného vzájomného pôsobenia (SMEV). Základom pre organizovanie správy registratúry je rozpracovanie právnych noriem a jednotnej metodiky. Jednou z prvotných úloh v rámci projektu „Normatívna regulácia digitálneho prostredia“ je prijatie federálneho zákona, ktorý by presne definoval pojem „elektronický dokument“, určenie procedúr ochrany dokumentov, využitie a ochrana „elektronickej kópie dokumentu“. Autorka A. V. Jermolajeva venuje pozornosť aj projektu „Kádre pre digitálnu ekonomiku“ (21-29).

E. V. Bobrova skúmala v priebehu júna až augusta 2019 webové stránky federálnych a regionálnych archívov s cieľom zistiť, aké možnosti má žiadateľ na získanie správnej informácie (kópia, výpis). Vychádzala z projektu, ktorý okrem iného poskytuje možnosť podať žiadosť online prostredníctvom webovej stránky. Analýzou autorka zistila, že nie všetky archívy majú zverejnené tlačivá žiadostí, ktoré možno vyplniť a poslať online. Zistila, že okná poskytujúce tlačivá pre žiadateľa majú na stránkach archívy s odlišnými názvami (Oddelenie informácií, Služby). Navrhuje zjednotiť systém online žiadostí (30-39).

K výročiu prvej svetovej vojny vydali niektoré ruské archívy zborníky dokumentov. J. E. Ješan v štúdiu poukazuje na nedostatky pri publikovaní dokumentov. Pri zostavovaní zborníkov sa nie vždy riadili stále platnými „Pravidlami vydania historických dokumentov v ZSSR“ (pravidlá boli naposledy prepracované v roku 1990), hoci archeografická úprava je dôležitým elementom publikačnej práce (39-49).

V súčasnosti od roku 2016 majú osobné spisy zamestnancov uzavreté do 1. januára 2003 lehotu uloženia 75 rokov bez trvalej dokumentárnej hodnoty a po 1. januári 2003 50 rokov. Pritom osobné spisy riadiacich pracovníkov, vyznamenaných pracovníkov majú trvalú dokumentárnu hodnotu. Autorka T. V. Sokolovana príklade archívov Nižnonovgorodskej oblasti vyzýva pri hodnotení osobných spisov k opatrnosti, aby nedošlo k strate významných pramenných informácií, lebo aj osobné spisy môžu prispieť k tvorbe regionálnych dejín (50-56).

Projekt „Pýcha Južného Uralu. Čestní občania Čelabinskej oblasti“ bol iniciovaný na jeseň 2018 vedením oblasti. Cieľom je vydať bibliografickú príručku významných osobností oblasti. Do tohto projektu sa zapojili archívy celej oblasti. Prvou úlohou bolo vytvoriť pracovný zoznam a podľa jednotnej metodiky pripraviť životopisné údaje jednotlivcov. Do projektu sa zapojilo 300 archivárov. Na jeseň 2019 ešte príručka nebola ukončená (N. A. Antipin, 56-61).

V roku 2018 bol v Irkutskej oblasti prijatý zákon „O veteránoch práce Irkutskej oblasti“. Zákon určuje presné podmienky na menovanie za „veterána práce“ a z toho potom vyplývajú sociálne výhody pre občanov dôchodkového veku (peňažná odmena, 50 % preplatenie nákladov na bývanie a pod.). Aby občan získal označenie „veterán práce“, musel sa preukázať aj získanými vyznamenaniami (napr. „vítaz socialistickej súťaže“, „úderník komunistického práce“ a pod.). Po vydaní spomínaného zákona narastá v archívoch Irkutskej oblasti počet žiadostí, ktoré súvisia s vyhľadaním dokumentov o vyznamenaníach. Pre archivárov to znamená nárast práce, lebo musia informácie vyhľadávať vo viacerých archívnych fondoch (J. A. Serebriakov, R. J. Zuľar, 62-65).

M. T. Kalašnikov ako konštruktér strelných zbraní je známy nielen v Rusku, ale na celom svete. Tým, že počas svojho života (žil v rokoch 1919 – 2013) pôsobil na viacerých miestach Ruska, zachovali sa v mnohých archívoch dokumenty o jeho živote a práci. Najdlhšie pôsobil v Udmurtsku, kde sa prejavil v plnej miere jeho konštruktérsky talent. Tieto archívne dokumenty sú uložené v Centrálnom štátnom archíve Udmurtskej republiky (J. M. Ušakova, 66-72).

P. G. Vinogradov (1854 – 1925), rusko-britský historik stredoveku, právnik, akademik Petrohradskej akadémie, pôsobil v Rusku do roku 1901, keď odišiel žiť do Anglicka, ale kontakt s Ruskom udržiaval prostredníctvom bohatej korešpondencie.

Jeho listy sa zachovali v týchto archívoch: Archív Moskovskej štátnej univerzity M. V. Lomonosovova, Ruský štátny archív literatúry a umenia, Štátny archív Ruskej federácie (A. V. Antoščenko, 73-84).

E. G. Žarova predstavila archív ako súčasť Administrácie Petrovského mestského obvodu Stavropoľského kraja. Archív spravuje 235 archívnych fondov a má 9 pracovníkov. Aj v tomto archíve prebieha proces digitalizácie archívnych dokumentov (85-92).

Člen vedenia korporácie ELAR I. S. Verigin vo svojom príspevku predstavil nové skenery pre ruské štátne archívy. Skenery spĺňajú podmienky, aby nedošlo k poškodeniu dokumentov. K skeneru modelu Elar Skan S2 pribudli modely A1 a A0, ktoré slúžia na skenovanie archívnych dokumentov väčšieho formátu (93-95).

V rubrike *Publikované dokumenty* spisala T. D. Kadykova, dcéra spisovateľky G. I. Serebiakovej (1905 – 1980), ako radová archívarka spomienky na matku. V období Stalinovej vlády bola spisovateľka často väznená alebo poslaná do vyhnanstva ako manželka „zradcu národa“ (jej manžel bol veľvyslancom v Anglicku). V roku 1956 bola plne rehabilitovaná. Jej posledným vyhnanstvom bola Džambulská oblasť v Kazachstane. Z tohto vyhnanstva sú spomienky autorky, ktoré ocharakterizovala „...spomínam s bolesťou, smútkom a láskou zároveň“ (96-105).

V rubrike *Kritika a bibliografia* sú predstavené: zborník dokumentov *Pripojenie Krymu k Rusku (1783 – 1796)* a kniha *Archív Hraničnej kancelárie 1768 – 1939* (106-110).

Číslo 6. V roku 2019 zasadala archívna rada pri Federálnej archívnej agentúre vo Forose (Krym). Zasadnutie bolo venované otázkam úpravy právnych noriem archívnictva a správy registratúry v podmienkach prechodu štátnych inštitúcií na elektronickú správu registratúry. Na zasadnutí boli zastúpené archívy celej Ruskej federácie (3-17).

Autor I. A. Poliakov sleduje osudy rodového archívu kniežacieho rodu Romodanovských (17. – 18. storočie). V súčasnosti ho spravuje oddelenie rukopisov Ruskej národnej knižnice v Petrohrade. Rod Romodanovských patril v Rusku k najsilnejším rodom s veľkým politickým vplyvom (18-25).

Municipálne archívy sú dôležitým článkom archívnej služby v Rusku, ktoré spravujú významnú časť Archívneho fondu Ruskej federácie. Autorka N. V. Tojkina rozoberá výsledky kontrolnej činnosti dodržiavanie zákona o archívoch v municipálnych archívoch Privolžského federálneho okruhu za obdobie 2016 – 1. polovica 2019. V 14 regiónoch okruhu pôsobí 544 archívov tohto typu s rôznym štátnym štatútom (napr. archív je začlenený do samosprávnej štruktúry so zameraním len na archívnu službu alebo niektoré archívy plnia aj iné funkcie samosprávy). Vo všetkých regiónoch okruhu sú podľa federálneho zákona určení úradníci splnomocnení kontrolovať dodržiavanie zákona o archívnictve. V rámci okruhu je to 64 splnomocnených úradníkov. Bolo uskutočnených 223 plánovaných kontrol, pri ktorých bolo odhalených 1 010 porušení zákona rôzneho charakteru (nevyhovujúce priestory na ochranu archívnych dokumentov, chyby v evidencii a pod.). Výsledok kontroly je súčasťou protokolu s opatreniami na odstránenie nedostatkov s termínom na ich odstránenie (25-31).

Zachované pracovné zošity spisovateľa F. M. Dostojevského z rokov 1852 – 1856 a 1860 – 1881 obsahujú zápisy tvorivého charakteru (materiály k jednotlivým románom), ale aj hospodárskeho (peňažné účty, hospodárske postrehy). V súčasnosti časť zošitov spravuje Ruský štátny archív literatúry a umenia a časť Ruská štátna knižnica v oddelení rukopisov. Vydanie pracovných zošitov spisovateľa vyžaduje vysokú profesionalitu. Dôvodov je niekoľko: spisovateľ písal ťažko čitateľným písmom, raz otočil stranu a písal vpravo alebo vľavo, raz otočil zošit a písal z opačnej strany, zápisy románu sa prepletali so zápismi hospodárskych postrehov. Vznikli publikácie s rôznym prístupom k zápisom. Niektorí tvorcovia zo zošitov vyčlenili len zápisy týkajúce sa jedného románu. Niektorí publikovali celé texty bez rozdielu, či ide o tvorbu alebo iné materiály (V. V. Filičeva, 32-39).

V systéme opatrení bezpečnosti a ochrany archívnych dokumentov osobitné miesto zaberá akési „poistné kopírovanie“ s cieľom zostaviť „poistný fond“ kópií unikátnych a najcennejších dokumentov Archívneho fondu Ruskej federácie. Autorka G. A. Chabibulin a sa vo svojej štúdií venuje doterajším výsledkom poistného kopírovania najcennejších dokumentov za posledných 10 rokov. Tento proces kopírovania pre všetky federálne archívy zabezpečujú dve laboratória: laboratórium mikrofilmovania a reštaurovania archívnych dokumentov v Moskve v Ruskom štátnom archíve vedecko-technickej dokumentácie (RGANTD) a laboratórium v Petrohrade v Ruskom štátnom historickom archíve (RGIA). Proces kopírovania novou mikrofilmovacou technikou sa začal už v roku 2008. K 1. januáru 2019 poistný fond tvoril viac ako 387,8 milióna záberov dokumentov federálnych archívov. Ochranu vytvoreného poistného fondu zabezpečuje Centrum ochrany poistného fondu (CCHSF) v Jalutorovsku (Ľumeňská oblasť) (40-44).

Autorka E. V. Latyševa hodnotí priebeh a doterajšie výsledky digitalizácie archívnych dokumentov v Štátnom archíve Krymskej republiky. Archív spravuje dokumenty od pripojenia Krymu k Rusku v roku 1783 až do roku 2014. Proces digitalizácie archívnych dokumentov začal už v roku 2000 prostredníctvom digitálnych kamier na rôzne nosiče. Praktické využitie však bolo obmedzené nedostatkom počítačov v bádateľni. V júni 2016 boli elektronické kópie dokumentov z rôznych nosičov (CD, RW, DVD) prenesené na server archívu. Koncom roku 2015 boli pre archívu zakúpené skenery ruskej výroby: Elar Skon A2-300 a skener Plan Skan S3-CA-600 (44-47).

Chabarovský kraj susedí s niekoľkými provinciami Číny, takže vznikli podmienky na spoluprácu aj v oblasti archívnictva. V roku 2004 bola vytvorená Rusko-čínska pracovná skupina (neskôr komisia) pre spoluprácu medzi archívami. Spolupráca sa uskutočňuje rôznymi spôsobmi, napr. výmenou kópií archívnych dokumentov. História pohraničných oblastí je prepojená takými javmi, ako boli emigrácia Rusov do Číny, účasť čínskych dobrovoľníkov v Červenej armáde, rusko-čínsky pohraničný konflikt v 50 – 60. rokoch 20. storočia. Vzástol záujem čínskych bádateľov o archívne fondy v Štátnom archíve Chabarovského kraja, v ktorých vyhľadávajú osudy Číňanov. Ďalšou formou spolupráce je príprava vzájomných výstav archívnych dokumentov (O. V. Zavjalova, 48-51).

Novgorodská archijerejská škola, ktorá pôsobila v rokoch 1723 – 1725, vznikla ako centrum prípravy učiteľov eparchií v Ruskom impériu. O krátkej existencii sa

dozvedáme z dokumentov uložených v nasledujúcich archívoch: Ruský štátny historický archív, Štátny archív Novgorodskej oblasti, Vedecko-historický archív petrohradského inštitútu histórie RAN (N. V. Salonikov, K. V. Sutorius, 52-59).

J. R. Minclov (1870 – 1933) bol spisovateľom, dramaturgom, novinárom, archeológom. Dlhé roky sa na neho hľadalo ako na emigranta. Žil totiž v meste Kemera, ktoré sa po revolúcii v roku 1917 po úprave hraníc stalo súčasťou Fínska. Prvým životopiscom Minclova bol P. M. Piľskij. Dokumenty o tvorbe a živote spisovateľa sa zachovali v niektorých ruských, ale aj zahraničných archívoch, napr. v Archíve akademickej knižnice Litovskej štátnej univerzity (Litva, v Minsku bol pochovaný) (A. G. Cypkina, 60-67).

Marc Chagall, resp. Mark Zacharovič Šagalov, (1887 – 1985) je maliar a grafik známy nielen v Bielorusku, ale aj v zahraničí (pôsobil v Paríži, Berlíne, Moskve). Autorka A. V. Malinovskaja venuje pozornosť inštitúciám, v ktorých môžeme nájsť dokumenty spojené s týmto umelcom – Národný historický archív Bieloruska, Štátny archív Vitebskej oblasti (68-72).

V tomto čísle J. L. Puľatova predstavila Ejský municipálny archív (Krasnodarský kraj). V roku 2021 archív oslávi storočnicu. Spravuje 1 257 archívnych fondov. Pracovníci každoročne vybavujú 7 000 žiadostí. Archív zviditeľňujú rôznymi aktivitami: besedy pri okrúhlym stole, výstavy (aj virtuálne). Archív má aj svoju oficiálnu webovú stránku (73-82).

V rubrike *Publikované dokumenty* A. G. Čerešňa predstavil archívára V. V. Caplina (1924 – 2003) prostredníctvom jeho zachovaného denníka. Caplin bol jedným z najvýznamnejších archívárov druhej polovice 20. storočia, ktorý sa veľkou mierou zaslúžil o reformu zriaďovania archívov v rokoch 1959 – 1969 a prispel k vypracovaniu archívnej metodiky. Bohatá bola aj jeho publikačná činnosť. Jeho rukopisy sa nachádzajú v Ruskom štátnom archíve ekonomiky ako súčasť osobného fondu Caplina. Vo svojom denníku raz nazval proces dokumentovania svojho života „stretnutie so samým sebou“ (83-91).

V rubrike *Kritika a bibliografia* sú predstavené dva zborníky: *Imperátor Alexander II. a Južný Ural a 75. výročie Vladimirovskej oblasti* (112-120).

Mária Novosádová
Štátny archív v Prešove,
pracovisko Archív Humenné

Kardyś, Piotr. *Signa notarialia in Medieval Parchment Documents Stored in the Kielce Diocese Archives es Examined Via a Discussion on Notarial Signs in Medieval Poland (Notářské signety ve středověkých pergamenových dokumentech chovaných v Diecézním archivu v Kielcích na pozadí polských bádání o nich ve středověkem Polsku)* (279-308).

Diecézny archív v poľskom meste Kielce uchováva okolo 130 pergamenových a papierových dokumentov. Medzi nimi sa nachádza aj šesť notárskych inštrumentov z rokov 1341, 1374, 1433, 1508, 1517 a 1539, ktoré autor v predloženej štúdiu prezentuje, a podrobne sa zaoberá najmä notárskymi znakmi, teda overovacími znameniami či podpismi, ktorými sa potvrdzovala pravosť a hodnovernosť listiny. Pretože v posledných desaťročiach sa v Poľsku enormne zvýšil záujem o štúdium verejného notárstva, a teda aj jeho notárskych znakov (signetov), podáva autor štúdie podrobný prehľad poľského štúdia tohto fenoménu, ktorý prekročil hranice stredoveku. Súčasne pripája i stručnú históriu Diecézneho archívu v Kielcoch. Zdôrazňuje, že notárske znaky z Kielcov sú viditeľným výrazom obľúbených ikonografických tém a súčasne umeleckého nadania a schopnosti ich autorov, ale všima si i jednotlivé detaily samotných notárskych inštrumentov. Aj napriek tomu, že notárov poľská literatúra často nazýva „proletármi písomnej kultúry“, ako neoddeliteľná súčasť univerzálnej písomnej kultúry prechádzali do najrôznejších kancelárskych zariadení, hlavne v cirkevnom a mestskom prostredí, a niektorých notárov môžeme nájsť aj na vyšších miestach najmä cirkevnej hierarchie.

Bönschová, Barbora. *Tzv. Pergamenová a Papierová kniha (diplomatický rozbor nejstarších královédvorských knih)* (309-343).

Autorka sa vo svojej štúdiu zamerala na podrobnú analýzu dvoch najstarších zachovaných mestských kníh z Dvora Králové – tzv. knihy Pergamenovej (1417 – 1823) a Papierovej (1496 – 1540). Tieto dve mestské knihy sú významnými prameňmi pre dejiny Dvora Králové. Svoj význam si uchovávajú nielen kvôli tomu, že sa okrem nich z tohto obdobia už žiadne iné knihy nezachovali, ale najmä vďaka ich vzájomnému vzťahu a prepojeniu zápisov. Charakter zápisov v Pergamenovej knihe sa postupne menil a v neskoršom období sa do nej zapisovali hlavne záležitosti mestskej honorácie a okolitej šľachty. Posledný zápis právneho rázu je z roku 1571 a potom sa definitívne pretvorila na pamätnú knihu v novovekom zmysle slova. Aj vďaka tomu je pre dnešných bádateľov neoceniteľnou pomôckou na poznanie života obyvateľov mesta v 17. a 18. storočí. Naproti tomu mala Papierová kniha úplne iný osud, aj keď jej torzovité zachovanie len veľmi ťažko umožňuje rekonštruovať jej pôvodný stav. Autorka v štúdiu prezentuje výsledky diplomatického rozboru týchto dvoch archívnych prameňov, snaží sa určiť ich historickú hodnotu v kontexte vývoja lokality a s ohľadom na vtedajšiu vyspelosť tvorby mestských kníh. Osobitnú pozornosť venuje aj vývoju královodvorskej mestskej kancelárie vo svetle zápisov uvedených kníh. Celá štúdia je veľmi vhodne doplnená prehľadnými tabuľkami, ktoré sumarizujú výsledky diplomaticko-paleografického rozboru, a nechýba ani obrázková príloha.

Kubíčková, Alice. *Přibyslavská městská kniha z let 1479 – 1503* (344-411).

V druhej časti Sborníka archivních prací, ktorá sa už tradične venuje archívnym dokumentom, autorka formou kritickej edície predstavuje druhú najstaršiu zachovanú mestskú knihu mesta Přibyslav z rokov 1479 – 1503. Ide o pamätnú mestskú knihu v rozsahu 28 fólií prevažne so záznamami o majetkových prevodoch hámrov spadajúcich pod Přibyslavské panstvo. Početnosť a podrobnosť uvedených zápisov, spolu s počtom zmienených hámrov, svedčí o význame tejto oblasti pre dejiny baníctva a hutníctva. Pre lepšiu kontext autorka v úvodnej časti nazvanej *Středověká Přibyslav a hamernictví* uvádza stručný prehľad dejín Přibyslavy v stredoveku a tiež v krátkosti popisuje jednotlivé hámre a dobové postavenie hámorníkov. Samotné hámre, ktoré sa v Přibyslavskej mestskej knihe spomínajú, sú pre väčšiu prehľadnosť znázornené aj na mape a je uvedená ich základná charakteristika a história. Druhá časť práce s názvom *Přibyslavská městská kniha* sa už venuje kritickému rozboru samotného archívneho dokumentu, jeho uloženiu v archíve, charakteristike, vonkajšiemu opisu s podrobným rozborom písma a písárskej ruky jednotlivých zapisovateľov vhodne doplneným obrazovými ukázkami. Vnútorňý opis, resp. opis obsahu jednotlivých záznamov, je rozdelený na zápisy týkajúce sa hámorských záležitostí a zápisy, ktoré s hamorníctvom priamo nesúvisia. Samostatnú stručnú podkapitolu autorka venuje aj problematike tzv. Pamäti přibyslavskej, falzifikátu stredovekej listiny, nachádzajúcej sa na 21. fóliu tejto mestskej knihy. V tretej časti práce nájdeme už samotnú edíciu Přibyslavskej mestskej knihy, doplnenú úvodnou poznámkou o edičných zásadách a použitých grafických skratkách. Na efektívnejšiu a ľahšiu orientáciu je edícia doplnená aj menným a miestnym registrom.

V rámci recenzií nájdeme príspevok Ivana Hlaváčka s názvom *Ex rebus diplomaticis administrationis in libris extraneis novissimis*. V úvode sa venuje problematike nedostatku literatúry a aj pozornosti, ktorá by sa venovala stredovekým účtovným materiálom. Preto predstavuje dve edície zo 14. storočia z francúzskeho prostredia:

NOETHLICH, Sarah. *Wenn Zahlen erzählen. Ludwig von Anjou und seine Rechnungsbücher von 1370 bis 1379*. Ostfildern : Thorbecke Verlag, 2018, 318 s. ISBN 978-3-7995-7477-8.

ROSSIGNOL, Sébastien. *Maiestas principum. Herzogsurkunden als Medien der Herrschaftsrepräsentation in Schlesien, Pommern und Pomerellen (1200 – 1325)*. Deutsches Historisches Institut Warschau. Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 2019, XII + 455 s. 9 foto; ISBN 978-3-447-11176-8.

Ďalšia recenzovaná práca otvára priestor na nové otázky z oblasti českej stredovekej diplomatiky. Ide o *Modus supplicandi. Zwischen herrschaftlicher Gnade und importunitas pentium*, herausgegeben von Christian Lackner und Daniel Luger, Wien – Köln – Weimar, 2019, 224 s. ISBN 978-3-205-23238-4.

V ďalšej recenzovanej práci ide o edíciu Ochranovských (Herrnhuntských) foliantov, teda viac ako 5 450 listov Jednoty bratskej, ktoré sú ukryté v štrnástich zväzkoch nazývaných „Folianty“ a o ktorých edíciu sa pokúsilo už viac autorov. Medzitým boli sprístupnené aj elektronicky na internete, avšak skupina českých a nemeckých odborníkov sa v plánovaných štyroch zväzkoch podujala v registrovej forme sprístupniť ich obsah:

Acta Unitas Fratrum. Dokumente zur Geschichte der Böhmisches Brüder im 15. und 16. Jahrhundert Band 1. Regesten der in den Handschriftenbänden Acta Unitatis Fratrum I-IV überlieferten Texte. Bearbeitet von Joachim Bahlke, Jindřich Halama, Martin Holý, Jiří Just, Martin Rothkegel und Luger Udolph. Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 2018, 524 s. + 24 vyobr. ISBN 978-3-442-10982-6.

Posledná recenzovaná publikácia predstavuje širokú škálu prác o habsburskej monarchii, pričom editori zredigovali a skoorinovali rukopisy 58 autorov z celkovo siedmich krajín a aj sami prispeli rozsiahlymi časťami: *Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit. Band 1/1 a 1/2. Hof und Dynastie, Kaiser und Reich, Zentralverwaltungen, Kriegswesen und Landesfürstliches Finanzwesen.* Herausgegeben von Michael Hochedlinger, Petr Mařa und Thomas Winkelbauer. Wien : Böhlau, 2019, s. 1-622 a 623-1308. ISBN 978-3-205-20766-5.

Daniela Tvrdoňová
Slovenský národný archív

SPRÁVY

AKTIVITY KATEDRY ARCHÍVNICTVA A PVH NA FILOZOFICKEJ FAKULTE UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE V AKADEMICKOM ROKU 2019/2020

Počas tohto akademického roku zaznamenala katedra turbulentný vývoj, ktorý bol spôsobený nielen pandémiou. Došlo k dočasnému zníženiu počtu pracovníkov katedry – PhDr. Zuzane Nemcovej, CSc. skončila ku 31. 12. 2019 pracovná zmluva a napriek svojim úspechom aj v ostatných rokoch (najmä čo sa týka publikačnej, ale i pedagogickej činnosti) sa rozhodla neuchádzať sa o post znovu. S katedrou ostáva spojená len voľnejšie a rátame s jej pomocou najmä ako prípadnej oponentky záverečných prác. Od 1. januára 2020 tak katedra mala len 5 členov a v súvislosti s tým došlo aj k zmenám v rozdelení funkcií. Kým do konca roku 2019 bola študijnou poradkyňou Z. Nemcová, tak žezlo po nej prevzal Mgr. Ján Valo, PhD. Ten bol predtým tajomníkom katedry, od tejto zmeny sa ním stal doc. PhDr. Frederik Feder-mayer, PhD. Kým do konca roku 2019 mal zahraničné kontakty (najmä program ERASMUS) na starosti J. Valo, tak neskôr sa agenda opäť stala súčasťou povinností doc. PhDr. Juraja Šedivého, PhD. Riadnymi členmi katedry boli po celé obdobie aj prof. PhDr. Leon Sokolovský, CSc. a doc. PhDr. Juraj Roháč, CSc. Katedru viedol počas celého akademického roku J. Šedivý. Výučbu zabezpečovali aj externí pedagógovia – PhDr. Mária Munková a PhDr. Veronika Nováková, PhD. – ktorým patrí naša veľká vďaka. Naš dlhodobý externý spolupracovník Ing. Jozef Hanus, CSc. už vzhľadom na dôchodok a zahraničné aktivity prestal na našej katedre vyučovať. Život katedry spoluvytvárali aj denní doktorandi, ktorí učili výberové kurzy a boli viac involvovaní do aktivít katedry. Do aktivít katedry boli však zapojení aj externí doktorandi (vďaka za oponovanie záverečných prác patrí najmä PhDr. Miroslavovi Martinickému). Na konci akademického roku (august 2020) prebehlo výberové konanie na miesto odborného asistenta, na ktoré bol od 1. septembra 2020 prijatý Mgr. Balázs Csiba, PhD. Zároveň od tohto dňa prestal L. Sokolovský pôsobiť na katedre na plný úväzok, no ostáva prednášať väčšinu svojich doterajších kurzov.

Vzdelávanie

Znížením počtu členov katedry bolo treba prerozdeliť nielen funkcie, ale aj niektoré „osirelé kurzy“. Od Z. Nemcovej prebrali diplomatiku novovekého obdobia J. Roháč a J. Valo, chronológiu a metrológiu (v kurze Základy PVH 1) garantoval F. Federmayer a učil v spolupráci s dennými doktorandmi katedry. Od J. Hanusa prevzal ochranu archívnych dokumentov J. Valo. Ďalší dvaja členovia katedry spolu s kolegami z katedry slovenských dejín vytvorili dlhodobý kurz, ktorý by rád oslovil širšiu recipientskú obec študentov – Dejiny Bratislavy (1: stredovek – J. Šedivý, 2: raný novovek – F. Federmayer, 3: dlhé 19. storočie do 1918 – prof. PhDr. Roman Holec, DrSc., 4: 20. stor. – doc. Mgr. Martin Vašš, PhD.). Ján Valo začal vyučovať

niektoré svoje predmety aj pre študentov histórie (Historická geografia strednej Európy, Historická kartografia) a okrem toho si pripravil a otvoril i nový celofakultný výberový predmet Archívnictvo pre nearchivárov.

Inak sa systém vzdelávania od predošlého obdobia výrazne nezmenil – na **bakalárskom stupni** sa učia klasické ťažiskové kurzy ako paleografia, diplomatika, dejiny správy 1 a 2, a úvod do archívnictva. Podľa ostatnej akreditácie tvoria významnú časť výučby blokové predmety, v ktorých študenti získavajú základné vedomosti o viacerých PVH, ktoré budú potom hlbšie rozvinuté v magisterskom stupni (Základy PVH 1 = chronológia a metrológia, Základy PVH 2 = heraldika a genealógia, Základy PVH 3 = sfragistika, numizmatika a faleristika, Základy PVH 4 = historická geografia a demografia, Špeciálny kurz z PVH = úvod do epigrafie a rozšírené čítanie písomných prameňov). Bakalári získali samozrejme aj prehľad z histórie (dôraz je na domácich dejinách) a silne zastúpené sú aj jazyky (latinčina 3 roky, nemčina pre začiatočníkov alebo pokročilých 2 roky, maďarčina pre začiatočníkov 2 roky – dobrovoľne si môžu vybrať i ďalší jazyk). V bakalárskom stupni dominujú predovšetkým povinné a povinne voliteľné kurzy, čo je logické, aby absolvent-bakalár mal čo najširšie relevantné vedomosti. Praktický charakter výučby dopĺňala aj v uplynulom roku prax v archívoch (na začiatku druhého ročníka týždeň, na začiatku tretieho tri týždne).

V prvom ročníku nastúpilo celkovo deväť študentov, do druhého semestra ich prešlo sedem. Viacerí majú výborné výsledky (okrem iných je medzi nimi víťazka celoslovenskej dejepisnej súťaže). V druhom ročníku študovalo sedem študentov, v treťom ich bolo šesť (z nich jeden strávil celý rok na Erasmus-pobyte na partnerskej Masarykovej univerzite v Brne).

Prvý stupeň ukončili obhajobou bakalárskej práce Bc. Kristína Černá (*Jaroslav Čelko – spracovanie a rozbor osobného archívneho fondu*, školiteľ J. Valo), Bc. Samuel Gašperec (*Erby na historických budovách a pamiatkach v okrese Bytča: Bytča, Malá Bytča, Hliník nad Váhom a Pšurnovice*, školiteľ F. Federmayer), Bc. Patrícia Kleimanová (*Počtové knihy richtára a mestečka Leopoldov z 18. – 19. storočia*, školiteľ J. Roháč), Bc. Laura Strnálová (*Rodina Schweighoferovcov vo svetle historických prameňov /analýza a archívna pomôcka/*, školiteľ J. Šedivý).

Magisterský stupeň by mal podľa bolonského modelu ísť viac do hĺbky a zároveň by mal vytvoriť väčší priestor na špecializáciu študentov, aby si podľa svojho záujmu mohli voľiť viac výberových kurzov. Preto sa študenti stretli s niektorými špecifickými PVH, ktoré absolvent bakalárskeho štúdia ešte zväčša nevyužije (napr. epigrafia, kodikológia, archontológia, prosopografia a pod.), alebo získali hlbšie poznatky z odborov, s ktorými sa predtým zoznámili len zbežne v rámci blokových kurzov. V magisterskom stupni je však viac priestoru než v bakalárskom venovaného najmä archívnictvu (archívna teória, archívna prax, archívny manažment, ochrana archívnych dokumentov). Podobne ako v bakalárskom stupni, aj v magisterskom tvoria študijný plán i jazyky (po jednom roku z latinčiny, nemčiny aj maďarčiny, okrem toho semester starej slovenčiny a češtiny) a tiež kurzy z histórie (najmä

novovekej, orientovanej na domáci vývoj). Súčasťou magisterského stupňa je prax v archívoch (3 pracovné týždne v prvom roku štúdia a 8 v druhom roku štúdia).¹

Väčšinu odborných kurzov zabezpečovali členovia katedry, okrem nich študentov viedli aj **odborníci z praxe**. Archívny manažment učila V. Nováková a Základy správy registratúry M. Munková. Kurz Všedný a nevšedný život v stredoveku viedol doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD. a kurz Totalitné inštitúcie na Slovensku, ktorý sa realizuje v spolupráci s pracovníkmi Archívu Ústavu pamäti národa (najmä s Mgr. Pavlom Pytlíkom a Mgr. Ing. Lubomírom Ďurinom), sa uplynulý akademický rok nekonal. Spoluprácu s kolegami z praxe si mimoriadne vážime a radi by sme ju otvorili aj širšie. Práve v uplynulom roku však katedra nemala žiadne financie na osobné ohodnotenie, z ktorého by mohla vyplácať nejaké dohody, čo komplikovalo rozširovanie spolupráce.

Druhý stupeň vzdelávania študovali v prvom ročníku magisterského štúdia traja študenti, v druhom ročníku piati. Obhajobou diplomovej práce a štátnicami ukončili úplné vysokoškolské vzdelanie v študijnom programe archívniectvo Alexandra Glosová (*Mestská kniha Kysuckého Nového Mesta 1593 – 1672*, školiteľ J. Roháč), Katarína Gažová (*Vlastiveda Jablonice vo svetle výskumu vybraných pomocných vied historických /so zameraním na obdobie 2. pol. 19. až pol. 20. stor./*, školiteľ J. Valo); Viktória Ráczová (*Školstvo v Dunajskej Strede v 20. storočí*, školiteľ J. Valo).

V uplynulom akademickom roku katedra realizovala aj tretí stupeň vzdelávania – **doktorandské štúdium** v dennej aj externej forme. V dennej forme študovali v 3. ročníku Mgr. Adriana Varhoľová (výskum kánonických vizitácií v spojení s epigrafiou) a Mgr. Michal Celnar (výskum osmanských písomností), v druhom ročníku Mgr. Jakub Roháč (novoveké súdne písomnosti miest v malokarpatskej oblasti) a v prvom ročníku Mgr. Matúš Kaščák (dejiny správy vybraných miest). Externou formou študovali Mgr. Martin Ceber (elity mestskej samosprávy v Zvolenskej stolici), PhDr. Miroslav Martinický (stoličné archívy na severozápadnom Slovensku do roku 1848). V špeciálnom režime (cotutelle – medzi denným a externým štúdiom, pričom absolvent dostane diplom z dvoch univerzít) prebieha štúdium cotutelle-študentky Mgr. Jany Srnkovej (epigrafická analýza Liptova). Tesne pred začiatkom pertraktovaného akademického roku obhájil svoju dizertačnú prácu externý doktorand Mgr. Robert Gregor Margeta, PhD. na tému *Stredoveká diplomatická produkcia archidiakonov na Slovensku*.² Denní doktorandi sú viac involvovaní do aktivít katedry, okrem učenia (každý jeden vlastný výberový kurz, resp. participácia na jednom spoločnom) pomáhali aj s uploadom jednotiek do pamäťového portálu PamMap (v rozsahu cca 4 dni do mesiaca).

Dôležitou súčasťou výučby budúcich archivárov je samozrejme aj **praxovanie** priamo v archívoch (štátnych alebo verejných, na Slovensku alebo v zahraničí). Podarilo sa uzatvoriť rámcovú zmluvu s Ministerstvom vnútra SR – odborom archívov

¹ Študijné plány sú dostupné online na: <https://fphil.uniba.sk/katedry-a-odborne-pracoviska/kapvh/studium/studijne-programy/studijny-program-archivnictvo-od-ar-20152016> (resp. po kliknutí na stránku katedry ďalej na Štúdium a potom na Študijné programy).

² Väčšina záverečných prác (1., 2. aj 3. stupňa) je už prístupná na portáli Centrálného registra záverečných prác: <https://cms.crzp.sk/>.

a registratúr (hoci až ku koncu akademického roku), no na neurčito, takže ju netreba po čase predlžovať. Hoci sa katedra snažila o uzavretie vykonávacích zmlúv s jednotlivými archívmi taktiež na neurčito, to sa nepodarilo a budú sa musieť uzatvárať vždy na akademický rok. Veríme však, že praktikanti z radov našich študentov pomôžu – podobne ako pri duálnom vzdelávaní – archívom a naopak, archivári nechajú svojich budúcich kolegov nazrieť do svojej práce a ukážu im každodennú prax. Z partnerských archívov by som chcel za uplynulý rok poďakovať najmä Slovenskému národnému archívu (tam je povinná prax po 1. ročníku pre všetkých našich študentov), viacerým štátnym archívom, ako aj Archívu mesta Bratislavy, Pamiatkového úradu SR, Univerzity Komenského, Slovenskej akadémie vied alebo Ústavu pamäti národa či ďalším.

V uplynulom roku sa pod gesciou J. Vala uskutočnilo viacero **exkurzií** pre študentov archívnictva, ktoré boli otvorené aj pre záujemcov z radov ďalších študentov FiF UK. Vzhľadom na nepriaznivú epidemiologickú situáciu sa v uplynulom akademickom roku uskutočnili exkurzie iba počas zimného semestra. Konkrétne to bola zahraničná exkurzia do Prahy v závere októbra 2019 (študenti navštívili Národní archiv, Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, Archiv bezpečnostních složek a niektoré knižnice a múzeá.) Okrem toho sa uskutočnili jednodňové exkurzie do Archívu mesta Bratislavy, Štátneho archívu v Bratislave, Slovenského národného archívu, Ústavu pamäti národa a do Archívu SAV. Pôvodne plánovaná a kvôli pandémie preložená exkurzia na Záhorie a Moravu sa, dúfajme, uskutoční v akademickom roku 2020/2021.

Kvalitu absolventov prostredníctvom záverečných skúšok zabezpečuje **štátnicová komisia**, ktorá pracovala v uplynulom roku v zložení: predseda: L. Sokolovský, členovia: F. Federmayer, Mgr. Katarína Kučerová Bodnárová, PhD. (SNG, odstúpila v auguste 2020), Z. Nemcová, Mgr. Martina Orosová, PhD. (PÚ SR), PhDr. Radoslav Ragač, PhD. (MK SR), J. Roháč, V. Segeš (VHÚ), J. Šedivý, J. Valo. Na kvalitu tretieho stupňa štúdia dohliada **odborová komisia** pre doktorandské štúdium v zložení: predseda: L. Sokolovský, členovia: F. Federmayer, prof. PhDr. Ján Lukačka, CSc., Z. Nemcová, R. Ragač (MK SR), prof. PhDr. Vladimír Rábik, PhD. (TÚ v Trnave), J. Roháč, V. Segeš, J. Šedivý, J. Valo.

Pri vzdelávacích aktivitách uplynulého roku sa nedá nespomenúť **vplyv pandémie**. Od 9. marca až do konca semestra (teda takmer celé vyučovacie obdobie) sa nekonala prezenčná forma výučby. Vyučujúci sa museli novej situácii prispôbiť a prejsť na dištančnú formu vzdelávania. Univerzita ponúkla pomerne komfortnú platformu Ms Teams, kde sa vyučujúci so študentmi mohli vidieť a počuť, mohli nahrávať videozáznam z kurzu, prípadne si zdieľať elektronické materiály. Viacerí využili aj iné platformy ako Zoom či Skype. Niektorí pripravovali (najmä na kurzy pre historikov, kde boli veľké množstvá študentov) zakaždým novú prezentáciu s komentárom. Vzhľadom na to, že semester bol predĺžený, ale najmä vzhľadom na to, že kvôli pandémie boli zrušené všetky vedecké podujatia a tým pádom nedošlo k žiadnej objektívnej absencii zo strany vyučujúcich, sa študenti tento semester na väčšine kurzov stretli viackrát, než je to obvyklé. Pandémia sa nepriaznivo odrazila na tradičnom podujatí ŠVOK, ktoré naša katedra organizuje dlhodobo (od roku 2011 pod gesciou J. Vala). Študentská vedecká a odborná konferencia v sekcii archívnic-

tvo sa, žiaľ, v uplynulom akademickom roku nekonala, a to aj napriek tomu, že študenti o aktívnu účasť prejavili záujem.

Súčasťou pedagogických aktivít členov katedry sú i prednášky na **Univerzite tretieho veku** určenej seniorským záujemcom o štúdium. Na UTV pri UK prednášal J. Šedivý (3 prednášky k dejinám cirkvi, kultúry a vzdelanosti a židovskej komunite v stredovekej Bratislave, prednáška a dva semináre na tému pamäte mesta, kolektívov a jednotlivcov v Bratislave). Ten istý vyučoval aj na UTV pri STU (prednášky o bratislavských pamiatkach spojených s cirkvou a výrobnou sférou). Na UTV pri UK vyučoval aj J. Valo (prednáška Urbanizmus a územné plánovanie v Bratislave).

Kvalifikačný rast, garancie a akreditácia

Pri nástupe nového vedúceho katedry (apríl 2019 – J. Šedivý) sa riešili aj otázky súvisiace s kvalifikačným rastom členov katedry a s následnými akreditáciami. Keďže L. Sokolovský mohol z dôvodu veku garantovať štúdium, ako aj habilitačné a inauguračné práva, len do konca akademického roka 2019/20 a J. Roháč nemal ambície kvalifikačne rásť, tak sa na prevzatie štafety v budúcom odbornom garantovaní podujal J. Šedivý. V roku 2021 by mal podľa plánu nasledovať inauguračný proces F. Federmayera a následne habilitácia J. Vala. Perspektívne katedra ráta aj s prijatím odborníka na moderné archívniectvo a správu registratúry – ideálne takého, ktorý by sa mohol čo najskôr habilitovať (podmienka zo strany fakulty je titul PhD.).

Podľa plánu odovzdal J. Šedivý na začiatku septembra 2019 kompletne podklady pre inauguračný proces. Jeho inauguračná prednáška pred vedeckou radou fakulty sa uskutočnila 28. novembra 2019 (téma: *Stredoveké epigrafické texty ako indikátory úrovne písomnej kultúry*) a prednáška pred vedeckou radou univerzity sa mala konať 9. marca 2020. No pandémie zasiahla aj v tomto bode a prednáška bola posunutá o tri mesiace na 8. júna 2020. J. Šedivý výborný výsledok z fakultnej vedeckej rady obhájil, čím sa de facto proces ukončil a čaká sa len na zúradovanie dokumentov na ministerstve a na odovzdanie dekrétu prezidentkou SR. Preto bol na fakulte vypísaný konkurz na funkčné miesto profesora, ktoré obsadil J. Šedivý. V tomto duchu boli Slovenskej akreditačnej agentúre pre VŠ poslané aj podklady týkajúce sa výmeny garantov. Výmenu odobrila následne pracovná komisia akreditačnej agentúry SAAVŠ zložená z odborníkov. Až začiatkom septembra 2020 sa univerzita a s ňou fakulta a katedra dozvedeli prekvapivé rozhodnutie najvyššieho orgánu SAAVŠ – jej výkonnej rady, ktorá nesystémovým rozhodnutím na jednej strane uznala už de facto (hoci ešte nie de iure) profesúra J. Šedivého a akreditovala štúdium archívniectva v 1. aj 2. stupni, ako aj štúdium pomocných vied historických v 3. stupni vysokoškolského štúdia – dokonca na dobu neurčitú („bez obmedzenia“) – no na druhej strane odobrila univerzite práva uskutočňovať habilitačné a inauguračné konanie v odbore pomocné vedy historické. Je to rozhodnutie nielen nesystémové, ale aj otázne – vzhľadom na 3-mesačné oddialenie všetkých procesov v inauguračných kvôli pandémie mohla komisia zvážiť a podniknúť kroky, aby sa dali jej rozhodnutia o takú istú dobu odložiť, čím by ušetrila katedre zbytočné „papierovanie“. Po obdržaní dekrétu z rúk prezidentky totiž katedra plánuje čo najskôr požiadať o návrat práv, ale čas, ktorý by jej členovia mohli venovať zlepšovaniu výučby alebo vedeckým výstupom, budú musieť obetovať príprave spisov.

Vedecké aktivity

Excelentný vedecký výskum si vyžaduje tvorbu väčších tímov pracujúcich na riešení jedného problému. Vzhľadom na malý počet členov katedry a ich veľmi odlišnú vedeckú profiláciu (ktorá je však potrebná pre pokrytie čo najväčšieho množstva kurzov) je vytváranie takýchto tímov náročné. V zásade fungujú dva tímy vytvorené vďaka podpore Agentúry na podporu výskumu a vývoja (APVV). Prvý pokračuje v epigrafickom výskume (CIS – *Corpus inscriptionum Slovaciae* – J. Šedivý, F. Gahér, participácia F. Federmayera a M. Thurza, výsledkom sú 2 edičné rady: I. rad – monografie; II. rad – edície). Postantická epigrafia sa rozvíja aj vďaka záverečným prácam (aj dve z 8 dizertačných tém sú orientované na epigrafiu). Druhý tím, vedený členom katedry, tvorí skupina venujúca sa topografickému výskumu Bratislavy (J. Šedivý, F. Federmayer, J. Valo a vedecko-výskumný zamestnanec J. Vyhnánek v spolupráci s dennými doktorandmi, ako aj dobrovoľníkmi z radov verejnosti). Spolu so spoluriešiteľskou katedrou histórie na UPJŠ (prof. Paedr. Martin Pekár, PhD., Mgr. Peter Fedorčák, PhD., prof. PhDr. Ľubica Kaminská, DrSc., Mgr. Drahoslav Magdoško, PhD., PhDr. Lucia Tokárová, PhD.) pracujú na projekte **APVV: Komplexný pamäťový portál a historický atlas miest Slovenska**. Výstupom by mali byť prvé dva historické atlasy miest SR (Bratislava a Košice), ako aj online-portál s tromi základnými funkcionalitami – historickej encyklopédie, databázy a kartografického zobrazenia. Od prázdnin 2020 došlo aj k dohode s kolegami na Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici, ktorí začali spolupracovať na portáli PamMap/Banská Bystrica. V štádiu príprav sú i ďalšie lokálne portály (projekt je otvorený aj pre ďalšie vedecké, univerzitné či pamäťové pracoviská). Na konci hodnoteného roka obsahoval už vyše 45 000 digitalizátov a viac než 1 500 odborných hesiel. Za zmienku v tejto súvislosti stojí, že prostredníctvom portálu zverejnili slovenské archívy už vyše 7 500 jednotiek (archívnych dokumentov). Zatiaľ ide predovšetkým o prameň z zbierok a dokumenty obrazového charakteru (fotografie). Spolupráca prebieha väčšinou tak, že archívy poskytnú materiál, ten je buď nimi alebo tímom z jednej či druhej univerzity zdigitalizovaný a zamestnanci univerzitného tímu ho potom opisujú (dodávajú k digitalizátom metadáta a umiestňujú ich na verejne prístupný portál). Takýmto spôsobom sa zatiaľ zapojil Archív Pamiatkového úradu SR, Štátny archív v Košiciach a Archív mesta Bratislavy. Vďaka pochopeniu odboru archívov a registratúr MV SR môžu byť na portáli zverejňované aj digitalizáty slovacikálnych písomností zo štátnych archívov, ktoré dokumentuje APVV-tím prof. Martina Homzu (najmä slovaciká z archívov na Spiši a v Šariši). Pre archívárov môže byť zaujímavé, že portál sprístupňuje aj archívy v súkromnom vlastníctve (osobné či rodinné fondy priamo u pôvodcov) alebo zbierky dokumentov vytvorené dlhodobou zberateľskou činnosťou (napr. pohľadnice).

Hovorí sa, že kráľovnou PVH je diplomatika. Z tejto oblasti katedra pokračuje v rade edícií historických písomných prameňov z Bratislavy a jej okolia (**Documenta Posoniensia**). Po prvom zväzku (2018 Rastislav Luz publikoval hospodárske registre Bratislavskej kapituly) vydal v roku 2019 Balázs Csiba (FiF UK) a Marián Babirát (ŠA BA) edíciu listín rodu Kondé uloženú a prístupnú v Štátnom archíve v Bratislave. Aj na tomto mieste ďakujem za ústretovosť riaditeľke archívu PhDr.

Lenke Pavlíkovej, PhD. a podobne ako PamMap, aj rad *Documenta Posoniensia* je otvorený pre ďalšie archívy či autorov, ktorí majú materiál vhodný na edíciu.

Katedra (J. Šedivý a J. Valo) vydala zborník z česko-slovenskej konferencie **Formy a premeny diplomatickej produkcie v novoveku**. Po prvom stretnutí (2016, z neho je zborník) sa ďalšie stretnutia konali v roku 2017 v Brne (zborník v príprave), v roku 2018 v Prahe (zborník vyšiel na začiatku 2019) a v roku 2019 v Hradci Králové (zborník sa pripravuje). Jedným z najdlhšie vychádzajúcich zborníkov s historickou tematikou na Slovensku je i fakultný zborník **Historica**, na ktorého vydávaní sa obvykle podieľajú aj katedry slovenských a všeobecných dejín. S ročným 2019 vychádza jubilejný 50. ročník venovaný 60. narodeninám J. Roháča a vo finálnej fáze je príprava 51. ročníka k jubileu L. Sokolovského. Existujú úvahy (aj spolupracujúcich historických katedier) o prechode tohto periodika od ďalších ročníkov na formát vedeckého časopisu.

Z individuálnych publikácií sa urodilo najmä **J. Šedivému**, ktorý v uplynulom roku vydal monografiu o nemeckej stredovekej písomnej kultúre na našom území (*Beiträge zur mittelalterlichen deutschsprachigen Schriftkultur I*), skriptá k latinskej paleografii I a II, veľkú porovnávaciu štúdiu k vývoju radníc v Českom kráľovstve, podunajskom Rakúsku a Uhorsku (*Mittelalterliche Rathäuser im mittleren Donaugebiet. Von Räumen der örtlichen Eliten Zu Symbolen der städtischen Massen*) ako výstup z medzinárodného kongresu urbánnych historikov v Krakove, štúdiu z konferencie vo Viedni o mestských elitách v neskorostredovekej Bratislave, štúdiu v prestížnom talianskom medievistickom časopise *Reti Medievali Rivista* o sprístupňovaní (kuriálnych) prameňov na Slovensku a štúdiu v graficky inovatívne spracovanej monografii *Kniha hodínok Ilony Andrásyovej : klenot flámskej gotickej miniatúry*. Plnil si povinnosti vyplývajúce z funkcie člena CIPL (*Comité international de paléographie latine*), CID (*Commission Internationale de Diplomatie*) a CIHV (*Commission Internationale pur l'Histoire des Villes*), Slovenského národného komitétu historikov pri HÚ SAV (od 2016), Vedeckej archívnej rady pri MV SR (od 2018). V uplynulom roku bol zvolený do vedeckej rady FiF UK a HÚ SAV (znovuzvolený), ako aj do odborovej komisie pre doktorandské štúdium histórie na UKF v Nitre a v Hradci Králové. Veľkú časť svojho času i prostriedkov venoval (najmä v letnom semestri) pamäťovému portálu www.PamMap.sk.

Frederik Federmayer okrem spolupráce na historickej topografii Bratislavy (APVV 2017 – 2021 – J. Šedivý) pracoval aj na vlastnom grante VEGA (*Vývoj rodovej heraldiky v období raného novoveku*, 2018 – 2020). V úlohe spoluriešiteľa sa publikačne podieľal aj na grante APVV *Spoločnosť raného novoveku – identity, konflikty, interakcie* (hlavný riešiteľ HÚ SAV). Publikoval monografiu *Zbierka erbových pečatí. Pečať ako prameň heraldiky a genealógie I* (2019 – dostupná online na Academia.edu). Vyšli mu i dve štúdie: v *Historických štúdiách* publikoval text *Pečať Kataríny Pálffyovej z roku 1563 a najnovšie poznatky o erbe Pálffyovcov* a v českom periodiku *Genealogické a heraldické informácie* vyšla štúdia *Album mariánskeho bratstva pri jezuitskom kolégiu v Prešporku – prosopografický prameň k výskumu spoločenských elit uhorskej metropoly*. Redigoval periodikum *WOCH, Ročenka pre genealógiu a regionálne dejiny Bratislavy*.

Zuzana Nemcová sa zameriavala na novoveké obdobie (či už vo vývoji jednotlivých PVH alebo v regionálnych dejinách). Podieľala sa na obecnej monografii *Dejiny obce Dubová*, ako aj na štúdiu v karentovanom Historickom časopise (*Valentín Mančkovič – uhorský tlačiar v 16. storočí*). Tlačiarovi Mančkovičovi bola venovaná tiež štúdia *Valentín Mantskovit a Polish-born printer in sixteenth-century Hungary* publikovaná v Poľsku (*Roczniki Biblioteczne*).

Leon Sokolovský sa dlhodobo venuje problematike dejín správy a niektorým pomocným vedám historickým (najmä heraldike), ako aj regionálnym dejinám (predovšetkým Malohontu). V uplynulom roku publikoval niekoľko menších odborných textov (*Kokavské zvesti*) a štúdiu *Latinské nápisy na budovách Rimavskej Soboty* v zborníku Gemer-Malohont. Ako hlavný zostavovateľ pracoval najmä na kolektívnej monografii *Hrnčiarsky región Malohontu*.

Juraj Roháč sa venoval diplomatike a regionálnym dejinám. V uplynulom akademickom roku počas Dní európskeho kultúrneho dedičstva v rámci cyklu prednášok O Trnave pod vežou vystúpil s referátom *Spolu a proti sebe, v dobrom i zlom – spolužitie národnosti a konfesii v Trnave v období feudalizmu* (16. 9. 2019) a bol členom Vedeckého výboru vedeckej konferencie *Kultúrne dedičstvo 2019 – Divadlo v Umeni/Umenie v divadle* (30. 9. 2019).

Ján Valo bol v uplynulom roku zapojený do projektu APVV, pre ktorý mal pripraviť zoznam vhodných mapových podkladov. Participoval aj na pripravovanej monografii *Hrnčiarsky región Malohontu*, ktorej hlavný editor je L. Sokolovský. Finalizoval zostavovanie troch zborníkov: *Mesto a jeho historická krajina* (2020), *Formy a premeny diplomatickej produkcie v novoveku I* (2019, spoločne s J. Šedivým), *Zborník FiF UK HISTORICA L* (2019). Editorsky sa podieľal na zborníku študentských prác *Virtute et exemplo*, ktorý bol venovaný jubilujúcemu profesorovi Leonovi Sokolovskému (2020). V redakciách alebo v tlači má štúdie venované činnosti Branislava Varsika ako inšpektora archívov a knižníc, ako aj písomnej produkcii Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Posudzoval štúdiu do obnovenej Slovenskej archivistiky a recenzoval konferenčný zborník *Kráľovstvo jedného jazyka a mravu je biedne a slabé* (vydavateľom je Archív SAV).³

Zahrančné kontakty katedry

Vzťahy s mimoslovenskými inštitúciami koordinoval J. Šedivý ako katedrový ERASMUS-koordinátor. Z hľadiska záujmu študentov dominujú české univerzity (uzavreté Erasmus zmluvy máme s Brnom, Ostravou, Hradcom Králové). V uplynulom roku sa zo študentov katedry zúčastnil semestrálneho pobytu (ktorý si predĺžil na oba semestre) kolega z 3. ročníka Adam Gregor. Naopak k nám v akademickom roku 2019-20 zavítal doc. Mgr. David Kalhous, Ph.D. z Brna a plánovaný pobyt doc. PhDr. Zbyňka Svitáka, CSc. z Brna sa už kvôli pandémie neuskutočnil. Mimo programu ERASMUS bol J. Šedivý pozvaný od 7. do 14. septembra 2019, aby blokovým spôsobom realizoval prednáškový kurz o slovenských dejinách a historic-

³ Komplettnú publikačnú činnosť členov katedry a jej denných doktorandov s vročením 2019 možno nájsť v elektronickej evidencii publikačnej činnosti UK – https://alis.uniba.sk:8444/search/query?match_1=PHRASE&field_1=authid&term_1=1072854&theme=EPC.

kých prameňoch na Univerzite v Regensburgu (BRD). Katedra mala mať zastúpenie aj na august 2020 pripravovanom kongrese Medzinárodnej komisie pre diplomatiku (J. Šedivý), no kongres bol pre pandémiu presunutý o rok neskôr.

Medzinárodný rozmer pre našich študentov mala i takmer týždňová **letná škola kodikológie** v rakúskom Klosterneuburgu, ktorú od 2. do 6. septembra 2019 zorganizovala katedra (J. Šedivý) a sesterská katedra slovenských dejín (Mgr. Stanislava Kuzmová, MA, PhD.) v spolupráci s rakúskymi partnermi (Universität Wien, Stift Klosterneuburg, Österreichische Nationalbibliothek). Letnej školy sa zúčastnilo 8 študentov zo Slovenska (z toho jedna študujúca v Brne a druhá v Olomouci) a 8 študentov z Rakúska (jedna zahraničná z Číny). Prednášali im pozvaní odborníci zo Slovenska, Rakúska, ale aj Čiech, Maďarska a Francúzska. J. Šedivý sa mal v máji 2020 zúčastniť podobnej letnej školy na Ukrajine, no tá sa kvôli pandémie nekonala.

Zo zahraničných aktivít vedeckého charakteru možno spomenúť zapojenie sa katedry do celoeurópskeho projektu *Time Machine*, ktorý sa uchádzal o miliardovú podporu v rámci tzv. vlajkových lodí európskeho výskumu. Projekt sa dostal až do najvyššieho kola, no napokon nebol podporený. Zo zahraničných konferencií s účasťou členov katedry možno spomenúť zasadnutie *Spätmittelalter in landesherrlichen Kanzleien Mitteleuropas: neue Wege – alte Traditionen* (5. – 6. XI. 2019, Ústí nad Labem), kde J. Šedivý viedol jedno zasadnutie a následne recenzoval zborník. Ten istý sa zúčastnil aj každoročnej konferencie k tematike sepulkrálií a epigrafie v Prahe (6. XI. 2019, *Epigraphica et Sepulcralia*, Praha) s príspevkom o semiliterálnosti na najstarších sepulkráliách z nášho územia. Ten istý bol zvolený za člena *Österreichischer Arbeitskreis für Stadtgeschichtsforschung* vo Viedni.

Všeobecne možno uplynulý akademický rok hodnotiť ako turbulentný. (Dočasné) zníženie počtu členov katedry, prechod na dištančnú výučbu, škrtnutie finančných úspor katedry, znižovanie osobných ohodnotení v dôsledku výpadkov príjmov univerzity kvôli pandémie a najmä úspešná inaugurácia, ktorú sa však kvôli pandémie nepodarilo včas dotiahnuť aj do „papierovej podoby“ – to všetko nepridalo členom katedry na pociť stability, ktorá je pre rozvoj každého odboru potrebná. Na druhej strane však akreditovanie všetkých troch stupňov štúdia na neobmedzenú dobu, pozitívna spolupráca s archívmi, uzavretie dlhodobej zmluvy s odborom archívov a registratúr, ale aj mierne stúpajúci počet a kvalita študentov dávajú členom katedry i optimistické vyhladky do budúcnosti. Záujemcov o aktuálne informácie o vývoji na katedre pozývame sledovať katedrový facebookový profil, resp. web-stránku.

Juraj Šedivý a kolegovia
Katedra archívniectva a PVH
Filozofickej fakulty
Univerzity Komenského v Bratislave

KATEDRA ARCHÍVNICTVA
A POMOCNÝCH VIED HISTORICKÝCH
INŠTITÚTU HISTÓRIE FILOZOFICKEJ FAKULTY
PREŠOVSKÉJ UNIVERZITY V PREŠOVE
V AKADEMICKOM ROKU 2019/2020

V akademickom roku 2019/2020 katedra archívniectva a pomocných vied historických (ďalej len KAaPVH) pôsobila rovnako ako v predchádzajúcom období ako jedna zo štyroch katedier Inštitútu histórie (ďalej len IH) na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity (ďalej len FF PU)¹ a nedošlo ani k väčším personálnym zmenám na pozíciách tvorivých pracovníkov (3) v rámci katedry – doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc., doc. Mgr. Marcela Domenová, PhD., Mgr. Júlia Kotrusová, PhD. Dve z nich pritom úspešne prešli v júli 2020 výberovým konaním a došlo k predĺženiu pracovných zmlúv pre akademický rok 2020/2021.² Podobne zmeny nenastali ani na poste garantov študijného programu archívniectvo³ (očakávame zmenu po odchode jednej (ko)garantky do starobného dôchodku v roku 2020⁴). Katedru viedla Marcela Domenová, ktorá zastáva aj funkciu zástupkyne riaditeľa IH. Katedra nemala aktuálne interného ani externého doktoranda (3. stupeň štúdia, philosophiae doctor) a nezíska ho ani pre nasledujúci akademický rok, hoci záujem zo strany uchádzačov bol,⁵ a miesto by aj kvôli personálnej poddimenzovanosti a príprave potenciálneho kolegu pre odbor bolo vhodné.

Členky katedry sa aj v danom akademickom roku aktívne zúčastňovali na viacerých vedeckých konferenciách na Slovensku i v zahraničí (Poľsko, Maďarsko), vykazovali expertízu, recenznú a posudzovateľskú činnosť. Publikačná či editorská činnosť⁶ korešpondovala s ich profiláciou a zapojením sa do riešenia vedecko-výskumných projektov, na ktorých participovali ako hlavní riešitelia (1) alebo ako spoluriešitelia (4). V danom akademickom roku sa členovia katedry podieľali na riešení projektov,⁷ napr. VEGA 1/0736/18 *Premeny hospodárskeho, spoločenského, konfesijného a kultúrneho vývinu zemepanských miest a mestečiek na území vý-*

¹ Pozri: <https://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/instituty-fakulty/ih/>.

² Miloslava Bodnárová na 1 rok, Júlia Kotrusová na 2 roky.

³ Študijný odbor: historické vedy, študijný program: archívniectvo. Garant magisterského stupňa štúdia je prof. PhDr. Peter Švorc, CSc.

⁴ Ide o p. doc. PhDr. Libušu Frankovú, CSc. garantku pre bakalársky stupeň štúdia.

⁵ Napriek prijímacím pohovorom, rozhodujúcim faktorom pre neprijatie na doktorandské štúdium bolo rozhodnutie Slovenskej akreditačnej agentúry pre vysoké školstvo, ktorá pozastavila uskutočňovanie doktorandského štúdia pre študijný odbor: historické vedy, študijný program: slovenské dejiny – 3. stupeň vysokoškolského štúdia, kód: 3951 (od 1. 9. 2020).

⁶ Prehľad publikačnej činnosti pozri na internete: <https://www.publib.sk/web/kniznica/epc/> alebo v periodiku Fórum archivárov.

⁷ Sem sa radí aj projekt *Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrnohistorického výskumu* na Prešovskej univerzite v Prešove (Bodnárová).

chodného Slovenska v 17. – 19. storočí (Bodnárová); VEGA č. 1/0651/19 *Pramene k cirkevným a duchovným dejinám východného Slovenska* (Domenová, Kotrusová, Kaletová); VEGA č. 1/0477/20 *Pramene k dejinám cirkvi na Slovensku v ranom novoveku* (Domenová), APVV-19-0058 *Multietnicita a multikonfesionalita a ich vplyv na spoločenský, politický a kultúrny vývoj okrajových oblastí v prvej polovici 20. storočia (na príklade východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi)* (Domenová). Členky katedry sú aj členkami redakčných rád periodík⁸ viacerých vednoodborových, profesijných združení.⁹

Katedra zabezpečovala dominantne výučbu jednotlivých disciplín na študijnom programe archívniectvo na bakalárskom (3-ročný) i magisterskom (2-ročný) stupni štúdia realizovaného len v dennej forme štúdia. Konkrétne možno uviesť mená a jednotlivé disciplíny: M. Bodnárová (ZS: Archívniectvo II, Dejiny archívniectva do roku 1954, Novoveká diplomatika 2, Diplomatická kritika písomností 1, Vydavateľa písomností v Uhorsku do roku 1848, Písomná produkcia hodnoverných miest v Uhorsku (seminár), Archívny manažment; LS: Dejiny archívniectva po roku 1954, Všeobecná diplomatika, Diplomatická kritika písomností 2, Ochrana a využívanie archívnych dokumentov), M. Domenová (ZS: Úvod do štúdia pomocných vied historických a archívniectva, Paleografia, Paleografický seminár 1, Epigrafia a kodikológia, Numizmatika a metrológia; LS: Informatika pre archívárov, Paleografický seminár 2 a 4, Novolatinské texty), J. Kotrusová (ZS: Dejiny archívniectva do roku 1954 (seminár), Chronológia, Heraldika, sfragistika a genealógia, Náuka o prameňoch, Dejiny správy III, Archívniectvo II. (Seminár); LS: Dejiny archívniectva po roku 1954 (seminár), Špecifické spôsoby datovania v Uhorsku). V rámci zabezpečenia niektorých relevantných disciplín participovali aj iní kolegovia z IH¹⁰ a interná doktorandka, archivárka Mgr. Mária Kaletová¹¹ (semináre ako: ZS: Heraldika, genealógia a sfragistika, Epigrafia a kodikológia, Úvod do štúdia pomocných vied historických a archívniectva, Novoveká diplomatika 2; LS: Archívniectvo III., Všeobecná diplomatika). Ďalšie disciplíny z oblasti dejín, jazykov atď. zabezpečovali štandardne kolegovia z iných inštitútov/pracovnísk Prešovskej univerzity.¹² Okrem toho členky katedry zabezpečovali výučbu aj na iných študijných programoch (najmä PVH) na IH, a to história (1. a 2. stupeň)¹³ a kultúrne dedičstvo (1. stupeň).¹⁴

⁸ *Annales historici Pressovienses* (Domenová, Bodnárová), *Historica ecclesiastica* (Bodnárová), zborníkov – *Spoločnosť a dejiny* (Domenová, Bodnárová) na Slovensku a v cudzine napr. *Kuděj: Časopis pro kulturní dějiny* (Domenová).

⁹ *Spoločnosť slovenských archivárov* (Bodnárová, Domenová, Kotrusová), *Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť* (Domenová), *Slovenská historická spoločnosť* (Domenová), *Dejepisný spolok v Košiciach* (Domenová), *Historická spoločnosť kráľovského mesta Prešov* (Domenová), *Spolok slovenských knihovníkov a knižníc* (Domenová).

¹⁰ *Menovite doc.* Mgr. Ján Adam, PhD., (*Historická demografia a historická štatistika*, Slovenčina v predpisovnom období), doc. PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD., (*Historická geografia*).

¹¹ Členka katedry novovekých a najnovších všeobecných dejín. V rámci vednoodborových profesijných združení členka SSA, Spišského dejepisného spolku.

¹² Podobne ako to bolo aj v predošlých akademických rokoch.

¹³ Napr. M. Bodnárová (*Činnosť hodnoverných miest v stredoveku*), M. Domenová (*Paleografia pre historikov, Pomocné vedy historické*), J. Kotrusová (*Vývoj miest na území Slovenska v stredoveku, Dejiny správy, Heraldika a genealógia*).

Ako pozitívum v rámci záujmu o štúdium možno v ZS 2019/2020 uviesť fakt, že o disciplíny z programu archívniectvo (a to Paleografia, Epigrafia a kodikológia, Paleografický seminár 1, Dejiny správy I – III) prejavili záujem i zahraniční študenti programu Erasmus+ z Francúzska (1) a Českej republiky (2), ktorí ich aj úspešne absolvovali. Rovnako aj zo strany našich študentov bol prejavovaný záujem o študentské mobility.¹⁵

Priebeh, zabezpečenie LS 2019/20 sa dominantne niesol v znamení opatrení spojených s COVID-19, čo viedlo k dištančnej forme výučby a jej presunu do online priestoru a e-learningu, k e-mailovej komunikácii a individuálnym konzultáciám. Forma komunikácie či vyučovacieho procesu sa viazala aj na možnosti a využitie prostriedkov, ktorými disponuje Prešovská univerzita.¹⁶ V tomto čase sme sa stretli s potrebou väčšieho počtu zdrojov, relevantnej literatúry, skrípt, učebných textov v elektronickej podobe (e-Books), ktoré by boli distribuované operatívne podľa potreby, pretože aj jednotlivé knižnice, fondové či pamäťové inštitúcie neboli v plnej prevádzke, resp. niektoré neboli takpovediac prístupné, neposkytovali prezenčné/absenčné služby v nosnom čase trvania semestra. Pri poskytovaní literatúry a dokumentov potrebných pre štúdium pedagógovia čerpali najmä zo svojich vlastných, pracovných/príručných knižníc (v čase karantény a home office). Kladne hodnotíme aktivity a nové možnosti v samotnej lokalite Prešov, ktoré ponúкло pracovisko Univerzitná knižnica Prešovskej univerzity (ďalej len UK PU) v Prešove – E-knihy,¹⁷ a to aj v podobe digitálnych dokumentov zamestnancov univerzity, ktoré boli dostupné v Digitálnej knižnici UK PU,¹⁸ alebo aj Štátna vedecká knižnica v Prešove, ktorá začala (zdarma) poskytovať skenovanie časopiseckých článkov podľa autorského práva,¹⁹ čím sa k študentom dostala priebežne časť literatúry, ktorú si nezabezpečili pred pandémiou. Pre prácu boli potrebné v rámci možností aj licencované elektronické zdroje. Využiteľné – hoci sčasti – boli i niektoré slovenské portály.²⁰ Keďže digitalizácia a sprístupňovanie dokumentov (minimálne) na vlastných web stránkach, portáloch v slovenských archívoch (vyjmúc niektoré²¹) v porovnaní s cudzinou „pokrivkáva“, pre prácu, výskum i štúdium sa používali najmä webový

¹⁴ Napr. M. Domenová (Pomocné vedy historické, Dejiny knižnej kultúry, Heraldika a genealógia na Slovensku), J. Kotrusová (Archívy a archívna starostlivosť na Slovensku, Slovenská mestská a obecná heraldika).

¹⁵ Príkladom je Bc. Kristína Gbúrová, ktorá v LS 2019/20 vycestovala na Univerzitu Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem (ČR), no študijný pobyt prerušil COVID-19.

¹⁶ Na Prešovskej univerzite bola možná online podpora výučby v prostredí Moodle; v praxi bol použitý napr. MS Teams (Microsoft Teams v administrácii Microsoft 365).

¹⁷ Aj v kontexte dodržaní všetkých Opatrení ÚVZ SR, Opatrení rektora Prešovskej univerzity sa poskytovala i časť služieb, pozri tiež E-knihy: <https://ebook.pulib.sk/#/>.

¹⁸ Pozri: <https://www.pulib.sk/web/kniznica/strana/nazov/elektronicke-dokumenty>.

¹⁹ Resp. skenovanie časti dokumentu, článkov za istých podmienok. Aktuálne od 15. 4. 2020.

²⁰ Napr. <http://www.memoria.sk/>; <http://dikda.eu/>; <https://www.slovakiana.sk/>; <http://www.pammap.sk/> a i.

²¹ Napr. aj formou komunikácie a prístupu k bádateľom ako Archív Pamiatkového úradu SR, Literárny archív Slovenskej národnej knižnice a i.

priestor a možnosti zo zahraničných zdrojov – knižnice,²² archívy (Magyar Nemzeti Levéltár a i.), portály a databázy.²³

Semester – výučba pre nekončiacie ročníky sa predĺžila (zo 7. mája do 15. júna), rovnako skúškové obdobie (z 30. júna na 31. júla), aby sa umožnilo prípadné dokončenie výučby aj vo forme prezenčnej či v podobe konzultácií a čo najbezproblémovejšie ukončenie semestra pri dodržiavaní všetkých bezpečnostných a hygienických opatrení. Štátne skúšky sa realizovali v osobitne pripravenom režime v riadnom júnovom termíne. Možno poznamenať, že sme sa stretli aj s nie veľmi lichotivými postrehmi v rámci pedagogického procesu a v prístupe študentov k štúdiu,²⁴ a to i pri tejto atypickej dištančnej forme, kde sa vychádzalo študentom v ústrety.

Zabezpečením a koordináciou odbornej neučiteľskej praxe na troch študijných programoch (archívniectvo, história, kultúrne dedičstvo) na IH FF PU v Prešove bola poverená aj v LS 2019/20 M. Domenová. Odborná prax archivárov sa na bakalárskom stupni štúdia v 3. ročníku (rozsah 5 dní) a magisterskom stupni štúdia v 1. ročníku (rozsah 10 dní) a 2. ročníku (20 dní) realizovala vo viacerých inštitúciách, a to v Archíve Prešovskej univerzity v Prešove (Rektorát Prešovskej univerzity), v Archíve Gréckokatolíckeho arcibiskupstva v Prešove, v Archíve mesta Košice, ale aj v Zemplínskom múzeu v Michalovciach, v Slovenskom technickom múzeu – Národnej kultúrnej pamiatke Solivar, v Šarišskom múzeu v Bardejove, v Židovskej náboženskej obci – Múzeu židovskej kultúry a ortodoxnej synagóge, v Slovenskom národnom múzeu – Múzeu rusínskej kultúry. Časť odbornej praxe sa však musela zrealizovať aj v dištančnej forme, prípravením úloh a prác pre dané inštitúcie pre koronavírus. Napriek tomu sa ju podarilo doriešiť a uzavrieť v týchto nepredvídateľných a sťažených podmienkach. Jednotlivým štatutárom, riaditeľom, vedúcim, ako aj odborným kolegom touto cestou ďakujeme za spoluprácu, ústretovosť, komunikáciu a hľadanie možností. Hoci bola napokon v LS Rámcová zmluva medzi MV SR a FF PU v Prešove o vzájomnej spolupráci podpísaná a bola predbežne dohodnutá aj odborná prax, k jej zrealizovaniu z viacerých dôvodov v Štátnom archíve v Prešove nedošlo, a to najmä v kontexte opatrení pre COVID-19, ktoré boli limitujúce v čase výučby v LS pre končiacie ročníky. Preto sa pripravil alternatívny a zodpovedajúci program pre realizovanie odbornej praxe mimo Štátneho archívu v Prešove.

Hoci je o štúdium špecifického programu archívniectvo záujem, vidno pokles už pri reálnom zápise študentov, prípadne v postupnom zanechaní štúdia, ktorý začína byť dosť citel'ný. Súvisí to aj s faktom, že študenti nie sú v plnej miere oboznámení s obsahom a náplňou štúdia, prípadne stotožnení s faktom, že pracovisko pripravuje v základoch študentov do praxe, kde sa bez istých zručností neuplatnia. Počet študentov na konci tohto akademického roka bol v ukazovateľoch: 1. roč. ArchBc.: 1; 2. roč. ArchBc.: 0; 3. roč. ArchBc.: 3; 1. roč. ArchMgr.: 4; 2. roč. ArchMgr.: 1.

²² Napr. <http://kramerius.nkp.cz/>.

²³ Napr. <http://monasterium.net:8181/mom/home>; <https://www.arcanum.hu/hu/adt/>; <https://hungaricana.hu/hu/>; <http://www.manuscriptorium.com>; <https://books.google.com/?hl=sk> a i.

²⁴ V niektorých individuálnych prípadoch skupinách výučba stagnovala najmä pre slabú aktivitu študentov, vyskytlo sa aj neplnenie si úloh a termínov atď.

Pre väčšiu úplnosť činnosti je potrebné uviesť, že členky katedry boli školiteľkami i oponentkami záverečných kvalifikačných prác študentov aj iných programov na IH. V danom akademickom roku 2019/2020 boli štátne záverečné skúšky v riadnom termíne v končiacom ročníku na bakalárskom stupni štúdia, absolvovali ich dve študentky, obhájili aj bakalárske práce na témy Anna Beňová – *Výsady o používaní farby pečatného vosku pre mestá Prešov a Levoča: diplomaticko-obsahová analýza* (školiteľ J. Kotrusová), Ema Girašková – *Kongregačné protokoly ako historický prameň* (školiteľ M. Bodnárová).²⁵ Obe absolventky boli prijaté na magisterské štúdium. Na magisterskom stupni štúdia sa úspešne uskutočnila obhajoba záverečnej kvalifikačnej práce a štátna skúška u jednej študentky – Denisa Gašparová – *Panstvo Čachtice v 20. rokoch 19. storočia* (školiteľ M. Domenová).

Možno konštatovať, že akademický rok 2019/2020 bol pre pracovisko sčasti výzvou a sčasti odrazom reality, ľudského a systémového potenciálu, teórie a praxe, klasického verzus digitálneho, ktoré bude pre budúcnosť čoraz dôležitejšie a pre tradičné humanitné odbory predstavuje do budúcnosti výzvu.

Marcela Domenová
Katedra archívniectva a PVH
Inštitútu histórie Filozofickej fakulty
Prešovskej univerzity v Prešove

VEDECKÁ RADA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO ARCHÍVU V ROKOCH 2018 A 2019

Vedecká rada Slovenského národného archívu (ďalej len VR SNA) prešla na jar 2018 viacerými zmenami. Po nástupe Mgr. Ivana Tichého, PhD., do funkcie riaditeľa Slovenského národného archívu (ďalej len SNA) boli vydané upravené Stanovy a Rokovací poriadok. Zároveň boli riadne vymenovaní aj členovia rady, pričom v porovnaní s jej dočasným zložením z predošlého roka¹ došlo len k jednej zmene, keď na miesto uvoľnené po odchode PhDr. Vladimíra Wolfshörndla do dôchodku nastúpil Mgr. Rastislav Luz, ktorý zároveň prevzal aj funkciu tajomníka rady.

V roku 2018 zvolala predsedníčka VR SNA len jedno zasadnutie, ktoré sa konalo 6. apríla. V jeho úvode sa členom prihovoril I. Tichý a boli im odovzdané menovacie dekréty. Vedecká rada na tomto zasadnutí posúdila päť archívnych pomôcok, dve analýzy súborov archívnych dokumentov a dva projekty na spracovanie archívneho súboru.

²⁵ V náhradnom – augustovom termíne sa štátne skúšky neuskutočnili, keďže dotknutý študent nespĺnil podmienky na ich absolvovanie.

¹ Pozri LUZ, Rastislav. Vedecká rada Slovenského národného archívu a jej činnosť v roku 2017. In *Slovenská archivistika*, 2020, roč. 50, č. 1, s. 258.

Inventár *Rod Ňári, 1619 – 1911* predložila Mgr. Petra Hagoňová. PhDr. Milan Mišovič vyslovil názor, že priezvisko rodu treba uviesť v názve pomôcky najskôr v slovenskom tvare a potom v zátvorke v maďarskom (resp. inom originálnom) a toto uplatňovať aj v ďalšej metodike vypracúvania archívnych pomôcok k fondom rodov a panstiev, ako aj v celej evidencii archívnych fondov. Zavedenie tejto metodiky v celoslovenskom meradle bude potrebné najprv prerokovať na Metodickéj komisii OAR MV SR a následne vydať formou záväzného opatrenia odboru archívov a registratúr (ďalej len OAR).

Čiastkový inventár *Ministerstvo dopravy a verejných prác, Kabinet ministra a Rezort železničný, (1938) 1939 – 1945* vypracovaný V. Wolfshörndlom vyvolal diskusiu o problematike registrov k archívnych pomôckam. Mgr. Daniela Tvrdoňová, PhD., informovala o stave spracovania fondu: fond má 5 fondových oddelení, pomôcka má malý rozsah (46 s.) a vzťahuje sa na prvé dve fondové oddelenia. Preto navrhla vypracovanie registrov až po ukončení spracovania celého fondu. M. Mišovič v tejto súvislosti na žiadosť predsedníčky VR SNA poskytol komplexnejšie vysvetlenie povinnosti vyhotovovať registre v závislosti od formy príslušnej archívnej pomôcky: ak je pomôcka vypracovaná v ISEA, registre sa nevypracúvajú; ak je pomôcka vypracovaná v niektorej z aplikácií Bach-ProArchiv, registre sa nevypracúvajú; ak je pomôcka vypracovaná v aplikáciách MS Office, vypracúvajú sa povinne všetky registre, ak je rozsah spracovaného archívneho celku väčší ako 0,5 bm, ak je ale rozsah spracovaného archívneho celku menší ako 0,5 bm, je vypracovanie registrov dobrovoľné.

Inventáre *Banský rozhodcovský súd v Bratislave, 1922 – 1935* (vypracovala Mgr. Katarína Olajcová), *Archív Povereníctva vnútra, 1945 – 1952* (1954) (Mgr. Alžbeta Gabríková) a *Československý Červený kríž na Slovensku, 1922 – 1960* (Mgr. Mária Fiľarská) boli schválené len s drobnými, zväčša technickými pripomienkami.

Vedecká rada prerokovala aj analýzu súboru *Uhoľné bane v Badíne*, ktorý je ako samostatný fond uložený v Slovenskom banskom archíve v Banskej Štiavnici (ďalej len SBA). Z analýzy vyplynulo, že súbor vznikol umelo v roku 1969 v Podnikovom archíve n. p. Veľkobaňa Handlová tak, že podnikový archivár vytriedil z iného existujúceho fondu dokumenty viažuce sa k prevádzke a činnosti banského závodu (uholnej bane) v Badíne. Autorka analýzy, Mgr. Janka Schillerová, navrhla zmeniť názov archívneho fondu na Union, a. s., továreň na plech Zvolen, banský závod v Badíne (t. j. podľa vlastníka predmetných baní prevádzkujúceho závod do roku 1929), archívne dokumenty do roku 1945 ponechať vo fonde ako posteriora, a archívne dokumenty po roku 1945 z fondu vytriediť a presunúť do archívneho fondu Veľkobaňa Handlová, n. p. v Handlovej. Vedecká rada odporučila vytriediť dokumenty vzniknuté po roku 1929, z vytriedených dokumentov kreovať fond Handlovské uhoľné bane, pôvodný fond premenovať na Union, a. s., továreň na plech Zvolen, banský závod v Badíne, upraviť jeho časový rozsah, vypracovať k nemu archívnu pomôcku a opätovne ju predložiť na posúdenie VR SNA. Fond spracuje Mgr. Ildikó Hrtyan.

Materiál *Analýza dodatočne nájdených dokumentov z fondu Banský súd v Boci* predložený K. Olajcovou bol prijatý bez pripomienok.

Projekt sprístupnenia archívneho fondu *Slovenský banský úrad v Bratislave, 1969 – 1992* predložila Lenka Bačíková. Autorka navrhla vytvoriť dve fondové oddelenia (Registratúrne pomôcky a Spisy) a spisy následne usporiadať podľa vecného kľúča. M. Mišovič upozornil, že do štruktúry fondu by sa mala premietnuť organizačná štruktúra pôvodcu. J. Schillerová vysvetlila, že registratúrne pomôcky i spisy boli vedené centrálné, nezohľadňovali vnútornú štruktúru pôvodcu, a preto vedecká rada odporučila zmeniť usporiadanie fondu systémom „ročník = registratúrna pomôcka + spisy“ a pokračovať v spracovaní fondu.

Obdobné uznesenie prijala VR SNA aj k ďalšiemu preloženému projektu spracovania archívneho fondu *Obvodný banský úrad v Banskej Bystrici, (1934) 1940 – 2004, 3. časť – obdobie 1980 – 1999* (predkladateľka I. Hrtyan).

V závere zasadnutia mali byť prerokované dva body *Metodika tvorby archívnej pomôcky – Tiráž* a *Metodika tvorby archívnej pomôcky – Titulný list*. Oba body boli predsedníčkou VR SNA presunuté na ďalšie zasadnutie. V krátkosti bol prerokovaný *Plán vedeckej a výskumnej činnosti SNA na rok 2018*. Všetky oddelenia spresnili údaje o garantoch výskumných úloh a OAR nevzniesol ďalšie požiadavky na výskumnú činnosť archívov pre rok 2018. D. Tvrdoňová informovala o sprístupnení ďalšieho ročníka (1934) dokumentov fondu *Krajinský úrad v Bratislave* formou čiastkového inventára.

V roku 2019 zasadala VR SNA štyrikrát – v marci, júni, septembri a decembri. Prvé zasadnutie sa konalo 29. marca, ako nový zástupca OAR sa na ňom zúčastnil Mgr. Jozef Pocisk.

Rada posúdila archívnu pomôcku *Zbor poverenikov, f. odd. Úrad predsedníctva Zboru poverenikov, f. pododd. Legislatívne záležitosti, skup. Materiály zo schôdzí vlády ČSR 1946 – 1948, čiastkový inventár* (autor R. Luz). Diskusia sa zamerala najmä na nedostatky slovenskej archívnej terminológie, v ktorej neexistuje označenie pri nižšiu rovinu než je fondové pododdelenie. Problém spôsobuje najmä to, že fondy SNA vznikli činnosťou pôvodcov, ktorí mali zložitú organizačnú štruktúru a tri roviny (fond, fondové oddelenie a fondové pododdelenie) pri opise štruktúry fondu nepostačujú. Termíny ako „vecná skupina“ alebo „agendová skupina“ nie sú v tomto prípade vhodné, keďže aj na štvrtej a ďalšej úrovni ešte stále môže ísť o organizačnú jednotku pôvodcu a nie jednotlivú agendu. VR SNA odporučila použiť len termín „skupina“ a upozornila prítomné spoluautorky aktuálne vznikajúceho slovníka archívnej terminológie (Mgr. Erika Javošová, PhD., PhDr. Veronika Nováková, PhD.) na potrebu riešiť pomenovanie nižších rovín usporiadania archívneho fondu, optimálne aj konzultáciou s jazykovedcami.

V ďalšom bode D. Tvrdoňová informovala o postupe prác na archívnom fonde *Krajinský úrad v Bratislave* a pláne na ďalšie obdobie. Vypracované boli ďalšie dva čiastkové inventáre: *Krajinský úrad v Bratislave, f. odd. Administratívne oddelenia, f. pododd. Organizačné útvary, Ročník 1935* (kolektív autorov) a *Krajinský úrad v Bratislave, f. odd. Administratívne oddelenia, f. pododd. Vecné súbory, skupina Stavby štátnych a krajinských budov, stavebný ruch – pozemné stavby (1910) 1928 – 1939 (1949)* (autori Mgr. Michal Bartal a Mgr. Lukáš Repjak). Pomôcky neschvaľuje VR SNA, pretože metodika spracovania sa nemení a bola schválená na začiatku spracovania.

Mgr. Tajana Gerbocová predložila na posúdenie úpravu projektu spracovania archívneho fondu *Verejnosť proti násiliu, 1989 – 1992*. Oproti pôvodnému projektu má namiesto troch plánovaných fondových oddelení (Dokumentačný materiál, Plagáty a letáky vydané s logom, Plagáty a letáky z ulíc a iný dokumentačný materiál) vzniknúť jedno spoločné oddelenie nazvané Dokumentačný materiál 1988 (1989 – 1992), čím sa znefunkční pôvodná pomôcka vypracovaná Mgr. Máriou Mistríkovou, CSc., v roku 2010. Dokumenty tohto oddelenia nie je možné datovať, a teda ani rozdeliť medzi prvé štyri fondové oddelenia, ktoré sú vytvorené na chronologickom princípe. Tieto dokumenty nemajú zásadnú historickú hodnotu, ale bude o ne záujem pri príprave výstav a pod., preto je treba ich zachovať. Okrem toho predkladateľka navrhla namiesto jedného inventára vypracovať čiastkové inventáre pre každé fondové oddelenie a navrhla tiež pripojiť osobný fond *Milan Galanda*, ktorý reálne tvoria len dokumenty z činnosti VPN (dokumenty z činnosti Poslaneckého klubu VPN v Slovenskej národnej rade, poznámky k problematike federácie, poznámky a stanovky poslaneckého klubu, rokovací poriadok a dokumenty Výboru SNR pre spravodlivosť). Diskutovalo sa o problematike audio- a videodokumentov vo fonde – SNA nemá možnosť dokumenty digitalizovať bez finančnej odplaty, nebude ich teda možné predkladať na štúdium. VR SNA odporučila J. Pociskovi riešiť tento problém celoplošne pre všetky archívy cez OAR. Zmenu projektu rada schválila.

V poslednom bode rada prerokovala správy o plnení výskumných úloh za rok 2018. E. Javošová za I. Tichého informovala, že SNA sa podieľal na rezortnej úlohe *Katalóg k 100. výročiu vzniku Československej republiky, 50. výročiu obrodného procesu a 25. výročiu vzniku Slovenskej republiky* takto: k 100. výročiu vypracoval 425 záznamov (katalóg bol vydaný tlačou, pripravuje sa druhé vydanie), k 50. výročiu 374 záznamov (katalóg je v tlači) a k 25. výročiu 338 záznamov (katalóg sa pripravuje).

E. Javošová a Ing. Alena Maková sú členkami pracovnej skupiny na prepracovanie a vydanie *Archívneho terminologického slovníka*. Na základe zachovaného staršieho konceptu si členovia medzi sebou rozdelili jednotlivé kapitoly, resp. podkapitoly: E. Javošová je spoluautorkou kapitoly „Vznik a spracovanie archívneho fondu“, A. Maková sa v kapitole „Ochrana archívnych dokumentov“ ujala podkapitoly „Preventívna ochrana, konzervovanie a reštaurovanie archívnych dokumentov“. Práce sa zatiaľ nachádzajú v štádiu prepracovania heslára, ktoré by malo byť ukončené v roku 2019, a následne sa pristúpi k prepracovaniu obsahu jednotlivých hesiel.

E. Javošová a Mgr. Miriam Kuzmíková z oddelenia spracúvania archívnych dokumentov I (ďalej len OSAD I) riešili výskumnú úlohu *Metodika spracúvania osobných archívnych fondov*. Uskutočnili zahraničnú pracovnú cestu do Prahy, ktorej cieľom bolo štúdium metodických postupov a pravidiel sprístupňovania osobných archívnych fondov v archívoch ČR. Prameňom výskumu boli archívne pomôcky z ostatných dvadsiatich rokov, okrem toho boli realizované konzultácie so správami a spracovateľmi osobných fondov v archívoch.

M. Kuzmíková predložila výsledky individuálnej výskumnej úlohy *Proveniencia neroztriedených dokumentov rodu Pálfi a určenie ich fondovej príslušnosti*. Ide

o skupinu dokumentov s rozsahom 12 bm, ktorá vznikla pri triedení jednotlivých fondov rodu Pálfi v 60. a 80. rokoch 20. storočia. Výsledkom je návrh na zaradenie dokumentov do týchto archívnych fondov: Rod Pálfi – ústredná správa majetkov malackej línie a Rod Pálfi – panstvo Malacky (2 bm), Rod Pálfi – ústredný pálfiovský archív (1,3 bm), Uhorské kráľovské ministerstvo vnútra v Budapešti (1 a. š.), rôzne rodové fondy a fondy panstiev (Erdődy, Esterházi, Amade-Üchtritz, Károlyi, Stummer, Ziči – spolu takmer 7 bm). Vytvoriť sa majú rodový fond Coudenhove (0,4 bm) a Zbierka kníh a rukopisov rodu Pálfi (1,15 bm). Fondovú príslušnosť sa nepodarilo určiť pri 0,2 bm dokumentov.

D. Tvrdoňová informovala, že výskumná úloha *Rómsky holokaust* sa nerealizovala z dôvodu nezájmu spoluriešiteľa (Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity) a výskumná úloha *Migrácia* sa nerealizovala z časových dôvodov – oddelenie spracúvania archívnych dokumentov II (ďalej len OSAD II) sa s ohľadom na výročia v roku 2018 zásadnou mierou podieľalo na príprave výstav a podobných akcií.

Mgr. Mária Šániková a prom. hist. Mária Zsigmondová predložili výsledky piatich výskumných úloh za oddelenie služieb verejnosti (ďalej len OSV): *Reorganizácia a usporiadanie časopiseckého fondu knižnice SNA*; *Evidovanie knižničného fondu knižnice SNA v programe EXCEL*; *Doplňanie údajov klientskych zložiek v EA Slovenska*; *Editovanie prírastkov, úprava ELAF a ich využívanie v systéme WinAFondy prostredníctvom EA Slovenska*; *Vyhodnotenie súčasného bádateľského záujmu a požiadaviek správnej agendy*. VR SNA o predstavených úlohách viedla dlhšiu diskusiu, z ktorej vyplynulo, že ich nie je možné považovať za výskum ani za vedeckú činnosť, keďže ide o bežnú agendu oddelenia. Oddelenie ich ako výskumné úlohy vykazuje len preto, že vo výkaze práce nie sú iné vhodné kategórie, kam by ich bolo možné zaradiť. Rada odporučila vedúcej oddelenia, aby oslovila OAR s požiadavkou na vytvorenie väčšieho priestoru pre špecifikáciu činností archívnej knižnice vo výkaze práce podobne, ako to v minulosti urobilo aj oddelenie ochrany archívnych dokumentov (ďalej len OOAD).

Výsledky úloh za OOAD predstavila A. Maková. Projekt *Kultúrne dedičstvo v knižniciach a archívoch v kontexte mikrobiologickej kontaminácie* bol podaný na Agentúru pre podporu výskumu a vývoja, čaká sa na schválenie a rozhodnutie o pridelení finančných prostriedkov. Žiadateľom je Slovenská národná knižnica, spoluriešiteľmi sú SNA a Ústav molekulárnej biológie SAV. Projekt vychádza z potreby diagnostikovať riziká a komplexne popísať spôsoby ochrany šité na mieru typu a rozsahu mikrobiologickej kontaminácie knižničných a archívnych inštitúcií spravujúcich objekty kultúrneho dedičstva na papierových nosičoch. Projekt vytvorí dlhodobu využiteľné faktografické a metodologické podklady pre ochranu a konzerváciu zbierok. Výskum v rámci úlohy *Stabilita pauzovacích papierov po aplikácii klucelových fólií* sa zaoberal prípravou laminačných fólií na báze derivátov celulózy – Klucelov rady M, G, H, E a troch druhov japonských papierov. Sledovali sa optické, mechanické a chemické vlastnosti tak pred starnutím, ako i v priebehu umelého starnutia. Výsledky sú zhrnuté v záverečnej správe a boli prezentované na konferencii CSTI 2018 i v zborníku z tejto konferencie. Úloha *Sledovanie vlastností pauzovacích papierov v ochranných obaloch z mylarovej fólie* je rozpracovaná, ale

nebolo možné na nej ďalej pracovať, pretože nebolo možné realizovať proces umelého starnutia v klimatickej komore. Komora je od jesene 2018 nefunkčná a doposiaľ sa nepodarilo zabezpečiť jej opravu. Z rovnakého dôvodu sa nepracovalo ani na úlohe *Spektrálne charakteristiky záznamových prostriedkov (UV_VIS_NIR, XRF, FTIR)* a úloha sa presúva na neurčito aj z dôvodu absencie pracovníka na jej realizáciu. Do tlače bola začiatkom roka 2019 zadaná publikácia *Fixačné prostriedky pre vodné konzervačné procesy*.

Ing. Mária Mihoková informovala, že riešenie výskumných úloh v SBA bolo obmedzené pre prebiehajúcu rekonštrukciu budovy.

VR SNA vzala prednesené správy o plnení výskumných úloh za rok 2018 na vedomie a zároveň uložila predsedníčke VR SNA zaradiť na ďalšie zasadnutie bod venovaný problematike výskumnej činnosti v SNA vo všeobecnej rovine. V rámci bodu sa má prediskutovať a zadefinovať, ktoré činnosti je možné považovať za výskumnú činnosť, ktoré činnosti budú zahŕňané do plánov práce a pod.

Nasledujúce zasadnutie sa konalo 21. júna 2019. Rade boli predložené tri projekty na spracovanie a sprístupnenie archívnych súborov, štyri archívne pomôcky a do programu boli zaradené aj body venované metodike tvorby archívnej pomôcky a problematike výskumnej činnosti v SNA.

P. Hagoňová predložila projekt vypracovaný k archívnemu fondu *Windischgrätz – Panstvo Jablonica (Korlát), 1546 – 1926*. D. Tvrdoňová a R. Luz predstavili referát, ktorý k projektu vypracovali so záverom, že dokumenty zrejme tvoria jeden celok s dokumentmi zaradenými do archívneho fondu Aponi z Oponíc a Jablonice. Oba fondy uložené dnes v SNA vznikli rozdelením pôvodného spoločného archívu rodov Aponi a Windischgrätz, ktorý bol uložený na zámku v Jablonici. K jeho rozdeleniu na dve časti došlo len pre predaj samotnej Jablonice, pričom oba fondy sa týkajú jedného panstva, ktoré postupne vlastnili rody Aponi a Windischgrätz. Oba fondy na seba chronologicky nadväzujú a vzájomný vzťah týchto fondov si uvedomovali všetky archívy, cez ktoré fondy prechádzali od roku 1934, s výnimkou samotného SNA. D. Tvrdoňová ďalej upozornila, že treba uvažovať minimálne o zmene názvu fondu, keďže oficiálny názov pôvodcu bol „Riaditeľstvo windischgrätzovského veľkostatku a lesný úrad v Jablonici“. Rovnako aj R. Luz pripomenul, že fond neobsahuje rodové písomnosti a nie je dôvod dávať do jeho názvu priezvisko rodu. Panstvá po revolúcii 1848/49 zanikli a boli nahradené veľkostatkami, a preto v názve treba akceptovať reálny stav, najlepšie uvedením oficiálneho názvu pôvodcu. Zástupkyne OSAD I so zmenou názvu nesúhlasili, pretože oddelenie je zvyknuté používať termín „panstvo“ bez ohľadu na názov pôvodcu alebo reálny právny stav. VR SNA projekt neschválila, navrhla ho dopracovať v zmysle určenia hraníc archívneho fondu, vykonať podrobný prieskum proveniencie archívnych dokumentov zaradených do archívnych fondov „Aponi z Oponíc a Jablonice“ a „Windischgrätz – Panstvo Jablonica (Korlát)“, ktoré sú uložené v SNA, a tiež archívneho fondu „Aponi z Oponíc“, ktorý je uložený v Štátnom archíve v Nitre (ďalej len ŠA NR).

Rozsiahlu diskusiu vyvolal projekt na spracovanie a sprístupnenie *Zbierky atlasov, 16. stor. – 20. stor.*, ktorý predložila Mgr. Janka Hričovská. Podľa projektu

má zbierka vzniknúť vyberaním asi 370 atlasov z už existujúcich archívnych zbierok a fondov, bez ohľadu na pôvodcov. Pre viacerých členov problém predstavovalo zahrnutie Zbierky máp a atlasov Slovenskej kartografie a Zbierky máp a plánov z archívu Slovenského národného múzea v Martine (ďalej len SNM). Prvá uvedená zbierka vznikla z činnosti organizácie, ktorej fond spravuje OSAD II, a jej zahrnutím môže dôjsť k narušeniu proveniencie, keďže môže ísť o autorské výtlačky z vlastnej produkcie podniku. Druhá spomenutá zbierka vznikla cielene v bývalom Archíve SNM. Vedecká rada odporučila preveriť fondovú príslušnosť atlasov k fondu Slovenská kartografia (v správe OSAD II), vyčísliť presné množstvo a pôvod všetkých atlasov navrhnutých na zaradenie do vytvárateľnej archívnej zbierky a doplnený projekt opätovne predložiť na ďalšie zasadnutie.

Projekt na spracovanie a sprístupnenie fondu *Štátna mincovňa v Alba Iulii, 1719 – 1873* vypracovala K. Olajcová. Jeho súčasťou je delimitácia dokumentov medzi SBA a Archívom Mincovne Kremnica. Autorka tiež upozornila, že v minulosti došlo k vyradeniu niekoľkých účtovných kníh z banskoštiavnickej časti fondu, pričom pri časti z nich išlo o dokumenty spreď roka 1850. V. Nováková namietala proti navrhnutej štruktúre usporiadania podľa diplomatických kategórií – je to desaťročia prekonaná metóda, pri ktorej sa oddeľujú súvisiace dokumenty (napr. účtovné knihy a účty).

Kolektív autorov M. Fiľarská, T. Gerbocová a L. Repjak predložil na posúdenie tri čiastkové inventáre k fondu *Verejnosť proti násiliu, 1989 – 1993*. T. Gerbocová osvetlila niektoré osobitosti spracovania a problémy, ktoré museli spracovatelia riešiť. Štruktúra archívneho fondu vychádza z organizačnej štruktúry. Istou odchýlkou od provenienčného princípu je ponechanie dokumentov vydavateľstiev Archa a Danubius vo fonde – z dôvodu hektickej doby verejnosť nerozlišovala adresáta, nie je možné dokumenty vzniknuté z činnosti týchto organizácií jednoznačne vytriediť ako samostatné archívne fondy. Organizácie boli úzko spojené a prepletené personálne, organizačne a priestorovo s VPN. Pokiaľ ide o korešpondenciu adresovanú VPN, tá je vo fonde usporiadaná chronologicky, problémom bolo zaradenie nedatovanej korešpondencie s rozsahom viac ako 40 škatúl. Túto nebolo možné nijako vnútorne usporiadať, keďže okrem dátumu často chýbajú aj mená odosielateľov (podstatná časť je anonymná). K tvorbe inventárnych jednotiek sa pristupovalo s ohľadom na význam jednotlivých častí fondu, bola aj snaha o zjednotenie štruktúry v jednotlivých fondových oddeleniach (napr. poradie vecných skupín v sekretariátoch), a vecnosť je tu preto nadradená chronológii. V. Nováková požadovala v úvode upozorniť, že vo fonde boli ponechané aj dokumenty, ktoré nie je možné považovať za archívne dokumenty (napr. knihy faktúr, peňažné denníky a i.). I. Tichý upozornil na problémy iného ako odborného charakteru, ktoré sa v súvislosti s fondom vyskytli. Na SNA sú vyvíjané dva protichodné tlaky – tlak na sprístupnenie zo strany médií a bádateľov a tlak proti sprístupneniu kvôli očakávaným prírastkom od žijúcich predstaviteľov VPN. Fond je citlivý politicky a aj z hľadiska otázky ochrany osobných údajov, preto sa prístup k dokumentom bude osobitne riešiť v spolupráci s OAR. VR SNA schválila predložené inventáre ako dočasné.

Ďalšiu verziu inventára k fondu *UNION a. s., továreň na plech vo Zvolene, banícky závod v Badíne, (1872) 1893 – 1926 (1929)* prezentovala M. Mihoková. Inventár

vypracovala I. Hrtyan, ktorá medzičasom ukončila pracovný pomer v archíve. Posudzovatelia opätovne vzniesli závažné pripomienky. Keďže ale pracovisko nemá pracovníka, ktorý by pripomienky posudzovateľov zapracoval, odložilo sa dopracovanie pomôcky na neurčito.

Plánovaný bod *Metodika tvorby archívnej pomôcky – zhrnutie súčasného stavu, plán na ďalšie obdobie* predsedníčka VR SNA opätovne stiahla z programu.

V záverečnom bode *Problematika výskumnej činnosti v SNA* bol členom rady predložený návrh internej smernice. Zásadnými prvkami návrhu sú: z ústavnej výskumnej činnosti sa vypúšťa historický výskum okrem dejín pôvodcov, zostáva len v kategórii individuálnej výskumnej činnosti; zavádza sa systém hodnotenia publikácií kategórie AGI (t. j. Správa o vyriešených vedeckovýskumných úlohách) v spolupráci s VR SNA; zavádza sa povinnosť dokladovať v publikovanom výstupe uvedenie SNA ako pracoviska autora. Vedecká rada vzala návrh na vedomie a požiadala o jeho opätovné predloženie na nasledujúcom zasadnutí so zapracovaním prípadných pripomienok, ktoré sa dovedty vyskytnú.

Aj tretie zasadnutie, konané 27. septembra 2019, malo bohatý program. V úvode bolo oznámené vymenovanie nových členov VR SNA: Mgr. Petra Konečného, PhD., za SBA v Banskej Štiavnici a Mgr. Mareka Púčika, PhD., za OSV.

Prvé dva body programu sa týkali projektov, ktoré neboli schválené na predošlom zasadnutí. Upravenú verziu projektu na spracovanie a sprístupnenie archívneho súboru *Windischgrätz – Panstvo Jablonica, (Korlát) 1546 – 1926* predložila P. Hagoňová. Predstavila výsledky svojej analýzy, podľa ktorej fondy „Aponi z Oponíc“ (uložený v ŠA NR), „Aponi z Oponíc a Jablonice“ (uložený v SNA) a windischgrätzovský fond panstva Jablonica (tiež v SNA) spolu napriek zjavným prepojeniam nesúvisia, boli len pôvodne uložené na jednom mieste. Diskusiu vyvolalo radenie fondových oddelení – podľa projektu mali za sebou nasledovať v poradí „vlastné písomnosti panstva – písomnosti starších vlastníkov – písomnosti nástupcu“. R. Luz a D. Tvrdoňová namietali proti nelogickosti tohto radenia. Ďalším problémom bolo aj zachovanie dokumentov právneho nástupcu vo fonde – mal by z nich byť vytvorený samostatný archívny fond alebo v prípade ich zachovania v tomto fonde má byť do evidenčného listu zavedený aj druhý pôvodca. M. Kuzmíková namietala, že tieto dokumenty vo fonde zostali len z dôvodu ich malého množstva. Otvorila sa aj otázka názvu fondu. R. Luz opäť pripomenul, že navrhnutý názov fondu v podobe „Windischgrätz – Panstvo Jablonica“ nie je možné považovať za správny, pretože pôvodca mal oficiálny názov „Riaditeľstvo windischgrätzovského veľkostatku a lesný úrad v Jablonici“, ktorý sa vyskytuje na pečiatkach aj hlavičkových papieroch. Pôvodca používal svoj oficiálny názov, bol prakticky „firmou“ a tú nie je možné dnes spätne premenovať. V zmysle slovenskej archívnej metodiky je (až na výnimky) posledný názov pôvodcu aj názvom archívneho fondu, nevidí dôvod na vytvorenie umelého názvu, ktorý pôvodca nikdy nepoužíval. Okrem toho je z projektu zrejme, že vo fonde nie sú zachované písomnosti všetkých zložiek veľkostatku (napr. registratúra liehovaru a i.), ale len jeho riaditeľstva. Navrhnutý názov preto nebude zodpovedať obsahu fondu. Napriek týmto pripomienkam rada po hlasovaní projekt schválila.

Opätovne bol predložený aj projekt *Zbierka atlasov, 16. stor. – 2002* (predkladateľka J. Hričovská). Autorka projektu ho nedopracovala v zmysle požiadaviek vznesených na predošlom zasadnutí – chýbal zoznam všetkých dotknutých fondov a zbierok, ale aj informácia o presnom počte atlasov v každom fonde alebo zbierke (nová verzia namiesto pôvodných asi 370 atlasov zahrnula už asi 1 400 kusov), celkové vyznenie projektu bolo zmätočné. Autorka preverila väzbu Zbierky máp a atlasov Slovenskej kartografie na fond Slovenská kartografia. Priame prepojenie na registratúru sa nepodarilo nájsť, našli sa zmienky o knižnici podniku, ale nie je zrejmé, či do nej patrili aj mapy a atlasy. E. Javošová preto navrhla do spracovania zahrnúť aj túto zbierku, aby mohla v SNA vzniknúť otvorená a jediná Zbierka atlasov. R. Luz pripomienkoval navrhnuté usporiadanie – ak majú byť atlasy v zbierke radené len chronologicky, nerozumie zmyslu vytvorenia troch skupín (do 1800, 1800 – 1918, po 1918). I. Tichý poukázal na nepraktickosť chronologického radenia z pohľadu bádateľa a navrhol vytvoriť vecné skupiny napr. podľa krajín alebo pod. VR SNA z uvedených dôvodov ani druhú verziu projektu neschválila a požiadala o jeho dopracovanie.

T. Gerbocová predložila projekty na spracovanie a sprístupnenie archívnych súborov *Poverenictvo Slovenskej národnej rady pre potravinársky priemysel, 1964 – 1967* a *Komisia Slovenskej národnej rady pre potravinársky priemysel, 1964 – 1967*. Napriek podobnému názvu a zdanlivému prepojeniu na SNR ide o úplne samostatné archívne fondy, ich spracovanie je dôležité, pretože sa tým uzavrie spracovanie súboru „malých“ povereníctiev z obdobia po roku 1960 a zostane spracovať „veľké“ povereníctva z obdobia do roku 1960. VR SNA predložené projekty schválila s formálnymi pripomienkami.

D. Tvrdoňová podala informáciu o dokončení ďalšieho zväzku čiastkového inventára *Krajinský úrad v Bratislave, fondové oddelenie Administratívne oddelenia, fondové pododdelenie Organizačné útvary, ročník 1936*.

Pracovníčka SBA, K. Olajcová, predstavila inventár vypracovaný k fondu *Banský súd v Boci, 1558 – 1788*. E. Javošová odporučila autorke pri ďalších pomôckach neuvádzať registry všetkých dokumentov, ale skôr sumárne registry. R. Luz naopak pochválil podrobné rozpísanie registrov všetkých spisov, čo je dôležité aj pre prípad budúcu digitalizáciu celého fondu, pri ktorej regist na úrovni skupiny alebo škatule nie je dostatočný. Pomôcka bola schválená s formálnymi pripomienkami.

Čiastkový inventár *Verejnosc' proti násiliu, fondové oddelenie Dokumentačné oddelenie 1989 – 1993* predstavila T. Gerbocová aj za spoluautorov M. Fiľarskú a L. Repjaka. D. Tvrdoňová ako vedúca oddelenia spresnila, že predkladaná pomôcka nie je verejná, trojrozmerné predmety sa nebudú predkladať do bádateľne a očakáva sa väčšie množstvo prírastkov v dôsledku nadchádzajúceho výročia Nežnej revolúcie. Autori zdôvodnili podrobné členenie trojrozmerných predmetov (s ohľadom na rôznorodosť vytvorili viacero skupín aj za cenu, že v niektorých bude len jedna inventárna jednotka) a problematické registry týkajúce sa obrazových a zvukových nahrávok (archív nemá technické prostriedky a nebolo možné zistiť obsah nosičov). Pomôcka bola schválená s podmienkou zapracovať pripomienky.

Na tomto zasadnutí bol prerokovaný bod *Metodika tvorby archívnej pomôcky – súčasný stav, plán na ďalšie obdobie*. Členom rady bol predložený finálny návrh

tiráže, ktorý obsahuje textový návod na vypracovanie tiráže a jej vzor. Tiráž má podľa tohto materiálu obsahovať tieto položky: názov archívnej pomôcky, značka archívneho súboru, časový rozsah, evidenčné číslo archívneho súboru, miesto uloženia, typ archívnej pomôcky, počet evidenčných jednotiek, rozsah sprístupnených archívnych dokumentov (v bm a zároveň počet a typ ukladacích jednotiek), autor archívnej pomôcky, počet strán archívnej pomôcky, posudzovateľa archívnej pomôcky, informáciu o schválení pomôcky VR SNA a coryright. Materiál tiež určil náležitosti formálneho vyhotovenia (typ písma a pod.). VR SNA ho schválila s platnosťou do doby prijatia aktualizovaných celoslovenských archívnych pravidiel a predložila ho riaditeľovi SNA ako podklad na vydanie interného pokynu. E. Javošová vzápätí oznámila, že OSAD I bude uvádzať do tiráže značku fondu len ako dobrovoľný údaj. Ostatní členovia rady proti takému rozhodnutiu namietali, keďže zmyslom predložených návrhov je zjednotiť výstupy všetkých oddelení a pracoviska, aby SNA riešil veci jednotne, a preto návrh hovorí o povinnosti uvádzať značku a nie o možnosti ju uvádzať. Uvádzať značku má zmysel aj pre samotný archív – dá bádateľom návod ako citovať, dokumenty sú pri jednotných citáciách ľahko dohľadateľné. Aj na škatule je vhodnejšie písať značky a nie celé názvy fondov – na problém „presýtenosti archívnej škatule“ upozorňoval v minulosti V. Wolfshörndl. Používať značky je praktické aj v lokačnom pláne. Predsedníčka VR SNA preto dala hlasovať o otázke, či uvádzanie značky archívneho súboru je povinným údajom tiráže archívnej pomôcky. Väčšina členov rady hlasovala kladne.

Ďalej bol predložený návrh titulného listu. Návrh bol zostavený tak, aby vyhovoval potrebám všetkých oddelení a pracoviska. Titulný list má podľa materiálu obsahovať údaje: názov archívu a príp. aj pracoviska, nadpis 1 (názov archívneho súboru v celom znení bez skratiek), časový rozsah, nadpis 2 a príp. aj ďalšie nadpisy s časovými rozsahmi (pre fondové oddelenia a pod.), typ pomôcky, meno a priezvisko spracovateľa (bez titulov), miesto vydania a rok. Materiál tiež určil náležitosti formálneho vyhotovenia. Aj tento návrh VR SNA schválila s platnosťou do doby prijatia aktualizovaných celoslovenských archívnych pravidiel a predložila ho riaditeľovi SNA ako podklad na vydanie interného pokynu.

Druhýkrát bol do programu zaradený bod *Problematika výskumnej činnosti v SNA*. Prezentovaná bola upravená smernica, ktorá v porovnaní s predošlou verziou obsahuje nasledovné zmeny: do kategórií ústavnej výskumnej činnosti bola doplnená predarchívna starostlivosť; individuálna výskumná činnosť musí byť v súlade s výskumnými zámermi SNA; individuálnu výskumnú činnosť schvaľuje vedúci oddelenia len po konzultácii s riaditeľom SNA; v časti „Všeobecné zásady“ sa namiesto povinnosti odborných zamestnancov predložiť projekt výskumnej úlohy formulácia mení na očakávanie predloženia a je odstránená povinnosť predložiť výtlačok publikácie kvôli kontrole uvedenia pracoviska. VR SNA schválila predložený návrh riešenia problematiky výskumnej činnosti a predložila ho riaditeľovi SNA ako podklad na vydanie interného pokynu.

V závere zasadnutia E. Javošová informovala, že Rímskokatolícka cirkev, Biskupstvo Banská Bystrica požiadala o vrátenie archívnych fondov cirkevného charakteru, medzi ktorými je aj fond Hodnoverného miesta Turčianskeho konventu uložený v SNA. Archív sa nestotožňuje s požiadavkou vrátenia fondov hodnoverných

miest cirkvi, pretože cirkev nie je ich pôvodcom. Kapituly a konventy vykonávali funkciu hodnoverných miest ako delegovanú právomoc panovníka, teda štátu, a ich agenda bola de facto agendou verejných notárstiev. K tejto problematike bola v minulosti vypracovaná aj právna analýza, ale jej text SNA nemá k dispozícii. VR SNA vyjadrila presvedčenie, že z hľadiska dejín správy boli hodnoverné miesta orgánmi štátnej správy a nie cirkevnými inštitúciami, preto archívne fondy vzniknuté z ich činnosti treba považovať za archívne fondy orgánov štátnej moci.

Posledné, štvrté zasadnutie VR SNA v roku 2019 sa konalo 6. decembra. Predsedníčka informovala o zmenách v zložení rady: bolo ukončené členstvo V. Nováčkovej z dôvodu ukončenia služobného pomeru v ŠA NR, pracovisko Archív Šaľa. Na toto miesto nebol menovaný nový člen. Zároveň sa R. Luz vzdal funkcie tajomníka a úlohu prevzala M. Kuzmíková. Ďalej informovala o výsledkoch rokovania OAR s predstaviteľmi Rímskokatolíckej cirkvi, Biskupstva Banská Bystrica vo veci vrátenia archívnych fondov cirkevnej proveniencie, v prípade SNA konkrétne fondu Hodnoverné miesto Turčianskeho konventu. OAR oznámil SNA, že bolo dohodnuté predĺženie úschovy fondu o 3 roky. V prípade, že sa dovedy podarí fond digitalizovať, môže byť depozit ponechaný v úschove SNA a Banskobystrickému biskupstvu budú poskytnuté digitálne kópie dokumentov z predmetného fondu.

Na zasadnutie boli predložené dve archívne pomôcky, ktoré VR SNA schválila len s formálnymi pripomienkami. M. Bartal predstavil inventár *Združenie slovenských dobrovoľníkov z roku 1918/1919, 1929 – 1943*. K. Olajcová ako nová spracovateľka predložila ďalšiu verziu inventára k fondu *UNION, a. s., továreň na plech vo Zvolene, banský závod v Badíne, (1858) 1872 – 1929*. Táto verzia bola aj schválená.

Tretiu verziu projektu na spracovanie súboru *Zbierka atlasov, 16. stor. – 2002* predložila J. Hričovská. Opätovne sa opakovali problémy z predošlých verzií projektu, ako napríklad určenie počtu atlasov (v prvej verzii 370 kusov, v druhej asi 1 400, v tretej už len „cca 1 239“). Napriek výraznému nesúhlasu niektorých členov VR SNA (R. Luz, D. Tvrdoňová) najmä z dôvodu narušenia provenienčného princípu pri vyberaní atlasov z cielene vzniknutých zbierok samostatných pôvodcov, bol predložený projekt v tejto verzii po hlasovaní schválený.

Mgr. Michala Mariássyová predložila na posúdenie projekt na spracovanie a sprístupnenie osobného fondu *Július Barták, 1897 – 1952*. Diskusia sa venovala najmä otázke ponechania dokumentov iných pôvodcov v tomto fonde – pôvodca ako pracovník Pôdohospodárskeho archívu získal napr. dokumenty Alexandra Kardoša (vlastivedný pracovník), Slovenskej národnej strany, ale ponechal si u seba aj dokumenty svojich zamestnávateľov (Povereníctvo pôdohospodárstva a pozemkovej reformy, Pôdohospodársky archív). Projekt bol schválený s pripomienkami.

Za spracovateľov fondu Krajinský úrad v Bratislave predložila D. Tvrdoňová materiál nazvaný *Krajinský úrad v Bratislave – vecné súbory „Mosty“ a „Cesty“ – problematika spracovania poškodených archívnych dokumentov*. Archív získal v roku 1960 tzv. „Zbierku projektovej dokumentácie ciest a mostov na Slovensku“, ktorú mu odovzdalo Ministerstvo dopravy – likvidačná komisia Povereníctva dopravy v Bratislave. Tvorili ju nadrozmerné balíky s datovaním od začiatku 20. storočia po rok 1957. V roku 1988 bola v súlade s teóriou tvorby archívneho fondu zbierka

zrušená a dokumenty podľa proveniencie zaradené do príslušných archívnych fondov (Krajinský úrad v Bratislave, Ministerstvo dopravy a verejných prác, Povereníctvo techniky, Povereníctvo dopravy a Povereníctvo stavebného priemyslu). Toto triedenie sa ale nedotklo časti projektov, ktorá je uložená v 849 tubusoch a do značnej miery vyhotovená na pazovacom papieri. Dlhodobé nesprávne uloženie spôsobilo, že dokumenty sú veľmi krehké a akákoľvek manipulácia s nimi nie je možná bez predošlého reštaurátorského zásahu. Z podkladov predošlých spracovateľov vyplýva, že dokumenty pochádzajú zo širokého časového obdobia, a to približne z rokov 1922 až 1949, k časti ale nie je z podkladov známe žiadne datovanie. Nutne musí ísť o projektovú dokumentáciu rôznych pôvodcov a z hľadiska archívnej teórie neexistuje dôvod, pre ktorý by predmetná dokumentácia mala byť zaradená práve do archívneho fondu Krajinský úrad v Bratislave, v ktorom je v súčasnosti evidovaná. Teoreticky správnym riešením by teda bolo vytriedenie tej časti projektov, ktorá nevznikla na Krajinskom úrade v Bratislave, a jej zaradenie do príslušných archívnych fondov, čo ale z dôvodu fyzického stavu nie je možné bez nezvratného poškodenia. Spracovatelia preto navrhli obnoviť pôvodnú archívnu zbierku s názvom Zbierka projektovej dokumentácie ciest a mostov. Ako pôvodca zbierky by bolo uvedené Povereníctvo dopravy (ktoré pôvodnú zbierku aj reálne vytvorilo), ako časový rozsah roky 1922 – 1949 (t. j. prvý a posledný rok zistený z existujúcich podkladov). Zbierka by bola uzatvorená bez možnosti prírastkov a z dôvodu fyzického stavu neprístupná na bádanie. Vytvorením zbierky by sa čiastočne obnovil stav, ktorý existoval v čase prevzatia pôvodnej zbierky do archívu. V prípade voľnej kapacity OOAD by boli dokumenty v budúcnosti postupne reštaurované s výnimkou tých, ktoré sa po vybalení z tubusov posúdia ako multiplikáty dokumentácie zachovanej aj na výkresovom papieri. Po ukončení reštaurovania by boli dokumenty vytriedené do príslušných archívnych fondov, sprístupnené formou čiastkových (príp. dodatkových) inventárov alebo formou reinventarizácie dotknutých fondových oddelení. Zbierka ako taká by zanikla bezo zvyšku. Členovia VR SNA namietali proti takémuto postupu s odôvodnením, že archív nemôže vytvárať zbierku, ktorá by obsahovala dokumenty z činnosti rôznych pôvodcov. Prítomní diskutovali napr. aj o možnosti rozdeliť dokumenty podľa teritoriálneho hľadiska medzi iné inštitúcie, bez ohľadu na provenienciu. VR SNA hlasovaním schválila, aby sa z poškodenej projektovej dokumentácie bez ohľadu na rôznych pôvodcov vytvorila vo fonde Krajinský úrad v Bratislave samostatná vecná skupina s názvom Iná projektová dokumentácia Krajinského úradu v Bratislave a fond Krajinský úrad v Bratislave sa klasifikoval ako čiastočne sprístupnený.

Ďalší plánovaný bod programu s názvom *Metodika tvorby archívnej pomôcky – úvod k archívnej pomôcke* bol predsedníčkou VR SNA preložený na ďalšie zasadnutie.

VR SNA prerokovala prvé *zámery výskumnej činnosti na rok 2020* predložené podľa smernice schválenej na predošlom zasadnutí. OSAD II do plánu navrhlo úlohu „Krajinský úrad v Bratislave: úrad a jeho fond“ (trvanie I/2020 – XII/2021, zodpovední riešitelia D. Tvrdoňová a R. Luz). Projekt sa zameriava na komplexnú analýzu Krajinského úradu v Bratislave ako najväčšieho orgánu štátnej správy na území Slovenska a analýzu jeho archívneho fondu uloženého v SNA. Predmetom výskumu

budú historické súvislosti vzniku tzv. krajinského zriadenia, analýza jeho fungovania, analýza z pohľadu dejín správy a archontológie. Ťažiskovou témou bude predstavenie archívneho fondu s poukázaním na jeho bohatý obsah a možnosti využitia v historickom výskume. Výstupom projektu bude záverečná publikácia. V rámci riešenia projektu budú oslovené Národný archív v Prahe, Moravský zemský archív v Brne a Štátny archív Zakarpatskej oblasti s ponukou na predstavenie inštitúcií Krajinského úradu v Prahe, Krajinského úradu v Brne, Krajinského úradu v Užhorode a ich archívnych fondov formou krátkych exkurzov, ktoré budú v primeranom rozsahu zaradené do záverečnej publikácie ako samostatné kapitoly.

SBA do plánu navrhol zaradiť projekt „Vývoj a archontológia Hlavného komorskogrófskeho úradu v Banskej Štiavnici do obdobia tereziánskych reforiem, 1571/73 – 1747“ (trvanie 2020 – 2023, zodpovedný riešiteľ P. Konečný). Archívny fond Hlavný komorskogrófsky úrad (ďalej len HKG) predstavuje nielen najvýznamnejší, ale i obsahovo najbohatší fond uchovávaný v SBA. Účelom výskumnej úlohy je analyzovať a prezentovať vývoj jeho pôvodcu a zloženie personálu, ktorý na tomto úrade pôsobil. Okrem staršej štúdie z roku 1914 od F. Eckhardta k počiatkom fungovania HKG neexistuje žiadna práca, ktorá by sa systematicky zaoberala jeho fungovaním. Výskumná úloha preto zaplňa deziderát v rámci dejín správy i montánnej archontológie habsburskej monarchie. Plánované výstupy sú: monografia Prehľadné dejiny Hlavného komorskogrófskeho úradu v Banskej Štiavnici I. (1571 – 1747), tri rozsiahlejšie štúdie alebo menšie monografie, edícia prameňa Správa komisie tajného radcu U. A. Popela z Lobkovic o stave dolnouhorských bankských komôr a miest (1647), popularizačné články k vyššie uvedeným témam, menšia výstava a katalóg Maximiliánov bankový poriadok pre dolnouhorské bankské mestá (1571/73) a elektronická archontologická databáza. VR SNA oba predložené projekty schválila.

Keďže počas rokov 2018 a 2019 došlo k viacerým zmenám v zložení VR SNA, uvádzame zoznam jej členov ku koncu roka 2019:

za OSAD I:	Mgr. Erika Javošová, PhD. (vedúca oddelenia), Mgr. Miriam Kuzmíková
za OSAD II:	Mgr. Daniela Tvrdoňová, PhD. (vedúca oddelenia), Mgr. Rastislav Luz, PhD.
za OSV:	prom. hist. Mária Zsigmondová (vedúca oddelenia), Mgr. Marek Púčik, PhD.
za OOAD:	Ing. Alena Maková (vedúca oddelenia)
za SBA:	Mgr. Peter Konečný, PhD. (vedúci pracoviska)
za OAR:	Mgr. Jozef Pocisk
za štátne archívy:	miesto nie je obsadené
za špecializované archívy:	PhDr. Daniel Kuzmík
za Katedru archívnictva a PVH FiF UK:	doc. PhDr. Juraj Roháč, CSc.

Rastislav Luz
Slovenský národný archív

ŠTÁTNY ARCHÍV V KOŠICIACH, PRACOVISKO ARCHÍV SPIŠSKÁ NOVÁ VES V NOVÝCH PRIESTOROCH

Historický región Spiša je bohatý na archívne dokumenty a archívne osobnosti. Nemenej dôležité sú tiež archívne budovy, v ktorých by sa mali dokumenty ochraňovať a osobnosti pracovať. Popri reprezentačných a zároveň efektívne účelových priestoroch Spišského archívu v Levoči bol archív v Spišskej Novej Vsi vždy v úzadí. Samotný okresný archív tam vznikol 1. júla 1960. Jeho základom sa stali mestské archívy v Spišskej Novej Vsi, Levoči, Gelnici a Spišských Vlachoch. Sídlil na dvoch miestach – v historických radniciach v Spišskej Novej Vsi a v Levoči. V Levoči fungovala v rokoch 1960 – 1996 pobočka okresného archívu. Pri územnej reorganizácii v roku 1996 sa z okresu Spišská Nová Ves odčlenili okresy Gelnica a Levoča. V Levoči bol zriadený nový okresný archív (1996 – 2015), archívne dokumenty z Gelnice zostali na pôvodnom mieste. V rokoch 2003 – 2015 niesol archív názov Štátny archív v Levoči, pobočka Spišská Nová Ves a od reorganizácie archívov v novembri 2015 patrí do územnej pôsobnosti Štátneho archívu v Košiciach ako jeho pracovisko. Riaditeľmi archívu boli Jozef Kuruc (1960 – 1993), Mária Pacindová (1993 – 1996) a Nina Palková (od 1996).

Okresný archív mal od svojho vzniku nedostatok úložných kapacít. V polovici šesťdesiatych rokov sa nerealizoval zámer výstavby novej budovy pre mestský národný výbor, ktorou by sa uvoľnila celá budova radnice. Situácia sa zmenila až v roku 1982, keď sa archív presťahoval z radnice do zrekonštruovaného meštianskeho domu na námestí v Spišskej Novej Vsi (Letná 67). Archívne depoty, ktoré sa mali postaviť v zadnom trakte budovy, sa nerealizovali a archív opäť zostal bez rezervy úložných miest. Rovnako boli nevyhovujúce a stiesnené aj administratívne priestory. Až v roku 1996, po zániku štátneho podniku Geologický prieskum, získal archív budovu generálneho riaditeľstva podniku na Markušovskej ceste 1. Začali sa v nej adaptačné práce, ktoré síce zostali neukončené, no archív získal nové úložné priestory.

Po roku 2015 sa rozbehli postupné úpravy, ktorých cieľom malo byť presťahovanie archívu z Letnej ulice na Markušovskú cestu. Priestory archívu boli stavebne oddelené od vedľajších budov, bol vypracovaný projekt na komplexnú rekonštrukciu budovy vrátane výstavby kotolne a vyhotovil sa energetický audit budovy kvôli zníženiu jej energetickej náročnosti v budúcnosti. V roku 2018 boli zmontované všetky mobilné regály, ktoré zostali nedokončené z 90. rokov. K nim pribudli nové stacionárne, ktoré tak vytvorili dostatok úložných kapacít na presťahovanie z budovy na Letnej ulici, aj na delimitované dokumenty a dokumenty, ktoré mal archív v depozite v Spišskom archíve v Levoči. Konečne koncom roka 2019 boli zrekonštruované štyri pracovne archívárov, štátna knižnica, kuchynka a sociálne zariadenia. V prvých júnových dňoch roka 2020 sa archív za pomoci všetkých zložiek Štátneho archívu v Košiciach a za účasti kolegov zo Štátneho archívu v Prešove presťahoval. V auguste 2020 prebehlo tiež veľké sťahovanie depozitu a delimitovaných dokumentov zo Spišského archívu v Levoči.

OBRÁZOK 1 –*Budova Archívu Spišská Nová Ves na Markušovskej ceste 1.*
Foto: autor.

Budova Archívu Spišská Nová Ves na Markušovskej ceste 1 bola postavená v roku 1967. Má obdĺžnikový pôdorys s rozmermi 13×49 metrov, pozostáva z piatich podlaží bez suterénu. Nosnú konštrukciu tvorí železobetónový skelet, stropnú konštrukciu zase prefabrikované betónové panely. Schodisko a výt'ah sú od vstupov na jednotlivé podlažia oddelené. Na prízemí sú umiestnené archívne depoty v celkovom rozsahu 2,1 bežného kilometra, na prvom poschodí je administratívna časť. Na najvyššom podlaží sídli katastrálny odbor Okresného úradu Spišská Nová Ves. Vlastníkom budovy vrátane pozemku je Ministerstvo vnútra SR. Archív tak získal dostatok priestorov pre svoj všestranný rozvoj.

Richard Pavlovič
Štátny archív v Košiciach

ARCHÍV SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED SA VRÁTIL K SVOJMU PÔVODNÉMU NÁZVU

Koncom roka 2019 schválilo Predsedníctvo Slovenskej akadémie vied (ďalej len SAV) skrátenie nášho názvu z dovtedajšieho Ústredný archív Slovenskej akadémie vied na Archív Slovenskej akadémie vied. Archív SAV sa tým od 11. novembra 2019 vrátil k svojmu pôvodnému názvu, ktorý niesol od svojho založenia 1. januára 1963 do roku 1971. Pri tejto príležitosti prinášame stručné zhrnutie organizačného vývoja Archívu SAV.

Archív bol zriadený uznesením Predsedníctva SAV z 24. septembra 1962 od 1. januára 1963 pod názvom Archív Slovenskej akadémie vied. V novembri 1971 požiadal Archív SAV Predsedníctvo akadémie o schválenie zmeny názvu na Ústredný archív SAV, čo sa realizovalo od 1. januára 1972. Vzhľadom na skutočnosť, že mnohé vedecké ústavy SAV si zriadovali vlastné tzv. „mediarchívy“ (registratúrne strediská), chcel archív novým názvom zdôrazniť svoju celoakademickú pôsobnosť v starostlivosti o chod spisovej služby (správy registratúry) na všetkých pracoviskách SAV a kontrolnú a dozornú právomoc nad registratúrnymi záznamami s trvalou dokumentárnou hodnotou dlhodobo uchovávanými v mediarchívoch.

V posledných rokoch však dôvod, ktorý viedol k voľbe názvu Ústredný archív SAV, stratil svoju váhu. Vo vnímaní akademickej obce vyvolalo v dôsledku prerodu spoločenskej klímy za posledných 30 rokov slovo „ústredný“ skôr úsmev než vážnosť. Navyše sa často stávalo, že široká bádateľská verejnosť si nás mýlila so Slovenským národným archívom. Dedukciou sme dospeli k predpokladu, že sa tak stávalo v prípadoch, keď pri „gúglovaní“ kontaktov na Slovenský národný archív zadávali časť jeho staršieho názvu Štátny ústredný archív. V archíve sme sa preto v roku 2019 rozhodli vrátiť k nášmu pôvodnému názvu Archív SAV, čomu Predsedníctvo SAV ochotne vyhovel.

Počas svojej existencie archív dvakrát stratil svoje postavenie samostatného právneho subjektu. V krátkom intervale od 1. januára 1986 do 1. júna 1987 bol začlenený do Informačného centra SAV. Po druhýkrát sa tak stalo nedávno, v máji 2018. Predsedníctvo SAV v rámci príprav na transformáciu akadémie vied na vedecko-výskumnú inštitúciu ako novú právnu formu pristúpilo k zlúčeniu siedmych samostatných organizácií SAV do spoločnej organizácie s názvom Centrum spoločných činností Slovenskej akadémie vied. Išlo o organizácie akadémie, ktorých hlavnou náplňou nebol vedecký výskum, ale vykonávanie špecializovaných odborných alebo servisných činností s celoakademickým presahom: Ústredný archív SAV (v roku 2018 ešte pod týmto názvom), Výpočtové stredisko SAV, Encyklopedický ústav SAV, Vydavateľstvo SAV Veda, dve Kongresové centrá SAV v Smoleniciach a v Starej Lesnej a Technicko-hospodárska správa ústavov spoločenských vied SAV, ku ktorým sa v roku 2019 pridala ako ôsma organizácia Správa účelových zariadení SAV. Archív SAV sa stal organizačnou zložkou. Z tohto dôvodu má úplný názov Archívu SAV znenie Centrum spoločných činností Slovenskej akadémie vied – Archív Slovenskej akadémie vied (CSČ SAV – A SAV). V roku 2014 archív získal

od ministerstva školstva Osvedčenie o spôsobilosti vykonávať výskum a vývoj
s platnosťou na šesť rokov.

Kristína Majerová
Archív Slovenskej akadémie vied

VÝSTAVA TRIANON V DOKUMENTOCH – STOROČNÁ HISTÓRIA HRANÍC SLOVENSKA

Pred storočím sa udiali významné historické udalosti, ktorých výsledkom bolo nastolenie mieru v Európe po krvavej a pustošiacej prvej svetovej vojne a určenie hraníc novovzniknutých štátov na troskách rakúsko-uhorskej monarchie. Pri tejto príležitosti bola 9. septembra 2020 v priestoroch Univerzitnej knižnice v Bratislave otvorená výstava *Trianon v dokumentoch – Storočná história hraníc Slovenska*. Výstava je zameraná na parížsku mierovú konferenciu (1919 – 1920), ktorej výsledkom bola okrem iných zmlúv Trianonská mierová zmluva, určujúca hranice Maďarska a sčasti aj Československej republiky ako jedného z hraničiacich štátov.

OBRÁZOK 1 – *Výstava Trianon v dokumentoch – Storočná história hraníc Slovenska.*
Foto: Daniela Tvrdoňová

Výstavu slávnostne otvoril minister vnútra SR Roman Mikulec, pričom vo svojom príhovore poukázal aj na význam Trianonu: „Niet pochybnosti o tom, že Trianon ako symbol zásadnej zmeny usporiadania strednej Európy je historickou udalosťou, ktorá zanechala stopu nielen v existencii hraníc štátov, ale aj vo vedomí ich obyvateľov. Pre archivárov a historikov je to dejinná udalosť, ktorá si určite zaslúži pozornosť spoločnosti.“ Po príhovore ministra vnútra nasledovali príhovory Márie Mrižovej, poverenej riadením odboru archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR, a Silvie Stasselovej, generálnej riaditeľky Univerzitnej knižnice v Bratislave. Slávnostného aktu otvorenia výstavy sa zúčastnil okrem iných i minister zahraničných vecí a európskych záležitostí SR Ivan Korčok, vedúci kancelárie prezidenta SR Štefan Rozkopal, štátni tajomníci ministerstva vnútra SR Ján Lazar a Vendelín Leit-

ner, riaditeľ odboru správy štátnych hraníc ministerstva vnútra SR Peter Šlahor. Pozvaní boli aj zástupcovia krajín, ktoré boli signatármi Trianonskej mierovej zmluvy alebo sa ich Trianon do určitej miery týkal. Spomedzi nich prišli zástupcovia z Japonska, Spojených štátov amerických, Veľkej Británie, Talianska, Rumunska, Srbska, Chorvátska, Ukrajiny, Rakúska a Česka.

Výstava je rozdelená do niekoľkých chronologicko-tematických okruhov, prostredníctvom ktorých je možné nielen nahliadnuť do procesu vytyčovania česko-slovensko-maďarskej hranice, ale prevedie nás aj udalosťami pred prijatím a životom v pohraničí po prijatí zmluvy.

Prvý tematický okruh sa týka rozpadu Rakúsko-Uhorska. Začína Žiadosťami slovenského národa z roku 1848, poukazuje na potláčanie národných prejavov Slovákov, spojené aj so zatvorením troch slovenských gymnázií v 70. rokoch 19. storočia, a sleduje propagandu spojenú s postupným zánikom monarchie. Panely sú doplnené o etnografickú, národopisnú a jazykovú mapu. Sú na nich farebne znázornené územia, ktoré obývali Slováci, ako aj iné národy monarchie pred rokom 1918.

Druhým tematickým okruhom je vznik Československej republiky, ktorý návštevníka oboznámi s československým zahraničným i domácim odbojom za vznik samostatného štátu. Najcennejšími dokumentmi na panely sú zápisnice z deklaračného zhromaždenia v Turčianskom Svätom Martine z 30. októbra 1918, na ktorom bola prijatá Deklarácia slovenského národa. Okrem iného sa tam nachádzajú fotografie zo zahraničného odboja a postupného obsadzovania územia Slovenska československými legionármi, ako aj s tým spojená propaganda. Za povšimnutie stojí i tlačaná mapa Československa po uzavretí predbežného mieru, na ktorej sú ešte vyznačené sporné územia.

Za týmto okruhom nasleduje už hlavný tematický okruh parížska mierová konferencia a jej výsledky v podobe mierových zmlúv. Obsiahly sprievodný text na paneloch oboznámi návštevníka s priebehom mierovej konferencie, nachádzajú sa tam ukážky mierových zmlúv a nálady na oboch stranách hranice dokresľujú ukážky propagandy. Za povšimnutie stojí fotografia maďarskej delegácie na čele s grófom Apponyim, ako aj na stene umiestnený veľký plagát mapy z Trianonskej mierovej zmluvy, kde je vyobrazený výsek československo-maďarského pohraničia. Oproti panelom sa nachádzajú tri vitríny, pričom v prvej sú umiestnené kópie vybraných strán z Trianonskej mierovej zmluvy, na ktorých sú uvedení jednotliví signatári. V strednej vitríne je umiestnené faksimile Trianonskej mierovej zmluvy, zhotovené na základe kópie uloženej v Diplomatickom archíve Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR. V poslednej vitríne sú umiestnené kópie zadných strán originálu Trianonskej mierovej zmluvy, ktorá je umiestnená v Archives nationales v Paríži, na ktorých sú pečate a podpisy jednotlivých signatárov. Pre zaujímavosť, posledné podpisy patria zástupcom Maďarska, pričom sa podpisovali ako prví. Na ďalších paneloch patriacich k tomuto okruhu nájdeme medailóniky významných Slovákov, ktorí sa ako členovia československej delegácie zúčastnili parížskej mierovej konferencie. Doplnené sú o ukážky korešpondencie, ktorou informovali slovenských politikov o priebehu konferencie, ako aj ukážky slovenských novín, ktoré pravidelne prinášali zaujímavé články o priebehu konferencie. Určite za povšimnutie

stoja dve mapy na poslednom paneli, na ktorých sú prezentované preexponované predstavy československej i maďarskej strany o umiestnení hranice.

OBRÁZOK 2 – Výstava *Trianon v dokumentoch* – *Storočná história hraníc Slovenska*.
Foto: Daniela Tvrdoňová

Ďalším a pomerne veľkým tematickým okruhom je proces rozhraničovania československo-maďarského pohraničia, ktorý trval až do roku 1926. Okrem jednej z prvých tlačených máp Československej republiky ešte so skomolenými slovenskými názvami sa tam nachádza obsiahly sprievodný text doplnený o množstvo fotografií. Komplikovaný rozhraničovací proces dokresľujú mapy, veľký počet archívnych dokumentov, zápisníc a ukážok triangulačných meraní. Oproti panelom sa nachádzajú vitríny s originálmi archívnych dokumentov a zápisníkov, ktoré vznikli počas procesu rozhraničovania československo-maďarskej hranice. Zaujímavým doplnením celého okruhu je statická ukážka prístroja švajčiarskej výroby, ktorý sa v tomto čase používal pri zameriavaní hranice. Návštevníci sa pri tomto okruhu môžu oboznámiť s politickými pochôdzkami hranice a samostatným hraničným dokumentárnym dielom ako výsledkom prác na československo-maďarskej hranici.

Predposledný tematický okruh je zameraný na život v československom pohraničí po Trianone v regiónoch Nitra, Banská Bystrica a Košice. Na paneloch sa nachádzajú ukážky rôznych legitimácií malého pohraničného styku, letáky a plagáty spojené s propagandou, ale aj veľké množstvo archívnych dokumentov, ktoré zobrazujú neľahký a napätý život v pohraničí.

Výstavu uzatvára tematický okruh zameraný na vývoj hranice do roku 2020. Nachádzajú sa tu mapy Československa, Slovenskej republiky a Slovenska od roku 1920 do roku 1993. Okruh uzatvára časová os zmien hraníc s Maďarskom a posledná Zmluva medzi Slovenskou republikou a Maďarskom o štátnej hranici z 25. januára 2016, ktorá je platná od 1. marca 2019, a okrem iného Maďarsko v nej uznalo Trianonskú mierovú zmluvu ako jeden z dokumentov určujúcich hranicu.

Výstava *Trianon v dokumentoch – Storočná história hraníc Slovenska* ponúka okrem vizuálneho zážitku aj náučný charakter, pričom poukazuje na veľké množstvo zaujímavých archívnych dokumentov uložených v archívoch na Slovensku. Celkový zážitok z výstavy umocňujú aj krásne výstavné priestory historickej budovy Univerzitetnej knižnice v Bratislave.

Lukáš Repjak
Slovenský národný archív

JUBILUJÚCI MILAN ANTONIČ

Tanečník štandardných a latinsko-amerických tancov, moderátor Medzinárodných súťaží v spoločenskom tanci, autor a moderátor televíznych relácií, režisér hudobného ozvučenia, herec so sľubnou kariérou, výnimočný archívár a v neposlednom rade obdivuhodný človek. To všetko a ešte omnoho viac sa skrýva v osobnosti Milana Antoniča.

Druhého septembra 2020 sa dlhoročný pracovník televízneho archívu Rozhlasu a televízie Slovenska (ďalej len RTVS) a môj inšpiratívny kolega a mentor Milan Antonič dožil okrúhleho životného jubilea. Ešte pred vstupom do archívárskych vôd sa však jeho život uberal úplne iným smerom a štúdiom na Vysoké škole múzických umení na katedre herectva ho predurčovalo na kariéru úspešného herca. Počas dvoch rokov štúdia si zahrál nielen s jeho spolužiakmi Mariánom Slovák, Evou Matejkovou, Ivanom Romančíkom, ale aj s hereckými veľikánmi ako Karol Machata, Ctibor Filčík či Mária Kráľovičová v hre Edwarda Albeeho *Všetko v záhrade*. Na Malej scéne Slovenského národného divadla ju režíroval vtedy už uznávaný režisér Pavol Haspra. Milanovu našliapnutú kariéru narušili spoločensko-politické udalosti na konci 60. rokov minulého storočia a nedovolili mu v štúdiu herectva pokračovať. Stalo sa, čo sa malo, pretože ho nakoniec prilákal svet televízie, archívnych škatúl, bádania a uchovávanía nášho kultúrneho dedičstva.

V Slovenskej televízii (ďalej len STV) začal pracovať 16. októbra 1970 ako pomocný prevádzkový referent Fonotéky (jedno z oddelení odboru Archívy a dokumentácia) a postupne sa vypracoval na odborného referenta Fonotéky. Vďaka húževnatosti, pracovitosti a archívárskemu nadšeniu sa v roku 1977 stal zástupcom vedúceho odboru archívov a programových fondov STV a zároveň hnacím motorom pri zavádzaní informačného systému do archívnych činností v STV. Neskôr tento systém slúžil ako základ pre vytvorenie informačného systému v celej STV v oblasti plánovania, výroby, vysielania a archivácie televíznych relácií. Na základe jeho odborných skúseností a prirodzeného vyciľovania potrieb televízneho archívu a jeho spolupráce s inými televíznymi oddeleniami založil v rámci odboru archívov samostatný útvar pod názvom Informačné a dokumentačné stredisko. Aj po založení novej inštitúcie RTVS v roku 2011, ktorá vznikla spojením Slovenského rozhlasu a STV, vo svojom pracovnom nasadení nepoľavil a stal sa lídrom tímu Televíznych

fondov a dokumentácie Archívu RTVS. Pri vybavovaní neustále sa zvyšujúceho počtu požiadaviek smerujúcich na televízny archív sa Milan stal skutočným odborníkom a je ním doteraz. V komunikácii s televíznymi kolegami, filmovými tvorcami, bádateľmi, študentmi či televíznymi divákmi vynikajú nielen jeho obsiahle znalosti archivára, ale i jeho prirodzený šarm, dôvtip, trpezlivosť a ústretovosť. To všetko pretavil aj do svojich autorských televíznych relácií *Retro noviny*, *Pred rokmi...*, *Televízia po slovensky* a *Televízia za dverami*, v ktorých s veľkou láskou propaguje bohaté archívne audiovizuálne fondy RTVS a archivársku prácu ako takú. Ani po odchode do dôchodku v roku 2016 na televízny archív nezanevrel. Vďaka diváckej úspešnosti jeho autorských televíznych relácií, ktoré stále tvorí, si môžeme my, mladší archívni kolegovia, stále užívať jeho prítomnosť a kedykoľvek sa naňho obrátiť. Je s nami veľmi trpezlivý a či už v pracovnej, alebo v súkromnej oblasti nám neváha podať pomocnú ruku a poskytnúť vzácnu radu.

Všetko, do čoho sa v živote pustí, robí naplno, s láskou, radosťou, čistotou a húževnatosťou, o čom svedčia viaceré úspechy a rôzne ocenenia. Jeho archivárska práca mu vyniesla Cenu ministra kultúry SR za ochranu kultúrneho dedičstva v STV, ale aj Výročnú cenu Slovenskej asociácie novinárov za významný prínos pri uvádzaní archivovaných diel slovenských tvorcov do vysielania STV. Okrem toho sa na profesionálnej úrovni venoval spoločenským tancom a od roku 1972 je držiteľom medzinárodnej kategórie v štandardných a latinsko-amerických tancoch. Dokonca získal titul Majster Slovenska v latinsko-amerických tancoch a v roku 2015 bol slávnostne uvedený do Siene slávy slovenského tanečného športu. Jeho herecké a pohybové nadanie sa mu zišlo aj v úlohe moderátora. Už pri absolvovaní vojenskej základnej služby vo Vojenskom umeleckom súbore pôsobil ako herec konferencier a spoločne s Alenou Heribanovou moderoval medzinárodné súťaže v spoločenskom tanci Dunajský pohár. Moderovaniu sa venuje i v súčasnosti, pretože všetky jeho autorské televízne relácie moderuje dodnes. Rád spomína aj na časy, keď v spolupráci s trénerkami Hildou Múdrú či Agnesou Búřilovou vyberal a strihal hudbu pre viacerých krasokorčuliarov, napríklad i pre Jozefa Sabovčíka.

Je až neuveriteľné, aké obrovské kvality v sebe Milan skrýva, v koľkých oblastiach vyniká a je nám živým príkladom. Popri tom všetkom je vášnivým hubárom, príjemným spoločníkom a naplno sa oddáva svojej manželke, deťom a vnukovi. To všetko sa dá zvládnuť jedine so srdcom na správnom mieste a Milan ho tam zaručene má. Všetko robí s láskou k životu a k ľuďom navôkol. Právom ho všetci voláme „chodiaca encyklopédia“, a keď sme s ním alebo ho len zazrieme, oči sa nám rozžiaria a hneď je veselo.

Milý Milan, v mene všetkých kolegýň a kolegov Ti do ďalších rokov prajem pevné zdravie, veľa spokojnosti, životného optimizmu a nech i naďalej šíriš medzi nás radosť a smiech a vzbudzuješ v nás lásku a obdiv k televíznemu archívnemu dedičstvu.

Lenka Krnáčová
Archív Rozhlasu a televízie Slovenska

MÁRIA ĎURČOVÁ

V tomto roku sa medzi 65-ročných jubilentov zaradila aj Mgr. Mária Ďurčová, rod. Vörösová.

Narodila sa 4. decembra 1955 v Hurbanove. Po skončení základnej deväťročnej školy a následne Gymnázia v Hurbanove nastúpila v roku 1975 do zamestnania na ZDŠ v Hurbanove ako vychovávateľka v školskej družine. Zároveň v tomto roku začala diaľkové štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, odbor archívniectvo, ktoré ukončila v roku 1980.

Už v roku 1976 začala pracovať v Štátnom okresnom archíve v Komárne. Jej pracovnou náplňou bolo spracovanie fondov notárskych úradov a okresného národného výboru. Zároveň tu vznikli aj jej prvé príspevky v publikačnej oblasti.

Od roku 1998 pracuje v Štátnom archíve v Trenčíne na pozícii samostatný radca. Hlavnou pracovnou náplňou za celé roky pôsobenia v tomto archíve bola katalogizácia maďarsky písaných administratívnych spisov archívneho fondu Magistrát mesta Trenčín. Popri tom jej bola zverená aj bádateľská agenda.

Okrem vyhotovenia inventárov k spracovaným fondom sa venuje publikačnej a osvetovej činnosti prezentovaním histórie na základe archívnych dokumentov. Zaoberá sa najmä dejinami 19. a 20. storočia, predovšetkým vývojom hospodársko-spoločenských pomerov po skončení druhej svetovej vojny, chotárnymi názvami v minulosti, ale i Trenčianskym mestským kúpeľom, erbom rodiny Lipských a ďalšími témami.

So svojimi príspevkami sa zúčastňuje na seminároch Klubu trenčianskych historikov, ako aj vedeckých konferencií Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV. Je autorkou takmer dvadsiatky príspevkov z rôznych tematických oblastí histórie, napr. k dejinám hasičov, koncu prvej svetovej vojny a vzniku Československej republiky, počiatkom organizovaného športu, spolkom a podobne.

Ako spoluautorka sa podieľala na vzniku kolektívnych monografií mesta Trenčín a obcí Trenčianske Stankovce, Soblahov a Kubrica.

Je dlhoročnou členkou Spoločnosti slovenských archivarov.

Do budúcich rokov života želáme jubilantke veľa zdravia, šťastia a radosti v osobnom živote a veľa energie a chuti do ďalšej práce.

kolektív Štátneho archívu v Trenčíne

JUBILANTKA HERMÍNA KAUFMANNOVÁ

Hermína Kaufmannová, rod. Wolfshörndlová, sa narodila 2. septembra 1940 v Pezinku vo vinohradníckej rodine. V deň svojich šiestych narodenín začala školskú dochádzku na Štátnej ľudovej škole v Pezinku na Holubyho ulici. Základné štúdium ukončila na Osemročnej strednej škole v Pezinku v roku 1955. V školskom roku 1955/1956 nastúpila na Hospodársku školu v Pezinku, ale po jej zrušení dokončila druhý ročník v Trnave v roku 1957. Jej študijným odborom bola ekonomika a účtovníctvo. Maturitnú skúšku absolvovala v roku 1968 po trojročnom večernom štúdiu na Strednej ekonomickej škole v Bratislave.

V novembri 1958 sa zamestnala ako administratívna pracovníčka na Okresnom národnom výbore v Pezinku. Po zmene územnosprávneho členenia a vzniku nových okresov v júli 1960 prešla na Okresný národný výbor Bratislava-vidiek, kde pracovala ako mzdová účtovníčka do konca júla 1965. V auguste 1965 bola prijatá do Okresného archívu Bratislava-vidiek so sídlom v Pezinku na čele s riaditeľom Jánom Milanom Dubovským. Mala na starosti vedenie registratúry archívu, venovala sa aj predarchívnej starostlivosti, bádateľskej a správnej agende. Bola dlhoročnou úsekovou dôverníčkou Revolučného odborového hnutia. Podieľala sa na vypracovaní troch inventárov k fondom okresných národných výborov, mnohé ďalšie prepisovala na stroji. Veľkou mierou pomáhala riaditeľovi archívu s prepisovaním jeho početných štúdií a článkov na stroji. V rokoch 1980 – 1982 sa podieľala na sťahovaní archívnych fondov do novej účelovej budovy v Modre. V archíve pracovala až do odchodu do dôchodku 30. septembra 2002. V období častých fluktuácií a personálnych zmien patrila spolu s kolegyňou Helenou Amzlerovou k stabilným zamestnancom archívu. Dnes patrí k posledným pamätníkom na budovanie archívniectva v okrese Bratislava-vidiek v 60. rokoch 20. storočia. Po odchode do penzie si niekoľkokrát našla príležitosť navštíviť svojich bývalých kolegov. V súčasnosti študuje na univerzite tretieho veku a archív v Modre využíva aj ako bádatelka. S manželom Pavlom má dcéru a syna. Žije v Pezinku.

Kolektív zamestnancov Štátneho archívu v Bratislave, pracovisko Archív Modra, praje svojej dlhoročnej kolegyni do ďalších rokov života len to najlepšie. Nech má stále dostatok elánu a energie na nové skúsenosti, neopúšťa ju zdravie a teší sa z rodinného zázemia.

Mária Feješová
Štátny archív v Bratislave,
pracovisko Archív Modra

OKRÚHLE ŽIVOTNÉ JUBILEUM PhDr. OĽGY KVASNICOVEJ

Jedenásteho novembra 2020 oslávila okrúhle životné jubileum naša bývalá dlhoročná kolegyňa a riaditeľka Štátneho okresného archívu v Topoľčanoch a neskôr topoľčianskej pobočky Štátneho archívu v Nitre PhDr. Oľga Kvasnicová, zanietená a predovšetkým vynikajúca archivárka a historička. Jej „duch“ z topoľčianskeho archívu nikdy neodíšiel. Všade, kam sa v archíve pozrieme, vidíme jej prácu – či už prostredníctvom fondov, ktoré spracovávala, vyhotovených archívnych pomôcok, viacerých napísaných monografií, publikácií a v neposlednom rade nám ju pripomína aj samotná budova archívu, o ktorej rekonštrukciu sa v podstatnej miere zaslúžila.

Narodila sa v Piešťanoch ako druhá zo štyroch detí rodičov Alžbety a Jozefa Karlíka. Tu prežila svoje detstvo a ukončila povinnú školskú dochádzku (1957 – 1966). Stredoškolské štúdium absolvovala na Strednej všeobecno-vzdelávacej škole v Piešťanoch, kde v roku 1969 zmaturovala. V tom istom roku nastúpila na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave (ďalej len FF UK), na Katedru československých dejín a archívniectva. Veľký vplyv malo na ňu rodinné prostredie. Vzťah k archívniectvu si nemusela vytvárať postupne, lebo bol hlboko zakorenený v celej Karlíkovej rodine. Archívniectvo začala študovať najskôr jej staršia sestra PhDr. Zora Bakošová, rod. Karlíková, potom Oľga a po nej sa rozhodol pre štúdium archívniectva aj ich brat PhDr. Jozef Karlík, ktorý sa oženil s archivárkou Jankou Thurzovou. Napokon z mladších členov rodiny absolvoval archívniectvo na Univerzite Komenského v Bratislave Zorin syn Tomáš Bakoš. Štúdium archívniectva a pomocných vied historických ukončila v roku 1974 už ako Oľga Kvasnicová, pretože sa v tom istom roku vydala za Branislava Kvasnicu (* 23.8. 1951 Zvolen, † 26. 8. 2009 Poprad) a narodil sa im syn Marek.

Medzníkom nielen v jej živote, ale aj v dejinách slovenského archívniectva sa stal rok 1975, keď bol prijatý prvý zákon o archívniectve. Do Štátneho okresného archívu v Topoľčanoch nastúpila ako odborná archivárka 1. októbra 1975. Pre topoľčiansky archív bol významný dvojnásobne, keďže sa na jeseň tohto roku presťahoval z kaštieľa v Uhrovci do vôbec prvej účelovej budovy archívu vo vtedajšom Československu. Najskôr dochádzala z Piešťan, ale čoskoro sa do Topoľčian presťahovala aj s rodinou a žije tu dodnes. Svoju celoživotnú profesionálnu vernosť archivárskemu chlebiču, ktorý nie je vždy mäkký, preukázala v topoľčianskom archíve. Práve on bol jej prvým a zároveň posledným pracoviskom, okrem rokov 1978 – 1981, ktoré prežila na materskej dovolenke, pretože sa z nej stala oddaná a milujúca trojnásobná matka. V manželstve sa jej narodili okrem syna Mareka ešte dve dcéry Katarína a Zuzana.

Celý profesionálny život Oľgy Kvasnicovej sa odohrával predovšetkým v topoľčianskom archíve. V roku 1986 absolvovala štátne rigorózne skúšky z odboru archívniectva na FFUK v Bratislave a získala titul PhDr. Po revolúcii v roku 1989 sa aj v archívniectve presadzovala odbornosť pred politickou príslušnosťou a Oľga Kvasnicová, ktorá si celý svoj profesijný život neobliekla žiadne „politické tričko“, bola vymenovaná za riaditeľku archívu. V tejto funkcii pracovala od 1. marca 1990 do 31. októbra 2015, keď odišla do dôchodku. Od začiatku musela v archíve riešiť nemalé problémy. Nevyhovujúce priestory a nedostatočné personálne obsadenie boli

najväčšími problémami archívu, s ktorými sa musela ako nová riaditeľka vysporiadať. Niekoľkoročná rekonštrukcia a modernizácia budovy archívu, ktorú zabezpečovala v rokoch 2001 – 2005 za jeho plnej prevádzky, si vyžadovala od vtedajších zamestnancov ohromné nasadenie, pevné nervy, nesmiernu trpezlivosť a aj dobrú telesnú kondíciu, pretože všetky archívne fondy boli v tom čase vystáňované do kaštieľa v Tovarníkoch. Svojou prirodzenou autoritou a vlastnou pracovitosťou stmelila a posilnila celý kolektív.

Počas svojho pôsobenia v archíve sa okrem riadiacej práce a administratívnej agendy venovala aj odbornej archívnej činnosti. Po nástupe do archívu finalizovala archívne pomôcky vypracované v konceptoch bývalými zamestnancami archívu, pričom väčšinu z nich nanovo usporiadala a zinventarizovala. Inventármi sprístupnila fondy škôl bývalého II. (pre žiakov vo veku 11 – 15 rokov) a III. stupňa (pre žiakov starších ako 15 rokov), osemročných stredných škôl, stredných poľnohospodárskych škôl a učilíšť v okresoch Bánovce nad Bebravou, Partizánske a Topoľčany. Zinventarizovala viac ako 20 fondov miestnych národných výborov (1950 – 1990) a viac ako 40 fondov miestnych národných výborov zaniknutých do roku 1976. Spoluautoricky spracovala aj tematický katalóg k voľbám v prvej Československej republike. Sprístupnila fond Považského seniorátu Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku od 17. storočia, ktorý je uložený v topoľčianskom archíve ako depozit. Venovala sa aj predarchívnej starostlivosti, najmä pôvodcom v okrese Bánovce nad Bebravou. Významne prispela k propagácii archívu a archívneho dedičstva – zorganizovala viaceré výstavy (Z dejín remesiel a živností; 100 rokov hasičského zboru v Topoľčanoch a iné), odborné semináre (Živnosti a živnostníci v minulosti a súčasnosti; Uhrovec medzi dvoma vojnami; Patrociniá a ich odraz v obecných symboloch a iné), prednášky (História topoľčianskych škôl; Obecné erby koreniace v patrociniách kostolov; Baťa a Slovensko a ďalšie) a nespočetné množstvo exkurzií. Svoje odborné vedomosti prezentovala v štúdiách, v školiteľskej práci (vyučovala dejiny správy na kurzoch archívniectva) a tiež spoluorganizovaním školení o správe registratúry v regióne, ale aj pre poslucháčov Evanjelickej bohosloveckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Venovala sa i historickému výskumu na regionálnej úrovni, ktorý využila vo svojej publikačnej činnosti. Bola spoluautorkou viac ako 20 monografií obcí a miest (monografia Topoľčany vo vrstvách vekov a monografie obcí Práznovce, Čermany, Horné Chlebany, Veľké Chlievany a ďalšie), v ktorých sa zaoberala najmä obdobím po roku 1918. V roku 2005 bola členkou autorského kolektívu publikácie Encyklopédia miest a obcí Slovenska. Je odborníčkou na baťovskú problematiku v Partizánskom a Bošanoch. V roku 2012 sa stala členkou autorského kolektívu monografie Baťa a Slovensko. Zároveň je autorkou viacerých štúdií, článkov a recenzií publikovaných v odborných a regionálnych periodikách (Slovenská archivistika, Fórum archivárov, MY Dnešok a iné).

Podporovala a sama sa aj aktívne podieľala na heraldickom a sfragistickom výskume, zameranom na používanie pečatí obcami počas tereziánskej urbárskej regulácie, ktorý bohato využili nielen mestá a obce okresov Topoľčany, Bánovce nad Bebravou a Partizánske pri tvorbe svojich novodobých symbolov, ale aj Heraldická

komisia Ministerstva vnútra SR. Jej zásluhou prijalo mesto Topoľčany svoj symbol vychádzajúci z najstaršieho pečaťného symbolu z roku 1551.

Bola zvolená za členku a funkcionárku vo viacerých odborných a kultúrnych inštitúciách na Slovensku – v Slovenskej historickej spoločnosti a zakladajúca členka Krúžku historikov pri SHS v Topoľčanoch, v rokoch 2001 – 2014 bola jeho predsedníčkou, v rokoch 2006 – 2014 členka výboru Spoločnosti slovenských archivárov, dlhoročná členka Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti a predsedníčka dozorného výboru Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti, čestná členka Klubu Baťovej školy práce v Partizánskom a názvoslovnej komisie v Topoľčanoch. Do roku 2015 pracovala v Metodickej komisii zriadenej odborom archívov a registratúr Ministerstva vnútra SR. Celý svoj profesionálny život úzko spolupracovala aj s Evanjelickou cirkvou a. v. na Slovensku, pričom sa stala zakladajúcou členkou Archivnej rady Evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku a zároveň aj archivárkou Považského seniorátu ECAV. Musíme ešte pripomenúť jej veľký prínos k udržaniu a ďalšiemu zachovaniu a skvalitneniu korektných a veľmi dobrých vzťahov medzi slovenskými a českými archivármi – kolegami, ale predovšetkým priateľmi zo Štátneho okresného archívu v Zlíne. Počiatky našich pracovných stretnutí siahajú do roku 1978 a trvajú až dodnes. Jubilejné už 40. stretnutie sa uskutočnilo 5. novembra 2018 v archíve v Zlíne.

Naša oslávenkyňa bola v roku 2000 odmenená za zásluhy o rozvoj slovenského archívnictva pamätnou Križkovou medailou a v roku 2010 Sasinkovou medailou.

Aktívna v pracovnej oblasti ostala aj po odchode do dôchodku v roku 2015 – naďalej prednáša, píše príspevky do odbornej a regionálnej tlače, aktívne sa zúčastňuje odborných seminárov, konferencií (Dejiny archívov – archívy dejín, 2017, Regionálne múzeum v Mojmírovciach, kde odznela jej prednáška Osudy okresných a mestských archívov v Nitrianskom kraji po roku 1945), spolupracovala na vypracovaní hesiel do Biografického slovníka slovenských archivárov a hlavne neustále pomáha svojim bývalým kolegom cennými radami, dlhoročnými poznatkami a skúsenosťami. Popri práci si nájde čas aj na svoje záľuby – venuje sa genealógii, je vášnivou čitateľkou a turistkou a najmä skvelou šesťnásobnou babičkou svojim krásnym vnúčatkám, ktoré sú pre ňu hlavným zmyslom života, pretože ho naplňajú láskou, radosťou a neutíchajúcim smiechom.

Olinku, ako ju viacerí kolegovia a priatelia oslovujú, poznám osobne ako človeka veľmi skromného a pracovitého, ktorý nezištne poradí a pomôže, keď to kedykoľvek potrebujete. Ľudia sa vždy v jej spoločnosti cítia príjemne a uvoľnene, pretože ju charakterizuje spontánnosť, úprimnosť, otvorenosť srdca a neuveriteľná schopnosť druhého citlivo počúvať. Aj ja patím k tým, ktorých Olinka svojim zanieteným prístupom k archívu a všetkým, čo je s ním späté, hlboko ovplyvnila. Nikdy nezabudnem na jej vetu, ktorú vyslovila v prvý deň môjho nástupu do archívu: „Archivárčinu sa človek učí celý život a musí ju milovať...“ Túto jej myšlienku som pochopila až časom a môžem potvrdiť, že mala pravdu.

Naša drahá Olinka, ku krásnemu životnému jubileu Ti úprimne zo srdca prajem v mene celého kolektívu topoľčianskeho archívu, ale aj v mene ostatných kolegov –

archivárov hlavne pevné zdravie, veľa životného elánu a optimizmu, osobnú pohodu v kruhu najbližších a hojnosť Božieho požehnania!

A ďakujeme.

Soňa Šumová
Štátny archív v Nitre,
pracovisko Archív Topoľčany

ŽIVOTNÉ JUBILEUM MÁRIE MUNKOVEJ

V závere tohto roka oslávi významné životné jubileum historička a archivárka, dlhoročná zamestnankyňa Štátneho archívu v Bratislave PhDr. Mária Munková. Narodila sa 11. decembra 1950 v Prešove, ale jej osobný i profesionálny život je spätý predovšetkým s hlavným mestom. V Bratislave nastúpila v roku 1966 do prvého ročníka novootvorenej Strednej všeobecnovzdelávacej školy Ivana Horvátha a v roku 1969 sa zaradila medzi jej prvých absolventov. Keďže úlohou tohto typu škôl bola predovšetkým príprava na vysokoškolské štúdium, ďalej jej kroky celkom prirodzene smerovali na Univerzitu Komenského v Bratislave, kde v rokoch 1969 – 1974 úspešne absolvovala študijný odbor história – latinčina obhajobou diplomovej práce na tému Tatársky vpád v rokoch 1241 – 1242. Po skončení štúdií päť rokov pracovala na oddelení starších dejín Historického ústavu SAV. Hoci mala výborné predpoklady pre prácu medievalistky, jej profesijná dráha sa nakoniec ubrala iným smerom.

Predarchívnej starostlivosti, ktorej napokon naplno venovala celý svoj profesijný život a ktorá dostala jej meno do povedomia kolegov archivárov, ale aj správcov registratúr a podnikových archivárov po celom Slovensku, sa začala venovať v roku 1979 s nástupom na Archívnu správu MV SSR vo funkcii referenta pre podnikové archívy a archívy organizácií osobitného významu. Počas pôsobenia na tomto pracovisku sa – ako sama hovorí – najmä vďaka neútlivému presvedčeniu kolegov – rozhodla pokračovať v štúdiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde v roku 1982 získala titul PhDr. Cenné skúsenosti nepochybne získala prácou v Ohodnocovacej komisii Archívnej správy MV SSR a Skartačnej komisii Archívnej správy MV SSR.

S takmer desaťročnou praxou z archívnej správy prišla 1. januára 1989 do Štátneho oblastného archívu v Bratislave, kde zotrvala 28 rokov až do odchodu do zaslúženého dôchodku. Zaslúženého aj preto, že napriek všetkým úskaliam a ťažkostiam od nie vždy vyhovujúcich pracovných podmienok cez náročné a vyčerpávajúce zavádzanie pravidiel správy registratúry do praxe u pôvodcov, často pripomínajúce skôr boje s veternými mlynmi, až po nezriedka neúctivé či dokonca útočné postoje verejnosti voči archivárom – nerezignovala a počas celej svojej kariéry energicky pracovala na zachovaní a dopĺňaní archívneho dedičstva, aktívne sa zaujíjala o ďal-

šie smerovanie archívnictva a nové trendy v správe registratúry a húževnato a neraz i razantne hájila význam predarchívnej starostlivosti.

Jej prácu predarchivárky asi najviac charakterizuje vysoká odbornosť a nesmierna ochota. Nielen odborným, ale aj osobným prístupom si získala u správcov registratúr a podnikových archívárov či už v štátnej, alebo súkromnej sfére prirodzenú autoritu a rešpekt. Zároveň vedela prejaviť pochopenie pre náročnosť a nedocenenosť ich práce, povzbudiť ich a motivovať natoľko, aby si uvedomili výhody, ale i zmysel správnej starostlivosti o registratúru, čo bolo prvým krokom k úspešnému budovaniu budúcich archívnych fondov v jednotlivých organizáciách. V 90. rokoch v čase „divokej“ privatizácie tak neraz v „hodine dvanástej“ zachraňovala archívne dokumenty zanikajúcich štátnych podnikov. V prostredí správcov registratúr je zapísaná aj ako osoba vždy ochotná pomôcť odbornou radou či konzultáciou, veď napokon tí z nás, ktorí mali možnosť s ňou pracovať osobne, vieme, že zdvihnutie zvoniaceho pracovného telefónu bolo často najvyššou prioritou.

Z jej prínosov k rozvoju slovenského archívnictva nemožno nespomenúť jednak neúnavný boj za zachovanie predarchívnej starostlivosti ako súčasť odborných činností archívov, čo bolo žiaduce predovšetkým v čase, keď sa ešte len konštituovala, a jednak podieľanie sa na tvorbe jej metodiky a koncepcie, pričom, keď si to situácia vyžadovala, dokázala otvorene predniesť konštruktívnu kritiku. Pôsobila v rámci Ústrednej komisie pre predarchívnu starostlivosť odboru archívov a registratúr MV SR, komisie pre prípravu zákona o archívnictve a zákona o registratúrach v roku 1992 či komisie pre prípravu zákona o archívoch a registratúrach a vykonávacej vyhlášky v rokoch 2000 – 2002.

So začiatkom 21. storočia sa predarchivári dostávali čoraz viac do kontaktu s výpočtovou technikou, a to či už priamo na svojich pracoviskách, alebo v súvislosti s postupnou elektronizáciou správy registratúry v organizáciách. Hoci patrila ku generácii, ktorá bola v čase nástupu výpočtovej techniky v strednom veku, bez problémov držala krok s mladšími kolegami. Zapojila sa aj do prác Komisie pre výpočtovú techniku. Z času na čas nefungujúca technika jej síce priniesla aj ťažké chvíle, ale napriek tomu si prácu s počítačom veľmi rýchlo obľúbila. Považovala ho za dobrého sluhu, ale zlého pána, preto sa neprikláňala k prirýchlej elektronizácii štátnej správy, vrátane procesov správy registratúry a viaceré skúsenosti z praxe jej skutočne potvrdili známe príslovie „pomaly ďalej zájdeš“.

Časť svojho profesionálneho života venovala i pedagogickej a lektorskej činnosti. Dva roky pôsobila ako stredoškolská profesorka 3. a 4. ročníka špecializácie archívnictvo a pomocné vedy historické na Škole knihovníckych a informačných štúdií v Bratislave. K pedagogickej činnosti sa v roku 2011 vrátila, keď na svojej alma mater začala študentom archívnictva prednášať problematiku predarchívnej starostlivosti a správy registratúry. Svoje skúsenosti z predarchívnej starostlivosti odovzdávala aj kolegom zo štátnych archívov počas prednášok v rámci dvojročného kvalifikačného kurzu na Inštitúte pre verejnú správu MV SR v Bratislave. Dlhé roky pre rôzne školiace agentúry lektorsky zabezpečuje i akreditované kurzy a jednodňové semináre zamerané na správu registratúry a činnosť archívu organizácie, kvôli ktorým sú účastníci neraz ochotní precestovať celé Slovensko.

Je obdivuhodné, že popri výkone predarchívnej starostlivosti, ktorá je prácou na plný úväzok, ak je vykonávaná zodpovedne a s vedomím toho – a teraz si dovoľím citovať našu jubilantku – že „... je to práve predarchívár, ktorý je jedným z prvých stvárnovateľov (budúcich, potencionalných) archívnych fondov. Že má vo svojich rukách možnosť formovať vzniknuté i vznikajúce písomnosti a vytvárať z nich určité celky, z ktorých jeho kolegovia neskôr v archíve dotvoria archívny fond a prostredníctvom archívnej pomôcky ho sprístupnia bádatelom...“ – dokázala byť aj publikačne činná. Vyšli jej viaceré príspevky z oblasti správy registratúry a archívnej činnosti podnikateľských subjektov v odborných periodikách Poistné rozhl'ady a Euro-biznis. Spoluautorsky sa podieľala na tvorbe pracovného manuálu pre účastníkov re-kvalifikačného kurzu Správca registratúry – archivár II. Redakčne spolupracovala na Heraldickom registri SR č. VII. a VIII., Heraldickom almanachu č. I. – III., zostavila registre publikácie Heraldická terminológia a je spoluautorkou publikácie Heraldický klub 2005 – 2015. Preložila Tractatus de insigniis et armis od Bartola de Saxoferrato pre publikáciu Traktát o znameniach a erboch. Publikovala niekoľko štúdií, recenzií, anotácií a správ. Popri všetkých pracovných a pridružených aktivitách stíhala ešte hájiť záujmy kolegov archivárov v odboroch.

Na záver našej jubilantke, v mene všetkých kolegov archivárov, predovšetkým ďakujem za dlhoročnú vernosť slovenskému archívnictvu a veľký kus práce, ktorý preň vykonala, a do ďalších rokov jej želim pevné zdravie, šťastie, pohodu a veľa elánu.

Jana Bauerová
Štátny archív v Bratislave

ŽIVOTNÉ JUBILEUM PÁNA PROFESORA JOZEFA NOVÁKA

Životné jubileá sú pre každého človeka dobrým dôvodom na poohliadnutie sa za uplynulými rokmi, na rekapituláciu svojich úspechov i nezdarov a snád' aj impulzom na uvažovanie o ďalšej budúcnosti. Pán profesor PhDr. Jozef Novák, DrSc., dosiahol 22. novembra 2020 životnú métu, o ktorej vo svojom vlastnom živote môžeme reálne uvažovať zrejme len málokto – dožil sa svojich 90. narodenín. Životné dielo profesora Nováka je všetkým dobre známe a o jeho význame sa viackrát hovorilo a písalo už pri jeho predchádzajúcich výročiach. Nechcem tu preto publikovať jeho kompletnú rozsiahlu bibliografiu a vypočítavať všetky dosiahnuté úspechy a ocenenia, ale skôr sa pokúsiť o osobitý pohľad na skutočného *doyena* slovenského archívnictva a pomocnovednohistorického bádania.

Pán profesor je vskutku výnimočnou osobnosťou, ktorá svojím životom (vedeckým i osobným) prekračuje mnohé tradičné dimenzie. Udivuje predovšetkým jeho osobnosťná trojjednosť vedca, učiteľa a najmä človeka (lepšie by bolo snád' napísať *naozajstného humanistu*). Profesor Jozef Novák, žiak profesora Alexandra Húščavu, sa zaslúžil o dynamický rozvoj pomocnovednohistorických disciplín v slovenskej

historickej vede a viaceré dokonca pozdvihol na európsku úroveň – predovšetkým sú to heraldika, sfragistika a genealógia. V týchto disciplínach nikto súdny nemôže die- lo profesora Nováka opomenúť a nerešpektovať. Mohli by sme dokonca hovoriť o heraldike, sfragistike a genealógii na Slovensku *pred Novákom a po Novákovi*. Svoju stopu zanechal aj v historickej chronológii a metrológii. Pri bližšom pohľade na vedecké dielo profesora Nováka je evidentná systematickosť, premyslená metodológia a predovšetkým dôsledný pramenný výskum a práca s historickým pra- meňom. Dosiahnuté výsledky plne potvrdzujú jeho povestnú pracovitosť, kritické analytické myslenie i schopnosť sebakritickej reflexie. Vedecká korektnosť a etika vždy boli a sú organickou súčasťou jeho práce a nikdy sa im nespreneveril.

Novákova vedecká činnosť je neoddeliteľne prepojená s jeho pedagogickou prá- cou. Celý svoj profesijný život prežil na jedinom pracovisku, ktorým je dnes Kated- ra archívnickva a pomocných vied historických Filozofickej fakulty Univerzity Ko- menského v Bratislave. Roku 1954 sa stal asistentom profesora Húščavu a ako učiteľ s plným úväzkom pôsobil na fakulte až do konca roku 2000, pravda, vtedy už bol univerzitným profesorom a doktorom vied. Z katedry archívnickva a PVH však ani potom celkom neodišiel a prednášal tu až do konca roku 2009. Svoju pracovňu má na nej dodnes. Profesor Novák bol dlhoročným vedúcim odboru archívnickva a bez jeho činnosti by nemohla samostatná katedra roku 2000 tak bezproblémovo vznik- núť. Jemu však nikdy nešlo o formu, inštitucionalizovanie archívneho štúdia, ale predovšetkým o odbornú, vedeckú a etickú výchovu budúcich archívárov. Pripravil a vychoval niekoľko stovák archívárov a podieľal sa aj na formovaní budúcich historikov. Bádanie v oblasti pomocných vied historických a archívnickva a popula- rizáciu týchto vedeckých disciplín na Slovensku podporoval aj ako dlhoročný pred- seda Sekcie archívnickva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spo- ločnosti pri SAV. Slovenská archívna obec sa sformovala a napredovala aj vďaka pedagogickému pôsobeniu profesora Jozefa Nováka. Utváral jej osobitý charakter, ktorý bol, a veríme, že stále bude, zdrojom schopnosti obnovy a napredovania slo- venského archívnickva. Mnohých z nás naučil vážiť si a milovať svoju profesiu, svoj *stav*, hoci sa neopájal predstavami o jeho nedosiahnuteľnej výnimočnosti (*Archivári sú ako druhé husle v orchestri, no bez druhých huslí sa nedá hrať!*). Bol a je naším cteným a milovaným učiteľom, ktorý nikdy nezabúdal na význam morálnych a etic- kých hodnôt vo vedeckej práci i v osobnom živote jednotlivca. Ako učiteľ sa nikdy neďíval na študenta zhora, nedrvil ho svojou vzdelanosťou a odbornosťou, ale vždy ho vnímal ako skutočného kolegu a usiloval sa ho odborne i ľudsky pozdvihnúť. Pravda, vedel i kriticky zaťať, ironicky bodnúť, ale vždy to bolo pre dobro toho, koho sa to týkalo (ešte aj tých legendárnych *mamlasov!*). Pravdivosť a hodnover- nosť profesora Nováka – vedca aj pedagóga – korení v jeho osobnostnom humaniz- me. Má mimoriadne silné sociálne cítenie, schopnosť empatie a prirodzenú noblesu. Známe a rešpektované sú i jeho občianske demokratické postoje. On, *heraldik bez erbu*, je skutočným šľachticom ducha, vysokého intelektu a osobnej kultúry. Je znal- com dobrého výtvarného umenia a milovníkom kvalitnej hudby (klasickej i rocku!). Krásny vzťah mal k svojim rodičom i učiteľom a má ho dnes k svojim blízkym. Dovolím si povedať, že obdobný cit mal a má aj k svojim početným študentom, kolegom a priateľom. My, ktorí sme prešli Novákovou školou, vieme, že toto je náš

ozajstný Majster, ktorému sme uverili! Je to človek, ktorý žije to, v čo verí, a tomu učil aj svojich žiakov.

V živote pána profesora Nováka si nemožno nepovšimnúť aj osudovú prepojenosť najmä s tromi slovenskými lokalitami. Sú to rodné Vrútky, ku ktorým sa vždy hlásil a nikdy na ne nezabúdal vo svojich spomienkach. Tu prežil svoje detské roky. Potom je to Trenčín a jeho piaristické gymnázium, kde dospel a kde sa inicioval, vďaka profesorom Braneckému a Pozdišovskému, jeho vzťah k historickým vedám a k archívnictvu. Nuž a potom je to Bratislava, kde prežil celý svoj profesijný život a kde si založil rodinu – jednak tú svoju vlastnú a potom veľkú rodinu svojich žiakov, kolegov a priateľov. Nemali by sme však zabudnúť aj na Rožňavu, kam sa presťahovali neskôr jeho rodičia, na prázdninové Jakubovany a drevenicu v Liptove a teraz aj na Hamuliakovo, kde žije svoj súčasný život. Napokon mi dovoľte prezentovať svoj osobný pohľad na pána profesora. Bol to a je môj učiteľ, ku ktorému sa hlásim ako jeho žiak (čo aj zrejme nehodný), bol to i môj viacročný kolega a stále je to mne neobyčajne blízky človek. Zažil a videl som s ním mnoho krásneho a dobrého, okúsil a prekonal aj svoje ťažšie chvíle a on vždy stál pri mne – neznamená to, že automaticky schválil každý môj čin a skutok, ale nezavrhol ma a nesypal do rán soľ. Rád som sa s ním stretal v našej spoločnej pracovni, rozprával sa o veciach vážnych aj nevážnych, pozorne som počúval jeho bohaté spomienky (škoda, že pri ich publikovaní bol až taký striedmy – zároveň však treba uviesť, že si dokázal spomenúť naozaj na to najpodstatnejšie!) a nesmierne mi lichotilo, keď sa občas so mnou chcel aj o niečom poradiť.

Pán profesor teraz už tak často na katedru neprichádza (prsty v tom má aj tá nešťastná epidémia), ale stále sme v príležitostnom kontakte – aspoň telefonickom. Človek sa nádeja, že jeho blízki sú nemenní a časovzdorní. Pán profesor si uvedomuje plynutie svojho času a s porozumením prijíma jeho chod. Z fakultného pracoviska odišiel na svojom profesijnom vrchole, skutočne vycítil ten najvhodnejší čas. Svoje blížiace sa veľké životné jubileum dlho odmietal akceptovať, no verím, že ho už s pokorou prijal a že nad ním nevzdychá a nerezignuje. Uvedomuje si prebiehajúci čas a užíva si ho so svojimi blízkymi. Nezbiera vyznamenania a ceny (prítom ich má naozaj dosť), na funkcie a významné posty už dávnejšie rezignoval a svoj pokoj nachádza v každodenných prechádzkach popri dunajskom vodnom diele. Stále si zachováva sviežosť ducha, svoj povestný šarm elegána z prvorepublikových filmov, neuhasiteľný esprit, zmysel pre humor a túžbu poznávať a ochutnávať všetko, čo prinášajú nové dni. Nech je ich naozaj ešte veľa!

Vážený pán profesor, v mene slovenských archívárov, historickej obce, študentov, kolegov, priateľov a všetkých blízkych ľudí Vám želim najmä zdravie, nepoddajnosť času, stále sviežu myseľ a iskrivý esprit. A v ďalších rokoch života nové ciele a méty! *Ad multos annos, Josephe carissime!*

Juraj Roháč
Katedra archívnictva a PVH
Filozofickej fakulty
Univerzity Komenského v Bratislave

JUBILANTKA HELENA VLKOVÁ

Začiatkom apríla 1955 sa v Komárne narodila naša kolegyňa Helena Vlková, rodená Mítová. V rodnom meste navštevovala základnú deväťročnú školu a následne i tamojšie gymnázium. Štúdium na Strednej knihovnickej škole ju priviedlo do Bratislavy. V rokoch 1974 až 1976 tu úspešne absolvovala aj dvojročné nadstavbové štúdium odboru archívnictva.

Hneď po ukončení vzdelávania nastúpila do registratúrneho strediska (vtedajšej spisovne) Úradu vlády Slovenskej socialistickej republiky, ktoré bolo klasifikované ako tajné. V tejto, isto zaujímavej, práci zotrvala až do revolučného roku 1989. Ďalšou pracovnou zastávkou sa jej stala Finančná správa Hlavného mesta SR Bratislavy. Napokon sa v máji roku 1991 zamestnala v Archíve hlavného mesta SR Bratislavy. Spočiatku bola priradená na úsek formujúcej sa predarchívnej starostlivosti, a to najmä kvôli jej predchádzajúcim pracovným skúsenostiam. Zakrátko však našla svoje dlhoročné uplatnenie v priamej službe bádateľom a pracovala v historickej bádateľni archívu v Starej radnici.

Vzhľadom na rastúcu agendu a veľký počet žiadostí majetkovo-právneho charakteru sa pani Helenka (ako sme ju zvykli my mladší volať) začala venovať spracovaniu a poskytovaniu dokumentov z archívneho fondu Národný výbor v Bratislave. Konkrétne išlo o dokumenty týkajúce sa konfiškácií majetku (domov a pôdy), ku ktorým vyhotovila aj potrebnú internú pomôcku – prehľadný zoznam osôb a parciel. Ako pridružená agenda jej bolo pridelené aj poskytovanie správnych informácií o návšteve škôl, základných a stredných, nachádzajúcich sa na území Bratislavy, ktoré ľudia dodnes v hojnom množstve žiadajú na účely sociálneho zabezpečenia. Do tretice, ruka v ruke, sa pridali i žiadosti o potvrdenie zamestnania. Pani Helenka, v spolupráci s kolegyňami z predarchívnej starostlivosti, opäť vytvorila prehľadný zoznam bratislavských škôl, inštitúcií, podnikov a firiem spolu s informáciami o tom, kde sa nachádzajú ich registratúry. Samozrejme, snažila sa podchytiť nielen registratúry pôvodcov, ale aj ich právnych predchodcov či, naopak, nástupcov. Síce táto pomôcka už dnes nie je úplne aktuálna, no napriek tomu nám môže stále slúžiť ako kvalitný odrazový mostík na to povestné „hľadanie ihly v kope sena“.

Helenke Vlkovej bola za jej svedomitú, pedantnú a dlhoročnú prácu udelená v roku 2005 Pamätná Križkova medaila za zásluhy o rozvoj slovenského archívnictva.

Po novelizácii zákona o archívoch a registratúrach a celkových štrukturálnych zmenách sústavy štátnych archívov v roku 2015 bola pani Helenka preradená na pracovné miesto do Štátneho archívu v Bratislave. V nasledujúcom roku odišla do dôchodku.

Pani Helenka, vždy upravená dáma, ktorá dbá na módu a najmä doplnky... Na hlave nosí vždy neodmysliteľný klobúk (samozrejme, ladiaci s oblečením a ročným obdobím). Spomedzi regálov bolo počuť jej šuchotanie, bola ponorená do triedneho výkazu či konfiškačného spisu. Svojím zodpovedným prístupom si vyslúžila aj funkciu pokladníčky – „držala kasu“ a viedla evidenciu vybraných poplatkov za kolky, vyhotovené kópie, výpisy a odpisy atď.

Po toľkej administratívnej, i keď občas až detektívnej, práci, hľadala pani Helenka relax v kruhu rodiny a v čítaní románov z kategórie tzv. červenej knižnice. Obom sa môže od roku 2016 venovať naplno.

Ešte nedávno sme spolu v archíve oslavovali jej okrúhle narodeniny... A znova môžeme popriať pani Helenke všetko dobré, najmä veľa zdravia, radosti z blízkosti manžela a syna Peťka, spokojnosti a neutíchajúcej životnej inšpirácie z romantických románov.

Tina Hrivňáková
Archív mesta Bratislavy

OLÍVIA WALLOVÁ JUBILUJE

Narodila sa jedného letného dňa v júli roku 1950 v Šali ako Olívia Gašparovičová. V rodnom meste vychodila základnú i strednú školu a v roku 1969 nastúpila na vysokoškolské štúdium archívniectva na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Štúdium ukončila v apríli roku 1973 úspešným zložením štátnej skúšky a obhájením diplomovej práce, ktorá niesla názov *Rozbor hospodárskych účtov panstva Šale od 2. polovice 18. stor. do 1. polovice 19. stor.* Zaradila sa tak medzi nových absolventov archívniectva z tohto silného ročníka. Medzi jej konškolákov patrili napríklad profesor Leon Sokolovský či docent Vladimír Segeš, ale aj ďalší kolegovia pôsobiaci (nielen) v archívoch po celé desaťročia. Azda vďaka zvolenej téme záverečnej práce si pani Olívia (ako sme ju my mladší zvykli familiárne nazývať) vyvíjala svoju znalosť úradnej maďarčiny z 18. a 19. storočia. Túto jej vedomosť a zručnosť neváhali využiť mnohí kolegovia, ktorí si už nevedeli rady a obrátili sa na ňu so žiadosťou o pomoc. Pani Olívia rada a ochotne takejto žiadosti vyhovelá.

V roku 1975 sa zamestnala v Archíve hlavného mesta SSR Bratislavy, kde zotrvala celú svoju profesijnú kariéru. Spočiatku sa venovala spracovaniu dokumentov z archívneho fondu Magistrát mesta Bratislavy, konkrétne jeho časti municipálneho výboru, no s narastajúcim počtom prevzatých dokumentov z národného výboru a v súvislosti s potrebou tieto dokumenty sprístupniť (alebo aspoň ich dostať do štádia, kedy ich môže archívár využiť a vie v nich vyhľadávať), bolo potrebné pani Olíviu využiť aj pri týchto prácach. Je napríklad spoluautorkou tematického katalógu *Národný výbor, kolektivizácia poľnohospodárstva v Bratislave* z roku 1978.

Okrem občasnej výpomoci a zastupovaní v bádateľni sa však jej hlavnou pracovnou náplňou stala matričná agenda. Vypracovala stovky genealogických rešerší a potvrdení pre žiadateľov z celého sveta. Zároveň sa podieľala na digitalizácii a mikrofilmovaní cirkevných matrik z Bratislavy a pripojených obcí.

V rámci kumulovania funkcií dostala pani Olívia do správy aj príručnú knižnicu archívu, kde viedla evidenciu a prírastky. Za všetky svoje zásluhy o rozvoj slovenského archívniectva bola ocenená oboma medailami Križkovou i Sasinkovou.

Na základe novelizácie zákona o archívoch a registratúrach bola pani Olívia (spolu s matrikami a príručnou knižnicou) od novembra 2015 pracovne preradená do Štátneho archívu v Bratislave, kde pokračovala vo svojej činnosti až do odchodu do dôchodku v roku 2017.

Pani Olívia, lojálna a svedomitá, drobné žieňa s typickými rubínovo-baklažánovými vlasmi a s obrovskou knihou v náručí kráčala klopkajúc opäťkami po chodbách archívu. Svoj životný elán preukázala aj v roku 2005 – prihlásením sa na štúdium na Univerzite tretieho veku na Univerzite Komenského v Bratislave. V roku 2010 bola promovaná v študijnom odbore právo. Nové poznatky často aplikovala aj v archívnej praxi.

Po práci nachádzala oddych najmä v chove domácich miláčikov, či už psíkov alebo papagájov. Nepohrdla ani dobrou knihou či prácou v záhrade. V súčasnosti si svoje záľuby pestuje v rodnej Šali, kam sa tohto roku opäť presťahovala.

Ku krásnemu okrúhlemu životnému jubileu želáme pani Olívii pevné zdravie, radosť zo syna Tomiho, spokojnosť v kruhu rodiny, veľa lásky nemých tvárí a ešte dlhotrvajúci životný entuziazmus.

Tina Hrivňáková
Archív mesta Bratislavy

SPOMIENKA NA IVANA CHALUPECKÉHO

Len nedávno, 12. júna 2020, nás zasiahla a hlboko ranila smutná zvesť o úmrtí nášho bývalého riaditeľa a kolegu, docenta Ivana Chalupeckého. Odišiel doma v tichosti a skromnosti vo veku 88 rokov. Napriek úctyhodnému veku sme to nečakali. Veď sme ho takpovediac do poslednej chvíle vídali, stretávali sme sa s ním, rozprávali. Ale život je už raz taký...

Spoznala som ho pred 38 rokmi ako mladé dievča, keď ma prijímal do práce v archíve. Nenápadný, skromný človek v tmavomodrom pracovnom plášti zaujatý prácou v sklade, čistením hald zaprášených archívnych dokumentov... Vtedy som ešte netušila, aká múdrosť, pokora a ľudskosť sa v ňom ukrýva!

Jeho život nebol jednoduchý a osud sa s ním už v mladosti škaredo zahral. Ešte ako študent zažil prezekúciu štátnej moci za obrannú prezentáciu svojho osobného názoru týkajúcu sa spišského biskupa Jána Vojtaššáka. Bol vylúčený z gymnaziálneho štúdia v Tisovci a dočasne stratil slobodu obmedzením voľného pohybu. Nasledovala otrocká práca politického väzňa v kameňolome v Tisovci, v spišskonovoveskej tehelni a bani. Ani to nezlomilo jeho neochvejnú kresťanskú vieru a názory. Naopak, jeho ideológiu to upevnilo a zocelilo ho ako osobnosť. Napokon externe zmaturoval a v súlade s absurditami vtedajšej doby sa zamestnal v štátnej inštitúcii patriacej rezortu vnútra – v levočskom archíve. Externe nadobudol aj vysokoškolské vzdelanie erudovaného archivára a historika, získal doktorský titul. Práca v archíve mu prirástla k srdcu, a tak sa nestala len jeho zamestnaním, ale i poslaním. Venoval

jej kvantum svojho voľného času. Archívu v Levoči ostal verný takmer 40 rokov a pôsobil v ňom aj ako jeho dlhoročný riaditeľ. Patrí mu vďaka za personálne i materiálne vybudovanie tejto inštitúcie s kvalitným renomé nielen doma, ale aj v zahraničí. Jeho osobnou zásluhou boli zachránené mnohé archívne fondy a zbierky, ktoré vo veľkej miere spracoval a sprístupnil verejnosti vo forme katalógov a inventárov. Právom ho možno zaradiť k zlatej generácii slovenských archivarov, veď mal výrazný podiel na rozvoji slovenského archívnictva v praktickej i teoretickej rovine. Aktívne sa zúčastňoval vedeckých konferencií a odborných seminárov, ktoré obohacoval stále novými a novými poznatkami z jeho neúnavnej a permanentnej vedecko-výskumnej činnosti. Je autorom nespočetného množstva štúdií a odborných článkov z histórie, archívnictva a pomocných vied historických. Podieľal sa na príprave desiatok monografií k dejinám Spiša. Stal sa uznávanou autoritou doma i v zahraničí. Spolupracoval s mestami, obcami, múzeami, masmédiami, cirkevnými či inými inštitúciami pri záchrane a propagovaní výnimočného kultúrno-historického bohatstva pamiatok na Spiši. Zaslúžil sa o založenie Krúžku historikov Spiša v roku 1965 a neskôr, v roku 1992, z jeho iniciatívy zase Spišského dejepisného spolku v Levoči, ktorého bol dlhoročným predsedom, a redigoval ročenku spolku *Z minulosti Spiša*. Posledné tri roky svojho života bol jeho čestným predsedom. Pôsobil tiež ako člen mnohých odborných komisií, vedeckých a redakčných rád odborných časopisov. Patrí mu spoluautorstvo desiatok komunálnych erbov na Slovensku. Po páde totalitného režimu v roku 1989 sa venoval aj oblasti cirkevných dejín a vysokoškolskej pedagogickej činnosti pri výchove študentov histórie i seminaristov.

Jeho srdcovou záležitosťou a objektom neúnavného výskumu bol svetoznámy rezbár Majster Pavol z Levoče. Pozoruhodné dielo s množstvom cenných poznatkov, ktoré o Majstrovi Pavlovi zanechal, ho bezpochyby radí k významným osobnostiam presahujúcim región Spiša i hranice Slovenska.

Počas života sa mu dostalo viacero významných a zaslúžených ocenení – čestný doktorát na Katolíckej univerzite v Ružomberku, rytiersky Rad sv. Silvestra, pápeža, čestné občianstvo Levoče a Spišskej Novej Vsi, Pamätná Križkova medaila za zásluhy o rozvoj slovenského archívnictva, Pamätná medaila F. V. Sasinka a ďalšie.

Pracovať po jeho boku a pod jeho vedením bolo pre nás všetkých veľkou ctou a darom. Stále nám hovorieval, že nie sme len kolegovia, ale rodina. Mal pravdu. Tak sme to vnímali, tak sme to cítili... Odišiel blízky a vzácny človek, člen našej veľkej archívnej rodiny.

V našich myšliach a srdciach však zostáva naďalej v tých najkrajších spomienkach. Česť jeho pamiatke!

Alena Kredatusová
Štátny archív v Prešove,
špecializované pracovisko
Spišský archív v Levoči

ZA JOZEFOM ŠIMONČIČOM*

V hodinách neúprosne zrkadlí sa čas, koniec je čoraz bližšie... Len pred dvomi rokmi, 19. júna 2018, sme na Trnavskej univerzite v Trnave (v aule Pazmaneum na Univerzitnom námestí č. 1) oslavovali vzácné životné jubileum, 90. narodeniny prof. PhDr. Jozefa Šimončiča, CSc., na stretnutí nazvanom Pocta profesorovi Jozefovi Šimončičovi, a dnes sa s ním lúčime.

Univerzitný profesor Jozef Šimončič sa narodil 18. júna 1928 v Dehticiach, v rodine piatich detí. Jeho otcom bol poľnohospodársky a lesný robotník Štefan (1901 – 1959), matkou Filoména (1909 – 1998), rodená Mikušová. Dvadsiateho štvrtého augusta 1962 Jozef Šimončič uzavrel sobáš s Leokádiou (narodenou v roku 1937), rodenou Kačmarčíkovou, s ktorou mali dve deti, dcéru Janu a syna Jozefa. V mieste svojho bydliska navštevoval rímskokatolícku ľudovú školu, po skončení ktorej absolvoval v rokoch 1939 až 1940 ročné štúdium na Štátnej meštianskej škole v Chtelnici. V roku 1940 začal navštevovať Biskupské gymnázium v Trnave, kde študoval do roku 1943, potom Spolkové gymnázium v Piešťanoch (v rokoch 1943 – 1944) a napokon Štátne gymnázium v Ružomberku (v rokoch 1946 – 1948), kde v roku 1948 maturoval. Po maturite nastúpil na Filosofický ústav Tovaryšstva Ježišova v Děčine nad Labem (tu študoval v rokoch 1948 – 1950). Štúdium filozofie však nedokončil, pretože činnosť ústavu bola násilne ukončená Štátnou bezpečnosťou v rámci Akcie K. Pre svoje náboženské presvedčenie bol Jozef Šimončič v rokoch 1950 až 1954 prinútený absolvovať vojenskú službu v 54. pomocnom technickom prápore v Komárne. Po návrate z PTP prechodne (vo februári až septembri 1954) pracoval ako brigádnik v národnom podniku Stavoinindustria Bratislava a krátko aj ako učiteľ na Základnej škole v Majcichove (v septembri a októbri 1954). Prvého novembra 1954 profesor Jozef Šimončič nastúpil ako archivár do Archívu mesta Trnavy a skoro šesť rokov bol jeho jediným pracovníkom. História vyštudo-

* Spracované na základe podkladov:

DOBROTKOVÁ, Marta. Významné životné jubileum Prof. PhDr. Jozefa Šimončiča, CSc. In *Studia historica Tyrnaviensia IV. K životnému jubileu prof. PhDr. Jozefa Šimončiča, CSc.* Trnava : Katedra histórie Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, 2004, s. 15-19. ISBN 978-80-8080-005-8.

CSONTOS, Ladislav. Trnavská univerzita je klenotom slovenských národných dejín a nedocenenou perlou jeho kultúrnych dejín. Rozhovor s profesorom PhDr. Jozefom Šimončičom, CSc. In *Viera a život*, 2011, roč. XXI, č. 3, s. 13-23. ISSN 1 335-6771.

MIKUŠOVÁ, Miriam (ed.). *Personálna bibliografia prof. PhDr. Jozefa Šimončiča, CSc. 1962 – 2012.* Trnava – Santovka : Profesional servis, s. r. o., 2013, 45 s.

ŽAŽOVÁ, Henrieta. Magni animi ac scientiae viro... In *Magni animi ac scientiae viro... K životnému jubileu profesora Jozefa Šimončiča.* Trnava : Ústav dejín Trnavskej univerzity, Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2018, s. 15-21. ISBN 978-80-568-0180-2.

RÁBIK, Vladimír. Profesor Jozef Šimončič ako pedagóg na Trnavskej univerzite. In *Magni animi ac scientiae viro... K životnému jubileu profesora Jozefa Šimončiča.* Trnava : Ústav dejín Trnavskej univerzity, Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2018, s. 34-36. ISBN 978-80-568-0180-2.

val popri zamestnaní na Vysokej škole pedagogickej v Bratislave (v rokoch 1954 – 1958). V rokoch 1960 až 1975 pôsobil na poste vedúceho Okresného archívu v Trnave, nasledujúce obdobie rokov 1976 až 1992 pracoval vo funkcii riaditeľa Štátneho okresného archívu v Trnave. V čase, keď nastúpil do archívu, neboli dokumenty mesta usporiadané, pred Jozefom Šimončičom tak stála neľahká úloha vybudovať archív personálne aj materiálne. V roku 1978 zostavil Sprievodcu po fondoch Štátneho okresného archívu, pričom za svoj najväčší pracovný úspech pokladal usporiadanie fondu Magistrát mesta Trnavy a vytvorenie jeho vnútornej štruktúry a členenia. Popri práci v archíve, v rokoch 1964 až 1992, viedol v Trnave Krúžok historikov Západoslovenskej historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, v ktorej bol tajomníkom až do roku 1996 (od roku 1964). Doktorát (PhDr.) z pomocných vied historických na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave obhájil v roku 1971. Absolvoval aj externú aspirantúru v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied v Bratislave, ktorú ukončil v roku 1978 obhájením dizertačnej práce s názvom Ohlasy Francúzskej revolúcie na Slovensku, čím získal titul kandidáta historických vied (CSc.). Jeho dizertačná práca vyšla knižne v roku 1982 a získala aj ocenenie – cenu vydavateľstva Slovenský spisovateľ. V akademickom roku 1979/1980 prednášal na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského so sídlom v Trnave metodológiu vlastivedy a regionalistiku, viedol tiež viacero diplomových prác i na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a pomáhal študentom pri vypracovávaní prác v rámci Študentskej vedeckej odbornej činnosti (ŠVOČ).

Profesor Jozef Šimončič bol členom viacerých vedeckých spoločností, rád a grémií. Aktívne pracoval vo Vedeckej archívnej rade Ministerstva vnútra SSR, v Heraldickej komisii Ministerstva vnútra SSR (je autorom 60 návrhov erbov miest a obcí bývalého Trnavského okresu). Bol členom Slovenskej historickej spoločnosti, Slovenskej národopisnej spoločnosti, Slovenskej archeologickej spoločnosti a Spoločnosti pre dejiny vied a techniky – všetky štyri pri Slovenskej akadémii vied, Spoločnosti slovenských archivárov a ďalších vedeckých spoločností, redakčných rád a komisií. Dôležité bolo aj pôsobenie profesora J. Šimončiča na medzinárodnej úrovni. Bol členom Medzinárodnej Napoleonskej spoločnosti v Montreale (Kanada), Československo-poľskej historickej komisie (1978 – 1989) a rovnako aj redakčnej rady, ktorá pripravovala niekoľkozväzkové dielo dokumentov československo-poľských vzťahov. V roku 1985 vyšiel synchronne v Prahe i vo Varšave I. zväzok Dokumenty 1944 – 1948. Okrem toho dlhé roky recenzoval na stránkach Slovenskej archivistiky poľský archivársky časopis Archeion. Od roku 1970 bol členom redakčnej rady zborníka Jižní Morava a v neposlednom rade intenzívne spolupracoval s Ústavom slavistiky na Katolíckej univerzite Petra Pázmaňa v Pilišskej Čabe v Maďarsku. Rok 1989 priniesol Jozefovi Šimončičovi aj slobodu vo vedeckom bádání v medzinárodnom rozmere; umožnil mu (aj) prieskum vatikánskeho archívu a niektorých centrálnych rehoľných archívov v Ríme. Jeho zásluhou tiež Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave získala zahraničnú spoluprácu s univerzitami v Pilišskej Čabe, Lubline a Záhrebe v rámci programu CEEPUS.

Ďalší elán do života vliali Jozefovi Šimončičovi už spomenuté nové politické pomery po roku 1989. Občiansky sa angažoval aj počas samotných celospoloč-

ských zmien v novembri 1989, bol napríklad hlavným iniciátorom prinavrátenia súsošia Najsvätejšej Trojice na hlavné trnavské námestie. Vznik Trnavskej univerzity v roku 1992 a kreovanie tunajšieho študijného odboru história boli veľkou príležitosťou na uplatnenie talentu a organizačných schopností profesora J. Šimončiča. Jeho široký záber a pôsobnosť sa tak mohli naplno prejavíť aj v pedagogickej oblasti. Na Trnavskej univerzite pôsobil ako pedagóg od roku 1992 do roku 2007 (do 31. októbra), a to najskôr na odbore história spoločnej katedry filozoficko-historických vied a potom aj na samostatnej katedre histórie, kde prednášal pomocné vedy historické, novoveké slovenské dejiny, viedol semináre z novších slovenských dejín, prednášal dejiny Trnavy a Trnavskej univerzity, ako aj dejiny reformácie a rekatolizácie na Slovensku. V akademickom roku 1994/1995 profesor Jozef Šimončič prednášal aj na Teologickom inštitúte sv. Alojza na Slovensku pri Trnavskej univerzite, a to metodológiu a monasteriológiu. Aj ako vysokoškolský pedagóg zorganizoval niekoľko vedeckých konferencií. Bohatá publikačná činnosť z tohto obdobia svedčí o ďalších rozpracovaných témach. Bol tiež zostavovateľom prvých ročníkov zborníka katedry histórie – *Studia historica Tyrnaviensia*, v ktorom tiež uverejňoval svoje vedecké štúdie. Vedecko-pedagogická činnosť profesora Jozefa Šimončiča sa prejavila aj v jeho kvalifikačnom postupe. V roku 1994 sa habilitoval na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v odbore pomocné vedy historické a univerzitným profesorom sa stal v roku 1998. Od 1. júna 1999 až do 31. augusta 2005 bol vedúcim Katedry histórie na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave. Za obdobie svojho pedagogického pôsobenia na Trnavskej univerzite (teda v rokoch 1992 až 2007) profesor Jozef Šimončič viedol celkom 40 kvalifikačných prác, a to konkrétne: 32 diplomových prác, päť rigorózných prác a tri dizertačné práce. Poslucháči v nich pod jeho vedením riešili dôležité témy slovenskej historiografie, ako boli cirkevné dejiny, dejiny Trnavy a trnavského regiónu, slovensko-poľské vzťahy, kampanológia, diplomatika, heraldika a dejiny Trnavskej univerzity (1635 – 1777). Mnohé z týchto tém sa po prvýkrát na Slovensku systematicky rozpracovali, čo je markantné najmä v kampanologických prácach o súpisoch zvonov. Pôsobenie profesora Jozefa Šimončiča na Trnavskej univerzite však bolo širšie ako len v pedagogickej oblasti; už od jej založenia bol profesor aj hlavným promotórom univerzity. Spolu s rektorom Trnavskej univerzity Petrom Blahom je tvorcom myšlienky na založenie a zakladateľom Ústavu dejín Trnavskej univerzity, kde od 1. februára 2005 do 13. februára 2008 pôsobil ako jeho prvý riaditeľ. Absolvoval viaceré študijné pobyty v zahraničí, najmä v Poľsku a v Ríme. Profesor Jozef Šimončič má veľké zásluhy na šírení dobrého mena Trnavskej univerzity v národnom aj medzinárodnom meradle. Osobitne možno spomenúť jeho ocenenia za úspešnú vedecko-výskumnú a pedagogickú činnosť, ktorými sú pamätné medaily Trnavskej univerzity pri 10. výročí, ako aj 20. výročí obnovenia Trnavskej univerzity (2002 a 2012), Zlatá medaila Trnavskej univerzity (2015), neskôr aj pri príležitosti 25. výročia obnovenia jej činnosti medaila rektora Trnavskej univerzity (2017).

Profesor Jozef Šimončič patrí medzi významné osobnosti v slovenskej historiografickej vedeckej obci, rešpektované nielen v domácom, ale aj zahraničnom odbornom prostredí. Vo svojom vedeckom výskume sa zameriaval najmä na dejiny mesta Trnavy, dejiny historickej Trnavskej univerzity (1635 – 1777), regionálne dejiny

okolía Trnavy, ohlasy Francúzskej revolúcie na Slovensku a hnutie jakobínov, osobnosti Spoločnosti Ježišovej či na cirkevné dejiny. Osobitne Trnava a jej dejiny sa prelínajú jeho celoživotným dielom; ak sa kdekoľvek rozpráva o dejinách Trnavy, vždy sa pritom takmer súčasne spomenie meno profesora Jozefa Šimončiča, lebo bez neho predstavovať dejiny Trnavy vôbec nie je možné. Je autorom publikácie *Mojej Trnave* (1998), editorom prvého zväzku *Dejín Trnavy* (2010) a spolueditorom *Dejín Trnavy* z roku 1988, *Dejín Trnavskej univerzity 1635 – 1777/1992 – 2010* (2010). Pripravil aj viaceré edície prameňov; najvýznamnejšie sú dve: *Trnavská univerzita v dokumentoch 1635 – 1998* (2002) a *Kanonické vizitácie Dunajeckého dekanátu v Spišskom biskupstve z roku 1832* (2015). Viackrát publikovaná personálna bibliografia profesora Jozefa Šimončiča, prinášajúca súpis jeho monografií, zborníkov, štúdií, článkov a iných príspevkov (viac než 850 bibliografických záznamov), viac než výrečne vypovedá o jeho neúnavnej a rozsiahlej vedecko-výskumnej činnosti. Odborná erudícia profesora Jozefa Šimončiča však nezostala len v prísne vedeckej rovine. J. Šimončič nepodceňoval ani drobné príspevky do rôznych regionálnych a vlastivedných časopisov, a tak ho možno označiť za najvýznamnejšieho propagátora dejín mesta Trnavy a okolía, vďaka čomu ho pozná nielen odborná, ale i laická verejnosť. A jeho príspevky sú čitateľsky príťažlivé, pútavé, mnohé aj poetické. V rokoch 1964 až 1999 sa profesor Jozef Šimončič prejavil aj ako skvelý organizátor viacerých vlastivedných seminárov, na ktoré prichádzali poslucháči nielen z Trnavy, ale i z Bratislavy a širokého okolía. Tieto vlastivedné semináre sa stali tribúnou prezentácie regionálnych príspevkov, pod vedením J. Šimončiča boli tieto príspevky aj publikované vo dvoch desiatkach zborníkov.

Taký široký pracovný záber, odborná erudícia a kolegiálny prístup nemohli zostať nepovšimnuté. Profesorovi Jozefovi Šimončičovi boli za jeho vedeckú i organizačnú prácu udelené mnohé ocenenia, vyznamenania a medaily. Okresný národný výbor v Trnave mu udelil Pamätnú medailu za zásluhy o rozvoj okresu (1985), Mesto Trnava Cenu mesta Trnava za celoživotné dielo (1997) a ocenenie Osobnosť 20. storočia mesta Trnava (1999), získal aj Cenu za rozvoj archívnictva a propagáciu regiónu Trnavského samosprávneho kraja (2003), čestné občianstvo rodnej obce Dechtice i mesta Trnavy a v roku 2018 aj Pamätnú medailu mesta Vrbové. Patrí medzi prvých laureátov vyznamenaní udeľovaných archivárom: pamätnej Križkovej medaily (1979) a Sasinkovej medaily (1999) za zásluhy o rozvoj slovenského archívnictva. V roku 1979 získal aj rezortné vyznamenanie Vzorný pracovník národných výborov a Medailu za zásluhy o poľskú archivistiku. Jeho vedecká práca na poli historiografie bola ocenená Pamätnou medailou Mateja Bela za zásluhy o rozvoj historických vied (1984), Pamätnou medailou Slovenského národného múzea (1987), Cenou cti Jozefa Hajnóczyho za priekopnícke bádanie dejín 18. storočia v polyglotnom a multikultúrnom Uhorsku (2002), Cenou Daniela Rapanta (2003) a Cenou biskupa Pavla Jantauscha (2012). V roku 1993, pri príležitosti životného jubilea 75. narodenín, mu bola z rúk J. E. Mons. Jána Sokola, arcibiskupa metropolitu, udelená strieborná medaila, vydaná Bratislavsko-trnavskou arcidiecézou z príležitosti návštevy Svätého Otca pápeža Jána Pavla II. na Slovensku. Prezident SR Ivan Gašparovič 1. januára 2007, pri príležitosti 14. výročia vzniku

samostatnej SR, udelil profesorovi Jozefovi Šimončičovi Pribinov kríž III. triedy za významné zásluhy v oblasti archívniectva a histórie. V roku 2018 mu udelil Spolok Slovákov v Poľsku Zlatú medailu za zásluhy a Trnavský samosprávny kraj Cenu Trnavského samosprávneho kraja. Pri príležitosti životného jubilea 90. narodenín profesorovi Jozefovi Šimončičovi udelila sekcia verejnej správy MV SR pamätnú medailu Za zásluhy o verejnú správu, viaceré vedecké spoločnosti a grémiá mu udelili pamätne a ďakovné listy.

21. novembra 2020, uprostred nekonečných prác, sa životná púť profesora Jozefa Šimončiča skončila. Bol sychravý jesenný deň, 25. november 2020. Na Novom cintoríne v Trnave sa zišiel zástup ľudí, aby odprevadil na poslednej ceste zosnulého profesora Jozefa Šimončiča. Jeho najbližší, priatelia, spolupracovníci, známi, poslucháči... jednoducho všetci, ktorí ho mali v úcte, a ktorí mali to šťastie, že v istom období bol súčasťou ich života. Univerzitný profesor Jozef Šimončič zanechal po sebe úctyhodné dielo, ktorým zostane živý pre ďalšie generácie. Slovom profesora Vladimíra Rábika: „Dielo profesora Šimončiča inšpiruje a zakladá reťazec dôležitých výskumov, ktoré trvajú aj ďalej, a v tom je jeho nesmrteľnosť...“

Česť jeho pamiatke!

Zuzana Lopatková
Katedra histórie
Filozofickej fakulty
Trnavskej univerzity v Trnave

ZA PhDr. JÚLIUSOM SOPKOM, CSc., ZAKLADATEĽOM SLOVENSKEJ KODIKOLÓGIE

Keď som v roku 1996 nastúpila ako doktorandka do oddelenia najstarších dejín na Historický ústav SAV, mala som možnosť stráviť aspoň krátky čas s významným odborníkom v oblasti knižnej kultúry a vzdelanosti, Júliusom Sopkom, ktorý sa práve vtedy chystal do dôchodku. Keďže mojím zámerom bolo venovať sa cirkevným a kultúrnym dejinám v stredoveku, najviac som mala naštudované práve jeho práce a ako začiatočníčka som sa so svojimi – z dnešného pohľadu naivnými či všetkými otázkami – obracala takisto na neho. Môj starší kolega, ktorý bol skôr introvertného ladenia, mi však nikdy nedal najavo svoju prevahu či netrzeplivosť, ale naopak, bol veľmi trpezlivým, príjemným a kultivovaným človekom, dodnes si viem predstaviť jeho usmievavý a láskavý pohľad. Akoby sám vystúpil zo sveta kláštorných skriptórií, sveta latinskej kultúry, kde sa ešte pestovali cnosti, teda z toho sveta, ktorý čitateľom približoval prostredníctvom svojich výskumov a kníh. Až oveľa neskôr som sa dozvedela, že Július Sopko si pôvodne vybral cestu rehoľníka a nebyť

drastického zásahu komunistického režimu, jeho životný príbeh by sa zrejme odvíjal inak...

Július Sopko sa narodil 1. júna 1929 v dedine Blažice na východnom Slovensku. Po absolvovaní strednej školy sa rozhodol vstúpiť do kláštora Spoločnosti Božieho Slova (verbistov) v Nitre. Ako mladého novica ho v Nitre na Kalvárii fatálne zasiahla Akcia K 2, ktorou komunistický režim v „barbarskej noci“ z 3. na 4. mája 1950 likvidoval mužské rehole. Júliusa deportovali do kláštora v Podolínci, ktorý sa stal internačným a „nápravným“ táborm rehoľníkov z celého Slovenska. V areáli, ohradenom ostnatým drôtom a stráženom ľudovými milicionármi, panoval prísny režim. Keďže Július Sopko akurát dovŕšil vek branca, musel narukovať, no z pozície rehoľníka patril k „nespoľahlivým žívlom“ spoločnosti, a tak skončil pri nútených prácach v pomocných technických práporoch v Jičine a v Brne.

Po prepustení do civilu vyštudoval históriu a klasickú filológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1954 – 1959). S rehoľnou kultúrou teda zostal v spojení prostredníctvom latinčiny. Štúdium filológie bolo v tom čase akýmsi „ostrovom slobody“, na ktorý ideologizačný prúd marxizmu-leninizmu nemal dosah. Po skončení štúdia sa mladý Július oženil s Júliou, rod. Rusňakovou, rodáčkou z Košíc, a zamestnal sa vo vtedajšom Štátnom slovenskom ústrednom archíve (dnes Slovenský národný archív), kde pracoval do konca roku 1964. Za tento pomerne krátky čas sa podieľal na vypracovaní viacerých archívnych pomôcok, z ktorých bádatelia čerpajú aj v súčasnosti. Spracoval fondy úradov a inštitúcií z obdobia medzi dvoma svetovými vojnami, napríklad Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, 1938 – 1948, Policajného riaditeľstva v Bratislave, 1920 – 1945 (1950), Ústredného družstva v Bratislave, 1919 – 1948 (1951), Uhorské kráľovské ministerstvo vnútra v Budapešti, 1877 – 1918. Okrem toho bol hlavným autorom *Spravidcu po fondoch a zbierkach oddelenia kapitalizmu Štátneho slovenského ústredného archívu II.* (1964).

Po piatich rokoch sa Júliusovi Sopkovi podarilo spojiť archívny výskum s vyštudovanou špecializáciou. V roku 1965 nastúpil do Historického ústavu SAV, kde v tom čase prebiehal systematický základný výskum prameňov, v rámci ktorého sa pustil do náročnej práce na evidencii a sprístupňovaní stredovekých slovacikálnych rukopisných kódexov. Zisťovanie proveniencie rukopisov a fragmentov rozptýlených v našich zbierkach, určenie ich obsahového zloženia či zadatovanie bolo v tom čase nesmierne náročné, oveľa namáhavejšie ako dnes, keď máme k dispozícii internet a digitalizáciu, keď môžeme slobodne vycestovať na výskum do zahraničia, porovnávať s tamojším rukopisným materiálom či konzultovať s kolegami. Okrem toho treba pripomenúť, že v zahraničí sa projektom, aký na Historickom ústave viedol Július Sopko, venuje zvyčajne tím odborníkov, špecializovaný na rôzne typy rukopisov. Vďaka širokým znalostiam – filologickým, historickým, paleografickým a liturgickým – sa Júliusovi Sopkovi podarilo uverejniť najskôr súpis latinských rukopisov zo slovenských knižníc a archívov (1981), po ňom súpis z najvýznamnejších maďarských a rumunských zbierok (1982), ďalej katalóg novších a nelatinských rukopisov do 16. storočia, ako aj starších fragmentov latinských kódexov zo slovenských inštitúcií (1986) a edíciu rukopisu *Nitriansky kódex* (1987). Svoje filologické poznatky zužitkoval aj v žánri dobovej historiografie – stredovekých kroník:

vo vydavateľstve RAK Budmerice vydal preklad výberu z latinských kráľovských a nemeckých mestských kroník Kroniky stredovekého Slovenska (1995) a Dubnickú kroniku (2004), vo vydavateľstve Perfekt zasa preklad Kroniky Jána z Turca (2014).

Veľkým prínosom sú tiež jeho početné štúdie a kapitoly v monografiách z dejín knižnej kultúry, kodikologického výskumu, školstva a vzdelanosti, na ktoré som vo svojej práci o vzdelanosti v prostredí Bratislavskej kapituly nadviazala nielen ja, ale aj moji kolegovia a priatelia, ktorých svojim výskumom ovplyvnil, možno spomenúť najmä Juraja Šedivého (prácami o stredovekej písomnej kultúre Bratislavskej kapituly alebo Spiša či Považia), hudobnú historičku z Ústavu hudobnej vedy SAV Evu Veselovskú, analyzujúcu notované rukopisné fragmenty, alebo Jaroslava Nemeša (Nitriansky kódex). Výsledky svojich výskumov Július Sopko neprezentoval len knižne, ale odovzdával ich poslucháčom najskôr ako externý prednášateľ na Katedre klasickej filológie a na Katedre knihovedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Od založenia Trnavskej univerzity (1992) pôsobil na Katedre klasickej filológie Fakulty humanistiky. Za svoju mimoriadne aktívnu činnosť bol ocenený viacerými oceneniami (Pamätná medaila Mateja Bela, Zlatá čestná plaketa Ľudovíta Štúra, Cena SAV či Cena Daniela Rapanta).

Július Sopko opustil členov svojej rodiny i historickú obec 9. novembra 2020 vo veku 91 rokov. Talenty, ktoré mu boli dané, počas celého života zveľaďoval a oni priniesli bohaté ovocie.

Nech odpočíva v pokoji.

Miriám Hlavačková
Historický ústav
Slovenskej akadémie vied

Za informácie ďakujem Jurajovi Šedivému z FiF UK a fb. ÚPN, fb. SNA a SA (F. Sedlák, 1989).

PRÍLOHY

ARCHÍVNE POMÔCKY ŠTÁTNYCH A ŠPECIALIZOVANÝCH VEREJNÝCH ARCHÍVOV V SR ZA ROKY 2008 – 2013

Zost. Roman Tekeř
Ministerstvo vnútra
Slovenskej republiky,
sekcia verejnej správy,
odbor archívov a registratúr

Odbor archívov a registratúr MV SR uverejňuje na stránkach Slovenskej archivistiky prehľad archívnych pomôcok, ktoré obohatili ústrednú evidenciu za roky 2008 – 2013. Prehľad vypracovaných archívnych pomôcok nadväzuje na obdobie rokov 2002 – 2007 (uverejnené v SA 1/2020). V súpise uvádzame okrem archívnych pomôcok vypracovaných štátnymi archívami aj pomôcky vyhotovené špecializovanými verejnými archívami.

V rozmedzí rokov 2008 – 2013 sme zaznamenali do ústrednej evidencie celkovo 658 nových archívnych pomôcok. Značnú prevahu majú inventáre (643 ks), v menšej miere sa vyskytujú katalógy (systematické 14 ks, tematické 1 ks). Za sledované obdobie štátne archívy vyhotovili 554 archívnych pomôcok a špecializované verejné archívy 104 archívnych pomôcok. Oproti prehľadu archívnych pomôcok z rokov 2002 – 2007, keď do evidencie pribudlo 576 nových archívnych pomôcok, ide o mierny nárast množstva vypracovaných pomôcok. Môžeme teda povedať, že oproti predchádzajúcemu súpisu (nehovoriac o súpise z rokov 1994 – 2001, keď bolo prijatých 385 ks nových archívnych pomôcok, uverejnené v SA 1/2002), prišlo v rokoch 2008 – 2013 k nárastu prijatých archívnych pomôcok, najmä u špecializovaných verejných archívov. Štátne archívy však za roky 2002 – 2007 vyhotovili 561 archívnych pomôcok, čiže o 7 ks viac ako v rokoch 2008 – 2013.

Archívne pomôcky sme v prehľade rozdelili podľa zaužívanej schémy na tri druhy, inventáre a katalógy sme ďalej rozdelili do skupín podľa aktuálne platnej klasifikačnej schémy archívnych fondov a zbierok:

- I. *Inventáre*
 - A. *Orgány verejnej moci*
 - B. *Justícia*
 - C. *Armáda a bezpečnosť*
 - D. *Hospodárstvo*
 - E. *Politické strany*
 - F. *Národný front*
 - G. *Odborové hnutie*
 - H. *Veda, kultúra a osveta a šport*
 - I. *Školstvo*
 - J. *Zdravotníctvo a sociálna starostlivosť*
 - L. *Rody a panstvá*
 - M. *Rodiny a osoby*
 - N. *Cechy a živnostenské spoločenstvá*
 - O. *Záujmové organizácie*
 - P. *Zbierky*
 - R. *Iné archívne fondy*
- II. *Systematické katalógy*
 - A. *Orgány verejnej moci*
 - B. *Justícia*
 - P. *Zbierky*
- III. *Tematické katalógy*

V skupinách sme pomôcky zoradili abecedne. Pri každej archívnej pomôcke sme uviedli jej názov, časový rozsah, druh pomôcky, počet strán, meno autora či autorov pomôcky, názov archívu a rok vyhotovenia pomôcky. Názvy archívov uvádzame podľa stavu platného v čase zostavenia súpisu (rok 2020) a v skrátenej podobe (Archív SAV – Archív Slovenskej akadémie vied, AVU SNG – Archív výtvarného umenia Slovenskej národnej galérie, DA MZVaEZ – Diplomatický archív Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí, LA SNK – Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, SNA – Slovenský národný archív, ŠABB – Štátny archív v Banskej Bystrici, ŠABA – Štátny archív v Bratislave, ŠAKE – Štátny archív v Košiciach, ŠANR – Štátny archív v Nitre, ŠAPO – Štátny archív v Prešove, ŠATN – Štátny archív v Trenčíne, ŠATT – Štátny archív v Trnave, ŠAZA – Štátny archív v Žiline so sídlom v Bytči, VHA – Vojenský historický archív).

Do prehľadu sme zaradili aj archívne pomôcky vypracované v archívoch pred rokom 2008, ktoré ale z rozličných príčin boli doručené na zaevidovanie do ústrednej evidencie až v rokoch 2008 – 2013.

Prehľad o množstve archívnych pomôcok a ich zaradení v klasifikačnej schéme podáva nasledujúca tabuľka:

Klasifikačná schéma	Počet inventárov	Počet systematických katalógov	Počet tematických katalógov
A. Orgány verejnej moci	417	8	1
B. Justícia	22	4	
C. Armáda a bezpečnosť	34	–	
D. Hospodárstvo	22	–	
E. Politické strany	11	–	
F. Národný front	3	–	
G. Odborové hnutie	1	–	
H. Veda, kultúra a osвета a šport	10	–	
I. Školstvo	14	–	
J. Zdravotníctvo a sociálna starostlivosť	1	–	
K. Náboženské organizácie	–	–	
L. Rody a panstvá	11	–	
M. Rodiny a osoby	70	–	
N. Cechy a živnostenské spoločenstvá	5	–	
O. Záujmové organizácie a spolky	9	–	
P. Zbierky	7	2	
R. Iné archívne fondy	6	–	

V názvoch pomôcok sme použili nasledujúce skratky: KNV – krajský národný výbor, KSS – Komunistická strana Slovenska, MNV – miestny národný výbor, MsNV – mestský národný výbor, ONÚ – obvodný notársky úrad, ONV – okresný národný výbor, OÚ – okresný úrad, OV KSS – okresný výbor Komunistickej strany Slovenska, ÚV KSS – Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska.

PREHLAD ARCHÍVNYCH POMÔCOK ZA ROKY 2008 – 2013

I. INVENTÁRE

A. Orgány verejnej moci

1. **Bratislavská župa I., B. Písomnosti súdne, 1. Občianske, d) Sudcovské listiny (Diplomata iudiciaria, Biró oklevelek) (1404) 1547 – 1853.** Čiastkový inventár, 711 s. A. Balogh, ŠABA 1974.
2. **Československá dočasná vláda na Slovensku 6. – 14. novembra 1918.** Inventár, 28 s. E. Vrabcová, SNA 2011.
3. **Daňové úrady v Prešove a Sabinove 1926 – 1949 (1958).** Združený inventár, 52 s. B. Baňasová, ŠAPO 2009.
Daňový úrad v Prešove 1938 – 1949 (1951); Daňový úrad v Sabinove 1932 – 1949 (1958); Dôchodkový kontrolný úrad v Sabinove 1926 – 1952; Daňová správa v Prešove 1932 – 1949
4. **Daňový úrad v Brezne 1909 – 1951.** Inventár, 105 s. V. Štulrajterová, ŠABB 1982.
5. **Daňový úrad v Trnave I. 1920 – 1949.** Inventár, 64 s. M. Mikušová, ŠATT 2008.
6. **Hlavný komorskogrófsky úrad v Banskej Štiavnici VII./2, Povrchové mapy a plány 1524 – 1919.** Čiastkový inventár, 203 s. J. Ladziansky, SNA 1999.
7. **Hlavný komorskogrófsky úrad v Banskej Štiavnici VIII./2, Povrchové mapy a plány 1761 – 1919.** Čiastkový inventár, 72 s. J. Ladziansky, SNA 2008.
8. **Katastrálny meračský úrad v Prešove 1851 – 1942.** Inventár, 129 s. D. Pellová, ŠAPO 2013.
9. **Klub slovenských poslancov Národného zhromaždenia (1846) 1918 – 1920.** Inventár, 29 s. E. Vrabcová, SNA 2013.
10. **Komárňanská župa I., Stredoveké listiny 1280 – 1527.** Čiastkový inventár, 35 s. P. Keresteš – L. Paluga, ŠANR 2011.
11. **Krajinský úrad v Bratislave, Krajinské orgány 1928 – 1939.** Čiastkový inventár, 49 s. J. Nemčovičová, SNA 2009.
12. **Krajinský úrad v Bratislave, Administratívne oddelenia – organizačné útvary I. 1928 – 1929.** Čiastkový inventár, 136 s. A. Gazdíková – L. Hrubá – T. Kašílová, SNA 2010.
13. **Krajinský úrad v Bratislave, Administratívne oddelenia – organizačné útvary II. 1930.** Čiastkový inventár, 58 s. K. Magurová, SNA 2011.
14. **Krajinský úrad v Bratislave, Kancelária krajinského prezidenta v Košiciach 1936 – 1938.** Čiastkový inventár, 195 s. L. Hrubá, SNA 2010.
15. **Krajinský úrad v Bratislave, Vodohospodárska služba (1844) 1928 – 1939 (1940).** Čiastkový inventár, 215 s. A. Gazdíková, SNA 2008.
16. **Krajská komisia ľudovej kontroly a štatistiky v Bratislave (1961) 1963 – 1967.** Inventár, 116 s. P. Vimmer, ŠABA 2008.

17. **Krajské stredisko pre rozvoj spoločného stravovania v Košiciach 1983 – 1990.** Inventár, 20 s. E. Badzíková, ŠAKE 2008.
18. **Krajský národný výbor v Banskej Bystrici, Odbor dopravy 1954 – 1958.** Čiastkový inventár, 15 s. A. Laubertová, ŠABB 1967.
19. **KNV v Banskej Bystrici, Odbor poľnohospodárstva a lesného hospodárstva (1899) 1949 – 1960.** Čiastkový inventár, 212 s. R. Barusová – A. Kováčová, ŠABB 1973.
20. **KNV v Bratislave, Poľnohospodársky odbor 1949 – 1960.** Čiastkový inventár, ŠABA 1987.
21. **KNV v Prešove, Referát VII – finančný (konfiškáty, výkup, prepadaný majetok).** Inventár, 59 s. J. Péter, ŠAPO 1996.
22. **Lesný úrad v Košiciach – vidiek 1992 – 1996.** Inventár, 51 s. M. Drábiková, ŠAKE 2008.
23. **Lesný úrad v Prešove 1991 – 1996.** Inventár, 21 s. A. Vašková, ŠAPO 2009.
24. **Magistrát mesta Banská Štiavnica VI. 1524 – 1526.** Čiastkový inventár, 68 s. M. Čelko, ŠABB 2008.
25. **Magistrát mesta Banská Štiavnica VII. 1364 – 1792.** Čiastkový inventár, 41 s. M. Čelko, ŠABB 2008.
26. **Magistrát mesta Banská Štiavnica VIII. (1275) 1361 – 1526 (1776).** Čiastkový inventár, 96 s. M. Čelko, ŠABB 2009.
27. **Magistrát mesta Banská Štiavnica IX. 1433 – 1565.** Čiastkový inventár, 87 s. M. Čelko, ŠABB 2009.
28. **Magistrát mesta Prešov, Zbierka máp a plánov 1767 – 1948.** Inventár, 15 s. D. Pellová, ŠAPO 2009.
29. **Magistrát mesta Sabinov, Listiny do roku 1526, 1347 – 1526.** Čiastkový inventár, 51 s. A. Dopirák, ŠAPO 2013.
30. **Magistrát mesta Trenčína, Reversales 1672 – 1852.** Čiastkový inventár, 48 s. V. Bernátová, ŠATN 2008.
31. **Mestský národný výbor v Bardejove I. 1945 – 1990.** Inventár, 163 s. M. Šandálová, ŠAPO 2006.
32. **MsNV v Bardejove II. 1945 – 1990.** Inventár, 284 s. M. Šandálová, ŠAPO 2006.
33. **MsNV v Bardejove III. 1945 – 1990.** Inventár, 474 s. M. Šandálová, ŠAPO 2006.
34. **MsNV v Giraltovciach 1946 – 1975.** Čiastkový inventár, 97 s. D. Furčáková, ŠAPO 1997.
35. **MsNV v Giraltovciach 1976 – 1990.** Čiastkový inventár, 76 s. M. Šandálová, ŠAPO 2007.
36. **MsNV v Lipanoch (1947) 1949 – 1990.** Inventár, 4 s. B. Baňasová, ŠAPO 1991.
37. **MsNV v Prešove, Odbor finančný a odbor výstavby 1971 – 1990.** Čiastkový inventár, 49 s. B. Baňasová, ŠAPO 2013.
38. **MsNV v Púchove 1945–1990 (1992).** Inventár, 155 s. P. Martinka, ŠATN 2009.
39. **MsNV v Sabinove 1961 – 1990.** Inventár, 88 s. B. Baňasová, ŠAPO 2011.

40. **MsNV v Turzovke (1940) 1945 – 1990 (2000).** Inventár, 177 s. A. Mitková, ŠAZA 2012.
41. **MsNV vo Veľkom Šariši 1989 – 1990.** Inventár, 17 s. B. Baňasová, ŠAPO 2011.
42. **Miestne národné výbory v Dlhoni, Havranci, Svidničke a Vápenku (1945) 1950 – 1990 (1993).** Združený inventár, 221 s. Ľ. Kurilcová, ŠAPO 2008.
MNV v Dlhoni; MNV v Havranci; MNV vo Svidničke; MNV vo Vápenku
43. **Miestne národné výbory v okrese Prešov, I. diel A-G 1945 – 1990.** Združený inventár, 222 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2008.
MNV v Abranovciach; MNV v Babinom Potoku; MNV v Bajerove;
MNV v Bertotovciach; MNV v Brestove; MNV v Bretejovciach;
MNV v Brežanoch; MNV v Bzenove; MNV v Čel'ovciach; MNV v Červenici;
MNV v Demjate; MNV v Drienove; MNV v Drienovskej Novej Vsi;
MNV v Dulovej Vsi; MNV vo Finticiach; MNV v Geraltove;
MNV v Gregoroviciach; MNV vo Fričovciach; MNV vo Fulianke
44. **Miestne národné výbory v okrese Prešov, II. diel H-U 1945 – 1990.** Združený inventár, 255 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2008.
MNV v Chminianskej Novej Vsi; MNV v Janove; MNV v Haniske;
MNV v Hendrichovciach; MNV v Hermanovciach; MNV v Hrabkove;
MNV v Hradisku; MNV v Chabžanoch; MNV v Chmeľovci;
MNV v Chmeľove; MNV v Chmiňanoch; MNV v Chminianskych
Jakubovanoch; MNV v Janovíku; MNV v Kapušanoch; MNV v Kendiciach;
MNV v Klenove; MNV v Kojaticiach; MNV v Kokošovciach;
MNV v Križovanoch; MNV v Kvačanoch; MNV v Lačnove; MNV v Lade;
MNV v Lažanoch; MNV v Lemešanoch; MNV v Lesíčku;
MNV v Ličartovciach; MNV v Lipovciach; MNV v Ľuboticiach;
MNV v Ľubovci; MNV v Lúčinej
45. **Miestne národné výbory v okrese Prešov, III. diel M-S 1945 – 1990.** Združený inventár, 243 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2008.
MNV v Malom Slivníku; MNV v Malom Šariši; MNV v Medzanoch;
MNV v Mereticiach; MNV v Miklušovciach; MNV v Mirkovciach;
MNV v Močarmanoch; MNV v Mošurove; MNV v Nemcovciach;
MNV v Nižnej Šebastovej; MNV v Okružnej; MNV v Ondrašovciach;
MNV v Ovčom; MNV v Petrovanoch; MNV v Podhoranoch;
MNV v Podhradíku; MNV v Proči; MNV v Pušovciach; MNV v Radačove;
MNV v Radaticiach; MNV v Rokycanoch; MNV v Ruskej Novej Vsi;
MNV v Ruských Pekl'anoch; MNV v Sedliciach; MNV v Seniakovciach;
MNV v Soľnej Bani; MNV v Suchej Doline; MNV v Svinej
46. **Miestne národné výbory v okrese Prešov, IV. diel Š-Z 1945 – 1990.** Združený inventár, 260 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2008.
MNV v Šalgovíku; MNV v Šarišskej Porube; MNV v Šarišskej Trstenej;
MNV v Šarišských Bohdanovciach; MNV v Šarišských Lúkach;
MNV v Šarišských Lužiankach; MNV v Šindliari; MNV v Širokom;
MNV v Štefanovciach; MNV vo Šváboch; MNV v Teriakovciach;
MNV v Terni; MNV v Trnkove; MNV v Tuhrenej; MNV v Tulčíku;

- MNV vo Varhaňovciach; MNV vo Veľkom Slivníku; MNV vo Veľkom Šariši; MNV vo Víťazi; MNV vo Vyšnej Šebastovej; MNV v Záborskom; MNV v Záhradnom; MNV v Závadke; MNV v Zlatej Bani; MNV v Žatkovciach; MNV v Žehni; MNV v Žipove; MNV v Župčanoch
47. **Miestny národný výbor v Andovciach 1945 – 1990.** Inventár, 78 s. E. Gábrišová, ŠANR 2012.
 48. **MNV v Antole 1952 – 1990.** Inventár, 66 s. Z. Pelachyová – A. Ščasnovičová, ŠABB 2009.
 49. **MNV v Babí 1950 – 1990.** Inventár, 44 s. Š. Vozár – D. Jackaničová, ŠAPO 2007.
 50. **MNV v Bačkovíku 1949 – 1990.** Inventár, 44 s. G. Soltészová, ŠAKE 2005.
 51. **MNV v Bajtave 1951 – 1990.** Inventár, 73 s. A. Pálová, ŠANR 2012.
 52. **MNV v Banskom 1951 – 1990.** Inventár, 70 s. J. Luteránová – Jackaničová, ŠAPO 2007.
 53. **MNV v Barci 1950 – 1968.** Inventár, 48 s. M. Krajňáková – J. Botková, ŠAKE 2009.
 54. **MNV v Bardoňove 1945 – 1990.** Inventár, 60 s. E. Gábrišová, ŠANR 2012.
 55. **MNV v Bartošovej Lehôtke (1945) 1946 – 1950 (1990).** Inventár, 43 s. I. Balalová, ŠABB 2010.
 56. **MNV v Bánove 1945 – 1990.** Inventár, 112 s. A. Pálová, ŠANR 2012.
 57. **MNV v Belži 1960 – 1990.** Inventár, 32 s. G. Soltészová, ŠAKE 2005.
 58. **MNV v Beniakovciach 1961 – 1988.** Inventár, 27 s. L. Konšťáková, ŠAKE 2006.
 59. **MNV v Benkovciach 1946 – 1990.** Inventár, 57 s. J. Luteránová – Š. Vozár, ŠAPO 2007.
 60. **MNV v Beňadikovciach (1933) 1946 – 1990 (1993).** Inventár, 72 s. M. Snaková, ŠAPO 2010.
 61. **MNV v Bešeňove 1945 – 1990.** Inventár, 103 s. A. Pálová, ŠANR 2013.
 62. **MNV v Bíni 1946 – 1990.** Inventár, 84 s. E. Gábrišová, ŠANR 2013.
 63. **MNV v Bobrove (1948) 1950 – 1990 (1994).** Inventár, 92 s. S. Maľugová – E. Valeková, ŠABB 2007.
 64. **MNV v Bohdanovciach (1931) 1947 – 1990.** Inventár, 44 s. G. Soltészová, ŠAKE 2006.
 65. **MNV v Bohuniciach 1945 – 1970.** Inventár, 28 s. Ž. Kendralová – H. Hollá, ŠATN 2004.
 66. **MNV v Bolešove 1946 – 1990.** Inventár, 82 s. Ž. Kendralová – H. Hollá, ŠATN 2004.
 67. **MNV v Borčiciach 1945 – 1979.** Inventár, 37 s. Ž. Kendralová – H. Hollá, ŠATN 2003.
 68. **MNV v Branove 1946 – 1990.** Inventár, 43 s. A. Pálová, ŠANR 2011.
 69. **MNV v Breznici 1951 – 1990.** Inventár, 51 s. P. Martinka – M. Košová, ŠATN 2006.
 70. **MNV v Briestennom 1945 – 1972.** Inventár, 17 s. H. Hollá, ŠATN 2006.
 71. **MNV v Brvništi 1947 – 1990.** Inventár, 49 s. P. Martinka, ŠATN 2009.

72. **MNV v Budatínskej Lehote 1950 – 1973.** Inventár, 37 s. A. Mitková, ŠAZA 2010.
73. **MNV v Budimíre 1950 – 1990.** Inventár, 58 s. G. Soltészová, ŠAKE 2007.
74. **MNV v Budulove 1951 – 1985.** Inventár, 38 s. J. Botková, ŠAKE 2009.
75. **MNV v Bukovciach 1945 – 1990 (1993).** Inventár, 80 s. Ľ. Kurilcová, ŠAPO 2007.
76. **MNV v Bystrom 1946 – 1990.** Inventár, 99 s. J. Luteránová – Š. Vozár, ŠAPO 2007.
77. **MNV v Bytči (1926) 1945 – 1960. MNV v Bytči 1960 – 1990 (1996).** Inventár, 76 s. R. Cinková – A. Kasáková, ŠAZA 2009.
78. **MNV v Bzenici 1952 – 1990.** Inventár, 60 s. V. Solčániová, ŠABB 2011.
79. **MNV v Cabove 1953 – 1990.** Inventár, 54 s. M. Petříková – Š. Vozár, ŠAPO 2007.
80. **MNV v Čaklove 1950 – 1990.** Inventár, 73s. M. Petříková – Š. Vozár, ŠAPO 2007.
81. **MNV v Čečejevciach 1951 – 1990.** Inventár, 63 s. G. Soltészová, ŠAKE 2005.
82. **MNV v Čičave 1949 – 1990.** Inventár, 62 s. D. Ihnátová – Š. Vozár, ŠAPO 2007.
83. **MNV v Čiernom nad Topľou 1951 – 1990.** Inventár, 49 s. D. Ihnátová, ŠAPO 2007.
84. **MNV v Davidove 1945 – 1990.** Inventár, 64 s. D. Ihnátová, ŠAPO 2007.
85. **MNV v Debradi 1945 – 1989.** Inventár, 40 s. G. Soltészová, ŠAKE 2007.
86. **MNV v Detriku 1951 – 1990.** Inventár, 42 s. D. Ihnátová, ŠAPO 2007.
87. **MNV v Divej 1945 – 1962.** Inventár, 23 s. A. Pálová, ŠANR 2009.
88. **MNV v Dlhej nad Váhom (1946) 1950 – 1990.** Inventár, 234 s. M. Gedayová – J. Benciová, ŠANR 2007.
89. **MNV v Dlhom Klčove 1950 – 1990.** Inventár, 56 s. D. Ihnátová – M. Petříková, ŠAPO 2007.
90. **MNV v Dobrej nad Ondavou 1950 – 1965.** Inventár, 33 s. E. Kučerová – D. Ihnátová, ŠAPO 2007.
91. **MNV v Dolnej Trnávke 1945 – 1990.** Inventár, 37 s. M. Kašiarová, ŠABB 2011.
92. **MNV v Dolnej Vsi 1954 – 1990.** Inventár, 34 s. K. Černajová, ŠABB 1998.
93. **MNV v Dolnej Ždani 1949 – 1990.** Inventár, 50 s. M. Kašiarová, ŠABB 2011.
94. **MNV v Drienovci 1947 – 1990.** Inventár, 82 s. G. Soltészová, ŠAKE 2004.
95. **MNV v Družstve pri Hornáde (1959) 1960 – 1990.** Inventár, 61 s. G. Soltészová, ŠAKE 2007.
96. **MNV v Dunajove 1950 – 1990.** Inventár, 113 s. A. Vahančíková, ŠAZA 2009.
97. **MNV v Ďapalovciach 1952 – 1990.** Inventár, 50 s. D. Ihnátová, ŠAPO 2007.
98. **MNV v Ďurd'oshi 1947 – 1990.** Inventár, 42 s. D. Ihnátová, ŠAPO 2007.
99. **MNV v Ďurkove 1946 – 1990.** Inventár, 66 s. G. Soltészová, ŠAKE 2005.

100. **MNV v Giglovciach 1947 – 1990.** Inventár, 50 s. E. Kučerová – D. Ihnátová, ŠAPO 2007.
101. **MNV v Gírovciach 1950 – 1990.** Inventár, 38 s. M. Petříková. ŠAPO 2007.
102. **MNV v Haniske 1950 – 1990.** Inventár, 55 s. G. Soltészová, ŠAKE 2007.
103. **MNV v Hatnom 1951 – 1979.** Inventár, 16 s. H. Hollá, ŠATN 2009.
104. **MNV v Hencovciach 1946 – 1969.** Inventár, 37 s. M. Petříková, ŠAPO 2007.
105. **MNV v Hermanovciach nad Topľou 1945 – 1990.** Inventár, 54 s. M. Petříková, ŠAPO 2007.
106. **MNV v Hliníku nad Hronom 1946 – 1990.** Inventár, 54 s. I. Balalová, ŠABB 2012.
107. **MNV v Hlinnom 1950 – 1990.** Inventár, 65 s. M. Petříková, ŠAPO 2007.
108. **MNV v Hodkovciach 1956 – 1988 (1989).** Inventár, 26 s. M. Krajňáková – J. Botková, ŠAKE 2009.
109. **MNV v Holčíkovciach 1948 – 1990.** Inventár, 66 s. M. Petříková, ŠAPO 2007.
110. **MNV v Horenickej Hôrke 1951 – 1987.** Inventár, 43 s. H. Hollá, ŠATN 2007.
111. **MNV v Hornom Lieskove 1950 – 1983.** Inventár, 29 s. M. Košová, ŠATN 2009.
112. **MNV v Hornom Moštenci (1948) 1951 – 1979.** Inventár, 28 s. M. Košová, ŠATN 2009.
113. **MNV v Hornom Vadičove 1950 – 1990.** Inventár, 115 s. A. Vahančíková, ŠAPO 2010.
114. **MNV v Hrabíchove 1946 – 1990.** Inventár, 74 s. I. Balalová, ŠABB 2011.
115. **MNV v Hunkovciach 1949 – 1990 (1993).** Inventár, 62 s. J. Lachová, ŠAPO 2006.
116. **MNV v Hýľove 1945 – 1990.** Inventár, 41 s. G. Soltészová, ŠAKE 2006.
117. **MNV v Ihráči 1957 – 1990.** Inventár, 47 s. M. Kašiarová, ŠABB 2012.
118. **MNV v Iliavke 1948 – 1971.** Inventár, 40 s. M. Košová, ŠATN 2007.
119. **MNV v Janovej Lehote (1948) 1950 – 1990.** Inventár, 138 s. A. Denko, ŠABB 2011.
120. **MNV v Jasenici 1951 – 1990.** Inventár, 56 s. J. Balážová, ŠATN 2009.
121. **MNV v Jasenovciach 1945 – 1990.** Inventár, 58 s. M. Petříková, ŠAPO 2007.
122. **MNV v Jasove 1945 – 1990.** Inventár, 56 s. L. Konšťáková, ŠAKE 2007.
123. **MNV v Jastrabí nad Topľou 1954 – 1990.** Inventár, 54 s. M. Petříková, ŠAPO 2007.
124. **MNV v Juskovej Voli 1947 – 1990.** Inventár, 46 s. M. Petříková, ŠAPO 2007.
125. **MNV v Kaldzanoch 1946 – 1990.** Inventár, 52 s. M. Petříková – E. Kučerová, ŠAPO 2007.
126. **MNV v Kameníne 1945 – 1990.** Inventár, 78 s. E. Gábrišová, ŠANR 2011.
127. **MNV v Kamennej Porube 1951 – 1990.** Inventár, 48 s. M. Petříková – E. Kučerová, ŠAPO 2007.
128. **MNV v Kardošovej Vieske 1952 – 1974.** Inventár, 22 s. H. Hollá, ŠATN 2009.

129. **MNV v Klobušiciach (1944) 1945 – 1971.** Inventár, 30 s. H. Hollá, ŠATN 2004.
130. **MNV v Kokšov-Bakši 1959 – 1990.** Inventár, 47 s. G. Šoltészová, ŠAKE 2005.
131. **MNV v Komáranoch 1945 – 1990.** Inventár, 61 s. M. Petriková – E. Kučerová, ŠAPO 2007.
132. **MNV v Košarovciach 1950 – 1990.** Inventár, 62 s. D. Ihnátová – E. Kučerová, ŠAPO 2007.
133. **MNV v Košickej Polianke 1946 – 1990.** Inventár, 86 s. J. Botková, ŠAKE 2008.
134. **MNV v Košickom Klečenove 1945 – 1990.** Inventár, 44 s. J. Botková, ŠAKE 2008.
135. **MNV v Košických Oľšanoch 1949 – 1990.** Inventár, 78 s. M. Krajňáková – J. Botková, ŠAKE 2008.
136. **MNV v Kráľovciach 1954 – 1990.** Inventár, 51 s. S. Kudlová – J. Botková, ŠAKE 2009.
137. **MNV v Krásnej nad Hornádom 1951 – 1976.** Inventár, 60 s. M. Krajňáková – J. Botková, ŠAKE 2009.
138. **MNV v Krnči 1950 – 1990.** Inventár, 53 s. L. Macalíková, ŠANR 2003.
139. **MNV v Kružlovej 1950 – 1990.** Inventár, 70 s. A. Soľaničová, ŠAPO 2009.
140. **MNV v Kučíne 1947 – 1990.** Inventár, 52 s. D. Ihnátová – E. Kučerová, ŠAPO 2007.
141. **MNV v Kvakovciach 1944 – 1990.** Inventár, 58 s. M. Petriková – E. Kučerová, ŠAPO 2007.
142. **MNV v Kysaku 1950 – 1990.** Inventár, 63 s. G. Soltészová, ŠAKE 2008.
143. **MNV v Lelej 1951 – 1990.** Inventár, 55 s. E. Gábrišová, ŠANR 2009.
144. **MNV v Lieskovci 1945 – 1960.** Inventár, 26 s. Ž. Kendralová – P. Martinka, ŠATN 2009.
145. **MNV v Lipovej 1960 – 1990.** Inventár, 89 s. E. Gábrišová – A. Frissová, ŠANR 2010.
146. **MNV v Lorinčíku 1945 – 1970 (1973).** Inventár, 47 s. G. Soltészová, ŠAKE 2006.
147. **MNV v Lovči (1946) 1948 – 1990.** Inventár, 59 s. M. Kašiarová, ŠABB 2012.
148. **MNV v Lužanoch 1955 – 1990.** Inventár, 32 s. L. Macalíková, ŠANR 2006.
149. **MNV v Majerovciach 1950 – 1990.** Inventár, 46 s. D. Ihnátová – E. Kučerová, ŠAPO 2007.
150. **MNV v Makove 1945 – 1990.** Inventár, 54 s. A. Vahančíková, ŠAZA 2010.
151. **MNV v Malej Domaši 1948 – 1990.** Inventár, 60 s. D. Ihnátová – E. Kučerová, ŠAPO 2007.
152. **MNV v Malej Hradnej 1950 – 1990.** Inventár, 43 s. D. Achimský, ŠANR 2003.
153. **MNV v Malej Lodine (1928) 1954 – 1990.** Inventár, 36 s. J. Botková, ŠAKE 2008.
154. **MNV v Malej Udiči (1946) 1950 – 1959.** Inventár, 21 s. M. Košová, ŠATN 2009.

155. **MNV v Malých Hostiach 1964 – 1990.** Inventár, 92 s. L. Macalíková, ŠANR 2011.
156. **MNV v Malých Kršteňanoch 1950 – 1990.** Inventár, 62 s. J. Danišová, ŠANR 2011.
157. **MNV v Malých Ripňanoch 1950 – 1990.** Inventár, 67 s. J. Vondráková, ŠANR 2010.
158. **MNV v Mani 1946 – 1990.** Inventár, 93 s. E. Gábrišová, ŠANR 2010.
159. **MNV v Matiaške 1946 – 1990.** Inventár, 43 s. Š. Vozár – E. Kučerová, ŠAPO 2007.
160. **MNV v Medziankach 1946 – 1990.** Inventár, 46 s. M. Petříková – E. Kučerová, ŠAPO 2007.
161. **MNV v Merníku 1950 – 1990.** Inventár, 65 s. D. Ihnátová – Š. Vozár, ŠAPO 2008.
162. **MNV v Mestisku (1946) 1950 – 1990 (1993).** Inventár, 87 s. L. Kurilcová, ŠAPO 2007.
163. **MNV v Miezgovciach 1950 – 1990.** Inventár, 72 s. J. Vondráková, ŠANR 2010.
164. **MNV v Michalku 1945 – 1990.** Inventár, 54 s. Š. Vozár, ŠAPO 2008.
165. **MNV v Moldave nad Bodvou 1950 – 1990.** Inventár, 208 s. K. Turčanová, ŠAKE 2009.
166. **MNV v Nadliciach 1950 – 1990.** Inventár, 56 s. J. Vondráková, ŠANR 2010.
167. **MNV v Nedanovciach 1950 – 1990.** Inventár, 51 s. J. Vondráková, ŠANR 2012.
168. **MNV v Nedašovciach 1950 – 1990.** Inventár, 80 s. Z. Hudecová, ŠANR 2011.
169. **MNV v Nesluži (1945) 1948 – 1990 (1991).** Inventár, 61 s. A. Mitková, ŠAZA 2011.
170. **MNV v Nevoľnom (1947) 1950 – 1990.** Inventár, 83 s. V. Solčániová, ŠABB 2010.
171. **MNV v Nitrianskej Blatnici 1951 – 1990.** Inventár, 83 s. J. Danišová, ŠANR 2010.
172. **MNV v Nitrianskej Strede 1950 – 1990.** Inventár, 95 s. L. Macalíková, ŠANR 2011.
173. **MNV v Nitrianskom Hrádku 1945 – 1975.** Inventár, 55 s. A. Pálová, ŠANR 2010.
174. **MNV v Nižnej Myšli 1965 – 1990.** Inventár, 40 s. J. Botková, ŠAKE 2008.
175. **MNV v Nižnej Sitnici 1945 – 1990.** Inventár, 33 s. J. Luteránová – D. Ihnátová, ŠAPO 2008.
176. **MNV v Nižnom Hrabovci 1950 – 1990.** Inventár, 52 s. E. Kučerová – D. Ihnátová, ŠAPO 2008.
177. **MNV v Nižnom Hrušove 1947 – 1990.** Inventár, 66 s. M. Petříková, D. Ihnátová, ŠAPO 2008.
178. **MNV v Nižnom Klátove 1950 – 1990.** Inventár, 49 s. G. Soltészová, ŠAKE 2005.

179. **MNV v Nižnom Kručove 1950 – 1990.** Inventár, 46 s. D. Jackaničová – D. Ihnátová, ŠAPO 2008.
180. **MNV v Nižnom Lánci 1945 – 1990.** Inventár, 51 s. G. Soltészová, ŠAKE 2008.
181. **MNV v Nižnom Orlíku (1946) 1950 – 1990 (1992).** Inventár, 77s. A. Soľaničová, ŠAPO 2008.
182. **MNV v Norovciach 1950 – 1990.** Inventár, 48 s. J. Danišová, ŠANR 2012.
183. **MNV v Nováčanoch 1956 – 1990.** Inventár, 44 s. G. Soltészová, ŠAKE 2009.
184. **MNV v Nová Kelča 1949 – 1990.** Inventár, 57 s. M. Petříková – D. Ihnátová, ŠAPO 2008.
185. **MNV v Novej Bystrici 1945 – 1990.** Inventár, 94 s. A. Vahančíková, ŠAZA 2001.
186. **MNV v Novej Polhore 1945 – 1990.** Inventár, 54 s. G. Soltészová, ŠAKE 2009.
187. **MNV v Novoti (1945) 1950 – 1990 (1992).** Inventár, 103 s. E. Vrláková, ŠAZA 2008.
188. **MNV v Obišovciach 1947 – 1990.** Inventár, 84 s. J. Botková, ŠAKE 2008.
189. **MNV v Okrúhľom 1946 – 1990 (1993).** Inventár, 72 s. A. Soľaničová, ŠAPO 2012.
190. **MNV v Ondavských Matiašovciach 1951 – 1990.** Inventár, 55 s. J. Luteránová – D. Ihnátová, ŠAPO 2008.
191. **MNV v Oponiciach 1951 – 1990.** Inventár, 76 s. J. Vondráková, ŠANR 2012.
192. **MNV v Ostraticiach 1960 – 1990.** Inventár, 91 s. J. Vondráková, ŠANR 2012.
193. **MNV v Pakostove 1950 – 1990.** Inventár, 60 s. J. Luteránová – D. Ihnátová, ŠAPO 2008.
194. **MNV v Paňovciach 1950 – 1990.** Inventár, 59 s. G. Soltészová, ŠAKE 2006.
195. **MNV v Pavlovciach 1950 – 1990.** Inventár, 55 s. M. Petříková, ŠAPO 2008.
196. **MNV v Petkovciach 1956 – 1990.** Inventár, 44 s. M. Petříková, ŠAPO 2008.
197. **MNV v Petrovciach 1946 – 1990.** Inventár, 53 s. M. Petříková, ŠAPO 2008.
198. **MNV v Péderi 1947 – 1990.** Inventár, 50 s. G. Soltészová, ŠAKE 2006.
199. **MNV v Piskorovciach 1956 – 1990.** Inventár, 39 s. M. Petříková, ŠAPO 2008.
200. **MNV v Počúvadle 1976 – 1990.** Inventár, 49 s. Z. Pelachyová – A. Ščasnovičová, ŠABB 2009.
201. **MNV v Podlužanoch 1950 – 1990.** Inventár, 65 s. J. Vondráková, ŠANR 2011.
202. **MNV v Podturni 1945 – 1990.** Inventár, 64 s. A. Petercová, ŠAZA 2007.
203. **MNV v Poši 1946 – 1992.** Inventár, 56 s. M. Petříková, ŠAPO 2008.
204. **MNV v Považí 1951 – 1979.** Inventár, 53 s. P. Martinka – H. Hollá, ŠATN 2006.
205. **MNV v Považskej Bystrici (1937) 1945 – 1990.** Inventár, 159 s. P. Martinka, ŠATN 2007.
206. **MNV v Prašiciach 1950 – 1990.** Inventár, 144 s. J. Vondráková, ŠANR 2012.

207. **MNV v Prejte 1945 – 1972.** Inventár, 63 s. P. Martinka – H. Hollá, ŠATN 2006.
208. **MNV v Presel'anoch 1950 – 1990.** Inventár, 61 s. L. Macalíková, ŠANR 2011.
209. **MNV v Prituľ'anoch 1956 – 1990.** Inventár, 36 s. M. Petríková, ŠAPO 2008.
210. **MNV v Prosačove 1946 – 1986.** Inventár, 31 s. M. Petríková, ŠAPO 2008.
211. **MNV v Rabčiciach (1945) 1950 – 1990.** Inventár, 106 s. S. Maľugová – Vrláková, ŠAZA 2006.
212. **MNV v Radošine 1950 – 1990.** Inventár, 95 s. L. Macalíková, ŠANR 2011.
213. **MNV v Radvani (1934) 1950 – 1960.** Inventár, 43 s. V. Horváthová, ŠABB 1994.
214. **MNV v Radvanovciach 1950 – 1990.** Inventár, 38 s. M. Petríková, ŠAPO 2008.
215. **MNV v Rafajovciach 1955 – 1990.** Inventár, 45 s. M. Petríková, ŠAPO 2008.
216. **MNV v Rajčanoch 1950 – 1990.** Inventár, 58 s. J. Danišová, ŠANR 2009.
217. **MNV v Rakovej 1945 – 1990 (1991).** Inventár, 147 s. A. Mitková, ŠAZA 2011.
218. **MNV v Remeninách 1946 – 1990.** Inventár, 54 s. J. Luteránová – E. Kučerová, ŠAPO 2008.
219. **MNV v Rešici 1956 – 1990.** Inventár, 33 s. G. Soltészová, ŠAKE 2005.
220. **MNV v Rohožníku 1951 – 1988.** Inventár, 35 s. E. Kučerová, ŠAPO 2008.
221. **MNV v Rudinskej 1948 – 1990 (1991).** Inventár, 109 s. A. Mitková, ŠAZA 2012.
222. **MNV v Rudlove 1946 – 1990.** Inventár, 49 s. D. Ihnátová – E. Kučerová, ŠAPO 2008.
223. **MNV v Rudne nad Hronom (1946) 1949 – 1952 (1990).** Inventár, 197 s. M. Kašiarová, ŠABB 2010.
224. **MNV v Rudníku 1958 – 1990.** Inventár, 40 s. G. Soltészová, ŠAKE 2005.
225. **MNV v Ruskej Kajni 1946 – 1990.** Inventár, 52 s. D. Ihnátová – E. Kučerová, ŠAPO 2008.
226. **MNV v Ruskej Porube 1958 – 1990.** Inventár, 46 s. D. Ihnátová – E. Kučerová, ŠAPO 2008.
227. **MNV v Ruskej Voli 1946 – 1990.** Inventár, 31 s. D. Ihnátová – E. Kučerová, ŠAPO 2008.
228. **MNV v Ruskom Kručove (1938) 1946 – 1990 (1993).** Inventár, 68 s. M. Snaková, ŠAPO 2009.
229. **MNV v Ruskovciach 1950 – 1990.** Inventár, 92 s. J. Vondráková, ŠANR 2012.
230. **MNV v Rybanoch 1950 – 1990.** Inventár, 114 s. J. Vondráková, ŠANR 2012.
231. **MNV v Sačurove 1946 – 1990.** Inventár, 89 s. D. Ihnátová – E. Kučerová, ŠAPO 2008.
232. **MNV v Sečovskej Polianke 1945 – 1990.** Inventár, 68 s. J. Luteránová – E. Kučerová, ŠAPO 2008.
233. **MNV v Sedliskách 1945 – 1990.** Inventár, 95 s. M. Petríková – E. Kučerová, ŠAPO 2008.

234. **MNV v Seni 1945 – 1990.** Inventár, 66 s. G. Soltészová, ŠAKE 2008.
235. **MNV v Skačanoch 1950 – 1990.** Inventár, 95 s. J. Laluch – O. Kvasnicová, ŠANR 2011.
236. **MNV v Skalitom 1945 – 1990 (2002).** Inventár, 118 s. A. Mitková, ŠAZA 2011.
237. **MNV v Skrabskom 1950 – 1990.** Inventár, 47 s. E. Kučerová, ŠAPO 2008.
238. **MNV v Slanci 1951 – 1990.** Inventár, 51 s. M. Krajňáková – Ľ. Konšťáková, ŠAKE 2008.
239. **MNV v Slatine nad Bebravou 1950 – 1990.** Inventár, 40 s. J. Danišová, ŠANR 2011.
240. **MNV v Slovenskej Kajni 1951 – 1990.** Inventár, 65 s. E. Kučerová – D. Ihnátová, ŠAPO 2008.
241. **MNV v Sokole 1955 – 1990.** Inventár, 66 s. G. Soltészová, ŠAKE 2009.
242. **MNV v Soli 1950 – 1990.** Inventár, 86 s. D. Ihnátová – Š. Vozár, ŠAPO 2008.
243. **MNV v Streženiciach 1946 – 1979.** Inventár, 33 s. H. Hollá, ŠATN 2008.
244. **MNV vo Svätom Jure (Juri pri Bratislave) 1945 – 1990.** Inventár, 446 s. A. Benková, ŠABA 2007.
245. **MNV v Svrčinci 1945 – 1990.** Inventár, 71 s. A. Vahančíková, ŠAZA 2010.
246. **MNV v Šarišskom Štiavniku 1944 – 1990 (1993).** Inventár, 72 s. A. Soľaničová, ŠAPO 2010.
247. **MNV v Šebesťanovej 1949 – 1979.** Inventár, 52 s. M. Košová, ŠATN 2007.
248. **MNV v Štefanovciach 1952 – 1990.** Inventár, 46 s. E. Kučerová – D. Ihnátová, ŠAPO 2008.
249. **MNV v Tesároch 1956 – 1990.** Inventár, 67 s. J. Vondráková, ŠANR 2012.
250. **MNV v Tovarnianskej Polianke 1948 – 1990.** Inventár, 59 s. D. Ihnátová – Š. Vozár, ŠAPO 2008.
251. **MNV v Tovarnom 1945 – 1990.** Inventár, 71 s. D. Ihnátová – Š. Vozár, ŠAPO 2008.
252. **MNV v Turnianskom Podhradí 1964 – 1990.** Inventár, 54 s. Ľ. Konšťáková, ŠAKE 2009.
253. **MNV v Turni nad Bodvou 1950 – 1964.** Inventár, 27 s. Ľ. Konšťáková, ŠAKE 2009.
254. **MNV v Uhrovci 1950 – 1990.** Inventár, 137 s. S. Šumová, ŠANR 2011.
255. **MNV v Urminciach 1950 – 1990.** Inventár, 97 s. J. Vondráková, ŠANR 2012.
256. **MNV v Úľanke 1952 – 1978.** Inventár, 44 s. V. Miková, ŠABB 1994.
257. **MNV v Úľanoch nad Žitavou 1946 – 1975.** Inventár, 56 s. A. Pálová, ŠANR 2010.
258. **MNV vo Valaskej Dubovej 1950 – 1990.** Inventár, 61 s. Ľ. Šuvadová, ŠAZA 2007.
259. **MNV vo Veľkých Držkovciach 1976 – 1990.** Inventár, 33 s. S. Šumová, ŠANR 2011.
260. **MNV vo Veľkých Dvoranoch 1950 – 1990.** Inventár, 40 s. J. Danišová, ŠANR 2011.
261. **MNV vo Vlkaše 1953 – 1976.** Inventár, 33 s. E. Gábrišová, ŠANR 2009.

262. **MNV vo Voznici 1949 – 1990.** Inventár, 50 s. I. Balalová, ŠABB 2012.
263. **MNV vo Vyhniach 1944 – 1990.** Inventár, 91 s. V. Solčániová, ŠABB 2012.
264. **MNV vo Vysokej nad Kysucou 1945 – 1990 (1992).** Inventár, 91 s. A. Mitková, ŠAZA 2013.
265. **MNV vo Vyšnom Kazimíri 1945 – 1990.** Inventár, 56 s. J. Luteránová – E. Kučerová, ŠAPO 2008.
266. **MNV vo Vyšnom Mirošove 1953 – 1990 (1993).** Inventár, 61 s. J. Kríľ, ŠAPO 2007.
267. **MNV v Zákamennom (1947) 1950 – 1990.** Inventár, 95 s. S. Maľugová – B. Karasková, ŠAZA 2008.
268. **MNV v Zákopčí 1946 – 1990.** Inventár, 117 s. A. Vahančíková, ŠAZA 2007.
269. **MNV v Zemnom 1945 – 1990.** Inventár, 111 s. A. Frissová, ŠANR 2010.
270. **MNV v Žaškove (1946) 1950 – 1990.** Inventár, 93 s. B. Karasková, ŠAZA 2009.
271. **MNV v Župkove (1947) 1952 – 1990.** Inventár, 63 s. V. Solčániová, ŠABB 2009.
272. **Nitrianska župa I., Oddelenie Nobilitaria, časť opisy armálesov 1464 – 1922.** Čiastkový inventár, 129 s. P. Keresteš, ŠANR 2009.
273. **Nitrianska župa I., Podžupan, pasové písomnosti 1907 – 1918 (1919).** Inventár, 417 s. A. Untermajerová – L. Holečka, ŠANR 2013.
274. **Notárske úrady v okresoch Bratislava – okolie, Galanta, Malacky a Modra 1876 – 1952.** Združený inventár, 63 s. M. Nováková, ŠABA 2010. Obvodný notársky úrad v Báhoni; ONÚ v Borskom Svätom Juri; ONÚ v Borskom Mikuláši; ONÚ v Častej; ONÚ v Bernolákove (Čeklís); ONÚ v Devínskej Novej Vsi; ONÚ v Gajaroch; ONÚ v Studienke (Hasprunka); ONÚ vo Vysokej pri Morave (Hochštetno); ONÚ v Ivanke pri Dunaji; ONÚ v Kostolišti (Kiripolec); ONÚ v Kuchyni; ONÚ v Lozorne; ONÚ v Malackách; ONÚ v Modre; ONÚ v Moravskom Svätom Jáne; ONÚ v Doľanoch (Ompitál); ONÚ v Pezinku; ONÚ v Plaveckom Mikuláši; ONÚ v Plaveckom Štvrtku; ONÚ v Podunajských Biskupiciach; ONÚ v Sološnici; ONÚ v Prievoze; ONÚ v Budmericiach (Pudmerice); ONÚ v Rači (Račišdorf); ONÚ v Rusovciach; ONÚ v Senci; ONÚ v Jánošíkovej (Schildern); ONÚ v Stupave; ONÚ vo Svätom Jure; ONÚ vo Viničnom (Švansbach); ONÚ v Záhorskej Vsi (Uherská Ves); ONÚ vo Veľkých Šenkviaciach; ONÚ v Záhorskej Bystrici
275. **Notársky úrad v Čani (1935) 1939 – 1945 (1955).** Inventár, 74 s. D. Kunderová – G. Soltészová, ŠAKE 2008.
276. **Notársky úrad v Čečejevciach 1939 – 1945.** Inventár, 41 s. D. Kunderová – G. Soltészová, ŠAKE 2008.
277. **Notársky úrad v Haniske (1937) 1939 – 1945.** Inventár, 39 s. D. Kunderová, ŠAKE 2009.
278. **Notársky úrad v Herľanoch (1931) 1939 – 1945.** Inventár, 35 s. D. Kunderová ŠAKE 2009.
279. **Notársky úrad v Hýľove (1921) 1939 – 1945 (1951).** Inventár, 42 s. D. Kunderová, ŠAKE 2008.

280. **Notársky úrad v Jablonove nad Turňou 1939 – 1944.** Inventár, 75 s. D. Kunderová – G. Soltészová, ŠAKE 2009.
281. **Notársky úrad v Janíku 1940 – 1945.** Inventár, 30 s. D. Kunderová, ŠAKE 2008.
282. **Notársky úrad v Šamoríne I. 1902 – 1945.** Inventár, 196 s. M. Gálová, ŠANR 2008.
283. **Notársky úrad v Trávnici (Fíš) 1892 – 1944.** Inventár, 25 s. E. Gábrišová, ŠANR 2008.
284. **Obvodné notárske úrady v okrese Púchov III. 1891 – 1945.** Združený inventár, 492 s. Kolektív autorov, ŠATN 1984.
 ONÚ v Lazoch pod Makytou 1884 – 1945 (1948); ONÚ v Lednických Rovniach 1859 – 1945 (1955); ONÚ v Bolešove 1858 – 1945 (1953); ONÚ v Červenom Kameni 1883 – 1945 (1952); ONÚ v Dohňanoch (1787) 1909 – 1945 (1953); ONÚ v Lednici 1849 – 1945 (1951); ONÚ v Lúkach 1893 – 1945 (1954); ONÚ v Pruskom 1888 – 1945 (1951); ONÚ v Púchove (1891) 1901 – 1945; ONÚ v Záriečí 1789 – 1945 (1950)
285. **Obvodný notársky úrad v Čečejevciach 1906 – 1934.** Inventár, 27 s. D. Kunderová, ŠAKE 2008.
286. **ONÚ v Herľanoch 1903 – 1938 (1941).** Inventár, 42 s. D. Kunderová, ŠAKE 2009.
287. **ONÚ v Hýľove (1879) 1899 – 1924.** Inventár, 37 s. D. Kunderová, ŠAKE 2008.
288. **ONÚ v Jablonove nad Turňou 1886 – 1938 (1939).** Inventár, 75 s. D. Kunderová – G. Soltészová, ŠAKE 2009.
289. **ONÚ v Janíku 1908 – 1925 (1935).** Inventár, 40 s. D. Kunderová – G. Soltészová, ŠAKE 2008.
290. **ONÚ v Kostolnej Gale 1879 – 1945 (1950).** Inventár, 233 s. Kolektív autorov, ŠANR 2007.
291. **ONÚ v Mliečne (1854) 1872 – 1945.** Inventár, 302 s. Š. Gaučík – M. Klenovičová, ŠANR 2010.
292. **ONÚ v Spišskej Starej Vsi (1870) 1878 – 1945 (1951).** Inventár, 19 s. D. Javorská, ŠAPO 2010.
293. **ONÚ v Trenčianskych Tepliciach 1871 – 1945.** Inventár, 160 s. R. Černá, ŠATN 2008.
294. **ONÚ v Trenčíne 1875 – 1945 (1957).** Inventár, 203 s. R. Mináriková, ŠATN 2009.
295. **ONÚ v Zlatej Idke (1904) 1908 – 1925 (1932).** Inventár, 20 s. D. Kunderová, ŠAKE 2008.
296. **Obvodné úrady miestnych národných výborov 1969 – 1971.** Združený inventár, 105 s. M. Snaková, ŠAPO 2012.
 Obvodný úrad miestnych národných výborov v Bukovciach 1969 – 1971;
 Obvodný úrad miestnych národných výborov v Cernine 1969 – 1971;
 Obvodný úrad miestnych národných výborov v Havaji 1969 – 1971 (1972);
 Obvodný úrad miestnych národných výborov v Kolbovciach 1969 – 1970;
 Obvodný úrad miestnych národných výborov v Krajnej Poľane 1969 – 1971;

- Obvodný úrad miestnych národných výborov v Kružlovej 1969 – 1971;
 Obvodný úrad miestnych národných výborov v Ladomirovej 1969 – 1971;
 Nižnej Olšave 1970 – 1971; Obvodný úrad miestnych národných výborov
 v Nižnom Mirošove 1969 – 1971; Obvodný úrad miestnych národných
 výborov v Okružlom 1969 – 1971 (1972); Obvodný úrad miestnych
 národných výborov v Stropkove 1969 – 1971; Obvodný úrad miestnych
 národných výborov vo Svidníku 1969 – 1971
297. **Obvodné úrady miestnych národných výborov experimentálnych v okrese
 Prešov a Sabinov 1969 – 1971.** Združený inventár, 37 s. K. Aštaryová,
 ŠAPO 2009.
 Obvodný úrad MNV v Brezovici 1969 – 1971; Obvodný úrad MNV
 v Chmeľove 1969 – 1971; Obvodný úrad MNV v Kapušanoch 1969 – 1971;
 Obvodný úrad MNV v Pečovskej Novej Vsi 1969 – 1971; Obvodný úrad
 MNV v Šarišských Dravciach 1969 – 1971
298. **Obvodné úrady miestnych národných výborov z obvodu Banská Bystrica
 1945 – 1950.** Združený inventár, 131 s. T. Mikušová, ŠABB 1984.
 Obvodný úrad MNV v Badíne; Obvodný úrad MNV v Banskej Bystrici;
 Obvodný úrad MNV v Hornej Mičinej; Obvodný úrad MNV v Hrochoti;
 Obvodný úrad MNV v Lubietovej; Obvodný úrad MNV v Lučatíne;
 Obvodný úrad MNV v Ondreji; Obvodný úrad MNV v Podkoniciach;
 Obvodný úrad MNV v Ponikoch; Obvodný úrad MNV v Radvani;
 Obvodný úrad MNV v Selciach; Obvodný úrad MNV v Slovenskej Ľupči;
 Obvodný úrad MNV v Starých Horách; Obvodný úrad MNV v Tajove
299. **Obvodný úrad miestnych národných výborov v Bánovej 1946 – 1949.
 Obvodný úrad miestnych národných výborov v Belej 1945 – 1949.
 Obvodný úrad miestnych národných výborov v Budatíne 1945 – 1949.
 Obecný úrad miestneho národného výboru v Kotešovej 1945 – 1949.
 Obvodný úrad miestnych národných výborov v Petroviciach 1945 – 1949.
 Obvodný úrad miestnych národných výborov v Predmieri 1948. Obvodný
 úrad miestnych národných výborov v Tepličke nad Váhom 1949 – 1950.**
 Združený inventár, 43 s. O. Čerep, ŠAZA 2010.
300. **Obvodný úrad v Bardejove 1991 – 1996.** Inventár, 72 s. M. Šandálová,
 ŠAPO 2008.
301. **Obvodný úrad v Prešove I. 1991 – 1996.** Inventár, 20 s. K. Aštaryová,
 ŠAPO 2009.
302. **Obvodný úrad životného prostredia v Bardejove I. 1991 – 1996.** Čiastkový
 inventár, 163 s. M. Šandálová, ŠAPO 2004.
303. **Obvodný úrad životného prostredia v Bardejove II. 1991 – 1996.**
 Čiastkový inventár, 196 s. M. Šandálová, ŠAPO 2004.
304. **Obvodný úrad životného prostredia v Giraltovciach 1991 – 1996.** Inventár,
 123 s. A. Tkáč, ŠAPO 2005.
305. **Okresná komisia ľudovej kontroly a štatistiky v Prievidzi 1945 – 1985.**
 Inventár, 74 s. E. Ivaničová, ŠATN 1991.
306. **Okresné oddelenie Slovenského štatistického úradu v Čadci (1952) 1961 –
 1996.** Inventár, 262 s. A. Mitková, ŠAZA 2010.

307. **Okresné verejné sprostredkovateľne práce v Považskej Bystrici, Ilave a Púchove 1932 – 1940.** Združený inventár, 33 s. M. Košová, ŠATN 2007.
Okresná verejná sprostredkovateľňa práce v Ilave 1934 – 1960;
Okresná verejná sprostredkovateľňa práce v Považskej Bystrici 1932 – 1940;
Okresná verejná sprostredkovateľňa práce v Púchove 1937 – 1940
308. **Okresný národný výbor v Banskej Bystrici 1945 – 1990.** Čiastkový inventár, 71 s. K. Burkovská – E. Bakaljarová – M. Čajková, ŠABB 2008.
309. **ONV v Banskej Bystrici, Odbor dopravy 1960 – 1990 (1991).** Inventár, 61 s. I. Dianová, ŠABB 2009.
310. **ONV v Banskej Bystrici, Odbor obchodu a cestovného ruchu 1960 – 1990 (1991).** Inventár, 53 s. I. Dianová, ŠABB 2009.
311. **ONV v Banskej Bystrici, Odbor školstva 1960 – 1990.** Čiastkový inventár, 48 s. K. Burkovská, ŠABB 2008.
312. **ONV v Banskej Bystrici, Organizačný odbor 1960 – 1990.** Čiastkový inventár, 86 s. K. Burkovská, ŠABB 2008.
313. **ONV v Bardejove I., Odbory: sekretariát, organizačný, plánovací 1961 – 1990.** Inventár, 167 s. M. Šandálová, ŠAPO 2005.
314. **ONV v Bardejove II., Odbor finančný 1961 – 1979.** Inventár, 159 s. M. Šandálová, ŠAPO 2005.
315. **ONV v Bardejove III., Odbor finančný 1980 – 1990.** Inventár, 138 s. M. Šandálová, ŠAPO 2005.
316. **ONV v Bardejove IV., Odbor finančný, Registre 1961 – 1990.** Inventár, 250 s. M. Šandálová, ŠAPO 2005.
317. **ONV v Bardejove VI., Odbor poľnohospodársky 1975 – 1990.** Inventár, 147 s. M. Šandálová, ŠAPO 2005.
318. **ONV v Bardejove VII., Odbor poľnohospodársky 1961 – 1990.** Inventár, 187 s. M. Šandálová, ŠAPO 2005.
319. **ONV Bratislava – vidiek I., Odbor výstavby 1960 – 1975.** Čiastkový inventár, 266 s. A. Benková, ŠABA 2008.
320. **ONV Bratislava – vidiek II., Odbor výstavby 1976 – 1985.** Čiastkový inventár, 186 s. A. Benková, ŠABA 2008.
321. **ONV Bratislava – vidiek III., Odbor výstavby 1960 – 1990.** Čiastkový inventár, 424 s. A. Benková, ŠABA 2009.
322. **ONV v Brezne 1945 – 1960.** Inventár, 519 s. M. Zajacová, ŠABB 1983.
323. **ONV v Galante I., Odbor finančný 1960 – 1969.** Čiastkový inventár, 320 s. J. Benciová, ŠANR 2009.
324. **ONV v Galante II., Odbor finančný 1970 – 1975.** Čiastkový inventár, 187 s. J. Benciová, ŠANR 2010.
325. **ONV v Galante, Odbor finančný, Registre k II. zväzku 1970 – 1975.** Čiastkový inventár, 227 s. J. Benciová, ŠANR 2010.
326. **ONV v Galante, Odbor výstavby, Register menný, miestny 1969 – 1980.** Čiastkový inventár, 253 s. A. Harangozová, ŠANR 2010.
327. **ONV v Galante I., Odbor výstavby 1969 – 1975.** Čiastkový inventár, 187 s. A. Harangozová, ŠANR 2008.

328. **ONV v Galante II., Odbor výstavby 1976 – 1980.** Čiastkový inventár, 327 s.
A. Harangozová, ŠANR 2010.
329. **ONV v Humennom, Odbor dopravy 1952 – 1955.** Inventár, 9 s.
M. Makovec, ŠAPO 2007.
330. **ONV v Humennom, Odbor dopravy 1960 – 1990.** Inventár, 15 s.
M. Makovec, ŠAPO 2007.
331. **ONV v Humennom, Odbor kontrolný 1956 – 1960.** Inventár, 11 s.
M. Tutková, ŠAPO 2005.
332. **ONV v Humennom, Odbor plánovací 1949 – 1960.** Inventár, 26 s.
M. Bošková, ŠAPO 2006.
333. **ONV v Humennom, Odbor plánovací 1961 – 1990.** Inventár, 72 s.
Š. Trusáková, ŠAPO 2006.
334. **ONV v Humennom, Odbor pracovných síl 1950 – 1960.** Inventár, 16 s.
M. Tutková, ŠAPO 2005.
335. **ONV v Humennom, Odbor pracovných síl 1961 – 1990.** Inventár, 28 s.
M. Tutková, ŠAPO 2005.
336. **ONV v Humennom, Odbor pre miestne hospodárstvo (1936) 1948 – 1960.**
Inventár, 28 s. M. Makovec, ŠAPO 2007.
337. **ONV v Humennom, Odbor pre miestne hospodárstvo 1960 – 1990.**
Inventár, 44 s. M. Makovec, ŠAPO 2007.
338. **ONV v Humennom, Odbor pre obchod a cestovný ruch 1953 – 1958.**
Inventár, 10 s. M. Makovec, ŠAPO 2007.
339. **ONV v Humennom, Odbor pre obchod a cestovný ruch 1960 – 1990.**
Inventár, 23 s. M. Makovec, ŠAPO 2007.
340. **ONV v Humennom, Odbor pre vnútorné veci 1945 – 1960.** Inventár, 107 s.
M. Makovec, ŠAPO 2005.
341. **ONV v Humennom, Odbor pre vnútorné veci 1960 – 1990 (1991).** Inventár,
41 s. M. Makovec, ŠAPO 2005.
342. **ONV v Humennom, Odbor sociálny 1945 – 1960.** Inventár, 18 s.
Š. Trusáková, ŠAPO 2007.
343. **ONV v Humennom, Odbor sociálny 1961 – 1990.** Inventár, 45 s.
Š. Trusáková, ŠAPO 2008.
344. **ONV v Humennom, Odbor výstavby 1961 – 1990.** Inventár, 43 s.
M. Bošková – M. Tutková, ŠAPO 2005.
345. **ONV v Humennom, Odbor zdravotný 1960 – 1948.** Inventár, 43 s.
Š. Trusáková, ŠAPO 2007.
346. **ONV v Humennom, Výbor ľudovej kontroly 1961 – 1990.** Inventár, 70 s.
M. Tutková, ŠAPO 2005.
347. **ONV v Kežmarku, Odbor školstva a kultúry, cirkevné oddelenie 1949 –
1959.** Čiastkový inventár, 62 s. M. Šlampová, ŠAPO 2012.
348. **ONV Košice – vidiek, Odbor dopravy 1961 – 1990.** Inventár, 104 s.
M. Drábiková – J. Botková, ŠAKE 2010.
349. **ONV Košice – vidiek, Odbor finančný 1961 – 1990.** Inventár, 315 s.
M. Drábiková, ŠAKE 2009.

350. **ONV Košice – vidiek, Odbor finančný, Registre 1961 – 1990.** Inventár, 750 s. M. Drábiková, ŠAKE 2009.
351. **ONV Košice – vidiek, Odbor obchodu a cestovného ruchu 1961 – 1990.** Inventár, 64 s. M. Drábiková, ŠAKE 2009.
352. **ONV Košice – vidiek, Odbor organizačný 1961 – 1990.** Inventár, 158 s. M. Drábiková – J. Botková, ŠAKE 2010.
353. **ONV Košice – vidiek, Odbor plánovací 1961 – 1990.** Inventár, 91 s. M. Drábiková, ŠAKE 2009.
354. **ONV Košice – vidiek, Odbor poľnohospodárstva, lesného a vodného hospodárstva 1961 – 1990.** Inventár, 121 s. M. Drábiková, ŠAKE 2009.
355. **ONV Košice – vidiek, Odbor školstva 1961 – 1990.** Inventár, 30 s. M. Drábiková, ŠAKE 2009.
356. **ONV v Kráľovskom Chlenci I. 1945 – 1960.** Inventár, 186 s. M. Bandoľová a kol., ŠAKE 2013.
357. **ONV v Kráľovskom Chlenci II. 1945 – 1960.** Inventár, 183 s. M. Bandoľová a kol., ŠAKE 2013.
358. **ONV v Kráľovskom Chlenci III. 1945 – 1960.** Inventár, 210 s. M. Bandoľová a kol., ŠAKE 2013.
359. **ONV v Poprade, Komisia rady ONV pre otázky cigánskych obyvateľov 1963 – 1990.** Čiastkový inventár, 97 s. Z. Kollárová, ŠAPO 2011.
360. **ONV v Poprade, Odbor kultúry, Sekretariát pre veci cirkevné (1947) 1949 – 1989.** Čiastkový inventár, 162 s. M. Šlampová, ŠAPO 2011.
361. **ONV v Poprade, Odbor poľnohospodárstva, lesného a vodného hospodárstva, Lesné oddelenie (1898) 1945 – 1976.** Čiastkový inventár, 123 s. M. Šlampová, ŠAPO 2012.
362. **ONV v Poprade, Odbor školstva a kultúry (1940) 1950 – 1960.** Čiastkový inventár, 138 s. M. Šlampová, ŠAPO 2013.
363. **ONV v Sečovciach 1945 – 1960.** Čiastkový inventár, 231 s. Kolektív autorov, ŠAKE 2009.
364. **ONV v Spišskej Starej Vsi, Odbor školstva a kultúry, cirkevné oddelenie 1951 – 1960.** Čiastkový inventár, 42 s. M. Šlampová, ŠAPO 2012.
365. **ONV v Stropkove (1929) 1945 – 1960.** Inventár, 163 s. E. Kurilcová, ŠAPO 2010.
366. **ONV vo Svidníku, Odbor výstavby a územného plánovania 1968 – 1990.** Inventár, 169 s. E. Kurilcová, ŠAPO 2012.
367. **ONV vo Svidníku, Organizačný odbor (1944) 1945 – 1960.** Inventár, 131 s. J. Lachová, ŠAPO 2010.
368. **ONV vo Svidníku II., Odbor organizačný 1968 – 1990 (1991).** Čiastkový inventár, 267 s. M. Snaková, ŠAPO 2013.
369. **ONV vo Veľkých Kapušanoch 1945 – 1960.** Čiastkový inventár, 397 s. A. Žadanská a kol., ŠAKE 2008.
370. **Okresný splnomocnenec Ministerstva výkupu v Brezne 1952 – 1956.** Inventár, 28 s. M. Zajacová, ŠABB 1980.
371. **Okresný úrad v Dolnom Kubíne (1881) 1923 – 1945 (1959).** Inventár, 334 s. E. Vrláková, ŠAZA 2013.

372. **OÚ v Jesenskom (Feledinciach) (1919) 1923 – 1938 (1948).** Inventár, 38 s. K. Lebovičová, ŠABB 2007.
373. **OÚ v Šali III. 1930 – 1935.** Čiastkový inventár, 217 s. J. Benciová, ŠANR 2007.
374. **OÚ v Šali, Register k III. zväzku.** Čiastkový inventár, 314 s. J. Benciová, ŠANR 2007.
375. **OÚ v Šali IV. 1936 – 1938.** Čiastkový inventár, 144 s. J. Benciová, ŠANR 2007.
376. **OÚ v Šali, Register k IV. zväzku.** Čiastkový inventár, 144 s. J. Benciová, ŠANR 2007.
377. **OÚ v Šamoríne (1865) 1923 – 1938 (1950).** Čiastkový inventár, 171 s. H. Pokreis, ŠANR 2000.
378. **OÚ v Žiline, Prezidiálne oddelenie 1928 – 1932.** Čiastkový inventár, 218 s. J. Chabanová, ŠAZA 2008.
379. **Referát ministerstva školstva a národnej osvety v Bratislave (1880) 1919 – 1938 (1955).** Inventár, 297 s. D. Tvrdoňová, SNA 2013.
380. **Regionálna pozemková a informačná služba Ministerstva pôdohospodárstva SR Bardejov 1948 – 1994.** Inventár, 128 s. A. Tkáč, ŠAPO 2006.
381. **Slovenská odbočka Národnej rady československej (1920) 1925 – 1928 (1939).** Inventár, 5 s. E. Vrabcová, SNA 2013.
382. **Slovenské oddelenie Národného výboru československého 1918.** Inventár, 12 s. E. Vrabcová, SNA 2011.
383. **Slúžnovský úrad v Prievidzi, Prezidiálne písomnosti 1851 – 1922.** Inventár, 78 s. Š. Drahošová – T. Féderová, ŠANR 2008.
384. **Slúžnovský úrad vo Svätom Ondreji 1861 – 1878.** Inventár, 116 s. M. Škrabáková, ŠABB 2008.
385. **Snem Slovenskej republiky I. 1939 – 1945.** Inventár, 149 s. R. Ľach – P. Kucháriková – M. Marková, SNA 2010.
386. **Snem Slovenskej republiky II. 1939 – 1945.** Inventár, 211 s. R. Ľach – P. Kucháriková – M. Marková, SNA 2010.
387. **Snem Slovenskej republiky III. 1939 – 1945.** Inventár, 200 s. R. Ľach – P. Kucháriková – M. Marková, SNA 2010.
388. **Stredoslovenský krajský národný výbor v Banskej Bystrici, Odbor kultúry (1949) 1971 – 1990.** Čiastkový inventár, 53 s. O. Kostiviarová, ŠABB 2011.
389. **Stredoslovenský KNV v Banskej Bystrici II., Odbor kádrovej a personálnej práce.** Čiastkový inventár, 38 s. O. Kostiviarová, ŠABB 2012.
390. **Stredoslovenský KNV v Banskej Bystrici II., Odbor vnútorných vecí (1949) 1971 – 1990.** Čiastkový inventár, 94 s. A. Daniš, ŠABB 2009.
391. **Stredoslovenský KNV v Banskej Bystrici II., Sekretariát predsedu 1971 – 1990.** Čiastkový inventár, 24 s. O. Kostiviarová, ŠABB 2010.
392. **Šarišská župa, Súdne písomnosti 1254 – 1852.** Inventár, 220 s. V. Verdonová, ŠAPO 2011.

393. **Školský inšpektorát v Banskej Bystrici (1902) 1919 – 1949 (1951).** Inventár, 224 s. K. Burkovská, ŠABB 1999.
394. **Školský inšpektorát v Bratislave II. 1886 – 1953.** Inventár, 41 s. M. Nováková, ŠABA 2011.
395. **Školský inšpektorát v Malackách 1919 – 1951.** Inventár, 7 s. M. Nováková, ŠABA 2011.
396. **Štátne banké riaditeľstvo v Kremnici III./1, Banské mapy a plány 1919 – 1945 (1951).** Čiastkový inventár, 98 s. J. Ladziansky, SNA 1997.
397. **Štátne banké riaditeľstvo v Kremnici III./2, Povrchové mapy a plány (1911) 1919 – 1945 (1952).** Čiastkový inventár, 1488 s. J. Ladziansky, SNA 2009.
398. **Štátne banké riaditeľstvo v Kremnici, Dodatok k II. dielu inventára Mapy a plány.** Čiastkový inventár, 57 s. J. Ladziansky, SNA 2009.
399. **Tekovsko-hontianska župa, Župné písomnosti 1938 – 1944.** Čiastkový inventár, 162 s. E. Turanová, ŠANR 2009.
400. **Úrady a obvodné úrady miestnych národných výborov II. (1940) 1945 – 1950 (1954).** Združený inventár, 283 s. J. Bilčík – Oľga Bražinová – M. Gašparovičová, ŠATN 1993.
Obvodný úrad miestnych národných výborov Kľačno 1945 – 1950 (1953);
Obvodný úrad miestnych národných výborov Nedožery 1945 – 1950;
Obvodný úrad miestnych národných výborov Nitrianske Pravno (1940) 1945 – 1950 (1954);
Obvodný úrad miestnych národných výborov Nitrianske Rudno (1943) 1945 – 1950;
Obvodný úrad miestnych národných výborov Nováky 1945 – 1950
401. **Úrady a obvodné úrady miestnych národných výborov III. (1940) 1945 – 1950 (1954).** Združený inventár, 251 s. J. Bilčík – Oľga Bražinová – M. Gašparovičová, ŠATN 1994.
Obvodný úrad miestnych národných výborov Oslany 1945 – 1950 (1951);
Obvodný úrad miestnych národných výborov Prievidza 1945 – 1950;
Obvodný úrad miestnych národných výborov Račice 1945 – 1950;
Obvodný úrad miestnych národných výborov Valaská Belá 1945 – 1950 (1951);
Obvodný úrad miestnych národných výborov Veľká Čausa (1944) 1945 – 1950;
Úrad miestnych národných výborov Tužina (1940) 1945 – 1950 (1953)
402. **Východoslovenský krajský národný výbor v Košiciach II., Odbor dopravy 1971 – 1990.** Čiastkový inventár, 42 s. J. Duleba, ŠAKE 2011.
403. **Východoslovenský KNV v Košiciach II., Odbor kádrovej a personálnej práce 1971 – 1989.** Čiastkový inventár, 24 s. L. Badzíkova, ŠAKE 2011.
404. **Východoslovenský KNV v Košiciach II., Odbor miestneho hospodárstva 1971 – 1990.** Čiastkový inventár, 51 s. M. Bražinová, ŠAKE 2010.
405. **Východoslovenský KNV v Košiciach II., Odbor obchodu a cestovného ruchu 1972 – 1990.** Čiastkový inventár, 37 s. L. Badzíkova, ŠAKE 2008.
406. **Východoslovenský KVN v Košiciach II., Odbor organizačný 1971 – 1990.** Čiastkový inventár, 36 s. M. Bražinová, ŠAKE 2009.

407. **Východoslovenský KNV v Košiciach II., Odbor poľnohospodárstva, lesného a vodného hospodárstva 1971 – 1990.** Čiastkový inventár, 92 s. M. Bražinová, ŠAKE 2012.
408. **Východoslovenský KNV v Košiciach II., Odbor územného plánovania a stavebného poriadku 1979 – 1990.** Inventár, 85 s. Ľ. Badzíková, ŠAKE 2010.
409. **Východoslovenský KNV v Košiciach II., Odbor výstavby 1971 – 1990 (1991).** Inventár, 105 s. M. Bražinová, ŠAKE 2008.
410. **Východoslovenský KNV v Košiciach II., Odbor zdravotníctva 1971 – 1990.** Čiastkový inventár, 79 s. J. Duleba, ŠAKE 2009.
411. **Východoslovenský KNV v Košiciach II., Plenárne zasadania a rady 1971 – 1990.** Čiastkový inventár, 130 s. E. Dulovič, ŠAKE 2011.
412. **Východoslovenský KNV v Košiciach II., Register projektov 1971 – 1990 (1991).** Čiastkový inventár, 7 s. Kolektív autorov, ŠAKE 2009.
413. **Východoslovenský KNV v Košiciach II., Útvar pre autorizovaný informačný systém a racionalizáciu 1975 – 1989.** Čiastkový inventár, 41 s. Ľ. Badzíková, ŠAKE 2007.
414. **Zastupiteľský úrad Československej socialistickej republiky (ČSFR) v Alžíri 1983 – 1992.** Inventár, 38 s. D. Kuzmík, DA MZVaEZ 2013.
415. **Západoslovenský krajský národný výbor v Bratislave, Odbor organizačný 1960 – 1969.** Čiastkový inventár, 44 s. D. Olšovská – J. Školeková, ŠABA 2008.
416. **Západoslovenský KNV v Bratislave, Odbor vnútorných vecí, Komisia pre ochranu verejného poriadku 1971 – 1990.** Čiastkový inventár, 74 s. T. Mišovičová, ŠABA 2012.
417. **Západoslovenský KNV v Bratislave, Odbor vnútorných vecí, Krajský inšpektorát požiarnej ochrany, Komisia pre ochranu verejného poriadku 1960 – 1969.** Čiastkový inventár, 100 s. T. Mišovičová, ŠABA 2010.

B. Justícia

418. **Advokát Ján Tremko v Gelnici 1829 – 1854.** Inventár, 34 s. H. Liptáková, ŠAPO 2011.
419. **Advokátska kancelária Dr. Teofila Vadoviča v Trnave 1939 – 1949.** Inventár, 42 s. V. Janitorová – M. Mikušová, ŠATT 2008.
420. **Hlavný vojenský súd v Banskej Bystrici 1940 – 1944.** Inventár, 6 s. M. Dekanová, VHA 2002.
421. **Krajské oddelenie nápravných zariadení v Nitre 1952 – 1957.** Inventár, 33 s. P. Keresteš, ŠANR 2009.
422. **Krajské veliteľstvo Zboru väzenskej stráže v Nitre 1949 – 1952.** Inventár, 30 s. P. Keresteš, ŠANR 2009.
423. **Krajský súd v Bratislave I., Urbarialia, mapy a plány (1781) 1812 – 1923.** Čiastkový inventár, 150 s. Kolektív autorov, ŠABA 1988.
424. **Krajský súd v Levoči, III. manipulačné obdobie, Firemná agenda 1924 – 1949.** Čiastkový inventár, 302 s. A. Liščáková, ŠAPO 2005.

425. **Krajský vojenský súd v Poprade 1948.** Inventár, 10 s. M. Dekanová, VHA 2002.
426. **Nižší vojenský súd v Trnave, Osobný register súdnych spisov 1952 – 1955.** Inventár, 15 s. M. Dekanová, VHA 2002.
427. **Nižší vojenský súd v Žiline 1952 – 1955.** Inventár, 16 s. M. Dekanová, VHA 2002.
428. **Okresný súd v Bardejove 1920 – 1991. Okresný súd v Giraltovciach 1920 – 1960.** Združený inventár, 84 s. A. Tkáč, ŠAPO 2005.
429. **Okresný súd v Bánovciach nad Bebravou (1845) 1872 – 1949.** Inventár, 463 s. H. Grežd'ová, ŠANR 2011.
430. **Okresný súd v Kráľovskom Chlmcí (1862) 1870 – 1960.** Inventár, 188 s. A. Žadanská – Z. Cáboczká, ŠAKE 2010.
431. **Okresný súd v Sabinove, I. – III. manipulačné obdobie (1847) 1872 – 1824.** Čiastkový inventár, 256 s. A. Dopirák, ŠAPO 2008.
432. **Okresný súd v Topoľčanoch I. (1822) 1872 – 1949.** Čiastkový inventár, 223 s. H. Grežd'ová, ŠANR 2012.
433. **Okresný súd vo Veľkých Kapušanoch 1945 – 1960.** Čiastkový inventár, 78 s. M. Bandoľová – Z. Cáboczká, ŠAKE 2011.
434. **Štátna prokuratúra I., Oddelenie v Bratislave 1948 – 1952.** Inventár, 203 s. P. Vimmer, ŠABA 2010.
435. **Verejný notár v Brezne 1875 – 1951.** Inventár, 25 s. V. Štulrajterová, ŠABB 1983.
436. **Verejný notári so sídlom v Galante 1875 – 1949.** Združený inventár, 318 s. M. Klenovičová, ŠANR 2010.
Alojz GyuracsKay (1875) 1891 – 1919; Imrich Klszák 1914 – 1922; Ján Cselley 1939 – 1942; Július Gaszner 1939 – 1944; Július Petrovits 1875 – 1891 (1914); Róbert Kubiš 1931 – 1938; Štefan Folkman (1923) 1938 – 1945 (1949)
437. **Vojenský súd v Banskej Bystrici, Osobný register súdnych spisov 1940 – 1944.** Inventár, 15 s. M. Dekanová, VHA 2002.
438. **Vojenský súd v Banskej Bystrici, Osobný register súdnych spisov 1946 – 1985.** Inventár, 47 s. M. Dekanová, VHA 2002.
439. **Vojenský súd v Trenčíne, Osobný register súdnych spisov 1952 – 1958.** Inventár, 8 s. M. Dekanová, VHA 2002.

C. Armáda a bezpečnosť

440. **2. stíhacia bombardovacia letecká divízia 1953 – 1969.** Inventár, 27 s. J. Zaťková, VHA 2007.
441. **3. letecká technická divízia 1950 – 1957.** Inventár, 20 s. J. Zaťková, VHA 2009.
442. **4. divízia „Fatranská“ 1945 – 1949.** Inventár, 58 s. P. Krajčírovič, VHA 2009.
443. **7. stíhací letecký pluk 1950 – 1967.** Inventár, 12 s. J. Zaťková, VHA 2009.
444. **13. tanková divízia 1968 – 1970.** Inventár, 25 s. J. Zaťková, VHA 2007.

445. **14. tanková divízia 1948 – 1969.** Inventár, 50 s. J. Zaťková, VHA 2008.
446. **63. pomocný technický prápor 1951 – 1954.** Inventár, 37 s. P. Krajčírovič, VHA 2006.
447. **68. pomocný technický prápor 1952 – 1958.** Inventár, 57 s. P. Krajčírovič, VHA 2007.
448. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1965 – 1969.** Čiastkový inventár, 68 s. M. Špilová, VHA 2011.
449. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1970 – 1975.** Čiastkový inventár, 55 s. M. Špilová, VHA 2011.
450. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1976 – 1977.** Čiastkový inventár, 64 s. M. Špilová, VHA 2011.
451. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1978 – 1984.** Čiastkový inventár, 59 s. M. Špilová, VHA 2011.
452. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1985 – 1986.** Čiastkový inventár, 66 s. M. Špilová, VHA 2011.
453. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1987 – 1988.** Čiastkový inventár, 59 s. M. Špilová, VHA 2011.
454. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1989 – 1990.** Čiastkový inventár, 61 s. M. Špilová, VHA 2011.
455. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1991 – 1992.** Čiastkový inventár, 61 s. M. Špilová, VHA 2011.
456. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1993.** Čiastkový inventár, 41 s. M. Špilová, VHA 2011.
457. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1994.** Čiastkový inventár, 47 s. M. Špilová, VHA 2011.
458. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1995.** Čiastkový inventár, 43 s. M. Špilová, VHA 2011.
459. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1996.** Čiastkový inventár, 40 s. M. Špilová, VHA 2011.
460. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1997 – 1998.** Čiastkový inventár, 62 s. M. Špilová, VHA 2011.
461. **Fond č. 2042 – Vojské oddelenie pre zástupčiu činnosť Bratislava 1999 – 2000.** Čiastkový inventár, 47 s. M. Špilová, VHA 2011.
462. **Krajská vojenská ubytovacia a stavebná správa v Banskej Bystrici 1951 – 1970.** Inventár, 31 s. M. Ondruš, VHA 2010.
463. **Krajská vojenská ubytovacia a stavebná správa v Prešove 1954 – 1958.** Inventár, 17 s. M. Ondruš, VHA 2010.
464. **Krajská vojenská ubytovacia a stavebná správa v Žiline 1954 – 1960.** Inventár, 16 s. M. Ondruš, VHA 2009.
465. **Policajné riaditeľstvo v Prešove (1938) 1939 – 1944.** Inventár, 135 s. A. Kandrová, ŠAPO 2010.
466. **Policajný kapitanát mesta Košice (1830) 1861 – 1922.** Inventár, 267 s. G. Szeghy, ŠAKE 2013.
467. **Policajný komisariát v Lučenci 1934 – 1937.** Inventár, 3 s. I. Červenák, ŠABB 1961.

468. **Policajný komisariát v Prešove 1923 – 1934.** Inventár, 26 s. A. Kandrová, ŠAPO 2011.
469. **Veliteľstvo 3. obvodu protiletadlovej obrany štátneho územia 1954 – 1955.** Inventár, 38 s. Z. Šutaríková, VHA 2010.
470. **Veliteľstvo VI. zboru 1945 – 1948.** Inventár, 64 s. J. Zaťková, VHA 2008.
471. **Vojenské veliteľstvo „VÝCHOD“ 1950 – 1992.** Inventár, 181 s. M. Ondruš, VHA 2008.
472. **Vojenský súd v Košiciach, Osobný register súdnych spisov 1946 – 1958.** Inventár, 88 s. M. Dekanová, VHA 2002.
473. **Zemské vojenské veliteľstvo Košice 1925 – 1938.** Inventár, 60 s. J. Zaťková, VHA 2009.

D. Hospodárstvo

474. **Banské podnikanie grófa Jána Pálfiho 1858 – 1924.** Inventár, 18 s. Z. Jakab, SNA 2010.
475. **Cementárne a vápenky, n. p., š. p. v Trenčíne (1945) 1951 – 1991.** Inventár, 37 s. L. Bačíková, SNA 2011.
476. **Krajský zväz spotrebných družstiev v Košiciach (1875) 1932 – 1962.** Inventár, 62 s. V. Verdonová, ŠAPO 1993.
477. **Krajský zväz spotrebných družstiev v Prešove (1941) 1952 – 1960 (1965).** Inventár, 82 s. P. Vargová – J. Ondušová, ŠAPO 2006.
478. **OMNIA, n. p. v Bratislave (1941) 1946 – 1949 (1952).** Inventár, 76 s. Z. Kubovičová, ŠABA 2010.
479. **OMNIA, n. p., Závod Trenčianske Biskupice (1937) 1943 – 1949 (1950).** Inventár, 39 s. M. Babiaková, ŠATN 1989.
480. **Paperod – družstvo pre priemyselné spracovanie a speňaženie peria 1939 – 1949.** Inventár, 17 s. A. Gazdíková, SNA 2010.
481. **Peňažné ústavy na východnom Slovensku (1870) 1871 – 1952 (1953).** Združený inventár, 117 s. Š. Eliáš – M. Tunega, ŠAKE 2010.
 Ľudová banka v Košiciach (1870) 1871 – 1927 (1943); Tatra banka vo Vranove nad Topľou (1938) 1942 – 1950; Roľnícka vzájomná pokladnica v Humennom 1925 – 1948 (1953); Roľnícka vzájomná pokladnica v Košiciach (1914) 1925 – 1948 (1951); Roľnícka vzájomná pokladnica v Medzilaborciach 1930 – 1948 (1949); Roľnícka vzájomná pokladnica v Michalovciach 1924 – 1948 (1950); Roľnícka vzájomná pokladnica v Snine 1930 – 1948 (1952); Roľnícka vzájomná pokladnica v Sobranceiach 1925 – 1948 (1949); Roľnícka vzájomná pokladnica vo Svidníku 1927 – 1948 (1949); Roľnícka vzájomná pokladnica v Trebišove 1926 – 1948 (1951); Roľnícka vzájomná pokladnica vo Veľkých Kapušanoch 1926 – 1948 (1949); Roľnícka vzájomná pokladnica vo Vranove nad Topľou 1924 – 1948 (1950); Živnostenský úverový ústav v Humennom 1928 – 1948 (1952); Živnostenský úverový ústav v Košiciach (1898) 1931 – 1948 (1949); Živnostenský úverový ústav v Michalovciach 1925 – 1948; Živnostenský úverový ústav v Trebišove 1930 – 1944; Živnostenský úverový ústav vo Veľkých Kapušanoch 1928 –

- 1940; Občiansky úverový ústav v Medzilaborciach 1930 – 1944 (1947);
 Občiansky úverový ústav v Michalovciach 1929 – 1944 (1952);
 Vranovská úverová pokladnica vo Vranove nad Topľou 1930 – 1944 (1952);
 Všeobecný úverový ústav vo Veľkých Kapušanoch 1928 – 1939;
 Mestská sporiteľňa v Michalovciach 1939 – 1948 (1949); Okresná sporiteľňa
 a pokladnica v Košiciach (1932) 1948 – 1952; Okresná sporiteľňa
 a pokladnica v Košiciach v Snine 1949 – 1952 (1953); Okresná sporiteľňa
 a pokladnica v Košiciach vo Svidníku 1950 – 1952; Okresná sporiteľňa
 a pokladnica v Košiciach v Trebišove 1948 – 1952; Okresná sporiteľňa
 a pokladnica vo Vranove nad Topľou (1947) 1948 – 1952
482. **Riaditeľstvo československých štátnych železníc v Košiciach (1882) 1918 – 1951.** Inventár, 55 s. V. Wolfshörndl, SNA 2006.
483. **RIMA, úč. spol., Závod v Nižnej Slanej a Vlachove (1743) 1842 – 1946.** Inventár, 40 s. Z. Jakab, SNA 2007.
484. **RIMA, úč. spol., Závod v Železníku (1746) 1864 – 1946.** Inventár, 106 s. Z. Jakab, SNA 2007.
485. **Rudné bane, n. p., š. p. závod v Banskej Štiavnici, Banské a povrchové mapy a plány I. 1946 – 1994.** Čiastkový inventár, 219 s. J. Ladziansky, SNA 2002.
486. **Rudné bane, n. p., š. p. závod v Banskej Štiavnici, Banské a povrchové mapy a plány II. 1946 – 1994.** Čiastkový inventár, 184 s. J. Ladziansky, SNA 2002.
487. **Rudné bane, n. p., š. p. závod v Banskej Štiavnici, Banské a povrchové mapy a plány III. 1946 – 1994.** Čiastkový inventár, 152 s. J. Ladziansky, SNA 2002.
488. **Slovenská kniha Prešov, š. p. 1960 – 1993 (1995).** Inventár, 21 s. J. Ondrušová, ŠAPO 2007.
489. **Slovenské chrámové družstvo s obmedzeným ručením v Bratislave 1948 – 1952.** Inventár, 12 s. A. Gazdíková, SNA 2012.
490. **Syndikát pre úpravu pestovania a spracovania papriky a obchodu s paprikou v Bratislave 1936 – 1949.** Inventár, 63 s. A. Gazdíková, SNA 2012.
491. **Tatranské elektrické železnice v Poprade 1905 – 1957.** Čiastkový inventár, 83 s. K. Potanková, ŠAPO 2011.
492. **Technické služby v Novej Bani 1967 – 1977.** Čiastkový inventár, 26 s. I. Balalová, ŠABB 2010.
493. **Úverové družstvá na východnom Slovensku (1871) 1897 – 1952 (1953).** Združený inventár, 124 s. Š. Eliáš – M. Tunega, ŠAKE 2010.
 Úverové družstvo v Belej nad Cirochou 1942 – 1952 (1953);
 Úverové družstvo v Bracovciach 1937 – 1952; Úverové družstvo
 v Budkovciach 1934 – 1950; Úverové družstvo v Cejkove 1944 – 1952;
 Úverové družstvo v Dlhom nad Cirochou 1940 – 1952 (1953);
 Úverové družstvo v Hatalove 1943 – 1950; Úverové družstvo v Hostovciach
 1945 – 1952 (1953); Úverové družstvo v Kladzanoch 1941 – 1952;
 Úverové družstvo v Klčovskom Dlhom 1930 – 1949; Úverové družstvo

- v Kuzmiciach 1927 – 1952 (1953); Úverové družstvo v Ložine 1946 – 1952; Úverové družstvo v Malčiciach 1912 – 1952; Úverové družstvo v Maľovciach 1908 – 1950; Úverové družstvo v Medzilaborciach 1942 – 1948; Úverové družstvo v Michal'anoch 1945 – 1952 (1953); Úverové družstvo v Moravianoch 1940 – 1951; Úverové družstvo v Nižnom Hrušove 1941 – 1952; Úverové družstvo v Papine 1948; Úverové družstvo v Pavlovciach nad Uhom 1930 – 1948; Úverové družstvo v Rakovci nad Ondavou 1943 – 1952; Úverové družstvo v Ruskej 1930 – 1949; Úverové družstvo v Sačurove 1897 – 1952; Úverové družstvo v Slivníku 1938 – 1952; Úverové družstvo v Snine 1900 – 1946 (1947); Úverové družstvo v Soli 1943 – 1952 (1953); Úverové družstvo v Trhovišti 1937 – 1951; Úverové družstvo vo Veľatoch 1944 – 1952; Úverové družstvo vo Veľkom Kazimíri 1949 – 1952; Úverové družstvo vo Veľkých Slemenciach 1927 – 1945; Úverové družstvo vo Vysokej nad Uhom 1939 – 1952; Úverové družstvo vo Vyšných Raškovciach 1930 – 1949; Úverové družstvo v Zámutove 1941 – 1952 (1953); Úverové družstvo v Zemplínskom hradišti 1927 – 1950; Židovské úverové družstvo v Košiciach 1923 – 1941; Židovské úverové družstvo v Michalovciach 1923 – 1941 (1944); Košický sporiteľný spolok a družstvo (1871) 1924 – 1946; Roľnícky dom v Sobranciach 1928 – 1939
494. **Úverové družstvá v okresoch Prešov a Sabinov 1926 – 1952.** Združený inventár, 15 s. V. Husovská, ŠAPO 2010.
Úverové družstvo v Nižnom Slavkove 1942 – 1952; Úverové družstvo v Terni 1941 – 1952; Úverové družstvo v Šarišských Michal'anoch 1926 – 1951
495. **Verené základiny, Prefektúra verejných základín dištriktu ŠaPa, Mapy a plány 1776 – 1913.** Čiastkový inventár, 110 s. J. Hričovská, SNA 2013.

E. Politické strany

496. **Mestský výbor Komunistickej strany Slovenska v Košiciach 1949 – 1989.** Inventár, 64 s. E. Dulovič, ŠAKE 2008.
497. **Okresný výbor Komunistickej strany Slovenska v Poprade, Zápisnice 1949 – 1989.** Inventár, 67 s. D. Javorská, ŠAPO 2007.
498. **Okresný výbor Komunistickej strany Slovenska v Prešove 1952 – 1989.** Inventár, 19 s. A. Vašková, ŠAPO 2009.
499. **Ústredný výbor Komunistickej strany Slovenska. Tajomník Ústredného výboru Komunistickej strany Slovenska František Barbírek (1962) 1963 – 1966.** Čiastkový inventár, 14 s. J. Hučko, SNA 2011.
500. **ÚV KSS. Tajomník ÚV KSS Gustáv Husák (1963) 1968 – 1969.** Čiastkový inventár, 33 s. J. Hučko, SNA 2013.
501. **ÚV KSS. Tajomník ÚV KSS Ján Janík 1964 – 1968 (1971).** Čiastkový inventár, 44 s. J. Hučko, SNA 2013.
502. **ÚV KSS. Tajomník ÚV KSS Jozef Lenárt (1959) 1970 – 1988 (1990).** Čiastkový inventár, 309 s. J. Hučko, SNA 2012.
503. **ÚV KSS. Tajomník ÚV KSS Karol Bacílek 1896 – 1974.** Čiastkový inventár, 161 s. J. Hučko, SNA 2008.

504. **ÚV KSS. Tajomník ÚV KSS Michal Pecho 1968.** Čiastkový inventár, 10 s. J. Hučko, SNA 2013.
505. **ÚV KSS. Tajomník ÚV KSS Michal Sabolčík 1963 – 1968.** Čiastkový inventár, 12 s. J. Hučko, SNA 2012.
506. **ÚV KSS. Tajomník ÚV KSS Vasil Biľak 1958 – 1968 (1969).** Čiastkový inventár, 87 s. J. Hučko, SNA 2010.

F. Národný front

507. **Krajský výbor Slovenského národného frontu v Banskej Bystrici 1955 – 1960 (1961).** Inventár, 4 s. R. Barusová, ŠABB 1983.
508. **Okresný výbor Slovenského národného frontu Slovenskej socialistickej republiky v Spišskej Novej Vsi 1968 – 1991.** Inventár, 244 s. G. Vencelová, ŠAKE 2002.
509. **Stredoslovenský krajský výbor Národného frontu Slovenskej socialistickej republiky v Banskej Bystrici (1966) 1968 – 1979.** Inventár, 13 s. R. Barusová, ŠABB 1983.

G. Odborové hnutie

510. **Okresná odborová rada v Spišskej Novej Vsi 1964 – 1990.** Inventár, 38 s. G. Vencelová, ŠAKE 2009.

H. Veda, kultúra osveta a šport

511. **Inštitút jazykov SAV 1962 – 2008.** Inventár, 10 s. I. Gažová, Archív SAV 2010.
512. **Matematický ústav SAV 1970 – 1999.** Inventár, 24 s. J. Baherníková, Archív SAV 2008.
513. **Pôdohospodársky archív (1930) 1948 – 1956.** Inventár, 151 s. D. Fukasová, SNA 2010.
514. **Riadiace orgány SAV I. (1952) 1953 – 1989 (1992).** Inventár, 2055 s. A. Marčeková, Archív SAV 2008.
515. **Riadiace orgány SAV II. (1950) 1990 – 2001 (2006).** Inventár, 1019 s. A. Marčeková, Archív SAV 2013.
516. **Riaditeľstvo výstavby pracovísk SAV (1934) 1966 – 2009.** Inventár, 97 s. J. Baherníková, Archív SAV 2010.
517. **Rukopisy historických knižníc na Slovensku IV. (Jasov) 1950 – 1952.** Inventár, 284 s. V. Šarluška, LA SNK 2010.
518. **Spoločenskovedný ústav SAV (1959) 1974 – 2000.** Inventár, 56 s. J. Baherníková – K. Majerová, Archív SAV 2008.
519. **Turistické spolky v Banskej Bystrici 1925 – 1949 (1950).** Združený inventár, 31 s. M. Schvarc, ŠABB 2001.
Odbor Klubu československých turistov a Klubu slovenských turistov a lyžiarov v Banskej Bystrici 1925 – 1949 (1950); Odbor Klubu

- československých turistov a Klubu slovenských turistov a lyžiarov v Ľubietovej 1933 – 1949; Ski klub v Banskej Bystrici 1930 – 1935 (1939)
520. **Ústav experimentálnej fytopatológie a entomológie Slovenskej akadémie vied 1956 – 2003.** Inventár, 55 s. K. Majerová, Archív SAV 2013.

I. Školstvo

521. **Hospodárska škola v Spišskej Novej Vsi 1939 – 1959.** Inventár, 18 s. M. Pacindová, ŠAKE 2009.
522. **Národná škola v Báhoni 1877 – 1957.** Inventár, 227 s. M. Nováková, ŠABA 2009.
523. **Register diplomových prác absolventov Pedagogickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach 1965 – 1975.** Inventár, 126 s. M. Miklošová, ŠAKE 2009.
524. **Školy v okrese Sabinov I., 1. 1901 – 1999.** Združený inventár, 147 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2013.
Základná škola Komenského v Sabinove 1948 – 1991
525. **Školy v okrese Sabinov II., 2. 1901 – 1999.** Združený inventár, 160 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2013.
ZŠ 9. mája v Sabinove 1919 – 1990
526. **Školy v okrese Sabinov III., 3. – 14. 1901 – 1999.** Združený inventár, 167 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2013.
ZŠ 17. novembra v Sabinove 1982 – 1992; Špeciálna ZŠ SNP 15 v Sabinove 1958 – 1993; Špeciálna meštianska škola v Sabinove 1945 – 1949; Židovská ľudová škola v Sabinove 1941 – 1942; ZŠ Komenského 12 v Lipanoch 1921 – 1993; ZŠ Komenského 14 v Lipanoch 1970 – 1993; ZŠ Tehelná 23 v Lipanoch 1986 – 1989; Štátna ľudová škola v Geraltove 1921 – 1949; Národná škola v Blažove 1921 – 1953; Národná škola v Ďačove 1918 – 1957; Národná škola v Hradisku 1922 – 1956; Národná škola v Jakovanoch 1924 – 1949
527. **Školy v okrese Sabinov IV., 15. – 23. 1901 – 1999.** Združený inventár, 166 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2013.
ZDŠ v Babinom Potoku 1944 – 1963; ZDŠ v Bodovciach 1928 – 1977; ZDŠ v Olejníkove 1922 – 1978; ZŠ v Bajerovciach 1922 – 1993; ZŠ v Brezovici 1945 – 1993; ZŠ v Červenej Vode 1921 – 1994; ZŠ v Červenej pri Sabinove 1987 – 1991; ZŠ v Drienici 1976 – 1992; ZŠ v Dubovici 1921 – 1993
528. **Školy v okrese Sabinov V., 24. – 32. 1901 – 1999.** Združený inventár, 185 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2013.
ZŠ v Hanigovciach 1921 – 1980; ZŠ v Hubošovciach 1970 – 1990; ZŠ v Jakubovej Voli 1919 – 1980; ZŠ v Jakubovanoch 1922 – 1982; ZŠ v Jarovniciach 1941 – 1993; ZŠ v Kamenici 1921 – 1993; ZŠ v Krásnej Lúke 1921 – 1993; ZŠ v Krivanoch 1919 – 1993
529. **Školy v okrese Sabinov VI., 33. – 40. 1901 – 1999.** Združený inventár, 228 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2013.

- ZŠ v Lúčke 1926 – 1993; ZŠ v Lutine 1922 – 1993; ZŠ v Mil'poši 1985 – 1991; ZŠ v Nižnom Slavkove 1920 – 1993; ZŠ v Ofšove 1921 – 1990; ZŠ v Orkucanoch 1932 – 1983; ZŠ v Ostrovanoch 1940 – 1992; ZŠ v Pečovskej Novej Vsi 1944 – 1999
530. **Školy v okrese Sabinov VII., 41. – 45. 1901 – 1999.** Združený inventár, 151 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2013.
ZŠ v Polome 1959 – 1992; ZŠ v Ražňanoch 1945 – 1991; ZŠ v Renčišove 1922 – 1983; ZŠ v Rožkovanoch 1921 – 1985; ZŠ v Šarišských Dravciach
531. **Školy v okrese Sabinov VIII., 46. – 49. 1901 – 1999.** Združený inventár, 120 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2013.
ZŠ v Šarišských Michaľanoch 1923 – 1992; ZŠ v Toryse 1921 – 1993; ZŠ v Uzovciach 1919 – 1992; ZŠ v Uzovskom Šalgove 1945 – 1991
532. **Školy v Prešove, I. diel, 1. – 24. 1882 – 2005.** Združený inventár, 333 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2011.
ZDŠ Konštantínova 5 1961 – 1973; ZDŠ v Šarišských Lúkach 1920 – 1973; ZŠ Gottwaldova 1949 – 1995; ZŠ Mudroňova 1958 – 1989; ZDŠ Kalvária 1957 – 1973; ZDŠ Plzenská 1953 – 1974; ZŠ Konštantínova 2 1953 – 1984; ZŠ Kúpeľná 1973 – 1990; ZŠ Matice Slovenskej 1969 – 1990; ZŠ Mukačevská 1974 – 1990; ZŠ Májové námestie 1984 – 1991; ZŠ Bernolákova 1986 – 1992; ZŠ Mirka Nešpora 1984 – 1990; ZŠ Československej armády 1966 – 1991; ZŠ Bajkalská 1980 – 1990
533. **Školy v Prešove, II. diel, 25. – 37. 1882 – 2005.** Združený inventár, 333 s. K. Aštaryová – A. Vašková, ŠAPO 2011.
ZŠ Odborárska 1965 – 1991; ZŠ Októbrová 1959 – 1989; ZŠ Puostějovská 1975 – 1989; ZŠ 17. novembra 1990 – 2005; ZŠ Sládkoviča 1963 – 2005; ZŠ Šmeralova 1977 – 1990; ZŠ Šrobárova 1988 – 1990; ZŠ Zimná 1982 – 2005; ZŠ Generála Petrova v Solivare 1912 – 1992; ZŠ Lesnícka v Solivare 1953 – 1990; ZŠ ukrajinská 1925 – 1990; Ľudová škola umenia 1952 – 1965
534. **Štátna odborná škola pre ženské povolania v Brezne nad Hronom 1929 – 1950.** Inventár, 17 s. M. Zajacová, ŠABB 1983.

J. Zdravotníctvo a sociálna starostlivosť

535. **Okresná starostlivosť o mládež v Martine 1930 – 1948.** Inventár, 39 s. J. Žucha, ŠAZA 2006.

L. Rody a panstvá

536. **Druget z Humenného I. 1292 – 1945.** Inventár, 413 s. D. Pellová, ŠAPO 2008.
537. **Druget z Humenného II. 1292 – 1945.** Inventár, 459 s. D. Pellová, ŠAPO 2008.
538. **Huňady z Mojmíroviec (1245) 1336 – 1932.** Inventár, 294 s. P. Keresteš, ŠANR 2008.

539. **Mitický z Trenčianskych Mitíc 1463 – 1860.** Inventár, 42 s. Z. Donovalová, ŠABA 2010.
540. **Kriško z Adamoviec (1531) 1547 – 1846.** Inventár, 33 s. Z. Donovalová, ŠABA 2008.
541. **Riaditeľstvo majetkov Koháry-Coburg v Šávoli I. 1825 – 1952.** Inventár, 378 s. Ján Žilák, ŠABB 2009.
542. **Riaditeľstvo majetkov Koháry-Coburg v Šávoli II. 1825 – 1952.** Inventár, 129 s. Ján Žilák, ŠABB 2009.
543. **Rod Dombay z Horného Trhovišťa 1533 – 1688.** Inventár, 32 s. P. Keresteš, ŠANR 2010.
544. **Rod Lüley z Luly 1276 – 1746.** Inventár, 49 s. P. Keresteš, ŠANR 2010.
545. **Uzovič z Kyneku, Stredoveké listiny 1268 – 1526.** Čiastkový inventár, 150 s. P. Keresteš, ŠANR 2011.
546. **Ústredná správa majetkov pezinskej vetvy rodu Pálfi I. 1708 – 1822.** Čiastkový inventár, 270 s. M. Kuzmíková, SNA 2012.

M. Rodiny a osoby

Rodiny

547. **Rodina Beretky z Bretky (1571) 1682 – 1864.** Inventár, 7 s. A. Nagyová, ŠABB 1965.
548. **Rodina Klimo 1891 – 1980.** Inventár, 72 s. M. Zborovjan, SNA 2010.
549. **Rodina Koos 1571 – 1800.** Inventár, 5 s. A. Nagyová, ŠABB 1965.

Osobné fondy

550. **Akademický architekt Dušan Martinček, Rekonštrukcia bratislavského hradu (1897) 1958 – 1980.** Inventár, 134 s. A. Gazdíková, SNA 2011.
551. **Aladár Hlaváček 1936 – 1992.** Inventár, 6 s. L. Kamencová, Archív SAV 2008.
552. **Alexander Sommer 1960 – 2006.** Inventár, 13 s. L. Kamencová, Archív SAV 2008.
553. **Andrej Kováčik 1904 – 1953 (1993).** Inventár, 25 s. K. Bodnárová, AVU SNG 2010.
554. **Anton Jasusch 1882 – 1965.** Inventár, 23 s. V. Hrtánková, AVU SNG 1990.
555. **Anton Rudňanský z Dežeríc (1771) 1806 – 1845 (1858).** Inventár, 174 s. K. Tvrdoňová, ŠABA 2009.
556. **Aurel Kajlich 1941 – 1973 (1984).** Inventár, 15 s. S. Horváth, AVU SNG 2012.
557. **Cyprián Majerník 1909 – 1945.** Inventár, 26 s. A. Glasová, AVU SNG 1982.
558. **Darina Lehotská (1821) 1934 – 1990 (2007).** Inventár, 187 s. M. Zborovjan, SNA 2012.
559. **Eduard Majsch 1847 – 1904.** Inventár, 13 s. K. Bodnárová, AVU SNG 2012.
560. **Emil Belluš 1927 – 1989.** Inventár, 79 s. P. Gulová, AVU SNG 2010.
561. **Emil Makovický 1908 – 1986.** Inventár, 24 s. J. Brocko, AVU SNG 2004.

562. **Emil Pacovský 1878 – 1948.** Inventár, 43 s. Z. Ondrejčeková, AVU SNG 1985.
563. **Ernest Špitz 1928 – 1962.** Inventár, 11 s. A. Glasová, AVU SNG 1980.
564. **Eugen Nevan 1914 – 1967.** Inventár, 24 s. A. Glasová, AVU SNG 1979.
565. **František Draškovič 1922 – 1979.** Inventár, 30 s. Z. Hasáková, AVU SNG 2012.
566. **František Nábělek 1911 – 1958.** Inventár, 2 s. L. Kamencová, Archív SAV 2009.
567. **Ferdinand Čapka 1906 – 1985.** Inventár, 16 s. K. Bodnárová, AVU SNG 2012.
568. **Imrich Karvaš 1907 – 1981 (1996).** Inventár, 43 s. J. Hričovská, SNA 2013.
569. **Imrich Weiner - Král 1913 – 1978 (2001).** Inventár, 64 s. K. Bodnárová, AVU SNG 2010.
570. **Ivan Hrabovec 1955 – 2003.** Inventár, 23 s. L. Kamencová, Archív SAV 2008.
571. **Ivan Pišút 1937 – 2009.** Inventár, 60 s. L. Kamencová, Archív SAV 2010.
572. **Ivan Ruttkay-Nedecký 1945 – 2010.** Inventár, L. Kamencová, Archív SAV 2010.
573. **Ivan Žabota 1891 – 1939 (1942).** Inventár, 13 s. K. Bodnárová, AVU SNG 2012.
574. **Janko Alexy 1894 – 1970.** Inventár, 14 s. V. Hrtánková, AVU SNG 2006.
575. **Ján Baran (1926) 1927 – 2004.** Inventár, 101 s. L. Juchová, SNA 2009.
576. **Ján Červeňanský 1925 – 1977 (2006).** Inventár, 85 s. L. Kamencová, Archív SAV 2008.
577. **Ján Fadrusz 1876 – 1905.** Inventár, 14 s. A. Glasová, AVU SNG 1984.
578. **Ján Filo 1960 – 2001.** Inventár, 18 s. L. Bunčiaková a kol., AVU SNG 2012.
579. **Ján Koniarek 1878 – 1952.** Inventár, 11 s. A. Glasová, AVU SNG 1979.
580. **Ján Svetlík 1938 – 1988.** Inventár, 24 s. G. Nalevanková, AVU SNG 2013.
581. **Jozef Hanula 1863 – 1944.** Inventár, 10 s. A. Glasová, AVU SNG 1979.
582. **Jozef Kollár 1976 – 1982.** Inventár, 10 s. T. Juráčková, AVU SNG 2012.
583. **Jozef Novák, Dodatok k osobnému fondu.** Inventár, 211 s. L. Kamencová, Archív SAV 2009.
584. **Juraj Mikuláš Lisický 1955 – 2008.** Inventár, 72 s. L. Kamencová, Archív SAV 2009.
585. **Jozef Pospíšil 1897 – 1976.** Inventár, 22 s. A. Glasová, AVU SNG 1981.
586. **Juraj Brižický.** Inventár, 3 s. L. Kamencová, Archív SAV 2008.
587. **Juraj Tvarožek 1887 – 1966 (2002).** Inventár, 85 s. A. Adamcová, AVU SNG 2010.
588. **Karel Mareš (1869) 1894 – 1938.** Inventár, 20 s. M. Kuzmíková, SNA 2008.
589. **Karol Ondreička 1909 – 1961 (1965).** Inventár, 21 s. K. Bodnárová, AVU SNG 2012.
590. **Klement Ptačovský 1909 – 1959.** Inventár, 4 s. L. Kamencová, Archív SAV 2008.
591. **Ladislav Macho 1955 – 2010.** Inventár, 131 s. L. Kamencová, Archív SAV 2012.

592. **Ladislav Macho, Dodatok k osobnému fondu 1960 – 2008.** Inventár, 16 s. L. Kamencová, Archív SAV 2012.
593. **Ladislav Medňanský 1852 – 1919.** Inventár, 18 s. V. Hrtánková, AVU SNG 2006.
594. **Ladislav Treskoň 1916 – 1923 (1941).** Inventár, 35 s. K. Bodnárová, AVU SNG 2011.
595. **Ladislav Zathurecký 1933 – 1998.** Inventár, 6 s. L. Kamencová, Archív SAV 2009.
596. **Ľudovít Fulla 1915 – 1986.** Inventár, 24 s. A. Glasová, AVU SNG.
597. **Ľudovít Okaník (1780) 1889 – 1940.** Inventár, 26 s. M. Kuzmíková, SNA 2008.
598. **Ľudovít Pastýrik 1933 – 2003.** Inventár, 17 s. L. Kamencová, Archív SAV 2008.
599. **Magdaléna Robinsonová 1966.** Inventár, 12 s. S. Gudasová – O. Píšečná – J. Roháč, AVU SNG 2012.
600. **Maximilián Schurmann 1890 – 1960.** Inventár, 19 s. V. Hrtánková, AVU SNG 1986.
601. **Michal Barnovský 1966 – 2008.** Inventár, 17 s. L. Kamencová, Archív SAV 2009.
602. **Michal Markuš (1767) 1925 – 2004.** Inventár, 105 s. Š. Eliáš, ŠAKE 2007.
603. **Michal Milan Harminc 1869 – 1964.** Inventár, 87 s. L. Štalmachová, AVU SNG 2004.
604. **Miloš Alexander Bazovský 1899 – 1968.** Inventár, 30 s. A. Vytykáčová, AVU SNG 2003.
605. **Ľuta Červeňanská 1918 – 2006.** Inventár, 34 s. L. Kamencová, Archív SAV 2008.
606. **Oľga Wiedermanová 1953 – 2006.** Inventár, 8 s. M. Bodnárová, ŠAPO 2007.
607. **Oskar Markovič 1934 – 2007.** Inventár, 34 s. L. Kamencová, Archív SAV 2009.
608. **Peter Halaša (1767) 1918 – 1981.** Inventár, 28 s. L. Juchová, SNA 2008.
609. **Peter Július Kern 1881 – 1963.** Inventár, 11 s. V. Hrtánková, AVU SNG 1987.
610. **Soňa Kovačevičová, Dodatok k osobnému fondu 1942 – 2004.** Inventár, 7 s. L. Kamencová, Archív SAV 2012.
611. **Stanislav Polák (1918) 1930 – 1995.** Inventár, 46 s. Z. Kollárová, SNA 2008.
612. **Štefan Hašík 1914 – 1985.** Inventár, 88 s. M. Kuzmíková, SNA 2011.
613. **Štefan Polkoráb 1913 – 1951 (1967).** Inventár, 13 s. K. Bodnárová, AVU SNG 2012.
614. **Viliam Weisskopf 1945 – 1964.** Inventár, 14 s. K. Bodnárová, AVU SNG 2011.
615. **Vojtech Filkorn 1974 – 1987.** Inventár, 17 s. L. Kamencová, Archív SAV 2009.
616. **Vojtech Tilkovský 1902 – 1978.** Inventár, 18 s. V. Hrtánková, AVU SNG 1986.

N. Cechy a živnostenské spoločenstvá

617. **Cechy v Novej Bani 1711 – 1955.** Združený inventár, 58 s. A. Denko, ŠABB 2012.
Cech čížmárov v Novej Bani 1737 – 1948; Cech debnárov 1782 – 1854; Cech hrnčiarov v Novej Bani 1729 – 1935 (1955); Cech mlynárov v Novej Bani 1854; Cech pekárov v Novej Bani 1772; Cech zámočníkov v Novej Bani 1711 – 1809
618. **Krajský sekretariát Slovenského živnostenského zväzu v Nitre 1949 – 1952.** Inventár, 60s. T. Féderová, ŠANR 2010.
619. **Okresné živnostenské spoločenstvo v Prešove (1907) 1926 – 1955.** Inventár, 54 s. A. Dopirák, ŠAPO 2011.
620. **Okresné živnostenské spoločenstvo v Sabinove 1884 – 1951.** Inventár, 49 s. A. Dopirák, ŠAPO 2012.
621. **Živnostenské spoločenstvo v Prešove 1893 – 1926.** Inventár, 55 s. A. Dopirák, ŠAPO 2010.

O. Záujmové organizácie a spolky

622. **Jednota slovenských matematikov a fyzikov 1987 – 1998.** Inventár, 1 s. J. Baherníková, Archív SAV 2008.
623. **Jednotný zväz slovenských roľníkov v Brezne (1926) 1948 – 1952 (1953).** Inventár, 25 s. V. Štulrajterová, ŠABB 1983.
624. **Karpatský spolok v Banskej Bystrici 1922 – 1944.** Inventár, 21 s. M. Schvarc, ŠABB 1999.
625. **Národohospodársky ústav Slovenska a Podkarpatskej Rusi 1932 – 1937.** Inventár, 50 s. L. Hrubá, SNA 2010.
626. **Slovenská historická spoločnosť – dodatok k archívnemu fondu 1989 – 2005.** Inventár, L. Kamencová, Archív SAV 2010.
627. **Slovenská historická spoločnosť, Pobočka v Košiciach 1958 – 1990.** Inventár, 50 s. H. Marcinová – M. Kosmačová, ŠAPO 2011.
628. **Slovenská jednota chovateľov koní 1920 – 1949.** Inventár, 15 s. A. Gazdíková, SNA 2010.
629. **Spolky v Prešove 1868 – 1949.** Združený inventár, 103 s. A. Dopirák, ŠAPO 2009.
Prešovský telovýchovný a šermovský spolok v Prešove 1928 – 1931; Československé združenie spoločenstva národov, odbočka v Prešove 1937 – 1938; Kolkársky spolok v Prešove 1922 – 1941; Korčuliarsky spolok v Prešove 1928 – 1936; Lovecký spolok v Prešove 1893 – 1924; Lovecký spolok v Sabinove 1932 – 1938; Prešovský konzumný spolok v Prešove 1868 – 1874; Priemyselný domov v Prešove 1925 – 1933; Slovensko-poľská spoločnosť v Prešove 1949; Živena v Sabinove 1929 – 1943
630. **Záujmové organizácie v Prešove 1860 – 1961.** Združený inventár, 71 s. A. Dopirák, ŠAPO 2009.
Proletárska telovýchovná jednota v Prešove 1932 – 1934; Robotnícka

telocvičná jednota v Sabinove 1933 – 1936; Robotnícka telocvičná jednota v Soľnej Bani 1937 – 1938; Spoločenská jednota v Prešove 1860 – 1941; Telovýchovná jednota Sokol v Prešove 1924 – 1933; Telovýchovná jednota Tatran v Prešove 1953 – 1961; Zväz junákov skautov v Prešove 1927 – 1931

P. Zbierky

631. **Druhopyisy cirkevných matrik 1827 – 1895.** Inventár, 28 s. J. Schullerová, ŠABA 2004.
632. **Zbierka cirkevných matrik I. 1587 – 1895 (1953).** Inventár, 143 s. M. Ostrolucká, ŠAKE 2011.
633. **Zbierka cirkevných matrik II. 1587 – 1895 (1953).** Inventár, 293 s. M. Ostrolucká, ŠAKE 2011.
634. **Zbierka listín, Novoveká časť 1540 – 1874.** Inventár, 35 s. L. Paluga – R. Kliment, ŠANR 2009.
635. **Zbierka listín, Stredoveká časť 1255 – 1522.** Inventár, 35 s. L. Paluga – R. Kliment, ŠANR 2009.
636. **Zbierka o Vladimírovi Clementisovi 1943 – 1963.** Inventár, 65 s. D. Kuzmík, DA MZVaEZ 2008.
637. **Zbierka pohrebných erbových tabúl 1801 – 1903.** Inventár, 13 s. P. Keresteš, ŠANR 2010.

R. Iné archívne fondy

638. **Okresná služba Štátneho štatistického úradu v Rajci 1949 – 1959.** Inventár, 21 s. M. Kozlíková, ŠAZA 2006.
639. **Okresná správa ciest v Žiline 1957 – 1968.** Inventár, 9 s. M. Kozlíková, ŠAZA 2006.
640. **Osobné spisy zamestnancov Okresnej poľnohospodárskej správy v Bratislave.** Inventár, 11 s. M. Nováková, ŠABA 2010.
641. **Osobné spisy zamestnancov Štátneho majetku v Senci.** Inventár, 14 s. M. Nováková, ŠABA 2010.
642. **Redakcia Pamätnice študentov Štefánikovej koleji v Prahe (1923) 1977 – 1978 (1991).** Inventár, 59 s. L. Hrubá, SNA 2011.
643. **Slovenský výbor obrancov mieru 1951 – 1952.** Inventár, 41 s. L. Hrubá, SNA 2012.

II. SYSTEMATICKÉ KATALÓGY

A. Orgány verejnej moci

644. **Bratislavská župa I., Zápisnice municipálneho výboru V. 1888 – 1895.** Systematický katalóg, 472 s. J. Fabian, ŠABA 1982.
645. **Bratislavská župa I., Zápisnice municipálneho výboru VII. 1867 – 1918.** Systematický katalóg, 236 s. J. Fabian – V. Nováková, ŠABA 2009.

646. **Bratislavská župa I., Zápisnice municipálneho výboru VIII. 1903 – 1904.** Systematický katalóg, 99 s. J. Fabian, ŠABA 1984.
647. **Bratislavská župa I., Zápisnice municipálneho výboru X. 1867 – 1918.** Systematický katalóg, 112 s. V. Nováková, ŠABA 2009.
648. **Magistrát mesta Bardejova I., Knihy 1404 – 1922.** Systematický katalóg, 210 s. F. Drobníak – M. Minčáková – J. Petrovič, ŠAPO 2008.
649. **Magistrát mesta Bardejova II., Knihy 1404 – 1922.** Systematický katalóg, 226 s. F. Drobníak – M. Minčáková – J. Petrovič, ŠAPO 2008.
650. **Magistrát mesta Trenčína, Obligácie 1560 – 1850.** Systematický katalóg, 182 s. V. Bernátová, ŠATN 2009.
651. **Mestská kniha Bánovce nad Bebravou 1551 – 1719.** Systematický katalóg, 285 s. L. Macalíková, ŠANR 2011.

B. Justícia

652. **Štátne zastupiteľstvo v Bratislave V. zväzok, II. Trestná agenda, 1. Trestná agenda všeobecná – spisy zn. St. 1946 – 1950.** Systematický katalóg, 752 s. J. Sarmányová – T. Mišovičová, ŠABA 1995.
653. **Štátne zastupiteľstvo v Bratislave, VI. zväzok 1919 – 1949 (1950).** Systematický katalóg, 89 s. T. Mišovičová, ŠABA 1995.
654. **Štátne zastupiteľstvo v Bratislave VII. zväzok, II. Trestná agenda, 3. Trestná agenda – spisy zn. Nšt'ud, Lšt I. a Lnšt IX. 1919 – 1949 (1950).** Systematický katalóg, 362 s. T. Mišovičová, ŠABA 1995.
655. **Štátne zastupiteľstvo v Bratislave, VIII. zväzok, III. Ostatná agenda (pisomnosti inde zaradené, netrestné) 1919 – 1949 (1950).** Systematický katalóg, 36 s. T. Mišovičová, ŠABA 1995.
Pisomnosti zn. Nst (Nšt) I. – X. 1922 – 1949; Pisomnosti informačnej stanice a cenzora zn. Mat a C 1927 – 1950

P. Zbierky

656. **Zbierka rodiny Krompecherovej z Popradu - Veľkej 1387 – 1931.** Systematický katalóg, 124 s. I. Nováková, ŠAPO 2006.
657. **Zbierky vojenských matrík 1733 – 1949.** Systematický katalóg, 31 s. M. Špilová, VHA 2009.

III. TEMATICKÉ KATALÓGY

658. **Zbierka armálesov 1434 – 1823.** Tematický katalóg, 14 s. Z. Donovalová, ŠABA 2008.

ZOZNAM AUTOROV ŠTÚDIÍ A ČLÁNKOV

Mgr. Alžbeta Gabríková, Slovenský národný archív, Drotárska cesta 42, P. O. BOX 115, 840 05 Bratislava 45, e-mail: alzbeta.gabrikova@minv.sk

Ing. Alena Maková, Slovenský národný archív, Drotárska cesta 42, P. O. BOX 115, 840 05 Bratislava 45, e-mail: alena.makova@minv.sk

PhDr. Milan Mišovič, Hany Meličkovej 2982/11, 841 05 Bratislava, e-mail: mj.misovic@gmail.com

PhDr. Karel Řeháček, Ph.D., Státní oblastní archiv v Plzni, Sedláčkova 44, 306 12 Plzeň, e-mail: rehacek@soaplzen.cz

PhDr. Ladislav Vrtel, Štátny archív v Bratislave, Križkova 7, 811 04 Bratislava, e-mail: ladislav.vrtel@minv.sk

Mgr. Daniela Tvrdoňová, Ph.D., Slovenský národný archív, Drotárska cesta 42, P. O. BOX 115, 840 05 Bratislava 45, e-mail: daniela.tvrdonova@minv.sk

POKYNY PRE AUTOROV

Slovenská archivistika (SA) vychádza dvakrát ročne. Jej obsahom sú pôvodné práce autorov, ktoré vznikli ako výsledok ich vlastnej bádateľskej činnosti. Príspevky sú uverejňované v slovenskom, českom a anglickom jazyku. Výkonná redakcia predkladá príspevky redakčnej rade, ktorá navrhuje recenzentov jednotlivých príspevkov a následne im ich výkonná redakcia zašle. Posudzovanie príspevkov je prísne obojstranne anonymné. Na základe recenzentských posudkov a rozhodnutia redakčnej rady budú autori upovedomení o prijatí či neprijatí ich príspevku. Autori poskytujú svoje príspevky výhradne SA a pred rozhodnutím redakčnej rady ich neposkytnú na publikovanie inému periodiku. Rukopisy sa nevracajú. Autori odovzdaním príspevku do redakcie súhlasia s jeho uverejnením v elektronickej podobe na webovej stránke Ministerstva vnútra SR.

Príspevky sa posielajú v programe Microsoft Word vo formáte doc/docx e-mailom na adresu výkonnej redakcie: slovenska.archivistika@minv.sk. Poznámkový aparát sa umiestňuje na stranu pod čiarou (nie na konci textu). Typ písma – Times New Roman, veľkosť písma 12, veľkosť písma poznámok – 10, riadkovanie – 1,15. K štúdiu je potrebné pripojiť úvodný abstrakt (cca 700 znakov vrátane medzier), 3 – 6 kľúčových slov a záverečné resumé (cca 1 800 znakov vrátane medzier). Výkonná redakcia zabezpečí ich preklad do anglického, resp. iného cudzieho jazyka. Ku každému druhu príspevku autor uvedie aj kontaktné údaje: tituly, adresu pracoviska, e-mailový a telefonický kontakt.

Obrazové prílohy je potrebné zasielať samostatne vo formáte jpg, jpeg, bmp v minimálnom rozlíšení 300 dpi, pričom ich umiestnenie treba jasne vyznačiť v texte a je nutné uviesť ich zdroj (pri fotografiách meno autora, ak je známe).

Pri tvorbe poznámkového aparátu je potrebné riadiť sa normou STN ISO 690 – Dokumentácia a Bibliografické odkazy.

MONOGRAFIA (1-3 autori):

¹ HRIVŇÁK, Štefan. *Jozef Watzka. Srdcom archivár*. Bratislava : Spoločnosť slovenských archivárov, 2019, s. 168. ISBN 978-80-971356-6-9.

² ČERVENKOVÁ, Ivana – RAGAČ, Radoslav. *Šaštínske panstvo v rukách Habsburgovcov*. Skalica : Regionálna rozvojová agentúra Skalica, 2014, s. 24-25, ISBN 978-80-970317-9-4.

Mená autorov sa oddeľujú pomlčkou s medzerou po oboch stranách. Rozpätie strán sa uvádza spojovníkom bez medzier.

MONOGRAFIA (viac ako 3 autori):

³ KODAJOVÁ, Daniela et al. *Živena. 150 rokov spolku slovenských žien*. Bratislava : Slovart, 2019, s. 245, ISBN 978-80-556-4149-2.

ZBORNÍK ako celok:

⁴ LOPATKOVÁ, Zuzana (ed.). *Otázky zemepanského hospodárenia a správy v novoveku*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave; Kraków : Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2019, 414 s. ISBN 978-83-81111-158-4.

Odkaz na štúdiu v zborníku alebo kolektívnej práci:

⁵ MANÁK, Marián. Cesta k Mníchovskej dohode v správach veľvyslanca USA vo Francúzsku. In KOHÚTOVÁ, Mária – MAREK, Miloš (eds.). *Studia historica Tyrnaviensia 20*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave; Kraków : Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2019, s. 133-147. ISBN 978-83-81111-152-2.

Odkaz na štúdiu publikovanú v periodiku:

⁶ KERESTEŠ, Peter. Dejiny štátneho archívu v Nitre. I. časť (1949 – 1969). In *Fórum archivárov*, 2019, roč. 28, č. 3, s. 74-78. ISSN 1339-8423.

Odkaz na už uvedený prameň:

⁷ HRIVŇÁK, ref. 1, s. 65.

Ak sú v jednej poznámke uvedené viaceré pramene rovnakého autora, v ďalších poznámkach sa uvádzajú aj prvé slová názvu prameňa:

⁸ HRIVŇÁK, *Jozef Watzka*, ref. 1, s. 123.

Odkaz na elektronický zdroj:

⁹ BÁRTA, Stanislav et al. *Digitální archivnictví* [online]. Brno : Masarykova univerzita, 2019 [cit. 2020-02-20], 138 s. ISBN 978-80-210-9450-5. Dostupné na internete: <https://munispace.muni.cz/library/catalog/book/1407>.

Údaj obsahujúci dátum citovania je povinný.

Odkaz na archívny prameň:

¹⁰ Slovenský národný archív (ďalej len SNA), fond (ďalej len f.) Rod Habsburg – cisárska manufaktúra na majoliku a porcelán v Holíči, 1765 – 1848, inventárne číslo (ďalej len inv. č.) 9, škatuľa (ďalej len šk.) 7.

Všeobecné podmienky:

- Skratkou pre označenie strany/strán je s., čísla č., ročníkov roč. Ročníky i čísla periodík a zborníkov sa uvádzajú arabskými číslicami. Ak sú dokumenty v edíciách číslované, je potrebné uvádzať aj čísla dokumentov.
- Ak v prameni nie je uvedené miesto vydania, rok vydania alebo vydavateľstvo, uvádzame: b. m., b. r., b. v.
- V prípade viacerých miest vydania a vydavateľstiev sa názov vydavateľstva pridá k príslušnému miestu vydania: Praha : Argo; Bratislava : Concordia, 1999.
- Ak je viac miest vydania a len jeden vydavateľ, tak miesta vydania oddelíme bodkočiarkou a medzerou: Bratislava; Martin : Osveta, 1956.
- Údaje v bibliografickom popise citovaného prameňa sa uvádzajú v jazyku prameňa až po údaj o rozsahu. Preklad názvu sa môže pripojiť v hranatých zátvorkách.
- Písanie historických osobných mien z uhorského obdobia slovenských dejín je ponechané na rozhodnutí autora príspevku s tým, že v poznámke uvedie zdôvodnenie, prečo a akým spôsobom sa rozhodol tieto osobné mená písať.

CONTENTS

STUDIES AND ARTICLES

Vrtel, Ladislav: Czechoslovak State Symbols from the Year 1920	7
Gabříková, Alžbeta: The Archives of the Commission of the Interior, its Activities and Tasks within the Slovak Archiving	35
Řeháček, Karel: The Settlement Office and the National Renewal Fond in Bratislava and Their Role in Building Postwar Slovakia	50
Mišovič, Milan: Making of Archival Heritage of the Slovak Republic	93
Maková, Alena: Risks and Possibilities of Ink Fixation for Watery Preservation Processes	112
Tvrdoňová, Daniela: Slovak Archives and Their Activities on Social Networks	123
DISCUSSION	137
REGULATIONS	141
LITERATURE	
Reviews and Reports	144
Bibliographical Survey of Foreign Archival Periodicals	194
REPORTS	234
CHRONICLE	264
ANNEXES	
INSTRUCTIONS	290
LIST OF AUTHORS OF STUDIES AND ARTICLES	327
INSTRUCTIONS FOR AUTHORS	328

SLOVENSKÁ ARCHIVISTIKA

Ročník 50 – Číslo 2 / 2020

Vydavateľ/Publisher

Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky
odbor archívov a registratúr a Slovenský národný archív

Adresa redakcie a administrácia/Address

MV SR Slovenský národný archív,
Drotárska cesta 42, P. O. Box 115, 840 05 Bratislava 45
slovenska.archivistika@minv.sk

Periodicita/Periodicity

Dvakrát ročne/Biannual
(redakčná uzávierka 28. februára a 31. augusta)

Náklad/Print run

100 ks

EV 140/08

ISSN 02316722

Návrh obálky/Cover design

Nora Nosterská-Perecká kniha z rokov 1681 – 1781, Štátny archív v Trenčíne,
pracovisko Archív Bojnice

Tlač/Print

Centrum polygrafických služieb, p. o. Ministerstva vnútra SR
Za obsah textov zodpovedajú autori.